

Takiyyuddîn en-Nebhânî

İSLÂMÎ ŞAHSİYET

-2-

Takiyyuddîn en-Nebhânî

İslâmî Şahsiyet

-2-

Hizb-ut Tahrir Neşriyâtındandır

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا
أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ
أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا وَإِذَا قِيلَ
لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ
صُدُودًا فَكَيفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ
بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ
رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا
اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ
حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ
وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Ey iman edenler! Allah’a, Rasul’e ve sizden olan ulu’l emre itaat ediniz. Eğer herhangi bir hususta çekişerseniz -Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız- onu Allah’a ve Rasul’e götürün. Bu hem daha hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir. Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tağuta inanmamaları kendilerine emrolunduğu hâlde tağuta muhakeme olmak istiyorlar. Hâlbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor. Onlara ‘Allah’ın indirdiğine (Kitab’a) ve Rasul’e gelin (onlara başvuralım).’ denildiği zaman münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felaket gelince hemen ‘Biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik!’ diye yemin ederek sana nasıl gelirler! Onlar Allah’ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle. Biz her rasulü -Allah’ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah’tan bağışlanmayı dileseler, Rasul de onlar için istiğfar etseydi Allah’ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı. Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.” [Nisâ Suresi 59-65]

İÇİNDEKİLER

FIKİH ÖĞRENİMİ	11
FIKIHTAN ÖRNEKLER	13
HİLÂFET	15
Müslümanların Halife Çıkarmaları İçin Verilen Süre	22
Hilâfet Akdi	23
Biat	28
Halifenin Şartları	31
Hilâfet'e Talip Olmak	36
Hilâfet'in Tek Oluşu	37
İstihlaf ya da Ahit	39
Halifeyi Nasbetme Metodu	40
Şeriat Hilâfet İçin Belli Bir Şahıs Tayin Etmedi	51
GENEL SORUMLULUKLAR	104
İslâm Devleti İlahi Değil Beşerî Bir Devlettir	113
Halifenin Azli	133
Emîrlik	135
İtaat	140
Halifenin Hüküm ve Üsluplar Benimsemesi/Kanun Koyması	143
CİHAD	156
Cihad ve Halife	162
Halifenin Ordunun Komutasını Üstlenmesinin Manası	164
Şehit	173
Ribat	183
İslâmi Ordu	185
Savaşta Kâfirlerden Yardım Almak	185
İslâm Ordusunun Donatımı	192
Livalar ve Rayeler	192
Esirler	195
Harp Siyaseti	201
Savaşta Yalan Söylemek	209
Casusluk	213

Ateşkes.....	219
Askerî İttifaklar	221
Caiz Olan Anlaşmalar	224
Zorunlu Anlaşmalar	226
Anlaşmaların Bozulması	228
Harbî Kâfir.....	232
Müstemin.....	233
Zımmi Hükümleri.....	235
İslâm'ın Kâfirlere Tatbik Edilmesi Vaciptir	241
Cizye.....	243
ÖŞÜR, HARAÇ VE SULH ARAZİLERİ	246
DÂRU'L KÜFÜR VE DÂRU'L İSLÂM	258
Müminlerin Kâfirleri Dost Edinmeleri.....	261
Dâru'l Küfürden Dâru'l İslâm'a Hicret.....	273
İSLÂM'IN KÖLELİK VE KÖLELİŞTİRMEYE İLİŞKİN TUTUMU	279
Köleliğin Çözümü	279
Köleleştirmenin Çözümü	285
FERTLER ARASI İLİŞKİLER.....	289
ALİŞVERİŞ	292
Kullara Haram Olan Her Şeyin Alışverişi Haramdır	296
Sana Ait Olmayan Şeylerin Satılması Caiz Değildir	297
Selem Satışı.....	300
Dahındayken Meyvenin Satışı	304
Borç ve Taksitle Alışveriş	312
Simsarlık/Komisyonculuk	316
İCARA/KİRALAMA	322
Ücretli.....	322
Ücret	323
Ücretin Belirlenmesi.....	324
Ücretin Miktarı	325
Ücretin Ödenmesi	326
Ücretle Çalışanların Çeşitleri	326

İslâm'da İşçi Sorunu Yoktur	327
Malların Kiralanması	330
Evlerin Oturmak İçin Kiralanması.....	333
RÛŞVETİN HEPSİ HARAMDIR.....	335
REHİN/İPOTEK.....	340
Rehin Alanın Rehinden Faydalanması.....	341
MÛFLİS/İFLAS EDEN	346
HAVALE.....	350
TASVİR/SURET YAPMAK.....	353

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

FIKİH ÖĞRENİMİ

Hayatında gerekli olan şer'î hükümleri bilmesi her Müslüman'a farz-ı aynıdır. Çünkü Müslüman, amellerini şeriatın hükümlerine göre yapmakla emrolunmuştur. Çünkü Şâri'nin insanlara ve müminlere hitap ettiği teklif/sorumluluk yükleme hitabı, hiçbir kişi için başka seçeneği olmayan kесindir. Bu hitap ister iman hakkında ister ise insanın amelleri hakkında olsun fark etmez.

آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

“Allah’a ve Rasulü’ne iman edin.” [Nisâ Suresi 136]

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

“Allah alışverişi helal, faizi haram kıldı.” [Bakara Suresi 275] Allahu Teâlâ'nın her iki hitabı da teklif hitabıdır. Bu hitaplar konuları bakımından değil hitap olmaları bakımından kesin hitaptırlar. Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ

“Allah ve Rasulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur.” [Ahzab Suresi

36] Yine bunun delili, her amelin hesaba çekilecek olmasıdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

“Kim zerre miktarı hayır işlemişse onu görür, kim zerre kadar şer işlemişse onu görür.” [Zilzâl Suresi 7-8]

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ

“Herkesin iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır olarak bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor.” [Âl-i İmran Suresi 30]

وَتُؤْفَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا عَمِلَتْ

“Herkes yaptığıının karşılığı eksiksiz ödenir.” [Nahl Suresi 111] Teklif, kesin şekilde gelmiştir ve Müslüman herhangi bir amel yaparken kesinlikle şer'î hükümlerle mukayyet olmalıdır. Teklifin konusuna yani Allahu Teâlâ'nın Müslüman'ı talep, terk ya da serbest bırakma şeklinde kendisiyle sorumlu kıldığı hususa gelince bu; farz, mendup, mubah, haram veya

mekruh olabilir. Teklifin kendisi ise kesin olup bir muhayyerlik yoktur. Teklif için tek bir durum vardır ki o, teklifle mukayyet kalmanın vacip olmasıdır. Bundan dolayı dünya hayatında kendisine gerekli olan şer'î hükümleri bilmesi her Müslüman'a farzdır. Hayatında kendisine gerekli olmayan şer'î hükümleri bilmesi ise farz-ı ayn değil, farz-ı kifayedir. Bazı Müslümanlar farz-ı kifaye hükümlerini yerine getirdiğinde diğerlerinden (sorumluluk) düşer. Nitekim Enes Bin Malik'in Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'den şu rivayeti bunu teyit etmektedir:

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

“İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır.” [İbni Mâce] Her ne kadar burada, Müslüman'a hayatında gerekli olan her ilim kastolunmuş olsa da buna ibadetler, muamelat gibi hükümler ve hayatında kendisine gerekli olan hükümler açısından fıkıh da dâhildir. Bundan dolayı fıkıh öğrenimi Müslümanlar için gerekli hususlardandır. Hatta ister farz-ı ayn ister farz-ı kifaye olsun fıkıh öğrenimi Allahu Teâlâ'nın Müslümanlara farz kıldığı hükümlerdendir. Fıkıh öğrenimine teşvik eden hadisler de gelmiştir. Nitekim Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* fıkıh öğrenmeye teşvik etmiştir. Muaviye, Ebu Süfyan kanalıyla Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ

“Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* dedi ki Allah kime hayr dilerse onu dinde fakih yapar.” [Buhari] Yine Saîd Bin Museyyeb'den, o da Ebu Hurayra'dan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ

“Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* dedi ki: Allah kime hayr dilerse onu dinde fakih yapar.” [İbni Mâce] Bu hadisler, fıkıhın önemi ve fıkıhın öğrenimine teşvik hususunda açıktır. Ömer Bin Hattab *Radiyallahu Anh*'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Geceleri ibadetle, gündüzleri oruçla geçiren bin abidin ölümü, Allah'ın helal ve haramını gören akıl sahibi bir kişinin ölümünden daha önemsizdir.”

FIKIHTAN ÖRNEKLER

Sahabe *Rıdvanullahi Aleyhim* Araptı. Arapça onların mizaçlarıydı. Onlar Arap lisanını dakik bir şekilde kuşatmış âlim kişilerdi ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in yanından ayrılmıyorlardı. Kur'an, onlar Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in yanında iken inmekteydi. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, olaylara ilişkin Allahu Teâlâ'nın hükmünü onların gözü ve kulağı önünde açıklıyordu. Aynı zamanda onlar, şeriati kuşatmış âlim kişilerdi. Onlar, kendilerine Allahu Teâlâ'nın hükmünün açıklanması gereken bir vakia getirildiğinde, onun hakkındaki şer'î hükmü, nasstan ya da nassın anlamından çıkarmış oldukları görüşlerini açıklayarak ortaya koymaktalardı. Onlar genellikle delili açıklamaksızın hükmü göstermekle yetinirlerdi. Bu nedenle Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un vermiş olduğu hükümler onların kendi görüşleri şeklinde nakledilmiştir. Bu durum bazı insanları, Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un davalar hakkında kendi görüşlerini ortaya koydukları şeklinde bir anlayışa sahip olmaya sevk etmiştir. Gerçekte ise Sahabe *RadiyAllahu Anhum*, şer'î nasslardan kendi anlayışları ile çıkardıkları şer'î hükmü ortaya koymaktaydı. Fakat onlar, şer'î hükmü delili ile birlikte ortaya koymuyor veya hükmün illetini ya da illetin delilini açıklamıyorlardı. Bu da bazılarının *"Bu hüküm Sahabe'nin görüşüdür. O hâlde aklı İslâm ile dolu olduğu ve Arapçayı bildiği sürece insanın bir mesele hakkında görüşünü ortaya koyması caizdir."* şeklinde bir yanılgıya düşülmesine yol açmıştır.

Arap dilinin bozulmaya başladığı asırlar gelince Arapça, dili muhafaza etmek ve bozulana düzeltmek kaideler ile öğrenilir hâle geldi. Rivayetlere yalan sızmaya ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in söylemediği hadisler rivayet edilmeye başlayınca hadis, usûl ile öğrenilen bir sanat hâline geldi. Bunun içindir ki şer'î hükümleri istinbat etmek/çıkarmak Arapçayı ve şer'î nassları bilmeyi gerektirir oldu. Şer'î hüküm bazen delile bazen de istidlale/delilden hükmü çıkarma şekline eşlik eder oldu. Böylece fıkıh, araştırmada yeni bir oluşum hâlinde şekillenmeye ve tasnifte özel bir tertiple düzenlenmeye başladı. Tasnif ve tertipte üslup farklılığı olmasına rağmen hükmü açıklarken şer'î hükmün delilini açıklamak ve hüküm ihtilaflı olduğunda da delilden çıkarılış şeklini açıklamak kaçınılmaz oldu. Nitekim İslâmi kütüphaneler, fıkıh hakkında tasnif ve sunuş bakımından çeşitli üsluplarla yazılmış yüz binlerce eserle doldu. Ancak kâfirler, miladi 18. yüzyılın ikinci yarısında Müslümanlara karşı saldırılarında başarılı olduktan sonra, İslâmi ilimler hakkında Müslümanları ya-

nıltmaya başladılar. Demagogların “*Arının dışkısıdır.*” diyerek balı insanlara çirkin göstermesi gibi kâfirler de fıkıh kitaplarını Müslümanlara çirkin gösterdiler. Müslümanların fıkıhtan yüz çevirmesi için kâfirler İslâm fikhını siyah bir çerçeve içine koydular. Müslümanlar fıkıhtan yüz çevirince, İslâm’ın hükümlerini öğrenmekten yüz çevirmiş olup Allahu Teâlâ’nın dini hakkında gerçekten cehalete düştüler. Bundan dolayı fıkıh öğrenimine olan özlemi uyandırmak için İslâm fikhından örnekler sunarak Müslümanları fıkıh öğrenimine yönelmeye teşvik etmek kaçınılmazdır. Bugün siyasi hükümler ya da anayasa hukuku denilen genel ilişkilerle alakalı, medeni kanun denilen fertlerin birbirleriyle ilişkileri hakkında, ukubatla/cezalarla alakalı, beyyinatla/ispat vasıtaları ile alakalı şer’î hükümlerden örnekler sunmak insanlar için faydalıdır. Ta ki fikhi görüntü daha net olsun. Umulur ki bu çaba, İslâm fikhının muteber ana kitaplarından İslâm fikhını öğrenmeye özlemi artırır.

HİLÂFET

“Hilâfet” İslâmî şer’î hükümleri ikame etmesi ve İslâm davetini tüm dünyaya taşıması için tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. “Hilâfet” ile “İmamet” aynı şeydir. Zira manaları aynıdır. Çünkü sahih hadislerde bu iki kelime aynı anlamlarda kullanılmıştır. Bu iki kelimeden hiçbirini herhangi bir nassta yani Kitap ve Sünnet’te diğerinin manasına ters bir manada varit olmamıştır. Bu yüzden bu kavramları kullanırken “İmamet” ya da “Hilâfet” kelimelerini birbirine tercih için zorlamaya gerek yoktur. Asıl gerekli olan, bu kelimelerin ihtiva ettiği içeriktir.

Bir halifeyi nasbetmek dünyadaki tüm Müslümanlara farzdır. Bir halifeyi nasbetmek -ki Allahu Teâlâ’nın Müslümanlara farz kıldığı herhangi bir farzı yerine getirmek gibidir- kesin bir emirdir. Bu hususta muhayyerlik ve müsamaha yoktur. Bir halifenin nasbedilmesini ihmal etmek Allahu Teâlâ’nın en şiddetli şekilde azap edeceği en büyük günahlardan biridir. Halifenin nasbedilmesinin tüm Müslümanlara farz oluşunun delili Kitap, Sünnet ve Sahabe icmasıdır.

Kitaba gelince Allahu Teâlâ, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e* Müslümanlar arasında Allahu Teâlâ’nın indirdikleri ile hükmetmesini kesin bir şekilde emretti. Allahu Teâlâ, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e* hitaben şöyle buyurmuştur:

فَاَحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

“Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet! Sana gelen haktan (yüz çevirip de) sakın onların hevalarına tâbi olma!” [Maide Suresi 48]

وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

“Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet ve onların arzularına uyma! Allah’ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın!” [Maide Suresi 49]

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e* hitap, bu hitabı O’na tahsis edecek bir delil varit olmadıkça ümmeti için de bir hitaptır. Burada tahsisle ilgili bir delil varit olmamıştır. Dolayısıyla bu, hükmün/yönetimin ikame edilmesiyle ilgili olarak Müslümanlar için bir hitaptır. Halifenin nasbedilmesi ise yönetimin ve otoritenin ikame edilmesinden başka bir anlama gelmez. Ayrıca Allahu Teâlâ, ulu’l emre/yöneticiye itaat etmeyi farz kılmıştır ki bu da Müslümanların başında bir veliyyu’l emrin bulunmasının farz olduğunu gösterir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Rasul’e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de.” [Nisâ Suresi 59] Allahu Teâlâ, olmayan bir kimseye itaat etmeyi emretmez. O hâlde bu ayet, veliyyu’l naspedilmesinin farz olduğunu gösterir. Bu ise ne mendup ne de mubahtır, bilakis farzdır. Çünkü Allahu Teâlâ’nın indirdikleri ile hükmetmek farzdır. Allahu Teâlâ, veliyyu’l emre itaati emrederken onun nasbını emretmiştir. Zira veliyyu’l emrin varlığı şer’î hükmün ikamesine ve nasbını terk etmek ise şer’î hükmün ortadan kalkmasına neden olur. Dolayısıyla veliyyu’l emrin nasbedilmemesi harama -ki şer’î hükmün yok olmasıdır- neden olacağından onun nasbedilmesi farzdır.

Sünnet’e gelince Nâfi kanalı ile şöyle rivayet edilmiştir:

قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَقِيَّ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Ömer, bana Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle buyururken işittiğini söyledi: Kim itaatten elini çekerse kıyamet gününde lehine hiçbir delil bulunmaksızın Allahu Teâlâ’nın karşısına çıkacaktır. Kim de boynunda biat olmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölür.”

[Muslim] Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, her Müslüman’ın boynunda biat olmasını farz kılmış ve boynunda biat olmadan ölen kimseyi cahiliye ölümü ile ölmüş olarak vasıflandırmıştır. Biat bir başkasına değil ancak halifeye olur. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, her Müslüman’ın boynunda bir halifeye biatın olmasını farz kılmış olup halifeye biat edilmesini farz kılmamıştır. Dolayısıyla farz olan her Müslüman’ın boynunda bir biatın olmasıdır. Yani varlığı ile her Müslüman’ın boynunda biatın olmasını hakeden bir halifenin olmasıdır. Fiilen biat etsin ya da etmesin her Müslüman’ın boynunda biatın olmasını ortaya çıkaran şey halifenin olmasıdır. Bu nedenle hadis, halifenin nasbedilmesi farziyetine dair bir delil olup her ferdin halifeye biat etmesinin farziyetine dair delil değildir. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in zemmettiği şey, Müslüman’ın boynunun ölünceye kadar biattan yoksun olmasıdır yoksa biat edilmemesini zemmetmemiştir. A’rac’dan, o da Ebu Hurayra’dan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُتَّقَى بِهِ

“İmam/halife ancak bir kalkandır. Onun arkasında savaşılar ve onunla korunulur.” [Muslim] Yine Ebu Hazm’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

فَاعْذُتْ أَبَا هُرَيْرَةَ حَمْسَ سِنِينَ فَمَسَمَعْنَاهُ يُحَدِّثُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَتْ بُنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ قُوا بَنِيَّةَ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ أُعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ

“Ebu Hurayra ile birlikte beş sene oturdum ve onun Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den şöyle tahdis ettiğini işittim: İsrailoğulları, nebi-ler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince, bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak ve çoğalacaklardır. Dediler ki: Öyleyse bize ne emredersiniz? Dedi ki: İlk olana biatınıza sadakat gösterin. Muhakkak ki Allah size karşı görevlerini yerine getirip getirmediklerini onlardan soracaktır.” [Muslim] Yine İbni Abbas’tan Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شَيْئًا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Emîrinden hoşlanmadığı bir şeyi gören kimse sabretsin. Zira insanlardan kim otoriteden bir karış ayrılırsa cahiliye ölümü üzere ölür.” [Muslim] Bu hadislerde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Müslümanların birtakım yöneticilerinin olacağını haber verdiği gibi halifeyi kalkan yani koruma olarak nitelendirmiştir. Zira Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in imamı kalkan olarak nitelendirmesi imamın varlığının faydalarını haber vermektir. Dolayısıyla bu bir taleptir. Çünkü Allahu Teâlâ ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in verdiği haber, zemm/yerme içeriyorsa bu, terkin yani nehyin talebidir. Eğer haber methetme/övgü içeriyorsa bu, fiilin talebidir. Eğer talep edilen fiilin yapılması şer’î hükmün ikame edilmesi veya yapılmaması şer’î hükmün zayi edilmesi sonucunu doğuruyorsa bu talep kesin taleptir. Aynı zamanda bu hadislerde Müslümanları siyaset (idare) edenler halifelerdir. Bu da onların varedilmesi demektir. Yine bu hadislerde Müslüman’ın otoriteden çıkmasının haram olduğu geçmektedir. Bu da Müslüman’ın bir otorite yani yönetim ikame etmesinin kendisine farz olduğu bir emir anlamına gelmektedir. Ayrıca Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, halifelere itaat etmeyi ve halifelikleri hususunda kendileri ile çekişenlerle savaşmayı emremiştir. Bu da bir halifenin çıkarılması ve kendisi ile çekişen herkesle savaşarak Hilâfeti’ni korumaya ilişkin bir emir demektir. Nitekim Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِيعْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاصْرُبُوا عُنُقَ الْآخَرِ

“Kim bir imama/halifeye biat edip elini sıkarsa ve kalbinin meyvesini ona verirse (rıza gösterirse) gücü yettiğinde itaatte bulunsun. Eğer (yönetimi ele geçirmek için) onunla savaşacak biri ortaya çıkarsa o kişinin boynunu vurun.” [Muslim] İmama itaat edilme emri, onun nasbedilmesi emridir ve onunla çekişen kimse ile savaşılması emri, tek bir halifenin bulunması hususunda kesinliğe dair bir karinedir.

Sahabe icmasına gelince Sahabe *Rıdvanullahi Aleyhim*, vefatından sonra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* için bir halifenin nasbedilmesinin gerekliliği üzerinde icma ettiler. Yine vefatlarından sonra sırasıyla Ebu Bekir, Ömer, Osman *RadiyAllahu Anhum* için bir halifenin nasbedilmesi üzerinde icma ettiler. Nitekim vefatının akabinde Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in defnini geciktirmeleri ve bir halifeyi nasbetmekle meşgul olmaları Sahebe icmasını açıkça gösterir. Oysa vefatının akabinde ölünün defnedilmesi farz olup ölüyü defnetmeleri üzerine farz olan kimselerin ölü defnedilinceye kadar başka bir şeyle uğraşmaları haramdır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in cenazesinin teşhizi ve defni ile ilgilenmelerinin kendilerine farz olduğu Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’un bir kısmı, definle ilgilenmek yerine halifenin nasbı ile ilgilendiler ve diğer kısmı, karşı çıkma ve defnetme imkânları olmasına rağmen onların bu durumuna sükût ederek definin iki gece ertelenmesine iştirak ettiler. Dolayısıyla bu, ölünün defnedilmesi yerine halifenin nasbedilmesi ile ilgilenilmesi üzerinde bir icmadır. Bu ise ancak halifenin nasbedilmesi ölünün defnedilmesinden daha üstün bir farz olduğu zaman olur. Ayrıca Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’un hepsi, hayatları boyunca seçilecek halifenin kim olacağı üzerinde ihtilaf etmelerine rağmen bir halifenin nasbedilmesinin farziyeti üzerinde icma etmişlerdir. Onlar ne Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* vefat ettiğinde ne de râşid halifelerden herhangi bir halife vefat ettiğinde bir halifenin nasbedilmesi üzerinde kesinlikle ihtilaf etmemişlerdir.

Ayrıca dinin ikame edilmesi, dünya ve ahiretle ilgili tüm işlerde şer’î hükümlerin infaz edilmesi sübutu ve delaleti kati delille Müslümanlara farzdır. Bunun gerçekleşmesi ise ancak otorite sahibi bir yönetici ile mümkündür. Şer’î kaide şöyledir: [مَا لَا يَنْتِ الْأَوْاجِبُ إِلَّا بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ] **“Vacibin ancak kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.”** Halifenin nasbedilmesi bu açıdan da farzdır.

İşte bu deliller, yönetimi ve otoriteyi tesis etmenin Müslümanların üzerine farz olduğu hususunda açıktır. Yine bu deliller, sadece yönetim ve otorite için değil, şer’î hükümleri infaz etmek için yönetim ve otoriteyi

üstlenecek bir halifenin varedilmesi hususunda da açıktır. Avf Bin Malik kanalıyla rivayet edilen *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavline bakınız:

خَيْرَ أَيْمَتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَشِرَارُ أَيْمَتِكُمُ الَّذِينَ تَبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَادِيهِمْ بِالسَّيْفِ فَقَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ

“Sizin en hayırlı imamlarınız onlardır ki siz onları seversiniz onlar da sizi severler, siz onlara dua edersiniz onlar da size dua ederler. İmamlarınızın şerlileri de onlardır ki siz onlara buğzedersiniz, onlar da size buğzederler, siz onlara lanet edersiniz onlar da size lanet ederler. Denildi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Onlara kılıçla karşı çıkmayalım mı? Dedi ki: Aranızda namazı ikame ettikleri müddetçe hayır. Yöneticilerinizden hoşlanmadığınız bir şey görürseniz onun bu işini hoş görmeyin ve itaatten de el çekmeyin.” [Muslim] Bu hadis, en hayırlı imamların ve en şerli imamların haber verilmesi hususunda açık olduğu gibi dini ikame ettikleri sürece onlara kılıçla karşı koyulmaması hususunda da açıktır. Namazın ikame edilmesi, dinin ikame edilmesine ve dinle hükmedilmesine kinayedir. İslâm'ın hükümlerini ikame etmesi ve İslâm davetini taşıması için halifenin ikame edilmesinin Müslümanlara farz olması; Allah-u Teâlâ'nın Müslümanlara farz kıldığı İslâm yönetiminin ikamesi ve Müslümanların izzetinin korunması farzının gerektirmesi açısından farz olmasının ötesinde sahih şer'î nasslarda, sübutunda şüphe olamayan bir durumdur. Ancak bu farz, farz-ı kifayedir. Bu farzı Müslümanlardan bir kısmı yerine getirdiği zaman diğerlerinden bu farz düşer. Eğer Müslümanlardan bir kısmı, bu farzı yerine getiremezse halifenin yerine getirdiği amelleri yapsalar bile tüm Müslümanların üzerinde bir farz olarak kalır ve Müslümanlar halifesiz olduğu sürece hiçbir Müslüman'dan bu farz düşmez.

Müslümanlar için bir halife naspetmekten geri kalmak en büyük masiyetlerden biridir. Çünkü bu, İslâm'ın en önemli farzlarından birini yerine getirmekten geri kalmaktır. Dinin hükümlerini yerine getirmek hatta İslâm'ın hayat sahasındaki varlığı buna bağlıdır. Dolayısıyla bütün Müslümanlar, Müslümanlar için bir halife çıkarmaktan geri kaldıkları için büyük bir günah işlemektedirler. Eğer bu geri kalma üzerinde birleşirlerse dünyanın bütün ülkelerindeki her bir ferde günah biner. Eğer Müslümanlardan bir kısmı, bir halife çıkarmak için çalışır ve diğer kısmı çalışmazsa halifeyi ikame etmek için çalışanlardan günah düşer. Bu farziyet halifeyi nasbedinceye kadar devam eder. Çünkü farzı yerine getirmekle meşgul

olmak, farzı yerine getirmeye koyulmak ve farzı yerine getirmeyi başarmayı aşacak hususları zorlamaktan dolayı farzın zamanında yerine getirilmesini geciktirmekten ve onu yerine getirmemekten doğacak günahı düşürür. Farzı ikame etmeye koyulmayanlara gelince halifenin ortadan kalkmasından üç gün sonra halifenin nasbedileceği güne kadar günah onların üzerinde baki kalır. Çünkü Allahu Teâlâ, onlara bir şeyi farz kıldığı hâlde onlar bu farzı yerine getirmedi ve bu farzı yerine getirecek işleri yapmaya koyulmadılar. Bunun içindir ki günahı hak ettiler. Dolayısıyla dünyada ve ahirette Allahu Teâlâ'nın azabını ve aşağılanmayı hak ettiler. Nitekim bir halifeyi nasbetmekten veya bununla alakalı işleri yerine getirmekten geri kalmaları yüzünden günahı hak etmeleri, Müslüman'ın Allahu Teâlâ'nın kendisine farz kıldığı herhangi bir farzı terk etmesi yüzünden azabı hak etmesinde açıkça görülmektedir. Kaldı ki bu farz, kendisi ile farzların uygulandığı, dinin hükümlerinin ikame edildiği, İslâm'ın emrinin yükseldiği, Allahu Teâlâ'nın kelimesi İslâm beldelerinde ve dünyanın diğer taraflarında en yüce hâle geldiği bir farzdır.

Bazı hadislerde insanlardan uzaklaşarak uzlete çekilmenin ve özellikle dinle ilgili işlere sarılmakla yetinmenin geçmesine gelince; bu, bir halifeyi çıkarmaktan geri kalmanın caiz olduğuna ve bundan geri kalmanın günahını düşürmeye delil olmaya uygun değildir. Nitekim bu hadisleri inceleyen bir kimse, bu hadislerin dine sarılmak hususunda olduğunu ve Müslümanlar için bir halifenin nasbedilmesinden geri kalmaya ruhsat verme hususunda olmadığını görür. Mesela Bîr Bin Ubeydullah el-Hadramî'nin Ebu İdris el-Havlân'den, onun da Huzeyfe Bin Yemân'dan şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَيْرِ وَكَنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةً أَنْ يُدْرِكَنِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ نَعَمْ وَفِيهِ دَخَنٌ قُلْتُ وَمَا دَخَنُهُ قَالَ قَوْمٌ يَهُدُونَ بِغَيْرِ هُدًى تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ قُلْتُ فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ دُعَاءٌ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا قَالَ هُمْ مِنْ جَلَدَتِنَا وَيَتَكَلَّمُونَ بِالسِّبْتِنَا قُلْتُ فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ قَالَ تَلْزُمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ قَالَ فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا وَلَوْ أَنْ تَعْضُ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ

“İnsanlar Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e hayırdan soruyorlardı. Ben ise bana isabet etmesinden korkarak şerden soruyordum. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü! Biz cahiliye ve şer içerisindeydik. Allah bize bu hayrı getirdi. Peki, bu hayırdan sonra şer var mı? Buyurdu ki: Evet. Dedim ki: Bu şerden sonra hayır var mı? Buyurdu ki: Evet fakat içinde karışıklık var. Dedim ki: O karışıklık nedir? Buyurdu

ki: Birtakım insanlar benim gösterdiğim yolun/hidayetin dışında/benim sünnetimin tersine yol takip edecekler. Onları bileceksiniz ve onları kabul etmeyeceksiniz. Dedim ki: Bu şerden sonra hayır var mı? Buyurdu ki: Evet. Cehennemin kapılarında davetçiler olacaktır. Kim onlara uyarsa onu cehenneme atacaktır. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü! Onları bize tarif eder misin? Buyurdu ki: Onlar, bizim toplumumuzdandır ve bizim dilimizi konuşurlar. Dedim ki: O zamana yetişirsem bana ne emredersiniz? Buyurdu ki: Müslümanların cemaatinden ve imamlarından ayrılma. Dedim ki: Onların cemaati ve imamları yoksa? Buyurdu ki: O grupların hepsinden uzak dur. Velez ki bir ağacın köklerini ısırıp kalsan da ölüm sana gelinceye kadar o durum üzere kal.” [Buhari] Bu hadis, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Müslüman bir kimseye Müslümanların cemaatinden ve imamlarından ayrılmamayı ve cehennemin kapılarındaki davetçileri terk etmeyi emrettiği hususunda açıktır. Soru soran kişi, Müslümanların bir imamı ve cemaati olmaması durumunda cehennem kapılarında duran davetçiler açısından ne yapması gerektiğini sorunca Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, ona Müslümanlardan uzak kalmasını ve bir imamı nasbetmekten geri kalmasını değil o gruplardan uzak durmasını emretmiştir. Zira [فَاعْتَرِلْ بِتِلْكَ الْفَرَقِ] **“O grupların hepsinden uzak dur!”** emri açıktır. Keza o gruplardan uzak durmasını tanımlarken mübalağa yapmıştır. Hatta ona bir ağacın köklerini dişleri ile ısırıp kalsa dahi o, cehenneme çağıran grupları terk edecek ve ölüm kendisine ulaşınca kadar o durumunu muhafaza edecektir. Bunun anlamı ise **“Dinine sınıksız sarıl ve cehennem kapılarındaki davetçilerden uzak dur!”** demektir. Bu hadiste bir halifeyi nasbetmek için çalışmayı terk etmeye ilişkin ne bir mazaret ne de bir ruhsat vardır. Zira soruyu soran kişi; Müslümanların cemaatinden uzaklaşmak, dinin hükümlerini yerine getirmek ve Müslümanlar için bir halife nasbetmekten geri kalmakla değil, bir ağacın köklerini ısırsa dahi saptırıcı davetçilere karşı dininin selameti için saptırıcı gruplardan uzaklaşmakla emrolunmuştur. Mesela Ebu Saîd el-Hudrî *RadiyAllahu Anh*'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ عَنَّمْ يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَقْرُ بِدِينِهِ مِنَ الْوَقْتِ

“Öyle bir zaman gelecek ki Müslüman'ın en hayırlı malı, kendi dinini fitnelerden kaçırmak için dağ başlarında gezdirip (birikmiş) yağmur suyu başlarında güttüğü koyunlar(dan ibaret) olacaktır.” [Buhari]

Bu, yeryüzü Hilâfet'ten yoksun kaldığında Müslümanların cemaatinden

uzaklaşmak, dinin hükümlerini ve Müslümanlar için bir halife nasbetmekten geri kalmak anlamına gelmez. Bilakis hadiste sadece fitne günlerinde Müslüman'ın malına ve fitneden kaçmak için yapacağı en hayırlı şeye dair açıklama geçmekte olup Müslümanlardan uzaklaşmaya ve insanlardan kaçmaya teşvik için değildir.

Binaenaleyh dini ikame etmek için Allahu Teâlâ'nın kendilerine farz kıldığı şeyden geri kalması için yeryüzündeki Müslüman için mazaret yoktur. Dikkat edin! O, yeryüzü Hilâfet'ten yoksun kaldığında, Allahu Teâlâ'nın hurumatlarını korumak için hadlerini ve dinin hükümlerini ikame edecek ve Müslümanların dört bir tarafını [لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ] rayesi altında toplayacak kimse kalmadığında Müslümanlar için bir halifeyi çıkarmaktır. Bir halife nasbedinceye kadar bu farzı yerine getirmekten geri kalmak için İslâm'da hiçbir ruhsat yoktur.

Müslümanların Halife Çıkarmaları İçin Verilen Süre

Müslümanların halife çıkarmaları için verilen süre, geceleri ile birlikte üç gündür. Bir Müslüman'ın boynunda biat olmadan üç gece geçirmesi helal değildir. Üst sınırın üç gece olarak belirlenmesinin sebebi ise önceki halifenin öldüğü veya azledildiği andan itibaren halifenin nasbedilmesinin farz olmasıdır. Ancak geceleri ile birlikte üç gün halifeyi çıkarma işi ile meşgul olmakla birlikte halifenin nasbını geciktirmek caizdir. Eğer üç gece geçer ve halifeyi çıkarmazlarsa bakılır: Eğer Müslümanlar, halifeyi nasbetme işi ile meşgul olurlar ve def edemedikleri zorlayıcı hususlardan dolayı üç gece içerisinde onu çıkarmayı başaramazlarsa farzı yerine getirmek için meşgul olmalarından ve mecbur kaldıkları geciktirmeye zorlanmalarından dolayı üzerlerinden günah düşer. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

رُفِعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأُ وَالنِّسْيَانُ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ

“Ümmetimin üzerinden hata, unutmak ve zorlandığı şeyler kaldırılmıştır.” [Taberani, el-Kebîr] Eğer bu işle uğraşmıyor iseler halife nasbedilinceye kadar günah üzerlerinden düşmez, bilakis üzerlerinde kalır. Allahu Teâlâ, bir Müslüman'ı farzı terk ederek işlediği herhangi masiyetten dolayı hesaba çektiği gibi bu yüzden onları hesaba çeker.

Hilâfet makamı boş kalır kalmaz halifeye biat etmekle meşgul olmanın farziyetinin delili, Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in vefat ettiği gün O'nun cenazesini defnetmeden önce Beni Saide Sakifi'nde biat işine koyulmalarıdır. Yine aynı gün Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'a inikad biatı ile biat edilmesi gerçekleşmiştir. Ardından

ikinci gün insanlar, Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh'a* itaat biatı etmek için mescitte toplanmışlardır.

Müslümanlara, halifeyi nasbetmek için verilen azami sürenin geceleri ile birlikte üç gün olmasının deliline gelince, Ömer *RadiyAllahu Anh*, aldığı hançer yarasından öleceğini anlayıp Ehl-i Şûra'yı görevlendirdi ve onlara üç gün süre verdi. Ardından üç gün içerisinde bir halife üzerinde anlaşmazlarsa üç günden sonra muhalefet edeni öldürmelerini vasiyet etti. Bunu yerine getirmeleri yani muhalefet edeni öldürmeleri için de Müslümanlardan elli kişiyi görevlendirdi. Oysa onlar Ehl-i Şûra'dan ve Sahabe *RadiyAllahu Anhum'un* ileri gelenlerindendi. Bu olay Sahabe *RadiyAllahu Anhum'un* gözü ve kulağı önünde gerçekleştiği hâlde onlardan buna muhalefet eden veya buna karşı çıkan birinin olduğu nakledilmemiştir. Dolayısıyla bu, Müslümanların geceleri ile birlikte üç günden fazla halifeden yoksun kalmalarının caiz olmadığı üzerinde gerçekleşen bir Sahabe icmasıdır. Sahabe icması ise Kitap ve Sünnet gibi şer'î delildir. Yine Misver Bin Mahrame kanalıyla şöyle dendiği rivayet edilmiştir:

طَرَقَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بَعْدَ هَجْعٍ مِنَ اللَّيْلِ، فَضَرَبَ الْبَابَ حَتَّى اسْتَيْقَظْتُ، فَقَالَ: أَرَأَيْكَ نَائِمًا فَوَافَقَهُ مَا اكْتَحَلْتُ هَذِهِ الثَّلَاثَ بِكَثِيرٍ نَوْمٍ

“Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanıncaya kadar kapıya vurdu. Sonra şöyle dedi: Görüyorum ki uyuyorsun! Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedir.” [Buhari] İnsanlar sabah namazını kıldıklarında Osman *RadiyAllahu Anh'ın* biatı tamamlandı.

Hilâfet Akdi

Hilâfet, karşılıklı rıza ve tercihe dayalı bir akittir. Çünkü Hilâfet akdi/sözleşmesi, emir sahiplerinden itaat hakkı olan kimseye itaat biatıdır. Dolayısıyla Hilâfet akdinde hem Hilâfet'i üstlenmek üzere biat alacak kimsenin hem de kendisine biat eden kimselerin rızasının olması kaçınılmazdır. Bu nedenle bir kimse halife olmayı reddeder ve halifeliği istemezse onu buna zorlamak caiz değildir. Dolayısıyla bir kimse halifeliği kabul etmeye icbar edilmez, bilakis başka birine bakılır. Aynı şekilde insanlardan zorla biat almak da caiz değildir. Çünkü bu durumda zorlamadan dolayı akdin sahih olarak kabul edilmesi doğru olmaz. Çünkü Hilâfet akdi, karşılıklı rıza ve seçime dayalı bir akit olup herhangi bir akit gibi ona zorlama karışamaz. Ancak biatları kabul görülen kimseler tarafından biat akdi tamamlandığında akit gerçekleşir, biat edilen kimse veliyyu'l emr olur ve ona itaat etmek farz olur. Ona yapılan biat, Hilâfet akdi için biat değil, itaat biatı olur. İşte o zaman diğer insanları kendisine biat etmeye

icbar etmesi caiz olur. Çünkü bu, kendisine itaat etmeye icbar etmektir ve bu da şeran farzdır. Bu durumda icbar, Hilâfet için biat akdi değildir ve dolayısıyla icbarın sahih olmadığı söylenemez. Buna göre biat, akdin başlangıcı olup rıza ve seçim olmadıkça sahih olmaz. Fakat halife için inikad biatından sonra itaat yani halifenin emrine itaat etme hâline dönüşür ve Allahu Teâlâ'nın emrini yerine getirmek üzere itaat biatında icbar caizdir. Hilâfet bir akit olduğuna göre bu akit ancak tarafları ile tamamlanır. Yargıda olduğu gibi bir kimse, kendisini yargı ile görevlendiren bir kimse olmadıkça kadı olamaz. Yine emîrlikte olduğu gibi bir kimse, kendisini emîrlikle görevlendirecek bir kimse olmadığı zaman emîr olunamaz. Yine Hilâfet'te olduğu gibi bir kimse, kendisini Hilâfet ile görevlendirecek bir kimse olmadığı zaman o kimse halife olamaz. Buradan da görülmektedir ki Müslümanlar görevlendirmedikçe hiç kimse halife olamaz ve kendisi için Hilâfet akdi tamamlanmadıkça Hilâfet yetkilerine sahip olamaz. Bu akit ise ancak Hilâfet'i talep eden kimse ve bu kimsenin halife olmasına razı olan Müslümanlar olmak üzere iki akit tarafı ile gerçekleşir. Bundan dolayı Hilâfet akdinin gerçekleşmesi için Müslümanların biatının olması kaçınılmazdır. Buna göre bir kimse zorla ve kuvvet yoluyla yönetimi ele geçirirse kendisini Müslümanların halifesi ilan etmiş olsa bile bu şekilde halife olamaz. Çünkü Müslümanlar tarafından ona Hilâfet inikadi gerçekleşmemiştir. İnsanlardan zor ve kuvvet kullanarak biat almış ve onlar da biat etmiş olsa bile halife olamaz. Çünkü zor ve kuvvet kullanarak alınan biat, biat olarak kabul edilmeyeceği gibi bu şekilde Hilâfet akdi gerçekleşmez. Çünkü Hilâfet inikadi, karşılıklı rıza ve seçime dayalı bir akit olup zor ve kuvvet kullanılarak gerçekleşmez. Hilâfet inikadi, sadece rıza ve seçime dayalı biat ile gerçekleşir. Ancak zor ve kuvvet kullanarak kendisine biat alan kimse, insanları kendisine biat edilmesinin Müslümanların maslahatına olduğuna ve şer'î hükümlerin kendisine biat edilmesi ile yerine getirileceğine ikna eder ve Müslümanlar da buna ikna olup razı olurlar, sonra da rıza ve seçimle kendisine biat ederlerse o zaman başlangıçta otoriteyi zor ve kuvvet kullanarak almış olsa bile rıza ve seçimle biat edildiği andan itibaren halife olur. Dolayısıyla şart olan biatın rıza ve seçim üzerinden gerçekleşmiş olmasıdır. Kendisine biatın gerçekleştiği kimse yönetici olsun ya da olmasın fark etmez.

Hilâfet akdinin kimlerin biatı ile gerçekleşeceğine gelince bu, râşid halifelerin biatında gerçekleşen ve Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un üzerinde icma ettiği hususların ele alınması ile anlaşılır. Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'a biat edilirken sadece Medine'de olan Müslümanlardan ehl-i hâl ve'l

akd ile yetinilmiş Mekke ve Arap Yarımadası'ndaki Müslümanların görüşü alınmamıştır hatta onlara sorulmamıştır. Ömer *RadiyAllahu Anh'a* biat edilirken de durum aynı şekildedir. Osman *RadiyAllahu Anh'a* biat edilirken ise Abdurrahman Bin Avf, Medine'deki Müslümanların görüşünü almış ve Ömer *RadiyAllahu Anh'ı* aday gösterirken Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh'ın* yaptığı gibi ehl-i hâl ve'l akde sormakla yetinmemiştir. Ali *RadiyAllahu Anh* zamanında ise Medine ve Kûfe halkının çoğunluğunun biatı ile yetinilmiştir. Yalnızca Ali *RadiyAllahu Anh'a* biat edilmiş hatta bu biat, Ali *RadiyAllahu Anh'a* karşı çıkanlar ve onunla savaşanlar nezdinde bile kabul görmüştür. Zira ondan başkasına biat etmedikleri gibi ona yapılan biata itiraz dahi etmemişlerdir. Onlar sadece Osman *RadiyAllahu Anh'ın* kanını istediler. Onlar bir hususta halifeye kin besleyen bâği hükümdendirler. Halifenin bu durumu onlara açıklaması ve eğer gerekirse itaati altına girmeleri için onlarla savaşması gerekir. Onlar ayrı bir Hilâfet de oluşturmadılar.

Bunların hepsi -yani Kûfe halkının biata iştirak ettiği, İmam Ali *RadiyAllahu Anh'a* biat edilmesi dışında diğer bölgeler olmaksızın sadece başkent halkının çoğunluğunun halifeye biat etmesi- Sahabe *RadiyAllahu Anhum'un* gözü ve kulağı önünde gerçekleşmiştir. Halifenin şahsına muhalefet etmelerine ve amellerine karşı çıkmalarına rağmen Medine halkının çoğunluğunun biatı ile yetinilmesi bakımından bu hususta ne bir muhelefet eden ne de bu işe bir karşı çıkan olmuştur ve onlar halifeye biat edilirken Medine halkının çoğunluğu ile yetinilmesine karşı çıkmamışlardır. Dolayısıyla bu, yönetimde Müslümanların görüşünü temsil eden kimselerce Hilâfet akdinin gerçekleşeceğine dair bir Sahabe icmasıdır. Çünkü o zaman İslâm Devleti'nin tüm alanında yönetimde ümmetin görüşünü temsil edenlerin genelini ehl-i hâl ve'l akd ve Medine ahalisinin çoğunluğu oluşturmaktaydı.

Buna göre Râşid Halifeler Dönemi'nde olduğu gibi bir önceki halifenin itaati altına giren İslâm ümmetinin çoğunluğunu temsil edenlerin ekseriyeti tarafından biat gerçekleştiğinde Hilâfet akdi gerçekleşmiş olur. O zaman bunların biatı, Hilâfet için akit biatı olur. Halife için Hilâfet inikadi gerekeleştikten sonra bunların dışındaki kimselerin biatı ise itaat biatı yani Hilâfet için akit biatı değil, itaat biatı olur. Bu ise vefat eden veya azledilen bir halifenin olması ve yerine bir Halife çıkarılmasının istenmesi hâlinde geçerlidir.

Fakat hicri 1343, miladi 1924 yılında İstanbul'da İslâm Hilâfeti'nin ortadan kalkmasından günümüze kadar olduğu gibi kesinlikle ortada bir

halife yoksa ve şer'î hükümleri uygulaması ve İslâm davetini dünyaya taşıması için Müslümanların bir halife çıkarmaları farz hâle gelmişse İslâm dünyasındaki ülkelerden her bir ülke halifeye biat etmeye ehildir ve bu biatla Hilâfet inikadi gerçekleşir. İslâm ülkelerinden herhangi biri, halifeye biat ettiği zaman onun için Hilâfet inikadi gerçekleşmiş olur. Böylece ülkesinin halkının biatı ile Hilâfet inikadi gerçekleştikten sonra Müslümanların ona itaat biatı yani bağlılık biatı ile biat etmeleri farz hâline gelir. Bu ülke ister Mısır, Türkiye veya Endonezya gibi büyük bir ülke olsun isterse Arnavutluk veya Ürdün gibi küçük bir ülke olsun fark etmez. Ancak şu dört hususun bu ülkede bulunması şarttır:

1- Bu ülkenin otoritesi küfür devletine veya küfür nüfuzuna değil, sadece Müslümanlara dayanan bir otorite olmalıdır.

2- Bu ülkedeki Müslümanların güvenliği, küfür değil İslâm emanı altında olmalıdır. Yani iç ve dış himayesi sadece İslâmî güç olması itibarıyla Müslümanların gücü tarafından sağlanan İslâmî bir himaye olmalıdır.

3- Bu ülkede hemen kapsamlı ve inkılabî şekilde İslâm tatbik edilmeye başlanmalı ve İslâm davetini taşıma işine başlanmış olunmalıdır.

4- Biat edilen halife, eftaliyet şartlarını taşımıyor olsa da Hilâfet inikadi şartlarını tamamlamış olmalıdır. Çünkü önemli olan inikad şartlarıdır.

Bir ülke bu dört hususa sahip olursa sadece bu ülkenin biat etmesi ile Hilâfet ortaya çıkmış olur ve İslâm ümmetinin çoğunuluğunun adına ehl-i hâl ve'l akdin çoğunluğunu temsil etmiyor olsa bile sadece bu ülke ile Hilâfet inikadi gerçekleşmiş olur. Çünkü Hilâfet'i ikame etmek, farz-ı kifayedir ve bu farzı, sahih bir şekilde yerine getiren kimse farz kılınan şeyi yerine getirmiş olur. Çünkü ehl-i hâl ve'l akd çoğunluğu, vefat eden veya azledilen halifenin yerine halife çıkarılması istenen bir Hilâfet olduğu zaman şarttır. Fakat ortada kesinlikle Hilâfet yoksa ve Hilâfet ortaya çıkarılmak isteniyorsa sadece Hilâfet'in şer'î şekilde ortaya çıkarılması yoluyla biat edenlerin sayısı kaç olursa olsun inikad şartlarını tamamlayan herhangi bir halife ile Hilâfet inikadi gerçekleşmiş olur. Çünkü mesele, Müslümanların üç günü geçen bir sürede yerine getirmeyi ihmal ettikleri bir farzı yerine getirme meselesi olmaktadır. Onlar bu ihmalkârlıkları sonucunda istedikleri kişiyi seçme haklarını kaybetmişlerdir. Bir kimsenin bu farzı yerine getirmesi, Hilâfet'in inikadi için yeterlidir. Bir ülkede Hilâfet kurulduğu ve halife için inikad gerçekleştiği zaman tüm Müslümanların Hilâfet sancağı altına girmesi ve halifeye biat etmesi farz hâline

gelir. Halife de onları kendisine biat etmeye çağırmalıdır. Eğer biat etmek istemezlerse onların hükmü bâği hükmünde olup itaati altına girinceye kadar halifenin onlarla savaşması gerekir. İlk halifeye biat edildikten ve yukarıdaki dört şart yerine getirilip şer'î şekilde kendisine Hilâfet inikadi gerçekleştirildikten sonra, aynı ülkede veya başka bir ülkede başka bir halifeye biat edilirse Müslümanların ilk halifeye biat edinceye kadar ikinci halife ile savaşmaları gerekir. Çünkü Abdullah Bin Amr Bin Âs kanalıyla Rasûlullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle derken işitildiği rivayet edilmiştir:

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفَقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِغْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاصْرُبُوا غُلُقَ الْآخَرِ

“Kim bir imama/halifeye biat edip elini sıkarsa ve kalbinin meyvesini ona verirse (rıza gösterirse) gücü yettiğinde itaatte bulunsun. Eğer (yönetimi ele geçirmek için) onunla savaşacak biri ortaya çıkarsa o kişinin boynunu vurun.” [Muslim] Çünkü Müslümanları İslâm râyesi altında birleştirecek olan Müslümanların halifesidir. Halife varsa Müslümanların cemaati de vardır. Bu durumda onlara katılmak farz hâle gelir ve onlardan ayrılmak ise haram olur. Yine İbni Abbas’tan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شَيْئًا فَمَاتَ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Emîrinden hoşlanmadığı bir şeyi gören kimse sabretsin. Zira insanlardan, kim otoriteden bir karış ayrılırsa cahiliye ölümü üzere ölür.” [Muslim] Yine İbni Abbas’tan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شَيْئًا فَمَاتَ عَلَيْهِ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Her kim emîrinden kerih olan bir şey görürse sabretsin. Çünkü otoriteden bir karış bile ayrılan kişi ölürse ancak cahiliye ölümü ile ölmüş olur.” [Muslim] Bu iki hadisin mefhumu, cemaatten ve otoriteden ayrılmamaktır.

Gayrimüslimlerin biat hakkı olmadığı gibi onlara farz da değildir. Çünkü halifeye biat etmek, İslâm’a, Allahu Teâlâ’nın Kitabı’na ve Rasûlullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Sünneti’ne biat etmektir. Bu da İslâm’a, Kitab’a ve Sünnet’e iman etmeyi gerektirir. Gayrimüslimlerin yönetimde olması caiz olmadığı gibi yöneticiyi seçmeleri de caiz değildir. Çünkü hem gayrimüslimler için Müslümanlar üzerinde bir yol (otorite) hakkı yoktur hem de biatta onlara yer yoktur.

Biat

Biat, tüm Müslümanlara farzdır. Biat, erkek ya da kadın olsun her Müslüman'ın hakkıdır. Biatın farz olduğuna dair delil olarak birçok hadis vardır. Bunlardan biri İbni Ömer'in rivayet ettiği *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavidir:

وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Her kim boynunda biat olmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur.” [Muslim] Biatın Müslümanların bir hakkı olmasına gelince aslen biat bunu göstermektedir. Çünkü biat, halife tarafından Müslümanlara değil, Müslümanlar tarafından halifeye olur. Nitekim sahih hadislerde Müslümanların Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e biat ettiği sabit olmuştur. Ubade Bin Samit'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي الْمُنْشَطِ وَالْمَكْرَهِ وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ وَأَنْ نَقُومَ أَوْ نَقُولَ بِالْحَقِّ حَيْثُمَا كُنَّا لَا نَخَافُ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَأَنَّا

“Zorlukta ve sıkıntıda iştirip itaat edeceğimize, emir sahipleri ile çekişmeyeceğimize, her nerede olursak olalım Allah için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmaksızın hakkı ikame edeceğimize veya söyleyeceğimize dair Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e biat ettik.” [Buhari] Yine Eyyub'dan, o da Hafsa'dan, o da Ümmü Atiyye'den şöyle rivayet edilmiştir:

بَايَعْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ عَلَيْنَا أَنْ لَا يُشْرَكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا وَنَهَانَا عَنِ النِّيَاحَةِ فَقَبَضَتْ امْرَأَةٌ مِنَّا يَدَهَا فَقَالَتْ فَلَانَةَ أَسْعَدْتَنِي وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَجْزِيَهَا فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا فَذَهَبَتْ ثُمَّ رَجَعَتْ

“Biz Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e biat ettik ve Allah'ın Rasulü bize Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamamızı emreden ayeti okudu ve bağırıp çağırarak ağlamayı yasakladı. Derken bizden bir kadın Allah'ın Rasulü'nün elini tutu ve dedi ki: Falanca kadının bana iyiliği dokundu ve ben onu ödüllendirmek istiyorum. Rasulullah bir şey demedi. Kadın gitti ve geri döndü.” [Buhari] Ebu Hurayra'dan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ عَلَى فَضْلٍ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ يَمْنَعُ مِنْهُ ابْنَ السَّبِيلِ وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَاهُ إِنْ أَعْطَاهُ مَا يُرِيدُ وَفَى لَهُ وَإِلَّا لَمْ يَفِ لَهُ وَرَجُلٌ يَبَايِعُ رَجُلًا بِسِلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَخَلَفَ بِاللَّهِ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا كَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ فَأَخَذَهَا وَلَمْ يُعْطَ بِهَا

“Üç kişi vardır ki kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. Onlar için elîm bir azap vardır. Bunlardan birincisi yol kenarında yeterli suyu bulup da o sudan yolcuları faydalandırmayan kimse, ikincisi sırf dünya çıkarı için bir

imama biat edip eğer imam kendisine istediklerini verirse biatına vefa gösterip istediğini elde edemezse biatından dönen kimse, üçüncüsü ise ikindi namazından sonra birine bir mal satıp da Allah adına yemin ederek -kendisine o fiyat verilmediği hâlde- mala şu kadar fiyat verildiğini söyleyip Allah adına yemin eden ve karşısındakini kandıran kimse.” [Buhari] Abdullah Bin Ömer RadiyAllahu Anhumâ’dan şöyle rivayet edilmiştir:

كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ يَقُولُ لَنَا فِيمَا اسْتَطَعْتَ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e işitmek ve itaat etmek üzere biat ettiğimizde bize: Gücünüz yettiği kadar! derdi.” [Buhari] Cerîr Bin Abdullah’tan şöyle rivayet edilmiştir:

بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فَلَقَّنَنِي فِيمَا اسْتَطَعْتُ وَالنَّصِيحَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e biat ettim ve bana, gücüm yettiği kadar, demeyi ve her Müslüman’a nasihat etmeyi öğretti.” [Buhari] Cünade Bin Ebu Ümeyye’den şöyle rivayet edilmiştir:

دَخَلْنَا عَلَى عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ وَهُوَ مَرِيضٌ قُلْنَا أَصْلَحَكَ اللَّهُ حَدَّثَ بِحَدِيثٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِ سَمِعْتَهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَعَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَنَا فَقَالَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةً عَلَيْنَا وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ قَالَ إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ

“Hasta hâldeyken Ubade Bin Samit’in yanına girdik ve ona dedik ki: Allah sana afiyet versin. Bize Nebi SallAllahu Aelyhi ve Sellem’den işitiğin ve Allah’ın sana faydalı kıldığı bir hadisi anlat. O da dedi ki: Nebi SallAllahu Aelyhi ve Sellem, bizi çağırdı ve biz de ona biat ettik. Bizden biat alırken söylediği sözler arasında şunlar vardı: Hoşumuza giden ve gitmeyen hususlarda, zor ve kolay günlerimizde ve başkalarının bize tercih edilmesi hâlinde bile dinleyip itaat etmek, Allah’tan kesin bir delilin bulunduğu apaçık bir küfür hâli görmedikçe emir sahipleri ile çekişmemek üzere biat ettik.” [Buhari] Dolayısıyla halifeye biat etmek, Müslümanların elindedir ve onların hakkıdır. Biat edenler onlardır ve halife için Hilâfet inikadini gerçekleştiren, onların biatıdır. Biat, elle tokalaşarak veya yazılı şekilde olur. Nitekim Abdullah Bin Dinar şöyle demiştir:

“İnsanlar Abdulmelik’in (halife olması) üzerinde birleştiğinde İbni Ömer’in şöyle yazdığına şahit oldum: Ben, Allah’ın ve Rasulü’nün Sünneti üzere gücüm yettiğince Müminlerin Emîri Abdullah Abdulmelik’i dinleyip itaat etmeyi kabul ediyorum.” Biatın herhangi bir vesile ile olması sahihtir. Ancak biat eden kimsenin baliğ olması şarttır. Çocuğun biatı sahih değildir.

أَبُو عَقِيلٍ زُهْرَةُ بْنُ مَعْبِدٍ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامٍ، وَكَانَ قَدْ أَدْرَكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدَهَبَتْ بِهِ أُمُّهُ زَيْنَبُ ابْنَةُ حُمَيْدٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَايِعْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ صَغِيرٌ فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَدَعَا لَهُ

“Ebu Akîl Zuhra Bin Ma’bed, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i gören ve annesi Zeyneb Binti Humeyd ile birlikte giden dedesi Abdullah Bin Hişam’dan annesinin Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e şöyle dediğini haber verdi: Ey Allah’ın Rasulü! Onun (Abdullah’ın) biatını al! Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ise: O küçüktür! dedi, başını okşadı ve ona dua etti.” [Buhari]

Fakat biatın lafızları belli lafızlarla sınırlı değildir. Ancak halife açısından Allahu Teâlâ’nın Kitabı ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Sünneti ile amel etmeyi ve biatı veren kimse açısından zorlukta, kolaylıkta, hoşlukta ve güçlükte itaat etmeyi içermelidir. Bir kimse halifeye biat verdiği veya Müslümanların biatı ile halife için Hilâfet inikadi gerçekleştiği zaman biat, biat eden kimsenin boynunda bir emanet hâline gelir ve ondan dönmek helal olmaz. Zira biat, Hilâfet akdinin gerçekleşmesi itibarıyla verilmeye kadar bir haktır. Biat verildiğinde ise ona bağlı kalınmalıdır. Bundan dönmek istense bile caiz değildir. Nitekim Cabir Bin Abdullah RadiyAllahu Anhumâ’dan şöyle rivayet edilmiştir:

أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْإِسْلَامِ فَأَصَابَهُ وَغَكٌ فَقَالَ أَقْلَنِي بَيْعَتِي فَأَبَى ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ أَقْلَنِي بَيْعَتِي فَأَبَى فَخَرَجَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ نَنْفِي خَبَرَهَا وَيَنْصَعُ طَبِئُهَا

“Bir Arabi İslâm üzere Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e biat etti. Sonra Arabiyi bir huzursuzluk bastı ve Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelerek: Benim biatımı düşür! dedi ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve: Benim biatımı düşür! dedi ama onu yine reddetti. Sonra yine geldi ve: Benim biatımı düşür! dedi ama onu yine reddetti. Arabi de çekip gitti. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: Medine körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar ve temizlerini, iyilerini daha da parlatır.” [Buhari] Yine Nâfi’den İbni Ömer’in kendisine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle derken işittiğini söylemiştir:

مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَقِيَّ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ

“Kim itaatten elini çekerse kıyamet gününde lehine hiçbir delil bulunmaksızın Allahu Teâlâ’nın karşısına çıkacaktır.” [Muslim] Halifeye yapılan biatı bozmak, Allahu Teâlâ’ya itaatten el çekmektir. Ancak bu, Müslümanların razı olduğu ve biat ettiği halifeye inikad veya itaat biatı ile biat

edilmesi hâlinde böyledir. Fakat başlangıç olarak halifeye biat edilir, sonra da biat tamamlanmazsa Müslümanların toplamının kabul etmemesinden dolayı bu biattan dönmek mümkündür. Zira yukarıda geçen hadiste, inikad biatı yapılmış olan halifeye biattan geri dönmek yasaklanmaktadır. Hilâfet için inikad biatı henüz tamamlanmamış bir kişiye yapılan biat kastedilmemektedir.

Halifenin Şartları

Hilâfet'e ehil olabilmesi ve kendisine Hilâfet biatı akdinin gerçekleşebilmesi için halifede yedi şart bulunmalıdır. Bu yedi şart, inikad şartlarıdır ve bu şartlardan biri eksik olursa Hilâfet inikadi gerçekleşmez. Bu şartlar şunlardır:

1- Müslüman olmak: Bir kâfirin halife olması kesinlikle doğru değildir ve ona itaat etmek farz değildir. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

“Muhakkak ki Allah, kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!” [Nisâ Suresi 141] Yönetim, yöneten için yönetilenler üzerindeki en güçlü yoldur. Asla anlamına gelen [لَنْ] tabiri, Hilâfet olsun ya da olmasın bir kâfirin mutlak olarak herhangi bir yönetimi üstlenmesinin kesin şekilde yasaklandığına dair bir karinedir.

2- Erkek olmak: Halifenin kadın olması caiz değildir. Yani erkek olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla kadın olması doğru değildir. Çünkü Ebu Bekre'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَقَدْ تَفَعَّنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الْجَمَلِ بَعْدَ مَا كُذِّتُ الْحَقُّ بِأَصْحَابِ الْجَمَلِ فَأَقَاتِلَ مَعَهُمْ قَالَ لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارَسَ قَدْ مَلَكُوا عَلَيْهِمْ بَنْتُ كِسْرَى قَالَ لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ

“Tam Cemel ashabına katılacak ve onlarla birlikte savaşıyordum ki Allah beni Cemel Vakası günlerinde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den duyduğum bir kelime ile faydalandırdı. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e Fars halkının Kisra'nın kızını kendilerine kraliçe edindikleri haberi ulaşınca şöyle buyurmuştur: Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”

[Buhari] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, yönetimlerini kadına teslim edenlerin iflah olmayacaklarını haber vermesi, kadının yöneticiliğini yasaklamaktadır. Zira bu haber, talep sigasındandır. Bu haberin yönetimlerini kadına teslim edenleri zemmeden bir haber şeklinde gelmiş olması, onlardan felahi nefyetmektedir. Bu da kesin yasaklamaya dair bir karine

olmaktadır. Dolayısıyla burada kadının yöneticiliğinin yasaklanması, terkin kesin şekilde talep edildiğine delalet eden bir karine eşliğinde gelmiş olmaktadır. Böylece de kadının yöneticiliği haramdır. Kadının yönetimle görevlendirilmesinden maksat, Hilâfet ve yönetimden sayılan Hilâfet'in altındaki makamlardır. Çünkü hadisin konusu, Kisra'nın kızının kraliçe yapılmasıdır. Bu da hadisin üzerinde cereyan ettiği yönetim konusuna has olup sadece Kisra'nın kızının yöneticiliği olayına has değildir. Ayrıca bu, her şey için genel de değildir. Dolayısıyla hiçbir şekilde yönetim konusu dışında bir şeyi kapsamaz.

3- Baliğ olmak: Halifenin çocuk olması caiz değildir. Çünkü Ali Bin Ebu Talib *RadiyAllahu Anh'tan* Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنْ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ وَعَنْ الْمُبْتَلَى حَتَّى يَعْزَلَ

“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büyüyünceye kadar çocuktan, akli başına gelinceye kadar akli gidenden.” [Ebu Davud] Kalemin (sorumluluğun) kendisinden kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması doğru değildir. O, şeran mükellef değildir. Dolayısıyla halife olması veya daha alt bir yönetici olması doğru değildir. Çünkü o, tasarruf sahibi değildir. Yine çocuğun halife olmasının caiz olmadığının delili, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in* bir çocuğun kendisine biat etmesini reddetmesi ve buna gerekçe olarak da onun küçük olmasını göstermesidir. Zira [هُوَ صَغِيرٌ] **“O küçüktür!”** demiştir. Çocuğun biatı sahih olmadığına ve bir başkasına halife olarak biat etmesi caiz olmadığına göre halife olmasının caiz olmaması evla babındandır.

4- Akıllı olmak: Halifenin deli olması caiz değildir. Bu da Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in* şu kavlından dolayıdır:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ

“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır.” Bunlar arasında şunu da saymıştır:

وَعَنْ الْمُبْتَلَى حَتَّى يَعْزَلَ

“Akli başına gelinceye kadar akli gidenden.” Kalemin (sorumluluğun) kendisinden kaldırıldığı kimse, mükellef değildir. Çünkü akıl, teklifin menatıdır ve tasarrufların sıhhati için şarttır. Halife ise ancak yönetimle ilgili tasarruflarda bulunur ve şer'i teklifleri uygular. Dolayısıyla deli olması doğru değildir.

5- Adil olmak: Halifenin fasık olması doğru değildir. Adalet, Hilâfet'in inikadi ve devamlılığı için şarttır. Çünkü Allahu Teâlâ, şahidin adil olmasını şart koşmuştur. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ

“İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun.” [Talak Suresi 65] Halife ise şahitten daha üst bir konumda olduğu için evla babından adil olması zorunludur. Çünkü şahit için adalet şart koşulduğuna göre halife için şart koşulması evladır.

6- Hür olmak: Köle, efendisinin mülküdür. Dolayısıyla kendisinin tasarrufu yoktur, ona sahip değildir. Başkasının tasarrufuna ise evla babından sahip olamaz ve dolayısıyla insanlar üzerinde velayet sahibi olamaz.

7- Hilâfet'in yükünü kaldırmaya muktedir olmak: Bu, biatin gerekliklerindendir. Zira Hilâfet'in yükünü kaldırmaktan âciz olan bir kimsenin halife olması doğru değildir.

İşte bunlar, Hilâfet için halifede aranan inikad şartlarıdır. Bu yedi şartın dışında herhangi bir şart, hakkındaki nasslar sahih olduğunda veya sahih bir nassla sabit olan bir hüküm kapsamına girdiğinde eftaliyet şartı olması mümkün olsa da inikad şartı olmaya uygun değildir. Çünkü bir şartın inikad şartı olabilmesi için şart koşulduğuna dair kesin talep içeren bir delilin gelmesi gereklidir. Böylece bu delil, gerekliliğe dair bir karine olabilir. Eğer delil kesin talep içermezse şart, inikad şartı değil, eftaliyet şartıdır. Kesin talebin olduğu delil ise sadece bu yedi şartta varit olmuştur. Bunun içindir ki inikad şartları sadece bunlardır. Haklarında delilin sabit olduğu bunların dışındaki şartlar sadece eftaliyet şartıdır. Buna göre Hilâfet'in inikadi için halifenin müçtehit olması şart değildir. Çünkü bu hususta bir nass sabit olmamıştır. Çünkü halifenin işi yönetimdir. Yönetim hakkında soru sorma, bir müçtehidi taklit etme ve taklidine binaen hükümler benimseme imkânı olmasından dolayı içtihadı gerek yoktur. Dolayısıyla müçtehit olmaya da gerek yoktur. Ancak müçtehit olmak eftalidir. Müçtehit olmasa da Hilâfet inikadi gerçekleşir. Aynı şekilde Hilâfet'in inikadi için halifenin cesur olması veya tebaayı siyaset etme ve maslahatları idare etme hususunda görüş sahiplerinden olması da şart değildir. Çünkü her ne kadar halifenin görüş ve basiret sahibi cesur biri olması eftal olsa da ne bu hususta bir hadis sabit olmuştur ne de bunu inikad şartı yapan şer'î bir hüküm kapsamına girmektedir. Aynı şekilde

Hilâfet'in inikadi için halifenin Kureys'ten olması da şart değildir. Mua-viye'den rivayet edilen ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiğini söylediği şu hadise gelince:

إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ اللَّهُ عَلَى وَجْهِهِ مَا أَقَامُوا الدِّينَ

“Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureys'tedir. Onlar dini ikame et-tikçe kim onlara düşmanlık ederse Allah onu yüzüstü süründürür.” [Bu-hari] Yine İbni Ömer'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle bu-yurduğu rivayet edilmiştir:

لَا يَزَالُ هَذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنْهُمْ اثْنَانِ

“Kureys'ten iki kişi kaldığı sürece bu iş (yönetim) onlardadır.” [Buhari, Muslim] Yönetim işini Kureys'e veren ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sel-lem*'e isnat edildiği sabit olan bu vb. hadisler, haber sigasında varit olmuş-tur ve emir sigasında varit olan tek bir hadis dahi yoktur. Haber kipi her ne kadar talep ifade etse de onu pekiştirecek bir karine ile birleşmedikçe o delile kesin ve bağlayıcı bir talep olarak itibar edilmez. Dolayısıyla bu hadisler, farza değil menduba delalet ederler ve inikad şartı değil, eftali-yet şartı olurlar. Hadisteki şu kavline gelince:

لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ اللَّهُ

“Kim onlara düşmanlık ederse Allah onu yüzüstü süründürür.” Bu ifade, onlara düşmanlık etmeyi yasaklayan başka bir mana olup [إِنَّ هَذَا] **“Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureys'tedir.”** kavli için bir tekid/pekiştirme değildir. Zira hadis, yönetimin onlarda olduğunu ve on-lara düşmanlık edilmesinin yasaklanmasını belirtmektedir. Ayrıca Ku-reys kelimesi bir isimdir, sıfat değildir. Usûl ilmi ıstılahında buna lakap denilir ve ismin yani lakabın mefhumu ile kesinlikle amel edilmez. Çünkü ismin yani lakabın bir mefhumu yoktur. Bunun içindir ki Kureys hakkın-daki nass, bu işin (yönetimin) Kureyslilerden başkasına verilmeyeceği anlamına gelmez.

إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ

“Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureys'tedir.”

لَا يَزَالُ هَذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ

“Bu iş (yönetim) onlardadır.” Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sel-lem*'in bu iki kavli yönetimin Kureys'in dışında olamayacağı ya da olması doğru olmaz, anlamlarına gelmez. Netice itibarıyla bu tür ibareler yöneti-min Kureys'in dışında olmasına engel değildir. Aksine bu işin başkala-rında da olmasının sahih olduğu anlamını ifade eder. Dolayısıyla onların

belirtilmiş olması, başkalarının Hilâfet'te olmasına mâni değildir. Yani bu, inikad şartı değil eftaliyet şartı olmaktadır.

Ayrıca Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Abdullah Bin Revaha, Zeyd Bin Harise ve Usame Bin Zeyd'i emîr olarak tayin etmiştir. Bunların hiçbirisi Kureyşli değildir. Dolayısıyla Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Kureyşli olmayanları da emîr olarak görevlendirmiştir. Hadiste geçen [الأمر] **“el-Emr”** kelimesi, velayet-i emr yani yönetim manasına gelir. Yoksa bu kelime, sadece Hilâfet hakkında bir nass değildir. Dolayısıyla Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Kureyş'ten olmayanları yönetimle görevlendirmesi, yönetimin Kureyşlilere münhasır olmadığına ve başkalarına yasak olmadığına dair bir delildir. Yine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنْ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَانَ رَأْسَهُ زَبِيئَةً

“Başınıza başı kuru üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle bile getirilse dinleyin ve itaat edin!” [Buhari] Ebu Zer'den şöyle rivayet edilmiştir:

أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَسْمَعَ وَأَطِيعَ وَإِنْ كَانَ عَبْدًا مُجَدَّعَ الْأَطْرَافِ

“Halilim (dostum) SallAllahu Aleyhi ve Sellem bana, yanları kesik bir köle dahi olsa dinlememi ve itaat etmemi tavsiye etti.” [Muslim] Bir rivayette ise şöyle geçmiştir:

إِنْ أَمَرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ مُجَدَّعٌ أَسْوَدُ يُقَوِّدُكُمْ يَكْتَابِ اللَّهُ فَاَسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا

“Başınıza sizi Allah'ın Kitabı ile liderlik eden burnu kesik siyah bir köle emîr tayin edilse bile dinleyin ve itaat edin.” Bu hadisler, Müslümanların yönetimini siyah bir kölenin üstlenmesinin caiz olduğu hususunda açık nasslardır. Bu da Kureyşli olmayan hatta Arap olmayan insanların Hilâfet'i veya velayet-i emri üstlenmelerinin caiz olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla hadisler, Hilâfet'in bu kişilere münhasır olduğuna ve başkaları için Hilâfet inikadının gerçekleşmeyeceğine değil eftaliyetlerine delalet etmek üzere Hilâfet'e ehil olan bazı kimselere işaret etmiştir.

Aynı şekilde halifenin Haşimoğullarından veya Alioğullarından olması da şart değildir. Çünkü Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bunların dışındaki kişileri yönetimle görevlendirdiği sabit olmuştur. Nitekim Tebük'e giderken Muhammed Bin Mesleme'yi Medine üzerine görevlendirmiştir ki o, ne Haşim ne de Ali oğullarındandır. Aynı şekilde Muaz Bin Cebel ve Amr Bin Âs'ı görevlendirmiştir ki bunların her ikisi de Haşim ve Ali oğullarından değildir. Yine Müslümanların Ebu Bekir, Ömer ve Osman *Radi-*

yAllahu Anhum'un Hilâfetleri için biat ettikleri, aynı şekilde Ali *RadiyAllahu Anh*'ın Haşim oğullarından olmamalarına rağmen onlardan her birinin Hilâfet'ine biat ettiği ve Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un hepsinin bunlara biat edilmesine sükût ettiği kati delille sabit olmuştur. Bu kişiler Haşim ve Ali oğullarından olmamalarına rağmen Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'dan hiçbirinin buna karşı çıktığı rivayet edilmemiştir. Dolayısıyla bu, Ali, İbni Abbas ve vesair Haşimoğulları da dâhil, Haşim ve Ali oğulları dışındaki kişilerin halife olmasının caiz olduğuna dair Sahabe'nin icmasıdır. Efendimiz Ali *RadiyAllahu Anh*'ın ve Ehl-i Beyt/Âl-i Beyt'in fazileti hakkında varit olan hadislere gelince: Bu hadisler, Hilâfet'in inikadi için halifenin onlardan olmasının şart olduğuna değil onların faziletli olduğuna delalet etmektedir.

Bundan da ortaya çıkmaktadır ki yukarıdaki yedi şartın dışında Hilâfet'in inikadi için herhangi bir şartın varlığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Haklarında nassların tamamının sıhhatli ve sabit olduğu varit olan bir hükmün kapsamasına binaen bunların dışındaki şartlar ise inikad şartı değil olsa olsa eftaliyet şartıdır. Şeran talep edilen ise halife olabilmesi için Hilâfet'in halife için inikad şartıdır. Bunun dışındaki hususlar ise eftal olanı seçmeleri için halife adayları kendilerine takdim edilirken Müslümanlara söylenir. Ancak bunların dışındaki şartlar bulunmamış olsa bile seçtikleri herhangi bir kişide sadece inikad şartları bulunduğunda Hilâfet inikadi gerçekleşir.

Hilâfet'e Talip Olmak

Tüm Müslümanların Hilâfet'e talip olması ve Hilâfet için çekişmesi caizdir. Hilâfet için çekişmek mekruhlardan değildir ve bunu yasaklayan herhangi bir nass varit olmamıştır. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in cenazesi yatağında kefenlenmiş olup henüz defnedilmemişken Müslümanların Beni Saide Sakifi'nde Hilâfet için birbirleri ile çekiştikleri sabit olmuştur. Yine Sahabe *Rıdvanullahi Aleyhim*'in önde gelenlerinden olan ve altı kişiden oluşan Ehl-i Şûra'nın tüm Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un gözü ve kulağı önünde Hilâfet için birbirleri ile çekiştikleri sabit olmuştur. Hiçbiri onlara karşı çıkmamış bilakis onların bu çekişmelerini ikrar etmişlerdir. Bu da Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un Hilâfet için çekişmenin, Hilâfet'e talip olmanın, onun için çalışmanın ve Hilâfet'e ulaşma uğrunda görüş ve delil çatışması yapmanın caizliği üzerinde icma ettiğini göstermektedir. Hadislerde varit olan emîrliğe talip olmanın yasaklanması ise emîrliğe uygun olmayan Ebu Zer gibi zayıf kimselere yönelik bir

yasaklamadır. Emîrliğe uygun olan kimselerin ise Beni Saide Sakifi ve Ehl-i Şûra'dan olan altı kişinin olayındaki icma deliline binaen ona talip olması caizdir. Dolayısıyla ister emîrlik ister Hilâfet olsun varit olan hadisler bunlara ehil olmayan kimselere mahsustur. Fakat bir kimse Hilâfet'e ehil ise ona talip olması caizdir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* emîrliğe talip olmayı yasaklamış, sonra da icma ile ona talip olunduğu ve onun için çekişildiği sabit olmuştur. Burada yasaklama, mutlak yasaklamaya değil, emîrliğe ehil olmayan kimsenin talip olmasını yasaklamaya hamledilir.

Hilâfet'in Tek Oluşu

Dünyada bir tek halifeden başka bir halifenin bulunması caiz değildir. Çünkü Abdullah Bin Amr Bin Âs'tan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

وَمَنْ بَاعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفَقَةً يَدِهِ وَثَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيَبْطِغْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاصْرِبُوا غُلُقَ الْآخَرِ

“Kim bir imama/halifeye biat edip elini sıkarsa ve kalbinin meyvesini ona verirse (rıza gösterirse) gücü yettiğinde itaatte bulunsun. Eğer (yönetimi ele geçirmek için) onunla savaşılabilecek biri ortaya çıkarsa o kişinin boynunu vurun.” [Muslim] Yine Ebu Saîd el-Hudrî'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

إِذَا بُويعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

“İki halifeye biat edildiğinde onlardan sonuncusunu öldürün.” [Muslim] Arcefe'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ يُرِيدُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ أَوْ يَفَرِّقَ جَمَاعَتَكُمْ فَأَقْتُلُوهُ

“İşiniz (yönetiminiz) bir adam (halife) üzerinde birleşmişken biri gelip sizin birliğinizi parçalamak veya cemaatinizi bölmek isterse onu öldürün.” [Muslim] Ebu Hazm'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ خَمْسَ سِنِينَ فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُمُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ قُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ أَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرَعَاهُمْ

“Ebu Hurayra ile birlikte beş sene oturdum ve onun Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'den şöyle tahdis ettiğini işittim: İsrailoğulları, nebi-ler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra nebi yoktur. Ha-

lifeler olacak da çoğalacaklardır. Dediler ki: Öyleyse bize ne emredersiniz? Dedi ki: İlk olana biatınıza sadakat gösterin. Muhakkak ki Allah size karşı görevlerini yerine getirip getirmediklerini onlardan soracaktır.” [Muslim] Aynı anda iki ülkede iki halife için Hilâfet inikadi gerçekleşirse Hilâfet inikadi ikisi için de gerçekleşmez. Çünkü Müslümanların iki halifesinin olması caiz değildir. En önce olana biat edilir, denilmez. Çünkü mesele, Hilâfet’te öncelik değil bir halifeyi nasbetmektir. Çünkü Hilâfet, halifenin hakkı değil tüm Müslümanların hakkıdır. Dolayısıyla iki halife çıkarttıkları zaman tek bir halife nasbetmeleri için meselenin ikinci kez Müslümanlara döndürülmesi kaçınılmazdır. Aralarında kura çekilir, denilmez. Çünkü Hilâfet bir akittir ve akitlere kura dâhil edilmez. “*Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem* [فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَلَاوُلِ] ‘İlk olana biatınıza sadakat gösterin!’ demiştir.” denilmez. Çünkü bir halifenin varlığı ile beraber başka halifelere biat edildiği zaman biat, sadece biatı gerçekleşen ilk halifenindir ve ondan sonra gelen halifelerin biat inikadi gerçekleşmez. Burada söz konusu olan ehl-i hâl ve’l akdin çoğunluğunun aynı anda iki halifeye biat etmesi ve her ikisinin biat inikadının şeran gerçeklemesi gibi Hilâfet inikadının iki halife için gerçekleşmesidir. Her iki akdin de iptal edilmesi ve Müslümanlara dönülmesi kaçınılmazdır. Eğer ikisinden biri için biat inikadini gerçekleştirirlerse bu, onun için inikadi yenilmek olur ve ilk durumunu pekiştirmek değildir. Eğer Hilâfet inikadini bu ikisi dışında başka biri için gerçekleştirirlerse inikad gerçekleşmiş olur. Zira mesele, Hilâfet için birbirleri ile yarışan kişilere değil, tüm Müslümanlara ait bir meseledir. Eğer iki halifeye biat edilmişse yönetim ve Hilâfet işlerinde ehl-i hâl ve’l akdin çoğunluğu, birinin yanında olup onlara biat etmişlerse ve azınlık diğerinin yanında ise biat ister birincisine, ikincisine veya üçüncüsüne etmiş olsunlar fark etmez ehl-i hâl ve’l akdin çoğunluğunun biat ettiği kimseye aittir. Çünkü ehl-i hâl ve’l akdin çoğunluğunun biat etmesi ile şeran muteber halife odur. Onun dışındakilerin ise Hilâfet’in birliği için ona biat etmeleri gerekir. Aksi takdirde Müslümanlar onlarla savaşmalıdırlar. Çünkü Hilâfet akdi, Müslümanların çoğunluğunun biatı ile gerçekleşir. Eğer Müslümanlardan biri için Hilâfet akdi gerçekleşmişse o kişi halife olur, başkasına biat edilmesi haram olur ve herkesin Hilâfet akdi gerçekleşene biat etmesi gerekir.

Ayrıca yönetim vakıası gereği yönetim işlerinin ellerinde olduğu ehl-i hâl ve’l akdin çoğunluğu genelde başkentte olur. Çünkü yüksek yönetim işlerinin idare edilmesi başkentte gerçekleşir. Dolayısıyla başkent halkı yani ehl-i hâl ve’l akd bir kişiye biat ederse o kimse halife olur. Ehl-i hâl

ve'l akd dışında bir başka bölgede ya da bölgelerde bir başkasına biat edildiğinde -hatta bu biat başkentteki biattan önce de olsa- bu biata itibar edilmez. Ancak ehl-i hâl ve'l akdin çoğunluğu kimin halifeliliğini isterse o kimsenin halifeliliği gerçekleşir. Her hâlükârda ehl-i hâl ve'l akdin biatı öncelik taşıdığından onların biat ettiği kişi tercih sebebi olur. Her şeye rağmen Hilâfet akdinin kendisi için gerçekleşmediği kimse ile savaşılmamasına yol açsa dahi tek bir halifeden başkasının kalması caiz değildir.

İstihlaf ya da Ahit

Hilâfet inikadi, birini halef bırakmak yani tayin etmekle gerçekleşmez. Çünkü Hilâfet, Müslümanlar ile halife arasında bir akittir. Dolayısıyla Hilâfet akdinin gerçekleşmesi için Müslümanların biat etmesi ve kendisine biat ettikleri kişinin bu biatı kabul etmesi şarttır. Birini halef bırakmak veya tayin etmekle biat şartları gerçekleşmediğinden bu yolla Hilâfet akdi de gerçekleşmez. Halifenin kendisinden sonra Hilâfet'e vekil bırakması ya da bunu vasiyet yolu ile yapması ile Hilâfet akdi gerçekleşmez. Çünkü halife Hilâfet akdi hakkına sahip değildir. Zira Hilâfet, halifenin değil Müslümanların hakkıdır. Dolayısıyla Müslümanlar, Hilâfet akdini diledikleri kimse için gerçekleştirirler. Halifenin başkasını halef bırakması yani Hilâfet'e tayin etmesi sahih olmaz. Çünkü bu, sahip olmadığı bir şeyi vermektir ki sahip olunmayan bir şeyi vermek şeran caiz değildir. Halifenin ister oğlunu ister yakını isterse yakını olmayan birini halife olarak bırakması caiz değildir. Böylesi bir durumda Hilâfet akdi kesinlikle o kişi için gerçekleşmez. Çünkü Hilâfet akdi yapmaya yetkisi olmayanlar tarafından gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla bu, doğru olmayan gereksiz bir akittir.

Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın, Ömer *RadiyAllahu Anh*'ı, Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın da altı kişiyi halef göstermesi ve Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un buna karşı çıkmayarak sükût etmesine ve dolayısıyla sükûtlarının icma olmasına gelince bu, halef bırakmanın yani tayin etmenin caiz olduğuna delalet etmez. Çünkü Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*, bir halife istihlafında bulunmamıştır. Sadece Müslümanlardan ehl-i hâl ve'l akd ile kendilerine kimin halife olacağı konusunda istişaret etmiş ve Ali ile Ömer *RadiyAllahu Anhumâ'yı* aday göstermiştir. Sonra Müslümanlardan ehl-i hâl ve'l akdin çoğunluğu, üç ay içerisinde Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh* hayatta iken Ömer *RadiyAllahu Anh*'ı seçmişlerdir. Ardından Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın vefatının ardından insanlar gelerek Ömer *RadiyAllahu Anh*'a

biat etmişlerdir. İşte Ömer *RadiyAllahu Anh* için Hilâfet akdi o zaman gerçekleşmiştir. Biattan önce ise halife değildi. Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın aday göstermesi ve Müslümanların seçmesi ile onun için Hilâfet akdi gerçekleşmemiştir. Hilâfet akdi ancak insanlar ona biat edip o da Hilâfet'i kabul ettiğinde gerçekleşmiştir. Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın altı kişiyi tayin etmesine gelince bu, Müslümanların talebine binaen onun tarafından yapılmış bir aday göstermedir. Sonra Abdurrahman Bin Avf, onların içinden kimin halife olacağı hususunda Müslümanlarla istişaret etmiş ve Müslümanların çoğunluğu, Ebu Bekir ve Ömer *RadiyAllahu Anhumâ*'nın üzerine oldukları şeylerle sınırlı olması hâlinde Ali *RadiyAllahu Anh*'ı aksi takdirde Osman *RadiyAllahu Anh*'ı seçmişlerdir. Ali *RadiyAllahu Anh*, bunu reddedince Abdurrahman Osman *RadiyAllahu Anh*'a biat etmiş ve insanlar da ona biat etmişlerdir. Dolayısıyla Osman *RadiyAllahu Anh* için Hilâfet akdi, Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın aday göstermesi ve insanların onu seçmesi ile değil biat etmeleri ile gerçekleşmiştir. İnsanlar ona biat etmemiş olsalardı o kabul etmiş olsa bile Hilâfet akdi gerçekleşmezdi. Buna göre tayin etme veya istihlaf ile akdin olması caiz değildir ve Müslümanların halifeye biat etmesi kaçınılmazdır. Çünkü Hilâfet, bir velayet akdi olup akitlere intibak eden şeyler buna da intibak eder.

Halifeyi Nasbetme Metodu

Şeriat, ümmete bir halifenin nasbedilmesini vacip kılarken halifenin kendisi ile nasbedileceği metodu da belirlemiştir. Bu metot, Kitap, Sünnet ve Sahabe icması ile sabittir. Bu metot biattır. Dolayısıyla halifenin nasbı, Müslümanların Allahu Teâlâ'nın Kitabı ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Sünneti ile kendisine biat etmesi ile gerçekleşir. Bu metodun biat olması ise Müslümanların Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e biat etmesi ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bize, imama biat etmeyi emretmesi ile sabittir. Müslümanların Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e biat etmesine gelince bu, nübüvvet üzerine yapılmış bir biat olmayıp sadece yönetim için yapılmış bir biattır. Zira bu, amel üzerine yapılan bir biat olup tasdik üzerine yapılan bir biat değildir. Dolayısıyla *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e nebi ve rasul olması itibarıyla değil, bir yönetici olması itibarıyla biat edilmiştir. Çünkü nübüvveti ve risaleti ikrar etmek iman olup biat değildir. O hâlde geriye O'na yapılan biatın ancak devlet başkanı sıfatı ile yapılmış olması kalıyor. Biat Kur'an ve hadislerde geçmektedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعَصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ

“Ey Rasulüm! Mümin kadınlar hiçbir şeyi Allah’a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine (zina mahsülü çocukları nikâhlı kocalarına nispet etmeyeceklerine), hiçbir marufta sana isyan etmeyeceklerine dair biat etmek için geldikleri zaman onların biatını al.” [Mümtehine Suresi 12]

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

“Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli onların elleri üzerindedir.” [Fetih Suresi 10]

Ubade Bin Samit'ten şöyle dediği geçmiştir:

بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي الْمُنْتَشِطِ وَالْمَكْرَهِ وَأَنْ لَا تَنَازَعَ الْأَمْرَ أَهْلُهُ وَأَنْ نَقُومَ أَوْ نَقُولَ بِالْحَقِّ حَيْثُمَا كُنَّا لَا نَخَافُ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَا نَمِ

“Zorlukta ve sıkıntıda iştirip itaat edeceğimize, emir sahipleri ile çekişmeyeceğimize, her nerede olursak olalım Allah için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmaksızın hakkı ikame edeceğimize veya söyleyeceğimize dair Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e biat ettik.” [Buhari]

حَدَّثَنِي أَبُو عَقِيلٍ زُهْرَةُ بْنُ مَعْبُدٍ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامٍ وَكَانَ قَدْ أَدْرَكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَتْ بِهِ أُمُّهُ زَيْنَبُ ابْنَةُ حُمَيْدٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَايِعْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ صَغِيرٌ فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَدَعَا لَهُ

“Ebu Akîl Zuhra Bin Ma’bed, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i gören ve annesi Zeyneb Binti Humeyd ile birlikte giden dedesi Abdullah Bin Hişam’dan annesinin Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e şöyle dediğini haber verdi: Ey Allah’ın Rasulü! Onun (Abdullah’ın) biatını al! Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ise: O küçüktür! dedi, başını okşadı ve ona dua etti.” [Buhari]

Ebu Hurayra’dan, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

ثَلَاثَةٌ لَا يَكْلِمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ عَلَى فَضْلِ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ يَمْنَعُ مِنْهُ ابْنُ السَّبِيلِ وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَاهُ إِنْ أُعْطَاهُ مَا يُرِيدُ وَفِي لَهُ وَإِلَّا لَمْ يَفِ لَهُ وَرَجُلٌ يَبَايِعُ رَجُلًا بِسُلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ بِاللَّهِ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا كَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ فَأَخَذَهَا وَلَمْ يُعْطَ بِهَا

“Üç kişi vardır ki kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. Onlar için elim bir azap vardır.

Bunlardan birincisi yol kenarında yeterli suyu bulup da o sudan yolcuları faydalandırmayan kimse, ikincisi sırf dünya çıkarı için bir imama biat edip eğer imam kendisine istediklerini verirse biatına vefa gösterip, istediğini elde edemezse biatından dönen kimse, üçüncüsü ise ikinci namazından sonra birine bir mal satıp da Allah adına yemin ederek -kendisine o fiyat verilmediği hâlde- mala şu kadar fiyat verildiğini söyleyip Allah adına yemin eden ve karşısındakini kandıran kimse.” [Buhari] Bu üç hadis, halifeyi nasbetmenin metodunun biat olduğu hususunda gayet açıktır. Zira Ubade hadisinde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e iştirmek ve itaat etmek üzere biat edilmiştir ki bu yönetici içindir. Abdullah Bin Hişam’ın hadisinde buluşa ermediği için biatını reddetmiştir ki bu da bunun yönetim biatı olduğuna delalet etmektedir. Ebu Hurayra’nın hadisi ise imama biat hususunda gayet açıktır. Hadiste geçen [الإمام] **“imam”** kelimesi, belirsiz isim olarak yani herhangi bir imam şeklinde geçmiştir. İmama biatı zikreden başka hadisler de vardır. Abdullah Bin Amr kanalıyla Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفَقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِعهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاصْطَرِبُوا غُنَقَ الْآخِرِ

“Kim bir imama/halifeye biat edip elini sıkarsa ve kalbinin meyvesini ona verirse (rıza gösterirse) gücü yettiğinde itaatte bulunsun. Eğer (yönetimi ele geçirmek için) onunla savaşılabilecek biri ortaya çıkarsa o kişinin boynunu vurun.” [Muslim] Yine Ebu Saîd el-Hudri’den Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

إِذَا بُويعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

“İki halifeye biat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün.” [Muslim] Ebu Hazm’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

فَاعْدَتْ أَبَا هُرَيْرَةَ حَمْسَ سِنِينَ فَسَمِعَتْهُ يُحَدِّثُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَتْ بُنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُمُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ قُوا بَنِيَّةَ الْأَوَّلِ قَالُوا

“Ebu Hurayra ile birlikte beş sene oturdum ve onun Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den şöyle tahdis ettiğini işittim: İsrailoğulları, nebi-ler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır. Dediler ki: Öyleyse bize ne emreder-siniz? Dedi ki: İlk olana biatınıza sadakat gösterin.” [Muslim] Dolayısıyla

halifeyi nasbetmenin metodunun biat olduğu hususunda Kitap ve Sünnet'teki nasslar gayet açıktır. Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un hepsi de bunu böyle anlamış ve buna göre hareket etmişlerdir. Nitekim Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'a Sakif'te özel biat edilmiş ve mescitte genel biat edilmiştir. Ali Bin Ebu Talib *RadiyAllahu Anh* gibi biatlarına itibar edilen kimselerden mescitte biat etmeyen kimseler ise daha sonra biat etmiştir. Yine Ömer, Osman ve Ali *RadiyAllahu Anhum*'a Müslümanlar tarafından biat edilmiştir. Dolayısıyla biat, Müslümanlar için halifeyi nasbetmenin yegâne metodudur.

Biatı uygulamanın pratik detaylarına gelince bu, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in vefatının hemen akabinde gelen dört halifenin, Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali *Rıdvanullahi Aleyhim*'in nasbedilmesinde açıktır. Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un hepsi, buna sükût edip ikrar etmişlerdir. Oysa şeriatı muhalif olsaydı karşı çıkılırdı. Çünkü biat, Müslümanların varlığının ve İslâm ile yönetimin bekasının kendisine bağlı olduğu en önemli şeyle alakalıdır. Bu halifelerin nasbedilmesinde yaşananların incelenmesi sonucunda bazı Müslümanların Beni Saide Sakifi'nde tartıştıklarını, adayların sadece Sa'd, Ebu Ubeyde, Ömer ve Ebu Bekir *RadiyAllahu Anhum* olduğunu ve tartışma sonucunda inikad biatı ile Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'a biat edildiğini ve bu sayede Müslümanların halifesi olduğunu, sonra ertesi gün Müslümanların mescide çağrıldığını ve itaat biatı ile biat ettiklerini görürüz. Yine Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*, hastalığının ölümcül bir hastalık olduğunu hissedince Müslümanların halifesinin kim olacağı hususunda kendileriyle istişare etmek üzere Müslümanlardan ehl-i hâl ve'l akdi çağırmıştır. Bu istişarelerde görüş, sadece Ali ve Ömer *RadiyAllahu Anhumâ* etrafında dönmüş ve bu istişare üç ay boyunca devam etmiştir. Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*, istişarelerini tamamlayıp Müslümanlardan olan ehl-i hâl ve'l akdin görüşünü almış ve onlara, kendisinden sonra halifenin Ömer *RadiyAllahu Anh* olduğunu ilan etmiştir. Vefatının hemen akabinde de Müslümanlar mescide gelmişler ve Hilâfet için Ömer *RadiyAllahu Anh*'a biat etmişlerdir. İşte Ömer *RadiyAllahu Anh*, istişareler veya Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın ilanı ile değil bu biat ile Müslümanların halifesi olmuştur. Ömer *RadiyAllahu Anh* hançerlenince Müslümanlar ondan istihlafta bulunmasını talep etmişlerdir. O ise bunu reddetmiştir. Bunun üzerine onlar bunda ısrar edince altı kişi belirlemiştir. Ardından Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın vefatından sonra adaylar, aralarından birini -ki Abdurrahman Bin Avf'tır- görevlendirmişlerdir. O da bu hususta Müslümanların görüşünü almış ve onlarla istişare etmiştir. Sonra Osman

RadiyAllahu Anh'a biat edildiğini ilan etmiştir. Bunun üzerine Müslümanlar, Osman *RadiyAllahu Anh*'a biat etmişlerdir. Dolayısıyla Osman *RadiyAllahu Anh*, Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın istihlâfı veya Abdurrahman'ın ilanı ile değil, Müslümanların biatı ile halife olmuştur. Sonra Osman *RadiyAllahu Anh* katledilmiştir. Bunun üzerine Medine'deki ve Kûfe'deki Müslümanların geneli Ali Bin Ebu Talib *RadiyAllahu Anh*'a biat etmişlerdir. Dolayısıyla o da Müslümanların biatı ile halife olmuştur.

Bundan açığa çıkıyor ki Hilâfet için biatın gerçekleşmesinin pratik uygulaması, Hilâfet için kimin uygun olduğu hususunda Müslümanların tartışmalarıdır. Hilâfet'e uygun görülen kişiler hakkında görüş birliği sağlandıktan sonra, bu kişiler Müslümanlara sunulurlar. Müslümanlar o kişilerden kimi seçerlerse onlardan o kişiye biat etmeleri istenir, aynı şekilde diğer adaylardan da ona biat etmeleri istenir. Zira Beni Saide Sakifi'nde Sa'd, Ebu Ubeyde, Ömer ve Ebu Bekir *RadiyAllahu Anhum* hakkında tartışma olmuştur. Sonra Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'a biat edilmiştir ve ona edilen biat, inikad biatı idi. Sonra Müslümanların geneli tarafından itaat biatı edilmiştir. Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*, Müslümanlarla Ali *RadiyAllahu Anh* hakkında istişare etmiş sonra Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın ismini ilan etmiştir. Sonra Ömer *RadiyAllahu Anh*'a biat edilmiştir. Ömer *RadiyAllahu Anh*, altı kişi belirlemiş ve Müslümanlara başvurulmasından sonra Abdurrahman *RadiyAllahu Anh*, Osman *RadiyAllahu Anh*'ın ismini ilan etmiştir. Sonra Osman *RadiyAllahu Anh*'a biat edilmiştir. Ali *RadiyAllahu Anh*'a doğrudan biat edilmiştir. Zira ortam fitne ortamı idi ve Osman *RadiyAllahu Anh* katledildiğinde Müslümanlar nezdinde Hilâfet'e adailikte onu hiçbir kimsenin geçemeyeceği bilinen bir şeydi. Böylelikle biat işi, önce kimin uygun olacağı tartışıldıktan sonra Hilâfet için adayların sınırlandırılması, sonra onlardan birinin halife seçilmesi, sonra insanlardan onun için biat alınması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu, her ne kadar Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın istişarelerinde açık olsa da Osman *RadiyAllahu Anh*'ın biatında daha açık görülmektedir. Zühri'den rivayet edildiğine göre Hamîd Bin Abdurrahman'a Misver Bin Mahreme şu olayı haber vermiştir:

أَنَّ الرَّهْطَ الَّذِينَ وَلَاهُمْ عُمَرُ اجْتَمَعُوا فَتَشَاوَرُوا فَقَالَ لَهُمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ لَسْتُ بِالَّذِي أَنَا فِيسُكُمْ عَلَى هَذَا الْأَمْرِ وَلَكِنَّكُمْ إِنْ شِئْتُمْ اخْتَرْتُمْ لَكُمْ مِنْكُمْ فَجَعَلُوا ذَلِكَ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ، فَلَمَّا وَلَّوْا عَبْدَ الرَّحْمَنِ أَمَرَهُمْ فَمَالَ النَّاسُ عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَتَّى مَا أَرَى أَحَدًا مِنَ النَّاسِ يَتَّبِعُ أَوْلَئِكَ الرَّهْطَ وَلَا يَطُأُ عَقْبَهُ وَمَالَ النَّاسُ عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ يُشَاوِرُونَهُ تِلْكَ اللَّيَالِي حَتَّى إِذَا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَصْبَحْنَا مِنْهَا قِبَايَعَنَا عُثْمَانَ قَالَ الْمِسُورُ طَرَفَتِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بَعْدَ هَجْعٍ مِنَ اللَّيْلِ فَضَرَبَ الْبَابَ حَتَّى اسْتَيْقَظْتُ فَقَالَ أَرَأَيْكَ نَائِمًا فَوَاللَّهِ مَا اكْتَحَلْتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ بِكَبِيرٍ نَوْمٍ أَنْطَلِقُ فَادْخُلِ الرَّبِيرَ وَسَعِدَا فَدَعَوْتُهُمَا لَهُ فَشَاوَرَهُمَا ثُمَّ دَعَانِي فَقَالَ

اَدْعُ لِي عَلِيًّا فَدَعَوْتُهُ فَتَاجَاهُ حَتَّى اِبْهَارَ اللَّيْلُ، ثُمَّ قَامَ عَلِيٌّ مِنْ عِنْدِهِ وَهُوَ عَلَى طَمَعٍ وَقَدْ كَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَحْسِي مِنْ عَلِيٍّ شَيْئًا، ثُمَّ قَالَ اَدْعُ لِي عُثْمَانَ فَدَعَوْتُهُ فَتَاجَاهُ حَتَّى فَرَّقَ بَيْنَهُمَا الْمُؤَيَّدُ بِالصُّبْحِ وَقَدْ تَبَيَّنَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بَيْنُ عَوْفٍ مِنْ اِسْتِشَارَةِ النَّاسِ اَنْ اَكْثَرَهُمْ يُرِيدُونَ عَلِيًّا اِذَا تَقَيَّدَ بِمَا كَانَ عَلَيْهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَمَرَ وَاِلَّا فَعُثْمَانُ، فَلَمَّا صَلَّى لِلنَّاسِ الصُّبْحِ وَاجْتَمَعَ اُولَئِكَ الرَّهْطُ عِنْدَ الْمِنْبَرِ فَأَرْسَلَ اِلَى مَنْ كَانَ حَاضِرًا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَأَرْسَلَ اِلَى أَمْرَاءِ الْأَجْنَادِ، وَكَأَنُوا وَافُوا بِتِلْكَ الْحُجَّةِ مَعَ عَمَرَ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا تَشَهَّدَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَعَرَضَ الْأَمْرَ عَلَى عَلِيٍّ فَلَمَّا رَفَضَ عَلَى التَّقْيِيدِ بِمَا سَارَ عَلَيْهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَمَرَ أَخَذَ بِيَدِ عُثْمَانَ فَقَالَ أَبَايُكَ عَلَى سُنَّةِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْخَلِيفَتَيْنِ مِنْ بَعْدِهِ، فَبَايَعَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ، وَبَايَعَهُ النَّاسُ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ وَأَمْرَاءُ الْأَجْنَادِ وَالْمُسْلِمُونَ

“Ömer’in görevlendirdiği grup, toplanıp istişare ettiler. Abdurrahman onlara dedi ki: Bu işte sizinle rekabet edecek değilim. Ancak isterseniz sizden birini seçerim. Onlar da bu yetkiyi Abdurrahman’a verdiler. Abdurrahman bu işi üstlenince insanlar Abdurrahman’a yöneldiler, o kadar ki o gruba tâbi olan insanlardan hiçbir kimse geri kalmadı. İnsanlar o geceler istişare etmek üzere Abdurrahman’a yöneldiler hatta sabahladığımız gece Osman’a biat ettik. Misver dedi ki: Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanıncaya kadar kapıya vurdu. Sonra şöyle dedi: Görüyorum ki uyuyorsun! Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmede. Git bana Zübeyr ile Sa’d’ı çağır. Bunun üzerine onları çağırdım ve onlarla istişare etti. Sonra beni çağırdı ve dedi ki: Bana Ali’yi çağır. Onunla gece sonuna yakın vakte kadar konuştu. Sonra Ali, hırslı bir hâlde onun yanından kalktı. Osman, Ali’nin bir şey yapmasından korkuyordu. Sonra bana Osman’ı çağır, dedi. Onu çağırdım ve onunla sabah ezanına kadar konuştu. Abdurrahman insanlarla yaptığı istişareden onların çoğunluğunun Ebu Bekir ile Ömer’in üzerine oldukları şeylerle sınırlı kalması hâlinde Ali’yi aksi takdirde Osman’ı istediklerini gördü. Sabah namazı kılındıktan sonra o grup minberin yanında toplandılar. Muhacir ve Ensar’dan hazır bulunanlara ve ordu komutanlarına haber yollandı. Bu hücceti Ömer ile birlikte yerine getirmişlerdi. Onlar toplandıklarında Abdurrahman, kelime-i şehadetle söze başladıktan sonra işi Ali’ye arz etti. Ali, Ebu Bekir ile Ömer’in üzerinde yürüdükleri şeylerle sınırlı kalmayı reddedince Osman’ın elinden tutu ve şöyle dedi: Allah’ın, Rasulü’nün ve ondan sonraki iki halifenin sünneti üzerine sana biat ediyorum. Bunun üzerine Abdurrahman, insanlar, Muhacir, Ensar, ordu komutanları ve Müslümanlar ona biat ettiler.” [Buhari]

Hilâfet için adaylar, Müslümanların kendisinden talep etmesinden sonra Ömer RadiyAllahu Anh’ın isimlendirdiği grupla sınırlandırılmıştır. Abdurrahman Bin Avf, kendisini Hilâfet adaylığından çektikten sonra kimin halife olacağı hususunda Müslümanların görüşünü almıştır. Ardın-

dan insanlarla istişare ettikten sonra Müslümanların istediği ismi ilan etmiştir. İnsanların istediği ismi ilan ettikten sonra ona biat edilmiş ve bu biatla o halife olmuştur. Buna göre halifenin nasbı ile ilgili şer'î hüküm; önce Müslümanların çoğunluğunun görüşünü temsil edenler tarafından Hilâfet için adaylar sınırlandırılır, sonra bunların isimleri Müslümanlara arz edilir, kendilerine halife olması için o adaylardan birini seçmeleri talep edilir. Sonra Müslümanların çoğunluğunun kimin yanında olduğuna bakılır ve ister seçmiş isterse seçmemiş olsun Müslümanların tamamından onun için biat alınır. Çünkü Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın Hilâfet için adayları belirli altı kişi ile sınırlandırması üzerinde Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un sükûti icması vardır. Yine Sahabe *RadiyAllahu Anhum*, kendilerine kimin halife olacağı hususunda Abdurrahman'ın tüm Müslümanların görüşünü alması üzerinde icma etmiştir. Sonra Abdurrahman'ın:

إِنِّي نَظَرْتُ فِي أَمْرِ النَّاسِ فَلَمْ أَرَهُمْ يَعْذِلُونَ بِعُثْمَانَ

“*Muhakkak ki ben, Müslümanların işine baktım ve onların Osman'dan yüz çevirmediklerini gördüm.*” [Buhari] sözü ile Müslümanların çoğunluğunun seçtiği kişiyi halife olarak ilan edip biat etmesi karşısında, Müslümanların tamamı sükût ederek icma ve ittifak etmişlerdir. Tüm bunlar, halifenin nasbedilmesi ile ilgili şer'î hüküm hususunda açıktır.

Geriye şu iki mesele kaldı:

1- Halifeyi nasbedecek olan Müslümanlar kimlerdir? Onlar, ehl-i hâl ve'l akd midir? Yoksa belli sayıda Müslüman mıdır? Yoksa tüm Müslümanlar mıdır?

2- Gizli oy, seçim sandıkları ve oyların sayımı gibi günümüzde seçimlerde meydana gelen işlemler İslâm'ın emrettiği şeyler midir yoksa değil midir?

Birinci meseleye gelince Şâri; otoriteyi ümmete vermiş, halifenin nasbedilmesini sadece bir gruba veya cemaate değil, Müslümanların geneline ait kılmıştır. Biat Müslümanların geneline farzdır:

وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“*Her kim boynunda biat olmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur.*” [Muslim] Bu hadis Müslümanlar için geneldir. Bunun içindir ki diğer Müslümanlar olmaksızın halifenin nasbedilmesinde hak sahibi olanlar ehl-i hâl ve'l akd değildir. Aynı şekilde bu hususta hak sahibi olanlar belli kişiler de değildir. Bilakis bu hak, bülüğa ermiş Müslüman olduğu sürece facir ve münafıklar da dâhil istisnasız tüm Müslümanların hakkıdır.

Çünkü nasslar genel olarak gelmiş ve balığ olmayan çocuğun biatının reddedilmesi dışında bu nassları tahsis edecek hiçbir nass varit olmamıştır. Dolayısıyla genel olarak kalırlar.

Ancak Müslümanların tümünün istisnasız halifeyi belirleme işine biz-zat katılmaları şart değildir. Çünkü belirleme işi bir haktır. Her ne kadar biat etmek üzerlerine farz olsa da biat farzı farz-ı ayn değil, farz-ı kifaye olduğundan Müslümanların bir kısmının onu yerine getirmesi ile diğerlerinden bu farz düşer. Ancak bu hakkı kullanıp kullanmamalarına bakmaksızın Müslümanlara, halifeyi nasbetme haklarını üstlenmeleri imkânı verilmelidir. Yani her Müslüman'a halifeyi nasbetmeye tam bir imkân verilerek onun bu gücü elde etmesi sağlanmalıdır. Zira mesele, Müslümanlara Allahu Teâlâ'nın kendilerine farz kıldığı halifeyi nasbetme farzını kendilerinden düşürecek şekilde yerine getirme imkânı verilmesi meselesidir. Yoksa mesele, tüm Müslümanların fiilen bu farzı yerine getirmesi meselesi değildir. Çünkü Allahu Teâlâ, halifeyi tüm Müslümanların nasbetmesini değil, halifenin nasbedilmesinin Müslümanlar tarafından onların rızasıyla gerçekleşmesini farz kılmıştır.

Birinci sorunun çözümü esnasında iki problem ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki halifenin belirlenmesinde Müslümanların tümünün rıza ve tasvibinin gerçekleştirilmesindeki sorun, diğeri ise Müslümanların halifenin belirlenmesine katılabilme hakkı gerçekleştirilebildiği hâlde Müslümanların tümünün rızasını gerçekleştirememesi sorunu.

a- İlk husus açısından bakıldığında halifeyi nasbedecek kimselerin belli bir sayıda olması şart değildir. Bilakis herhangi bir sayıda Müslüman halifeye biat eder ve Müslümanlar sükût ederek, biata binaen ona itaat etmeye yönelerek veya rızalarını gösteren herhangi bir şey ile bu biata rıza gösterirlerse nasbedilen halife tüm Müslümanların halifesi olur. Kendisini beş kişi nasbetmiş olsa dahi o, şeran halife olur. Zira bu kişilerle halifenin nasbedilmesi işleminde bir araya toplama, sükût ve itaat etmeye koyulma ve rıza gibi hususlar gerçekleşmiştir. Ancak bu sürecin seçimle ve görüş bildirilmesine tam bir imkân verilerek bitmiş olması şarttır.

b- Fakat Müslümanların tamamının rızası gerçekleşmezse halifenin nasbı gerçekleşmiş olmaz. Ancak sayıları ne olursa olsun halifenin nasbını Müslümanların genelinin rızasının gerçekleştiği bir cemaat nasbetmişse o başka. Bundan dolayı bazı fakihler şöyle demişlerdir: Halifenin nasbı, ehl-i hâl ve'l akdin ona biat etmesi ile gerçekleşir. Zira ehl-i hâl ve'l akd,

Hilâfet şartlarını haiz olan herhangi bir kişiye biat etmesi ile Müslümanların rızasını gerçekleştirecek cemaat olarak görülür. Buna göre halifenin nasbını gerçekleştirecek olan ehl-i hâl ve'l akdin biatı olmadığı gibi bu nasbı şer'î hâle getirmek için onların biatlarının bulunması da şart değildir. Bilakis ehl-i hâl ve'l akdin biatı, Müslümanların bu biate rıza gösterdiğini gösteren emarelerden biridir. Çünkü ehl-i hâl ve'l akd, Müslümanların temsilcileri olarak görülmektedir. Müslümanların halifenin biatına rıza gösterdiğini gösteren her emare ile halifenin nasbı tamamlanır ve bununla nasb şer'î bir nasboldur.

Buna göre şer'î hüküm, bir topluluğun herhangi bir emare ile Müslümanların rızasını gerçekleştirecek şekilde halifeyi nasbetmeleridir. Bu emare, biat edenlerin ehl-i hâl ve'l akdin çoğunluğu olması, Müslümanları temsil edenlerin çoğunluğu olması, onların halifeye biat etmelerine Müslümanların sükût etmesi ya da bu biate binaen itaat etmeye koşmaları gibi herhangi bir vesile ile olması fark etmez. Yeter ki Müslümanlara görüşlerini tam bir şekilde bildirme imkânı sağlanmış olsun. Bu topluluğun ehl-i hâl ve'l akdin olması; sayılarının dört, dört yüz daha fazla ya da az olması, başkent ya da bölge halkından olmaları şer'î hükümden değildir. Bilakis bu husustaki şer'î hüküm, görüşlerini tam bir şekilde bildirmelerine imkân vermekle birlikte bu topluluğun yapacağı biatte herhangi bir emare ile Müslümanların rızasının gerçekleşecek olmasıdır.

Müslümanların tamamından maksat, İslâm Devleti'ne tâbi olan belde-lerde yaşayan Müslümanlardır. Yani Hilâfet varsa önceki halifenin tebaası olan kimselerdir. Eğer İslâm Devleti kendileri tarafından ikame edilmişse kendileri ile İslâm Devleti'nin ikame edileceği, Hilâfet inikadinin gerçekleşeceği ve Hilâfet Devleti'ni ortaya çıkararak İslâmi hayatı yeninden başlatan kimselerdir. Müslümanların dışındaki kimselerin biat etmesi şart olmadığı gibi rızaları da şart değildir. Çünkü bunlar ya İslâm'ın otoritesine karşı çıkanlardır ya dâru'l küfürde yaşayan ve dâru'l İslâm'a katılma imkânı olmayan kimselerdir. Bunların her ikisinin de inikad biatında hakları yoktur. Bunlara düşen, sadece itaat biatı etmektir. Çünkü İslâm otoritesine karşı çıkanların hükmü, bâği hükmüdür. Dâru'l küfürde olanlar İslâm otoritesini ikame etseler veya buna müdahil olsalar dahi İslâm otoritesi onlarla gerçekleşmez. Buna göre inikad biatı etme hakkına sahip olan ve halifenin şer'î bir şekilde nasbedilebilmesi için rızalarının gerçekleşmesinin şart koşulduğu Müslümanlar, İslâm otoritesini bilfiil ikame eden kimselerdir. *"Bu ifade akli bir araştırmadır ve buna dair şer'î*

bir delil yoktur.” denilmez. Böyle denilmez çünkü bu, hükmün kendisi hakkında değil, hükmün menatı hakkında yapılan bir araştırmadır. Bundan dolayı buna ilişkin şer’î bir delil getirilmez. Bu sadece hükmün hakikatini beyan etmektir. Mesela ölü eti yemek haramdır ve bu, bir şer’î hükümdür. Ölü etinin ne olduğunu araştırmak ise hükmün menatıdır. Yani hükmün kendisi ile alakalı olduğu konudur. Dolayısıyla Müslümanların halifeyi nasbetmesi bir şer’î hüküm olduğu gibi bu nasbın rıza ve seçimle olması da bir şer’î hükümdür. İşte delilin getirileceği şey budur. Fakat halifenin nasbının kendileri ile gerçekleşeceği Müslümanlar kimlerdir ve rıza ile seçimin gerçekleşeceği durum nedir gibi hususlar hükmün menatıdır. Yani hükmün çözmek üzere geldiği konudur ve şer’î hükmü tahakkuk ettirecek şey ise şer’î hükmün buna intibak etmesidir. Binaenaleyh kendisi için şer’î hükmün geldiği bu şey, hakikati açıklanarak araştırılır.

“Hükmün menatı, hükmün illetidir ve dolayısıyla menat için şer’î bir delil olması kaçınılmazdır.” denilmez. Böyle denilmez çünkü hükmün menatı hükmün illetinden farklıdır ve ikisi arasında büyük fark vardır. Zira illet, hükmün sebebidir. İşte şer’î delilin olmasının kaçınılmaz olduğu şey illettir. Hükmün menatı ise hükmün kendisi için geldiği konudur. Yani menat, üzerine hükmün intibak ettiği mesele olup delili ve illeti yoktur. Hükmün halli/çözümü için geldiği şey yani menat, bizzat hükmün gelişine sebep olan şey yani illet değildir. Yani hakkında hüküm inen konu yani menat hükmün illeti dışında bir konumdadır ve hüküm ona değil, o hükme bağlıdır. Menatın incelenmesi illetin incelenmesinden farklıdır. Zira illetin incelenmesinde illetli olarak gelen nassı anlamaya başvurulur. Bu ise menat değil nakledilenleri anlamaktır. Bilakis menat, nakledilenlerden başka bir şeydir. Menattan maksat, üzerine şer’î hükmün tatbik edildiği vakıadır. Mesela *“İçki haramdır.”* dediğinizde şer’î hüküm, içkinin haram olmasıdır. Haram olup olmadığına dair hüküm vermek için belli bir içeceğin içki olup olmadığını araştırmak ise menatın araştırılmasıdır. Dolayısıyla haram olduğunu söyleyebilmek için şarabın içki olup olmadığının incelenmesi kaçınılmazdır. İşte içkinin hakikatinin incelenmesi ise menatı araştırmaktır. Bir başka örnek verelim: Kendisi ile abdest alınabilecek su, kendisine herhangi bir pisliğin karışmadığı temiz sudur. Bu konudaki şer’î hüküm ise temiz sudan abdest almanın caizliğidir. Kendisi ile abdest alınıp alınamayacağına dair hüküm verebilmek için herhangi bir suyun niteliğini incelemek ise menatın (hükümle ilgili olayın) araştırılmasıdır. Yani bir anlamda suyun temizliğinin araştırılmasıdır. Yine *“Abdesti bozul-*

muş kişinin namaz için tekrar abdest alması gerekir.” dediği zaman kişinin abdestinin bozulup bozulmadığını araştırmak menatın incelenmesidir. Şâtibî, “el-Muvafakat” adlı eserinde şöyle demiştir: “Bu ve benzeri konular menatın belirlenmesini gerekli kılar. Şuna şüphe yoktur ki her olayla ilgili o olaya uygun delilin bulunması zaruridir.” Yine şöyle demektedir: “Bazen içtihat menatın (hakkında hüküm gereken konunun) tespiti ile yapılabilir. Arapçayı bilmeye gerek olmadığı gibi Şâri’nin konu hakkındaki maksadını bilmeye de gerek yoktur. Çünkü buradaki içtihattan kasıt şer’î hükmün kastettiği konuyu bilmektir. Buna bağlı olarak denebilir ki müçtehit incelediği konuya şer’î hükmü bağlayabilmek için hakkında hüküm gereken konuyu inceleyip kavrayarak içtihadını yapmalıdır.”

İlletin incelenmesi ise illetli olarak gelen nassı anlamaya bağlıdır ki bu da menat değil nakilleri anlamaktır. Bilakis menat, nakillerin dışında bir şeydir. Menattan maksat şer’î hükmün kendisine uygulandığı vakıadır. Mesela “İçki haram!” dediğinizde bir şeyin içki olup olmadığının incelenmesi menatın incelenmesidir. “Kendisinden abdest alınacak şey temiz sudur.” dediğinizde suyun temiz olup olmadığını incelemek menatın incelenmesidir. “Abdesti bozulan kimsenin abdest alması gerekir.” dediğinizde abdestinin bozulup bozulmadığının incelenmesi menatın incelenmesidir. Dolayısıyla menatın incelenmesi, hükmün konusu olan şeyin incelenmesidir. Bunun içindir ki menatı inceleyecek bir kimsenin müçtehit veya Müslüman olması şart değildir. Bilakis o şeyi bilmesi yeterlidir. Bundan dolayı biatlarıyla Müslümanların rızasını gösteren Müslümanların kimler olduğunu araştırmak, menatın incelenmesi hakkında yapılan bir araştırmadır.

İkinci meseleye gelince ki o, bugünlerde gizli oyla seçim yapılması, oy sandıklarının edinilmesi, oy sayımı vb. hususlardır. Bunların hepsi, rıza ile seçmeyi göstermeye ilişkin birer üsluptur. Bunun içindir ki bu hususlar, şer’î hüküm kapsamına girmediği gibi hükmün çözmek için geldiği konu olan şer’î hükmün menatı kapsamına da girmez. Çünkü bunlar, üzerine şer’î hükmün intibak ettiğini gösteren bir delilin kaçınılmaz olduğu kulların fiillerinden değildir. Bunlar sadece şer’î hükmün kendisi için geldiği yani Şâri’den, fiili ile ilgili olarak gelen kulun fiiline ait birer üsluptur. Dikkat edin! O, halifenin görüş bildirilmesine tam imkân verildiği bir hâl içerisinde rıza ile nasbedilmesidir. Dolayısıyla Müslümanlar, bu üslupları seçebileceği gibi başka üslupları da seçebilir. Dolayısıyla da haram olduğuna dair şer’î bir delil varit olmadıkça Müslümanların rıza ve seçim ile halifeyi nasbetme farzını yerine getirmelerine imkân veren herhangi bir

üslubu kullanmaları caizdir. “Bu üslup; kulun bir fiildir, dolayısıyla ancak şer’î hükme göre gerçekleşir, dolayısıyla da hükmüne delalet eden bir delilin olması kaçınılmazdır.” Böyle denilmez çünkü gerçekleştirilebilmesi için o konuyla ilgili mutlaka bir delil teşkil edecek hükmün bulunması gereken fiiller, fiilin aslı ve asıl fiile bağlı ayrıntı konumundaki fiillerdir. Bu da namazda olduğu gibidir. Zira namazın delili, namazın kılınmasına hastır ve onunla ilgili tüm fiilleri kapsamaz. Fakat bir fiilin ayrıntısı olan fiilde, onun aslını yerine getirmek için genel bir delil varit olmuştur. İşte bu genel delil, fiilin aslını yerine getirmeye neden olan ayrıntı fiillerin hepsini mubah kılmaktadır. İkinci dereceden yani asıl fiile göre ayrıntı olan bir fiilin haram kılınması için onu haram kılan bir delilin bulunması gerekir ki bu hüküm, asıl fiilin hükmünden çıkan yeni bir hüküm olarak alınabilsin. Tüm üsluplar bu şekilde değerlendirilmelidir. Seçimler meselesinde asıl fiil, halifenin rıza ve seçimle nasbedilmesidir. Fakat oy kullanmak, seçim sandıkları edinmek, oyları saymak vb. hususlar gibi bundan dallanan fiiller ise asıl hükmün kapsamına girerler ve başka bir delile gerek duymazlar. Delili gerektiren husus ise bunların aslın hükmünün dışına çıkması yani bunların haram kılınmasıdır. Üslupların hepsi böyledir.

İçerisine oy pusulalarının konulduğu sandıklar gibi araçlara gelince bunlar, fiillerin değil şeylerin/eşyaların aldığı hükmü alırlar. Bunlara [الأصل في الأشياء الإباحة ما لم يرد دليل التحريم] “**Haram olduğuna dair delili olmadıkça eşya da asıl olan mubahlıktır.**” kaidesi intibak eder.

Metot ile üslup arasındaki farka gelince metot, asıl sayılan ve hakkında özel delilin geldiği fiil olarak tanımlanır. Üslup ise hakkında genel delilin bulunduğu asla bağlı, ikinci dereceden fiillerdir. Bundan dolayı metodun şer’î bir delile istinat etmesi kaçınılmazdır. Çünkü metot şer’î bir hükümdür. Bunun içindir ki Müslüman bir kimse, metotla ilgili hüküm mubah olmadığı sürece onda serbest değildir. Bunun aksine üslup ise şer’î bir delile istinat etmez. Bilakis üslupta aslın hükmü uygulanır. Bunun içindir ki Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem yapmış olsa bile belli bir üsluba bağlı kalmak gerekmez. Bilakis Müslüman, ameli yerine getirmeye götürdüğü sürece her üslubu yapabilir. Böylece üslup amelin/fiilin ayrıntısı hâline gelir. Bunun içindir ki “Üslubu belirleyen şey amelin türüdür.” denir.

Şeriat Hilâfet İçin Belli Bir Şahıs Tayin Etmedi

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in, belirli bir şahsı kendisinden sonra halife olması için tayin ettiğini söylemek şeriatın nassları ile çelişmektedir. Yine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in kıyamet gününe

kadar kendisinden sonra halife olacak şahısları tayin ettiğini söylemek İslâm'ın nassları ile daha çok çelişmektedir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisinden sonra Hilâfet için bir şahsı tayin etmiş olmasının batıl olduğu birçok yönden açıktır:

Birincisi: Bu, biat ile çelişmektedir. Çünkü bir kişinin tayin edilmesi, Müslümanlara kimin halife olacağını belirtmek demektir. Böylece halife bilinmiş olup şer'î biata gerek kalmamaktadır. Çünkü biat, halifeyi nasbetmenin metodudur. Kendisinden önceki kimse tayin edince bilfiil nasbedilmiş olduğu için nasbedilmesinin yöntemini açıklamaya gerek kalmazdı. Çünkü o, fiilen nasbedilmiştir. *"Biat, bu halifeye itaat vermektir."* denilmez. Çünkü şeriat, birçok başka nassta halifeye ve ulu'l emre itaat edilmesini belirtmiştir. Bu nasslar ise biatla ilgili nasstan farklıdır. İtaat, Müslümanlardan açık bir şekilde talep edilmiştir. Biat, her ne kadar itaat manasını içerse de Hilâfet için bir akit/sözleşme olması itibarıyla talep edilmiştir. Biatla ilgili varit olan hadislerin tamamında biatın manası, biat edilen kimseye başkanlığı vermek ve bu başkanlığa boyun eğmeye hazır olmaktır. Biatın manası itaat değildir. Halifenin nasbı için biat şartı, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisinden sonra halife olması için belirli bir şahsı tayin etmesi ile çelişmektedir. Ayrıca sahih hadislerde gelen biatla ilgili lafızlar; genel olarak gelmiş, belirli şahıslara tahsis edilmemiş ve herhangi bir sınırlama olmaksızın mutlak olarak geçmiştir. Şayet bu lafızlarda belirli bir şahs kastedilmiş olsaydı genel ve mutlak olmazlardı. Hadislerin lafızları ise şöyledir:

مَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ

"Her kim boynunda biat olmadan ölürse..." [Muslim]

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا

"Her kim bir imama/halifeye biat ederse..." [Muslim]

وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا

"Ve bir imama/halifeye biat eden kimse..." [Muslim] Dolayısıyla biatın genelliği ve mutlaklığı *"Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in kendisinden sonra halife olması için belirli bir şahsı belirtmiştir."* sözünü çürütmekte ve iptal etmektedir. *"Her ne kadar halifeyi nasbetmek biattan başka olsa da biat, halifeyi nasbetmenin kendisidir. Dolayısıyla önce halifenin nasbedilmesi, sonra biat edilmesi kaçınılmazdır."* denilmez. Böyle denilmez çünkü biatın halifeyi nasbetmenin metodu olması, halifeyi nasbetmenin aynısı demek değildir. Yine *"Önce halifenin nasbedilmesi ve nasbedildiğinin bilinmesi, sonra biat edilmesi kaçınılmazdır."* denilmez. Böyle denilmez

çünkü bu “*Halifeyi nasbetmenin başka bir metodu vardır ve biat sadece itaat vermektir.*” anlamına gelir. Oysa biatla ilgili hadislerin hepsi, biatın halifeyi nasbetmenin metodu olduğuna ve bundan başka bir metot olmadığına delalet etmektedir. *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavline bakınız:

مَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ

“**Her kim boynunda biat olmadan ölürse...**” [Muslim] Bu hadis açıkça “*Bir biatla kendisi için imam nasbedilmeden ölen kimse.*” demektir. Yine kesinlikle, “*Bir imama itaat etmeden ölen kimse.*” demek değildir. Bu da bu hadiste geçen biatın, sadece itaat etmek değil, halifeyi nasbetme metodu anlamına geldiğini göstermektedir. Yine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavline bakınız:

إِذَا بُويعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

“**İki halifeye biat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün.**” [Muslim] Bu hadis, iki halife nasbedildiğinde onlardan diğerinin (ikincisinin) öldürülmesi hususunda açıktır.

Hakeza biatla ilgili hadislerin hepsi, biatın halifeyi nasbetmenin metodu olduğu hususunda açıktır. Biatla ilgili hadisler, sadece itaat ve mutlak olarak itaat anlamına gelmediğine, halifeyi nasbetme metodu manasına gelmekle birlikte sadece halife olarak nasbedilen kimseye boyun eğmek anlamına geldiğine delalet etmektedir. Bunun da ötesinde Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den rivayet ve dirayet bakımından halifeyi nasbetmenin metodunun biatın dışında başka bir şey olduğunu açıklayan herhangi bir hadis kesinlikle sabit olmamıştır.

İkincisi: İnsanların Hilâfet için birbirleri ile çekişeceklerine ve yarışacaklarına delalet eden Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den varit olan hadisler vardır. Şayet Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Hilâfet için bir şahsı belirtmiş olsaydı çekişme olmazdı veya insanların bu şahısla çekişeceklerini belirtirdi. Ancak nasslar, çekişmenin insanların arasında olacağına dair gelmiş ve Hilâfet konusundaki bu çekişmenin giderilmesinin metodunu açıklamıştır. Nitekim Muslim, *Sahih*’inde şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bana Vehb Bin Bekıyye el-Vâsıtî, bize Halid Bin Abdullah el-Cerîrî Ebu Nadra’dan, o da Ebu Saîd el-Hudrî’den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu tahdis etti:

إِذَا بُويعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

“**İki halifeye biat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün.**” [Muslim] Yine Muslim, *Sahih*’inde Bize Züheyr Bin Harb ve İshak Bin

İbrahim, -İshak “Bize bildirdi”, Züheyr ise “Bize tahdis etti”- diyerek Cerir’in Zeyd Bin Vehb’den onun da Abdurrahman Bin Abdurrahman el-Kâbe’den şöyle haber verdiğini rivayet etmiştir:

دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنُ الْعَاصِ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ وَالنَّاسُ مُجْتَمِعُونَ عَلَيْهِ فَأَتَيْتُهُمْ فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا فَمِنَّا مَنْ يُصَلِّحُ خِبَاءَهُ وَمِنَّا مَنْ يَنْتَضِلُ وَمِنَّا مَنْ هُوَ فِي جَسْرِهِ إِذْ نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَاجْتَمَعْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَذِلَّ أُمَّتُهُ عَلَى خَيْرٍ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَيُذَرُّهُمْ شَرًّا مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَإِنْ أَمَّتْكُمْ هَذِهِ جُعِلَ عَاقِبَتُهَا فِي أَوَّلِهَا وَسَيَصِيبُ آخِرَهَا بَلَاءٌ وَأُمُورٌ تُنْكَرُونَهَا وَتَجِيءُ فِتْنَةٌ فَيَرْقُقُ بَعْضُهَا بَعْضًا وَتَجِيءُ الْفِتْنَةُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هَذِهِ مُهْلِكَتِي ثُمَّ تَنْكَشِفُ وَتَجِيءُ الْفِتْنَةُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هَذِهِ هَذِهِ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُرْخَرَ عَنِ النَّارِ وَيَدْخُلَ الْجَنَّةَ فَلْتَأْتِهِ مَنِئِيَّةٌ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً بِيَدِهِ وَثَمَرَةً فَلْيَطْعُمْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرٌ يُبَارِزُهُ فَاصْرُبُوا عَنْقَ الْآخَرِ

“Mescide girdiğimde birden Abdullah Bin Amr Bin Âs’ın Kâbe’nin gölgesinde oturduğunu ve insanların da onun etrafında toplandığını gördüm. Onların yanına gittim ve onun yanına oturdum. Derken dedi ki: Biz Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile bir seferde iken bir yere vardık... Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in münadisi topluca namaza çağırdı. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in yanına toplandık ve dedi ki: Muhakkak ki, benden önce gelen hiçbir nebi yoktur ki ölüm kendisine geldiğinde ümmetine, daha önce bildirmediği bir hayrı göstermesin ve daha önce bildirmediği bir şerden onları sakındırmassın. Daha sonra şöyle dedi: Bir imama biat edip ona avucunun içini, kalbinin semeresini veren kimse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Bir başkası gelip o imamla çekişirse sonradan gelenin boynunu vurun.” [Muslim] Yine Muslim, *Sahih*’inde; Muhammed Bin Beşar, Muhammed Bin Cafer, Şu’be Fırat el-Kazaz’dan, o da Ebu Hazm’dan şöyle haber verdiklerini rivayet etmiştir:

قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ خَمْسَ سِنِينَ فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُرُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ قُوا بِنَبِيَّةِ الْأَوَّلِ قَالُوا

“Ebu Hurayra ile birlikte beş sene oturdum ve onun Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den şöyle tahdis ettiğini işittim: İsrailoğulları, nebi-ler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır. Dediler ki: Öyleyse bize ne emredersiniz? Dedi ki: İlk olana biatınıza sadakat gösterin.” [Muslim] Yine Muslim, *Sahih*’inde Osman Bin Ebu Şeybe, Yunus Bin Ebu Ye’fur babasından, o da

Arcefe'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir:

مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ يُرِيدُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ أَوْ يُفَرِّقَ جَمَاعَتَكُمْ فَأَقْتُلُوهُ

“İşiniz (yönetiminiz) bir adam (halife) üzerinde birleşmişken biri gelip sizin birliğinizi parçalamak veya cemaatinizi bölmek isterse onu öldürün.” [Muslim] Bunun anlamı, Hilâfet tüm Müslümanların hakkıdır ve her bir Müslüman'ın Hilâfet için çekişme hakkı vardır. Bu da Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisinden sonra halife olması için belirli bir şahsı tayin etmesi ile çelişmektedir.

Üçüncüsü: İçerisinde halife manasıyla imam kelimesinin geçtiği hadislerde bu kelime, nekre/belirsiz olarak geçmiştir. Marife/belirli olarak geçtiğinde ise ya cins için olan [أل] “el” takısı ile marife olarak gelmiştir ya da topluluk lafzına izafe ile marife olarak gelmiştir. [أل] “el” takısı ile marife olarak gelen yerlerde “el” takısı cins için gelmiştir. Bunun delili ise cümlelerin siyakıdır. Mesela Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle demiştir:

مَنْ بَايَعَ إِمَامًا

“Her kim bir imama biat ederse...”

قَامَ إِلَى إِمَامٍ جَائِرٍ

“Zalim imama karşı çıkan...”

يَكُونُ بَعْدِي أَيْمَةً

“Benden sonra imamlar olacaktır.”

فَالْإِمَامُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“İmam çobandır ve o, güttüklerinden mesuldür.”

إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُتَّقَى بِهِ

“İmam/halife ancak bir kalkandır. Onun arkasında savaşılar ve onunla korunulur.”

لِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ

“Müslümanların imamları için...”

خِيَارُ أُمَّتِكُمْ

“İmamlarınızın en hayırlıları...”

شِرَارُ أَيْمَتِكُمْ

“İmamlarınızın en şerhileri...” Bu hadislerin hepsi delalet etmektedir ki Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* halifenin kim olacağını açıklamamış ve tayin etmemiştir. Bu ise Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Hilâfet için belirli bir şahsı tayin etmediğine, bilakis Hilâfet’i tüm Müslümanların hakkı kıldığına dair açıkça delalet eder. Buna ilaveten bazı nasslar, çoğul sigası ile gelmiştir ki bu da belirli bir şahsın imamlığını nefyetme hususunda bir nasstır.

Dördüncüsü: Sahabe *Rıdvanullahi Aleyhim*, kendi zamanlarında kimin halife olacağı hususunda şahıslar üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Onların şahıslar üzerindeki bu ihtilafları, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Hilâfet için belirli bir şahsı tayin etmediğine dair bir delildir. İhtilaf eden bu şahıslar arasında halifeliklerini Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in belirlediği söylenen kişiler de vardı ki onlar Ebu Bekir ile Ali *RadiyAllahu Anhumâ*’dır. İhtilaf etmelerine rağmen hiçbir, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Hilâfet’in kendisinin olduğunu belirttiğine dair delil getirmediği gibi genel olarak Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’dan hiçbir, birtakım şahıslarla ilgili nassın olduğunu ileri sürmemiştir. Eğer bu hususta bir nass olsaydı onu delil olarak ileri sürerlerdi. Şu hâlde onların bu hususta herhangi bir nassı delil olarak ileri sürmemeleri, Hilâfet için belirli bir kişiyi tayin eden bir nassın olmayışını gösterir. *“Nass vardı fakat onlara ulaşmadı ve onlardan sonra gelenler bu nassı öğrenmişler.”* Denilmez. Çünkü biz dinimizi Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’dan aldık. Zira Kur’an’ı bize nakledenler onlardır. Hadisi bize rivayet edenler de onlardır. Şu hâlde Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’dan gelmeyen herhangi bir nassa hiçbir şekilde itibar edilmez. Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’dan gelen nassı alırız, onlardan gelmediği hâlde nass iddiasında olunanı duvara çarpırız/önemsemeyiz. *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den sonra bir halife hakkında nassın varlığı meselesinde görüyoruz ki Hilâfet için belirli bir şahıs hakkında herhangi bir nassın olmadığı hususunda, aralarında Ebu Bekir ve Ali *RadiyAllahu Anhumâ* da olan bütün Sahabe *RadiyAllahu Anhum* istisnasız bir şekilde ittifak hâlinindedir. Çünkü onlar nassı zikretmenin gerekliliği ve söyleme sebeplerinin varlığına rağmen onu zikretmemişlerdir. Şayet böyle bir nass olsaydı zikrederlerdi. Bu da Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Hilâfet için bir kişi tayin etmiş olmasının batıllığını/geçersizliğini göstermektedir. *“Nassın zikredilmemesi, Müslümanların sözleşinin birliğine gösterilen hırstan dolaydır.”* denilmez çünkü bu, Allahu Teâlâ’nın hükümlerinden bir hükmün gizlenmesi, kendisine çok ihtiyaç

hissedildiği bir vakitte özellikle Müslümanların en önemli bir meselesinde Allahu Teâlâ'nın hükmünün tebliğ edilmemesi demektir. Allahu Teâlâ'nın dini için böylesi bir gizleme, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Sahabesinden sadır olması caiz olmayan bir husustur.

Beşincisi: Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in hiçbir kimseyi halife bırakmadığına yani kendisinden sonra belirli bir şahsın halife olmasını belirtmediğine dair açık nasslar varit olmuştur. Nitekim Abdullah Bin Ömer *RadiyAllahu Anhumâ*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قِيلَ لِعُمَرَ أَلَا تَسْتَخْلِفُ قَالَ إِنْ أَسْتَخْلِفْتُ فَقَدْ اسْتَخْلَفْتُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي أَبُو بَكْرٍ وَإِنْ أَتْرَكَ فَقَدْ تَرَكَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي رَسُولُ اللَّهِ

“Ömer’e denildi ki: Yerine birini bırakmıyor musun? Ömer dedi ki: Eğer yerime birini bıraksam benden daha hayırlı olan Ebu Bekir, kendi yerine birini bırakmıştır. Eğer kimseyi bırakmasam benden daha hayırlı olan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, kimseyi yerine bırakmamıştır.” [Buhari] Yine İbni Ömer’den Ömer Bin Hattab *RadiyAllahu Anh*’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَحْفَظُ دِينَهُ وَإِنِّي لَأَنْ أَسْتَخْلِفُ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَسْتَخْلِفْ وَإِنْ أَسْتَخْلِفُ فَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَدْ اسْتَخْلَفَ

“Allah Azze ve Celle, dinini korur. Ben yerime birini bırakmamışsam Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, yerine birini bırakmamıştır. Yerime birini bırakmışsam Ebu Bekir, yerine birini bırakmıştır.” [Muslim] Bu, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisinden sonra halife bırakmadığına dair bir nasstır. “Bu, Ömer’in görüşüdür.” denilmez. Zira Sahabe *RadiyAllahu Anhum* “Rasulullah şöyle yaptı, şöyle yapmadı, O’nun döneminde şöyle idik, O’nun döneminde şöyle idi.” dediklerinde bu, kendisi ile delil getirilen bir hadis olup Sahabe sözü olmaz. Ayrıca Ömer *RadiyAllahu Anh* bunu Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’un gözü ve kulağı önünde ve Ali *RadiyAllahu Anh* varken söylemiştir. Bu söz, Ali *RadiyAllahu Anh*’a ulaşmış ve hiçbir kimse Ömer *RadiyAllahu Anh*’a karşı çıkmamıştır. Bu da onların Ömer’in rivayet ettiği hususa muvafakat ettiklerini göstermektedir.

Bu, Hilâfet için belirli bir şahsın tayin edildiğine dair belli bir nassın varit olduğunun reddedilmesi açısından. Belirli bir şahsa dair nassın olduğunu söyleyenlerin ileri sürdüğü nasslar açısından ise bu nassların bir kısmı, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisinden sonra halife olması için Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*’ı yerine bıraktığına delalet ettiğini ileri sürdükleri nasslardır. Dolayısıyla bu nassların ileri sürülüş biçimlerini ve içeriklerini açıklamak kaçınılmazdır.

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebu Bekir *Radiyallahu Anh*'ı kendisinden sonra halife tayin ettiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri nasslar iki kısımdır. Birinci kısım, içerisinde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebu Bekir *Radiyallahu Anh*'ı övmüş olduğu nasslardır. Bunlarda, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in onu halife tayin ettiğine delalet eden herhangi bir şey yoktur. İkinci kısım, bazılarının Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebu Bekir *Radiyallahu Anh*'ı halife tayin ettiğini kendilerinden istinbat etmiş oldukları nasslardır. Bazıları da Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebu Bekir *Radiyallahu Anh*'ı Hilâfet için aday gösterdiğini istinbat etmişlerdir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebu Bekir *Radiyallahu Anh*'ı övdüğü nasslardan bazılarını zikrederek birkaç örnek vereceğiz. Bunların hiçbirisi methetme anlamının dışına çıkmamaktadır.

Ebu Saîd el-Hudri'den Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

إِنَّ مِنْ أَمَنِ النَّاسِ عَلَيَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبَا بَكْرٍ وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ وَلَكِنْ أَخُوهُ الْإِسْلَامِ وَمَوَدَّتُهُ لَا يَبْقَيْنِ فِي الْمَسْجِدِ بَابٌ إِلَّا سَدٌّ إِلَّا بَابَ أَبِي بَكْرٍ

“İnsanlardan, sohbetinde ve malında bana en çok ihsanda bulunan kimse Ebu Bekir'dir. Rabbimden başkasını halil/dost edinseydim Ebu Bekir'i dost edinirdim. Mescitte asla kapatılmadık kapı kalmayacaktır. Ebu Bekir'in kapısı bundan istisnadır. Fakat İslâm kardeşliği ve sevgisi bakidir.” [Buhari] Bu hadisi, Muslim de bu lafızlardan başka fakat onlara yakın lafızlarla rivayet etmiştir. Bu hadiste kişiye “Bu, Ebu Bekir'in halife tayin edilmesidir.” dedirtecek hiçbir şey yoktur. Hadiste olan tek husus, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebu Bekir *Radiyallahu Anh*'ı methetmesidir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, birçok Sahabeyi isimleri ile birlikte övmüştür. Nitekim Ömer, Osman, Ali, Saîd Bin Ebu Vakkas, Talha, Zübeyr, Ebu Ubeyde Bin Cerrah, Hasan, Hüseyin *Radiyallahu Anhum*, Zeyd Bin Harise, Usame Bin Zeyd, Abdullah Bin Cafer, Hatice, Aişe, Fâtıma Binti Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Ümmü Seleme, Bilal ve diğerlerinin *Rıdvanullahi Aleyhim* övülmesi hakkında hadisler varit olmuştur. Dolayısıyla sadece methetmek, halife tayin etmeye hiçbir şekilde delalet etmez.

Bazılarının Ebu Bekir *Radiyallahu Anh*'ın Hilâfeti'ni istinbat ettikleri hadislere gelince bunlar dört hadistir. Bunları zikredeceğiz ve her birinde ne olduğunu açıklayacağız. Bu hadisler şunlardır:

Birincisi: Kasım Bin Muhammed'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَآ رَأْسَاهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ذَلِكَ لَوْ كَانَ وَأَنَا حَيٌّ فَأَسْتَغْفِرَ لَكَ وَأَدْعُو لَكَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ وَأَتُكَلِّمُهُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأُطِيقُكَ تُحِبُّ مَوْتِي وَلَوْ كَانَ ذَلِكَ لَطَلَّيْتُ آخِرَ يَوْمِكَ مَعْرَسًا بَعْضِ أَزْوَاجِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ بَلْ أَنَا وَآ رَأْسَاهُ لَقَدْ هَمَمْتُ أَوْ أَرَدْتُ أَنْ أُرْسِلَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَآئِنِهِ وَأَعْهَدُ أَنْ يَقُولَ الْقَائِلُونَ أَوْ يَتِمَّنَى الْمُتَمَنُّونَ ثُمَّ قُلْتُ يَا أَبَى اللَّهِ وَيَدْفَعُ الْمُؤْمِنُونَ أَوْ يَدْفَعُ اللَّهُ وَيَأْتِي الْمُؤْمِنُونَ

“Aişe RadiyAllahu Anhâ dedi ki: Vay başım! Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Keşke bu ben sağken olsaydı sana istiğfar eder ve dua ederdim. Aişe dedi ki: Vay başıma gelen. Valahi görüyorum ki ölmemi istiyorsun. Ben öleceğim, sen de akşama zevcelerinden biri ile başbaşa kalacaksın ha! Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Bilakis ben ölüyorum, vay başım! Ebu Bekir ve oğluna birini gönderip (benden sonra Hilâfet hususunda ‘Ben daha layığım!’ iddia veya temennisinde bulunacaklara karşı) yerime geçeceği tespit etmek istemiştim. Sonradan (kendi kendime ‘Böyle bir iddiayı Ebu Bekir dışında kim yaparsa...’) Allah kabul etmez, müminler de reddederler, dedim (ve vasiyet yapmaktan vazgeçtim).” [Buhari]

Yine bu hadis Aişe RadiyAllahu Anhâ’dan şu lafızla rivayet edilmiştir:

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضِهِ ادْعِ لِي أَبَا بَكْرٍ أَبَاكَ وَأَخَاكَ حَتَّى أَكْتُبَ كِتَابًا فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَتِمَّنَى مُتَمَنٍّ وَيَقُولَ قَائِلٌ أَنَا أَوْلَى وَيَأْتِي اللَّهُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَّا أَبَا بَكْرٍ

“Bana Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, hasta iken şöyle dedi: Bana baban Ebu Bekir’i ve kardeşini çağır ki bir yazı yazayım. Zira ben istekli birinin istemesinden ve birilerinin, ‘Ben evlayım/daha uygunum!’ demesinden korkuyorum. Hâlbuki Allah ve müminler Ebu Bekir’den başkasını kabul etmezler.” [Muslim]

İkincisi: Muhammed Bin Cebir Bin Mut’am’dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etmiştir:

أَنْتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةٌ فَكَلَّمْتُهُ فِي شَيْءٍ فَأَمَرَهَا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ جِئْتُ وَلَمْ أَجِدْكَ كَأَنَّهَا تُرِيدُ الْمَوْتَ قَالَ إِنْ لَمْ تَجِدْنِي فَأْتِي أَبَا بَكْرٍ

“Bir kadın Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e geldi ve bir şey hususunda onunla konuştu. Bunun üzerine ona, kendisine geri gelmesini emretti. Kadın: Geldiğimde seni bulamazsam -babam dedi ki, sanki kadın ölümü kastediyordu- ne yapayım, ey Allah’ın Rasulü?’dedi. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Beni bulamazsan Ebu Bekir’e git.” [Buhari]

Yine bu hadis Muhammed Bin Cebir Bin Mut’am’dan, o da babasından şu lafızla rivayet edilmiştir:

أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَأَمَرَهَا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ جِئْتُ فَلَمْ أَجِدْكَ قَالَ أَبِي كَأَنَّهَا تَعْنِي الْمَوْتَ قَالَ إِنْ لَمْ تَجِدْنِي فَأْتِي أَبَا بَكْرٍ

“Bir kadın Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e bir şey sordu. Bunun üzerine ona, kendisine geri gelmesini emretti. Kadın: Geldiğimde seni bulamazsam -babam dedi ki kadın sanki ölümü kastediyordu- ne yapayım, ey Allah’ın Rasulü? dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Beni bulamazsan Ebu Bekir’e git.” [Muslim]

Üçüncüsü: Müminlerin annesi Aişe RadiyAllahu Anhâ’dan şu rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي مَرَضِهِ مُرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ قَالَتْ عَائِشَةُ قُلْتُ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يَسْمَعْ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ فَقَالَ مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ فَقَالَتْ عَائِشَةُ فَقَالَتْ لِحَفْصَةَ قُولِي إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يَسْمَعْ النَّاسَ فَقَعَلْتُ حَفْصَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكَ صَوَاجِبُ يُوسُفَ مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ قَالَتْ حَفْصَةُ لِعَائِشَةَ مَا كُنْتُ لِأَصِيبَ مِنْكَ خَيْرًا

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem hasta iken dedi ki: Gidin Ebu Bekir’e (söyleyin) insanlara namazı kıldırırsın. Aişe dedi ki: Ebu Bekir senin yerinde durduğu zaman ağlamaktan insanları işitmez. Emir buyursanız da Ömer kıldırırsa, dedim. Bunun üzerine (Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem) dedi ki: Ebu Bekir’e gidin, insanlara namazı kıldırırsın. Aişe dedi ki: Hafsa’ya dedim ki (Rasulullah’a) Ebu Bekir senin yerinde durunca insanları işitemez, diye söyle. O da bunu dedi. Bunun üzerine Rasulullah dedi ki: Siz Yusuf’un kadınları gibisiniz. Ebu Bekir’e söyleyin, insanlara namazı kıldırırsın. Bunun üzerine Hafsa, Aişe’ye dedi ki: Senden bana hiç hayır dokunmadı.” [Buhari]

Dördüncüsü: İbni Ebu Melkiye’den şöyle rivayet edilmiştir:

سَمِعْتُ عَائِشَةَ وَسُئِلَتْ مَنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَخْلِفًا لَوْ اسْتَخْلَفَهُ قَالَتْ أَبُو بَكْرٍ فَقِيلَ لَهَا ثُمَّ مَنْ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ عُمَرُ ثُمَّ قِيلَ لَهَا مَنْ بَعْدَ عُمَرَ قَالَتْ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ ثُمَّ أَنْتَهِتْ إِلَى هَذَا

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, yerine halife tayin etmiş olsaydı kimi tayin ederdi diye sorduğumda Aişe’nin Ebu Bekir dediğini, Ebu Bekir’den sonra kim diye sorulduğunda Ömer dediğini, Ömer’den sonra kim diye sorulduğunda Ebu Ubeyde Bin Cerrah dediğini işittim. Sonra bir şey demedi.” [Muslim]

Bu hadislerin hiçbirisi, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Ebu Bekir RadiyAllahu Anh’ı halife tayin ettiğine dair delil olmaya uygun değildir.

Birinci hadise gelince şu iki sebepten dolayı reddedilir: İlki, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, [هَمَمْتُ] **“Aklımdan geçirdim”** ve [أَرَدْتُ] **“istedim”** demiştir ama yapmamıştır. Dolayısıyla bu, delil olmaz. Çünkü delil, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in kavli, fiili ve sükûtudur. Bunların

dışındakilere şer'î delil olarak itibar edilmez. Diğerisi ise Aişe *RadiyAllahu Anhâ*, Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın kızıdır. Bu hadis var olsaydı, Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh* onu bilirdi ve halife olarak biat etmek için Sakif'te toplanan Ensar'ın yanına gidip onlarla tartışırken o hadisi delil olarak ileri sürerdi. Binaenaleyh bu hadis, reddolunur ve Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın halife tayin edildiğine dair delil olmaya uygun değildir.

İkinci hadise gelince: Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın halife tayin edildiğine delalet etmez. Çünkü kadın [وَلَمْ أَجِدْكَ] "**seni bulamazsam**" demiştir. Gerçekten de kadın O'nu, bir gazvede oluşundan ya da herhangi bir işten dolayı orada bulamayabilirdi. Bu hadiste, kadının [وَلَمْ أَجِدْكَ] "**seni bulamazsam**" sözüyle "**ölmüş olabilirsin**" demek istediğini gösteren hiçbir şey yoktur. Hadiste geçen [كَأَنَّهُا تُرِيدُ الْمَوْتَ] "**sanki kadın ölümü kastediyordu**" sözü ise Cebir'in sözü ve anlayışıdır. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in o kadına geldiğinde kendisini bulamazsa Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'a gitmesini emretmesinde, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den sonra Hilâfet'e Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ı atadığına dair bir delalet yoktur. Ayrıca kadın o sözüyle ölümü kastetmiş olsa bile bu sözden dolayı Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den sonra halife olması için tayin edilmiş demek değildir.

Üçüncü hadise gelince bu, sadece namazı kıldırması için yerine birini tayin etmektir. Namazda birini kendi yerine imam olarak tayin etmek, yönetimde birini halife olarak tayin etmeye delalet etmez. Bu hadisi delil getirenlerin "*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in dinimizin bir hususu için razı olduğundan biz dünyamızın bir hususu için razı olmayalım mı?*" şeklindeki sözlere gelince bu, onların anlayışıdır ve yanlış bir anlayıştır. Çünkü namaz ile yönetim arasında büyük fark vardır. Zira namazda imam olması uygun olan herkesin yönetimde imam olması uygun olmaz. Ayrıca bu nass namaza özeldir, başkasını kapsamaz. Nassın hususiliğinden dolayı onun namazdan başka hususa atfedilmesi doğru olmaz.

Dördüncü hadise gelince bu, hadis sayılmaz. Çünkü bu, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e bir şey isnat etmemektedir. Bu sadece Aişe *RadiyAllahu Anhâ*'nın görüşüdür. Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un görüşü ise delil olarak getirilmez ve şer'î bir delil sayılmaz. Bunun içindir o reddedilir. Çünkü bu bir hadis değildir ve şer'î hükümlerde bir değeri yoktur.

Bu açıklamalar, Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın halife tayin edildiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadisler bakımındandır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ali *RadiyAllahu Anh*'ı halife tayin ettiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadislerle gelince bu hadisler üç kısımdır:

Birinci kısım Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ali *RadiyAllahu Anh*'ı methettiği hadisler, ikinci kısım bazılarının Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ali *RadiyAllahu Anh*'ı halife tayin ettiğini istinbat ettikleri hadisler, üçüncü kısım delil getirenler nezdinde içinde Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ali *RadiyAllahu Anh*'ı halife tayin ettiğine dair açık bir nass geçtiği hadisler.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in içerisinde Ali *RadiyAllahu Anh*'ı methettiği birinci kısma gelince, bazı hadisleri zikrederek bunlardan birtakım örnekler sunacağız. Diğerleri methetmek manasının dışına çıkmamaktadır.

Sehl Bin Sa'd *RadiyAllahu Anh*'tan şöyle rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَعْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلًا يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ قَالَ فَبَاتَ النَّاسُ يَدُوكُونَ لَيْلَتَهُمْ أَلَيْهِمْ يُعْطَاهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّاسُ غَدَوْا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّهُمْ يَرْجُو أَنْ يُعْطَاهَا فَقَالَ أَيْنَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَقَالُوا يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ فَأَرْسِلُوا إِلَيْهِ فَأَتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَ بَصَقَ فِي عَيْنَيْهِ وَدَعَا لَهُ فَبَرَأَ حَتَّى كَانُ لَمْ يَكُنْ بِهِ وَجَعٌ فَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ

“Rasulullah şöyle dedi: İşte bu rayeyi yarın, Allah'ın onun eliyle fetih ihsan edeceği bir adama vereceğim. (Sehl) dedi ki: Bunun üzerine insanlar gecelerini rayenin kime verileceğini tartışarak geçirdiler. İnsanlar sabahladığında (erkenden) Rasulullah'ın huzuruna vardılar. Hepsi de onun kendisine verilmesini ümit ediyordu. Rasulullah, Ali Bin Ebu Talib nerede? diye sorunca, o gözlerinin (ağrısından) şikayetçidir, denildi. Dedi ki: Ona (haber) gönderin. Böylece kendisine getirildi. Rasulullah onun gözlerine tükürdü ve ona dua etti. Sonra sanki hiç ağrısı olmamışçasına iyileşti. Sonra rayeyi ona verdi.” [Buhari] Yine bu hadis Ebu Hurayra'dan şu lafızla rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ حَئِيرٍ لَأُعْطِيَنَّ هَذِهِ الرَّايَةَ رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهُ وَرَسُولُهُ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ مَا أَحْبَبْتُ الْإِمَارَةَ إِلَّا يَوْمَئِذٍ قَالَ فَتَسَاوَرَتْ لَهَا رَجَاءً أَنْ أُدْعَى لَهَا قَالَ فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا

“Rasulullah, Hayber Günü şöyle dedi: İşte bu rayeyi yarın, Allah'ın onun eliyle fetih ihsan edeceği öyle bir adama vereceğim ki o, Allah ve Rasulü'nü sever. Ömer Bin Hattab dedi ki: Sadece o gün emîrliği istedim. Onun için çağrılmamı umarak o sancak için heyecanlandım. Dedi ki: Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ali Bin Ebu Talib'i çağırıp

sancağı ona verdi.” [Muslim] Yine “Ali RadiyAllahu Anh’ın Menkibeleri” başında Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Ali RadiyAllahu Anh’a şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَنْتَ مَيِّ وَأَنَا مِنْكَ

“Sen bendensin, ben de sendenim.” [Buhari] Âmir Bin Sa’d Bin Ebu Vakas’tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etmiştir:

أَمَرَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ سَعْدًا فَقَالَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسُبَّ أَبَا التُّرَابِ فَقَالَ أَمَا مَا ذَكَرْتُ ثَلَاثًا قَالَهُنَّ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَنْ أَسُبَّهُ لَأَنْ تَكُونَ لِي وَاجِدَةً مِنْهُنَّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ خَلَفَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ مَغَازِيهِ فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ يَا رَسُولَ اللَّهِ خَلَفْتَنِي مَعَ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مَيِّ بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نُبُوَّةَ بَعْدِي

“Muaviye Bin Ebu Süfyan, Sa’d’ı emîr tayin etti. Sonra da Ebu Turab’a sövmene mâni olan nedir? dedi. Bunun üzerine o da dedi ki: Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in söylediği üç hususu hatırladığım sürece ona asla sövmem. Çünkü o üçünden biri bana kırmızı develerden daha sevimlidir. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, onu bazı gazvelerinde evde bıraktı. Bunun üzerine Ali, O’na dedi ki: Ey Allah’ın Rasulü! Beni kadınlarla ve çocuklarla birlikte bıraktın. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, ona şöyle dedi: Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmaktan razı değil misin? Ancak benden sonra nübüvvet yoktur.” [Muslim]

وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ يَوْمَ خَيْبَرَ لَأُعْطِينَ الرَّايَةَ رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ قَالَ فَتَقَاتَلُوا لَهَا فَقَالَ ادْعُوا لِي عَلِيًّا فَأَتَانِي بِهِ أَرْمَدًا قَبِصَقَ فِي عَيْنِهِ وَدَفَعَ الرَّايَةَ إِلَيْهِ فَفَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’i Hayber Günü şöyle derken işittim: Rayeyi, Allah ve Rasulü’nü seven, Allah’ın ve Rasulü’nün kendisini sevdiği bir adama vereceğim. Bunun üzerine biz, raye için rekabete girdik. (Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem): Bana Ali’yi çağırın, dedi. Onu, Ermed getirdi. Onun gözüne tükürdü ve rayeyi ona verdi. Allah da ona fetih verdi.”

Şu ayet indiğinde:

فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ

“De ki: Haydi, çocuklarımızı ve çocuklarınızı çağıralım.” [Âl-i İmran Suresi 61] Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ali’yi, Fatma’yı, Hasan ve Hüseyin Rıdvanullahi Aleyhim’i çağırıp şöyle dedi:

اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلِي

“Allah’ım, işte bunlar benim ehlimdir.” Sehl Bin Sa’d’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

اسْتَعْمِلَ عَلَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ مِنْ آلِ مَرْوَانَ قَالَ قَدَعَا سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ فَأَمَرَهُ أَنْ يَشْتِمَ عَلِيًّا قَالَ قَاتَبِي سَهْلٌ فَقَالَ لَهُ أَمَا إِذَا أُبَيِّتَ فَقُلْ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا التُّرَابِ فَقَالَ سَهْلٌ مَا كَانَ لِعَلِيٍّ اسْمٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَبِي التُّرَابِ وَإِنْ كَانَ لَيُفْرَحُ إِذَا دُعِيَ بِهَا فَقَالَ لَهُ أَخْبَرْنَا عَنْ قِصَّتِهِ لِمَ سَمِّيَ أَبَا تُرَابٍ قَالَ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيَّتَ فَاطِمَةَ فَلَمْ يَجِدْ عَلِيًّا فِي الْبَيْتِ فَقَالَ أَيْنَ ابْنُ عَمِّكَ فَقَالَتْ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ شَيْءٌ فَعَاذَنِي فَخَرَجَ فَلَمْ يَقُلْ عِنْدِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلنَّسَاءِ أَنْظِرِي أَيْنَ هُوَ فَجَاءَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هُوَ فِي الْمَسْجِدِ رَاقِدٌ فَجَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُضْطَجِعٌ قَدْ سَقَطَ رِدَاؤُهُ عَنْ شِقِّهِ فَأَصَابَهُ تُرَابٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُهُ عَنْهُ وَيَقُولُ قُمْ أَبَا التُّرَابِ قُمْ أَبَا التُّرَابِ

“Mervan ailesinden bir adam Medine’ye vali tayin edildi. (Dedi ki: O kişi Sehl Bin Sa’d’ı çağırırdı ve ona Ali’ye küfretmesini istedi. Sehl, bunu reddetti. Bunun üzerine o kişi Sehl’e, madem onu reddettin o hâlde ‘Allah Ebu Turâb’a lanet etsin de.’ dedi. Sehl dedi ki: Ali için Ebu Turâb isminden daha sevimli bir isim yoktu. Zira bu isimle çağrıldığında mutlu olurdu. O kişi: O hâlde, neden Ebu Turâb diye isimlendirildiği kıssayı bize anlat! dedi. Sehl de şöyle dedi: Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Fatıma’nın evine geldi, Ali’yi evde bulamadı. Bunun üzerine: Amcamın oğlu nerede? diye sordu. Fatıma da: Onunla benim aramda bir şey oldu, bana kızdı ve dışarı çıktı, yanımda bir şey söylemedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir kişiye: O nerede bak, dedi. Daha sonra o kişi geldi ve şöyle dedi: O, mescitte uyuyor ey Allah’ın Rasulü! dedi. Ali yan yatıp elbisesi yana düşmüş toprak bulaşmış vaziyetteyken Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem onun yanına gitti, eliyle dokunarak ona: Kalk ey Ebu Turâb, kalk Ebu Turâb! dedi.”

[Muslim]

Adiy Bin Sabit’ten, o da Zerrin’den Ali RadiyAllahu Anh’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ إِنَّهُ لَعَهْدُ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيَّ أَنْ لَا يُحِبَّنِي إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضَنِي إِلَّا مُنَافِقٌ

“Tohumu yarana ve kokuyu giderene yemin olsun ki Ümmi Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem bana bildirdi ki beni ancak mümin sever, bana ancak münafık buğzeder.” [Muslim] Bu hadislerde, kişiye “Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ali RadiyAllahu Anh’ı kendisinden sonra halife olması için tayin etti.” dedirtecek bir şey yoktur. Zira Hayber hadisinde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ali RadiyAllahu Anh’ı methetmiştir.

Yine Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in [أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ] **“Sen bendensin, ben de sendenim.”** sözü, Ali *Radiyallahu Anh'a* yönelik bir methetmedir/övgüdür. Sa'd'ın hadisinde ise şöyle geçmiştir:

أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى

“Benim yanımda, Harun’un, Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?” Bu hadise bu konu ile ilgili hadislerin ikinci kısmında değineceğiz. İkinci kısımda Hayber hadisi vardır ki o, methetmedir. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin *Rıdvanullahi Aleyhim*'in Rasulullah'ın ehli olduğunu belirten hadisler vardır ki o da methetmektir. Sehl Bin Sa'd'ın hadisi de methetmektir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Ali *Radiyallahu Anh*'ı methettiği gibi Sahebe'den başkalarını da methetmiştir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in bir kişiyi methetmesi, hiçbir şekilde onu halife tayin ettiğine delalet etmez.

Bazılarının, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ali *Radiyallahu Anh*'ın kendisinden sonra halife olmasını belirlediğini istinbat ettikleri hadislerden ikinci kısma gelince bu hadisler, şu dört nassta özetlenir:

1- Musab Bin Sa'd'dan, o da babasından şu rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى تَبُوكَ وَاسْتَحْلَفَ عَلِيًّا فَقَالَ أَتُخَلِّفُنِي فِي الصَّيِّبَانِ وَالنِّسَاءِ قَالَ لَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ نَبِيٌّ بَعْدِي

“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Tebuk’e doğru yola çıktı ve yerine Ali’yi bıraktı. Bunun üzerine Ali dedi ki: Beni çocuklar ve kadınlarla mı bırakıyorsun? Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Benim yanımda Harun’un, Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nübüvvet yoktur.” [Buhari] Âmir Bin Sa'd Bin Ebu Vakkas'tan, o da babasından Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ali *Radiyallahu Anh*'a şöyle dediğini rivayet etmiştir:

أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

“Senin benim yanımdaki konumun, Harun’un, Musa’nın yanındaki konumu gibidir. Ancak benden sonra nebi yoktur.” [Muslim]

أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى

“Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?”

İbni İshak, şunu rivayet etmiştir:

وَحَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضَوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَلَى أَهْلِهِ وَأَمْرَهُ بِالْإِقَامَةِ فِيهِمْ فَأَرْجَفَ بِهِ الْمُنَافِقُونَ وَقَالُوا مَا خَلَفَهُ إِلَّا اسْتِنْقَالًا لَهُ وَتَحَقُّقًا مِنْهُ فَلَمَّا قَالَ ذَلِكَ الْمُنَافِقُونَ أَخَذَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضَوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ سِيلَاحَهُ ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ

نَازِلٌ بِالْجُرْفِ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ زَعَمَ الْمُنَافِقُونَ أَنَّكَ إِنَّمَا خَلَفْتَنِي أَنَاكَ اسْتَنْقَلْتَنِي وَتَحَقَّقْتَ مِنِّي فَقَالَ كَذَبُوا وَلَكِنِّي خَلَفْتُكَ لِمَا تَرَكْتَ وَرَأَيْتُ فَارْجِعْ فَاخْلُفْنِي فِي أَهْلِي وَأَهْلِكَ أَفَلَا تَرْضَى يَا عَلِيُّ أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ali Bin Ebu Talib Rıdvanul-lahi Aleyhim’i ehlinin yanında bıraktı ve ona onların yanında kalmasını emretti. Bunun üzerine münafıklar onun hakkında asılsız haberler yaydılar. Dediler ki: Onu ancak sıkıcı bulduğu ve önemsemediğinden geride bıraktı. Münafıklar bunu söyleyince Ali Bin Ebu Talib silahını alıp hemen yola çıktı ve Cürf’de konaklamış olan Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e ulaşış şöyle dedi: Ey Allah’ın Nebisi! Münafıklar, beni sıkıcı bulduğun ve önemsemediğin için geride bıraktığını iddia ediyorlar. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Onlar yalan söylüyorlar. Ben seni arkamda bıraktıklarım için geride bıraktım. Şimdi geri dön, ehlim ve ehlinde benim yerimi al. Ey Ali! Benim yanımda Harun’un, Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı olmaz mısın? Ancak benden sonra nebi yoktur. Bunun üzerine Ali, Medine’ye geri döndü ve Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem seferine devam etti.” Seyyid Abdulhüseyin Şerafeddin el-Musevî “el-Muracaat” adlı kitabında, Cabir Bin Abdullah’ın hadisinde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

يَا عَلِيُّ إِنَّهُ يَحِلُّ لَكَ فِي الْمَسْجِدِ مَا يَحِلُّ لِي وَإِنَّكَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

“Ey Ali! Mescitte bana helal olan, sana da helaldir. Muhakkak ki senin benim yanımdaki konumun, Harun’un Musa yanındaki konumudur. Ancak benden sonra nebi yoktur.”

2- Yezid Bin Hayyân’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

انْطَلَقْتُ أَنَا وَحَصِينُ بْنُ سَبْرَةَ وَعُمَرُ بْنُ مُسْلِمٍ إِلَى زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ فَلَمَّا جَلَسْنَا إِلَيْهِ قَالَ لَهُ حَصِينُ لَقَدْ لَقِيتُ يَا زَيْدُ خَيْرًا كَثِيرًا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَمِعْتُ حَدِيثَهُ وَغَزَوْتُ مَعَهُ وَصَلَّيْتُ خَلْفَهُ لَقَدْ لَقِيتُ يَا زَيْدُ خَيْرًا كَثِيرًا حَدَّثَنَا يَا زَيْدُ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا ابْنَ أَخِي وَاللَّهِ لَقَدْ كَبُرْتُ سَبِيَّ وَقَدِمَ عَهْدِي وَنَسِيتُ بَعْضَ الَّذِي كُنْتُ أَعْي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا حَدَّثْتَكُمْ فَأَقْبَلُوا وَمَا فَلَا تَكَلُّفُونِيهِ ثُمَّ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فِينَا خُطِيبًا بِمَاءٍ يُدْعَى خُمًا بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَتْنَى عَلَيْهِ وَوَعِظَ وَذَكَرَ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ أَلَا أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَأَجِيبُوا وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ أَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ فَحُتَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَرَغَبَ فِيهِ ثُمَّ قَالَ وَأَهْلُ بَيْتِي أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي فَقَالَ لَهُ حَصِينُ وَمَنْ أَهْلُ بَيْتِهِ يَا زَيْدُ أَلَيْسَ نَسَاؤُهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ قَالَ نَسَاؤُهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَلَكِنْ أَهْلُ بَيْتِهِ مِنْ حُرْمِ الصَّدَقَةِ بَعْدَهُ قَالَ وَمَنْ هُمْ؟ قَالَ هُمْ آلُ عَلِيٍّ وَآلُ عَقِيلٍ وَآلُ جَعْفَرٍ وَآلُ عَبَّاسٍ قَالَ كُلُّ هَؤُلَاءِ حُرْمُ الصَّدَقَةِ قَالَ نَعَمْ

“Ben, Husayn Bin Sebreti ve Amr Bin Muslim, birlikte Zeyd Bin Erkam’a gittik. Onun yanına oturduğumuzda Husayn, ona dedi ki: Sen çok hayırla karşılaştın, ey Zeyd. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’i gördün, O’nun hadisini işittin, O’nunla beraber gazveye çıktın, arkasında namaz kıldın. Sen gerçekten çok hayır gördün, ey Zeyd. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’den işittiğin bir hususu bize anlat, ey Zeyd. Bunun üzerine Zeyd dedi ki: Ey kardeşimin oğlu, Allah’a yemin olsun ki artık yaşlandım. Benim dönemimden çok zaman geçti, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’den ezberlediğim hususların bazılarını unuttum. Size anlattığımı kabul edin, olmayanı da benden beklemeyin. Daha sonra şöyle dedi: Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, birgün Mekke ile Medine arasında, Hamm da denilen Mâ isimli yerde bize hitap etmek için ayağa kalktı. Allah’a hamdu senâda, nasihat ve hatırlatmada bulunduktan sonra şöyle dedi: Emmâ ba’d! Dikkat edin ey insanlar! Muhakkak ki ben bir beşerim, Rabbimin elçisinin gelmesi yakındır. O zaman size iki değer bırakarak Rabbime icabet ederim. Onlardan birincisi, içinde hidayet ve nur olan Allah’ın Kitabı’dır. Allah’ın Kitabı’nı alın ve ona sımsıkı tutunun. Allah’ın Kitabı’na teşvik ve sevk ettikten sonra şöyle dedi: Ehl-i beytim, ehl-i beytim hakkında size Allah’ı hatırlatırım, ehl-i beytim hakkında size Allah’ı hatırlatırım, ehl-i beytim hakkında size Allah’ı hatırlatırım. Husayn ona: Ehl-i beyti kimdir ya Zeyd? O’nun hanımları ehl-i beytinden değil mi? dedi. Zeyd de: Hanımları ehl-i beytindendir. Fakat O’nun ehl-i beyti, kendisinden sonra sadakadan mahrum bırakılanlardır! dedi. Onlar kim? dedi. Zeyd de: Onlar Ali’nin ailesi, Akil’in ailesi, Cafer’in ailesi ve Abbas’ın ailesi! dedi. O da: Bütün bunlar, sadakadan mahrum mu bırakıldılar? dedi. Zeyd de: Evet, dedi.” [Muslim]

Seyyid Abdulhüseyn Şerafeddin “el-Muracaat” adlı kitabında bu hadisi, Taberânî’nin sıhhati üzerine birleşilen bir senetle Zeyd Bin Erkam’dan Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Gadir Hum’da ağaçların altında şöyle hitap ettiğini tahric ettiği şu rivayetle zikretti:

أَيُّهَا النَّاسُ يُرْشِدُكَ أَنْ أَدْعِيَ فَأَجِيبْ وَإِنِّي مَسْئُولٌ وَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ فَمَآذَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ قَالُوا نَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ وَجَاهَدْتَ وَنَصَحْتَ فَجَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا فَقَالَ أَلَيْسَ تَشْهَدُونَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَنْ جَنَّتَهُ حَقٌّ وَأَنْ نَارَهُ حَقٌّ وَأَنْ الْمَوْتَ حَقٌّ وَأَنْ الْبَيْعَ حَقٌّ بَعْدَ الْمَوْتِ وَأَنْ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنْ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ قَالُوا بَلَى نَشْهَدُ بِذَلِكَ. قَالَ اللَّهُمَّ أَشْهَدُ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ مَوْلَايَ وَأَنَا مَوْلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنَا أَوْلَى بِهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا مَوْلَاهُ - يَعْني عَلِيًّا - اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي فَرَطُكُمْ وَإِنَّكُمْ وَارِدُونَ عَلَيَّ الْحَوْضِ حَوْضُ أَعْرَضَ مَا بَيْنَ بُصْرَى إِلَى صَنْعَاءَ فِيهِ عَدَدُ النُّجُومِ قِدَاحٌ مِنَ الْفِضَّةِ وَإِنِّي سَائِلُكُمْ جِئْتُمْ تَرُدُّونَ عَلَيَّ عَنْ

النَّفْلَيْنِ كَيْفَ تُحْلِفُونِي فِيهِمَا النَّفْلُ الْأَكْبَرُ كِتَابُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ سَبَبَ طَرَفُهُ بِيَدِ اللَّهِ تَعَالَى وَطَرَفُهُ بِأَيْدِيكُمْ فَاسْتَمْسِكُوا بِهِ لَا تَصِلُوا وَلَا تُبْذِلُوا وَعِثْرَتِي أَهْلُ بَيْتِي فَإِنَّهُ قَدْ تَبَايَى اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ أَتَاهُمَا لَنْ يَنْفَضِيَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ

“Ey insanlar! Çağırılmam yakındır. Ben sorumlu, siz de sorumlu olduğunuz hâlde ben o davete icap ederim. O hâlde siz ne dersiniz? Onlar: Sen tebliğ ettin, cihad ettin, nasihat ettin, Allah seni hayırla mükâfatlandırsın! dediler. Bunun üzerine Rasul dedi ki: Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve Rasulü olduğuna, Allah’ın cennetinin hak olduğuna, cehenneminin hak olduğuna, ölümün hak olduğuna, ölümden sonra dirilmenin hak olduğuna, hakında şüphe olmayan kıyamet vaktinin geleceğine ve Allah’ın kabirlerde onları dirilteceğine şahitlik etmez misiniz? Onlar: Elbette, şahitlik ederiz! dediler. Rasul de: Allah’ım şahit ol, dedikten sonra şöyle dedi: Ey insanlar! Allah benim mevlamdır, ben de müminlerin mevlasıyım. Ben onlara nefislerinden daha öncelikliyim. Ben kimin mevlasıysam o da (ravinin sözü -yani Ali de-) onun mevlasıdır. Allah’ım, ona dost ve yardımcı olana dost ve yardımcı ol, ona düşmanca davranana düşmanca davran. Sonra şöyle dedi: Ey insanlar! Ben sizi terk edeceğim, siz bana Havz’ın başında geleceksiniz. O Havz ki Busra ile Sina arasında olan mesafeden daha geniştir. Onun içinde gümüşten yıldız gibi parlayan kadehler vardır. Bana geldiğinizde o zaman size sakaleyn/iki değer hakkında, onlarla ilgili olarak benim yerimi nasıl doldurduğunuzu soracağım. En büyük değer Allah Azze ve Celle’nin Kitabı’dır. Bir vasıta, bir ucu Allahu Teâlâ’nın elindedir bir ucu da sizin elinizdedir. Ona sımsıkı tutunun, sapıtmayın, değiştirmeyin. (ikinci değer ise) neslim, ehl-i beytim. Muhakkak ki El-Latif, El-Habir bana bildirdi ki bu iki değer Havz’da bana geleşiye kadar bitmeyeceklerdir.” Seyyid Abdulhüseyn Şerafeddin’in zikrettiği hadis burada son buluyor. Şeyh Abdulhüseyn Ahmed El-Emini El-Necefi “el-Gadir” adlı kitabında şunu söylüyor:

قَلَمَا قَضَى مَنَاسِكُهُ أَيُّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَانصَرَفَ رَاجِعًا إِلَى الْمَدِينَةِ وَمَعَهُ مَن كَانَ مِنَ الْجُمُوعِ الْمَذْكُورَاتِ وَوَصَلَ إِلَى غَدِيرِ خُمٍّ مِنَ الْجُحْفَةِ الَّتِي تَنْشَعِبُ فِيهَا طُرُقُ الْمَدَنِيِّينَ وَالْمَصْرِيِّينَ وَالْعِرَاقِيِّينَ وَذَلِكَ يَوْمَ الْخَمِيسِ الثَّامِنِ عَشَرَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ نَزَلَ إِلَيْهِ جَبْرِئِيلُ الْأَمِينُ عَنِ اللَّهِ بِقَوْلِهِ يَأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْآيَةَ وَأَمَرَهُ أَنْ يُقِيمَ عَلَيْهَا عِلْمًا لِلنَّاسِ وَيُبَلِّغَهُمْ مَا نَزَلَ فِيهِ مِنَ الْوَلَايَةِ وَفَرَضِ الطَّاعَةِ عَلَى كُلِّ أَحَدٍ وَكَانَ أَوَائِلُ الْقَوْمِ قَرِيبًا مِنَ الْجُحْفَةِ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يُرَدَّ مَنْ تَقَدَّمَ مِنْهُمْ وَيُحْبَسَ مَنْ تَأَخَّرَ عَنْهُمْ فِي ذَلِكَ الْمَكَانِ وَنَهَى عَنْ سُمَرَاتٍ حَمَسٍ مُتَقَارِبَاتٍ دَوَحَاتٍ عِظَامٍ أَنْ لَا يَنْزَلَ تَحْتَهُنَّ أَحَدٌ حَتَّى إِذَا أَخَذَ الْقَوْمُ مَنَازِلَهُمْ قَفَمَ مَا تَحْتَهُنَّ حَتَّى إِذَا نَوْدِيَ بِالصَّلَاةِ صَلَاةِ الظُّهْرِ عَمَدَ إِلَيْهِنَّ فَصَلَّى بِالنَّاسِ تَحْتَهُنَّ وَكَانَ يَوْمًا هَاجِرًا يَصْنَعُ الرَّجُلُ بَعْضَ رَدَائِهِ عَلَى رَأْسِهِ وَبَعْضَهُ تَحْتَ قَدَمَيْهِ مِنْ

شَيْدَةَ الرَّمْضَاءِ وَظَلَّلَ لِرَسُولِ اللَّهِ بِثَوْبٍ عَلَى شَجَرَةٍ سَمُرَةٍ مِنَ الشَّمْسِ فَلَمَّا انصَرَفَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ صَلَاتِهِ قَامَ حَظِيْبًا وَسَطَ الْقَوْمِ عَلَى أَقْتَابِ الْإِبِلِ وَأَسْمَعَ الْجَمِيعَ رَافِعًا عَقِيرَتَهُ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَنَسْتَعِيْثُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوْذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا الَّذِي لَا هَادِيَ لِمَنْ أَضَلَّ وَلَا مُضِلَّ لِمَنْ هَدَى وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ نَبَّأَنِي اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ أَنَّهُ لَمْ يُعَمَّرْ نَبِيٌّ إِلَّا مِثْلَ نِصْفِ عُمُرِ الَّذِي قَبْلَهُ وَإِنِّي أَوْشِكُ أَنْ أَدْعِيَ فَأُجِيبُ وَإِنِّي مَسْئُوْلٌ وَأَنْتُمْ مَسْئُوْلُونَ فَمَاذَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ قَالُوا نَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ وَنَصَحْتَ وَجَهَدْتَ فَجَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا قَالَ أَلَسْتُمْ تَشْهَدُونَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَنْ جَنَّتَهُ حَقٌّ وَنَارُهُ حَقٌّ وَأَنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ قَالُوا بَلَى نَشْهَدُ بِذَلِكَ قَالَ اللَّهُمَّ اشْهَدْ ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ أَلَا تَسْمَعُونَ قَالُوا نَعَمْ قَالَ فَإِنِّي فَرَطٌ عَلَى الْحَوْضِ وَأَنْتُمْ وَارِدُونَ عَلَيَّ الْحَوْضِ وَإِنِّي عَرْضُهُ مَا بَيْنَ صَنْعَاءَ وَبُصْرَى فِيهِ أَقْدَاحٌ عَدَدَ النُّجُومِ مِنْ فَاَنْظُرُوا كَيْفَ تَخْلُقُونِي فِي النَّفْلَيْنِ فَنَادَى مُنَادٍ وَمَا النَّفْلَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ النَّفْلُ الْأَكْبَرُ كِتَابُ اللَّهِ طَرَفٌ بِيَدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَطَرَفٌ بِأَيْدِيكُمْ فَتَمَسَّكُوا بِهِ لَا تَضِلُّوا وَالْآخَرُ الْأَصْغَرُ عِنْتَرَتِي وَإِنَّ اللَّطِيفَ الْخَبِيرَ نَبَّأَنِي أَنَّهُمَا لَنْ يَنْفَرَقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضِ فَسَأَلْتُ ذَلِكَ لُهُمَا رَبِّي فَلَا تَقْدَمُوهُمَا فَتَهْلِكُوا وَلَا تُقْصِرُوا عَنْهُمَا فَتَهْلِكُوا ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِ عَلِيٍّ فَرَفَعَهَا حَتَّى رَوَى بَيَاضُ أَبَاطِهِمَا وَعَرَفَهُ الْقَوْمُ أَجْمَعُونَ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ أَوَّلَى النَّاسِ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مَوْلَايَ وَأَنَا مَوْلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنَا أَوَّلَى بِهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ فَمَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلَيٌّ مَوْلَاهُ - يَقُولُهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَفِي لَفْظِ أَحْمَدَ إِمَامَ الْخَنَابِلَةِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ - ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَأَجِبْ مَنْ أَحْبَبَهُ وَأَبْغِضْ مَنْ أَبْغَضَهُ وَانصُرْ مَنْ نَصَرَهُ وَاخْذَلْ مَنْ خَذَلَهُ وَأَدِرِ الْحَقَّ مَعَهُ حَيْثُ دَارَ أَلَا فَلْيُبْلَغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ

“O-Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem- hacını tamamladıktan sonra Medine’ye dönmek için yola çıktı. Yanında mezkûr birçok kişi vardı. Medinelilerin, Mısırlıların ve Iraklıların yollarının ayrıldığı El-Cuhfe denilen yere yakın Gadir Hum’a, Zilhicce ayının on sekizinde Perşembe günü vardı. O gün Cibril El-Emin ona, Allahu Teâlâ’dan şu kavlini indirdi: Ey Rasul! Rabbinden indirileni tebliğ et. [Maide Suresi 67] Allah, ona Ali’yi insanlara tanıtmasını ve vilayetle/yönetimle, herkes üzerindeki itaat farzıyla ilgili olarak onun hakkında Allah’ın indirdiğini onlara tebliğ etmesini emretti. Topluluğun başı El-Cuhfe’ye yaklaşıyordu. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem onlardan gelenlerin getirilmesini ve o yere gelmekte gecikenleri hapsedilmesini emretti. Onlara büyük dalları bol art arda sıralanmış beş ağacın meyvelerini, o ağaçların altına gelmelerini yasakladı. Topluluk yerlerini aldı. Ağaçların altında olanı süpürdüler. Öğle namazı için ezan okunduğunda Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem o ağaçlara yöneldi ve insanlara namaz kıldırdı. O gün çok sıcak bir gündü. Kişi örtüsünün bir kısmını başına, bir kısmını da toprağın sıcaklığının şiddetinden dolayı ayağının altına koymaktaydı. Rasulullah’a güneşten korunması için ağaçların üzerine elbiseler konularak gölgelik yapıldı. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, namazını kıldıktan sonra topluluğun ortasında devenin

hörgücünde herkesin işiteceği bir şekilde sesini yükselterek bir hı-tapta bulundu ve şöyle dedi: Elhamdulillah, O'ndan yardım dileriz, O'na iman ederiz, O'na tevekkül ederiz; nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüğünden, sapıttığına hidayet verici olmayan, hi-dayet verdiği de saptırıcı olmayan Allah'a sığınırız. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın kulu ve Rasulü olduğuna şahitlik ederim. Ey insanlar! El-Latif, El-Cabbar bana, bir nebinin ken-disinden önceki nebinin ömrünün yarısı kadar yaşadığını haber verdi. Muhakkak ki çağırılmam yakındır. Ben o davete icap ederim. Ben sorumluyum, siz de sorumlusunuz. O hâlde siz ne dersiniz? Onlar: Sen tebliğ ettin, cihad ettin, nasihat ettin, Allah seni hayırla mükâfat-landırırsın! Bunun üzerine o dedi ki: Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve Rasulü olduğuna, Allah'ın cennetinin hak olduğuna, ölümün hak olduğuna, ölümden sonra dirilmenin hak olduğuna, hakkında şüphe olmayan kıyamet vaktinin geleceğine ve Allah'ın kabirlerde olanları dirilteceğine şahitlik eder misiniz? Onlar: Elbette şahitlik ederiz! dediler. O da: Allah'ım şahit ol dedikten sonra şöyle dedi: Ey insanlar, işitmiyor musunuz? Onlar: Evet, dediler. O şöyle dedi: Ben Havz'ın başında beklerim. Siz bana Havz'ın başınday-ken geleceksiniz. Onun genişliği Sina ve Busra arasında olan mesafe kadardır. Onun içinde gümüşten yıldız gibi parlayan kadehler vardır. Sakaleyn/iki değerde benim yerimi nasıl doldurduğunuza bakın. Bir kişi: Sakaleyn nedir ey Allah'ın Rasulü? diye bağırdı. Bunun üzerine o şöyle dedi: En büyük değer Allah'ın Kitabı'dır. Bir ucu Allah Azze ve Celle'nin elindedir, bir ucu da sizin elinizdedir. Ona sımsıkı tutunun, sapıtmayın. Daha küçük olan diğeri ise benim neslimdir. El-Latif, El-Habir bana haber verdi ki o ikisi Havz'ın başında bana gelesiye kadar dağılmayacaklardır. Rabbimden o ikisi için bunu istedim, onların önüne geçmeyin, helak olursunuz; onları terk etmeyin, helak olursu-nuz. Sonra Ali'nin elini tutup koltuk altları görülesiye kadar yukarı kaldırdı. Oradaki topluluğun hepsine onu tanıttı ve şöyle dedi: Ey in-sanlar, insanlardan müminler için nefislerinden daha evla olan kim-dir? Onlar: Allah ve Rasulü en iyi bilir, dediler. O da şöyle dedi: Allah benim mevlamdır, ben de müminlerin mevlasıyım. Ben onlara nefisle-rinden daha evlayım/öncelikliyim. Ben kimin mevlasıysam Ali onun mevlasıdır. Bunu üç defa söyledi. Hanbelilerin imamı Ahmed'in laf-zında dört defa söyledi. Sonra şöyle dedi: Allah'ım, ona veli/dost ve

yardımcı olana dost ve yardımcı ol, ona düşmanca davranana düşmanca davran, onu seveni sev, ona bğzedene bğzet, ona yardım edene yardım et, onu yardımsız bırakanı yardımsız bırak, hakkı onun döndüğü yere döndür. Dikkat edin, buna şahit olanlar olmayanlara tebliğ etsin.”

3- Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hilâfet için Ali RadiyAllahu Anh'ı tayin etti diyenler kitaplarında birtakım hadisler rivayet ediyorlar. Bu hadislerin rivayetlerinin mevzu/uydurma oluşlarını inceleme konusu yapmıyoruz. Her ne kadar bu hadisleri Buhari ve Muslim rivayet etmemiş, güvenilir kanaldan rivayet edilmemiş ve çoğu mevzu/uydurma hadislerden olsa da bu hadislerin rivayetlerinin mevzu oluşunu inceleme konusu yapmıyoruz. Ta ki onlar *“Bu hadisler, sizin katınızda güvenilir kişiler tarafından rivayet edilmemiş olabilir ancak bizim katımızda güvenilir kimseler tarafından rivayet edilmişlerdir ve hadis kimin katında sahih ise onun o hadisi delil getirmeye hakkı vardır.”* demesinler. Evet bunu bahis konusu yapmıyoruz, sadece rivayetlerinde geçtiği şekliyle o nassların aynısını inceleme konusu yapıyoruz. Bu nasslar, onların kendilerinden Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Ali RadiyAllahu Anh'ı kendisinden sonra halife olması için tayin ettiğini istinbat ettikleri nasslardır. Bu hadislere, velayet/yönetimle ilgili hadisler diyorlar. Burada bu hadislerin bir kısmını zikredeceğiz. Diğerleri de aynı manada hatta aynı lafızdadır.

a- İbni Abbas'tan Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Ali Bin Ebu Talib'e şöyle dediği tahrîc edilmiştir:

أَنْتَ وَلِيِّي فِي كُلِّ مُؤْمِنٍ بَعْدِي

“Benden sonra sen her müminin velisisin.” [Ebu Davud El-Tayâlisî]

b- Kenzu'l Ummâl'da Umran Bin Husayn'den şöyle dediği geçmektedir:

بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمُ عَلِيًّا بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَاصْطَفَى لِنَفْسِهِ مِنَ الْخُمْسِ جَارِيَةً فَأَنْكَرُوا ذَلِكَ عَلَيْهِ وَتَعَاقَدَ أَرْبَعٌ مِنْهُمْ عَلَى شِكَايَتِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَدَّمُوا قَامَ أَحَدُ الْأَرْبَعَةِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَمْ تَرَ أَنَّ عَلِيًّا صَنَعَ كَذَا وَكَذَا فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَقَامَ الثَّانِي فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ فَأَعْرَضَ عَنْهُ وَقَامَ الثَّلَاثُ فَقَالَ مِثْلَ مَا قَالَ صَاحِبَاهُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ وَقَامَ الرَّابِعُ فَقَالَ مِثْلَ مَا قَالُوا فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْعَصَبُ يَبْصُرُ فِي وَجْهِهِ فَقَالَ مَا تُرِيدُونَ مِنْ عَلِيٍّ إِنَّ عَلِيًّا مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ وَهُوَ وَلِيَّ كُلِّ مُؤْمِنٍ بَعْدِي

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, başlarına Ali Bin Ebu Talib'i emîr tayin ederek bir seriyye gönderdi. Ali, kendisine beş cariye seçti, seriyedeki kişiler bu hususta Ali'yi yadırgadılar. Onlardan dördü Ali'yi Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'ye şikâyet etmek hususunda anlaştılar. Geldiklerinde o dört kişiden biri ayağa kalktı ve: Ey

Allah'ın Rasulü görmedin mi? Ali böyle böyle yaptı! dedi. Rasulullah ondan yüz çevirdi. İkincisi kalktı o da aynı şekilde söyledi, Rasulullah ondan da yüz çevirdi. Üçüncü kişi de iki arkadaşı gibi dedi, ondan da yüz çevirdi. Dördüncü kişi de diğerlerinin dediği gibi dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, yüzünde kızgınlığı belirmiş bir şekilde onlara yönelip şöyle dedi: Ali'den ne istiyorsunuz? Muhakkak ki Ali bendendir ve ben ondanım. O, benden sonra her müminin velisidir."

c- Amr Bin Meymûne'den, o da İbni Abbas'tan rivayet edilen uzun bir hadiste İbni Abbas Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem filan kişiyi Tevbe Suresi ile gönderdi. Sonra Ali Radiyallahu Anh'ı onun ardından gönderdi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem o sureyi ondan alıp şöyle dedi, demiştir:

لَا يَذْهَبُ بِهَا إِلَّا رَجُلٌ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ

"O sure, benden olan ve benim de ondan olduğum bir adamdan başkası ile gitmez."

d- Kenzu'l Ummâl'da, Vehb Bin Hamza'dan şöyle dediği geçmektedir:

سَافَرْتُ مَعَ عَلِيٍّ فَرَأَيْتُ مِنْهُ جَفَاءً فَقُلْتُ لِمَنْ رَجَعْتُ لِأَشْكُوهُ فَزَجَعْتُ فَذَكَرْتُ عَلِيًّا لِرَسُولِ اللَّهِ فَنِلْتُ مِنْهُ فَقَالَ لَا تَقُولَنَّ هَذَا لِعَلِيٍّ فَإِنَّهُ وَلِيُّكُمْ بَعْدِي

"Ali ile beraber sefere çıktım, onda sertlik gördüm. Bunun üzerine, geri dönersem onu şikâyet edeceğim, dedim. Geri döndüğümde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e Ali'den bahsettim ve şikâyetçi oldum. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Bunu Ali için söylemeyin. Muhakkak ki o, benden sonra velinizdir."

e- Kenzu'l Ummâl'da, İbni Abbas'tan Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği geçmektedir:

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَحْيَا حَيَاتِي وَيَمُوتَ مَمَاتِي وَيَسْكُنَ جَنَّةَ عَدْنٍ غَرَسَهَا رَبِّي فَلْيُؤَالَ عَلِيًّا مِنْ بَعْدِي وَلْيُؤَالَ وَلِيِّهِ

"Benim gibi yaşayıp benim gibi ölmesi ve Allah'ın dikmiş olduğu Adn cennetinde oturması kimi sevindirecekse benden sonra Ali'ye veli/dost ve yardımcı olsun, onun velisine veli/dost ve yardımcı olsun."

f- Kenzu'l Ummâl'in seçilmiş hadislerinde Ziyad Bin Mutref'ten şöyle dediği geçmektedir:

"Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittim:

مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَحْيَا حَيَاتِي وَيَمُوتَ مِيتَتِي وَيَدْخُلَ الْجَنَّةَ الَّتِي وَعَدَنِي رَبِّي وَهِيَ جَنَّةُ الْخُلْدِ فَلْيَنْتَوِلْ عَلِيًّا وَذُرِّيَّتَهُ مَنْ بَعْدَهُ فَإِنَّهُمْ لَنْ يُخْرِجُوكُمْ بَابَ هُدًى وَلَنْ يُدْخِلُوكُمْ بَابَ ضَلَالَةٍ

“Kime benim gibi yaşayıp benim gibi ölmek ve Allah’ın bana vadettiği sonsuzluk cennetine girmek daha sevimli geliyorsa, benden sonra Ali’yi ve zürriyetini veli/dost ve yardımcı edinsin. Zira onlar sizi asla hidayet kapısından dışarı çıkarmazlar ve dalalet kapısından içeri sokmazlar.”

g- Kenzu’l Ummâl’da, Ammâr Bin Yasir’den şöyle dediği geçmektedir:

أَوْصِي مَنْ أَمَنَ بِي وَصَدَّقَنِي بِوَلَايَةِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَمَنْ تَوَلَّاهُ فَقَدْ تَوَلَّانِي وَمَنْ تَوَلَّانِي فَقَدْ تَوَلَّى اللَّهَ وَمَنْ أَحَبَّهُ فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَحَبَّنِي فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ وَمَنْ أَبْغَضَنِي فَقَدْ أَبْغَضَنِي وَمَنْ أَبْغَضَنِي فَقَدْ أَبْغَضَهُ اللَّهُ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Bana inanıp beni tasdik eden kimseye, Ali Bin Ebu Talib’in velayetini tavsiye ederim. Kim onu veli edinirse beni veli edinmiş olur. Kim de beni veli edinirse Allah’ı veli edinmiş olur. Kim onu severse beni sevmiş olur. Kim de beni severse Allah’ı sevmiş olur. Kim ona buğzederse bana buğzetmiş olur. Kim de bana buğzederse Allah’a buğzetmiş olur.”

h- Yine Kenzu’l Ummâl’da Ammâr’dan merfu olarak şöyle geçmektedir:

اَللّٰهُمَّ مَنْ اَمَنَ بِي وَصَدَّقَنِي فَلْيَتَوَلَّ عَلِيًّا بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَإِنَّ وَلَايَتَهُ وَلَايَتِي وَلَايَتِي وَلَايَةُ اللَّهِ تَعَالَى

“Allah’ım, bana iman edip beni tasdik eden kimse, Ali Bin Ebu Talib’i veli edinsin. Zira onun velayeti benim velayetimdir, benim velayetim ise Allahu Teâlâ’nın velayetidir.”

4- “Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Hilâfet’in Ali RadiyAllahu Anh’a ait olduğunu belirlemiştir.” diyenlerin rivayet ettikleri hadisler de vardır. Bu hadisleri güvenilir hiçbir kimse rivayet etmemiştir. Çoğu mevzu/uydurma hadislerdendir. Bu hadisleri biz burada rivayetleri açısından ileri sürmüyoruz ki hadislerin rivayet edenler nezdinde sahih oldukları iddia edilmesin. Onları ancak rivayetlerinde geçtiği şekliyle metinlerini incelemek için ileri sürüyoruz. Bu hadisler, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Ali RadiyAllahu Anh’ı kardeş edinmesi ve kendisinden sonra onu vâris kılması hususlarını içermektedir. Onlardan bir kısmını zikredeceğiz, diğerleri aynı manada hatta aynı lafızdadır:

a- Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, hicretten önce Muhacirleri birbirleriyle kardeş yaptı ve kendisine Ali RadiyAllahu Anh’ı seçti. İlk kardeşlik hadisinde şu geçmektedir:

قَالَ عَلِيٌّ لَقَدْ ذَهَبَتْ رُوحِي وَانْقَطَعَ ظَهْرِي جِبِينَ رَأَيْتُكَ فَعَلْتُ بِأَصْحَابِكَ مَا فَعَلْتُ غَيْرِي فَإِنْ كَانَ هَذَا مِنْ سَخَطِ عَلِيٍّ فَلَاكَ الْعُتْبَى وَالْكَرَامَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ مَا

أَحْزَنُكَ إِلَّا لِنَفْسِي وَأَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى غَيْرَ أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَأَنْتَ أَجِي وَوَارِثِي فَقَالَ
وَمَا أَرْتُ مِنْكَ قَالَ مَا وَرَثَ الْأَنْبِيَاءُ قَبْلِي كِتَابَ رَبُّهُمْ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِمْ

“Ali dedi ki: Ey Allah’ın Rasülü! Benden başka ashabına yaptığını görünce ruhum gitti, belim kırıldı. Bu benim canımı sıkırsa da yine saygınlık ve kusursuzluk sana aittir. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Beni hakla gönderen Zat’a yemin olsun ki seni ancak kendim için ayırdım. Sen, benim yanımda Harun’un, Musa’nın yanındaki konumdasın. Ancak benden sonra nebi yoktur. Sen benim kardeşim ve vârisimsin. Ali: Senden ne mirası alacağım? dedi. O da: Benden önceki nebiler ne miras alıyorlar idiyse onu miras alacaksın. Rablerinin kitabı ve nebilerinin sünneti! dedi.”

b- Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, hicretten beş ay sonra Muhacir ve Ensar’ı birbirleriyle kardeş yaptı. Ali Radiyallahu Anh’ı Ensar’dan biri ile kardeş yapmadı, kendisini de Ensar’dan biri ile kardeş yapmadı. Onu ancak kendisine seçti. İkinci kardeşlik hadisinde şu geçmektedir:

أَنَّ الرَّسُولَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِعَلِيٍّ أَغَضَبْتَ عَلَيَّ حِينَ أَخِثْتُ بَيْنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
وَلَمْ أُوَاحِ بِبَيْنِكَ وَبَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ بَعْدِي
نَبِيٌّ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ali’ye şöyle dedi: Ben, Muhacir ve Ensar’ı birbirleriyle kardeş yaparken seni onlardan biri ile kardeş yapmadığımda bana kızdın mı? Benim yanımda, Harun’un, Musa’nın yanındaki konumda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nebi yoktur.”

c-

وَرَوَى أَنَّ الرَّسُولَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى أَصْحَابِهِ يَوْمًا وَوَجْهَةٌ مُشْرِقٍ فَسَأَلَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ
بْنُ عَوْفٍ فَقَالَ بَشَارَةٌ أَتَيْتَنِي مِنْ رَبِّي فِي أَخِي وَإِبْنِ عَمِّي وَإِئْتَنِي بِأَنَّ اللَّهَ رَوَّجَ عَلَيَّا مِنْ فَاطِمَةَ

“Rivayet edilir ki: Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir gün yüzü parıldayan bir hâlde Ashabı’nın karşısına çıktı. Abdurrahman Bin Avf O’na sordu. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Müjde, kardeşim. Amcamın oğlu ve kızım hakkında Rabbimden bana, Allah’ın Ali’yi Fatıma ile evlendirdiği haberi geldi.”

وَلَمَّا زَفَّتْ سَيِّدَةُ النِّسَاءِ إِلَى كَفْهِنَا سَيِّدُ الْعِتْرَةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أُمَّ أَيْمَنَ ادْعِي لِي
أَخِي فَقَالَتْ هُوَ أَخُوكَ وَتَتَكَلَّمُ قَالَ نَعَمْ يَا أُمَّ أَيْمَنَ فَدَعَتْ عَلِيًّا فَجَاءَ

“Kadınların hanımefendisi, dengi olan ailenin efendisine gelin girdince Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Ey Ümmü Eymen!

Bana kardeşimi çağır. O da: O, senin kardeşin olduğu hâlde onu kızınla mı nikâhlıyorsun? dedi. Nebi de: Evet, ey Ümmü Eymen! dedi. Bunun üzerine Ümmü Eymen Ali'yi çağırdı, o da geldi."

وَحَاطَبَةُ النَّبِيِّ يَوْمًا فِي قَصَبِيَّةٍ كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ جَعْفَرُ وَزَيْدٌ بَنُ حَارِثَةَ فَقَالَ لَهُ وَأَمَّا أَنْتَ يَا عَلِيُّ فَأَخِي وَأَبُو وَلَدِي وَمِنِّي وَإِلَيَّ

"Nebi, Ali ile kardeşi Cafer ve Zeyd Bin Hârise arasında olan bir mesele hakkında Ali'ye şöyle hitap etti: Sen ise ya Ali! Benim kardeşimsin, sülbümün babasısın, bendensin, şimdi ise..."

d- Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir gün Ali RadiyAllahu Anh'ı bir hususla görevlendirdi ve şöyle dedi:

أَنْتَ أَخِي وَوَزِيرِي تَقْضِي دَيْنِي وَتُنْجِرُ مَوْعِدِي وَتُبْرِئُ دِمَّتِي

"Sen kardeşimsin; borcumu ödeyen, vaadimi yerine getiren, gön-lümü ferahlatan vezirimsin."

e- Kenzu'l Ummâl'da, SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği geç-mektedir:

مَكْتُوبٌ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلَى أَخُو رَسُولِ اللَّهِ

"Cennetin kapısında 'Lailahe illallah Muhammedun Rasulullah, Ali Rasulullah'ın kardeşidir!' yazmaktadır."

Bu dört nass, Ali RadiyAllahu Anh'a SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in yanında Harun Aleyhi's Selam'ın, Musa Aleyhi's Selam'ın yanındaki konumu veren, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Allahu Teâlâ'nın Kitabı'nı ve ailesini Müslümanlara terk ettiğine dair nass, velayet nassı, kardeş yapma nassıdır. Bunlar bazı Müslümanların, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in kendisinden sonra yerine Ali RadiyAllahu Anh'ı bıraktığını yani vefatından sonra Ali RadiyAllahu Anh'ı halife yaptığını istinbat ettikleri nasslardır. Bu nassları tek tek ele alacağız:

Birinci nassa gelince: Bu, Ali RadiyAllahu Anh'a Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in yanında Harun Aleyhi's Selam'ın, Musa Aleyhi's Selam'ın yanındaki konumunu veren nasstır. Bu nassın manası, içinde söylenen durumun ve lafzının incelenmesinden anlaşılır. Bu duruma gelince Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bu hadisi Tebuk Gazvesi günü söylemiştir. Şöyle ki Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Medine'de yerine, Müslümanların işlerini gözetmeyi ve yönetim işlerinin idaresini üstlenmesi için Muhammed Bin Mesleme'yi bıraktı. Efendimiz Ali RadiyAllahu Anh'ı da ehline bıraktı ve ona aralarında kalmasını emretti. Bunun üzerine mü-

nafıklar onun hakkında asılsız haberler yaydılar. “Onu ancak sıkıcı bulduğu ve önemsemediğinden geride bıraktı.” dediler. Münafıklar bunu söyleyince Ali Bin Ebu Talib *RadiyAllahu Anh* silahını alıp hemen yola çıktı ve Cürf’te konaklamış olan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e ulaşp “Ey Allah’ın Nebisi! Münafıklar, beni sıkıcı bulduğun ve önemsemediğin için geride bıraktığını iddia ediyorlar.” dedi. Bunun üzerine Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle dedi:

كَذَّبُوا وَلَكِنِّي خَلَفْتُكَ لِمَا تَرَكْتُ وَرَائِي فَارْجِعْ فَاخْلُفْنِي فِي أَهْلِي وَأَهْلِكَ أَفَلَا تَرْضَى يَا عَلِيُّ أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

“Onlar yalan söylüyorlar. Ben seni arkamda bıraktıklarım için geride bıraktım. Şimdi geri dön, ehlim ve ehlinde benim yerimi al. Ey Ali, benim yanımda, Harun’un, Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı olmaz mısın? Ancak benden sonra nebi yoktur.” Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* sonra seferine devam etti. Dolayısıyla Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in yanında Ali *RadiyAllahu Anh*’a, Harun *Aleyhi’s Selam*’ın, Musa *Aleyhi’s Selam*’ın yanındaki konumunun verilmesi hakkında varid olan hadis, Ali *RadiyAllahu Anh*’ı ehli için yerine bırakması ile ilgili olarak varid olmuştur. Bunun delili Ali *RadiyAllahu Anh*’ın şu kendi sözüdür:

تَخْلُفْنِي فِي الصَّبِيَّانِ وَالنِّسَاءِ

“Beni çocuklar ve kadınlar içinde geride mi bırakıyorsun?” Dolayısıyla olayın vakıası, Ali *RadiyAllahu Anh*’ı ehli için yerine bırakmasıdır. Dolayısıyla bundan, onu Hilâfet’te yerine bıraktığı sonucu çıkarılmaz. Hele ki *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Muhammed Bin Mesleme’yi yönetimde yerine bıraktığı ve Ali *RadiyAllahu Anh*’ı da ehli için yerine bırakıp ona [أَهْلِي وَأَهْلِكَ] **“ehlim ve ehlin”** dediği biliniyorken.

Ayrıca Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in gazve için sefere çıktığında yönetimde yerine Ashabı’ndan birini bırakması, o kişiyi yerine halife bıraktığına delalet etmez. Bunun delili, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in gazvelerde birçok kişiyi yerine bırakmasıdır. Zira Uşeyra Gazvesi’nde Medine’ye yönetici olarak Ebu Seleme Bin Abduleded’i atadı. Safrân Gazvesi’nde, Zeyd Bin Hârise’yi Medine’ye yönetici olarak atadı. Beni Lahyân Gazvesi’nde İbni Ümmü Mektûm’u Medine’ye yönetici olarak atadı ve hakeza... Dolayısıyla Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in gazveden dönünceye kadar Medine’de yönetimde yerine bir şahsı ataması/bırakması, onu Hilâfet’e atadığı anlamına geldiğine delalet etme-

mehtedir. O hâlde gazveden dönünceye kadar yönetime başkasını bırakırken/atarken sadece ehline bakması için bırakılan bir kişi nasıl Hilâfet'e atanmış olabilir?

Bu, yerine adam bırakma bakımından idi. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavline gelince:

أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى

“Benim yanımda, Harun’un, Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?” Bu kavlin lafzının manası şudur: “*Senin benim halefim olduğun husus, Harun’un, Musa’nın halefi olduğu husus gibidir.*” Bu Ali *RadiyAllahu Anh*’ı Harun *Aleyhi’s Selam*’a benzetmektir. Benzeşmenin yönü ise halefi yapmak/yerine bırakmaktır. Yani “*Benim seni halef yapmam, Musa’nın Harun’u halef yapması gibidir.*” Hadisin lafızlarının manası işte budur. Hadisin lafızlarının bundan başka manası yoktur. Bu manayı belirleyen ve bunu tek başına kastolunan mana kılan ise Ali *RadiyAllahu Anh*’ın Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e olan şu sözüdür:

تُخَلِّفُنِي فِي الصَّبْيَانِ وَالنِّسَاءِ

“Beni çocukların ve kadınların içinde geride mi bırakıyorsun?” Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in:

أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى

“Benim yanımda Harun’un, Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?” sözü, Ali *RadiyAllahu Anh*’ın bu sorusuna cevap ve yanıt olarak gelmiştir. Bu hadisten neyin kastedildiğini bilmek için Musa *Aleyhi’s Selam*’ın Harun *Aleyhi’s Selam*’ı yerine bırakması konusundanda Kur’an’a başvurmak gerekir. Kur’an-ı Kerim’e başvurduğumuzda Kur’an’ın o kıssayı şu şekilde zikrettiğini görürüz:

وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فَنَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ

“Bir de Musa’ya otuz gece vadettik ve ona bir on gece daha ekledik. Böylece Rabbinin tayin ettiği vakit tam kırk gece oldu. Musa, kardeşi Harun’a şöyle dedi: Kavmim içinde benim yerime geç (halefim ol) ve ıslaha çalış da bozguncuların yoluna gitme!” [A’râf Suresi 142] Böylece hadisin manası “*Harun Aleyhi’s Selam’ın kavmi içinde Musa Aleyhi’s Selam’ın halefi olması/yerine geçmesi gibi, ehlim içinde benim halefim oluyorsun, bundan razı değil misin?*” şeklinde olmaktadır. Şu hâlde hadisten maksat, geride yerine bırakılmadan razı olmayarak geldiği için

Efendimiz Ali *RadiyAllahu Anh*'ın kırılan kalbini düzeltmek ve aynı zamanda, Musa *Aleyhi's Selam* bulunmadığında kavmi içinde yerini Harun *Aleyhi's Selam*'ın alması gibi Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisi olmadığında ehli içinde yerini alan kimse olacağını Ali *RadiyAllahu Anh*'a anlatmak olmaktadır.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, [لَا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي] **“Ancak benden sonra nebi yoktur.”** sözüne gelince bu, nübüvveti benzerinden nefyetmektedir. Çünkü Harun *Aleyhi's Selam* nebi idi. Bir nebinin bulunmadığında onun halefi olan/yerini alan bir nebidir. Böylece Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bu hususta kendisini nübüvvet konumunda olduğu vehmine kapılabileceği ihtimalini kaldırmak için nübüvveti istisna kılmıştır. “[لَا نَبِيَّ بَعْدِي] ‘Benden sonra nebi yoktur.’ sözü ‘vefatımdan sonra’ demektir.” denilemez. Çünkü söz konusu olan, hayatta iken halef bırakmak hakkındadır. Zira Harun *Aleyhi's Selam*, Musa *Aleyhi's Selam*'ın vefatından sonra değil, bulunmadığı esnada Musa *Aleyhi's Selam* ile beraber bir nebi idi. O, Musa *Aleyhi's Selam* hayattayken bulunmadığı sırada kavmi üzerinde Musa *Aleyhi's Selam*'ın halifesi idi, ölümünden sonra değil! Böylece Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* [غَيْرَ أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي] **“Benden sonra nebi yoktur.”** sözünü ancak Harun *Aleyhi's Selam*, Musa *Aleyhi's Selam* hayatta iken Musa *Aleyhi's Selam* bulunmadığı esnada bir nebi olduğundan dolayı söylemiştir. Nübüvveti Ali *RadiyAllahu Anh*'tan nefyetmek için bu sözü söyledi. Ayrıca şu söz rivayet edilmiştir:

ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَعْلَمَنَا فِي حَدِيثٍ صَحِيحٍ رَوَاهُ الْحَاكِمُ أَنَّ هُرُونَ قَدْ مَاتَ فِي حَيَاةِ مُوسَى

“Daha sonra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Hâkim'in rivayet ettiği sahih bir hadiste bize Harun'un, Musa hayatta iken vefat ettiğini bildirmiştir.” Dolayısıyla ölümden sonra halef bırakma konusu burada geçmemektedir. Çünkü bu konu, kendisine benzetilen Harun *Aleyhi's Selam* ile Musa *Aleyhi's Selam* ikilisinde yoktur. O hâlde benzetilen Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile Ali *RadiyAllahu Anh* ikilisinde de olmaz.

Hadisin manası işte budur. Bunda Hilâfet için halef tayin edildiğine dair herhangi bir işaret olmadığı gibi Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bu hadisle, vefatından sonra Müslümanlar üzerine Ali *RadiyAllahu Anh*'ın halife yapılmasını belirlemeyi kastettiği kesinlikle anlaşılmaz. Zira hadis, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Tebük Gazvesi'nden dolayı yokluğu boyunca Ali *RadiyAllahu Anh*'ı ehlinin başına bırakması hususunda varit olmuştur. *Aleyhi's Selam*'ın, [أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ]

[مُوسَى] **“Benim yanımda, Harun’un, Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?”** kavli olan bu hadis hakkında varit olan hadislere gelince bunların bir kısmı, Buhari ve Muslim’in Amir, İbrahim ve Sa’d’dan rivayet ettikleri hadislerdeki rivayetler gibi sahih rivayettirler, bir kısmı da sahih değildir. Fakat *“Bunların hepsi de aynı nassı getirmektedir. Bu da demektir ki hadis Tebük’te ve Tebük’ten başka yerde söylenmiştir.”* denilebilir. Buna cevap şudur: Sahih rivayetler, kıssanın bir cüzünün rivayetidir. Yani kıssadan kopuk olarak sadece Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in sözüdür. Bu demek değildir ki bunlar, Tebük olayının dışında bir olaydır. Zira raviler ve muhaddisler, çoğunlukla bir hadisin bir cüzünü ya da bir kıssanın bir cüzünü rivayet ederler. Şahidin mahallinin/konumunun rivayeti ile yetinirler. Ayrıca hadisin sadece Tebük olayında değil de hem Tebük’te hem de Tebük’ten başka yerlerde söylenmiş olduğunu varsaysak bile bu, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in, Ali Radiyallahu Anh’ı Tebük’te ve Tebük’ten başka yerlerde sefere çıktığında daima ehli içinde kendi yerine bırakması demektir ki bu da Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in vefatından sonra Ali Radiyallahu Anh’ın Hilâfet’e atandığına delalet etmez. Gerek lafızlarının şerhinde gerekse manasının şerhinde hadisin delalet ettiği tek husus şudur ki *“Seni, Harun Aleyhi’s Selam’ın, Musa Aleyhi’s Selam’ın yokluğu esnasında yerine geçmesi/halefi olması gibi, yokluğumda ve her yokluğumda ehlimin başına bırakıyor olmamdan razı değil misin? Ancak Harun bir nebi idi, sen ise nebi değilsin. Çünkü benim nübüvvetimden sonra nebi yoktur.”* Bunun içindir ki Amir Bin Sa’d’dan, onun da babasından yaptığı rivayette şöyle gelmiştir:

أَمَّا تَرَضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

“Benim yanımda Harun’un, Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı olmaz mısın? Ancak benden sonra nebi yoktur.” [Muslim]

Yani “nübüvvetimden sonra” demektir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in kendisine göre Ali Radiyallahu Anh’ı Musa Aleyhi’s Selam’a göre Harun Aleyhi’s Selam’a benzettiği benzerlik işte budur. Yani hadisin tamamının belirttiği gibi sadece yerine bırakmada, yokluğu esnasında yerine bırakmada ve ehlinin başına bırakmada benzetmedir. Ayrıca tek bir hadisin birden fazla kez söylenmesi, onu manasından çıkararak başka bir manaya çevirmez. Zira Tebük’te Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in kendi yerine bırakması, sadece ehli için olup şüphe olmayan bir şekilde sabittir. Hadisin Tebük’ün dışında geçtiğine dair rivayetlerin hepsi gerek lafzı gerekse manası olsun Tebük’te söylenen nassın aynısını nakletmekte ve ye-

rine adam bırakma için Tebük olayında zikredilen -ki Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in ehlidir- dışında bir özel bir sınırlama zikretmemektedir. Bilakis kesinlikle bir sınırlandırma zikretmemektedir. Bunun içindir ki Tebük rivayetinde geçene hamledilirler. Çünkü Tebük rivayeti, ehli ile kayıtlıdır. Diğer rivayetler ise halef bırakma hususunda herhangi bir sınırlandırma olmaksızın mutlakdır. Dolayısıyla mutlak, mukayyede hamledilir. “Diğer rivayetler geneldir.” denilmez. Zira hadisin lafızları, umum/genel lafızlardan değildir. Çünkü [أَمَّا تَرْضَى] “**Razi olmaz mısın?**” [إِنَّكَ] “**Muhakkak ki sen**” ve [إِنَّكَ] “**Sen**” şeklindeki ve benzeri rivayetlerin hepsinin nassı/metni, Harun *Aleyhi's Selam*'ın, Musa *Aleyhi's Selam*'ın yanındaki konumu ile ilgilidir. Dolayısıyla bu söz, belirli bir konuma hastır ki o da Harun *Aleyhi's Selam*'ın Musa *Aleyhi's Selam*'ın yanındaki konumu olup genel bir konum değildir. Ancak Harun *Aleyhi's Selam*'ın, Musa *Aleyhi's Selam* yanındaki konumu, bazı rivayetlerde mutlak olarak geçmiştir ve özel bir durumla sınırlandırılmamıştır. Rivayetlerin birinde ise “**ehl-i**” kaydı ile kayıtlanmıştır. Dolayısıyla mutlak, mukayyede hamledilir ve rivayetlerin hepsi “**ehl-i**” ile sınırlandırılır.

Musa *Aleyhi's Selam*'ın şu sözünde Allahu Teâlâ'dan talep ettiği diğer hususlara gelince:

وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي هَارُونَ أَخِي اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي

“Bana ailemden bir yardımcı ver. Kardeşim Harun’u. Onunla sırtımı pekiştir, onu işimde/görevimde ortak et.” [Tâha Suresi 29-32] Bu ayette Harun *Aleyhi's Selam*'ın Musa *Aleyhi's Selam* yanındaki konumu ve yerine adam bırakma hususuna yer yoktur. Zira bu ayet, Musa *Aleyhi's Selam*'ın Allahu Teâlâ'dan kardeşini kendisine yardımcı kılmasını, ona da nübüvvet vermesini dilediği duadır. Çünkü Musa *Aleyhi's Selam*'ın Allahu Teâlâ'dan Harun *Aleyhi's Selam*'ın kendisine ortak kılmasını talep ettiği işi/görevi, nübüvvet ve risalettir. Harun *Aleyhi's Selam*'ın ortak olması yönetimde değil ancak bu işte olur. Zira Musa *Aleyhi's Selam* bir yönetici değildi, o sadece bir nebi idi. Ayrıca Musa *Aleyhi's Selam*'ın talebi, bir yardımcı ve işinde kendisine bir ortak verilmesidir, kendisine bir halef verilmesi değildir. Üstelik bu hususlar, Harun *Aleyhi's Selam*'ın, Musa *Aleyhi's Selam* yanındaki konumunu açıklayıcı değil, hâlbuki Harun *Aleyhi's Selam*'ın Musa *Aleyhi's Selam*'ın yanındaki konumunu açıklayan, Musa *Aleyhi's Selam*'ın yokluğu esnasında kavmi içinde yerini alması için Harun *Aleyhi's Selam*'ı ataması hususudur. Harun *Aleyhi's Selam*'ın Musa *Aleyhi's Selam*'ın yanındaki konumu, yokluğunda kavmi içinde yerini almasıdır. Binaenaleyh Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in [بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى]

“Harun’un, Musa’nın yanındaki konumu” sözünde nübüvvete yardımcı olma ve iştirak etmeye yer yoktur. Bilakis bu sözün manası, kavim içinde yerine adam bırakma hususu ile sınırlıdır, nasslar bunun dışında başka bir mana taşımamaktadırlar.

Şöyle denilebilir: *“Musa bir yönetici idi. Çünkü ona, kendisi ile hükmetmesi/yönetmesi için içinde çözümler ve cezalar olan bir şeriat inmiştir. O Kudüs’ü ele geçirmek isteyen bir ordunun komutanıydı. Nitekim kavmi ona, ‘sen ve Rabbin gidin savaşın!’ demişlerdi. Dolayısıyla onun Harun’u kavmi içinde yerine bırakması, hem nübüvvette hem de yönetimde yerine bırakmaktır.”* Buna cevap şöyledir: Musa *Aleyhi’s Selam* yönetici değildi. Kur’an’da ve başka bir yerde Musa *Aleyhi’s Selam*’ın İsrailoğullarına güç ve otorite ile hükümler uyguladığına veya onlar üzerinde yönetici olduğuna dair bir rivayet geçmemiştir. İsrailoğullarını, Musa *Aleyhi’s Selam*’ın şeriatı ile yönetenler, Musa *Aleyhi’s Selam*’ın kendisi değil ve hayatta iken başkası da değildir. Onlar ancak kendisinden sonra gelen Davud ve Süleyman *Aleyhi’s Selamlar* gibi enbiyalar ve onların dışındaki krallardır. Musa’nın ordulara komutanlık ettiği de hiç hasıl olmamıştır. Maide Suresi’nin 19 ile 26 ayetleri arasındaki ayetlerde Musa *Aleyhi’s Selam*’ın orduya komutanlık ettiğine delalet eden herhangi bir şey yoktur. Bu ayetlerde olan sadece Musa *Aleyhi’s Selam*’ın kavminden mukaddes yere gitmelerini talep etmesi, onların bunu reddedip ona orada zorba bir topluluk olduğunu, o zorbalar oradan çıkmadıkça oraya asla girmeyeceklerini söylemeleri, onun ve Rabbinin gidip savaşmalarını talep etmeleri vardır. Musa *Aleyhi’s Selam* ise gitmemiştir. Bu yüzden onlar, kırk sene yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşmışlardır. Musa *Aleyhi’s Selam*’a içerisinde çözümler ve cezaların olduğu bir şeriatın inmesi ise Musa *Aleyhi’s Selam*’ın onunla hükmettiği anlamına gelmez. Bilakis vakıa şudur ki Musa *Aleyhi’s Selam* şeriatı getirmiş, İsrailoğullarına tebliğ etmiş ve onları Kudüs’e götürmeye çalışmıştır. Fakat onlar, Sina’da şaşkın şaşkın dolaşmışlardır. Musa *Aleyhi’s Selam*’nın dönemi bitinceye kadar onun zamanında istikrar yüzü görmemişlerdir. Şaşkın şaşkın dolaşmakla cezalandırılmalarının süresi bittikten sonra oradan intikal etmişler, onları Musa *Aleyhi’s Selam*’ın şeriatı ile krallar ve onlardan nebiler yönetmiştir. Nitekim Kur’an ayetleri bunu birçok surede açıkça ifade etmektedir. Ayrıca, içerisinde Harun *Aleyhi’s Selam*’ın halef olmasının geçtiği ayetler açıkça ortaya koymaktadırlar ki O’nun halefligi, Musa *Aleyhi’s Selam* Allahu Teâlâ ile görüşmeye gittiğinde Musa *Aleyhi’s Selam*’a nübüvvette halef olması/yerini almasıdır. Bunlar A’raf Suresi 141-155 arası ayetlerde nakledilir:

وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فَنَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ... وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا

“Bir de Musa’ya otuz gece vadettik ve ona bir on gece daha ekledik ve böylece Rabbinin tayin ettiği vakit tam kırk gece oldu. Musa, kardeşi Harun’a şöyle dedi: Kavmim içinde benim yerime geç ve ıslaha çalış da bozguncuların yoluna gitme... Bir de Musa, tayin ettiği vakitte huzurumuzda bulunmak üzere kavminden yetmiş adam seçmişti...” [A’râf Suresi 142-155] Bu ayetlerin hepsi nübüvvetle, nübüvvette yerine halef bırakma, levhaların alınması, İsrailoğullarının buzağıyı put edinmesi vb. hususlarla ilgilidir. Bu ayetlerde yönetim ve otorite ile ilgili en ufak bir alaka yoktur. Hiç kimse, bu ayetlerin yönetim ve otorite ile alakalı olduğu şüphesine kapılmaz. Binaenaleyh Musa *Aleyhi’s Selam*’ın yönetici olmadığı ve kardeşi Harun *Aleyhi’s Selam*’ı da kesinlikle yönetimde yerine bırakmadığı hususunda bir şüphe yoktur.

İster Tebuk olayı gibi bir sebeple varit olsun isterse mutlak olarak varit olsun konumla ilgili hadislerin manası işte budur. Bu hadisler, hayat-tayken yokluğu esnasında kavmi içinde kendisine halef olması için Musa *Aleyhi’s Selam*’ın, Harun *Aleyhi’s Selam*’ı kavminin başına bıraktığı gibi hayat-tayken yokluğu esnasında ehlinin içinde kendisine halef olması için Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in Ali *RadiyAllahu Anh*’ı ehlinin başına bırakmasına delalet etmektedir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in bu ameli yani Ali *RadiyAllahu Anh*’ı yerine halef bırakması sayesinde Ali *RadiyAllahu Anh*’ın O’nun yanındaki konumu, Harun *Aleyhi’s Selam*’ın Musa *Aleyhi’s Selam* yanındaki konumu gibi olmaktadır. Dolayısıyla bu hadislerde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in vefatından sonra Ali *RadiyAllahu Anh*’ın yönetimde Müslümanlara halife olmasını belirlediğine dair herhangi bir delalet yoktur.

İkinci nassa yani Gadir Hum hadisine gelince Muslim’in rivayeti olan sahih rivayette, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Müslümanlara Allah Teâlâ’nın Kitabı’na sınımsız sarılmaları, onlara ikram etmeleri, saygı göstermeleri, eziyet etmemeleri için ehl-i beytini tavsiye etmektedir. Bu hadiste Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in ehl-i beytini Hilâfet için yerine bıraktığına dair herhangi bir delalet yoktur. Zira hadiste şöyle geçmektedir:

وَأَهْلُ بَيْتِي أَكْرَمُكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي

“Ehl-i beytim hususunda size Allah’ı hatırlatıyorum.” Bu hadiste, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in ehl-i beytini, kendi vefatından

sonra insanlar üzerinde yönetimde halifeler yaptığına delalet eden bir husus yoktur. Lafız gayet açıktır. Lafzın mantuku ve mefhumundan, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, ehl-i beytini ya da onlardan birini kendisinden sonra Hilâfet'te Müslümanların yönetimi üzerinde halef bıraktığı asla anlaşılmaz. İkinci, üçüncü ve bunlar gibi olan bütün rivayetlere gelince onların içinde geçen hususun dışına çıkmazlar. Zira bu rivayetlerde şu iki husus vardır: Birincisi şu kavli ile Ali *RadiyAllahu Anh*'ı müminlere mevla yapması:

إِنَّ اللَّهَ مُوَلَّيٌّ وَأَنَا مُوَلَّى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَأَنَا أَوْلَى بِهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ مَنْ كُنْتُ مُوَلَّاهُ فَهَذَا مُوَلَّاهُ يَعْني عَلِيًّا
اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَغَادِ مَنْ غَادَاهُ

“Allah, benim mevlamdır. Ben de müminlerin mevlasıyım. Ben onlara nefislerinden daha evlayım. Ben kimin mevlası isem, bu -yani Ali- onun mevlasıdır. Allah’ım onu veli edinene veli ol, ona düşmanlık edene düşman ol.” İkincisi şu kavli ile ailesine hayır tavsiyesinde bulunması:

عَثَرْتِي أَهْلَ بَيْتِي فَإِنَّهُ نَبَائِي الطَّيِّفَ الْخَبِيرَ أَتُهُمَا لَنْ يَنْقُضِيَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ

“...Ve ehl-i beytim olan ailemdir. Muhakkak ki El-Latif, El-Habir olan Allah bana bildirdi ki bu iki değer, Havz’da bana gelesiye kadar bitmeyeceklerdir.” Sayılarının çok olmasına ve rivayetlerin farklı olmasına rağmen bu hadislerde, bu iki husus dışında başka bir şey yoktur. Birinci husus, veli edinmektir ki bu nasstan hemen sonra velayetle ilgili hadisleri ele alırken buna değineceğiz. İkinci hususa gelince, Müslümanlara onlara ikram etmeleri, saygı göstermeleri, eziyet etmemeleri için ehl-i beyti olan ailesine iyi davranmalarını tavsiye etmiş olmasından, onlara ehl-i beyti hakkında soracağını, ehl-i beytinin ve Allahu Teâlâ’nın Kitabı’nın kıyamete kadar birlikte kalacağını bildirmesinden dışarı çıkmaz. Dolayısıyla bu hadislerde -Gadir Hum hadislerinde- Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in ailesine iyi davranmalarını Müslümanlara tavsiyesinden fazla bir şey yoktur. Bu hadislerde, Ali *RadiyAllahu Anh*’ın veya ehl-i beytinin Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in vefatından sonra halef bırakıldıklarına delalet eden herhangi bir şey yoktur. Zira Gadir Hum hadisinin rivayet edildiği yukarıda geçen rivayetlerin tamamına göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavillerinin neresinde yerine halef bırakma vardır?

وَإِنِّي سَأَلْتُكُمْ حِينَ تَرُدُّونَ عَلَيَّ عَنِ الثَّقَلَيْنِ كِتَابُ اللَّهِ وَعَثَرَتِي أَهْلَ بَيْتِي

“Muhakkak ki ben, bana getirildiğinizde size iki değerden soracağım ki onlar, Allah’ın Kitabı ve ehl-i beytim olan ailemdir.”

إِنِّي قَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ تَعَالَى وَعِثْرَتِي

“Muhakkak ki size iki sakaleyn/değer bırakıyorum: Allah’ın Kitabı ve ailem.”

إِنِّي تَارِكُ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَعِثْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي

“Muhakkak ki size iki değer bırakıyorum: Allah’ın Kitabı ve ehl-i beytim olan ailem.”

فَانْظُرُوا كَيْفَ تَخْلُقُونِي فِي الثَّقَلَيْنِ

“İki değer hususunda beni nasıl takip ettiğinize bir bakın.”

فَلَا تَقْدُمُوهُمَا فَتُهْلِكُوا وَلَا تَقْصُرُوا عَنْهُمَا فَتُهْلِكُوا

“O iki değer in önüne geçmeyin helak olursunuz, onları ihmal etmeyin helak olursunuz.” Bu nasslarda *Aleyhi’s Selam*’ın, Müslümanların ailesini hatırlatması ve onlara iyi davranmalarını tavsiye etmesinden fazla olarak ne vardır? Bir kimse bundan onların Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in vefatından sonra yönetimde Müslümanların başına halifeler olduğu anlamını çıkarabilir mi? Bu nereden çıkarılıyor? Sözün mantukundan mı yoksa mefhumundan mı? Binaenaleyh yukarıdaki rivayetlerde geçen Hum hadisinde Ali *Radiyallahu Anh*’ın ve ehl-i beytin Hilâfet için halef bırakıldıklarına delalet eden herhangi bir delil yoktur. Dolayısıyla bununla delil getirmek düşmektedir.

Velayetle ilgili hadislerin olduğu üçüncü nassa gelince bu hadisleri bu lafızlarıyla Buhari ve Muslim tahrîc etmemiştir. Ayrıca bu hadisler, Ali *Radiyallahu Anh*’ın halef bırakılmasına delil olarak bunları getirenler nezdinde sahih olsalar bile ileri sürdükleri nasslardan halef bırakıldığının istinbat edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu hadislerin lafızlarının tamamı şunlardan dışarı çıkmıyor: [وَلِيٌّ كُلُّ مُؤْمِنٍ بَعْدِي] **“Benden sonra her müminin velisidir.”**, [وَلَيْكُم بَعْدِي] **“Benden sonra velinizdir.”**, [فَإِنَّهُ وَلَيْكُم بَعْدِي] **“Benden sonra Ali’yi veli edinsin.”**, [فَلْيَتَوَلَّ عَلِيًّا وَدَرَيْتَهُ مِنْ بَعْدِي] **“Benden sonra Ali’yi ve zürriyetini veli edinsin.”**, [أَنْتَ وَلِيَّ كُلِّ مُؤْمِنٍ بَعْدِي] **“Sen, benden sonra her müminin velisisin.”**, [وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ بَعْدِي] **“Benden sonra müminlerin velisidir.”**, [فَمَنْ تَوَلَّاهُ فَقَدْ تَوَلَّانِي] **“Kim onu veli edinirse beni veli edinmiş olur.”**, [فَإِنْ وَلَّيْتَهُ وَلَّيْتَنِي] **“Muhakkak ki onun velayeti, benim velayetimdir.”**, [وَالِ مَنْ وَالَاهُ] **“Onu veli edinenin velisi ol...”** Bu lafızlar ve diğer rivayetlerdeki benzeri lafızlar veli, mevla ve veli edinmek lafızları dışına çıkmaz. Bunun içindir ki bu hadisler, velayet hadisleri olarak isimlendirilmişlerdi. Bunların hepsini, Gadir Hum hadisindeki şu rivayetleri tefsir etmektedir: [اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ] **“Allah’ım onu veli edinenin velisi**

ol, ona düşmanlık edenin düşmanı ol.” Bundan maksat, onlara yardım etmek, onlarla birlikte olmak, onlara dostluk ve muhabbet beslemektir. Nitekim Kur’an’da [وَلِي] “**veli/dost**”, [وَالِي] “**yardımcı**” ve [وَتَوَلَّى] “**görüp gözetmek**” kelimeleri varit olmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ

“O, salihleri veli edinir.” [A’râf Suresi 196]

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ

“Kim Allah’ı, Rasulü’nü ve iman edenleri veli edinirse şüphe yok ki Allah taraftarları galip olacakların ta kendileridir.” [Maide Suresi 56]

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا

“Sizin (asıl) veliniz Allah’tır, O’nun Rasulüdür, iman edenlerdir.”

[Maide Suresi 55]

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ

“Onun sultası/otoritesi ancak kendisini veli edinenler üzerindedir.” [Nahl Suresi 100]

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا

“Allah iman edenlerin velisidir.” [Bakara Suresi 257]

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ

“Allah müminlerin velisidir.” [Âl-i İmran Suresi 68]

لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ

“Onlar için Allah’tan başka bir veli yoktur.” [En’am Suresi 51]

وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا

“Kim şeytanı veli edinirse...” [Nisâ Suresi 119]

لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ

“Yahudi ve Hristiyanları veli edinmeyin.” [Maide Suresi 51]

فَقَدْ جَعَلْنَا لَوَلِيَّهِ سُلْطَانًا

“Biz velinize bir sulta/güç ve yetki vermişizdir.” [İsra Suresi 33]

إِنَّ وَلِيَّيَ اللَّهِ

“Benim velim Allah’tır.” [A’râf Suresi 196] Ve şöyle buyurmuştur:

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ

“Bu böyledir çünkü Allah iman edenlerin mevlasıdır, kâfirlerin ise mevlası yoktur.” [Muhammed Suresi 11]

Lügatte [الْوَلِي] “*veli*” düşmanın zıddıdır. [الْمَوْلَى] “*Mevla*” “yardım eden ve efendi” demektir. Velilik/dostluk, düşmanlığın zıddıdır. Veli, baba ve dede gibi çocuğun işlerini üstlenendir. [وَلِيُّ النِّكَاحِ] “*Veliyyu’n nikâh*”, [وَلِيُّ الْمَالِ] “*veliyyu’l mal*” ve [وَلِيُّ الْيَتِيمِ] “*veliyyu’l yetim*” gibi kişiler, velisi olduğu kişinin işini üstlenen ve sorumluluğunu yerine getiren kimsedir. “*Lisanu’l Arab*” sözlüğünde şöyle geçmektedir: “*Veli, Allahu Teâlâ’nın isimlerinden- dir ki O, yardım edendir. Denilir ki: O, âlemin işlerini üstlenen ve yarattıkları- nı ayakta tutandır.*” Yine şöyle denilmiştir: “*Veli, sevene bağlı olarak dost ve yardımcı demektir.*” Ebu Abbas, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in, [مَنْ كُنْتُ] “*Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.*” kavli hakkında şöyle demiştir: “*Yani kim beni sever ve onu veli edinirse onu da veli edinsin demektir.*” Bunların hepsi, yönetim ve otorite manasının dışın- dadır. Hatta bu hadisin Ali *RadiAllahu Anh*’ın Hilâfeti’ni belirlediğini söy- leyenlerden bu hadisi şerh edenler, “*mevla*” kelimesinin lügatte yönetim ve otorite olduğuna dair lügatten herhangi açık bir mana getirememişler- dir. Mesela Şeyh Abdulhüseyin Ahmed El-Emini El-Necefi, “*el-Gadir*” isimli kitabında, el-Gadir hadisinin şerhinde şöyle demiştir: “*Buraya kadar araş- tırmacı için mevlanın bir şeyin evlası manası ile gelmesinden dolayı kızgın- lıktan vazgeçmesi kalıyor. Biz feragatte bulunursak onun manalarından bi- rini alırız ve o da lafz-ı müşterektendir.*” “*Mevla*” kelimesi için yirmi yedi mana zikretmiş ve bunların içinde “yönetim” ve “otoriteyi” zikretmemiş- tir. Zira şöyle demiştir: “*Yirmi yedi manayı bulan mevla kelimesinin mana- larını biraz öğrendikten sonra hadiste şu manalardan ikisinin dışında mu- tabık düşmesi mümkün değildir. Bu manalar ise şunlardır: 1- Rab, 2- Amca, 3- Amcaoğlu, 4- Oğul, 5- Kızkardeş oğlu, 6- Azat olunmuş köle, 7- Köle azat eden, 8- Köle, 9- Mülk sahibi, 10- Tâbi/uyan, 11- Kendisine nimet verilen, 12- Ortak, 13- Müttetik, 14- Sahip, 15- Komşu, 16- Konuk, 17- Damat, 18- Yakın/akraba, 19- Nimet veren, 20- Kayıp, 21- Veli, 22- Bir şeyin evlası, 23- Malik ve azat eden olmayan efendi, 24- Sevilen, 25- Yardım eden, 26- İşte tasarruf hakkına sahip olan, 27- İşte yetkili olan.*” Onun getirdiği manalar işte bunlardır ve “*mevla*” kelimesi için “yönetim ve otorite” manasında herhangi bir açık mana getirmemiştir. Bunun içindir ki hadis açısından bu manaları açıklarken onlardan seçtiği şu manaya ulaşıyor ve şöyle diyor: “*Lügat, Arap edebiyatı eserlerinde yapılan kapsamlı araştırmadan sonra makamın özelliği hususunda, mevla kelimesinin manalarının hakikati şeyin evlası manasından başkası olmadığı görüşüne ulaştık. Bu mana, o manalar- dan hepsini kapsayan, onların hepsinden özenle alınmış bir manadır.*” Bun- dan da ortaya çıkmaktadır ki “*veli*” kelimesi yönetici manasında ve “*veli*

edinme” kelimesi yönetim manasında Kur’an’da, hadiste ve lügatte geçmemiştir. O hâlde bu hadislerin, “*veli*” ve “*veli edinme*” kelimelerinin Hilâfet’in Ali *RadiyAllahu Anh’a* ve ehl-i beyte verilmesi manasında tefsir edilmesi nereden gelmektedir? Biz, gerek “*veli*” gerekse “*veli edinme*” kelimelerinin her bir manasında bu hadisleri delil getirenlerle birlikte hareket etsek dahi tek bir nassta dahi bu kelimeler kesinlikle yönetimi üstlenmek manasında gelmemiştir.

“*Veli*” kelimesini “*emr*” kelimesi ile yan yana getirdiğimizde o zaman bu kelimenin manasının “*yönetici*” olduğu doğrudur. Zira o zaman [وَلِيّ الْأَمْرِ] “*veliyyu’l emr*” denir. Velayet hadisleri diye isimlendirdikleri hadislerde ne kendi rivayetlerinde ne başkalarının rivayetlerinde “*emr*” kelimesi, “*veli*” kelimesi ile birlikte geçmemiştir. O zaman bu hadislerde Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den sonra Hilâfet’i üstlenme manası yoktur.

Evet - “*mevla*”, “*veli*” ve “*veli edinmek*” kelimeleri değil- sadece “*velayet*” kelimesi, birçok manası olan müşterek bir lafızdır. Bu manalardan biri yardım etmek ve biri de otorite yani yönetimdir. Onların rivayet ettiği hadislerin içinde “*Kenzu’l Ummâl*”da zikredilen bir hadis vardır. Bu hadiste “*velayet*” kelimesi geçmektedir. Lügatin belirttiğine göre yönetim manasına gelenin bu kelime olduğu söylenebilir. Buna cevap şudur: Bu kelime hadiste ‘veli edinmek’ manasında geçmiştir ve hadisin metni buna delalet etmektedir. Delil getirenlerin rivayet ettiğine göre hadisin metni şudur:

اللَّهُمَّ مَنْ أَمَنَ بِي وَصَدَّقَنِي فَلْيَتَوَلَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَإِنَّ وَلَائَتَهُ وَلاَئَتِي وَوَلَايَةُ اللَّهِ تَعَالَى

“Allahım, bana iman eden ve tasdik eden kimse, Ali Bin Ebu Talib’i veli edinsin. Zira onun velayeti benim velayetimdir. Benim velayetim ise Allahu Teâlâ’nın velayetidir.” Bu metin, “*velayet*” kelimesinden kast olunanın nusret/yardım etmek olduğunu belirlemektedir. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, kendisine iman eden kimsenin Ali Bin Ebu Talib’i veli edinmesi için dua ediyor. Çünkü onu veli edinen Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’i veli edinmiş ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’i veli edinen Allahu Teâlâ’yı veli edinmiş olacaktır. İşte “*velayet*” kelimesinin manası budur. Bunun içindir ki velayet kelimesinin bulunduğu cümle [فَإِنَّ وَلَائَتَهُ وَلاَئَتِي] “**Zira onun velayeti benim velayetimdir.**” ifadesinin “*Onun sultayı alması benim almamdır!*” şeklinde anlaşılması mümkün değildir. Bilakis ondan sadece “*Onun nusreti benim nusretimdir.*” manası anlaşılır. Böylece Ali *RadiyAllahu Anh’ın* Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in (vefatından)

sonra müminlerin velisi ve mevlası olduğunun, müminlerin de onu veli ve mevla edinmeleri gerektiğinin çünkü onun velayetinin Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* için velayet olduğunun içinde geçtiği bu hadislerin tamamında, lügat ve Kur'an nassları bakımından, hem kelime manası hem de bu kelimenin zikredilen hadislerde geçen cümlelerdeki konumu bakımından "yönetimi üstlenmek" manasına gelmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu hadisler, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisinden sonra Hilâfet'e Ali *Radiyallahu Anh*'ı atadığına dair delil olmaya uygun değildir. O zaman bu hadislerle delil getirmek de düşmüş olur.

Burada iki meseleye dikkat çekmemiz kaçınılmazdır: Bunlardan biri, kelimenin belirli bir kökten türemiş olması, bu kökten türemiş bütün kelimelerin bir manada birleşmesi ve bu manalardan birinin diğerinin manasını vermesi demek değildir. Bilakis lügat bazen birden çok kelimeye bir manaya verebilir, bazen de kelime için sadece bir tek mana verip bu manayı başka kelimelere vermez. Bunların tamamı, Arapların kullanımına göredir. Dolayısıyla kelimelerin türemede birleşmeleri manada birleşmeleri anlamına gelmez. Bilakis kelime, manasını türediği köke bakılmaksızın, Arapların kendisi için koyduğu manadan alır. Zira [جَاءَ] kelimesi ve [أَجَاءَ] kelimesi aynı kökten türemişlerdir. Buna rağmen [جَاءَ] kelimesinin manası [أَتَى] "gelmek" [أَجَاءَ] kelimesinin manası ise [الْجَاءُ] "sığındırmak, korumak" şeklindedir. Yine [الْضُّؤُ] kelimesinin "ن" "nun"u esreli olursa "bir deri bir kemik kalmış/zayıf bir deve" manasında olurken [الضُّؤُ] şeklinde yani "ن" "nun"u ötreli olursa "eski, yıpranmış elbise" anlamına gelmektedir. [مَوْلَى] "mevla" kelimesinin manalarında "işte tasarruf yetkisi olan", "iş üstlenen", "insanların evlâsı" anlamlarının olması; [وَلِيُّ الْأَمْرِ] "veliy-i emr" kelimesi de "yönetim ve otorite" demek olduğundan ve ikisi yani [مَوْلَى] "mevla" ve [وَلِي] "veli" de aynı kökten türediklerinden [مَوْلَى] "mevla" kelimesinin "yönetim ve otorite" anlamında olduğu söylenemez. Zira [مَوْلَى] "mevla" mana bakımından [وَلِيُّ الْأَمْرِ] "veliyu'l emr"den başkadır. "İşte tasarruf yetkisine sahip olmak" ve "iş üstlenmek" de mana bakımından [وَلِيُّ الْأَمْرِ] "veliyu'l emr"den başkadır. Zira [وَلِيُّ الْأَمْرِ] "veliyu'l emr" yöneticiye hastır. [مَوْلَى] "mevla" kelimesinin birçok manası vardır ancak bunların içinde "yönetim" yoktur. "Bir işte/meselede tasarruf yetkisine sahip olan" her işte tasarrufta bulunma özelliği olan "yönetici" demek değildir. Dolayısıyla [مَوْلَى] "mevla" kelimesinden anlam olarak "yönetim" manası anlaşılmaz. Çünkü lügat, ona bu manayı vermemiştir. Mesele, kelimeyi manalandırmada, kişinin kelimelerin toplamından ya da çeşitli

delaletlerden anlayışına göre değil, Arapların o kelimeye verdiği manada durulması meselesidir. Buna binaen Araplar [مَوْلًى] “*mevla*” kelimesine “*yönetim ve otorite*” manası vermediklerine göre bu kelime kesinlikle öyle tefsir edilmez. Mesele, kişinin kelimelerin toplamından veya farklı manalardan anladığına göre değil Arapların kelime için koyduğu manaya bağlı kalınması meselesidir. Binaenaleyh Araplar, [مَوْلًى] “*mevla*” kelimesine açıkça “*yönetim ve otorite*” manasında kullanmadıkları sürece kesinlikle bu manada tefsir edilmez.

İkinci meseleye gelince cümledeki karineler ne olursa olsun kelimeye Araplar, sözlerinde açıkça koymuş oldukları manadan başka bir mana katmazlar. Zira karineler, kelimenin ortak veya zıt manalarından birini tayin eder ve bu manayı diğerlerinden ayırır. Bu karineler, kelimeye Arapların koymadığı yeni bir mana vermezler. [مَوْلًى] “*Mevla*” kelimesi, müşterek bir lafızdır ve içerisinde geçtiği cümleler, ona bu manalardan bir mana tayin ederler. Fakat ona yeni bir mana vermezler. [مَوْلًى] “*Mevla*” kelimesinin “*sakaleyn*” veya “*el-Gadir hadisi*” olarak ifade edilen hadiste geçmiş olması ve Müslümanların Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e itibarlarına binaen Ali RadiyAllahu Anh’a itibar edilmesine teşvik etmeye delalet eden cümlelerde karineler geçmiş olması, Araplar koymadığı sürece ona, Ali RadiyAllahu Anh’ın Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den sonra yönetici olması gibi yeni bir mana vermez. Buradan da açığa çıkmaktadır ki içerisinde [مَوْلًى] “*mevla*” ve [وَلًى] “*veli*” kelimelerinin geçtiği el-Gadir ve diğer hadisler, kendilerinden Ali RadiyAllahu Anh’ın halife olduğunun istinbat edilemeyeceği hadislerdendir. Çünkü Arapların, mezkûr kelimeler için bu manayı koymadıkları açıktır.

Dördüncü nassa gelince bunlar kardeşlikle ilgili hadislerdir. Cümlelerin ve lafızlarının sadece gözden geçirilip okunması ile onlarla bu hususta delil getirmeyi geçersiz kılar. Zira bu hadislerde geçen metinler şunlardır: [وَأَنْتَ أَخِي وَوَارِثِي] “*Sen benim kardeşim ve vârisimsin.*”, [أَخِي وَأَبُو وَلَدِي] “*Kardeşim ve sülbümün/soyumun babası.*” [وَمَنْ بَدَنِي] “*Benden ve bana dönen.*”, [أَخِي وَوَزِيرِي] “*Sen kardeşimsin, borcumu ödeyen, vâdimi yerine getiren, gönlümü ferahlatan vezirimsin.*”, [عَلِيٌّ أَخُو رَسُولٍ] “*Ali, Rasulullah’ın kardeşidir.*” Bunların tamamı, hiç kimsenin uzak-tan yakından kendilerinden halef bırakma manasını istinbat etmesi imkânsız olan lafız ve cümlelerdir. Çünkü bunlar, birinin kardeşi olmasından dolayı diğerinin kendisine ne kadar çok yakın olduğunu ifade eden, iki kişi arasındaki özel hususlardan öte gitmez. Zira Rasulullah Sallallahu

Aleyhi ve Sellem, kardeşi olmasından, kendisinden olmasından, yardımcısı olmasından ve borcunu ödemesinden dolayı Ali *RadiyAllahu Anh*'ın kendisine ne kadar çok yakın olduğunu ifade etmektedir. Bunda genel olan bir husus, yönetim ve Hilâfet'le alakalı bir şey yoktur. Ali *RadiyAllahu Anh*'ın gerçekten Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kardeşi veya oğlu olduğunu varsaysak bile bu, onun kendisinden sonra halife olacağı anlamına delalet etmez. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ali *RadiyAllahu Anh*'a [أَنْتَ أَخِي] “*sen benim kardeşimsin*” veya [إِنِّي] “*oğlumsun*” veya [وَزِيرِي] “*vezirimsin*” vb. sözlerinin yönetimle bir alakası yoktur. Yine bu sözlerde, uzaktan yakından lügate ve şeriata göre hiçbir şekilde Hilâfet hususunda halef bırakmaya dair bir delalet yoktur. Dolayısıyla bu hadisler, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ali *RadiyAllahu Anh*'ı kendisinden sonra Hilâfet'e atadığına dair hüccet olmaya uygun değildir. Böylece bu hadislerle delil getirmek düşmüş olur.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisinden sonra halife olması için Ali *RadiyAllahu Anh*'ı halef bıraktığına dair açık metnin geçtiği üçüncü kısımda geçen iki hadise gelince bunlardan biri, “*el-Gadir*” adlı kitabın yazarının rivayetlerinden bir rivayette geçen el-Gadir hadisinin rivayetlerinden biridir. İkincisi ise el-Dâr hadisi olarak isimlendirdikleri hadistir. “*el-Gadir*” adlı kitabın yazarının rivayetine gelince o, kitabının başında kendisine ait bir rivayet zikretmiş ve bu rivayette, [وَصِيِّي وَخَلِيفَتِي] “*benim vasim ve halifem*” kelimelerini zikretmedi. Taberî'ye isnat ettiği başka bir rivayet daha zikretti ve bu rivayette, [وَصِيِّي وَخَلِيفَتِي] “*benim vasim ve halifem*” lafzı açıkça geçmektedir. Nitekim o yani “*el-Gadir*” adlı kitabın yazarı Şeyh Abdhuseyn Ahmed el-Emini el-Necefi, “*el-Gadir Fi Kitabu'l Aziz*” başlığı altında şöyle demektedir:

“*Hicri 310 yılında vefat eden Hafız Ebu Cafer Muhammed Bin Cerîr Taberî, -El-Velaye Fi Turuki Hadis-il Gadir adlı kitapta- kendi isnadıyla Zeyd Bin Erkam'dan şöyle dediğini tahrîç etmiştir:*

لَمَّا نَزَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِغَدِيرِ خُمٍ فِي رُجُوعِهِ مِنْ حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَكَانَ فِي وَقْتِ الضَّحَى وَحَرَ شَدِيدٍ أَمَرَ بِالْذُّوْجَاتِ فَقُمَّتْ وَنَادَى الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَاجْتَمَعْنَا فَخَطَبَ خُطْبَةً بِالْعَظْمَى ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَنْزَلَ إِلَيَّ بَلْغَ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رَسُولَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ وَقَدْ أَمَرَنِي جِبْرِيلُ عَنْ رَبِّي أَنْ أَقُومَ فِي هَذَا الْمَشْهَدِ وَأُعْلِمَ كُلَّ أَبْيَضٍ وَأَسْوَدٍ إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي وَالْإِسْلَامَ بَعْدِي

Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, şiddetli bir sıcaklığın olduğu kuşluk vaktinde Veda Haccı dönüşünde Gadir Hum denilen yere varınca dal-

ları çok olan ağaçların olduğu yere gidilmesini emretti. Orası süpürülüp temizlendi ve topluca namaza çağrı yapıldı. Bunun üzerine biz oraya toplandık. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, etkili bir hutbe irat etti ve sonra şöyle dedi: Allahu Teâlâ, bana şu ayeti indirdi: Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan risaletini tebliğ etmiş sayılmazsın. Allah seni insanlardan korur. [Maide Suresi 67] Cibril, Rabbimden bana bu toplantı yerinde kalkıp siyahı, beyazı herkese Ali Bin Ebu Talib'in kardeşim, vasım, halifem ve benden sonra imam olduğunu bildirmemi emretti.” Bu, Gadir Hum rivayetlerinden biridir. Bu rivayet, dirayet bakımından reddedilir ve rivayetin metninde geçen, vasiyet, halef bırakma ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den sonra imamet hakkında söylenen şeyleri aslı olmayan bir batıl hâle getirir. Bu ise şu birkaç açıdandır:

Birincisi: Bu ayet, Veda Haccı'nda inmedi, bilakis Hudeybiye Anlaşması'nın yapıldığı sene Fetih Suresi'nden sonra indi. Zira bu ayet, Maide Suresi'ndendir. Maide Suresi ise Fetih Suresi'nden sonra inmiştir. Fetih Suresi; Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hudeybiye Antlaşması'ndan dönerken inmiştir. Nitekim Mushaf'a bir bakışla basit ve açık bir şekilde [يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ] **“Ey Rasul! Sana indirileni tebliğ et.”** ayetinin Fetih Suresi'nden sonra indiği görülür. Böylece ayet, Veda Haccı'ndan dört sene önce inmiş olup bütün rivayetlerine rağmen Gadir Hum hadisi ile bir alakası yoktur. Çünkü Gadir Hum hadisinin bütün rivayetleri, bu hadisin Veda Haccı'nda hasıl olduğunu ifade etmektedir. Tek başına bu bile hadisin reddedilmesi ve hadiste vasiyet ile halef bırakmanın geçtiği iddiasının kesinlikle batıl olduğunu söylemek için yeterlidir.

İkincisi: Ayetin manası mantuku ve mefhumu bakımından gayet açıktır. O da Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Rabbinden kendisine indirileni tebliğ etmekle emrolunmasıdır. O'na Rabbinden indirilen ise İslâm risaletidir. Bunu belirleyen ve bunu kastedilen tek mana kılan, aynı ayette geçen şu kavlidir:

وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

“Eğer onu yapmazsan O'nun risaletini tebliğ etmiş olmazsın.” [Maide Suresi 67] Yani *“Sana indirileni tebliğ etmezsen O'nun risaletini tebliği etmiş olmazsın.”* demektir. Bu, Allahu Teâlâ'nın, [مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ] **“sana indirileni”** kavli ile kastedilenin Allahu Teâlâ'nın risaleti olup başka bir şey olmadığına dair bir nasıttır. Bunun da ötesinde Kur'an'da nerede geçerse geçsin

[يُبَلِّغُ] “tebliğ et” kelimesinden maksat, Allahu Teâlâ’nın risaletini tebliğ etmektir ve Kur’an’da kesinlikle bu mananın dışında geçmemiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ

“Allah’ın risaletlerini tebliğ ederler.” [Ahzab Suresi 39]

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي

“Size rabbimin risaletlerini tebliğ ediyorum.” [A’râf Suresi 62]

وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ

“Size kendisi ile gönderildiğim hususu tebliğ ediyorum.” [Ahkâf Suresi 23]

أُبَلِّغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ

“Ta ki O, Rablerinin risaletlerini tebliğ ettiklerini ortaya çıkar-sın.” [Cin Suresi 28]

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي

“Ben size Rabbimin risaletini tebliğ ettim.” [A’râf Suresi 79]

أُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ

“Ben size benimle gönderileni tebliğ ettim.” [Hûd Suresi 57] Aynı şekilde Kur’an’da nerede geçerse geçsin [مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ] “sana indirilene” kelimesinden maksat, şeriattır ve Kur’an’da bu mananın dışında kesinlikle geçmemiştir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ

“Sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler.” [Bakara Suresi 4]

نُؤْمِنُ بِمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا

“Bize indirilene iman ediyoruz.” [Bakara Suresi 91]

أَمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ

“Biz, bize ve İbrahim’e indirilene iman ettik.” [Bakara Suresi 136]

أَمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ

“Rasul, Rabbinden kendisine indirilene iman etti.” [Bakara Suresi 285]

قُلْ أَمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ

“De ki: Allah’a iman ettik. Bize indirilene, İbrahim’e indirilene iman ettik.” [Âl-i İmran Suresi 84]

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ

“Muhakkak ki ehl-i kitaptan öyleleri vardır ki Allah’a, size indirilene ve kendilerine indirilene iman ederler.” [Âl-i İmran 199]

هَلْ تَنْقُمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِإِلَهِهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ

“Sizin bizi ayıplamanızın Allah’a, bize indirilene, daha önce indirilenlere iman etmemizden başka bir sebebi var mı?” [Maide Suresi 59]

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ

“Ve eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rablerinden kendilerine indirileni gereği gibi uygulasalardı...” [Maide Suresi 66]

حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

“Siz Tevrat’ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirileni gereği gibi uygulamadıkça bir şey üzere değilsiniz. Andolsun ki Rabbinden sana indirilen onlardan çoğunun küfür ve tuğyanını elbette artıracaktır.”

[Maide Suresi 68]

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ

“Rasul’e indirileni işittiklerinde, hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün.” [Maide Suresi 83] İşte Kur’an’daki bütün ayetler böyledir. Yine [مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ] **“İndirileni tebliğ et.”** ayetinden önceki ayette de [مَا أُنْزِلَ] **“indirilen”** kelimesi bir tek mana ile zikredilmiştir ki o da şeriatıdır. Hatta bu ayetten sonraki Maide Suresi 68. ayette aynı lafız [مَا] **“Sana Rabbinden indirilen”** lafzı vardır. Bütün bunlar [مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ] **“Sana indirileni tebliğ et.”** kavlinde geçen [مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ] **“sana indirilen”** kelimesinin manasının İslâm şeriatı olduğunu belirlemektedir. Bu, [تَبْلِغُ] **“tebliğ et”** ve [مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ] **“sana indirilen”** kelimelerini Kur’an ayetlerinin tamamında inceleyen kimse için gayet açıktır.

Üçüncüsü: [مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ] **“sana indirilen”** kavlindeki [مَا أُنْزِلَ] **“indirilen”** kelimesi, meçhul olan mazi/geçmiş fiildir. Bu da demektir ki kendisinden istenilen, Allahu Teâlâ’dan kendisine daha önce indirileni yani daha önce vahyin getirdiğini, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in tebliğ etmesidir. Allahu Teâlâ, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e daha önce kendisine indirileni insanlara tebliğ etmesini emretmektedir. Dolayısıyla da mana, ayetin inişiyle ortaya çıkan belirli bir emrin tebliği değil, o ayetin inişinden önce indirilmiş bir şeyin tebliği olmaktadır. Ayetin hakkında inip Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in tebliğ etmekle emredildiği, O’nun da bu vahyi, vasilik ve yerine halef bırakmak olarak tefsir ettiği bir emrin tebliği değildir. Bunun içindir ki bu hadisi, ayetin nüzul sebebi için

şerh yapmak imkânsızdır. Çünkü ayetin nüzulüne sebep olan hadisin zikrettiği olayla/hadiseyle alakalı olarak ayet inmiş olmalıdır. Böylece ayet bir şey hakkında o şeyin meydana geldiği vakitte inmiş olur. Hâlbuki bu ayetin, ayetin inmesinden önce meydana gelmiş bir şeyin tebliği hakkında olduğu gayet açıktır. Bundan dolayı o hadis bu ayet için nüzul sebebi olmaya uygun değildir.

Dördüncüsü: [مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ] “**sana indirileni**” kavlindeki [مَا] “*mâ*” kelimesi, ism-i mevsul [kendisinden önceki cümleyi sonraki cümle ile açıklayan isim] ya da maksadı belirsiz isimdir. Bu kelime, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e indirilenin tek bir emir ve tek bir hüküm olduğunu belirtmeye uygun düştüğü gibi, çeşitli ve birçok hüküm olduğunu belirtmeye de uygun düşmektedir. Yani ayetin *manasının* “*Sana indirilen hükmü tebliğ et.*” şeklinde olması uygun olduğu gibi “*Emir ve hükümlerden sana indirilenlerin hepsini tebliğ et.*” şeklinde olması da uygun düşmektedir. Bu iki manadan hangisinin olduğunu belirleyen ise karinedir. Dakik bir şekilde incelemeksizin sadece ayetin okunmasından açığa çıkıyor ki [فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ] “**risaletini tebliğ etmiş olmazsın**” kavlindeki [رِسَالَتَهُ] “**risaleti**” kelimesi, [مَا] “*mâ*” kelimesinin manasının, “*sana indirilenlerin hepsi*” yani Allahu Teâlâ’nın risaleti demek olduğunu belirlemekte ve [رِسَالَتَهُ] “**risaleti**” kelimesi, [مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ] “**sana indirilen**” kelimesinin manasının “*Allahu Teâlâ’nın risaleti*” olduğunu açıklamış olmasının ötesinde [مَا] “*mâ*” kelimesinin manasının “*sana indirilen hüküm*” olmasını kesin olarak nefyetmektedir.

Beşinci: Ayetin sonundaki Allahu Teâlâ’nın, [وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ] “**Allah seni insanlardan korur. Allah kâfirler topluluğuna hidayete erdirmez.**” [Maide Suresi 67] kavli, Allahu Teâlâ’dan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e yönelik bir sakinleştirme ve risaletini tebliğ ederken kendisine isabet edecek eziyete karşı bir güvencedir. Bu sakinleştirme, belirli bir hükmü tebliğden dolayı kendisine isabet edecek bir eziyetten dolayı değildir. Bu sakinleştirme, -özellikle risaletin tebliği yanında savaş da olduğunda- risaletin tamamını kâfirlere tebliğden dolayı kendisine isabet edecek eziyete karşı bir sakinleştirmedir. Böylece ayetin sonunun manası, “*Cihad vasıtası ile bu risaleti tebliğde seni insanların eziyetinden Allahu Teâlâ korur.*” olmaktadır. Çünkü bu ayet indiği sırada risaletin tebliğ metodu, cihad yani kılıçla savaştı. Kastedilenin, “*Hilâfet’i kendisine verdiği için Ali RadiyAllahu Anh’a haset edenlerden korur yani onların sözlerine göre Ali RadiyAllahu Anh’ı, Ebu Bekir, Ömer, Osman Rıdvanullahi Aleyhim vb. korur.*” demek olması imkânsızdır. Çünkü

ayetteki korumak, müminlerden değil insanlardan korumaktır. İnsanlardan kast olunanın kâfirler olduğunu belirleyen husus ise ayetin sonundaki şu kavlidir: [إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ] “Allah kâfirler topluluğuna hidayete erdirmez.”

Binaenaleyh Allahu Teâlâ’nın, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e kendisine indirileni tebliğde kâfirlerin ezasından koruma ve himaye etme hususundaki vaadi, ayetteki tebliğden kast olunanın İslâm risaletini tebliğ etmek olduğunu belirlemektedir. Şöyle denilebilir: “Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bu ayet indirilmeden önce risaleti tebliğ etmiştir. Dolayısıyla Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem tebliği yerine getirmişken [يَلْغُ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ] ‘Sana indirileni tebliğ et!’ kavlinin bir anlamı yoktur.” Buna cevap şöyledir: Tebliğ ile ilgili bu emir, şu iki husustan biri dışına çıkmaz: Ya Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem tebliğ etmeyerek risaleti ketmeder/gizler ya da risaletin henüz kendilerine tebliğ edilmediği birtakım insanlar vardır. Onlara tebliğ edilmemesi, risaletin dünyaya tebliğ edilmemesi sayılır. Bu hususun yani kendisine indirilen belirli bir hükmü tebliğ etmeyerek gizlemesi mümkün olmadığı gibi risaletin ancak kendisi ile tamamlandığı bir hükmün tebliğ edilmemesi de mümkün değildir. Çünkü bir tek hükmün gizlenmesi, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in nübüvvetini ve risaletini, risaletinin tamamını gizlemesi gibi yaralar ve lekeler. Dolayısıyla belirli bir hükmün gizlenmesi imkânsızdır. Çünkü ayette şöyle geçmektedir: [فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ] “O’nun risaletini tebliğ etmiş olmazsın.” Dolayısıyla ayet tebliği nefyetmekte/yok saymaktadır. Bu da Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in belirli bir hükmü değil, risaleti tebliğ etmemesi demektir. Nitekim tek bir hükmün tebliği, risalet için tebliğ sayılmaktadır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, ilk günden itibaren hükümleri indikçe peşi sıra tebliğ ediyordu ve her hükmü tebliğ etmesini, tebliğ sayıyordu. Bunun için mananın “Belirli bir hükmü tebliğ etmedi.” şeklinde olması mümkün değildir. Bilakis cümleye verilen mana, “risaleti tebliğ etmemek” olmaktadır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in tebliğ etmemesi mümkün olmadığına ve bu ayet inmeden önce tebliğ ediyor olması sabit olduğuna göre ayetin indirilişinin manası, risaletin henüz kendilerine tebliğ edilmemiş olduğu birtakım insanların varlığı olmaktadır. Onlara tebliğin yapılmaması, risaletin dünyaya tebliğ edilmemesi sayılmaktadır. Risaletin tebliği, dünyaya tebliğ olmadıkça tebliğ sayılmamaktadır. Bunun içindir ki Allahu Teâlâ, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e, tebliğ sayılması için risaleti kendilerine tebliğ edilmemiş in-

sanlara tebliğ etmeyi yani dünyaya tebliğ etmeyi ve bu tebliğin cihad yoluyla olmasını emretmiştir. Ayetin Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra inmiş olması da bunu teyit etmektedir. Bu tarihe kadar, davetin yayılması için kendisi ile savaştığı baş düşman Kureyş idi. Onlarla anlaşma yapması sonucunda cihadla tebliğin durduğu anlaşılabılır diye Allahu Teâlâ Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e, kendilerine tebliğin yapılmadığı Arap, Rum, Fars, Kıptî ve diğer insanlara cihad yoluyla tebliğe devam etmesini emretmiştir. Böylece hem risaleti dünyaya tebliğ etmiş hem de risaleti küresel şekilde tebliğ etmiş olur. Nitekim bu, bilfiil meydana gelmiştir. Zira bu ayetin inmesinden sonra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Hayber'de Yahudilerle savaşmış, Mute Savaşı'na hazırlanmış, Rumlarla savaşmak için büyük bir ordu içinde Tebük'e gitmiş ve orada ikamet etmiş, Mekke'yi fethetmiş, Fars, Kıptî, Rum ve diğer krallarla yazışmalar yapmıştır. Bundan da Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin inişinin manası ortaya çıkmaktadır:

يَلْعَ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ

“Sana indirileni tebliğ et.”

فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

“Eğer bunu yapmazsan risaletini tebliğ etmiş olmazsın.”

وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

“Allah seni insanlardan korur.”

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Allah kâfirler topluluğuna hidayete erdirmez.”

“Kenzu'l Ummâl”ın rivayet ettiği ve “Nehcu'l Belâga”nın şerh ettiği el-Dâr hadisine gelince bu hadisin özeti şu şekildedir:

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

“Yakın akrabaları uyar.” [Şuara Suresi 214] ayeti inince Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Ali *RadiyAllahu Anh*'ı çağırdı ve onu yemek hazırlayıp Abdulmuttalip oğullarını davet etmekle görevlendirdi. Ali *RadiyAllahu Anh* emredilen hususları yerine getirdi. Topluluk yiyip içtikten sonra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, onların önünde durup onlara şöyle hitap etti:

يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَيُّ وَاللَّهِ مَا أَعْلَمُ شَأْبًا مِنَ الْعَرَبِ جَاءَ قَوْمَهُ بِأَفْضَلٍ مِمَّا جِئْتُكُمْ بِهِ إِنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِخَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَقَدْ أَمَرَنِي اللَّهُ أَنْ أَدْعُوَكُمْ فَأُكَلِّمُكُمْ يُؤَازِرُنِي عَلَى هَذَا الْأَمْرِ عَلَى أَنْ يَكُونَ أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي فِيكُمْ فَأَحْجَمَ الْقَوْمُ عَنِ الدَّعْوَةِ إِلَّا عَلِيًّا وَهُوَ أَحَدَتُهُمْ سِنًا فَقَدْ أَجَابَ قَائِلًا أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكُونُ وَزِيرَكَ عَلَيْهِ أَمَّا النَّبِيُّ فَقَدْ أَغَادَ الْقَوْلَ وَلَا يَزَالُ الْقَوْمُ مُحْجَمِينَ وَلَا يَزَالُ عَلَى مُعْلِنَا الْقَبُولِ

وَعَنْدِيزْ أَخَذَ النَّبِيُّ بِرَقَبَتِهِ عَلَيَّ وَقَالَ لِلْحَاضِرِينَ هَذَا أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي فَبِكُمْ فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا
وَالْقَوْمُ يَضْحَكُونَ مِنَ النَّبِيِّ وَدَعَوْتُهُ وَقَدْ قَالُوا لِأَبِي طَالِبٍ وَهُمْ يَخْرُجُونَ مِنْ دَارِ النَّبِيِّ قَدْ أَمَرَكَ أَنْ
تَسْمَعَ لِأَبْنِكَ وَتُطِيعَ

“Ey Abdulmuttalip oğulları! Vallahi ben, Araplar içinde kavmine benim getirdiğimden daha faziletli/üstün bir şey getiren bir gencin var olduğunu bilmiyorum. Muhakkak ki ben, size dünyanın ve ahiretin hayrını getirdim. Allah bana, sizi kendisine davet etmemi emretti. İçinizde hanginiz benim kardeşim, vasim ve halifem olması karşılığında bu işte bana yardımcı olur? Ali hariç topluluk bu davetten çekindi. Ali yaşça onların en genci idi. O şöyle cevap verdi: Ben, ey Allah’ın Rasulü, sana yardımcı olurum. Fakat Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem; sözünü tekrarladi, topluluk hâlen çekingen davranıyordu. Ali ise kabul ettiğini ilan ediyordu. O zaman Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Ali’nin boynundan tutup orada bulunanlara şöyle dedi: Bu, içinizde benim kardeşim, vasim ve halifemdir. Onu dinleyin ve itaat edin. Topluluk, Nebi ve daveti ile alay ediyorlardı. Nitekim Nebi’nin evinden çıkarken Ebu Talib’e şöyle diyorlardı: O, sana oğlunu dinleyip itaat etmeni emretti.” Delil getirenlerin rivayet ettiklerine göre el-Dâr hadisinin özeti işte budur.

وَأَنْزَرَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

“Yakın akrabayı uyar.” ayetinin indiği günkü olayı Buhari, yemek hazırlanmasını rivayet etmeksizin Rasul’ün Safa Tepesi’ne çıktığını rivayet etti. Ahmed Bin Hanbel, *Müsned*’inde iki hadis rivayet etti. Hadisin biri, bu ayetin indiği gün olduğunu zikretmeksizin yemek yapılması hakkındadır. Diğeri ise bu ayetin indiği gün yemek yapıldığını zikrettiği hadistir. Önce bu nassları arz edeceğiz, sonra bunlarda geçen hususları açıklayacağız.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَأَنْزَرَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ صَعَدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الصَّفَا، فَجَعَلَ يُنَادِي يَا بَنِي فِهْرٍ، يَا بَنِي عَدِيٍّ لِيُطَوِّنَ قُرَيْشٍ حَتَّى اجْتَمَعُوا فَجَعَلَ الرَّجُلُ إِذَا لَمْ يَسْتَطِيعَ أَنْ يَخْرُجَ أَرْسَلَ رَسُولًا لِيَنْظُرَ مَا هُوَ فَجَاءَ أَبُو لَهَبٍ وَقُرَيْشٌ فَقَالَ أَرَأَيْتَكُمْ لَوْ أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ خَيْلًا بِالْوَادِي ثَرِيدٍ أَنْ تُغَيِّرَ عَلَيْكُمْ أَكْنُتُمْ مُصَدِّقِي قَالُوا نَعَمْ، مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ إِلَّا صِدْقًا، قَالَ فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيَّ عَذَابٍ شَدِيدٍ فَقَالَ أَبُو لَهَبٍ تَبًّا لَكَ سَائِرَ الْيَوْمِ أَلْهَذَا جَمَعْتُنَا؟ فَزَلْتَ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ

“İbni Abbas’tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: ‘Yakın akrabayı uyar.’ ayeti inince Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Safa Tepesi’ne çıktı ve Kureyş’in ana kabileleri oldukları için toplanasıya kadar ‘Ey Fahroğulları, Ey Ady oğulları!’ diye çağırmaya başladı. Dışarıya çıkmayanlar ise ne olduğuna bakması için elçi gönderdiler. Ebu Leheb ve

Kureyş gelince şöyle dedi: Size; şu vadide size saldırmak isteyen bir atlı olduğunu haber versem ne yaparsınız? Beni tasdik eder misiniz? Onlar: Evet, senden ancak doğruluk gördük! dediler. O da şöyle dedi: Muhakkak ben, sizi şiddetli bir azaba karşı uyarıyorum. Bunun üzerine Ebu Leheb: Kökü kuruyasica! Bunun için mi bizi topladın? dedi. Bunu üzerine şu ayetler indi: Ebu Leheb'in elleri kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları onu kurtaramadı.” [Tebbet Suresi 1-2] [Buhari]

Bu, yemek yapma olayının [وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ] **“Yakın akrabanı uyar.”** ayetinin indiği gün olmadığına delalet etmektedir. Çünkü o olay, hadisin metninde geçenle örtüşmemektedir.

Ahmed Bin Hanbel, *Müsned*'inde şunu rivayet etti:

حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِي صَادِقٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ نَاجِذٍ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ دَعَا رَسُولُ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فِيهِمْ رَهْطٌ كُلُّهُمْ يَأْكُلُ الْجَدْعَةَ وَيَشْرَبُ الْفَرْقَ قَالَ فَصَنَعَ لَهُمْ مَدًّا مِنْ طَعَامٍ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا قَالَ وَبَقِيَ الطَّعَامُ كَمَا هُوَ كَأَنَّهُ لَمْ يُمْسَ ثُمَّ دَعَا بَعْضُ فَشَرَبُوا حَتَّى رَوَوْا وَبَقِيَ الشَّرَابُ كَأَنَّهُ لَمْ يُمْسَ أَوْ لَمْ يَشْرَبْ فَقَالَ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنِّي بُعِثْتُ لَكُمْ خَاصَّةً وَإِلَى النَّاسِ بَعَامَةً وَقَدْ رَأَيْتُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَيَةِ مَا رَأَيْتُمْ فَأَيُّكُمْ يُبَايِعُنِي عَلَى أَنْ يَكُونَ أَحْيَ وَصَاحِبِي قَالَ فَلَمْ يَقُمْ إِلَيْهِ أَحَدٌ قَالَ فَقُمْتُ إِلَيْهِ وَكُنْتُ أَصْغَرَ الْقَوْمِ قَالَ فَقَالَ اجْلِسْ قَالَ : ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ أَقُومُ إِلَيْهِ فَيَقُولُ لِي اجْلِسْ حَتَّى كَانَ فِي الثَّلَاثَةِ ضَرْبٍ بِيَدِهِ عَلَى يَدِي

“Bize Ebu Affân, o da Osman Bin Muğire’den, o da Ebu Sadık’tan o da Rabia Bin Naciz’den, o da Ali’den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Abdulmuttalip oğullarını bir araya topladı ya da davet etti. Onların içinde tıka basa yiyen ve boğulmaya içen bir topluluk vardı. Dedi ki: Onlara bir yemek verdi. Onlar, doyaya kadar yediler. Dedi ki: Yemek sanki hiç dokunulmamış gibi kaldı. Sonra su getirtirdi. Onlar, ondan da kanasıya kadar içtiler. İçecek, sanki hiç içilmemiş ve hiç dokunulmamış gibi kaldı. Daha sonra Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Ey Abulmuttalipoğulları! Muhakkak ki ben, özel olarak size, genel olarak insanlara gönderildim. Bu ayetten göreceğinizi gördünüz. İçinizden hanginiz benim kardeşim ve arkadaşım olması karşılığında bana biat ediyor? Ali dedi ki: Kimse O’na yönelerek bakmadı. Topluluğun en küçüğü olduğum hâlde ben ayağa kalktım. O bana: Otur, dedi. O üç defa sorusunu tekrarladı. Her seferinde ben ayağa kalkıyordum O bana: Otur, diyordu. Üçüncüsünde ise elini elimin üstüne koydu.” Bundan ortaya çıkmaktadır ki bu hadis [وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ] **“Yakın akrabanı uyar.”** ayetinin nüzul olayını zikretmemiştir. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem onlara İslâm’ı arz

etmiştir. Müslüman olan, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kardeşi ve arkadaşı olmaktadır. Ali *RadiyAllahu Anh'a* bir şey söylememiştir.

İkinci rivayete gelince:

حَدَّثَنَا أَبُو بَرٍّ عَمْرٍو حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنِ الْمِنْهَالِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَسَدِيِّ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ قَالَ جَمَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ فَاجْتَمَعَ ثَلَاثُونَ فَأَكَلُوا وَشَرَبُوا قَالَ فَقَالَ لَهُمْ مَنْ يَضْمَنُ عَلَيَّ دِينِي وَمَوَاعِيدِي وَيَكُونُ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ وَيَكُونُ خَلِيفَتِي فِي أَهْلِي فَقَالَ رَجُلٌ لَمْ يُسَمِّهِ شَرِيكٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَ كُنْتَ بَحْرًا مَنْ يَقُومُ بِهَذَا قَالَ ثُمَّ قَالَ الْآخَرُ قَالَ فَعَرَضَ ذَلِكَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ فَقَالَ عَلِيٌّ أَنَا

“Bize Esved Bin Amir, Şer’îk, El-A’mes’ten, o da El-Menhâl’dan, o da İbâd Bin Abdullah El-Esedî’den, o da Ali’den şöyle dediğini tahdis etti: ‘Yakın akrabaları uyar.’ ayeti inince Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ehl-i beytinden olanları bir araya topladı. Otuz kişi toplandı. Yediler, içtiler. Sonra Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, onlara şöyle dedi: Cennette benimle olması ve ehlimde de halifem olması karşılığında kim benim borçlarıma ve vaatlerime kefil olur? Bunun üzerine -Şer’îk’in ismini söylemediği- bir adam şöyle dedi: Ey Allah’ın Rasulü! Sen bir denizsin, kim yapar bunu? Dedi ki: Daha sonra başkası da aynı şeyi dedi. Bunun üzerine Rasul, bunu ehl-i beytine teklif etti. Bunun üzerine Ali: Ben, dedi.” [Ahmed Bin Hanbel, Musned]

Bundan da ortaya çıkmaktadır ki Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, borçlarına ve vaatlerine kefil olacak bir kişiyi talep etmiştir. Bunun karşılığı ise cennette onunla birlikte olmak ve ehlinde halifesi olmaktır. Bunun üzerine Ali *RadiyAllahu Anh* [أَنَا] **“ben”** demiştir. Bu iki nassta [وَصِيٍّ] **“vasim”** ve [خَلِيفَتِي] **“halifem”** kelimeleri mutlak olarak geçmemektedir. Bilakis [خَلِيفَتِي] **“halifem”** kelimesi, [أَهْلٍ] **“ehl”** kelimesi ile mukayyet bir hâlde geçmiştir. [أَهْلٍ] **“Ehl”** içerisinde halife olmak ise yönetim ve imamet makamında halife olmaktan başka bir şeydir ve bununla alakası yoktur. Sahih kitaplarda geçen nasslar işte bunlardır. Bu nassların aynısı, birbirine yakın lafızlarla ve aynı manada farklı rivayetlerle de geçmiştir. Bunların hepsinde de [وَصِيٍّ] **“vasim”** ve [خَلِيفَتِي] **“halifem”** kelimeleri mutlak olarak geçmemiştir. Tamamı olmak üzere sahih sahiplerinden hiç kimse, güvenilir kanallardan bir kanalla Ali *RadiyAllahu Anh* veya bir başkası açısından içerisinde [وَصِيٍّ] **“vasim”** ve [خَلِيفَتِي] **“halifem”** kelimelerinin mutlak olarak geçtiği bir hadis rivayet etmemiştir. Dolayısıyla sahihlerde hakkında delil olmamasından dolayı delil düşer/geçersiz olur.

Ali *RadiyAllahu Anh*'ın halef bırakıldığını delil getirenlerin rivayet ettiği ve el-Dâr hadisi dedikleri nassa gelince bu nass, bu rivayetle reddedilir. Bir hadis, mana bakımından dirayeten ve senet bakımından rivayeten reddedilebilir. Rivayeten veya dirayeten reddedildiği zaman da ona itibar edilmez ve onunla delil getirilmez. Bu nassın dirayeten reddedilmesi ise şu birkaç husustan dolayıdır:

Birincisi: Bu hadiste Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, Abdulmuttaliboğullarından kendisine davetinde yardımcı olmalarını talep ettiği ve yönetimin kendisinden sonra onların olmasını şart koştuğu görülmektedir. Bu ise şu iki yönden batıldır: Birincisi: Bu, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Beni Amir kabilesinin Müslüman olması hâlinde yönetimin kendilerine ait olması talebini reddettiği olaydaki kavli ve fiili ile çelişmektedir. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle demiştir:

الْأَمْرُ لِلَّهِ يَضَعُهُ حَيْثُ يَشَاءُ

“Yönetim Allah’a aittir. Onu dilediğine verir.” Nitekim İbni Hişam, *“Sîretu’n Nebî”* adlı kitabında şunu rivayet etmiştir:

قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ وَحَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ أَنَّهُ أَتَى عَامِرَ بْنَ صَعْصَعَةَ فَدَعَاهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعَرَضَ عَلَيْهِمْ نَفْسَهُ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْهُمْ -يُقَالُ لَهُ بَيْحَرَةُ بْنُ فِرَاسٍ وَاللَّهُ لَوْ أَنِّي أَخَذْتُ هَذَا الْفَنَى مِنْ فُرَيْشٍ لَأَكَلْتُ بِهِ الْعَرَبَ. ثُمَّ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ نَحْنُ تَابَعْنَاكَ عَلَى أَمْرِكَ ثُمَّ أَظْهَرَكَ اللَّهُ عَلَى مَنْ خَالَفَكَ أَبُكُونُ لَنَا الْأَمْرُ مِنْ بَعْدِكَ قَالَ الْأَمْرُ لِلَّهِ يَضَعُهُ حَيْثُ يَشَاءُ قَالَ فَقَالَ لَهُ أَفَتَهْدِفُ نَحُورَنَا لِلْعَرَبِ ذُوكَ فَإِذَا أَظْهَرَكَ اللَّهُ كَانَ الْأَمْرُ لِعَيْرِنَا لَا حَاجَةَ لَنَا بِأَمْرِكَ فَأَبْوَاعِلِيهِ

“İbni İshak dedi ki: Zuhri bana tahdis etti ki Rasul, Âmir Bin Sa’sa’ya gelerek onları Allah Azze ve Celle’ye davet etti ve onlara kendisini takdim etti. Bunun üzerine onlardan Bîcretu Bin Faris denilen bir adam şöyle dedi: Vallahi bu genci Kureyş’ten alırsam onunla Arapları bitiririm. Sonra da Rasul’e şöyle dedi: Eğer biz emrinde/davanda sana tâbi olursak, sonra Allah sana muhalif olanlara karşı üstün kıllarsa senden sonra yönetim bizim olacak mı? Bunun üzerine Rasul dedi ki: Yönetim Allah’ındır. Onu dilediğine verir. Adam kendisine dedi ki: Biz senin için boyunlarımızı Araplara hedef yapacağız ve Allah, seni üstün kılınca yönetim başkasının olacak ha? Senin emrine/davana ihtiyacımız yoktur. Böylece karşı çıktılar.” O hâlde Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, [الْأَمْرُ لِلَّهِ يَضَعُهُ حَيْثُ يَشَاءُ] **“Yönetim Allah’ındır. Onu dilediğine verir.”** -yani kendisinden sonra Hilâfet ve yönetim işini- derken nasıl olur da Abdulmuttaliboğullarına şöyle diyebilir: [فَأَيُّكُمْ] **“O hâlde içinizden hanginiz benim kardeşim, vasim ve halifem olması karşılığında bu işte**

banaya yardımcı olur?” Bu açık bir çelişki değil midir? Dolayısıyla bu iki sözden birinin kesinlikle reddedilmesi kaçınılmazdır. Yine el-Dâr hadisi, [وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ] **“Yakın akrabalarını uyar.”** ayeti indiğinde yani bisetin üçüncü senesinde söylendiğine ve [الْأَمْرُ لِلَّهِ يُصْنَعُ حَيْثُ يَشَاءُ] **“Yönetim Allah’ındır. Onu dilediğine verir.”** hadisi ise Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in kendisini kabilelere takdim ettiğinde yani bisetin onuncu senesinde yani el-Dâr hadisinden sonra olduğuna göre el-Dâr hadisi reddedilir. İkinci yöne gelince Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, bu hadiste Müslüman olmaları için kâfirlere bir şey vermektedir. Hatta onlara, İslâm’a girmelerinin bedeli olarak kendisinden sonra tüm Müslümanların başında Hilâfet gibi işlerin en büyüğünü vermektedir. Bu ise Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in davetindeki amelleri ve şer’î hükümlerle çelişmektedir. Zira Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, hak bir din olmasından dolayı insanları İslâm’a davet ediyordu. İslâm’a girmeleri karşılığında az ya da çok kâfirlere bir şey verdiğine dair ondan zayıf hadis bile rivayet edilmemiştir. Müellefetu’l kulûbe (kalpleri ısındırılanlara) gelince onlar, kendileriyle devletin güçlenmesi için kendilerine zekâtı verilen Müslümanlardır. Onlar, İslâm’a girmeleri için kendilerine mal verilen kâfirler değildir. İslâm’a girmelerine karşılık kâfirlere bir şey verilmesi caiz değildir.

İkincisi: Hadiste Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in bir yemek verdiği ve İslâm’a girmeleri için onları yemekte bir araya topladığı zikredilmektedir. Müslüman olan Ali *Radiyallahu Anh* için yemek hazırlanmamıştır. Onlar, İslâm’ı reddedince Müslüman olmaları karşılığında yönetimin kendilerine ati olmasını reddetmiş oldular. Dolayısıyla Ali *Radiyallahu Anh*’ın bu hususla hiçbir ilgisi yoktur ki cevap verme girişiminde bulunsun. Çünkü o, İslâm’a çağrılan değildi. Zira o Müslüman idi. Hitap ona yönelik değildi. Dolayısıyla bu toplantının onunla bir ilgisi yoktu ki Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ona [هَذَا أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي فَبِكُمْ فَاِسْمَعُوا لَهُ] **“Bu benim kardeşim, vasım ve aranızda halifemdir. Onu dinleyin ve itaat edin.”** desin. Zira o, hitabın ve görüşmenin muhatabı değildir.

Üçüncüsü: Hadiste topluluğun İslâm’ı reddettiği, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in onlara teklifini tekrar etmesine rağmen küfürlerinde ve İslâm’a girmeleri karşılığında kendisinden sonra yönetimin kendilerine ait olmasını reddettikleri ve kâfir olarak kaldıkları zikredilmektedir. O hâlde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, onların İslâm’ı reddetmiş birer kâfir olduğunu bildiği hâlde nasıl olur da onlara hitaben [هَذَا أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي فَبِكُمْ] **“Bu, aranızda benim halifemdir.”** der ve onlara onu dinleyip

itaat etmelerini emreder? Onlar kâfir oldukları hâlde aralarında nasıl bir halife olur?

Dördüncüsü: Onların rivayet ettiği rivayette deniliyor ki [هَذَا أَخِي] *“Bu benim kardeşim, vasim ve aranızda halifemdir. Onu dinleyin, itaat edin.”* Dolayısıyla bu, Abdulmuttaliboğullarına bir hitaptır.

Zira kelam [يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ] *“Ey Abdulmuttaliboğulları.”* diye başlayarak sadır olmuştur. O hâlde bu, onlara hastır. Zira Ali RadiyAllahu Anh’ı onlar arasında yani Abdulmuttaliboğulları arasında bir halife yapmıştır, Müslümanlar için halife değil. Çünkü [خَلِيفَتِي فِيكُمْ] *“Aranızda benim halifemdir.”* demiştir. Üstelik lafız da genel değil, özeldir: [يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ] *“Ey Abdulmuttaliboğulları!”* [خَلِيفَتِي فِيكُمْ] *“Aranızda benim halifemdir.”* Dolayısıyla olayın sebep değil, vakıanın kendisi olmasından ve lafzın genel olmaması bakımından hususiliğe bağlı kalınılmalıdır.

Bu dört husustan tek biri dahi bu hadisin yalanını, çelişkisini ve dirayeten reddedilmesi gerekliliğini ortaya koymaya yeterlidir. Böylece ortaya çıkmaktadır ki Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ali RadiyAllahu Anh’ı kendisinden sonra halife olarak atamamıştır. Bütün bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in kendisinden sonra bir şahsı halife olarak atadığını delil getirenlerin rivayet ettiği hadisler reddedilir ve bunlar delil getirilmeye uygun değildir. Dolayısıyla bu rivayetler düşer/geçersiz olur. Böylece Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in, kendisinden sonra Hilâfet’i üstlenecek bir kişi tayin ettiğine dair herhangi bir delil kalmamaktadır. Bilakis bunun tersine yani Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in yönetim işini, istediklerini seçmeleri bakımından Müslümanlara terk ettiğine fakat onlara halifeyi nasbetme metodunu tayin ettiğine dair delil getirilir.

Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in, kendisinden sonra halife olmaları için birtakım kişileri tayin ettiğine dair söylenen sözün yanlışlığına gelince bu, Ali RadiyAllahu Anh’ın tayin edildiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadislerde buna dair delaletin olmayışından açığa çıkmaktadır. Hilâfet’in onlara ait olduğunu söyleyenler bunu ancak onlar Ali RadiyAllahu Anh’ın oğulları oldukları için söylüyorlar. Onların delilleri, Ali RadiyAllahu Anh bakımından düşünce/geçersiz olunca, doğal olarak onun çocukları bakımından da düşer. Ayrıca Allahu Teâlâ ve Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’den nassla Ali RadiyAllahu Anh’ın çocuklarının halife olmalarına dair delil olarak itibar edip rivayet ettikleri hadisler Âl-i

Beyt/Rasulullah'ın ehl-i ile ilgili hadislerdir. Bunların hepsi, sadece met-hetmeyi içermektedir. Sakaleyn hadisi yani Gadir Hum hadisi bu hadis-lere bir örnek sayılır. Bu hadis ile delil getirmenin geçersizliği gayet açık bir şekilde ortaya konmuştur. Diğer hadisler de buna tâbi olurlar.

GENEL SORUMLULUKLAR

Şâri, yöneticiye vacip olan genel sorumlulukları herhangi bir belirsizliğe ve karışıklığa mahal bırakmaksızın gayet açık bir şekilde belirlemiştir. Zira yöneticinin sorumluluğunu; yönetici olması vasfıyla kendisine has olması gereken hususlar bakımından açıkladığı gibi, tebaası ile ilişkisi bakımından da açıklamıştır.

Yönetici vasfıyla ona has olması gereken husus bakımından yöneticinin sorumluluğuna gelince bu, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in yöneticinin bazı sıfatlarını açıkladığı hadislerde açıktır. Bunların en belirgin olanları kuvvet, takva, rıfk/tebaaya güzel davranma ve nefret ettirici olmamadır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, yöneticinin güçlü olması gerektiğini ve zayıf bir kimsenin yönetici olmaya uygun olmadığını göstermiştir. Nitekim Ebu Zer'den Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

يَا أَبَا ذَرٍّ إِنِّي أَرَاكَ ضَعِيفًا وَإِنِّي أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسِي لَا تَأْمُرَنَّ عَلَى اثْنَيْنِ وَلَا تَوَلَّيَنَّ مَالَ يَتِيمٍ

“Ey Ebu Zer! Görüyorum ki sen zayıfsın. Ben kendi nefsim için istediğimi senin için de istiyorum: İki kişi üzerine emîr olma, yetim malını üstlenme.” [Muslim] Yine Ebu Zer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي! قَالَ فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ جُزْئِي وَنَدَامَةٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا

“Ey Allah'ın Rasulü! Beni memur tayin etmez misin? dedim. Bu sözüm üzerine, elini omuzuma vurdu ve sonra da: Ey Ebu Zerr! Sen zayıfsın, memurluk ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin taktirde) kıyamet günü rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hakederek alırsın ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç! buyurdu.” [Muslim] Burada güçten kasıt, şahsiyet/kişilik gücüdür. Yani akliyet gücü ve nefsiyet gücüdür. Zira yöneticinin akliyeti ve düşünüşü, mutlaka işleri ve ilişkileri kendisi ile idrak ettiği “yönetim akliyeti” olmalıdır. Kendisinin emîr olduğunu idrak edip meyillerini ve temayüllerini emîr yönlendirmesi ile yönlendiren bir yönetici nefsiyetine sahip olmalıdır. Kişilik gücünde tahakküm edebilirlik olacağından yöneticinin kendisini tahakküm şerrinden koruyacak bir sıfata sahip olması kaçınılmazdır. Dolaşısıyla kendi özelliğinde ve ümmeti gözetmesinde takva ile vasıflanmış olması kaçınılmazdır. Nitekim Süleyman Bin Burayde'den, o da babasından şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْ صَاهٍ فِي خَاصَّتِهِ يَتَّقُوهُ اللَّهُ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir orduya yahut bir seriyeye emîr tayin ettiği zaman, hassaten ona Allah’a karşı takvalı olmasını ve beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye ederdi.” [Muslim, Ahmed Bin Hanbel]

Yönetici, Allahu Teâlâ’ya karşı takvalı olur, O’ndan korkar, açıkta ve gizlide O’nu gözetirse bu onu tebaasına despotluk yapmaktan alıkoyar. Ancak takva, onu sertlikten ve şiddetten alıkoymaz. Çünkü o, Allahu Teâlâ’yı gözetirken emir ve nehiyelerine bağlı kalmalıdır. Yönetici olmasından dolayı sert ve şiddetli olması işinin tabiatı gereğidir. Bundan dolayı Şâri, tebaasına karşı yumuşak olmasını ve onları sıkmamasını emretmiştir. Nitekim Aişe RadiyAllahu Anhâ’dan şu hadis rivayet edilmiştir:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي بَيْتِي هَذَا اللَّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَسَقَّ عَلَيْهِمْ فَأَشْفُقْ عَلَيْهِ وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ فَارْفُقْ بِهِ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i şu evimde şöyle derken işittim: Allah’ım! Kim ümmetimin işinden bir şey üstlenir sonra da onlara sıkıntı verirse ona sıkıntı ver. Kim de ümmetimin işinden bir şey üstlenir, sonra da onlara nazik ve yumuşak davranırsa ona yumuşak davran.” [Muslim] Aynı şekilde müjdeleyen olmasını ve nefret ettiren olmasını emretmiştir. Nitekim Ebu Musa’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ بَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ashabından birini bazı işleri için gönderdiğinde şöyle derdi: Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın, zorlaştırmayın.” [Muslim]

Bunlar, yöneticinin özel konumu bakımından üzerinde bulunması gereken husus açısından izahtır. Tebaa ile olan ilişkisi bakımından gerekli gelince: Şâri, yöneticiye tebaayı nasihatla kuşatmasını emretmiş, kamu mallarına bir şekilde dokunmaktan sakındırmış ve tebaaya sadece İslâm’la hükmetmesini zorunlu kılmıştır. Nitekim Allah Subhanehû ve Teâlâ, tebaasını nasihatla kuşatmayan ve onları bir şeyle aldatan yöneticiye cenneti haram kılmıştır. Ma’kel Bin Yesar’dan şu rivayet edilmiştir:

سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ عَبْدٍ اسْتَرْعَاهُ اللَّهُ رَعِيَّةً فَلَمْ يَحْطُهَا بِنَصِيحَةٍ إِلَّا لَمْ يَجِدْ رَاحَةَ الْجَنَّةِ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle derken işittim: Allah’ın bir tebaaya çoban kılıp onu nasihati ile kuşatmayan hiçbir kimse cennetin kokusunu alamaz.” [Buhari] Yine Ma’kel Bin Yesar’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ وَالٍ يَلِي رَعِيَّةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَيَمُوتَ وَهُوَ غَاشٌّ لَهُمْ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle derken işittim: Müslümanların çobanlığını üstlenen hiçbir vali yoktur ki onları aldattığı hâlde ölüp de Allah cenneti ona haram kılmış olmasın.” Ma’kel’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لَا يَجْهَدُ لَهُمْ وَيُنْصَحُ إِلَّا لَمْ يَنْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle derken işittim: Müslümanların emîrliğini [yönetimini] üstlenen hiçbir emîr yoktur ki onlar için çalışmadığı ve onlara nasihat etmediği hâlde onlarla birlikte cennete girmiş olsun.” [Muslim] Yine Ebu Saîd’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ أَلَا وَلَا غَادِرٍ أَعْظَمُ غَدْرًا مِنْ أَمِيرٍ عَامَّةٍ

“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: Kıyamet günü, her bir vefasız için vefasızlığı nispetinde bir bayrak dikilecektir. Haberinizi olsun! Genel bir emîrin vefasızlığından daha büyük bir vefasızlık olmayacaktır.” [Muslim] Böylece Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, tebaa uğrunda çaba harcanması ve nasihatla kuşatılması hususunda açık ve şiddetli bir vurgu yapmıştır. Bundan da bu husustaki sorumluluğun ne kadar büyük olduğu görülmektedir. Kamu mallarına dokunulması konusunda da bundan sakındırmış ve buna vurgu yapmıştır. Nitekim valilerinden bir valiyi görünce ona kızmış ve onun durumu hakkında insanlara hitapta bulunmuştur. Ebu Humeydi es-Sa’idiyyi’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ ابْنَ الْأَتْبِيَّةِ عَلَى صَدَقَاتِ بَنِي سُلَيْمٍ فَلَمَّا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحَاسِبُهُ قَالَ هَذَا الَّذِي لَكُمْ وَهَذِهِ هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ لِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهَلَّا جَلَسْتُ فِي بَيْتِ أَبِيكَ وَبَيْتِ أُمِّكَ حَتَّى تَأْتِيَنَّكَ هَدِيَّتُكَ إِنْ كُنْتَ صَادِقًا ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَطَبَ النَّاسَ وَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنِّي أَسْتَعْمِلُ رَجُلًا مِّنْكُمْ عَلَى أُمُورِ مِمَّا وَلَانِي اللَّهُ فَيَأْتِي أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذِهِ هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ لِي فَهَلَّا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وَبَيْتِ أُمِّهِ حَتَّى تَأْتِيَنَّ هَدِيَّتُهُ إِنْ كَانَ صَادِقًا فَوَاللَّهِ لَا يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مِنْهَا شَيْئًا بَعْدَ حَقِّهِ إِلَّا جَاءَ يَحْمِلُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, İbni Luthbiyye’yi Benî Suleym sadakaları (zekâtları) üzerine görevlendirdi. Rasulullah’a geldiğinde onu muhasebe etti. O dedi ki: Sizin için olan budur, bu da bana hediye edilen hediyedir. Bunun üzerine Rasulullah ona şöyle dedi: Babanın

evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya doğruysan eğer! Sonra ayağa kalktı, Allah'a hamdu senada bulunduktan sonra insanlara hitapta bulundu ve şöyle dedi: Emma ba'd! Ben sizden bir adamı, Allah'ın bana yüklediği bazı işlerin üzerine görevlendiriyorum. Sonra biriniz bana gelip sizin için olan budur, bu da bana hediye edilendir, diyor. Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya doğruysan eğer! Allah'a yemin olsun ki sizden biri hakkı olmaksızın ondan bir şey alırsa kıyamet günü Allah'a onun sorumluluğunu taşıyarak gelir." [Buhari] Bu, Allahu Teâlâ'nın onu muhasebe edeceğine ve amelinden dolayı cezalandıracağına dair bir kinayedir. Dolayısıyla yöneticiyi kamu mallarına herhangi bir şekilde, yorum ve fetva adı altında dokunmaktan şiddetli bir şekilde sakındırmaktadır.

Yöneticinin kendisi ile hükmetmesi gereken hükümler bakımından olan hususa gelince Şâri, yöneticinin hükmedeceği hükümleri belirlemiştir. Zira onun, Allahu Teâlâ'nın Kitabı ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Sünneti ile hükmetmesini zorunlu kılmış, Kitap ve Sünnet'te içtihat yapma hakkı vermiş, İslâm'dan başka bir şeyi arzu etmesini veya İslâm'dan başkasından bir şey almasını kesinlikle yasaklamıştır. Kitap ve Sünnet'le hükmedilmesinin belirlenmesi Kur'an ayetlerinde açık olan bir husustur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

"Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." [Maide Suresi 44]

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir." [Maide Suresi 45]

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

"Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar fasıkların ta kendileridir." [Maide Suresi 47] Bu, hükmetmenin Allahu Teâlâ'nın indirdiği ile sınırlandırılması demektir. Allahu Teâlâ'nın, Rasulü efendimiz Muhammed *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e indirdiği ise lafız ve mana olarak Kur'an-ı Kerim'dir. Lafız değil de mana olarak ise Sünnet'tir. Dolayısıyla yönetici, hükmederken Kitab'ın ve Sünnet'in sınırları ile mukayyet olmaktadır. Şâri, yöneticinin Kitap ve Sünnet'te içtihat etmesini yani Kitap ve Sünnet'i anlamakta ve onlardan hükümler çıkarmakta çaba harcamasını caiz kılmıştır. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Muaz Bin Cebel'i Yemen'e gönderdiği ve ona şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ قَالَ أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ وَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ

“Sana bir mesele getirildiğinde nasıl hükmedeceksin? Dedi ki: Allah’ın Kitabı ile hükmederim. Dedi ki: Ya Allah’ın Kitabı’nda yoksa? Dedi ki: Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Sünneti ile (hükmederim). Rasulullah’ın Sünneti’nde de yoksa? Dedi ki: Kendi görüşümle içtihat etmeden bırakmam. Dedi ki: Göğsüme vurdu ve: Allah’ın Rasulü’nün elçisini Rasulü’nün razı olduğuna muvaffak kılan Allah’a hamdolsun.” [Ebu Davud, Tirmizi] Şâri, içtihadında hata ettiği zaman yöneticiye ecir vererek onu içtihadı teşvik etmiş ve nassların zahirinde donukluktan uzaklaştırmıştır. Nitekim Amr Bin Âs’tan Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أخطأَ فَلَهُ أَجْرٌ

“Yönetici hükmettiği zaman içtihat edip isabet ederse ona iki ecir/sevap vardır. Hükmettiğinde içtihat edip hata ederse ona bir ecir/sevap vardır.” [Buhari] Şeriat, yöneticinin kendileriyle hükmettiği/yönettiği hükümleri -başkası değil İslâm olmaları bakımından- sınırlandırmakta çok aşırı özen göstermiştir. Hata etse de yöneticiye içtihat hakkı vermiş olmasına rağmen şeriat, yönetimi İslâm ile sınırlandırmakta çok sıkı/tavizsiz olmuştur. İslâm’dan başkası ile hükmedilmesini hatta İslâm’ın dışında bir yönetimin talep edilmesini veya İslâm’dan olmayan bir şeyin İslâm’a ortak olmasını nehyetmiştir. Nitekim Allahu Teâlâ, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e hitaben şöyle demiştir:

وَأَنْ احْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

“Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet ve onların arzularına uyma! Allah’ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın!” [Maide Suresi 49]

فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

“Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet! Sana gelen haktan (yüz çevirip de) sakın onların hevalarına tâbi olma!” [Maide Suresi 48] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e hitap, ümmeti için de bir hitaptır. Dolayısıyla bu, her yönetici için bir hitaptır. Aişe Radiyallahu Anhâ’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: Her kim bu işimizde (dinimizde), ondan olmayan bir şeyi ihdas ederse merduttur.” [Muslim] Yine Aişe RadiyAllahu Anha’dan yapılan başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir:

مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ

“Her kim hakkında emrimiz olmayan bir amel işlerse o merduttur.” Ubeydullah Bin Abdullah’tan, İbni Abbas’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ الْكِتَابِ عَنْ شَيْءٍ وَكِتَابُكَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذْتُ تَقْرَءُونَهُ مَحْضًا لَمْ يُشَبَّ وَقَدْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ يَدُلُّوا كِتَابَ اللَّهِ وَغَيْرُوهُ وَكَتَبُوا بِأَيْدِيهِمُ الْكِتَابَ وَقَالُوا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَسْتَنْتَرُوا بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا أَلَّا يَنْهَأَكُمْ مَا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَنْ مَسْأَلَتِهِمْ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e indirilen Kitabınız, daha yeni olduğu ve içine hiçbir şeyin karışmadığı saf hâliyle okumakta olduğunuz hâlde nasıl olur da ehl-i kitaba bir şey hakkında sorarsınız? Oysa Allah, ehl-i kitabın Allah’ın Kitabı’nı değiştirip dönüştürerek kendi elleriyle yazıp sonra da az bir menfaati satın almak için ‘Bu, Allah katındandır.’ dediklerini size haber vermiştir. Bilesiniz ki size gelen ilim, onlara soru sormanızı nehyetmiştir.” [Buhari] Böylece kendisi ile hükmedilmesi gerekenin sınırlandırılması ve yöneticinin hükümlerde yükümlülüğü Allahu Teâlâ’nın indirdiği ile hükmetmekle sınırlandırıldığı ortaya çıkmaktadır.

Yöneticiye vacip olan bu sorumluluklar, Şâri’nin genel sorumlulukları net bir şekilde belirlediğini göstermektedir. Yönetici üzerindeki bu sorumluluklar onun halife, muavin, vali veya âmil olmasına bakılmaksızın bir yönetici olması bakımındandır. Zira bu kişilerin hepsi de yöneticidir ve bu sorumluluklarla mukayyettirler. Çünkü bunlar valilerin, emîrlerin ve diğer yöneticilerin sorumlulukları olduğuna göre aynı zamanda halifenin de sorumluluğudur. Çünkü bunlar emîre vacip olduğu zaman genel sorumluluk üstlenen bir kimseye evla babından vacip olur. Ayrıca halife veya vali olsun Müslümanların işlerinden bir işi üstlenen herkesi kapsayıp genel olarak gelen hadisler vardır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavilleri gibi:

مَا مِنْ عَبْدٍ اسْتَرْعَاهُ اللَّهُ رَعِيَّةً

“Allah’ın bir tebaaya çoban kılıp... hiçbir kimse yoktur ki...”

مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا

“Ümmetimin işinden/yönetiminden bir şey üstlenen kimse.”

“Genel bir emîrin vefasızlığından daha büyük...”

Yine Allahu Teâlâ'nın [وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ] **“Her kim hükmetmezse.”** kavli, bunların hepsi, genel bir lafızla gelmiş olup hem valiyi hem de halifeyi kapsamaktadır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in hitabı, halife ya da vali olsun her yönetici için hitaptır. Ayrıca Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, halifenin tebaası karşısındaki sorumluluğunu nass olarak içerisinde genel sorumlulukları mücmel bir şekilde açıkladığı hadiste beyan etmiştir. Abdullah Bin Amr'dan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَلَا كَلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَإِلَامَامَ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَهُوَ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى أَهْلِ بَيْتِ رَوْجِهَا وَوَلَدِهِ وَهِيَ مَسْنُونَةٌ عَنْهُمْ وَعَبْدُ الرَّجُلِ رَاعٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْنُونٌ عَنْهُ، أَلَا فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz. İnsanlar üzerinde olan imam çobandır, tebaasından sorumludur. Erkek, evinin halkına çobandır, güttüğünden sorumludur. Kadın, evinin ev halkı ve çocuklarına çobandır, onlardan sorumludur. Kölesi efendisinin malı üzerinde bir çobandır ve o, bundan sorumludur. Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz.” [Buhari] Doğayısıyla halife, tebaasından genel bir şekilde sorumlu kılınmıştır. Binaenaleyh yönetici üzerindeki genel sorumluluk, emîr üzerinde olduğu gibi halife üzerine de olmaktadır.

Şâri, yöneticinin bu genel sorumlulukların yükünü taşımasını, yönlendirme ve yasama ile tam bir şekilde garanti altına almıştır. Yönlendirme, yönetici bu sorumlulukları ihmal ettiğinde ve yükünü taşımadığında onu Allahu Teâlâ'nın azabından sakındırma şeklinde olur. Zira bu sorumlulukları, bunlar hususunda üzerine düşeni yerine getiremeyecek zayıf biri aldığı anda bunun kıymet gününde rüsvaylık ve pişmanlık olduğu açıklanmıştır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Allahu Teâlâ'dan İslâm ümmetine sıkıntı verene sıkıntı vermesini talep etmiştir. Allahu Teâlâ, ümmeti nasihatla kuşatmayan kimseye cenneti haram kılmıştır. Bunlar gibi yöneticiye sorumluluklarını yerine getirmemesinin akıbetini -ki Allahu Teâlâ'nın azabıdır- açıklayan sakındırmalar vardır. Fakat şeriat, bununla yetinmemiştir. Bilakis ümmeti, sorumluluklarını yerine getirmede yöneticinin başına bekçi yapmıştır. Zira sorumluluklarını ihmal ettiğinde veya kötü tasarruflarda bulunduğu anda ona karşı çıkmayı zorunlu kılmış ve

İslâm'dan başkasıyla hükmedip küfrü apaçık ortaya çıktığında onunla kılıçla savaşılmasını emretmiştir. Yöneticiye karşı çıkarken öldürülen kimseyi de şehitlerin efendisi saymıştır. Nitekim *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ حَمَزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَرَجُلٌ قَامَ إِلَى إِمَامٍ جَائِرٍ فَأَمَرَهُ وَنَهَاهُ فَقَتَلَهُ

“Şehitlerin efendisi Hamza Bin Abdulmuttalib ve zalim yöneticiye karşı çıkıp, ona emredip nehyettiği için katledilen kimsedir.” [Hâkim] Yöneticinin ihmalkârlığından razı olup onun peşinden giden kimseyi ise Allahu Teâlâ'nın huzurunda sorumlu kılmakta ve Allahu Teâlâ'nın cezasından kurtulamayacağını bildirmektedir. Nitekim Ümmü Seleme'den Rasullullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

سَتَكُونُ أَمْرَاءً. فَتَعْرِفُونَ وَتُكْرَهُونَ. فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءٌ. وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ. وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ” قَالُوا: أَفَلَا نَقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا. مَا صَلُّوا

“Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa berî olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tâbi olursa (o başka)! Dediler ki: Onlarla savaşmayalım mı? Dedi ki: Salatı ikame ettikleri (İslâm ile yönettikleri) sürece hayır!” [Muslim] Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir:

فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرِيءٌ وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ

“Her kim onları kerih görürse berî olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tâbi olursa (o başka)!” Bu rivayet yani ikinci rivayet, birinci rivayeti tefsir etmektedir. Zira [فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءٌ] **“Her kim onları tanırsa berî olur.”** sözü hakkında bu hadisi şerh ederken Nebevî şöyle demiştir: *“Manasını Allah en iyi bilendir: Kim, hakkında şüpheye düşmeksizin münkeri tanırsa onun günahı ve cezasından berî olmaya götüren yol o kişi için belli olur. O yol ise o münkeri eliyle veya dili ile değiştirmesidir. Buna güç yetiremezse onu kalbiyle kerih görmesidir.”* Hadiste geçen [وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ] **“Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur.”** sözü, *“o münkeri eli ve dili ile değiştirmeye gücü yetmeyen kimse kalbi ile onu inkâr eder”* demektir. Onu kerih görmesi, onu günaha girmekte onlara ortak olmaktan emin kılar. Fakat kim razı olup peşinden giderse yani onların fiillerine kalbi ile razı olup amelde onarın peşinden giderse berî ve emin olmaz. Rasullullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bu hadiste yöneticiye karşı çıkmayı emretmiştir. Bu karşı çıkışı ise halifenin apaçık küfür izhar etmesi müstesna, savaş yani kılıç olmamak şartı ile mümkün olan her türlü vesile ile vacip kılmıştır. Mutlak olarak dille yani

herhangi bir söz ile el ve dille güç yetirilememesi hâlinde kalp ile vacip kılmıştır. Karşı çıkmayan kimseyi ise gûnahta yöneticiye ortak saymıştır. Zira yöneticinin yaptıklarına razı olan ve bunda onun peşinden giden kimsenin berî olmayacağını ve gûnahtan kurtulmayacağını söylemiştir. Ancak bu karşı çıkış, yöneticiler İslâm'la hükmederlerken kötü davran-dıklarında olur. İslâm'ın tatbikinden çıkarlar ve küfür hükümlerini tatbik ederlerse şeriat, el, dil ve kalple karşı çıkılması ile yetinmemiştir. Bilakis onlara karşı çıkmanın veya onların değiştirilmesinin yolunu, kılıç ve sa-vaş olarak belirtmiştir. Zira rivayet edilen Ümmü Seleme hadisinde şöyle geçmiştir:

أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا

“Onlarla savaşmayalım mı? Dedi ki: Namazı ikame ettikleri (İslâm ile yönettikleri) sürece hayır!” [Muslim] Başka bir rivayette ise şöyle geç-miştir:

أَلَا نُقَاتِلُهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا

“Ey Allah'ın Rasulü! Onlarla savaşmayalım mı? Dedi ki: Namazı ikame ettikleri (İslâm ile yönettikleri) sürece hayır!” Avf Bin Malik ha-disinde ise şöyle geçmiştir:

قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نُنَادِيهِمْ بِالسَّيْفِ فَقَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ

“Denildi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Kılıçlarımızla onlara karşı koyma-yalım mı? Dedi ki: Aranızda namazı ikame ettikleri müddetçe hayır.”

[Muslim] Başka bir rivayette ise şöyle denmiştir:

قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نُنَادِيهِمْ عِنْدَ ذَلِكَ قَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ

“Dedik ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bu durumda onlara karşı koymaya-lım mı? Dedi ki: Aranızda namazı ikame ettikleri müddetçe hayır.”

İbni Samit'ten yapılan rivayette ise şöyle geçmektedir:

دَعَانَا النَّبِيُّ فَبَايَعَنَا فَقَالَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا، وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem bizleri biat etmeye çağırdı. Bizler de icabet ettik. Bizleri şundan sorumlu tuttu: Bizler ona kötü hâlde, iyi hâlde, zorlukta ve kolaylıkta ve başkalarının bize tercih edilmesi hâlinde bile onu iştirip, itaat etmemiz ve apaçık küfür görmedikçe ve yanımızda Allah tarafından bir delil olmadıkça emir sahipleriyle çe-kişmemek ve onlara itaat etmek üzere biat ettik.” [Buhari] Bu hadislerin

mefhumu; açık bir küfür gördüğümüzde emir sahipleri ile çekişiriz, aramızda namaz kılmadıklarında onlara kılıçla karşı çıkar ve savaşıyoruz. “*Aramızda namaz kılmalar*” ise yöneticinin İslâm ile hükmetmesine bir kinayedir. Yani yöneticiler İslâm ile hükmettikleri sürece savaş, çatışma, çekişme yok demektir. İslâm’dan başkası ile hükmettiklerinde işte o zaman onlarla savaşmak, çekişmek, çatışmak vacip olur. İslâm’ın, genel sorumlukların yerine getirilmesini tam bir güvence altına alması böyle olmaktadır.

İslâm Devleti İlâhi Değil Beşerî Bir Devlettir

İslâm Devleti Hilâfet’tir. Çünkü Hilâfet, istisnasız olarak yönetim, otorite ve hükümleri benimseme yetkilerinin tamamını üstlenen kimsenin sahip olduğu makamdır. Hilâfet; İslâm’ın getirdiği fıkri ve koyduğu hükümlerle İslâm şeriatının hükümlerini uygulamak, İslâm’ı öğretmek, ona davet etmek ve Allahu Teâlâ yolunda cihad etmekle İslâm davetini taşımak için dünyadaki tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Hilâfet’e imamet ve müminlerin emîrliği de denilir. Hilâfet, ilâhi bir makam değil beşerî bir makamdır. Hilâfet, İslâm dinini insanlara tatbik etmek ve İslâm’ı insanlar arasında yaymak için vardır. Hilâfet, kesinlikle nübüvvetten farklıdır. Çünkü nübüvvet ve risalet, nebi veya rasulün Allahu Teâlâ’nın şeriatını insanlara tebliği etmek üzere vahiy yoluyla aldığı bir makamdır. Bu konuda nebinin vahiy yoluyla aldığı şeriatı uygulamasına bakılmaksızın tebliği öne çıkmaktadır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

“Rasul’e düşen ancak apaçık tebliğ etmektir.” [Nur Suresi 54]

فَأَنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ

“Sana düşen ancak tebliğ etmektir.” [Âl-i İmran Suresi 20]

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ

“Rasul’e düşen ancak tebliğ etmektir.” [Maide Suresi 99] Nübüvvet, Hilâfetten farklıdır. Zira Hilâfet, Allahu Teâlâ’nın şeriatını insanlara tatbik etmektir. Nebi ve rasulün, rasul olabilmesi için Allahu Teâlâ’nın kendisine vahyettiğini tatbik etmesi şart değildir. Bilakis rasul ve nebi olabilmesi için Allahu Teâlâ’nın kendisine şeriat vahyetmesi ve bu şeriatı tebliğ etmesi şarttır. Bundan dolayı efendimiz Musa, İsa ve İbrahim *Aleyhimu’s Selam*, nebi ve rasul idiler ancak getirdikleri şeriatı tatbik etmediler ve yönetici değildiler.

Buna göre nübüvvet ve risalet makamı Hilâfet makamından farklıdır. Zira nübüvvet, Allahu Teâlâ'nın dilediği kimseye verdiği ilahi bir makamdır. Hilâfet ise Müslümanların dilediği kimseye biat ettiği ve Müslümanlardan diledikleri kimseyi başlarına halife yaptıkları beşerî bir makamdır. Efendimiz *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, getirdiği şeriatı tatbik eden bir yönetici idi. Nübüvvet ve risaleti üstlenirken aynı zamanda İslâm hükümlerini ikame etmede Müslümanların başkanlık makamını üstleniyordu. Allahu Teâlâ, O'na hükmetmekle emrettiği gibi risaleti tebliğ etmesini de emretmiştir: Zira Allahu Teâlâ, O'na şöyle demiştir:

وَأَنْ أَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

“Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet!” [Maide Suresi 49]

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ

“Şüphesiz biz sana kitabı insanlar arasında Allah'ın sana gösterdikleri ile hükmedesin diye hak ile indirdik.” [Nisâ Suresi 105] Aynı zamanda şöyle demiştir:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ

“Ey Rasul! Rabbinden indirileni tebliğ et.” [Maide Suresi 67]

وَأَوْحِي إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنَ لِأُنْزِلَ بِهِ وَمَنْ بَلَّغَ

“Bu Kur'an bana, onunla sizleri ve kendilerine ulaştığı kimseleri uyarayım diye vahyolundu.” [En'am Suresi 19]

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ

“Ey bürünüp sarınan kalk ve uyar.” [Müddesir Suresi 1-2] Ancak Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Allahu Teâlâ'nın:

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

“Allah alışverişi helal, ribayı (faizi) haram kılmıştır.” [Bakara Suresi 275] kavlinin tebliği gibi sözlü veya Hudeybiye Anlaşması gibi amelî olarak risaletin tebliğini üstlenirken tebliğe kesin olarak bağlı kalıyor ve amel edilmesi için kesin emir veriyordu. Vahyin getirdiğinin dışındaki hususlarda işaret edilen görüş hakkında istişare etmiyor hatta onu reddediyordu. Henüz vahyin inmediği bir hüküm hakkında sorulduğunda susuyor ve vahiy gelinceye kadar cevap vermiyordu.

Fakat indirilen hükümleri uygulamakla, insanlara tebliğ etmekle karşı karşıya kaldığında insanlarla istişarelerde bulunur, kendi görüşüne ters düşse bile bazen uzmanların, bazen çoğunluğun görüşüne göre hareket ederdi. Verdiği hükmün olaya tıpatıp uygun olduğunu kesin olarak söyle-

mez, aksine verdiği hükmün konu ile ilgili delillere uygun olduğunu söylediler. Mesela *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Tevbe Suresi nazil olunca Ebu Bekir *Radiyallahu Anh'a* yetişmek üzere Ali Bin Ebu Talib'i arkasından gönderdi ve hac mevsiminde insanlara tebliğ etmek üzere Tevbe Suresini insanların içinde ilan etmesini emretti. Ali *Radiyallahu Anh* da Arafе'de bu sureyi onlara ulaştırıncaya kadar okudu ve onların etrafında dolaştı. Yine Hudeybiye Anlaşması'nı yaptığında Sahabe *Radiyallahu Anhum'un* hepsinin görüşünü reddetti ve onları kendi görüşüne icbar etti. Çünkü bu, Allahu Teâlâ'nın bir vahyi idi. Yine Cabir, "*Malım hakkında nasıl tasarrufta bulunayım?*" diye sorunca hükme dair vahiy nazil oluncaya kadar ona cevap vermedi. Nitekim İbni Munkedir'den şöyle dediği tahric edilmiştir:

سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ مَرَضْتُ فَجَاءَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْذِرُنِي وَأَبُو بَكْرٍ وَهُمَا مَاشِيَانِ فَأَتَانِي وَقَدْ أَغْمِي عَلَيَّ فَتَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ صَبَّ وَضُوءَهُ عَلَيَّ فَأَقْفُتُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَبِّمَا قَالَ سَفِيَانُ فَقُلْتُ أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ كَيْفَ أَقْضِي فِي مَالِي كَيْفَ أَصْنَعُ فِي مَالِي قَالَ فَمَا أَجَابَنِي بِشَيْءٍ حَتَّى نَزَلَتْ آيَةُ الْمِيرَاثِ

"Cabir Bin Abdullah'ı şöyle derken işittim: Hastalandım. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile Ebu Bekir, yürüyerek beni ziyarete geldiler. Yanıma geldiklerinde baygın düştüm. Rasulallah Sallallahu Aleyhi ve Sellem abdest aldı ve abdest suyunu üzerime döktü, kendime geldim. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü! Malım hakkında nasıl tasarrufta bulunayım? Malım hakkında ne yapayım? Dedi ki: Miras ayeti ininceye kadar bana cevap vermedi." [Buhari]

Nübüvvetin ve risaletin yükünü kaldırma ve insanlara tebliği hususunda böyleydi. Yönetimin yükünü üstlenirken ise bundan farklı hareket ederdi. Mesela Uhud Savaşı'nda Müslümanları mescitte toplayarak Medine'nin içinde mi yoksa dışında mı savaşılmaması hususunda onlarla istişare etti. Çoğunluk Medine dışına çıkılması görüşünde idi. *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ise Medine dışına çıkılmaması görüşünde idi. Bunun üzerine çoğunluğun görüşü ile amel ederek Medine'nin dışına çıktı ve orada savaştı. Aynı şekilde insanlar arasında hüküm verirken başkalarının haklarına tecavüz etmemeleri hususunda onları uyarırdı. Nitekim Ümmü Seleme'den tahric edilen hadise göre Rasulallah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, odasının kapısında hasımların davalastığını işitince onların yanına çıktı ve şöyle dedi:

إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّهُ يَأْتِينِي الْحَصْمُ فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَرْبَعًا مِنْ بَعْضٍ فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ فَأَقْضِي لَهُ بِذَلِكَ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلْيَأْخُذْهَا أَوْ لِيَتْرُكْهَا

“Ben ancak bir beşerim. Hasım bana gelir ve olur ki sizden biriniz diğerinden daha belîğ konuşabilir. Ben de onun doğru sözlü olduğunu sanırım da buna göre onun lehine hüküm veririm. Her kime bir Müslüman’ın hakkını verecek olursam aldığı şey ancak ateşten bir parçadır. Bunu ister alsın isterse bıraksın.” [Buhari] Aynı şekilde *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’dan şu tahric edilmiştir:

وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنَّ أَلْفَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ

“Ben ne kan ne de mal hususunda herhangi bir kimseye yaptığım herhangi bir haksızlıktan ötürü benden bir şey talep edilmeksizin Allah ile karşılaşmayı umarım.” [Tirmizi] İşte bütün bunlar, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in iki makamı üstlendiğini göstermektedir: Nübüvvet ve risalet makamı ile Allahu Teâlâ’nın kendisine vahyettiği şeriatı ikame etmek için dünyada Müslümanların başkanlığı makamıdır. Her iki makamın yükünü üstlenirken o makamın gerektirdiği şekilde ve birinde diğerinden farklı hareket ederdi. İnsanlardan yönetim hususunda biat aldı, bu biatı kadınlardan ve çocuklardan aldı ve ergenlik çağına ulaşmamış çocuklardan biat almadı. Bu da bu biatın yönetim üzerine alınan bir biat olup nübüvvet üzerine alınan bir biat olmadığını teyit etmektedir. Bundan dolayıdır ki Allahu Teâlâ’nın, risaletin tebliği ve yükünü üstlenme hususunda herhangi bir şeyden dolayı ona kızmadığını görürüz. Aksine insanların kendisine icabet etmemesinden dolayı canını sıkılamasını talep etmiştir. Çünkü risaletin yükünü üstlenmek yalnızca tebliğden ibarettir ve ona düşen sadece tebliğ etmektir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ

“O hâlde nefsin onlar hakkında birtakım üzüntülere dalmasın.”

[Fâtır Suresi 8]

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ

“Onlar için üzülmeye ve kurmuş oldukları tuzaklardan dolayı kendini sıkıntıya koyma.” [Nahl Suresi 127]

إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ

“Sana düşen ancak tebliğdir.” [Şura 48] Ancak Allahu Teâlâ, daha önce nazil olmuş ve tebliğ etmiş olduğu hükümleri tatbik etmek üzere yaptığı fiillere hükmetme yükünü üstlenirken *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’e kızmıştır. Zira Allahu Teâlâ, bunları evla olanın tersine yaptığı için O’na kızmıştır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُنْجَنَ فِي الْأَرْضِ

“Hiçbir nebiye yeryüzünde ağır basıp zaferler elde edinceye (düşmanı iyice ezinceye) kadar esirler alması olacak bir şey değildir.” [Enfal Suresi 67]

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ

“Allah seni affetti. Onlara niçin izin verdin?” [Tevbe Suresi 43] İşte bütün bunlar yönetimde Müslümanların başkanlık makamının nübüvvet makamından farklı olduğu hususunda açıktır. Tüm bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki Hilâfet, dünyadaki tüm Müslümanların genel başkanlığı olup ilahi bir makam değil, beşerî bir makamdır. Çünkü Hilâfet, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in üstlendiği yönetim makamıdır. Bu makamı terk etmiş ve bu hususta Müslümanlardan bir Müslüman’ın kendisine halef olmasını farz kılmıştır. Dolayısıyla Hilâfet, nübüvvette değil, yönetimde halifesi olmak üzere Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in yerine geçmektir. Dolayısıyla da Hilâfet, Allahu Teâlâ’dan vahiy ve şeriat almak için İslâm hükümlerini tatbik etmek ve İslâm davetini taşımak için Müslümanların başkanlığı hususunda Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’e ait bir Hilâfet’tir.

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in masumiyeti ise O’nun yönetici oluşu bakımından değil, nebi oluşu bakımındandır. Çünkü masumiyet, insanlara şeriatları ile hükmedip etmediklerine veya şeriatlarını tebliğ etmekle sınırlı kalıp kalmadıklarına bakılmaksızın bütün nebi ve rasullerin taşınması gereken sıfatlardandır. Efendimiz Muhammed *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, masum olduğu gibi efendimiz Musa, İsa ve İbrahim *Aleyhimu’s Selam* da masumdur. Dolayısıyla masumiyet, yönetim için değil, nübüvvet ve risalet içindir. *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in yönetimin yükünü üstlenirken haram bir fiili işlememesi ve farz olan bir fiili terk etmemesine gelinece bu, yönetici oluşu bakımından değil, nübüvvet ve risalet açısından masum olması bakımındandır. Dolayısıyla *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in yönetimle kaim olması masumiyet sıfatına sahip olmasını gerektirmez. Ancak *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, aslen nebi ve rasul oluşu bakımından masumdur. Buna göre yönetimi, insanlara hükmetmek üzere bir beşer olması vasfı ile üstlenirdi. Nitekim onun bir beşer olduğu Kur’an’da açıkça geçmektedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ

“De ki: Ben, ancak sizin gibi bir beşerim.” [Kehf Suresi 110] Ardından O’nun diğer insanlardan farklılık yönünü açıklamaktadır:

“Bana vahyediliyor.” [Kefh Suresi 110] Dolayısıyla O’nu diğer insanlardan ayıran özellik, kendisine vahyediliyor olmasıdır. Yani kendisinde nübüvvetin olmasıdır. Bunun dışında ise o, diğer insanlar gibi bir beşerdir. Binaenaleyh Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* yönetim hususunda diğer insanlar gibi bir beşerdir. Dolayısıyla da O’nun halifesi olacak olanın da diğer insanlar gibi bir beşer olacağında şüphe yoktur. Çünkü o, nübüvvet ve risalette değil ancak yönetim hususunda O’nun halifesi olur. Bunun içindir ki halifenin masum olması şart değildir. Çünkü masumiyet, yönetimin gerektirdiği bir şey değil, sadece nübüvvetin gerektirdiği bir şeydir. Halife ise sadece bir yöneticidir. Dolayısıyla Hilâfet’i üstlenecek kimse için masumiyetin şart koşulması söz konusu değildir. Hatta Hilâfet’i üstlenecek kimse için masumiyetin şart koşulması caiz değildir. Çünkü masumiyet, nebilere hastır. Bundan ötürü masumiyetin nebilerden başkasına ait olması caiz değildir. Zira nebi ve rasulde masumiyet sıfatının varlığını tebliğ gerektirmektedir. Bu da tebliğ ettiklerinde masum olmaları demektir. Haramları işlememe hususunda masum olması ise tebliğde masumiyete bağlı bir konudur. Çünkü tebliğde masumiyet ancak haramları işlemekten masum olmakla gerçekleşir. Dolayısıyla masumiyeti gerektiren şey, risaletin tebliği olup ne insanların tasdik edip etmemesi ne de amellerde hata edilip edilmemesi değildir. Bilakis masumiyeti gerektiren şey, sadece risaletin tebliğ edilmesidir. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*; Allahu Teâlâ tarafından korunmuş olmasaydı risaleti gizlemesi, ona bir şey eklemesi veya eksiltmesi, söylemediği bir şey hususunda Allahu Teâlâ’ya karşı yalan isnat etmesi, hata ederek tebliğ etmesini emretmediği bir şeyi tebliğ etmesi mümkün olurdu. Bütün bunlar ise hem Allahu Teâlâ tarafından risalete hem de tasdik edilmesi farz olan bir rasul olmasına aykırıdır. Dolayısıyla rasulün risaletin tebliğinde masumiyet sıfatına sahip olması kaçınılmazdır. Buna bağlı olarak haram işlemekten masum olmuştur. Bunun içindir ki âlimler, nebilerin günah işlemekten masum olması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları sadece büyük günahları işlemekten masum olduklarını ve küçük günahları işlemlerinin mümkün olduğunu söylerken bazıları ise büyük, küçük her türlü günahı işlemekten masum olduklarını söylemişlerdir. Ancak onlar bunu, fiillerin tebliğinin tamamlayıcısı olup olmamalarına bağlı olarak söylediler. Eğer fiiller tebliğinin tamamlayıcısı iseler tebliğde masumiyet bunları da kapsar ve nebi bunlardan masum olur. Zira bu fiillerde masum olmadıkça tebliğ tamamlanmaz. Yok, eğer fiiller tebliğin tamamlayıcısı değil iseler

masumiyet bunları kapsamaz ve bu fiillerde masum olmazlar. Çünkü o zaman bu fiiller olmadan da tebliği tamamlanır. Bundan dolayı rasullerin kesinlikle tebliğin tamamlayıcısı olmayan evla olana aykırı olan fiilleri işlemekten masum olmadıkları hususunda Müslümanlar arasında ihtilaf yoktur. Binaenaleyh masumiyet, tebliğe hastır. Bunun içindir ki masumiyet sadece nebi ve rasullere ait olup onların dışında mutlak olarak bir kimse için olması caiz değildir.

Ayrıca masumiyetin delili, akli delildir. Allahu Teâlâ'nın şu kavline gelince:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ النَّبِيِّ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister.” [Ahzab Suresi 33] Bu ayetin manası, *“Sizden şüphe ve töhmeti gidermek ister!”* demektir. Bu ayet, şu üç ayetin parçasıdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ النَّبِيِّ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا وَادْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا

“Ey Nebi hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvalı kimseler iseniz edalı ve yumuşak söylemeyin. O takdirde kalbinde hastalık bulunan kimseler umutlanır. Siz hep uygun söz söyleyin. Evlerinizde oturun, cahiliyede olduğu gibi açılıp saçılarak, salınıp yürümeyin. Namazı da dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah ve Rasulü'ne itaat edin. Ey ehl-i beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek ister. Evlerinizde okunan, Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Muhakkak Allah, her şeyin inceliklerini bilir, her şeyden haberdardır.” [Ahzab Suresi 32-34] Bu ayetin masumiyet ile uzaktan yakından bir alakası yoktur. Allahu Teâlâ'nın [لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ] *“...sizden kiri gidermek...”* kavlinin *“sizi masum kılmak”* şeklinde anlaşılması mümkün değildir. Bilakis kirin giderilmesi, pisliğin giderilmesidir. Burada kastolunan ise manevi pisliktir ki o, bu cümleden önceki iki ayetin cümlelerinde açıkça görüldüğü üzere şüphe ve töhmettir. Burada geçen taharet/temizlik, şüphe ve töhmetten arınmaktır. Çünkü [الرِّجْسَ] *“rics”* kelimesinin manası; maddi kirlilik, manevi kirlilik ve aynı zamanda azaptır. Nitekim Kur'an'da bu manalarda gelmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ

“Şu hâlde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun.” [Hac Suresi 30]

كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Allah, iman etmeyenlerin üzerine işte böyle kirlilik/pislik çökerdir.” [En’am Suresi 125] Bu iki ayette [الرِّجْسَ] “rics” kelimesi, manevi pisliktir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَوْ لَحْمِ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ

“... Domuz eti ki o pisliktir...” [En’am Suresi 145] Bu, necis demektir. Yani o, maddi pisliktir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ

“O, akıllarını kullanmayanları murdar kılar.” [Yunus Suresi 100] Dolayısıyla ayette geçen, [لِيَذْهَبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ] **“...sizden kiri gidermek...”** kavli **“Sizden manevi pisliği giderir.”** demektir ki o **“töhmət”** tir. Şu kavline gelince [يُطَهِّرُكُمْ] **“tam anlamıyla sizi temizlemek”** buradaki [يُطَهِّرُكُمْ تَطْهِيرًا] kelimesi ve [تَطْهِيرًا] kelimesi lügatte, Kur’an’da veya Sünnet’te kesinlikle masumiyet manasında geçmemiştir. Zira lügatte [طَهَرَ الشَّيْءَ] **“O şeyi temizledi.”**, **“Onu necasetten temizledi.”** demektir. Yine **“Kadın, hayızdan, necasetten ve kusurdan temizlendi.”** denilir. Taharet, şeriatta pisliği kaldırmaktır. Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle demiştir:

لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ بَغِيرِ طُهُورٍ

“Allah, temizliğin olmadığı bir namazı kabul etmez.” Kur’an’da da bu manalarda geçmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَتَيَّابِكَ فَطَهَّرَ

“Elbiseni temizle.” [Müddesir Suresi 4]

مَاءٍ لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ

“Onunla sizi temizlemek için su (indirdi).” [Enfal Suresi 11]

وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ

“Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın.” [Bakara Suresi 222] Bu ayetlerden kastolunan necasetten ve hayızdan temizlenmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ

“(Allah) seni seçti ve seni arındırdı.” [Âl-i İmran Suresi 42] Bu, kusurlardan arındırdı, demektir.

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا

“Eğer cünüb iseniz, temizleniniz.” [Maide Suresi 6] Yani pislikten temizleniniz, demektir. Yine müminler için de temizlemek kelimesi geçmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُنِيعَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ

“Allah size herhangi bir güçlük çıkarmaz fakat sizi tertemiz kılmak/arındırmak, size nimetini tamamlamak ister.” [Maide Suresi 6] İşte bu nassların hepsi, ayetten kastolunanın Allah Teâlâ’nın onları şüphe ve töhmetten arındırması olduğunu belirlemekte ve onların masumiyeti olduğunu nefyetmektedir. Dolayısıyla bahse konu ayet, masumiyete delalet etmemektedir.

Binaenaleyh tebliğde nebi ve rasulün masum olmasını kaçınılmaz kılan akıldır. Zira nebi ve rasul olması masum olmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde nebi ve rasul değildir. Yine Allah Teâlâ’dan risaleti tebliğ etmekle mükellef olmayan bir kimsenin masum olmasının caiz olmayacağını da kaçınılmaz kılan akıldır. Bunun sebebi ise onun bir beşer olup Allah Teâlâ’nın yarattığı fitratı gereği, hata etmesi ve unutulmasıdır. Allah Teâlâ’nın risaleti ile mükellef olmamasından dolayı onda masum olmasını gerektirecek husus bulunmamaktadır. Kendisinin masum olduğunu iddia ederse bunun manası, onun Allah Teâlâ’nın risaleti ile mükellef olması demektir ki bu caiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ’nın Rasülü Muhammed *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’den sonra nebi yoktur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ

“Fakat O, Allah’ın rasulü ve nebilerin sonuncusudur.” [Ahzab Suresi 40]

Dolayısıyla masumiyet iddiasında bulunmak, risalet iddiasında bulunmayı gerektirir. Rasul olan, Allah Teâlâ’dan aldıklarını tebliğ eden olduğuna ve insan olması hasebiyle de tebliğinde hata ve sapma ihtimali bulunduğu göre, Allah’ın risaletini tebliğde değişiklikten ve değiştirmeden korunmasının zorunluluğu, rasullerin hata ve yanılmadan da masum olmasını gerektirmektedir. İşte sadece bu sebepten dolayı masumiyet, rasullerin sıfatlarından bir sıfattır ve masumiyeti gerektiren sadece budur. Rasul olanın dışında bir kimse için masumiyet iddiasında bulunulduğu zaman -ki bilindiği üzere masumiyeti gerektiren ancak Allah Teâlâ’nın risaletini tebliğ etmektir- bu kimse için masumiyetin gerektirdiği ve masumiyetin sebebi iddiasında bulunulmuş olunulur ki o, risaletin tebliğidir. Dolayısıyla o, kendisinin Allah Teâlâ’nın risaletini tebliğ etmekle mükel-

lef olduğunu iddia etmiş olur. Binaenaleyh halifede masumiyetin olmasının şart koşulması caiz değildir. Çünkü bunun şart koşulması, onun Allahu Teâlâ'nın risaleti tebliği etmekle mükellef olması demektir. Dolayısıyla bu da masum olmasını gerektirir. Bu ise caiz değildir.

Tüm bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki halife, bir beşerdir. Hata yapması ve isabet etmesi mümkün olduğu gibi herhangi bir beşerden hasıl olan yanılma, unutmama, yalan, hiyanet ve masiyet gibi şeylerin ondan da hasıl olması mümkündür. Çünkü o, bir beşer olup nebi veya rasul değildir. Nitekim Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, imamdan zulüm ve masiyet gibi insanların kendisine buğzedecekleri ve lanet okuyacakları vb. şeylerin hasıl olabileceğini haber verdiği gibi onun hata edebileceğini de haber vermiştir. Hatta ondan açık küfrün hasıl olabileceğini haber vermiştir. Züheyr Bin Harb, Şebabe, Veraka, Ebu Zinad'dan, o A'rac'tan, o da Ebu Hurayra'dan Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini haber verdiği rivayet edilmiştir:

إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُنْفَى بِهِ فَإِنْ أَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعَدَلَ كَانَ لَهُ بِذَلِكَ أَجْرٌ وَإِنْ يَأْمُرُ بِغَيْرِهِ كَانَ عَلَيْهِ مِنْهُ

“İmam/halife bir kalkandır. Onun arkasında savaşılr ve onunla korunulur. Eğer Allah Azze ve Celle'den ittika etmeyi emreder ve adil olursa bundan dolayı onun için bir ecir vardır. Eğer başkasıyla emrederse bundan dolayı onun aleyhine (günah kazanmak) vardır.” [Muslim]

Bu da imamın masum olmaması ve Allahu Teâlâ'ya ittikadan başkasını emretmesinin mümkün olması demektir. Yine Osman Bin Ebu Şeybe, Cerir Ameş'ten, o da Zeyd Bin Vehb'den, o da Abdullah'tan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

إِنَّهَا سَتَكُونُ بَعْدِي أَثَرَةٌ وَأُمُورٌ تُتَكْرَرُ وَتَنْهَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَأْمُرُ مَنْ أَدْرَكَ مِنْكَ ذَلِكَ قَالَ تَوَدُّونَ الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْكُمْ وَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الَّذِي لَكُمْ

“Benden sonra başkalarının size tercih edildiği ve uygun görmeyeceğiniz işler olacaktır. Ashab: Ey Allah'ın Rasulü! Böylelerine bizden kavuşanlara ne emredersiniz? Şöyle buyurmuştur: Üzerinizdeki hakkı tastamam yerine getirirsiniz ve kendi lehinize olanları da Allah'tan istersiniz.” [Muslim] Yine İshak Bin İbrahim el-Hanzalî, İsa Bin Yunus, el-Evzai, Zeyd Bin Yezid Bin Cabir'den, o da Zerik Bin Hayyân'dan, o da Muslim Bin Karta'dan, o da Avf Bin Malik'ten Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğinin haberi verildi:

خِيَارُ أَمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَشِرَارُ أَمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَلَتَعْنُونَكُمْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَادِيهِمْ بِالسَّيْفِ فَقَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ وَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْ وَلَايَتِكُمْ شَيْئًا تَكْرَهُونَهُ فَاتَّكِرُوا عَمَلَهُ وَلَا تَنْزِعُوا يَدًا مِنْ طَاعَةٍ

“Sizin en hayırlı imamlarınız onlardır ki siz onları seversiniz, onlar da sizi severler; siz onlara dua edersiniz, onlar da size dua ederler. İmamlarınızın şerlileri de onlardır ki siz onlara buğz edersiniz, onlar da size buğz ederler; siz onlara lanet edersiniz onlar da size lanet ederler. Dedik ki: Ey Allah’ın Rasulü! Kılıçlarımızla onlara karşı koymayalım mı? Dedi ki: Aranızda salatı ikame ettikleri müddetçe hayır! Eğer valilerinizden kerih gördüğünüz bir şey görürseniz amelinin kerih görün ve itaatten el çekmeyin.” [Muslim]

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ جُنَادَةَ ابْنِ أَبِي أُمَيَّةَ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ وَهُوَ مَرِيضٌ قُلْنَا أَصْلَحَكَ اللَّهُ حَدَّثَنَا بِحَدِيثٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِ سَمِعْتَهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَعَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَنَا فَقَالَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ قَالَ إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ

“İsmail, İbni Vehb Amr’dan, o da Bukeyr’den, o da Busr Bin Saîd’den, o da Cunâde Bin Ebu Ümeyye’den şöyle dediğini tahdis etti: Hasta hâldeyken Ubade Bin Samit’in yanına girdik ve ona dedik ki: Allah sana afiyet versin. Bize Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’den işittiğin ve Allah’ın sana faydalı kıldığı bir hadisi anlat. O da dedi ki: Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bizi çağırdı ve biz de O’na biat ettik. Bizden biat alırken söylediği sözler arasında şunlar vardı: Hoşumuza giden ve gitmeyen hususlarda, zor ve kolay günlerimizde ve başkalarının bize tercih edilmesi hâlinde bile dinleyip itaat etmek, Allah’tan kesin bir delilin bulunduğu apaçık bir küfür hâli görmedikçe emir sahipleri ile çekişmemek üzere biat ettik.” [Buhari] Aişe RadiyAllahu Anhâ’dan Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

ادْرَعُوا الْحُدُودَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ فَإِنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَلَا تَسْبِيْلُهُ فَإِنَّ الْإِمَامَ أَنْ يُخْطِئَ فِي الْعَفْوِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يُخْطِئَ فِي الْعُقُوبَةِ

“Gücünüz yettiğinde Müslümanlardan hadleri uzaklaştırmaya çalışınız. Eğer onun için bir çıkar yol varsa onu serbest bırakınız. Çünkü imamın affetmek hususunda hata etmesi, cezalandırmakta hata yapmasından daha hayırlıdır.” [Tirmizi] İşte bu hadisler, imamın hata etmesinin, unutulmasının ve günah işlemesinin mümkün olduğu hususunda açıktır. Buna rağmen Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, İslâm ile hükmettiği, açık küfür hasıl olmadığı ve masiyeti emretmediği sürece ona itaat

etmeye bağlı kalınmasını emretmiştir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in halifelerden Müslümanların karşı çıkacağı şeylerin hasıl olacağını ve buna rağmen onlara itaat edilmesini haber vermesinden sonra halifenin masum olması gerekir ve insanlar için mümkün olan şeyler onun için mümkün değildir, denilmesi doğru mudur?

Hilâfet'in vakıası açısından ve masumiyetin şart koşulmaması hatta masumiyetin şart koşulmasının caiz olmaması açısından böyledir. Ancak *"Halifenin masum olması şarttır."* diyenler bu sözlerine dair birtakım deliller getirdiler. Dolayısıyla bunların ortaya konulması ve bu delillerde ifade edilenlerin ne olduğunun açıklanması kaçınılmazdır. Bu iddialar, şu dört delilde özetlenir:

1- *"İmam/halife, şeriatın korunmasında, tebliğinde ve öğretiminde, tebaanın işlerinin üstlenilmesinde, aralarında adaletin tesis edilmesinde, mazluma insaf edilmesinde, hadlerin ve tazirin ikame edilmesinde, İslâm'ın tatbikinde, bütün bunların şer'î şekilde yerine getirilmesinde nebinin yerini almaktadır. Dolayısıyla hayatının başından sonuna kadar kasten veya sehven olsun küçük ya da büyük günahlardan ve kubuhlardan masum ve münezze olmaları kaçınılmazdır."*

2- *"İmamın masiyet işlemesi mümkün olsaydı kesinlikle kendisini masiyet işlemekten ve hataya düşmekten alıkoyacak masum bir imama ihtiyaç duyulurdu. Eğer ikinci imamın da hata etmesi ve masiyet işlemesi mümkün olursa kendisini bundan alıkoyacak masum bir imama ihtiyaç duyulur. İşte mesele, silsile şeklinde devam eder veya masiyet işlemesi ve hata etmesi caiz olmayan masum bir imamda son bulur. Bunun içindir ki imamın masum olması kaçınılmazdır."*

3- *"İmamet, kendisine teslim olmak ve kendisi ile amel etmek üzere konulmuş olan ilahi kanunun korunması için var olan ilahi bir makamdır. İnsanların emîrliklerinden bir emîrlik olmadığı gibi hükümetlerin anayasalarından kanun ve anayasa şeklinde bir şeriat da değildir ki onunla oynamak mümkün olsun. Zira şanı yüce olan kulların Rabbi, şeriatının üzerine masum olmayan bir kimseyi veli yapmaz. Ta ki insanlar, ona güven duysunlar, ondan hükümleri Allahu Teâlâ'nın hükümleri diye alsınlar, hükümlere kendileri ile amel etmeye ve teslim olmaya mâni olacak herhangi bir şüphe sızmasın. Bu ise ancak şeriatı korumakla kaim olan velinin masumiyeti ile olur. Zira masum olmayan bir kimsenin masiyet işlemesi ve hata etmesi mümkün olmasından dolayı ona güvenilmez ve insanlara götürdüğü şeyin onlar nezdinde Allahu Teâlâ'nın hükmü olduğu kesinlik kazanmaz. Onun*

koruyucu olarak dikilmesinden maksat, hükümlerin bir kısmı için değildir. Bilakis Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in getirdiği her şey içindir. Dolayısıyla bütün hükümleri bilen olması ve dünya var oldukça kendileriyle amel edilmesi için hepsini koruyan olması kaçınılmazdır. Bazı hükümleri bilen veya masiyet işlemesi ve hata yapması mümkün olan bir kimse nasbedilirse onun nasbı teklifin maksadı ile çelişen bir nasp olur. Teklifin maksadı ise teslim olmak ve şeriatın getirdiği her şey ile amel etmektir. Şeriatın getirdiklerinin kıyamet gününe kadar baki olduğu ise bilinen bir husustur ve maksadın bozulması, el-Hakim için imkânsızdır. Dolayısıyla masum olmayan veya bazı hükümleri bilen bir kimsenin nasbedilmesi imkânsızdır."

4- "Nasslar, halifenin masum olmasının vacip olduğuna delalet ederek gelmişlerdir. Zira Kur'an'dan bazı ayetler bunu beyan ederek gelmişlerdir. Bu, şu üç ayette gayet açıktır:

a- Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

"Ahdim zalimlere erişmez!" [Bakara Suresi 124] Allahu Teâlâ'nın bu kavli, şeriatın koruyucusu imamın masumiyetinin vacip oluşunun delilidir. Zira ayet, Bakara Suresi'ndedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

"Hani Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti. (Allah) Ben seni insanlara imam yapacağım! demişti. O: Zürriyetimden de! demişti. Allah: Ahdim zalimlere erişmez! demişti." [Bakara Suresi 124] Bu ayetten sonra geçen ayetlerin ifade ettiği gibi onu imam yapan kelimelerdir. İbrahim, Allahu Teâlâ'nın [إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا] **"Ben seni insanlara imam yapacağım."** kavlini işitince ve bu şerefli makamın büyüklüğünü görünce bu makamdan zürriyeti için de bir pay olmasını temenni etti. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: [لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ] **"Ahdim zalimlere erişmez!"** Bunun manası şudur ki bu makam, hayatında kısa bir zaman da olsa kendisine veya başkalarına zalim olsun, zulümle kirlenmiş veya kirlenen kimselerden birine verilmez. Bilakis hayatında herhangi bir zulüm işlemeyen kimseye verilir.

b- Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ

"Acaba hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?" [Yunus Suresi 35] Bu

ayet, imamın masum oluşunun vacip olduğuna dair bir delildir. Çünkü o, hakka iletmektedir. Hata yapması mümkün olan bir kimse ise hakka isabet etmesi tesadüf etse de hakka iletemez.

c- Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

“Allah’a itaat edin, Rasul’e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de.” [Nisâ Suresi 59] Bu ayet, emir sahiplerinin yani imamın masum olduğuna dair bir delildir. Çünkü Allahu Teâlâ, özel bir yer ve zaman tahsisi olmaksızın emir sahibine mutlak olarak itaat edilmesini emretmiştir. Bu da itaat edilen kimsenin masum olmasını gerektirir. Çünkü başkası, masiyeti emredebilir ve hata yapabilir. Zemden dolayı haram olmasına rağmen bu hâlde ona itaat etmek vacip olsaydı şanı yüce olan el-Mevla, iki zıddın veya iki çelişkinin birleştirilmesini emretmiş oldurdu ki bu, muhaldir/imkânsızdır. Dolayısıyla itaat edilen kimsenin masum olması kaçınılmazdır. Ayrıca Allahu Teâlâ, emir sahibine itaat etmeyi, itaat edilmesini kendisine itaatla birleştirdiği Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e itaat ile birleştirmiştir. Bu da tazimi gerektirir. Emir sahibinden maksat, masum imamlardır.”

İmamın masum olması şarttır diyenlerin delilleri işte bunlardır. Bunlardan her birinin cevabının özeti aşağıdaki şekildedir:

Birincisi: Halife, yönetimde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in yerini şeriatı Allahu Teâlâ’dan tebliğ ederek değil, onu tatbik ederek almaktadır. Dolayısıyla halife, Allahu Teâlâ’dan tebliğde değil, yönetimde onun halifesidir. Bu da masum olmasını gerektirmez. Çünkü yönetim görevi, aklen ve şeran masumiyeti gerektirmez. Müslüman, erkek, özgür, bağı, akıllı, adil ve kudretli olması gibi halifenin birtakım sıfatlara sahip olmasının şart koşulduğu doğrudur. Bu sıfatlardan her biri, hakkında varit olan şer’î delile binaen şart koşulmuştur. Ancak bu sıfatların şart koşulması, halife olacak kimsenin bu sıfatlara muhalefet etmekten masum olması demek değildir. Bilakis bunun manası, insanlardan bu makamı üstlenecek kimsenin bu makamı üstlendiğinde bu sıfatlara sahip olması demektir. Yoksa bunun manası, bu sıfatların dışına çıkmaktan masum olması demek değildir. Bilakis onun bu sıfatların dışına çıkması mümkündür. Bu durumda ise ya azledilmeyi hak eder ya da Hilâfet’ten dışarı çıkar. Bu sıfatların halifede şart koşulması, şahitliğinin kabul edilmesi için şahitte adalet vasfının şart koşulması gibidir. Onda bu vasfın şart koşulması, onun buna ters düşmekten korunmuş olması demek değildir. Binaena-

leyh halifenin yönetimde nebinin yerini alması, onun masum olması gerektiğine dair bir delil olmaz. Şeriatın Müslümanlar tarafından tebliğ edilmesine gelince bu, şeriatın Allahu Teâlâ'dan tebliğ edilmesi demek değildir. Bu ancak daveti insanlara taşımak, onlara İslâm'ın fikirlerini ve hükümlerini öğretmek gibi Allahu Teâlâ'nın Müslümanlara vacip kıldığı hususları yerine getirmektir. Kesinlikle bunun dışında bir şey demek değildir. Bu ise Allahu Teâlâ'dan tebliğ etmek değildir. Bilakis bu, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in getirdiği tekliflerden bir tekliftir. Bu ise Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Allahu Teâlâ'dan tebliğ etmesinden farklıdır. Bunun için masumiyeti gerektirmez ve ona gerek de yoktur. Tebliği yerine getirmek, diğer şer'î teklifleri yerine getirmek gibidir. Tebliğ, halife olması vasfı ile halifeye vacip değildir. Bilakis tebliğ, şeriatı bilen her Müslüman'a vaciptir. Halife, Müslüman olması vasfı ile şeriatı tebliğ etmekle emrolunmuştur. Eğer öyleyse bu, onun âlim olması itibarıyla. Çünkü şeriatı bilen Müslüman'a, bildiği hususta tebliğ yapması farzdır. Tebliğ edenlerin masum olması farz olmadığı gibi onlar için şart da değildir. Halife olması vasfı ile halifeye vacip olan İslâm davetinin taşınmasına gelince bu hem otoritenin elinde olan bir yönetici olması vasfı ile ona vaciptir hem de onu belli bir metotla -ki o cihaddır- taşınması vaciptir. Bunun için masumiyet şart değildir. Hatta şart koşulması söz konusu değildir.

İkincisi: Halife isyan ettiğinde onun masiyet işlemesine mâni olacak bir imama gerek yoktur. Sadece onu muhasebe ederek ona karşı çıkacak veya onu değiştirecek bir ümmete gerek vardır. Nitekim Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, ümmetin halifeyi muhasebe ettiğini açıklamış, ümmetten ona karşı çıkmasını talep etmiş, ondan razı olan ve masiyetinde ona tâbi olan herkesi Allahu Teâlâ'nın önünde sorumlu kılmıştır. Ebu Gassan el-Mesmaî ve Muhammed Bin Beşşar hep birlikte Muaz'dan (lafız Ebu Gassan'a aittir. Muaz, İbni Hişam ed-Destevî'dir.), bana babam Katade'den, el-Hasan Dabbe Bin Muhassan el-Anzi'den, o da Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in eşi Ümmü Seleme'den Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini nakletti, demiştir:

إِنَّهُ يُسْتَعْمَلُ عَلَيْكُمْ أَمْرَاءُ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرَأَ وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا نَقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا

“Başınıza emîrler atanacak. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa berî olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tâbi olursa (o başka)! Dediler ki: Onlarla savaşmayalım mı? Dedi ki: Salata ikame ettikleri (İslâm ile yönettikleri) sürece hayır!” [Muslim] Böylece şeriat, halifenin

masiyet işlemesine mâni olunacak metodu açıklamıştır. Bu metot ise ona mâni olacak bir imamın olması değil, bilakis ümmettir. Halife, kendisinin masiyet işlemesine mâni olacak bir halifeye gerek duymaktadır diyen bir kimse, yönetimin ne olduğunu idrak etmemekte ve onu tasavvur edememektedir. Çünkü halife, başka bir halifeye mâni olmaz. Ancak yönetim için onunla savaşırsın veya ona tâbi olur. Böylece halife değil, vali olur ki isyan etmesinden dolayı onunla savaşılsın. Dolayısıyla bir halifenin başka bir halifenin masiyet işlemesine mâni olması nasıl düşünülür?

Üçüncüsü: İmamet, ilahi bir makam değil beşerî bir makamdır. İmamet varlık amacı, ilahi bir kanunu korumak değildir. O ancak Allahu Teâlâ'nın efendimiz Muhammed *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e indirdiği şeriatı tatbik etmek için vardır. Şeriatın korunmasına gelince Allahu Teâlâ, Kur'an'ın korunmasını garanti ederken şeriatın korunmasını da garanti etmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّا نَحْنُ نَرِئُكَ الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

“Zikri kesinlikle biz indirdik. Elbette onu yine biz koruyacağız.”

[Hicr Suresi 9] Halifenin belirlenmesinden maksat, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in getirdiği her husus için koruyucu olarak belirlemek değildir ki “*Halife hükümlerin hepsini bilen ve koruyan olmalıdır.*” denilsin. Onun belirlenmesinden maksat, sadece Kitab'ın ve Sünnet'in hükümlerini ikame etmek yani İslâm'ı tatbik etmek ve İslâm davetini dünyaya taşımaktır. Bu, onun bütün hükümleri bilen ve koruyan olmasını gerektirmez. Bunun için masum olmasını da gerektirmez. Dolayısıyla bu, nasbedildiği/atandığı asıl amacın bir tarafa bırakmasını gerektiren bir durum değildir.

Hükümleri, amel etmeye ve teslim olmaya mâni olacak herhangi bir şüphenin sızmadığı Allahu Teâlâ'nın gerçek hükümleri diyerek kendisinden almaları için insanların ona güvenmesine gelince bu, halifenin masum olup olmaması ile gerçekleşmez. Bu ancak bizzat hükmün delili ile gerçekleşir. Eğer delil, şer'î bir delil olup şer'î bir şekilde istinbat edilmişse insanlar bu hükmün şer'î bir hüküm olduğuna güvenirler ve bu durumda halifenin kim olduğuna bakmaksızın onlara, bu hükümle amel etmelerine ve ona teslim olmalarına mâni olacak herhangi bir şüphe sızmaz. Hatta bu hüküm, kendi istinbatlarına ters düşse bile böyle olur. Çünkü müctehitler arasındaki istinbat farklılığı, hükmü bir müctehit için şer'î, diğerinin için şer'î olmayan yapmaz. Bilakis o, hükmü istinbat eden

nezdinde şer'î delillerden bir delil şüphesi olduğu sürece tüm Müslümanlar nezdinde şer'î bir hükümdür. Lügat ve şer'î bilgilere göre bu istinbatın benzerini istinbat etmek mümkündür.

Masum olmayanın masiyet işlemesi ve hata yapması mümkün olup kendisine güvenilmemesi ve eda ettiği şeyin Allahu Teâlâ'nın hükmü olduğunun kesinlik kazanmamasına gelince bu hususta mesele, sadece hüküm ve yöneticidir. Yani kendisi ile hükmedilen ve eda edilen hüküm ile hükmeden ve eda eden yöneticidir. Talep edilen güven ise sadece Allahu Teâlâ'nın hükmü olup olmaması bakımından hükme olan güvendir. Yoksa Allahu Teâlâ'nın hükmünü eda edip onunla hükmediyor olup olmaması bakımından yöneticiye olan güven değildir. Zira önemli olan, sadece İslâmî olup olmaması bakımından kendisi ile eda edilen hükümdür. Yoksa masum olup olmaması bakımından hükmü veren kişi değildir. İnsanların, kendisi ile amel etmelerine ve kendisine teslim olmalarına mâni olacak şüphenin sızmasına engel olacak şekilde hükme güvenmesini sağlayan unsur, sadece şer'î olup olmaması bakımından bizzat hükme olan itibarlarıdır. Yoksa hükmü kendisinden aldıkları halifenin masum olup olmaması değildir.

Ayrıca Hilâfet makamına ne âlemlerin Rabbi, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in yerine bir halife çıkarmakta ne de Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* kendi yerine bir halife çıkarmaktadır. Halifeyi çıkarıp Allahu Teâlâ'nın Kitabı ve Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Sünneti üzerine ona biat edenler ancak Müslümanlardır. Bunun delili, biat hadisleridir; bu hadislerin genel naaslar şeklinde gelmesidir ve belirli bir imama değil mutlak olarak bir imama isnat edilmeleridir. Yine bunun delili, ümmet ile olan alakasında halife üzerindeki genel sorumluluklarıdır. Binaenaleyh Hilâfet makamı, hiçbir şekilde masumiyeti gerektirmez.

Dördüncüsü: Masumiyetin şart koşulduğuna dair delil olarak getirilen nasslara gelince bunların içinde masumiyete delalet eden tek bir nass dahi yoktur. Birinci nassa gelince ki o, şudur:

لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

“Ahdim zalimlere erişmez.” [Bakara Suresi 124] Bu ayette geçen “*imam*” kelimesi, Hilâfet demek değildir, yönetim demek de değildir. “*İmam*” kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette geçmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً

“Ondan önce de bir rahmet ve imam/rehber olarak Musa’nın kitabı vardır.” [Ahkâf Suresi 12]

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَرْوَاحِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا فُرَّةً أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

“Ve onlar ki: Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatan eşler ve zürriyet bağışla ve bizi takva sahiplerine imam/önder kıl, derler.” [Furkan

Suresi 74] Bu iki ayetteki “*imam*” kelimesi, uyulacak örnek demektir. İmam Buhari, Allahu Teâlâ’nın [وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا] **“Bizi takva sahiplerine imam kıl.”** kavli hakkında şöyle demiştir: *“İmamlar; bizden öncekilere uyarız. Bizden sonrakiler de bize uyar.”* Allahu Teâlâ’nın şu kavlindeki imam kelimesi ise:

وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

“Hani Rabbi İbrahim’i birtakım kelimelerle imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti. (Allah) Ben seni insanlara imam yapacağım! demişti. O: Zürriyetimden de! demişti. Allah: Ahdim zalimlere erişmez! demişti.” Bu ayette geçen “*imam*” kelimesinden mak-sat, nübüvvet ve örnekliktir. Çünkü bu ayetten sonra gelen ayetler, Kâbe’den, İsmail *Aleyhi’s Selam*’ın kavminden, sonra İbrahim *Aleyhi’s Selam*’a nübüvvet verilmesinden bahsetmektedir. Böylece ayetin manası, *“Seni, insanlar sana uysun ve sana tâbi olsun diye bir imam yaptık.”* olmaktadır. Bu ayette, burada imam kelimesinin Hilâfet veya yönetim manasına gelmesi imkânsızdır. Hele ki İbrahim *Aleyhi’s Selam* yönetim üstlenmemiş ve yönetici olmamışken. İbrahim *Aleyhi’s Selam* sadece bir nebi ve rasul idi. Zira o, kendisine verilen zürriyetine de verilmesini isteyince Allahu Teâlâ O’na, örneklik ve nübüvvet olan bu makamın zalimler için olmadığını söyledi. Dolayısıyla ayette halifenin masumiyetine dair bir delalet yoktur. Bunun da ötesinde “*zalimler*” kelimesinin mefhumu muhalefeti, “*masumlar*” değil, “*adiller*” olur. Zira “*Zalim olmayanlar, masumlardır.*” demek değildir. Sadece “*Zulmün yokluğu ile yani adaletle vasıflanmışlar.*” demektir. İkinci nassa gelince o, şu ayettir:

أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ

“Acaba hakka ileten mi...” [Yunus Suresi 35] Yani hakka ileten Allah *Subhanehû ve Teâlâ*, demektir. Ayetin tamamı şöyledir:

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلْ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ

“De ki: Ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı? De ki: Hakka Allah iletir. Acaba hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır,

yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?” Kurtubi, tefsirinde şöyle demektedir: *“Onlara de ki: Hakka Allah iletir. Sonra ayıplayarak ve üstüne bastırarak onlara de ki: Hakka ileten mi yani hakka yönelten mi -ki Allahu Teâlâ’dır- uyulmaya daha layıktır yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Yani ilah edindikleri putları kastetmektedir. Zira putlar, hiçbir kimseyi hidayete erdiremez. Bilakis onlar, taşınmadıkça kendi kendilerine yollarını bulamazlar, yürüyemezler ve yerlerinden hareket edemezler.”* Dolayısıyla ayetin bütün konusu, hidayet ve hidayeti gösterene tâbi olma hakkında olup yönetim ve Hilâfet’le bir alakası yoktur. İmam ise insanlara hükmeder ve onun işi hidayet değil, yönetimdir. O, sapanları ve asileri cezalandırır ve kâfirlerle savaşır. Burada [الهادي] *“hâdi/hidayeti gösteren”* kelimesi, ancak rasule itlak edilir. Zira bu mana, halifeye intibak etmez ve bu ayet ile halifenin masumiyeti arasında bir alaka yoktur. Yönetim, hidayet midir yoksa şeriati tatbik etmek midir?

Üçüncü nassa gelince ki o, şu ayettir:

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

“Allah’a itaat edin, Rasul’e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de.” [Nisâ Suresi 59] Bu ayet, emir sahiplerine itaati emretmektedir. Bu itaatin, Allahu Teâlâ’ya ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e* itaate eş kılınması ise sadece bu itaatin hükmünün emir sahipleri itaate bağlı kaldıkları sürece Allahu Teâlâ’ya ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e* itaatin hükmü gibi olduğuna delalet içindir, başka bir şey için değil. Bu itaat, aynı ayette tahsis edilmeksizin bilfiil genel olarak varit olmuştur. Ancak bu itaat, başka ayet ve birçok hadiste tahsis edilmiştir. Zira itaatle alakalı o ayet ve hadisler bu itaati, masiyet ve küfür olmayan hususla tahsis etmişlerdir. Masiyette ona itaat etmemeyi emretmişlerdir. Bununla yetinmeyip aynı zamanda imama karşı çıkmayı emretmişlerdir. Yine küfürde itaat etmemeyi emretmişlerdir. Bununla yetinmeyip aynı zamanda imamla savaşmayı emretmişlerdir. Bu hususta tahsis edici ayet ve hadisler gayet açıktır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَا تُطِيعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا

“Kalbini zikrimizden gafil kıldığımız kimseye itaat etme!” [Kehf Suresi

28]

فَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ

“Kâfirlere itaat etme.” [Furkan Suresi 52]

فَلَا تُطِيعِ الْمَكْذِبِينَ

“Yalanlayıcılara itaat etme.” [Kalem Suresi 8]

وَلَا تُطِعْ كُلَّ خَلَّافٍ مَّهِينٍ

“Alabildiğine yemin edene ... itaat etme.” [Kalem Suresi 10]

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا

“Onlardan hiçbir günahkâra yahut hiçbir nanköre itaat etme.” [In-san Suresi 24] Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e hitap, O’na has ve O’nun hususiyetlerinden olduğuna dair bir delil varit olmadıkça ümmetine de hitaptır. Burada da bu hitabın O’na has olduğuna dair bir delil varit olmamıştır. Dolayısıyla bu hitap ümmeti için de bir hitap olmaktadır. Nafi’den, o da Abdullah’tan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ

“Masiyetle emrolunmadığı sürece Müslüman kişiye, hoşlandığı ve hoşlanmadığı hususlarda dinleyip itaat etmesi vaciptir. Masiyetle emrolunduğunda ise dinlemek ve itaat etmek yoktur.” [Buhari] İbni Ömer’den Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلَّا أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ

“Müslüman kişiye, masiyetle emredilmedikçe hoşuna giden ve gitmeyen hususta dinlemek ve itaat etmek vaciptir. Eğer masiyetle emrolunursa dinlemek ve itaat etmek yoktur.” [Muslim] Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in halifelere ve emîrlere itaat edilmesi hususunda şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَالُوا أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا

“Dediler ki: Onlarla savaşmayalım mı? Dedi ki: Namazı ikame ettikleri (İslâm ile yönettikleri) sürece hayır!” [Muslim] Yine şöyle rivayet edilmiştir:

قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نُنَادِيهِمْ بِالسَّيْفِ فَقَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ

“Denildi ki: Ey Allah’ın Rasulü! Kılıçlarımızla onlara karşı koymayalım mı? Dedi ki: Aranızda namazı ikame ettikleri müddetçe hayır.”

[Muslim]

إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا

“Apaçık bir küfür görmedikçe.” [Buhari, Muslim]

فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرَأَ، وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ، وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ

“Her kim onları kerih görürse berî olur. Her kim onlara karşı çı-karsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tâbi olursa (o başka)!” [Muslim] İşte bu ayet ve hadisler, halifeye itaati masiyet ve küfür olmayan hususlarla tahsis etmektedir. Dolayısıyla bu durumda “Masum olmayan masiyetle emredebilir, hataya düşebilir. Ona itaat vacip olursa Allah’ın, masiyeti haram kılarken halifeye itaati emretmesi ile iki zıddın birleştirilmesini emretmiş olması gerekir.” demek doğru olmaz. Böyle bir şey söylemek imkânsızdır. Çünkü iki zıddı birleştirme diye bir şey yoktur. Zira Allahu Teâlâ, masiyet ve küfür olmayan hususlarda itaati emrediyor, masiyet ve küfür olan hususlarda ise itaat etmemeyi masiyetin yasaklanmasını emrediyor. Bu konuda Allahu Teâlâ’nın emirleri arasında bir tezat/zıtlık ve tenâkuz/çelişki yoktur. Böylece bu ayet, masumiyetin şart koşulmasına dair delil olmaya uygun değildir. Böylelikle de onunla delil getirmek düşmüş olur.

Masumiyetin şart olduğunu söyleyenlerin delilleri işte bunlardır. Bunların hepsi, delil getirme konumundan düşmüşlerdir ve delil olmaya uygun değildir. Bütün bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki halifenin masum olması şart değildir. Hatta bunun şart koşulması caiz değildir. Hilâfet, ilahi değil, beşerî bir makamdır. Böylece İslâm Devleti, ilahi değil, beşerî bir devlet olmaktadır.

Halifenin Azli

Halifenin durumunda onu Hilâfet’ten çıkaracak şekilde bir değişiklik olduğunda halife azledilir. Halifenin durumunda onu Hilâfet’ten çıkarmayan fakat halifelikte kalması şeran caiz olmayacak şekilde bir değişiklik olduğunda halifenin azli vacip hâle gelir. Halifeyi Hilâfet’ten dışarı çıkaran durum ile halifenin azlinin vacip hâle geldiği durum arasındaki fark ise şudur: Halifeyi Hilâfet’ten çıkaran birinci durumda, bu durum hasıl olur olmaz ona itaat etmek gerekmez. Azlinin vacip hâle geldiği ikinci durumda ise azletme işlemi bilfiil tamamlanana kadar ona itaat etmek farz olarak devam eder. Halifenin durumunu değiştirip onu Hilâfet’ten çıkaran durum, şu üç husustur:

- 1- Halife İslâm’dan çıktığında (mürtet olduğunda)
- 2- İyileşme ümidi olmayan sürekli deliliğe tutulduğunda
- 3- Kurtulmaya güç yetiremediği güçlü bir düşmanın eline esir düştüğünde ve esaretten kurtulma ümidi olmnadığında

Halife, bu üç durumda Hilâfet'ten dışarı çıkar ve azline hükmedilmemiş olsa bile hemen azledilir. Halifede bu üç vasıftan birinin bulunması ile ona itaat etmek gerekmez ve emirleri infaz edilmez. Ancak onda bu durumların hasıl olduğunun ispat edilmesi gerekir. Bu ispatın ise Mezalim Mahkemesi önünde olması gerekir. Böylece onun Hilâfet'in dışına çıktığına ve azline hükmetsin ki Müslümanlar da başka biri ile Hilâfet akdi yapsınlar. Halifenin durumunda onu Hilâfet'ten çıkarmayan fakat halifelikte kalması şeran caiz olmayacak şekilde bir değişikliğin olması durumuna gelince bunlar şu beş husustur:

1- Halifenin açık fıskı sebebi ile adaletinin zedelenmesi

2- Halifenin kadınsallaşması veya cinsiyetinin belirsiz bir hâl alması

3- Bazen akli başında bazen de delirmesi gibi sürekli olmayan bir deliliğe tutulması: Bu durumda başına bir vasi tayin edilmesi veya bir vekilinin olması caiz değildir. Çünkü Hilâfet akdi, onun şahsı üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla başkasının, onun yerine geçmesi caiz değildir.

4- İster uzuvlarından birinin eksilmesi ister işini yapmasına engel olacak tedavisi imkânsız bir hastalık olsun herhangi bir sebepten dolayı Hilâfet'in yükünü üstlenmekten âciz duruma düşmesi: Zira önemli olan iş yapmaktan âciz duruma düşmesidir. Şöyle ki halife olarak nasbedildiği işi yapmaktan âciz duruma düşmesi, dinle ilgili işleri ve Müslümanların maslahatlarını sekteye uğratar. Bu ise ortadan kaldırılması gereken bir münkerdir ve bunun ortadan kaldırılması ise ancak onun azledilmesi ile mümkündür. Onun bu durumda azlini vacip hâle getirir. Böylece de başka bir halifenin çıkarılması mümkün olur.

5- Halifeyi şeriata göre kendi görüşü ile Müslümanların maslahatlarında tasarrufta bulunmaktan acze düşüren baskı: Eğer halifenin üzerindeki baskı, Müslümanların maslahatlarını şer'î hükümlere göre sadece kendi görüşü ile gözetmekten acze düşürecek bir boyutta ise hükmen Hilâfet'in yükünü üstlenmekten âciz olarak kabul edilir. Dolayısıyla azledilmesi gerekir. Bu durum şu iki hâlde tezahür eder:

a- Halifenin çevresinden bir ya da birkaç kişinin ona musallat olarak işlerin yürütülmesine hükmetmeleri, ona baskı yapmaları ve kendi görüşlerine göre hareket etmeleridir. Şöyle ki halifenin, onlara karşı çıkmaktan âciz hâle gelmesi ve onların görüşüne göre hareket etmek zorunda kalması böyledir. Bu durumda bakılır: Eğer halifenin kısa bir süre içinde on-

ların tasallutundan kurtulma ümidi varsa onları uzaklaştırması ve onlardan kurtulması için ona bu kısa süre verilir. Eğer bunu yaparsa engel ortadan kalkmış ve acziyet gitmiş olur. Aksi takdirde azledilmesi gerekir.

b- Düşmanın tasallutu ve nüfuzu altına girerek onun isteğine göre hareket etmesi ve Müslümanların maslahatlarını idaresinde iradesini kaybetmesi sonucunda halifenin durumunun esirliğe benzer bir durum almasıdır. Bu durumda bakılır: Eğer içine düştüğü bu tasallut durumundan kısa sürede kurtulma ümidi varsa ona bu kısa süre verilir. Eğer kurtulma imkânı bulur ve düşman tasallutundan kurtulmayı başarırsa engel ortadan kalkmış ve acziyet gitmiş olur. Aksi durumda azledilmesi gerekir.

Bu beş hâlden herhangi birinin hasıl olması durumunda halifenin azledilmesi gerekir. Ancak bunun hasıl olduğu ispata muhtaçtır. Bunun ispatı ise Mezalim Mahkemesi önünde olur ve Hilâfet akdinin feshedilmesine ve halifenin azledilmesine hükmedilir. Böylelikle de halife azledilir ve Müslümanlar üç gün içerisinde başka biri ile Hilâfet akdi yapar.

Emîrlik

Emîrlik, başkanlık ve liderlik aynı anlamdadır. Başkan, lider ve emîr aynı anlamdadır. Hilâfet ise dünyadaki tüm Müslümanların başkanlığıdır. Hilâfet, emîrliktendir ve emîrlik kategorisine girer. Dolayısıyla halife, bir emîrdir ve müminlerin emîri diye isimlendirilir. Emîrlik geneldir, Hilâfet özeldir, her ikisi de başkanlıktır. Hilâfet kelimesi, bilinen bir makama sahiptir ve emîrlik kelimesi her emîr için geneldir. Müslümanlar, bir halife nasbetmekle emrolundukları gibi başlarına bir emîr nasbetmekle de emrolunmuşlardır. Çünkü emîrlik, yönetim çeşitlerindendir. Zira emîrlik, kendisi ile görevlendirilen hususta emir sahipliğidir. Emîrlik ile Hilâfet arasındaki fark ise şudur: Hilâfet, dünyadaki bütün Müslümanlar üzerinde geneldir. Emîrlik ise görevlendirilen kimseler ve görevlendirildikleri husus hakkında özel olup görevlendirilen kimseleri aşmayacağı gibi görevlendirildikleri hususu da aşmaz. Başkanlık, liderlik ve emîrlik üslup değil, şer'î bir hükümdür. Müslümanlar, Allahu Teâlâ'nın emrettiği ve şeriatta geçen husus çerçevesinde o hükümle mukayyettir.

Aralarında müşterek bir iş yürüten Müslümanlardan her cemaatin, başlarına bir emîr seçmeleri farzdır. Fakat iş, her biri için özel ve diğerinden farklı ise bu durumda onlardan başlarına bir emîr seçmeleri talep edilmez. Zira emîr ancak aralarında müşterek iş olduğunda cemaatin başına seçilir. Böylece otorite ve son söz emîre ait olur. Herhangi bir cema-

atin arasında müşterek bir işin bulunma vakıası, başlarına bir emîr seçmelerini zorunlu kılar. Aksi durumda bu iş, aralarında huzursuzluk çıkarır ve o iş hakkında fesat çıkar. Aralarında müşterek bir iş yürüten cemaat için bir başkan seçilmesinin Müslümanlara farz olmasına gelince Abdullah Bin Amr'dan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا يَجِلُّ لَا يَجِلُّ لِثَلَاثَةٍ نَفَرٍ يَكُونُونَ بِأَرْضٍ فَلَاةٍ إِلَّا أَمَرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدَهُمْ

“Üç kişinin aralarından birini başlarına emîr tayin etmeksizin açık bir alanda durmaları helal değildir.” [Ahmed Bin Hanbel] Yine sahih bir isnatla Ömer Bin Hattab'tan şöyle dediği tahric edilmiştir:

إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فِي سَفَرٍ فَأَمَرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدَكُمْ ذَاكَ أَمِيرٌ أَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Üç kişi bir yolculukta olduğunuzda birinizi başınıza emîr tayin edin. Bu, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in bir emridir.” [Bezzar] İbni Ömer hadisinden sahih bir isnatla Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği tahric edilmiştir:

إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ

“Üç kişi yolculukta olduğunda aralarından birini emîr seçsinler.” [Bezzar] Ebu Saîd el-Hudri'den şu hadis rivayet edilmiştir:

إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ

“Üç kişi yolculuğa çıktıkları takdirde mutlaka başlarına içlerinden birini emîr tayin etmelidirler.” [Ebu Davud] İşte bu hadisler, sayıları en az üç olan her grubun aralarından birini başlarına emîr tayin etmelerini zorunlu kılma hususunda gayet açıktır. Ancak hadislerde geçen [فِي فَلَاةٍ] **“bir açık alanda”** ve [فِي سَفَرٍ] **“bir yolculukta”** kavilleri, onların aralarında müşterek bir iş üzerinde açık bir alanda bir araya geldiklerine, bir yolculukta seyrettiklerine veya buna benzer müşterek bir iş üzere olduklarına delalet etmektedir. Buna parti veya cemiyet, seriyye, ordu, mahalle, şehir, bölge vb. de girer. Bu, açık bir alanda olan veya yolculuk yapan üç kişi için zorunlu kılındıysa sayıları daha büyük olan gruplar veya daha büyük işler için zorunlu kılınması evla babından ve daha uygundur. Zira hadisler açık bir alan, yolculuk ve bunlardan daha büyük ve daha önemli olan şeyler için geneldir. Uygun düşme mefhumu da buna delalet etmektedir. Usûl kaidesi şöyledir: [حَرَى الْخِطَابُ مَعْمُولٌ بِهِ] **“Hitabın içeriği/anlamı, kendisi ile amel edilendir.”** Zira bir şey emredildiğinde veya nehyedildiğinde emredilen ve nehyedilenden anlaşılan, metindekiyle sınırlandırılmaz bilakis emredilen veya nehyedilen husus hakkında metinden anlaşılan dâhil edilir. Yani bir şey emredildiğinde veya nehyedildiğinde emir ve

nehy, kendilerinden daha çok ve daha büyük olan şeyleri öncelikten dolayı kapsar. Mesela anne babaya sövmenin ve onlara vurmanın haram oluşu, Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin delaletinden dolayıdır:

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ

“O ikisine (anne ve babaya) öf bile deme.” [İsra Suresi 23] Yine yetimlerin mallarını telef etmenin haram oluşu, Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin delaletinden dolayıdır:

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا

“Şüphe yok ki zulümle yetimlerin mallarını yiyenler...” [Nisâ Suresi 10] Yine *“kantardan daha aşağısını ödeyip dinardan daha üstününü ödeme-mek”* sözü Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin delaletinden dolayıdır:

وَمَنْ أَهْلَ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بدينارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ

“Ehl-i kitapta öylesi vardır ki ona yüklerle mal emanet bırakırsan onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki ona bir dinar emanet bırakırsan tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez.” [Âl-i İmran Suresi 75] Aynı şekilde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, yolculukta ve açık alanda bir emîr tayin edilmesini emretmiştir. Dolayısıyla bu emir, yolculuktan daha hassas ve açık alanda bulunmaktan daha önemli hususlara uygulanır ve bunları evla babından kapsar. Zira hitabın içeriğinin delalet ettiği her husus, emre dâhil olur. Nitekim yukarıda geçen hadislerde açıklanan bu mefhumun uygunluğu, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in ameli de teyit edilmektedir. Zira Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, yolculuktan daha hassas olan hususlarda emîr tayin etmiştir. Nitekim hacda, gazvede ve vilayette emîr tayin etmiştir.

Bir mekân veya aralarında ortak bir işte her cemaatin bir emîr seçmesinin vacip oluşu açısından böyledir. Şeriat bu emîrin tek kişi olmasını kaçınılmaz kılmış, birden fazla olması caiz değildir. Zira İslâm'da kolektif liderlik veya kolektif başkanlık diye bir şey yoktur. İslâm'da liderlik sadece ferdîdir. Dolayısıyla lider, başkan ve emîrin tek kişi olması gerekir ve birden fazla olması caiz değildir. Bunun delili ise yukarıda geçen hadislerin metinlerinde ve Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in fiillerinde açıktır. Zira hadislerin hepsinde şöyle geçmektedir: [أَخَذَهُمْ] **“Aralarından birini”**, [أَخَذَكُمْ] **“Sizden birinizi.”** [أَخَذَ] **“Ehad”** yani **“bir”** kelimesi birden fazla sayıya delalet etmez. Bu, mefhumu muhalefetten de anlaşılır. Sayıda, sıfatta, gayede ve şartta nass olmadan mefhumu muhalefetle amel edilir.

Mefuhumu muhalefet, tek bir hâlde iptal edilir ki o da onu iptal eden bir nassın varit olması hâlidir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibi:

وَلَا تُكْرَهُوا قَتْلَائَكُمْ عَلَى الْبَغَاءِ إِنَّ أَرْدَنَ تَخَصُّنًا

“Cariyeleriniz kendilerini korumak isterse onları zinaya zorlamayın.” [Nur Suresi 33] Bu ayetin mefhumu muhalifi, *“Kendilerini korumak istemezlerse onları zinaya zorlayın.”* demektir. Ancak bu mefhumu muhalefet, Allahu Teâlâ'nın şu kavli ile geçersiz kılınmıştır:

وَلَا تَقْرُبُوا الزَّانِيَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

“Zinaya yaklaşmayınız. Çünkü o hayâsızlıktır ve kötü bir yoldur.” [İsra Suresi 32] Eğer mefhumu muhalefeti geçersiz kılan bir nass varit olmamışsa o zaman onunla amel edilir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibi:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِيَ فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ

“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun.” [Nur Suresi 2] Yine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavli gibi:

إِذَا بَلَغَ الْمَاءَ فَلْتَيْنِ لَمْ يَخْمِلِ الْخَبَثَ

“Su kulleteyne/iki büyük küpe ulaştığında pislik taşımaz.” Bu iki nass hakkındaki hüküm, özel bir sayı ile kayıt altına alınmıştır. Bu şekilde kayıt altına alınması ise bunun dışındaki sayıların buna muhalefet ettiğine delalet etmektedir. Dolayısıyla bu, yüz sopadan fazlasının caiz olmadığına ve iki kuleden az olduğunda pislik taşıyacağına delalet etmektedir. Buna göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, [فَلْيُؤْمَرُوا أَحَدُهُمْ] **“Aralarından birini emîr tayin etsinler.”** [إِلَّا أَمَرُوا أَحَدَهُمْ] **“Aralarından birini emîr tayin etmemeleri”** ve [فَأْمَرُوا أَحَدَكُمْ] **“Sizden birinizi emîr tayin edin!”** kavilleri, bu hadislerdeki mefhumu muhalefetin birden fazla kişiyi emîr tayin etmelerinin caiz olmadığına delalet etmektedir. Bundan dolayı gerek mantuken/lafızdan anlaşılan gerekse mefhumen hadislerin nassına binaen emîrlik tek bir kişiye aittir ve birden fazla kişinin emîr olması kesinlikle caiz değildir. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in ameli de bunu teyit etmektedir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* emîr tayin ettiği olayların hepsinde sadece bir kişiyi emîr tayin etmiştir ve bir yerde birden fazla kişiyi kesinlikle emîr tayin etmiş değildir.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Muaz ve Ebu Musa *RadiyAllahu Anhumâ*'yı Yemen'e gönderdiğine ve onlara şöyle dediğine dair rivayet edilen şu hadise gelince:

يَسِيرًا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِيرًا وَلَا تُنْفِرَا وَتَطَاوَعَا

“Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz ve birbirinize gönüllü olarak muamele ediniz.” Bu hadis, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in bir mekânda iki kişiyi emîr tayin ettiğine delalet etmez. Zira bu hadis şu metinle geçmiştir:

حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَدَّهُ أَبَا مُوسَى وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنْفَرَا وَتَطَوَّعَا

“Muslim, Şube, Saîd Bin Ebu Burde babasından şöyle dediğini nakletti: Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ebu Musa ve Muaz’ı Yemen’e gönderdi ve şöyle dedi: Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz ve birbirinize gönüllü olarak muamele ediniz.”

[Buhari] Yine aynı hadis, *Gazveler Babı*’nda şu metinle geçmiştir:

حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا مُوسَى وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ وَبَعَثَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مَخْلَافٍ قَالَ وَالْيَمَنُ مَخْلَافَانِ ثُمَّ قَالَ يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنْفَرَا فَانْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ

“Musa, Ebu Avane, Abdulmelik Ebu Burde’den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ebu Musa ve Muaz Bin Cebel’i Yemen’e gönderdi. Onlardan her birini ayrı bölgeye gönderdi. Yemen iki bölgedir. Sonra şöyle dedi: Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin. Daha sonra onların her biri kendi işine gitmek üzere yola koyuldu.” Bu rivayet, Yemen’e iki kişi gönderdiğine ve onlardan her birini Yemen’in bir yönüne ait kıldığına dair başka bir rivayeti tefsir etmektedir. Dolayısıyla ikisi tek bir mekânda emîr olmamışlardır. Onlardan her biri, diğerinin emîr olduğu mekândan başka bir mekânda emîr idi. Buna göre aynı işin iki tane başkanının olması, aynı yerin iki tane reisinin olması caiz değildir. Bilakis başkanın sadece bir tek kişi olması gerekir ve bundan fazla olması haramdır. Ancak şu bilinmelidir ki İslâm’da başkanlık, emîrlik ve komutanlık, liderlik değildir. Çünkü liderlik, lidere tâbi olmayı gerektirir. İslâm’da başkanlık ise başkana işleri gözetme, başkan olduğu hususta otorite, uğruna emîr nasbedildiği yetkilere göre başkanlığı altına giren her şeyi üzerine başkan nasbedildiği husus açısından şeriatın kendisine verdiği çerçevede infaz etme hakkı verir.

İslâm beldelerinde yaygın bir şekilde görülen meclis, konsey, yönetim kurulu vb. isimler altında faaliyet gösteren ve başkanlık yetkilerine sahip olan kolektif başkanlık uygulaması, şeriata aykırıdır. Zira başkanlık; kurula, parlamentoya veya konseye verilmiştir. Bunlar, emîrliği cemaate vermiş olmaktadır ve bu, hadislerin nasslarına binaen haramdır. Fakat konsey, meclis veya kurul; yükü üstlenmek, işler hakkında tartışmak ve

şûrayı yerine getirmek içinse bu caizdir ve İslâm'dandır. Çünkü Müslümanların, işlerini aralarında şûra ile görmeleri övülmüştür. Bu açıdan böylesi bir durumda şûranın görüşü, işlerin yapılması ile alakalı hususlarda çoğunluk ile bağlayıcı olur. Belli bir görüşe götüren teknik görüşler veya tanımlamalar ile ilgili hükümlerle alakalı hususlarda ise sadece şûra/danışma olur. Başkan istemesi hâlinde yapılması gereken işlerin dışında uygun gördüğünü hayata geçirebilir. Komünist düşünürlerin, liderliğin cemai veya ferdî olması hususunda ihtilaf etmelerine gelince bunun incelenmesine İslâm'da yer yoktur. Çünkü İslâm, gerek nass gerekse amel ile liderliğin ferdî oluşunu belirlemiş, bunun üzerinde Sahabe icması gerçekleşmiş ve bütün asırlarda ümmet buna bağlı kalmıştır.

İtaat

İtaat, devlette disiplinin olması için siyasi bir husustur. İtaat, devlet ve ümmette genel disiplini gösteren en önemli görüntülerdendir. Bundan dolayı vahiy, mucizeler, risalet ve Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şahsiyetinin varlığına ve bütün bunların itaatin oluşması için yeterli olmasına rağmen Kur'an, birçok ayette itaate teşvik etmiştir. Kur'an'ın getirdiği itaat, devletin ve ümmetin varlığının üzerine kurulduğu itaattir. O, aynı zamanda itaat ahlakı için bir açıklamadır. Nitekim ayetler -olması gerektiğinde- itaati, kendisine bağlanmayı zorunlu kılan ve onu Müslümanların karakterlerinden bir karakter yapan emreder şekilde gelmişlerdir. Yine ayetler -olması caiz olmadığında ise- itaati, yapılmamasını zorunlu kılan ve onu Müslüman'ın kendisini uzak tuttuğu hususlardan sayan biçimde nehyeder şekilde gelmişlerdir. İtaat karakterini oluştururken Kur'an'ın şöyle dediğini görürüz:

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ

“Allah’a itaat edin, Rasul’e de itaat edin.” [Nur Suresi 54]

فَأَتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي

“O hâlde bana uyun ve emrime itaat edin.” [Tâha Suresi 90]

وَأَسْمَعُوا وَأَطِيعُوا

“Dinleyin, itaat edin.” [Teğabun Suresi 16]

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

“Kim Allah’a ve Rasulü’ne itaat ederse onu orada ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokar.” [Nisâ Suresi 13]

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

“Rasul’e itaat edenler, Allah’a itaat etmiş olur.” [Nisâ Suresi 80]

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

“Kim Allah’a ve Rasul’e itaat ederse işte onlar, Allah’ın kendilerine nimetler verdiği kimselerle beraberdir.” [Nisâ Suresi 69] Bu ayetlerde Allahu Teâlâ, itaati mutlak olarak emretmiştir. Dolayısıyla itaat, sınırlandırılmamış bir şekilde gelmiştir. Yine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in masiyetle emredilmedikçe herhangi bir hâlde yöneticilere ve valilere itaat etmeyi emrettiğini görürüz. İbni Abbas’tan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شَيْئًا فَمَاتَ عَلَيْهِ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Her kim emîrinden kerih olan bir şey görürse sabretsin. Çünkü cemaatten bir karış bile ayrılan kişi ölürse ancak cahiliye ölümü ile ölmüş olur.” [Muslim] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, emîre itaat etmeyi cemaatten ayrılmak olarak saymıştır. Ebu Atârdî, İbni Abbas’tan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini işittim, dediğini anlattı:

مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شَيْئًا فَمَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Her kim emîrinden kerih olan bir şey görürse sabretsin. Çünkü cemaatten bir karış bile ayrılan kişi ölürse ancak cahiliye ölümü ile ölmüş olur.” [Muslim] Müslümanların Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e biat ettikleri hususlardan biri de itaattir. Cunâde Bin Ebu Ümeyye’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

دَخَلْنَا عَلَىٰ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ وَهُوَ مَرِيضٌ قُلْنَا أَصْلَحَكَ اللَّهُ حَدَّثَ بِحَدِيثٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِ سَمِعْتَهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَعَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَنَا فَقَالَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةً عَلَيْنَا وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ

“Ubade Bin Samit’in yanına o hasta olduğu hâlde girdik ve dedik ki: Allah sana afiyet versin. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den dinlediğin ve Allahu Teâlâ’nın kendisiyle sana fayda vereceği bir hadisi bize naklet! Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem bizleri biat etmeye çağırdı. Bizler de icabet ettik. Bizleri şundan sorumlu tuttu: Bizler O’na kötü hâlde, iyi hâlde, zorlukta ve kolaylıkta ve başkalarının bize tercih edilmesi hâlinde bile onu işitip itaat etmemiz ve apaçık küfür görmedikçe ve yanımızda Allah tarafından bir delil olmadıkça emir sahipleriyle çekişmemek ve onlara itaat etmek üzere biat ettik.” [Buhari]

Böylece ayet ve hadisler, itaati emreder bir şekilde gelmiştir. Ancak bu

itaat, İslâm'ın sınırları ile sınırlıdır. Bunun içindir ki Allahu Teâlâ'ya masiyette itaati nehyeden başka hadisler gelmiştir. Nitekim *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ

“Halıka (yaratıcıya) isyanda mahluka (yaratılmışa) itaat yoktur.”

[Ahmed Bin Hambel] Nâfi, Abdullah *RadiyAllahu Anh'tan SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ، فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ

“Müslüman olan kişiye düşen, masiyetle emrolunmadığı müddetçe sevdiği ve kerih gördüğü şeyde işitip itaat etmektir. Ancak masiyetle emrolunursa işitmek de itaat etmek de yoktur.” [Buhari]

Allahu Teâlâ bu itaati genel disiplin için olduğunda emretmiştir. Fakat bu itaat, İslâm'ın zıddına veya Allahu Teâlâ'nın yolundan başka bir yol için olduğunda İslâm ondan nehyetmiştir. Bunun içindir ki Allahu Teâlâ bizi bazı itaatlerden açıkça nehyetmiş ve şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَطِيعُوا قَرِيبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ

“Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba itaat ederseniz, imanınızdan sonra sizi çevirip kâfirler hâline getirirler.”

[Âl-i İmran Suresi 100]

وَلَا تُطِيعُوا مَنْ أَغْفَلْنَا قُلُوبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

“Kalbini zikrimizden gafil kıldığımız, hevasına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye itaat etme.” [Kefh Suresi 28]

وَإِنْ تَطِيعُوا أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

“Yeryüzünde bulunanların çoğuna itaat edersen seni Allah'ın yolundan saptırırlar.” [En'am Suresi 116]

فَلَا تُطِيعُوا الْكَافِرِينَ

“Kâfirlere itaat etme.” [Furkan Suresi 52]

فَلَا تُطِيعُوا الْمُكَذِّبِينَ

“Yalanlayıcılara itaat etme.” [Kalem Suresi 8]

وَلَا تُطِيعُوا مِنْهُمْ آتِمًا أَوْ كَفُورًا

“Onlardan hiçbir günahkâra yahut hiçbir nanköre itaat etme.” [In-

san Suresi 24]

وَلَا تُطِيعُوا كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ

“Alabildiğine yemin edene itaat etme.” [Kalem Suresi 10] Bu ayetlerin hepsi, sıfatları ile belirlenmiş bazı şahıslara itaati nehyetmektedir. Bu ayetlerin incelenmesi sonucunda bahsedilen itaatın, İslâm’ın zıddına ve İslâm’ın yolundan başka bir yol için olduğu ortaya çıkmaktadır. Allahu Teâlâ bunu bize açıklamıştır ki nefislerimizde itaatın oluşması, genel disiplini oluşturmaya yöneltici bir şekilde oluşsun. Böylece bu disiplini, itaat bulunduğu siyasi varlığa karşı zararlı hâle gelecek noktalardan uzak tutalım. Onun için Müslüman’ın Allahu Teâlâ’nın itaat emrine uyar-ken, Allah’ın kendilerine itaati nehyettiği kimselere itaat etmeyi terk etmesi gerekmektedir.

Halifenin Hüküm ve Üsluplar Benimsemesi/Kanun Koyması

[القَوَانِين] “*Kavânîn*” kelimsinin Arap lügatindeki manası, usûldür. Tekili kanundur. Kanun kelimesi, Arapçalaştırılmış yabancı bir kelimedir. Yabancı ıstılahta kanunun manası, insanların gereğince hareket etmeleri için sultanın çıkardığı emirdir. Kanun şöyle tarif edilmiştir: “*Sultanın, insanların ilişkilerinde uymaya zorladığı kaideler toplamıdır.*” Aslı bakımından kanun iki kısımdır:

Birinci Kısım: Aslen ilişkileri düzenleyen hükümlerdir. Bu da iki çeşittir:

- 1- Kanunu esasi yani anayasa
- 2- Anayasa dışındaki diğer kanunlar

İkinci Kısım: Asıllarına ait genel bir hüküm olan, ferî/detay fiilleri tanzim eden kanunlardır. Bunlara has bir hüküm yoktur ve bunlar, vesileleri tanzim eder. Yani onlar kendileriyle haklarında genel hüküm olan asli fiillere gidilen üsluplardır. Onların detaylarına ait özel bir hüküm yoktur. Onlar mekanizmaları/idari teşkilatları tanzim ederler. Onlara “idari kanunlar”, “idari nizamlar”, “yönetmelikler” vb. denir.

Mademki kulların fiilleri ile alakalı Şâri’nin hitabı, kendisine bağlanma zorunluluğu ile gelmiştir, o hâlde kulların fiilleri Allahu Teâlâ tarafından tanzim edilmelidir. İslâm şeriatı ister Allahu Teâlâ ile ister kendi nefisle-riyle isterse insanların birbirleri ile olan ilişkileri olsun fark etmez, insanların bütün fiil ve ilişkileriyle alakalı olarak gelmiştir. Bunun içindir ki ilişkilerini tanzim etmek için insanlar tarafından kanunların konulmasına İslâm’da yer yoktur. Zira insanlar şer’î hükümler ile mukayyettir/sınırlıdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.” [Bakara Suresi 229]

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

“Rasul size neyi getirdiyse onu alın, sizi neyden nehyettiye on-dan kaçın.” [Haşr Suresi 7]

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ

“Allah ve Rasulü bir işe hükmettiği zaman mümin erkek ve kadın için o işlerinde herhangi bir serbestlik yoktur.” [Ahzab Suresi 36] Aişe Radi-yAllahu Anhâ’dan Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği ri-vayet edilmiştir:

مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ

“Her kim, hakkında emrimiz olmayan bir amel işlerse o merdut-tur.” [Muslim] Dolayısıyla insanlar için hükümler koyan, sulta/otorite değil, Allahu Teâlâ’dır. İnsanları ve sultayı, ilişkilerinde bu hükümlere uymaya icbar eden, onları bu hükümlerle sınırlandıran ve onları başka hükümlere uymaktan men eden O’dur. Bundan dolayı insanların ilişkilerini tanzim etmek için hükümler koyma hususunda insana yer olmadığı gibi ilişkile-rini tanzim etmede beşer ürünü olan hükümlere ve kurallara uymada in-sanları icbar etme ve serbest bırakma hususunda sultaya da yer yoktur. Ancak Şâri’nin kulların fiillerine müteallik olan şer’î hükümler, Kur’an ve hadiste gelmiş olup Arap lügatına ve şeriata göre birkaç mana taşıyanları vardır. Dolayısıyla insanların bunları anlamakta ihtilaf etmeleri ve anla-madaki bu ihtilafın kastedilen manada farklılık boyutuna ulaşması doğal ve kaçınılmazdır. Binaenaleyh farklı ve çeşitli anlayışların olması kaçınıl-mazdır. Bunun içindir ki bir tek hüküm hakkında farklı ve çeşitli görüşler olabilir. Zira rivayet edildiği üzere Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ahzab Gazvesi’nden döndükten sonra şöyle dediğinde:

لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ

“Kimse Beni Kurayza mahalline varmadan ikinci namazını kılma-sın.” [Buhari] Birtakım kişiler bunu, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in acele edilmesini kastettiğini anlayıp ikinci namazını yolda kılarken birta-kım kişiler ise cümlelerin manasını kastettiğini anlayarak ikinci namazını kılmayıp ertelediler ve Beni Kurayza mahallinde kıldılar. Bu durum, Ra-sulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e iletilince her iki grubun da anlayışını kabul etti. Yine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dediğinde:

لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

“Kitabın Fatiha’sını okumayanın namazı yoktur.” [Buhari] Bir kısım insanlar Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in, bu kavli ile sahih namaz yoktur anlamını kastettiğini anlayıp *“Fatiha’nın okunması, namazın rükünlerinden bir rükündür, onu okumayanın namazı batıldır.”* derken diğer bir kısım insanlar da bu kavli ile kâmil namaz olmayacağının kastettiğini anlayıp *“Fatiha’nın okunması namazın rükünlerinden bir rükün değildir, bilakis Kur’an’ın okunması bir rükündür, onun için Kur’an’dan herhangi bir ayet okunup Fatiha okunmadığında namaz sahih olur.”* dediler. Aynı şekilde rivayet edildiği üzere Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu sözünde de ihtilaf ettiler:

لَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ

“Bir mümin bir kâfirden dolayı öldürülmez. Ahdinde duran ahit sahibi de öldürülmez.” [Nesai] Zira bir grup bunu şöyle anladı: *“Bir Müslüman, bir kâfiri öldürdüğünde bundan dolayı öldürülmeyip sadece hapsedmek gibi tazir cezası ile cezalandırılır. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in, [لَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ] ‘Bir mümin bir kâfirden dolayı öldürülmez.’ kavli, müminin öldürülmemesi hususunda gayet açıktır.”* Başka bir grup ise bunu şöyle anladı: *“Harbî kâfir ile zimmi kâfir birbirinden ayırt edilir. Zira bir Müslüman, zimmi kâfiri öldürdüğünde bundan dolayı öldürülür. Anlaşmalı kâfir ve eman verilen kâfir de böyledir. Fakat bir Müslüman, harbî kâfiri öldürdüğünde bundan dolayı öldürülmez. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in aynı hadisteki şu sözü buna delalet etmektedir: [وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ] ‘Ahdinde duran ahit sahibi de öldürülmez. Bunun manası, bir Müslüman bir kâfirden dolayı öldürülmeyeceği gibi ahit sahibi olan bir kimse de bir kâfirden dolayı öldürülmez, demektir. Ahit sahibi kâfir olduğuna göre ‘kâfir’ kelimesinin ‘harbî’ manasında olması kaçınılmaz olur. Yani ahit sahibi kâfir, harbî kâfirden dolayı öldürülmez, demektir. Dolayısıyla hadisin manası şöyle olmaktadır: Hem Müslüman hem de ahit sahibi, harbî kâfirden dolayı öldürülmez. Bunun mefhumu şudur: Hem Müslüman hem de ahit sahibi, harbî olmayan kâfirden dolayı öldürülür. Ahit sahibinin, bir kâfirden dolayı öldürülmeyen Müslüman gibi olması, hadiste geçen ‘kâfir’ kelimesinden kast olunanın, zimmi değil, harbî kâfir olduğuna delalet etmektedir.”* Nitekim Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e bir Yahudiyi öldüren bir Müslüman’ın getirildiği ve onu öldürttüğünün rivayet edilmesi bunu teyit etmektedir. İşte anlayıştaki bu farklılık, bir tek hükümdeki görüş farklılığıdır. Birçok ayet ve hadis bu şekildedir. Bir tek hüküm hakkında görüşlerin farklılığı, Müslüman’ın bunlardan tek bir görüşü al-

masını kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü bunların hepsi, birer şer'î hükümdür ve bir tek şahıs hakkında Allahu Teâlâ'nın hükmü birden fazla olmaz. Bunun içindir ki benimsemek için bunlardan bir tek hükmün belirlenmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı Müslüman bir amel yapmaya başladığında şer'î bir hüküm benimsemesi, hiçbir şekilde kaçınılmaz olan zorunlu bir husustur. Farz, mendup, haram, mekruh ya da mubah olsun sadece bir tek hükümle amel etmenin vacip olması belirli bir hükmün benimsenmesinin vacip olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun için her Müslüman'a, müçtehit ya da mukallit olsun, halife olsun ya da olmasın, amel etmek için şer'î hükümleri alırken belirli bir şer'î hüküm benimsemesi vacip olmaktadır. Belirli bir hüküm benimsediğinde bu şer'î hüküm onun hakkında Allahu Teâlâ'nın hükmü olur. Sadece onun gereğine göre amel etmesi, onu insanlara öğretmesi, İslâm'a ona göre davet etmesi zorunlu olur. Çünkü Müslüman'ın hükmü benimsemesinin manası; onunla amel etmesi, başkasına onu öğretmesi, İslâm'ın hükümlerine ve fikirlerine davet ederken ona davet etmesi demektir. Müslüman belirli bir hüküm benimsediğinde bu hükmün bizzat kendisi o Müslüman'ın hakkında Allahu Teâlâ'nın hükmü olur. Şu dört durum dışında bu hüküm terk etmesi caiz olmaz:

1-Bu hükmün delilinden daha kuvvetli bir delilin ortaya çıkması ile benimsediği hükmün delilinin zayıf olduğunu görmesi: Bu durumda Allahu Teâlâ'nın hükmü, kuvvetli delilin delalet ettiği hüküm olur. İşte o zaman benimsemiş olduğu hüküm terk etmesi ve yeni görüşü benimsemesi vacip olur. Çünkü kendisi hakkında Allahu Teâlâ'nın hükmü, bu yeni görüştür.

2-Yeni görüşü istinbat eden kimsenin istinbat ilminde kendisinden daha âlim olduğu, delil getirmede daha dakik/titiz olduğu veya şeriati daha çok kavradığına dair kendisinde bir zann-ı galibin oluşması: İşte o zaman benimsemiş olduğu görüşü terk etmesi ve başka bir görüşü benimsemesi caiz olur. Çünkü Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un ileri gelenlerinin kendi görüşlerini terk edip başkalarının görüşlerini aldıkları sabit olmuştur. Nitekim Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*, kendi görüşünü terk ederek Ali *RadiyAllahu Anh*'in görüşünü almıştır. Ömer *RadiyAllahu Anh* da kendi görüşünü terk ederek Ali *RadiyAllahu Anh*'in görüşünü almıştır.

3-Müslümanların sözlerinin bir tek görüşte birleştirilmesinin kastedilmiş olması: Bu durumda Müslüman'a benimsemiş olduğu görüşü terk edip Müslümanların sözlerinin üzerinde birleştiği görüşü benimsemesi caiz olur. Zira Osman *RadiyAllahu Anh*, insanların kendisine, Allahu

Teâlâ'nın Kitabı, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Sünneti, Ebu Bekir ve Ömer *Radiyallahu Anhumâ*'nın görüşleri üzere hükmetmesi şartıyla biat etmelerini kabul ettiği ve Sahabe *Radiyallahu Anhum*'un da bunu ikrar ettiği sabit olmuştur. Bu ise benimsediğini terk etmesi ve daha önce Ebu Bekir *Radiyallahu Anh* ve Ömer *Radiyallahu Anh*'in benimsediklerini benimsemesi demektir.

4-Halifenin, kendisinin içtihadı sonucunda ulaştığı hükme muhalif olan bir hüküm benimsemesi: Bu durumda Müslüman'ın, içtihadı sonucunda ulaştığı hükme göre amel etmeyi terk etmesi ve imamın benimsediği hükme göre amel etmesi gerekir. Çünkü [أَمْرُ الْإِمَامِ يَرْفَعُ الْخِلَافَ] **“İmamın emri, ihtilafı kaldırır.”** ve [أَمْرُهُ نَافِذٌ عَلَى جَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ] **“İmamın emri tüm Müslümanlar üzerinde nafizdir.”** şer'î kaideleri üzerinde Sahabe icması gerçekleşmiştir.

İşte bu dört durumda Müslüman, benimsediği hükmü terk etmeli ve başka bir hükmü benimsemelidir. Bunların dışında benimsemiş olduğu hükmü terk etmesi kesinlikle caiz olmaz. Çünkü her fert, şeriatla muhataptır ve her Müslüman içtihat veya taklit ederek ulaştığı hükmü benimseme hakkına sahiptir. Bir hükmü benimsediği zaman şer'î delille istisna edilen durumlar dışında benimsediği hükme bağlı kalmalıdır.

Bu izahat, her ferdin ilişkilerini kendi başına tanzim etmesi ile alakalı idi. Halifenin ümmetin işlerini götmesi, otoritenin yükünü üstlenmesi ve Allahu Teâlâ'nın hükümlerini insanlara ikame etmesi bakımından ise şöyledir: İnsanların işlerini gereğince götmek üzere belirli hükümlerin benimsenmesinin kaçınılmaz olduğunda şüphe yoktur. Yine zekât, vergi, haraç ve dış ilişkiler gibi yönetim ve otorite işleri gibi tüm Müslümanlar için genel olan hususlarda, devletin ve yönetimin birliği ile alakalı her bir hususta belirli hükümlerin benimsenmesi de kaçınılmazdır. Bu durumlarda halife tarafından benimseme yapılması caiz değil, vacip olur. Çünkü yapmaya başladığı amel bakımından bütün amellerini Allahu Teâlâ'nın hükmü olan belirli bir hükme göre yürütmesi, Müslüman olması itibarıyla kaçınılmaz bir husustur. Bu hususta özel amellerle genel ameller arasında bir fark yoktur. Onun durumu yönetim ve otorite işlerinden olması bakımından asli amellere dâhildir ve bunların, belirli bir hükme göre yürütülmesi kaçınılmazdır.

Devletin birliği ile alakalı olan husus da belirli bir hükme göre yürütülmelidir. Çünkü devletin birliği farzdır ve buna götüren tüm ameller de

farzdır. Bunun içindir ki devletin birliği ile alakalı her husus için bir hüküm benimsemek caiz değil, farzdır. Bunların dışında halifenin, insanları kendileri ile amel etmeye zorunlu kıldığı belirli hükümler benimsemesi caiz olur, benimsememesi de caiz olur. Bu hususta halife; Müslümanların menfaati için en yararlı, İslâm'ın yayılması ve hükümlerinin öğretilmesi için en kuvvetli, yönetimin adaleti ve otoritenin kuvveti için en uygun gördüğü ile amel eder.

Nitekim Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*, birtakım şer'î hükümler benimseyip insanların onlara uymasını zorunlu kılmıştır. Ondan sonra Ömer, Osman ve Ali *RadiyAllahu Anh* da birtakım hükümler benimseyip insanların onlarla amel etmesini zorunlu kılmışlardır. Sahabe *RadiyAllahu Anhum* bütün dönemleri boyunca buna sükût etmişlerdir. Hükümlerin benimsenip insanların onlarla zorunlu kılınmasına ve daha önce kendi benimsedikleri hükümlerle amel etmeyi terk etmeye zorlanmaları hakkında Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'dan herhangi birinin karşı çıktığı duyulmamıştır. Hâlbuki bu husus yani kendileri nezdinde Allahu Teâlâ'nın hükümleri olduğu hâlde insanları benimsedikleri hükümleri terk etmeye zorlamak, karşı çıkılması gereken hususlardandır. Dolayısıyla bu, halifenin belirli hükümler benimsemesi ve insanları bu hükümlerle amel etmeye zorlaması hakkının olduğuna dair bir Sahabe icmasıdır. Bundan dolayı ister benimsemenin kendisine vacip olduğu isterse caiz olduğu hususta olsun halife, belirli hükümler benimsediğinde tebaasından her Müslüman'a bu hükümle amel etmesi, daha önce benimsemiş olduğu hükümle amel etmeyi terk etmesi vacip olur. Çünkü halifenin benimsediği hüküm, amel etmesi için onun hakkında Allahu Teâlâ'nın hükmü olur ve bu hükmün aksi ile amel etmesi Müslüman'a helal olmaz. Bilakis halifenin benimsediği hüküm, kendisinin uygun gördüğüne ters de olsa, kendi nazarında delili zayıf da olsa Müslüman'ın sadece bu hükümle amel etmesi vacip olur. Bu vacibiyet Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'un bu husustaki icmasından dolayıdır. Zira imamın belirli hükümler benimseyip onlarla amel etmeyi emretmesi hakkının olduğu ve Müslümanların da içtihatlarına ters düşse de bu hükümlere itaat etmeleri gerektiği hususunda Sahabe *RadiyAllahu Anhum* icma etmiştir. Bu husustaki meşhur şer'î kaideler şunlardır:

[لِلسُّلْطَانِ أَنْ يُحْدِثَ مِنَ الْأَقْصِيَّةِ بِقَدْرِ مَا يَحْدُثُ مِنْ مُشْكِلَاتٍ] **“Sultanın ortaya çıkan sorunlar miktarınca hüküm koyma hakkı vardır.”** [أَمْرُ الْإِمَامِ يَرْفَعُ الْخِلَافَ] **“İmamın emri ihtilafları ortadan kaldırır.”** [أَمْرُ الْإِمَامِ نَافِذٌ] **“İmamın emri nafizdir.”** Yani kişinin halife ile insanlar arasındaki hususlarda ve halife

ile Allahu Teâlâ arasındaki hususlarda devlete itaat vardır. Çünkü imamın benimsediği hüküm, amel etmek bakımından onun hakkında Allahu Teâlâ'nın hükmü olur. Ancak insanların imamın emrine teslim olmaları, imamın benimsediği hükümlere göre amel etmelerinin zorunluluğu, kendi görüşlerine ve benimsedikleri hükümle amel etmeyi terk etmeleri, imamın benimsediğini benimsemek sayılmaz. Bu sadece imamın emrine teslim olmak ve amel etmek yönünden imamın benimsediğini uygulamak olup onun benimsediğini benimsemek değildir.

Bunun içindir ki herhangi bir Müslüman'ın, halifenin benimsediğine aykırı olsa da kendi benimsediği hükümleri öğretmesi, İslâm'a davet ederken bu hükümlere davet etmesi caizdir. Çünkü Sahabe'nin icması, halifenin benimsediğine göre amel etme gerekliliği hakkında olup onu öğretmek ve ona davet etmek gerekliliği hakkında değildir. Zira o, amele hastır. Bunun içindir ki Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*, kişinin İslâm'a girmedeki önceliğine ve başka bir şeye bakmaksızın Müslümanlar arasında malı eşit şekilde dağıtırken Ömer *RadiyAllahu Anh* ise kişi ve İslâm'daki kıdemine/önceliğine, kahramanlığına baktığını görürüz. Nitekim Ömer *RadiyAllahu Anh* bu hususta Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh* ile tartışmıştır. Fakat Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın benimsediğine teslim olmuş ve kendi görüşünü benimsemeye devam etmiştir. Hilâfet görevini üstlendiğinde Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh*'ın görüşü ile amel etmeyi ilga etmiş/geçersiz kılmış ve kendi görüşü ile amel etmiştir. Bunun içindir ki Müslüman'ın görüş benimsemesi ile halifenin benimsediğine teslim olması arasında fark vardır. Zira halifenin benimsediğine teslim olmak, sadece onunla amel etmek zorunluluğudur, ona davet etmek ve onu öğretmek değildir. Görüş benimsemek ise onu öğretmek, ona davet etmek ve onunla amel etmektir. Bunun içindir ki halifenin benimsediğine aykırı görüşler benimseyen siyasi kitlelerin varlığına yani siyasi partilerin varlığına izin verilir. Fakat bunların hepsi de diğer Müslümanlar gibi sadece amel etmek yönünden başkasına değil, halifenin benimsediğine göre amel etmeye zorlanırlar.

Ayrıca halife şer'î hükümleri benimserken kendi katından bir hüküm koymamakta, sadece şer'î içtihat ile istinbat edilmiş şer'î bir hüküm vasfı ile belirli bir görüşü seçmektedir. Zira hüküm koyucu olan sadece Allahu Teâlâ'dır. Bundan dolayı halife, şeriat ve şer'î hükümlerle mukayyettir. Çünkü ona Kitap ve Sünnet ile amel etmesi şartı ile biat edilmiştir. O, halife olsa da Müslüman olması vasfı ile Allahu Teâlâ'nın emirleri ve nehiyleri ile mukayyettir; şer'î hükümlerin sınırında durmak zorundadır ve bu

sınırı aşması hiçbir şekilde caiz değildir. Halifenin bir tek hüküm dahi olsa İslâm şeriatından olmayan bir hükmü getirmesi helal olmaz. Zira Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavli gayet açıktır:

مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ

“Her kim, hakkında emrimiz olmayan bir amel işlerse o merduttur.” [Muslim] Bundan dolayı imama bir helali haram kılması, bir haramı helal kılması, bir hükmü ilga etmesi veya bir hükümle amel etmeyi durdurması helal olmaz. Çünkü bu, her bir Müslüman’a haram olduğu gibi halife de haramdır. Şöyle denilmez: *“Müslümanların maslahatı, filan şeyi haram kılmayı, falan şeyi mubah kılmayı gerektirdi.”* Böyle denilmez. Çünkü Allahu Teâlâ, Müslümanların maslahatını belirli hükümler ile belirlemiştir. Halife gelip bu hükümlerden başkasında bir maslahat gördüğünde o hükümleri neshetmiş olur ki bu da kesinlikle caiz değildir. Bunun içindir ki şöyle de denilmez: *“Müslümanların işlerinin gözetilmesi, ona o işleri kendi içtihiyıyla uygun gördüğü şekilde yürütme hakkını vermiştir.”* Böyle denilmez. Çünkü Allahu Teâlâ ona, Müslümanların işlerini Kitap ve Sünnet’e göre yani şer’î hükümlerle gözetmesi hakkını vermiştir ve ona bu çerçevede içtihat hakkı tanımıştır. Böylece o, hakkında bir nassın gelmediği, asılları hakkında nassın genel olarak geldiği fer’î ameller hakkında içtihat eder. Zira o, en yararlı ve en uygun gördüğü hususların seçiminde içtihat eder. Hakkında Allahu Teâlâ’nın hükmünün geldiği hususlarda ise halifenin içtihadına yer yoktur. Bilakis o, herhangi bir değiştirme ve tahrif olmaksızın şer’î hükmü olduğu gibi uygulamakla yükümlüdür. Evet halife şeriatın haram kıldığı bir harama kesin bir şekilde götüren bir mubah ameli görebilir. Mesela kesin olarak insanların dinlerinde fitneye düşmesine yol açan ya da insanlar arasında fışkın yayılmasına yol açan belirli bir kitabın piyasalarda dolaştığını görebilir. Bu durumda onun yasaklanmasını emreder. Şeriatın ortadan kaldırılmasını vacip kıldığı bir eziyete/sıkıntıya kesin şekilde götüren bir mubah amel görebilir. Mesela yoldan geçmeyi engelleyecek ya da yoldan geçenlere sıkıntı verecek şekilde deponun önüne malın konulmasını görebilir. İşte o zaman o mubah yasaklanır ve bunu yapanlar cezalandırılır. Ancak bu, helali haram kılmak değildir. Bilakis o, istinbat ettiği bir şer’î hükmü uygulamaktır. Bu hükmü ise şu şer’î kaidelerden istinbat etmiştir: **“Harama vesile olan şey de haramdır.”**, [الْوَسِيلَةُ إِلَى الْحَرَامِ مُحَرَّمَةٌ] **“Mubahın kollarından bir kol zarara götürdüğünde sadece bu kol yasaklanır ve o şey mubah olarak kalmaya devam eder.”** Başka birinin istinbat ettiği hükmü benimsemiş ve

uygulamış da olabilir. Bu durumda ona bunu yapması vaciptir. Çünkü o, uygulanması vacip olan şer'î bir hükümdür. Böylece haramı yasaklamış olup mubahı yasaklamış olmaz. Aynı şekilde asıllarının delilinin genel olarak geldiği, kendilerine has özel bir delillerinin olmadığı birçok ferî amel ile yapılabilen bir hüküm ya da husus var olduğunda bu durumda o hüküm ve hususun vasıtaları ile yapılabildiği bütün ameller mubahlardan olur. Mesela insanların halife hakkındaki görüşlerini veya Şûra Mec-lisi'nde kendilerine vekil olacaklar hakkındaki görüşlerini öğrenebilmek için bugün *"seçim kanunu"* denilen husus böyledir. Bütün bu ferî ameller mubahtır. Halifenin bunlardan birisini emretmesi caizdir. Emrettiği zaman da ona itaat edilmesi vacip olur. Bu durumda da bir mubahı vacip kılıp bir başka mubahı yasaklamış olmaz. Bilakis bu, bir hükmü benimsemek ve o hükmü yapmaya ulaştıran vesileyi benimsemek olur. O zaman onun hükmünden benimsediği ve o hükme ulaştıran amellerden benimsediği hususta halifeye itaat etmek vacip olur. Çünkü bu ameller ve vesileler hükme tâbidir. Tâbi olan ise tâbi olunanın hükmünü alır. Bütün idari kanunlar ve düzenlemeler bu kabildendir. Zira bunlar, bir mubahı zorunlu kılmaktır. Çünkü bu, halifenin benimsediği bir hükme tâbi olanları zorunlu kılmaktır. Bunu zorunlu kılmak, onun dışındakileri terk etmeyi yani yasaklanmasını gerektirmektedir. Halife bu konuda, aynen hükümleri benimsemiş gibidir. Bu hususta şer'î hükümlerin dışına çıkmış olmaz, bir mubahı vacip kılmış ve başka bir mubahı haram kılmış olmaz. Bilakis şeriâtın kendisine verdiği, hükümler ve hükümleri yapmaya ulaştıran hususları benimseme hakkını kullanmıştır. Dolayısıyla bu üç durumda harama veya eziyete götüren şeyleri yasaklaması ve çeşitli üsluplardan belirli bir sülubu zorunlu kılması durumunda halife, şer'î hükümlerden dışarı çıkmış olmaz. Bunlardan her birinin şer'î delili vardır. Binaenaleyh halife için maslahat gerekçesine binaen herhangi bir şer'î hükmü değiştirmeyi caiz kılan herhangi bir haklı neden yoktur. Bilakis halifenin her hususta bütün şer'î hükümlerle tamamen mukayyet/sınırlı olması vaciptir.

Şöyle denilmesine gelince *"Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Müslümanların işlerini gütme kabilinden birtakım mubahları haram kılmış ve yasaklamıştır."* Bunda, imamın Müslümanların işlerini gütme kabilinden bunu yapmasının caiz olmasına dair bir delil yoktur. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kanun koyucudur. Dolayısıyla mubah bir hükmü haram kıldığında veya haram olan bir hükmü mubah kıldığında bu hükmü neshetmiş olur. Neshetmek ise Kitap ve Sünnet'e yani Kur'an

ve hadise hastır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in dışında bir kim-
senin ise kesinlikle buna hakkı yoktur. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sel-*
lem'in mubah olan belirli şeyleri yasaklaması ya Allahu Teâlâ'nın haram
kıldığı bir eziyete götüren ya da Allahu Teâlâ'nın haram kıldığı bir harama
götüren şey olur. Bu ise bizim için bir teşridir, işlerin güdülmesi cinsinden
değildir. Dolayısıyla bu, imama işlerin güdülmesi ya da maslahat gerek-
çesi ile hükümleri değiştirme yetkisi vermeye dair delil olarak alınmaz.
Resulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bazı fiilleri incelediğinde bu ga-
yet açık bir şekilde ortaya çıkar. Bu örneklerden bazıları şunlardır:

1- Tebük Gazvesi hakkında rivayet edildiğine göre Rasulullah *SallAl-*
lahu Aleyhi ve Sellem, Hicr mevkisinden geçerken orada konakladı, insan-
lar oradaki bir kuyudan su aldılar ve yola düştüklerinde Rasulullah *Sal-*
lAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi:

لَا تَشْرَبُوا مِنْ مَانِهَا شَيْئًا وَلَا تَتَوَضَّؤُوا مِنْهُ لِلصَّلَاةِ، وَمَا كَانَ مِنْ عَجِينٍ عَجْنْتُمُوهُ فَأَغْلِقُوهُ الْإِبِلَ
وَلَا تَأْكُلُوا مِنْهُ شَيْئًا، وَلَا بَحْرَجَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمُ اللَّيْلَةَ إِلَّا وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ

**“Onun suyundan bir damla dahi içmeyin, namaz için ondan abdest
almayın, onun suyu ile yoğurduğunuz bir hamur varsa develere yem
olarak verin ve ondan hiçbir şey yemeyin, sizden biriniz yanında bir
arkadaşı olmadan gece dışarı çıkmasın.”** [Taberi, Tarih] Bu örnekten Rasu-
lullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, mubah olan bir şeyin kullanılmasını
nehyettiği, dolayısıyla bir mubahı haram kıldığı görülmektedir. Hâlbuki
olayın vakıası öyle değildir. Bilakis olayın vakıası şudur: Rasulullah *Sal-*
lAllahu Aleyhi ve Sellem, mubah olan bir hükmü veya mubah olan bir şeyi
değil, mubah olan bir şeyin belirli bir kısmını nehyetmiştir. Bu belirli şey
ise içine düşülmesinin haram olduğuna dair nassın varit olduğu bir zarara
kesinlikle götürmektedir. Zira bu kuyunun suyundan içilmesinin, kesin
bir zarara götüreceğini Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* öğrenmiştir.
Dolayısıyla Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in yaptığı, bir mubahı
haram kılmak değildir. Bilakis şeriatın haram kıldığı bir zarara götüren
şeyi haram kılmaktır. Bu zarar ise ordunun eziyete maruz kalmasıdır.
Aynı şekilde yanında biri olmaksızın bir kişinin dışarı çıkmasını yasakla-
ması, mubah fiilden belirli bir fiili yasaklamaktır. Bu belirli fiil, şeriatın
haram kıldığı bir zarara kesin olarak götürmektedir. Bunun delili ise şu-
dur: Beni Saide'den iki kişinin dışında Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sel-*
lem'in emrettiği insanların kendilerine emredileni yapmalarıdır. Bu iki ki-
şiden biri ihtiyaç gidermek için çıktı, diğeri de kendisine ait deveyi ara-
mak için çıktı. İhtiyaç gidermek için çıkan kişi yolda cinnet geçirdi. Deve-
sini aramak için çıkan kişiyi ise rüzgâr ıssız bir tepeye kadar sürükleyip

attı. Bu durum Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e bildirildiğinde şöyle dedi:

أَلَمْ أَنْهَكُمُ أَنْ يَخْرُجَ أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَّا وَمَعَهُ صَاحِبُهُ

“Ben sizden birinizin yanında biri olmadan dışarı çıkmasını nehyetmedim mi?” Sonra Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* cinnet geçiren kişi için dua etti ve o iyileşti. Issız bir tepeye düşen diğer kişiyi ise Medine'ye geldiğinde bir tay onu Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e götürdü. Yine bunun delili şudur: Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Hicr mevkisinden geçerken elbisesi ile yüzünü kapattı, bineğini hızlandırdı ve sonra da şöyle dedi:

لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ الَّذِينَ ظَلَمُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ بَاكُونَ خَوْفًا أَنْ يُصِيبَكُمْ مَا أَصَابَهُمْ

“Zulmedenlerin evlerine girmeyin. Aksi hâlde onlara isabet edenin size isabet etmesinden korkarak ağlarsınız.”

Burada şu mülahaza edilmelidir ki mubah bir fiilden belirli bir fiilin haram kılınması ile mubah fiilin haram kılınması arasında ya da mubah bir şeyden belirli bir şeyin haram kılınması ile mubah bir şeyin haram kılınması arasında fark vardır. Zira mubah bir fiilin haram kılınması şudur ki şeriatın bu fiili mubah kılmış olması ve yöneticinin gelerek onda eziyetin olması gerekçesi ile bu fiili haram kılmasıdır. Mesala dışarıdan mal ithal edilmesi gibi. Şeriat bunu mubah kılmıştır. Yönetici, ithalatın mubah oluşunun fabrikaların zarar etmesine neden olduğunu görüp ithalatı haram kılsa bu, mubah bir fiili haram kılmaktır. Yöneticinin bunu yapması, kesinlikle caiz değildir. Çünkü şeriat, onu mubah kıldığında faydalı veya zararlı olduğunu bilir. Ona mubah hükmünü vermiştir, dolayısıyla haram kılınması doğru olmaz. Çünkü bu, şeriatın hükmünü neshetmek olur. Bu ise kesin olarak batıldır. Mubah fiilden belirli bir fiili haram kılmak ise şöyledir: Mubahla ilgili hususlardan bir hususa şeriatın haram kılmış olduğu bir zarara götüren bir şeyin arız olmasıdır. Yönetici, bu zararı ortadan kaldırmak için bu hususu haram kılmayı uygun görür. Mesela yöneticinin; şeker ithalatının ülkede şeker fabrikalarının kapanmasına, iflas etmelerine ve şeker ithalatında kâfirlere muhtaç olunacağını görmesi gibi. Bu durumda yöneticinin, ümmetin toplamından zararı defetmek için şeker ithalatını yasaklaması caiz olur. Bu zarar ise zaruri ihtiyaçlarında kâfirlere muhtaç olması ve zaruri ihtiyaçlarını temin edememesidir. Bu durumda mubah olan hususu yasaklaması caiz olur. Bu, bir mubahı haram kılmak olmaz. Bilakis mubah -ki o ithalattır- olduğu gibi devam eder.

Ancak bu, mubaha ait bir hususun haram kılınmasıdır ki o, şeker ithal etmektir. Bu da Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, içerisinde zararın olduğunu bildiği belirli bir kuyudan su içmeyi haram kılması gibidir. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bunu haram kılması ile mubahı yani suyu haram kılmadı. O, sadece mubahtan belirli bir hususu yani o kuyudan su içmeyi haram kıldı. Bunun içindir ki mubah fiilden belirli bir fiili haram kılmak caizdir fakat mubah fiili haram kılmak kesinlikle caiz olmaz.

2- Rivayet edildiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Tebük'ten geri dönerken kendisinden önce yoldaki bir suya varanların ondan içmesini yasakladı. Münafıklardan bir topluluk oraya önceden varıp o sudan içtiler. Bunun üzerine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* geldiğinde oraya önceden varanların suyu içtiklerini ve su kalmadığını görünce önce vararak o sudan içenlere lanet etti. Bu da mubah bir şeyden belirli bir şeyi yasaklamaktır. Fakat bu şey, bir zarara götüren şeydir. Bu şey ise çölde kendisine şiddetli ihtiyaç olmasına rağmen suyun bir kısmının askerlerin bekası için ayrılmasıdır. Bunun içindir ki bu yapılan, işlerin güdülmesi gerekçesi ile mubah olan bir şeyi haram kılmak olmaz.

3- Amr Bin Şerid'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

إِنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ فَارْجِعْ

“Sakif heyetinde cüzzamlı bir adam vardı. Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, ona şu haberi gönderdi: Biz senin biatını aldık. O hâlde geri dön.” [Muslim] Böylece onun insanlara karışmasını yasakladı. Dolayısıyla bu, mubahı haram kılmak değildir. Sadece zarara götüren bir fiili haram kılmaktır. Bundan dolayı başka bir hadiste şöyle geçmiştir:

فَرَّ مِنَ الْمَجْدُومِ فَرَارَكَ مِنَ الْأَسَدِ

“Cüzzamlıdan arslandan kaçır gibi kaç.” [Ahmed Bin Hanbel, Ebu Hurayra kanalı ile rivayet etti.]

Böylece bu hususta Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in hadisinden delil olarak getirilen hususların incelenmesi sonucunda bunlarda mubah olan bir şeyin haram kılınmadığı, sadece mubah olan şeyden belirli bir şeyin haram kıldığı ve bu belirli şeyin, şeriatın haram kıldığı bir zarara yol açan bir şey olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bu, şeriatın haram kıldığı bir zarara yol açması durumunda mubah şeylerden belirli şeyleri ve mubah fillerden belirli fiilleri yasaklama hakkının olduğuna dair bir delil ve teşridir. Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'dan rivayet edilen olaylara gelince bunların incelenmesi sonucunda hespsinin bir harama

veya şeriatın haram kıldığı bir zarara götüren mubahı haram kılmak olduğu görülür. Bunlardan bir kısmı, şer’î bir hükmü veya şeriatın emrettiği bir hususu yapmak için mubah bir fiili zorunlu kılmak ve üsluplarda benimseme kabilinden olan diğer fiilleri yasaklamaktır. Bu ise imam için caizdir. Bu da Ömer *RadiyAllahu Anh* tarafından divanların oluşturulması ve Osman *RadiyAllahu Anh* tarafından bir tek Mushaf’ın zorunlu kılınıp diğer bütün Mushaf’ların yakılması gibi. Ömer *RadiyAllahu Anh*’ın Kur’an’la meşgul olmalarından dolayı Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’u hadisle fazla meşgul olmamaya zorlaması, insanların kendileri yüzünden ve kendilerinin de dünyada fitneye düşmemeleri için Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’un ileri gelenlerinin fethedilen beldelere gitmek üzere Medine dışına çıkmalarını yasaklaması da bu kabildendir. Aynı şekilde halifelerin, valilerin, yöneticilerin hamur yoğuranlara terlerinin hamura akmaması için alın bağı takmalarını, burunlarından hamura bir şey akmaması için burunlarına bir kumaş parçası koymalarını zorunlu kılmaları, koltuk altlarından hamura bir şey düşmemesi için koltuk altı kıllarını tıraş etmeye zorunlu kılmaları vb. fıkıh kitaplarında geçen hususların hepsi, [الْوَسِيلَةُ إِلَى الْحَرَامِ كُلِّ شَيْءٍ مُّعَيَّنٌ يُؤَدِّي إِلَى] **“Harama vesile olan şey de haramdır.”** ve [الضَّرَرُ الْمُحَقَّقُ فَهُوَ حَرَامٌ] **“Kesin olarak zarara yol açan belirli her şey haramdır.”** kaideleri kapsamına girer. Bunlarda halifenin maslahat veya işleri gütmeye gerekçesi ile bir mubahı haram kılması veya bir haramı mubah kılmasının caiz olduğuna delalet eden bir şey yoktur. Buna binaen, otorite sahibinin mutlak emri diye yabancıların mefhumu ile kanunlara itaat etmek vacip değildir. Ancak halifenin şer’î bir hükmü benimsemek ve hükme bağlanmak hususunda bir emri olduğunda o emre itaat vacip olur. Dolayısıyla kanunlar, halifenin şer’î hükümlerden benimsediği hususlardır. Ancak halifenin, şer’î hükümleri ya da şeriata göre istenilen/gerekli amel ve hususları uygulamak için birtakım kurallardan uygun gördüğünü emretme hakkı vardır. Bunlar idari kanun ve idari düzenlemeler gibi hususlardır. Bu, üslupları benimsemek olarak görülür ve bu da hükümleri benimsemeye tâbidir. Dolayısıyla onlara itaat de vacip olur. Çünkü bunları halife benimsemiştir ve bunlar Allahu Teâlâ’nın şu kavlinin kapsamına girerler:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Rasul’e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de.” [Nisâ Suresi 59] Çünkü itaat, genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla şeriatın yasaklamadığı her şeyi kapsar.

CİHAD

Cihad, doğrudan veya mal, görüş, sayıyı artırmak ya da benzeri şeyler ile yardım ederek Allahu Teâlâ'nın yolunda çaba sarfetmektir. Zira Allahu Teâlâ'nın kelimesini/dinini yüceltmek için savaşmak cihaddır. Allahu Teâlâ yolunda görüş ile cihada gelince eğer o Allahu Teâlâ yolunda savaşla doğrudan alakalı bir görüşse bu cihaddır. Yok eğer doğrudan bununla alakalı değilse onda meşakkat olup Allahu Teâlâ'nın kelimesini/dinini yüceltmeye yönelik birtakım faydaları olsa da şeran cihad değildir. Çünkü şeran cihad, savaşa hastır ve doğrudan savaşla alakalı olan her şey cihada dâhil olur. Mesela savaşa başlaması için orduya tahrik edici, coşturucu hitapta bulunmak, düşmanlarla savaşa teşvik edici makale yazmak gibi doğrudan savaşla alakalı ise yazılı ve sözlü görüş cihaddır, aksi hâlde cihad değildir. Buna göre büyük sevabı ve Müslümanlara çok büyük faydaları olsa da siyasi mücadele veya zalim Müslüman yöneticilerle çekişme, cihad olarak isimlendirilmezler. Zira mesele, meşakkat veya fayda değildir. Mesele sadece bu kelimenin içinde geçen şer'î manadır. Şer'î mana ise savaş ve savaşla alakalı görüş, konuşma, yazma, tuzak vb. şeylerdir.

Cihadın sebebi, cizye değildir. Her ne kadar biz cizye kabul edildiğinde cihadı durdursak da sebep cizye değildir. Cihadın sebebi sadece, kendileri ile savaştığımız kimselerin davetin kabulünü reddeden kâfirler olmasıdır. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Kendilerine kitap verilenlerden, Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah’ın ve Rasulü’nün haram kıldıklarını haram saymayan ve hak dini (İslâm’ı) din edinmeyen kimseler ile küçülmüş oldukları hâlde kendi elleri ile cizye verinceye kadar savaşın!” [Tevbe Suresi 29]

Dolayısıyla onlarla savaşmanın emredilmesi küfür vasfından dolayıdır. Yani bu ayet, Allahu Teâlâ’ya ve ahiret gününe inanmadıkları, Allahu Teâlâ’nın haram kıldığını haram saymadıkları ve hak dini din edinmedikleri için onlarla savaşın, demektir. Dolayısıyla bu vasf, savaşmak için bir kayıt olmaktadır. Bu durumda da sebep olmaktadır. Dolayısıyla savaşın sebebi, küfür olmaktadır. Başka bir ayette ise şöyle geçmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً

“Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlarla savaşın ve onlar sizde bir sertlik bulsunlar.” [Tevbe Suresi 123] Dolayısıyla onlarla savaşılması emri, küfür vasfından dolayıdır. Bunun gibi birçok ayet vardır. Şu ayetler gibi:

فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ

“O hâlde şeytanın dostları ile savaşın.” [Nisâ Suresi 76]

فَقَاتِلُوا أَلِيَّةَ الْكُفْرِ

“Küfrün önderlerine karşı savaşın.” [Tevbe Suresi 12]

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً

“Müşriklere karşı topyekûn savaşın.” [Tevbe Suresi 36] Bu ayetlerin hepsinde Allahu Teâlâ, belirli bir vasıftan dolayı savaşı emretti. Bu vasf ise savaşın sebebi olan küfür vasfıdır. Cizye verilmesine gelince Kur'an cizyeyi [الصَّغَارُ] **“küçülmüşler olmak”** sözüyle savaşın sebebi değil, savaşın durdurulmasının sebebi kılmıştır. Bundan dolayı cihadın sebebi, küfürdür. Dolayısıyla kendileri ile savaştığımız kimseler, daveti kabul ettiklerinde Müslüman olurlar. İslâm'ı kabul etmeyi reddedip cizye vermeyi ve İslâm ile yönetilmeyi kabul ettiklerinde bu, onlardan kabul edilir ve onlarla savaşmaktan geri durulur. Çünkü onları, İslâm'ı kabul etmeye zorlamak caiz değildir. İslâm'la yönetilmeyi ve cizye ödemeyi kabul ettikleri sürece İslâm'ı kabul etmemiş olsalar bile davete boyun bükmüşlerdir. Bunun içindir ki İslâm'la yönetilmeyi ve cizye ödemeyi kabul etmeleri hâlinde onlarla savaşmak caiz olmaz. Fakat cizye vermeyi kabul ederler ve İslâm'la yönetilmeyi reddederlese halifenin bunu kabul etmesi caiz olmaz. Çünkü bu durumda savaşın sebebi -ki o, daveti kabul etmeyi reddeden kâfirler olmalarıdır- hâlen devam etmektedir. Dolayısıyla onlarla savaşmak, farz olarak devam etmekte olup savaş farziyeti Müslümanların üzerinden düşmemiştir. İç ve dış durumların elverişli olmamasından dolayı halifenin cizyeyi kabul ettiği ve küfür nizamı ile yönetilmelerine bir şey demediği zorunlu anlaşmalara gelince bu, şeriatın zaruret hâllerinde izin verdiği zorunlu bir hâldir. Dolayısıyla zorunluluktan yapılan bu durum anlaşmalara da kıyas yapılmaz. Buna binaen cihadın sebebi, kendileriyle savaştığımız kimselerin daveti kabul etmeyi reddeden kâfirler oluşlarıdır. Cihad için bundan başka herhangi bir sebep yoktur. Ayrıca [الصَّغَارُ] **“küçülmüşler olmak”** sözüyle cizyenin, savaşın durdurulmasının sebebi olması sadece Arap müşriklerin dışındakiler içindir. Arap müşriklerden sadece İslâm'a girmeleri kabul edilir ya da öldürülürler. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlden dolayıdır:

وَقَاتِلُوهُمْ أَوْ يُسْلَمُونَ

“Onlarla savaşıacaksınız ya da Müslüman olacaklar.” [Fetih Suresi 16]

Cihad, Kur’an ve hadis nassları ile farzdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ

“Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın.” [Enfal Suresi 39]

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Kendilerine Kitap verilenlerden, Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah’ın ve Rasulü’nün haram kıldıklarını haram saymayan ve hak dini (İslâm’ı) din edinmeyen kimseler ile küçülmüş oldukları hâlde kendi elleri ile cizye verinceye kadar savaşın!” [Tevbe Suresi 29]

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

“Savaş size farz kılındı.” [Bakara Suresi 216]

إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

“Eğer (savaşa) çıkmazsanız (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır.” [Tevbe Suresi 39]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً

“Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlarla savaşın ve onlar sizde bir sertlik bulsunlar.” [Tevbe Suresi 123] Enes’ten, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ وَالسِّنْيَتِكُمْ

“Müşriklerle mallarınızla, ellerinizle ve dillerinizle savaşın.” [Nesai] Yine Enes’ten, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَعَذَابُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

“Şüphesiz ki Allah yolunda gidiş ve geliş dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.” [Buhari] Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

“Lâ ilahe illAllah diyesiye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.” Enes’ten, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

وَالْجِهَادُ ماضٍ مُنْذُ بَعَثَنِي اللَّهُ إِلَى أَنْ يُقَاتِلَ آخِرُ أُمَّتِي الدَّجَالَ لَا يُبْطِلُهُ جَوْرُ جَائِرٍ وَلَا عَدْلُ عَادِلٍ

“...Cihad Allah beni gönderdiği günden, ümmetimin sonuncusu Deccal ile savaşıya kadar devam edecektir. Zalimin zulmü ve adilin adaleti bunu geçersiz kılmaz.” [Ahmed Bin Hanbel, Ebu Davud] Zeyd Bin Halid'den Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ جَهَرَ غَارِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَرَا وَمَنْ خَلَفَهُ فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَرَا

“Kim Allah yolunda bir gaziyi donatırsa, gaza etmiş olur. Kim de o gazinin ehline iyilikle bakarsa gaza etmiş olur.” [Ebu Davud] Ata Bin Yezid el-Leysi'den, Ebu Saîd el-Hudri Radiyallahu Anh'ın kendisine şöyle naklettiği rivayet edilmiştir:

قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e hangi insan daha faziletlidir diye sorulduğunda şöyle dedi: Allah yolunda canı ve malı ile cihad eden mümin.” [Buhari] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi:

مَنْ مَاتَ وَلَمْ يُغَرْ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ

“Kim Allah yolunda gaza etmez ve içinden Allah yolunda gaza etmeyi istemez olduğu hâlde ölürse, nifaktan bir bölüm üzerine ölmüş olur.” [Muslim] İbni Ebu Evfa'dan, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ

“Biliniz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır.” [Buhari] Ebu Hurayra'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَرَّ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشُعْبٍ فِيهِ عُيَيْنَةٌ مِنْ مَاءٍ عَذْبَةٌ فَأَعْجَبَتْهُ لَطِيبُهَا فَقَالَ لَوْ اعْتَرَلْتُ النَّاسَ فَأَقَمْتُ فِي هَذَا الشَّعْبِ وَلَنْ أَفْعَلَ حَتَّى أَسْتَأْذِنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Ashabı'ndan bir adam, içinde bir tatlı su pınarının olduğu bir dağ yolundan geçerken onun lezzeti hoşuna gitti ve kendi kendine şöyle dedi: İnsanları terk edip buraya yerleşsem. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den izin almadan bunu yapmayacağım. Sonra bunu Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e zikredince O da şöyle dedi: Yapma! Zira birinizin Allah yolundaki makamı, evinde yetmiş yıl namaz kılmasından daha hayırlıdır.” [Tirmizi]

Cihad başlangıç itibarıyla farz-ı kifayedir. Düşmanın kendilerine saldırdığı kimselere farz-ı ayndır, başkalarına farz-ı kifayedir. Düşman kovuluncaya ve İslâm toprağı düşmanın pislüğinden temizleninceye kadar bu farz düşmez. Cihadın başlangıç itibarıyla farz-ı kifaye oluşunun anlamı, düşman başlamasa da bizim düşmanla savaşa ilk başlayan olmamızdır. Herhangi bir zamanda Müslümanlardan ilk başlayan olarak savaşan kimse olmazsa savaşın terk edilmesinden dolayı bütün Müslümanlar günahkâr olur. Mesela Mısır halkı savaşa ilk başlayan olursa Endonezya halkından farz düşer. Zira Müslümanlar tarafından harbî kâfirlere karşı savaş fiilen var olmuştur, dolayısıyla cihad farzı hasıl olmuştur. Fakat Müslümanlar ile kâfirler arasında savaş çıkar ve sadece Mısır halkının kâfirlerle savaşması ile yeterlilik hasıl olmazsa Mısır ve Irak halkının savaşması ile Hindistan ve Endonezya halkı üzerinden farz düşmez. Bilakis yeterlilik hasıl oluncaya kadar düşmana yakınlığa göre farz olur. Eğer bütün Müslümanlar katılmadıkça yeterlilik hasıl olmuyorsa cihad, düşmana galip gelinceye kadar bütün Müslümanlara farz olur.

Cihadın farz-ı kifaye oluşu, halife cihada çağırmadığı zaman söz konusudur. Fakat halifenin cihada çağırdığı kişiye cihad farz olur. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlinden dolayıdır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ

“Ey iman edenler! Size ne oldu da ‘Allah yolunda savaşa çıkın!’ denildiğinde yere çakılıp kahyorsunuz?” [Tevbe Suresi 38] Yine Rasulullah *Salallahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinden dolayıdır:

وَإِذَا اسْتَنْفَرْتُمْ فَانْفِرُوا

“Allah yolunda savaşa çağırıldığınız zaman savaşa çıkın.” [Buhari, Muslim] İslâm Devleti’nde cihadda yeterliliğin manası, savaşta yeterli olan bir topluluğun cihada kalkışmasıdır. Bu topluluk ya bu uğurda divanları olan bir ordu olur Ömer *RadiyAllahu Anh* zamanında olduğu gibi ya da kendilerini gönüllü olarak cihada hazırlamış olurlar, Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh* zamanında olduğu gibi. Her kim olursa olsunlar, düşman kendilerine yöneldiğinde, kendilerinde dayanma gücü hasıl olduğunda savaş onlara farz-ı kifaye olur. Eğer kendilerinde dayanma gücü hasıl olmazsa halife onlardan başkalarını cihada hazırlar. Cihadın ilk başlayan olmasının manası, hemen doğrudan düşmana savaşı başlatmamız demek değildir. Bilakis düşmanı önce İslâm’a davet etmek kaçınılmazdır. Müslümanlara İslâm davetinin kendilerine tebliğ edilmediği kimselerle savaşmaları helal olmaz. Bilakis kâfirlerin İslâm’a davet edilmeleri kaçınılmazdır. Eğer

İslâm'ı reddederlerse cizye ödemeleri istenir. Cizyeyi de reddederlerse onlarla savaşırız. Süleyman Bin Burayde'den, onun da babasından rivayetle şöyle tahric edilmiştir:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ إِعْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ إِعْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَعْزِرُوا وَلَا تُمَثِّلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ أَوْ خِلَالٍ فَأَيُّهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى النَّحُولِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْبِرْهُمْ إِنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلِّهُمْ الْجَزْيَةَ فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِزْ بِاللَّهِ عَلَيْهِمْ وَقَاتِلْهُمْ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir orduya yahut bir seriyeye emîr tayin ettiği zaman, hassaten ona Allahu Teâlâ'ya karşı takvalı olmasını ve beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder, sonra şöyle derdi: Allah'ın adıyla Allah yolunda gazveye çıkın. Allah'ı inkâr edenler ile savaşın! Gazveye çıkın ama haddi aşmayın, (ganimete) hıyanet etmeyin, ğadr (haksızlık) etmeyin, müсле (hakaret için cesetler üzerinde tahribat) yapmayın, çocukları öldürmeyin! Müşrik düşmanlarınızla karşılaştığınız zaman, onları üç haslete (yahut sıfata) davet et. Eğer sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! Önce İslâm'a davet et, eğer sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve artık olarak dokunma! Sonra kendi darlarından (beldelelerinden) dâru'l muhacirûna (dâru'l İslâm'a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları hâlinde muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur. Eğer ondan (beldelerinden) ayrılmayı reddederlerse onlara haber ver ki Müslüman Arabiler (bedeviler) gibi olurlar; Müminler üzerine icra edilen Allah'ın hükmü onların da üzerine icra edilir ama onların ganimette [savaş yoluyla düşmandan alınan mal] ve feyde [savaş olmadan düşmandan alınan mal] hiçbir hakkı olmaz, Müslümanlar ile birlikte cihad etmeleri müstesna. Eğer (böyle Müslüman olmayı) reddederlerse onlardan cizye iste. Eğer sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! (Bunu da) reddederlerse onlara karşı Allah'tan yar-dım iste ve onlarla savaş!” [Muslim] İbni Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَا قَاتَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْمًا قَطُّ إِلَّا دَعَاهُمْ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, (İslâm’a) davet etmedikçe kesinlikle hiçbir kavimle savaşılmazdı.” [Ahmed Bin Hanbel] Ferve Bin Mu-seyk’ten şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَقَاتِلُ مَنْ أَدْبَرَ مِنْ قَوْمِي بِمَنْ أَقْبَلَ مِنْهُمْ فَأَذِنَ لِي فِي قِتَالِهِمْ وَأَمَرَنِي فَلَمَّا حَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ سَأَلَ عَنِّي مَا فَعَلَ الْعُطَيْفِيُّ فَأُخْبِرَ أَنِّي قَدْ سِرْتُ قَالَ فَأَرْسَلَ فِي أَثَرِي فَرَدَّنِي فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي نَعْرِ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ ادْعُ الْقَوْمَ فَمَنْ أَسْلَمَ مِنْهُمْ فَأَقْبِلْ مِنْهُ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e geldim ve dedim ki: Ey Allah’ın Rasulü! Kavmimden (İslâm’ı) kabul edenlerle birlikte (İslâm’dan) yüz çevirenlerle savaşıyım mı? İzin verdi ve beni bu hususta emîr tayin etti. Yanından ayrıldığımda: Gutayfi ne yaptı? diye sormuş. Gittiğim söylenince hemen peşimden birini göndererek beni geri çağırdı. Gel-diğimde bir grup Ashabı ile beraberdi ve dedi ki: Kavmini (İslâm’a) davet et. Onlardan İslâm’a girenlerin Müslümanlığını kabul et...” [Tir-mizi]

Cihad ve Halife

Cihad, mutlak olarak farzdır. Herhangi bir şeyle kayıtlı ve herhangi bir şarta bağlı değildir. Zira cihad hakkındaki şu ayet mutlak olarak gelmiştir:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

“Savaş size farz kılındı.” [Bakara Suresi 216] Dolayısıyla cihadın farz olması ile halifenin varlığının bir ilgisi yoktur. Bilakis cihad, Müslümanlar için bir halife olsa da olmasa da farzdır. Ancak şeran Hilâfet inikadi gerçekleşmiş ve şartları dâhilinde herhangi bir sebeple Hilâfet’in dışına çıkmamış Müs-lümanlar için bir halife olduğunda cihad işi, facir olsa dahi halife olarak kaldığı sürece halifeye devedilmiştir. Hilâfet merkezinde kaldığı sürece bundan uygun gördüğü hususta tebaanın ona itaat etmesi gerekir. Teba-adan birine facir bir emîr ile savaşmasını emretse dahi ona itaat etmesi gerekir. Çünkü Ebu Hurayra’ya dayandırılarak yapılan rivayette Rasulul-lah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle demiştir:

الْجِهَادُ وَاجِبٌ عَلَيْكُمْ مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ

“İster dindar ister facir olsun, emîrler ile birlikte cihad etmek üze-rinize vaciptir.” [Ebu Davud]

Müslümanların halifesinin, bizzat kendisinin her daim cihada çıkmak hususunda çaba sarf etmesi ya da Müslümanlardan ordular ve seriyeler göndermesi, sonra da Allahu Teâlâ’nın nusreti/yardıımı hakkındaki şu kavli ile yapmış olduğu güzel vaadine güvenmesi vaciptir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ

“Ey iman edenler! Eğer Allah’a/dinine yardım ederseniz Allah da size yardım eder.” [Muhammed Suresi 7] Halifenin, ülkenin her tarafında kâfirlere karşı yeterli dirence sahip bir ordu hazırlamaya başlaması gerekir. Ülkenin geçitlerinden herhangi bir geçidini düşmanla savaşmaya yeterliliği olan Müslümanlardan bir gruptan yoksun bırakması halifeye caiz olmaz. Bilakis bütün geçitlerin daima İslâm orduları ile dolu olması kaçınılmazdır. Müslümanları ve ülkelerini düşmanın zararından koruyacak kaleler, hendekler ve her ne gerekli ise onu yapması; İslâm Devleti’ni, İslâm beldesini kâfirlerden ve hilelerinden koruyacak her çeşit kuvveti, gücü nispetinde hazırlaması ona vaciptir.

Halifenin, ordunun siyaseti ve idaresinde ordunun komutanlığını fiilen bizzat kendisinin üstlenmesi vaciptir. Halife, ordunun başına askerî deneyimi olan bir komutan tayin ederken onu sadece kendisine vekil olarak tayin eder. Çünkü halife ordunun başkomutanı değil, bilakis fiilî komutanıdır. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ordunun komutanlığını bizzat kendisi üstlenmiştir. O, seriyeler gönderirken ordunun komutanı olması itibarıyla onları gönderirdi. Yine Ömer, Şam ve Fars’taki ordu komutanlarına detaylı talimatlar gönderirdi. Bu da halifenin, ordunun fiilî komutanı olduğunu gösterir. Tebaadan her ferdin halifeye itaat etmesi farz olduğu gibi, ister er ister komutan olsun ordunun her ferdinin halifeye itaat etmesi farzdır. Nitekim Ebu Hurayra kanalı ile Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ يُعَصِّنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَمَنْ يُطِعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعِصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي

“Kim bana itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur. Kim bana isyan ederse Allah’a isyan etmiş olur. Kim emîre itaat ederse bana itaat etmiş olur.” [Muslim] Yine Ebu Hurayra kanalı ile Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavli rivayet edilmiştir:

إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُتَّقَى بِهِ

“İmam/halife ancak bir kalkandır. Onun arkasında savaşılır ve onunla korunulur.” [Muslim] İmamın [جُنَّةٌ] **“kalkan”** olmasının manası, **“örtü”** olması demektir. Çünkü o, düşmanın Müslümanlara zarar vermesine engel olur. Dolayısıyla halife, sadece insanların gücünün yettiği hususta tereddütsüz ve kesin emir vermelidir. Dolayısıyla insanların güçlerinin yetmediğini bildiğinde onları zorlayıcı emir vermemelidir. Aynı şekilde Müslümanları helaka sürüklememeli ve onlara onları hiyanete sevk etmesinden korkulan hususları emretmemelidir. Bir halifenin fiilen var

olması hâlinde böyledir. Halife olmadığı zaman cihad, hiçbir şekilde ertelenemez. Çünkü cihad ertelendiğinde onun maslahatı elden kaçır. Halife, başına bir emîr tayin edip bir ordu gönderdiğinde emîr öldürülür veya ölürse ordunun içlerinden birini emîr tayin etme hakkı vardır. Aynen Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Ashabı'nın Mute ordusunda yaptığı ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in de bunu onaylamasında olduğu gibi. Ordunun bir emîri olduğunda, ordudan hiçbir kimsenin emîrin izni olmadan herhangi bir maksatla kampın dışına çıkma hakkı yoktur. Emîr, bir şeyin yapılmasını veya terk edilmesini emrettiğinde bu hususta ona itaat etmek vacip, karşı gelmek haramdır. Bu, Allahu Teâlâ'nın şu kavlin-den dolayıdır:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ

“Müminler ancak Allah’a ve Rasulü’ne inanmış kimselerdir. Onlar O’nunla ortak bir iş üzerindeyken O’ndan izin istemedikçe bırakıp gitmezler.” [Nur Suresi 62] Burada nebiye intibak eden halifeye de intibak eder ve emîr, halifeye kıyas edilir. Yine bu, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlin-den dolayıdır:

وَمَنْ يُطِعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعْصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي

“Kim emîre itaat ederse bana itaat etmiş olur. Kim emîre isyan ederse bana isyan etmiş olur.” [Muslim]

Halifenin Ordunun Komutasını Üstlenmesinin Manası

Hilâfet, İslâm şeriatının hükümlerini ikame etmek ve İslâm davetini dünyaya taşımak için tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Şeriatın hükümlerinin ikame edilmesi ve davetin dünyaya taşınması, Hilâfet makamının uğruna var olduğu iki husustur ve bu iki husus, Hilâfet makamının işidir. Dolayısıyla halifeden başka birinin bu iki hususu üstlenmesi doğru olmayacağı gibi bu iki hususu üstlenmesi için kendi yerine birini tayin etmesi de caiz değildir. Çünkü bu iki husus üzerine biat edilmiştir ve biat akdi bu iki husus hakkında kendi şahsına yapılmıştır. Dolayısıyla halifenin bu iki husus hakkında kendisine vekil tayin etmesi caiz olmaz. Çünkü her akit; ücretli, vekil ve ortak gibi akdi yapan şahsın üzerinde gerçekleşir ve akdi yapan kimsenin, üzerinde akdin yapıldığı işin yapılması hususunda başkasını vekil tayin etmesi caiz değildir. Hilâfet akdi, belirli bir şahıs üzerine yapıldığı zaman bu şahsın, Hilâfet akdinin yapıldığı hususta yerine geçmesi için başkasını vekil tayin etmesi caiz değildir. Hilâfet akdinin hakkında yapıldığı husus ise şeriatın hükümlerini ikame etmek ve daveti taşımak için Müslümanların genel başkanlığıdır.

Bundan da ortaya çıkmaktadır ki davetin taşınması, Hilâfet'in uğruna kurulduğu hususlardandır. Yani aslen Hilâfet, daveti taşımak için vardır. Dolayısıyla Müslümanlardan her bir şahsın daveti taşınması doğru olsa da onu halifeden başkasının üstlenmesi caiz olmaz. Binaenaleyh davetin taşınması, her ne kadar bütün Müslümanlara farz olsa ve Müslümanlardan her bir ferdin onu yapma hakkı olsa da halifeden başka birinin onu üstlenmesi caiz olmaz.

Halifenin davetin taşınmasını üstlenmesinin belirli bir metodu vardır ki o da cihaddır. Cihad ise ancak mücahitlerle, savaş için hazırlanan kuvvetle ve savaşın kendisi ile olur. Bunun içindir ki ordunun varlığı, ordunun teçhizi ve yaptığı iş, davetin dünyaya taşınmasının metodudur. Bundan dolayı ordunun komutasını üstlenecek olan halifedir. Çünkü davetin taşınmasını üstlenecek olan odur. Dolayısıyla cihadı üstlenecek olan da odur. Bu sebeple ordunun komutasını başkası değil, o üstlenir. Şöyle ki ordunun komutasını üstlenmek, ordunun idaresini yürütmek, ordunun eğitimini yaptırmak ve ordu ile ilgili teknik işleri yapmak değildir. Zira bunların hepsi, birer üslup ve vesiledir. Her ne kadar halife, genel olarak ordunun işlerini üstlenmiş olsa da bunları o yapmaz. Ancak ordunun üstlenilmesi demek; ordunun oluşturulmasını, teçhiz edilmesini ve işlerini yerine getirmesi hususunu üstlenmek demektir. Şöyle ki cihada yoğunlaşmış asker mücahittir ve düşmanı korkutmak ve savaş için hazırlanan kuvvet, cihad işlerinden sayılır. Bunun içindir ki Allahu Teâlâ, cihadı emrederken bunları da emretmiştir. Savaşın kendisi cihaddır. Bundan dolayı mücahitlerin durumunu, onları hazırlama durumunu ve savaşmaları durumunu üstlenmek, sadece halifenin hakkıdır. Halifenin ordunun komutasını üstlenmesinin manası; ordunun oluşturulması ile alakalı siyasetin, teçhiz edilmesi ve hazırlanması ile alakalı siyasetin ve işini yani savaş yapma siyasetinin belirlenmesini sadece onun üstlenmesi demektir. Yine bu siyasetin uygulanmasının doğrudan denetimini sadece o üstlenmelidir. Bunun içindir ki dâhilî ve haricî olmak üzere hem askerî siyasetin hem de savaş siyasetinin tamamının belirlenmesini üstlenecek olan halifedir. Bunları onun dışında bir başkasının üstlenmesi kesinlikle doğru olmaz. Bu siyaseti belirlerken ve uygulanmasının denetimini yaparken halifenin bu hususta istediği kimseden yardım almasının caiz olduğu doğrudur. Fakat bu işleri, mutlak olarak üstlenmesi için başkasına terk etmesi caiz olmaz. Halifenin, ordunun komutasını üstlenmesinin manası işte budur. Bundan dolayı komutayı halifeden başkasının üstlenmesi hiçbir şekilde caiz olmaz.

Gerek halifenin daveti taşımayı üstlenmesinin yegâne metodu olması vasfı ile cihadı yapan kuvvet olması bakımından gerekse halifenin yani içeride ve dışarıda devletin otoritesini koruyan kuvvet olması bakımından bizzat ordunun konumundan kaynaklanan iki mesele vardır. Halifenin daveti taşımayı üstlenmesinin yegâne metodu olması vasfı ile cihadı yapan kuvvet olması bakımından kaynaklanan meseleye gelince bu, devletin dış siyaseti ile alakalı bir meseledir. Ordunun ve askerî değerlendirmelerin burada yeri yoktur. Çünkü İslâm Devleti'nin dış siyaseti, sadece daveti dünyaya taşıma üzerine kuruludur. Halifenin daveti üstlenmesinin metodu, sadece cihad olduğuna göre İslâm Devleti, daima cihad hâlinde olur. Buna göre İslâm ümmetinin tamamı, kendisi ile diğer devletler arasında her an harbin muhtemel olduğuna ve devletin siyasetinin cihad için sürekli hazırlanma esası üzerine bina edilmesi gerektiğine inanmalıdır. Düşmanla savaş, fiilî bir savaş olduğuna göre kendilerine İslâm daveti dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilmedikçe savaşa başlamak caiz olmaz. Bunun içindir ki İslâm Devleti'nin siyaseti, kendisi ile diğer devletler arasında İslâm'ın dikkat çekici bir şekilde halklara ve milletlere tabliğ edilmesine imkân verecek bir ortamı oluşturmayı amaçlamalıdır. Bu amaç yerine getirilirken, davetin taşınması için gerektiğinde her an savaşa girme hazırlığı esas alınmalıdır. Dolayısıyla İslâmî fikir ve hükümlerin dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilmesine imkân sağlayacak bir ortam oluşturulması kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü bu, cihad hükümlerinden bir hükümdür ve fiilî olarak savaşa başlamanın temel şartıdır. Bunun içindir ki halifenin bu ortamı oluşturması zorunludur. Halifenin bu ortamı oluşturması yolunda gücü yettiğince çaba sarf etmesi ve gerektiği kadar para harcaması vaciptir. Fetih, İslâm topraklarını savunma ya da Müslümanların şerefini ve mukaddesatını koruma uğruna tehlikelere korkusuzca dalması gerektiği gibi tamamen bu ortamın oluşması uğruna bazı tehlikelere korkusuzca dalması da vacip olur. Bunun içindir ki askerî kuvvetin temin edilmesi, askerî hazırlığa önem verilmesi ve askerî tahminleri kavramak, bu ortamın oluşturulması ve korunmasında temel bir unsurdur. Çünkü askerî kuvvet, küfür güçlerine ve küfür devletlerine karşı yegâne zırhtır. Bu hazırlık halifenin, davetin taşınmasını üstlenmesinde orduyu ve askerî kuvvetleri etki sahibi yapar. Bu da dış siyasetin direği olmalarından dolayı ordunun ve silahlı kuvvetlerin dış siyasette etkisi olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dış siyaset üzerinde yani halifenin davetin taşınmasını üstlenmesinde tehlikeler vardır. Bunun içindir ki

ordunun davetin taşınmasını üstlenmesinin üzerindeki etkisi bakımından yani bunun devletin dış politikası üzerindeki tehlikesi bakımından bu meselenin gerçeği üzerine idrak edilmesi kaçınılmazdır. Eğer bu mesele, gerçeği üzerine idrak edilmezse ya davetin dünyaya taşınmasının durmasına ya da dış siyasette karışıklığa ve çöküntüye neden olur.

İslâm Devleti için askerî bir kuvvetin inşa edilmesi, sadece savunma donanımı amaçlı değildir. Bilakis askerî kuvvetin inşa edilmesi halifenin, Müslümanların kendisine biat ettiği hususu gerçekleştirebilmesi yani devletin, Allahu Teâlâ'nın kendisine farz kıldığı hususu -ki daveti taşıması- yapabilmesi için kaçınılmaz olan zorunlu bir husustur. Diğer bir ifade ile devletin dış siyasetini Allahu Teâlâ'nın farz kıldığı şekilde yürütmesi ve bu siyasetin doğru ve üretken bir şekilde yürümesinin bekası için askerî bir kuvvet inşa edilmesi kaçınılmaz olan zorunlu bir husustur. Bunun içindir ki askerî bir kuvvetin inşası, ümmetin harbî kâfirleri korkutması ve saldırı ihtimallerine karşı sahip olduğu yegâne zırh olmasının ötesinde devletin dış siyasetini İslâmî bir siyasete çevirmesinin yegâne metodudur.

Ancak İslâm Devleti'nin, güçlü askerî bir organla askerî bir kuvvet bina etmesinin kaçınılmaz olarak zorunlu olması, askerî değerlendirmelerin devletin dış siyasetine hâkim olması ve askerî organın az ya da çok dış siyasette etkisinin olması demek değildir. Çünkü askerî görüş, belirli bir mesleğe ait uzmanların görüşüdür. Devlet ile diğer devletler arasında savaş çıktığında devlete askerî avantajlar kazandırmak için görevlerinden dolayı bu kişilerden çıkan görüştür. Onların görüşlerinin bütün tedbirleri kapsaması, doğal ve muhtemel bir durumdur. Ancak bu görüşe sadece bir nasihat olmasından öte itibar edilmesi doğru olmayacağı gibi belirli bir mesleğe ait uzman insanların nasihati olmasının ve konu hakkındaki düşüncelerin bu belirli yönün ötesine geçmesi caiz de değildir. Bunun içindir ki küçük büyük her hususta bu nasihata tâbi olmak doğru olmayacağı gibi dış siyasete ilişkin genel araştırmanın işgal ettiği yerin dışında ele alınması da doğru olmaz. Dolayısıyla bu nasihat, sadece kendi sanatında ve dış siyasetteki yeri noktasında dikkate alınır. Zira bu bir nasihat olup şûra değildir. Yani halife, dış siyaseti ele alırken onu talep edebilir ve kendisine söylendiğinde onu sadece dinlemesi caizdir. Ancak bunu yaparken hem dış siyaset karşısında hem de bu nasihatın dış siyaset planlamalarındaki yeri karşısında uyanık olmalıdır ve ona bundan fazla değer vermesi doğru olmaz. Çünkü böyle yapmayıp ona bir nasihat olmasından daha büyük değer verdiğinde, dış siyasette tehlike meydana geleceğinde kuşku yoktur.

Bu tehlike ise ya dış siyasette karışıklık ve çökme şeklinde ya da davetin taşınmasının durması şeklinde ortaya çıkar. Hatta bundan daha fazlası ortaya çıkabilir. Zira devlette çökme ve otoritesini yadığı alanda gerileme meydana gelebilir. Bunun içindir ki halifenin askerî görüşe sadece bir nasihat olmasından fazla değeri vermesi caiz olmaz.

Askerler, işlerini asker vasfı ile yaparlarken uzmanlık sahibi kimseler gibi yaparlar. Onlar, değerlendirmelerinde dünya kamuoyundan faydalanılmasına karışmazlar, İslâm'a davetin dikkat çekici bir boyuta ulaşmış olduğunu ve bunun düşmanla karşılaşma üzerindeki etkisini düşünmezler. Onlar, ruhi ve manevi kuvvetteki muazzam potansiyeli dikkate almaya çalışmazlar. Onlar, düşman ülkesinde yaşayan veya davet için oraya giden davet taşıyıcılarının çalışmalarını anlamaya önem vermezler. Onlar, diplomatik araçları ve siyasi çalışmaların büyük etki boyutunu idrak etmezler. Bunun içindir ki askerler kapsamlı siyasi bir şekilde değil, objektif bir şekilde düşünürler. Dolayısıyla onların nasihatleri alındığında kendi konusunda değerli bir nasihattir. Ancak onlara çalışma ve rapor yetkisi verilip görüşleri için herhangi bir bağlayıcılık sağlandığında siyasi kararlara ve siyasi gidişata zarar vermeye neden olacağına şüphe yoktur. Bundan dolayı askerî organın dış siyasette etkisi olmasına izin verilmesi caiz olmayacağı gibi askerlerin görüşlerinin sadece teknik nasihat olmanın ötesinde bir yere sahip olması da caiz olmaz.

Ancak askerlerin görüşlerinin sadece teknik bir nasihat olmaları konumuna hasredilmesi, askerî değerlendirmelerin ihmal edilmesi demek değildir. Bilakis sadece bunun manası, halifenin kendi değerlendirmelerini askerî değerlendirmelere hâkim kılması, bazı zamanlarda askerî değerlendirmelerin es geçilmesi durumunda sorumluluğu üstlenmeye hazır olması için nihai planları kendisinin hazırlaması, muavin, vali ve ehl-i hâl ve'l akd gibi askerlerin dışındaki kimselerin değerlendirmelerine askerlerin değerlendirmelerinden daha fazla yer vermesi gerekir, demektir. Ancak halifenin, ister ülkeyi savunma bakımından ister kâfirlerle cihada başlama bakımından olsun askerlerin devletteki yüksek konumlarını takdir etmesi gerekir. Bunun için halifeye ve ümmetin tamamına askerî kuvveti, kişinin göz bebeğini koruduğu gibi korumaları gerekir. Ancak dış siyaseti belirlemede egemen olan, harp tehliklerine karşı koymak için hazırlanma keyfiyetini, harbe ne zaman girileceğini ve hangi süratle ne zaman olacağını belirleyecek olan, askerler değil siyasiler olmalıdır. Yine halife; askerî kuvvetten sürekli siyasete tâbi olan bir idare oluşturmali,

bu askerî organın ve herhangi bir ferdinin siyasete tâbi olma rolünü aşmasına ve siyaseti belirleme rolüne soyunmasına asla izin vermemelidir. Dış siyaseti belirlerken askerlerin halifeye etki etmekten uzak durmaları bakımından onlar sadece askerî değerlendirmelerle sınırlı kalmalıdır.

Askerî organın rolü ve görüşleri bakımından durum böyledir. Halifenin askerî değerlendirmelere itibar etmesine gelince; onun, askerî görüşleri sadece teknik bir nasihat olarak alması yeterli değildir. Bilakis askerî değerlendirmelerin sadece bir nasihat olarak alınması kaçınılmaz olduğu gibi askerî görüşlerin dış siyasete etkisi olmasının önüne bir engel konulması da kaçınılmazdır. Yoksa askerî değerlendirmelerin dış siyasi kararına etki etmesini sağlamış olur. Yani dış siyasetin askerî görüşlerin üzerine bina edilmesi veya dış siyasette etkin bir faktör olması caiz değildir. Askerî değerlendirmelerin dış siyasete hâkim olması tehlikelidir. Bilakis askerî değerlendirmeler, devletin dış siyasetinin gerisinde kalmalıdır. Askerlerden sadır olsun ya da olmasın askerî değerlendirmelerin dış siyaseti belirlerken halifeye etki etmekten uzak kalması için bunlar sadece askerî değerlendirmeler olarak itibar görmelidir.

Askerî hususlar, somut ve detaylı bir şekildedir. Zira onda topları, savaş gemilerini, uçakları, üsleri, nükleer bombaları ve füzeleri görebilirsiniz. Bunların fetih, kuşatma, ilerleme ve gerileme hususunda zafer elde etme veya hezimete uğrama üzerindeki etkilerine kolaylıkla kanaat getirebilirsiniz. Zira bunlar, boyutlarının ölçülmesi mümkün olan maddi şeyler olup sonuçları hissedilebilir maddi etkileri olan şeylerdir. Bunun aksine ruhi ve manevi güçler, siyasi manevralar, yerel kamuoyu ve dünya kamuoyu böyle değildir. Zira bunlar, maddi hususlar değildir. Bunların etkilerini idrak etmek ve sonuçlarını hissetmek kolay değildir. Çünkü bunlar dış siyasette hatta harp ve fethide çok önemli olmalarına ve daha çok hayati olmalarına rağmen görülemez ve hissedilmez somut olmayan şeylerdir. Bunun içindir ki askerî değerlendirmeler; dış siyasetin gerisinde kalmalı, ruhi kuvvetler önce olmalı, sonra manevi güçler hâkim olmalıdır. Siyasi manevraların ve siyasi dehanın itibar bakımından ayrıcalıklı bir konumu olmalıdır. Bu da sadece halifenin üstlendiği parçalanma kabul etmeyen tek bir siyasi kuvvette birleşmiş olmaktır. Buradan da halifenin tek başına ordu komutasını fiilî olarak üstlenmesinin manasını, ordunun komutasının ona şekli olarak veya bazı ifadelerde geçtiği üzere onursal başkomutan şeklinde verilmesinin tehlikesini idrak edebiliriz.

Nitekim Abbasiler Dönemi'nin ikinci asrında ve Osmanlılar Dönemi'nin son zamanındaki bazı halifeler nezdinde askerî değerlendirmelerin dış siyasete hâkim kılınmasının, davetin dünyaya taşınmasının durmasına yol açan korkunç bir etkisi olmuştur. Zira ruhi güç hâlâ güçlü olmasına, İslâmî fikirler kökleşme ve yerleşme rolü almasına rağmen İslâmî fetihler, Rum beldesinde Şam beldesi yönünden Türkiye sınırında ve Batı Avrupa beldesinde Fransa'nın gerisinde kalıp İspanya sınırında durmuştur. Askerler, kendi kuvvetleri ve düşmanın kuvveti hakkında görüşlerini ortaya koyup bu görüşlere harbe girilip girilmeme hususunda birinci derecede itibar edilince, siyasi çalışmalara ve siyasi değerlendirmelere taşmaksızın cihadın şer'î hükümlere göre pratikte kalması için yaz ve kış saldırıları ile sınırlı kalınma kararı alınmıştır. Osmanlılar zamanında İslâm orduları, Avrupa'yı Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Yugoslavya'dan süpürüp attıktan sonra Avusturya'nın Viyana surlarına ulaşmış, İslâm'ın otoritesini bu bölgenin tamamına yaymış hatta Avrupa'da İslâm ordusunun yenilmez olduğuna dair kamuoyu oluşmuştu. Miladi 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan Sanayi Devrimi'nin üzerine askerî değerlendirmeler dış siyasete hâkim olunca İslâm'ın yayılması durmuş ve İslâm'ın otoritesinin tamamen yıkılmasına yol açan gerileme başlamıştır.

Buraya kadar olan izahat, ordunun cihadı yapan kuvvet olması bakımındandı. Ordunun içeride ve dışarıda otoriteyi koruyan kuvvet olması bakımından izahata gelince bu, otoritenin yani yönetimin hayatının bağlı olması bakımından maddi kuvvet ile alakalıdır. Zira yönetimi koruyan odur. Yönetimi geçici bir şekilde de olsa kurma ve devirme imkânına sahip olan odur. Bundan dolayı ordunun ve silahlı kuvvetlerin etkin olması bakımından otoritede çok büyük yeri ve konumu vardır. Bu da ordunun otoritede çok büyük etkisi olduğuna işaret eder. Ancak gerçek şudur ki askerî değerlendirmelerin, askerinin nasihatının alınması bakımından dış siyasette bir varlığı olması caiz olsa da hiçbir durumda askerî organın ve onun bir ferdinin asker olarak otoritede herhangi bir varlığının olması caiz olmaz. Çünkü her ne kadar otorite askerî organla korunmuş olsa da onda askerinin varlığına yer yoktur. Zira otorite, hissedilir maddi bir kuvvet değildir, maddi kuvvetten alınmış da değildir. Otorite sadece toplumda ilişkilerin tanziminin uygulanmasıdır. O, ümmetten ya da halktan alınmıştır. Çünkü gerçekte otorite, halkta ya da ondan daha kuvvetli toplulukta saklı olup askeriye ve askerî organla bir alakası yoktur. Evet uygulamayı

ancak askerlerler yaparlar ve maddi kuvvet yani askerler olmadan uygulamanın var olması imkânsızdır. Fakat askerlerin uygulamadaki rolünün, askerin düşmana ateş ettiği fakat ateş ederken iradesinin ve görüşünün olmadığı elindeki silahın rolünün ötesine geçmesi caiz değildir. Otoritede yani yönetimde herhangi bir durumda askerlere ait herhangi bir varlığın olması yönetim üzerinde tehlike teşkil eden hususlardandır. Zira ne kadar az olursa olsun yönetimde onlara ait herhangi bir rolün varlığı, hapsedilenler için polis/gardiyan yönetimi gibi, yönetimi, ilişkilerin tanzimini yürüten otorite yerine polis yönetimi yapar.

Şüphesiz ki ne kadar az olursa olsun askerlerin otoritede herhangi bir rolünün olması, yönetim üzerinde, yönetici üzerinde ve ülkenin varlığı üzerinde bir tehlike oluşturur. Çünkü yönetimde hak aramak, şeriatla mukayyet olmak, adaleti gerçekleştirmek vardır. Hükmedilirken hem yöneticiye göre hem de yönetilenlere göre maddi kuvvete herhangi bir itibar verilmez. Yönetimin gücü, sahip olduğu uygulama araçlarında insanların işlerine ve işlerinin güdülmesine karşı duyarlılıkta yatmaktadır. Zira yönetimde maddi kuvvet esas alındığında yönetim bozulup sadece hâkim olma ve tahakküme dönüşür. O zaman onda yönetimin ve otoritenin gerçeği kaybolup gider. Bunun içindir ki yönetimde askerlere ve askerî organa ait herhangi bir varlığın olması doğru olmaz. Bilakis askerler, yönetim hakkında kesinlikle hiçbir irade ve görüşe sahip olmayan yöneticinin elindeki bir araç olarak kalmalıdır. Hatta onlar irade, görüş vb. şeylerle alakası olan her şeyden uzak olan sadece sağır bir araç olarak kalmalıdır.

Bu izahat, askerlerin yönetimin kendisi üzerindeki tehlikesi bakımındandır. Askerlerin yöneticinin üzerindeki tehlikesine gelince askerî organ veya askerler, birer beşer olup onlarda beka içgüdüğü vardır ve bunun en önemli tezahürü ise egemenliktir. Dolayısıyla yönetimde varlık sahibi olmaları onlara bırakılırsa kendilerinin yöneticiyi devirmeye muktedir olduklarını, yöneticiyi ve otoritesini koruyanların kendileri olduğunu gördüklerinde kendilerinin otoritenin kaynağı ve yöneticinin otoritesinin kendilerinden beslendiği vehmine kapılırlar. Böylece içlerindeki egemenlik duyguları harekete geçerek -maddi kuvvet ellerinde diye- yöneticinin üzerine çullanırlar ve yönetimi ondan gaspederler. Bundan dolayı askerî organa veya askerlere otoritede herhangi bir varlık vermesi, yönetici için bir tehlikedir. Nitekim bu, Abbasiler Dönemi'nde ve Osmanlılar Dönemi'nde İslâm Devleti'nde meydana gelmiştir. Zira bazı halifeler, askerler önünde zafiyet gösterdiler. Böylece askerler, onlara galebe çaldı veya

onları ellerindeki bir oyuncağa çevirdiler. Bu da o halifeler döneminde İslâm Devleti'nde yönetimde meydana gelen çöküntüye neden oldu.

Yönetimde askerlerin herhangi bir rolünün bulunmasının, ümmetin varlığı ve devletin varlığı üzerindeki tehlikesine gelince İslâm Devleti, taşıdığı firkin tabiatı gereği düşmanlarla çevrilidir. Devletin ve ümmetin mukayyet kalması gereken şer'î hüküm dünyanın tamamının, dâr'ul İslâm ve dâr'ul küfür olmak üzere ikiye ayrılmasıdır. İslâm ile yönetilen ve İslâm rayesinin gölgesi altında olan belde, İslâm beldesidir. Bu beldenin dışında kalan dünyanın tamamı ise dâr'ul küfür yani dâru'l harptir. Bunun içindir ki İslâm Devleti, bütün asırlarda kendisini gözetleyen düşmanlarla çevrili idi. Dolayısıyla rolleri ne kadar az olursa olsun askerlerin yönetimde bulunmasına izin verildiği zaman onların düşmanlar tarafından ayartılmaları, siyasilerin ayartılmasından daha kolay olur. Çünkü onların işlerinde aslanan, işlerinin maddi ve askerî bir iş olmasıdır. Dolayısıyla uzun vadeli manevraları ve gizli siyasi ayrıntıları idrak etmeleri zordur. Bunun içindir ki kendi anlayışlarına göre ülkenin kazanımları veya kendi kişisel kazanımları karşılığında yönetimi almak veya yöneticileri değiştirmekle ayartılmaları mümkündür. Burada yöneticilerin, yönetimin ötesinde ümmetin ve devletin varlığı için bir tehlike oluşur. Çünkü ümmetin varlığı; mefhumlar, ölçüler ve kanaatler ile birlikte insanlar toplamıdır. Devletin varlığı ise ölçüler, mefhumlar ve kanaatler toplamı ile birlikte hükmetme yetikisine sahip olan insanlar toplamıdır. Dolayısıyla askerler, dış ayartma ile yönetimi ele geçirdiklerinde onlara yani askerlere devlette olmayan mefhumlar, ölçüler ve kanaatler sızar. Dolayısıyla da önce devletin varlığına sonra da ümmetin varlığına kargaşa sızar. Hatta bunun da ötesinde belkide küfür devletlerinin nüfuzu sızar. Buradan da bozulma ve yok oluş meydana gelir. Bundan dolayı askerî organın veya askerlerin otoritede yani yönetimde herhangi bir varlıklarının olmasına izin vermek korkunç bir tehlikedir.

İslâm ümmeti önce askerlerin otoritede bir rolünün olması tehlikesinden, sonra da devletin ve ümmetin varlığına zafiyet ve kargaşa sızmasıyla İslâm Devleti'nin ve ümmetinin varlığının ortadan kalkmasından çok çekmiştir. Zira Osmanlıların son zamanlarında İstanbul'daki kâfir devletlerin elçileri, askerlere etki etmeye başladılar. Öyle ki devlet organına İslâm dışı mefhumlar, ölçüler ve kanaatler sızmaya başladı. Mithat Paşa ve onunla birlikte olan subaylar bu mefhumların, kanaatlerin ve ölçülerin oluşturulmasında en bariz rolü oynadılar. Özellikle Abdulhamid'in yöne-

time halife olarak geldiği inkılapta ve Abdulhamid'in Hilâfet'ten uzaklaştırılıp Sultan Reşad'ın halife olarak getirildiği inkılapta bu etkiyi görmek mümkündür. Bunlardan önce Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın, İstanbul'daki İslâmi Hilâfet'e darbe vurmak için kendisini Fransa'nın ajanı yaparak Mısır'da oynadığı rol vardır. Sonra Mustafa Kemal'in, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda hezimete uğramasının akabinde müttefiklerin İstanbul'dan çekilmesi ve kendisine Barış Konferansı'nda yardım etmeleri karşılığında Hilâfet'i ortadan kaldırmak için İngiltere ile birlikte kurduğu komploda oynadığı rol vardır. İşte askerlerin oynadığı bu roller, önce İslâm Devleti'nin varlığını sarsmış, ardından da onu ortadan kaldırmıştır. Bundan dolayı askerî organın veya askerlerin otoritede herhangi bir varlıklarının bulunmasına izin verilmesi caiz değildir.

Şehit

Şehitler üç kısımdır:

- 1- Dünyada şehit muamelesi görmeksizin sadece ahirette şehit
- 2- Sadece dünyada şehit
- 3- Dünya ve ahirette şehit

Dünyada şehit muamelesi görmeksizin sadece ahiret şehidine gelince onlar bazı hadislerde yedi, bazı hadislerde sekiz, bazı hadislerde dokuz, bazı hadislerde on bir kısım olarak zikredilen kimselerdir. Muslim'de geçtiği üzere sahih olan ise onlar, şu beş kısım insanlardır:

Veba olarak bilinen taun hastalığından ölenler, ishal hastalığından ölenler, suda boğularak ölenler, enkaz altında ölenler ve savaş olmaksızın Allahu Teâlâ'nın kelimesini (dinini) yüceltmek için Allahu Teâlâ yolunda ölenler.

Ebu Hurayra'dan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنًا شَوْكًا عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخْرَجَهُ فَشَكَرَ اللَّهَ لَهُ فَقَعَرَ لَهُ وَقَالَ الشَّهْدَاءُ خُمُسَةُ الْمَطْعُونُ وَالْمَبْطُونُ وَالْغَرَقُ وَصَاحِبُ الْهَذْمِ وَالشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

“Kim yolda yürürken yol üstünde dikenli bir dal görür de onu yoldan alırsa Allah onu ödüllendirir. Dedi ki: Şehitler şu beş kişidir: Taun/veba hastalığından ölen, ishal hastalığından ölen, boğularak ölen, enkaz altında ölen, Allah Azze ve Celle yolunda şehit olan.” [Muslim]

Yine Ebu Hurayra'dan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فَيَكُمُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ قَالَ إِنَّ شَهْدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقِيلُوا قَالُوا فَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونَ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ قَالَ ابْنُ مِقْسَمٍ أَشْهَدُ عَلَى أَبِيكَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ أَنَّهُ قَالَ وَالْغَرِيقُ شَهِيدٌ

“Aranızda kimi şehitten sayıyorsunuz? Dediler ki: Ey Allah’ın Rasulü! Allahu Teâlâ yolunda öldürülen şehittir. Dedi ki: O zaman ümmetimin şehitleri az demektir. Dediler ki: O hâlde onlar kimdir, ey Allah’ın Rasulü? Dedi ki: Kim Allah yolunda öldürülürse şehittir. Kim Allah yolunda ölürse şehittir. Kim taun/veba hastalığında ölürse şehittir. Kim ishalden ölürse şehittir. (İbni Muksim dedi ki: Bu hadis ile ilgili olarak babamın şöyle dediğine şahit oldum: Kim boğularak ölürse şehittir.” [Muslim] Bütün bu kişilerin şehitliğinden kastedilen, onlar için ahirette şehit sevabının olmasıdır. Dünyada ise gasledilip cenaze namazları kılınır. Şehit kelimesi, sevap bağlamında söylenip bundan bahsedildiğinde bu kişilere şehit denilmesi doğru olur. Fakat beraberinde herhangi bir karine olmaksızın konuşmada şehit kelimesi geçtiğinde bu, sadece Allahu Teâlâ yolunda öldürülenlere hamledilip bu kişilere hamledilmez.

Ahirette karşılığı olmaksızın sadece dünya şehidine gelince; ona, yıkanmadan, cenaze namazı kılınmadan elbisesi ile defnedilmesi bakımından dünya şehidi ile ilgili hükümler uygulanır. Ancak o, Allahu Teâlâ’nın kelimesinin yüce olması için savaşılan şehitlerin ahiretteki sevabını alamaz. O, nam için veya sadece ganimet için veya planlı olarak savaşmak gibi Allahu Teâlâ’nın yolundan başka bir gaye için savaşılan kimsedir. Çünkü hadisler, şehit sevabını Allahu Teâlâ yolunda savaşılan şehide has kılmıştır. O, geriye dönmeden ilerleyerek savaşmıştır. Ebu Musa el-Eşari kanalı ile şu rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِنِدْكَرِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرَى مَكَانُهُ فَمَنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَاتَلَ لِنُكُونِ كَلِمَةً اللَّهُ أَعْلَى فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

“Bir adam Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelerek dedi ki: Ey Allah’ın Rasulü! Bir kişi ganimet için savaşıyor, bir kişi anılmak için savaşıyor, bir kişi yerini görmek için savaşıyor. Kim Allah yolundadır? Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Kim Allah’ın kelimesinin (dininin) yüce olması için savaşırsa o Allah yolundadır.” [Muslim] Yine Ebu Musa’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شَجَاعَةً وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً وَيُقَاتِلُ رِيَاءً أَيْ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَاتَلَ لِنُكُونِ كَلِمَةً اللَّهُ هِيَ الْعُلْبَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e yiğitlik için savaşıyor, hamiyet için savaşıyor ve riya için savaşıyor kişiler hakkında hangisinin Allahu Teâlâ yolunda olduğu soruldu. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Kim Allah’ın kelimesinin (dininin) yüce olması için savaşırsa o, Allah yolundadır.” [Muslim] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şehidin günahının affedilmesi için geriye dönmeden ileriye doğru giderek savaşmayı şart koşmuştur. Nitekim Abdullah Bin Katâde’den, o da Katâde’den Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den şunu anlatırken işittiği rivayet edilmiştir:

أَنَّهُ قَامَ فِيهِمْ فَذَكَرَ لَهُمْ أَنَّ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْإِيمَانَ بِاللَّهِ أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَكْفُرُ عَنِّي خَطَايَايَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ قُلْتَ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَكْفُرُ عَنِّي خَطَايَايَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ إِلَّا الدَّيْنَ فَإِنْ جَبُرِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِي ذَلِكَ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, insanlar arasında ayağa kalkıp, onlara Allah’a iman ederek Allahu Teâlâ yolunda cihad etmenin en faziletli amel olduğunu hatırlattı. Bunun üzerine bir adam ayağa kalkıp ona şöyle dedi: Ey Allah’ın Rasulü! Ben Allah yolunda öldürülürsem günahlarım benden silinir mi, ne dersin? Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ona şöyle dedi: Evet, sen ahirette sevabını bekleyerek geriye dönmeden ileriye doğru gitmekte sabrederek Allah yolunda öldürülürsen. Sonra Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Nasıl dedin? O da dedi ki: Ben Allah yolunda öldürülürsem günahlarım benden silinir mi, ne dersin? Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Sen geriye dönmeden, ahiret sevabını bekleyerek ilerlemekte sabredersen borç hariç evet. Zira Cebrael Aleyhi’s Selam bana bunu dedi.” [Muslim] Bunun mefhumu, geriye dönerek savaşırsa onun günahları silinmez ve o, şehit sevabı alamaz. Ayrıca Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, nam için savaşıyor kimsenin azap göreceğini ve aynı zamanda şehit olarak isimlendirileceğini açıklamıştır. Süleyman Bin Yesar’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُضَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتَشْهَدَ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتُ فِيهَا قَالَ قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتَشْهَدْتُ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ قَاتَلْتَ لِأَنْ يُقَالَ جَرِيءٌ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَسُجِبَ عَلَى وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ

“Muhakkak ki kıyamet gününde hakkında hüküm verilen ilk insan, şehit edilen bir adamdır. O adam getirilip kendisine nimet tanıtılır. O da onu tanımış olur. Allah ona: Bunu için ne yaptın? der. O da: Şehit

olasıya kadar senin için savaştım, der. Allah da: Yalan söyledin, sen cesur desinler diye savaştın, nitekim öyle denildi! der. Sonra onun ateşe atılmasıya kadar yüzüstü sürüklenmesini emreder.” [Muslim] Bu, nam için savaşan kimseye dünya şehidi ile ilgili hükümler uygulansa da onun kıyamet gününde şehit sevabını alamayacağına, bilakis azap göreceğine delalet etmektedir.

Dünya ve ahiret şehidine gelince o, Allahu Teâlâ'nın kelimesini (dinini) yüceltmek için kâfirlerle savaşan ve Müslümanlar ile kâfirler arasındaki çarpışmada öldürülen kimsedir. İster savaş, harp beldesinde olsun isterse İslâm beldesinde olsun fark etmez. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler, Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar.” [Âl-i İmran Suresi 169-171] İşte bu şehit, hakkında şer'î hükümlerin geldiği şehittir. Bu şehitlik, kâfirlerle savaşta öldürülen kimseye hastır. Aynı şekilde savaşta yaralanan, sonra bu yarasından dolayı ölen kimse de savaşta öldürülen kimse gibi sayılır. Fakat bunun dışında kalan kimseler şehit sayılmaz. Bineanaleyh bağılere karşı savaşta öldürülen ve savaşta yaralanan, sonra yarası iyileşen, daha sonra ölen kimse de şehit sayılmaz. Dolayısıyla hakkında özel hükümler olan ve Allahu Teâlâ'nın canlı olduğunu haber verdiği şehit, Allahu Teâlâ'nın kelimesini yüceltmek için kâfirlerle savaşta öldürülen ve savaşta yaralanıp bu yarasından dolayı ölen kimseye hastır.

Zikredilen şehit; yıkanmaz, kefenlenmez, kanı ve elbisesi ile defnedilir. Çünkü şehit, kıyamet gününde kanının kokusu çok güzel misk kokusu olduğu hâlde haşredilir. Şehidin yıkanmamasına gelince Cabir'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مَنْ قَتَلَ فِي أَحَدٍ فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ ثُمَّ يَقُولُ إِنَّهُمْ أَكْثَرُ أَخْدًا لِلْقُرْآنِ فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ وَقَالَ أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ بِدِمَائِهِمْ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ، وَلَمْ يُعَسِّلَهُمْ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Uhud'da öldürülenlerden iki kişiyi bir tek elbise içine koyuyordu. Sonra: Bunlardan hangisi daha çok Kur'an okuyor, diyordu. O'na biri gösterildiğinde onu mezara yerleştiriyordu. Sonra da: Ben bunlara şahidim, diyordu. Onları yıkamaksızın ve cenaze namazı kılmaksızın kanları ile defnedilmesini emrediyordu.” [Buhari] Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Uhud'da öldürülenler hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَغْسِلُوهُمْ فَإِنَّ كُلَّ جُرْحٍ أَوْ كُلَّ دِمٍ يَفُوحُ مِنْكَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ

“Onları yıkamayın. Zira her yara ya da her kan kıyamet günü etrafına misk kokusu yayar. Onlara cenaze namazı kılma.” [Ahmed Bin Hanbel]

Yine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Uhud şehitleri hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir:

رَمَلُوهُمْ بِدِمَائِهِمْ فَإِنَّهُ لَيْسَ كَلِمٌ يُكَلِّمُ فِي اللَّهِ إِلَّا يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَذْمَى لَوْنَهُ لَوْنُ الدِّمِ وَرِيحُهُ رِيحُ الْمَسْكِ

“Onları yıkamaksızın kanları ile gömün. Zira Allah yolunda yaralanan hiçbir kimse yoktur ki kıyamet günü şah damarı, rengi kan ve kokusu misk kokusu olan bir kan fışkırtır olduğu hâlde getirilmiş olmasın.” [Nesai] Enes’ten şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُصَلِّ عَلَى قَتْلَى أَحَدٍ وَلَمْ يُغَسِّلْهُمْ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Uhud’da öldürülenler için cenaze namazı kılma ve onları yıkama.” [Safi, Musned] Uhud şehitleri yıkanmadığı gibi, Bedir şehitleri de yıkanmadı. Aynı şekilde Hendek ve Hayber şehitleri de yıkanmadı. Bu da gösteriyor ki şehit yıkanmaz. Aynı şekilde şehit, ölünün kefenlendiği gibi kefenlenmez. O sadece üzerindeki elbise ile kefenlenir. Bunun delili ise Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Uhud şehitleri hakkındaki şu kavlidir:

رَمَلُوهُمْ بِكُلُومِهِمْ وَدِمَائِهِمْ

“Onları yaraları ve kanları ile gömün.” [Ahmed Bin Hanbel] İbni Abbas’tan şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِقَتْلَى أَحَدٍ أَنْ يُنَزَّعَ عَنْهُمْ الْحَدِيدُ وَالْجُلُودُ وَأَنْ يُدْفَنُوا بِدِمَائِهِمْ وَثِيَابِهِمْ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Uhud’da öldürülenlerin üzerinden deri ve demir parçalarının çekilip alınmasını ve elbiseleri ile defnedilmesini emretti.” [Ebu Davud] Şehidin cenaze namazının kılınması caizdir, kılınmaması da caizdir. Şehit için cenaze namazının caiz olması, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Uhud’da öldürülenler için defnedildikten sonra, Hamza için ve savaşta öldürülen bir adam için cenaze namazı kıldığına dair rivayetlerden dolayıdır. Ukbe Bin Âmir’den şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى قَتْلَى أَحَدٍ بَعْدَ ثَمَانِي سِنِينَ صَلَاتُهُ عَلَى الْمَيِّتِ كَالْمُودَعِ لِلْأَحْيَاءِ وَالْأَمْوَاتِ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Uhud’da öldürülenler için sekiz sene sonra, ölenlere ve dirilere veda eden kimse gibi cenaze namazı

kıldı." [Buhari] Yine *Şerhu'l Meanî*'de İbni Zubeyr'den hasen isnat ile şu tahricte bulunulmuştur:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُؤْتَى بِتِسْعَةِ حَمَزَةٍ عَاشِرُهُمْ فَيُصَلِّي عَلَيْهِمْ

"Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e dokuz kişi getirildi ve Hamza, onların onuncusu idi. Onlar için cenaze namazı kıldı." [Tahavi]

Yine Ebu Selam'dan, o da Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Ashabı'ndan bir adamdan şöyle dediğini işittiği rivayet edilmiştir:

أَغْرَنَّا عَلَى حَيٍّ مِنْ جُهَيْنَةَ قَطْلَبَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَجُلًا مِنْهُمْ فَضَرَبَهُ فَاقْطَعَهُ وَأَصَابَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ أَخُوكُمْ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ فَأَبْتَدَرَهُ النَّاسُ فَوَجَدُوهُ قَدْ مَاتَ فَلَقَهُ رَسُولُ اللَّهِ بِبَيِّنَاتِهِ وَدِمَائِهِ وَصَلَّى عَلَيْهِ وَدَفَنَهُ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَشْهَدُ هُوَ قَالَ نَعَمْ وَأَنَا لَهُ شَهِيدٌ

"Biz Cüheyne'nin bir bölgesine saldırdık. Müslümanlardan bir adam, onlardan bir adamı seçti. Ona darbe vurdu ve yanlışlıkla kendisini yaraladı. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, şöyle dedi: Ey Müslümanlar topluluğu! Kardeşinize bakın. İnsanlar hemen onun yanına gittiler ve onu ölmüş olarak buldular. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem onu, elbisesi ve kanı ile sarmalayıp cenaze namazını kıldı ve defnetti. Bunun üzerine dediler ki: Ey Allah'ın Rasulü! O şehit mi? Dedi ki: Evet ve ona şahidim." [Ebu Davud]

Bu üç hadis, sabit hadislerdir ve şehidin cenaze namazının kılınacağına dair açıkça delalet etmektedir. Şehit için cenaze namazı kılmamanın caiz olmasına gelince Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şehit için cenaze namazı kılmadığına dair başka rivayetler gelmiştir. Enes'ten şu rivayette bulunulmuştur:

أَنَّ النَّبِيَّ لَمْ يُصَلِّ عَلَى قَتْلَى أَحَدٍ وَلَمْ يُغَسِّلْهُمْ

"Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Uhud'da öldürülenler için cenaze namazı kılmadı ve onları yıkamadı." [Ebu Davud, Tirmizi] Yine Enes'ten şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ شُهَدَاءَ أَحَدٍ لَمْ يُغَسِّلُوا وَدُفِنُوا بِدِمَائِهِمْ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ

"Uhud şehitleri yıkanmadan kanları ile defnedildiler ve onlar için cenaze namazı kılınmadı." [Ahmed Bin Hanbel] Cabir Bin Abdullah RadiyAllahu Anhumâ'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَانَ النَّبِيُّ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مَنْ قَتَلَ أَحَدًا فِي تَوْبَةٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ يَقُولُ أَيُّهُمْ أَكْثَرُ أَخَذًا لِلْقُرْآنِ فَإِذَا أَشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَ فِي اللَّحْدِ وَقَالَ أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ فِي دِمَائِهِمْ وَلَمْ يُغَسِّلُوا وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ

"Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Uhud'da öldürülenlerden iki kişiyi bir tek elbise içine koyuyordu. Sonra: Bunlardan hangisi daha çok

Kur'an okuyor? diyordu. Ona biri gösterildiğinde onu mezara yerleştiriyordu. Sonra da: Ben bunlara şahidim! diyordu. Onların yıkamaksızın ve cenaze namazı kılmaksızın kanları ile defnedilmesini emrediyordu. [Buhari] Bu hadisler, sabittir ve şehit için cenaze namazı kılınmadığına dair delaleti açıktır. Nitekim Şafi, İbni Abbas hadisi hakkında, Uhud şehitleri için defnedilmelerinden önce namaz kılınmamasının manası hakkında sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “*Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in, Uhud’da ölenler için cenaze namazı kılmadığına dair haberler mütevatir şeklinde gelmiştir.*”

İster Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şehit için cenaze namazı kıldığı varit olsun, ister ise kılmadığı varit olsun bu hadislerin tamamı sabittir. Hem sabit olmalarından hem de rivayeten ve dirayeten delil getirilmesinden dolayı bu hadislerden herhangi birinin reddedilmesi mümkün değildir. Bunlardan birini değerine tercih etmek de mümkün değildir. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in o şehitler için cenaze namazı kıldırıldığından Sahabe Radiyallahu Anhum’un gafil olması ihtimal dışı olduğu gibi ölenler için cenaze namazı kıldırıldığı sabit olduğu hâlde bunun tersine olan cenaze namazının terk edilmesinden de gafil olmaları ihtimal dışıdır. Şu hâlde iki hadisten biri diğerine nasıl tercih edilir? Şöyle denilmez: “*Şehit için namaz kıldığıнын sabit olduğu hadislerdeki [الصَّلَاةُ] ‘salat’ kelimesinden maksat duadır. Böylece [صَلَّى] sözü, ‘Dua etti.’ manasında olur.*” Böyle denilmez. Çünkü bir karine gelmedikçe şer’î hakikatler lügavi hakikatlerin önüne geçer. Burada ise bir karine gelmemiştir. Dolayısıyla [الصَّلَاةُ] “salat” kelimesinden maksat, ölü için kılınan şer’î [الصَّلَاةُ] “salat”tır (yani cenaze namazıdır).

Şöyle de denilmez: “*Ölü için namaz kılınmasıyla ilgili hadisler, namaz kılınmamasıyla ilgili hadisleri neshederler. Çünkü bu hadislerden biri, Uhud şehitleri için sekiz sene sonra namaz kılındığına dairdir. Bu hadisin bu konuyla ilgili bütün hadislerin sonuncusu olduğu sabit olmuştur. Çünkü İbni Habbân’ın rivayetinde şöyle geçmektedir: Sonra evine girdi ve Allah ruhunu alıncaya kadar dışarı çıkmadı.*” Böyle denilmez: Çünkü hadisin sadece sonra gelmiş olması neshe delalet etmesi için yeterli değildir. Bilakis kendisinden neshin anlaşıldığı başka bir karinenin olması kaçınılmazdır. Burada ise bir karine yoktur. Dolayısıyla bu hadiste nesh yoktur. Böylece rivayetlerin hepsi muteber olarak kalır ve şehit için cenaze namazı kılınmamasının caiz olduğuna hamledilir. Nitekim Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Bedir’de öldürülenler, Hendek’te öldürülenler ve Hayber’de öldürülenler için cenaze namazı kıldığı rivayet edilmemiştir. Aynı

şekilde şehitler için cenaze namazı kılındığında bunda bir beis olmayacağına ve insanların şehitler için cenaze namazı kılmalarının engellenmeyeceğine hamledilir.

Şehidin “şehit” olarak isimlendirilmesi, kendisine cennetlik olduğuna dair Kur’an’ın nassı ile şahitlik edilmesinden dolayıdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُفَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ

“Allah, müminlerden mallarını ve canlarını cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler, öldürülürler.” [Tevbe Suresi 111] Cabir’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَالَ رَجُلٌ أَيْنَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ قُتِلْتُ قَالَ فِي الْجَنَّةِ فَأَلْقَى تَمْرَاتٍ كُنَّ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ

“Bir adam şöyle dedi: Öldürülürsem ben neredeyim ya Rasulullah? Dedi ki: Cennette! Böylece adam elindeki hurmaları attı ve sonra katledilinceye kadar savaştı.” [Muslim] Bu rivayet Suveyd’in hadisinde ise şöyle geçti:

قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ

“Bir adam, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e Uhud günü dedi ki...”

Enes Bin Malik’ten şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْطَلَقَ وَأَصْحَابُهُ حَتَّى سَبَقُوا الْمُشْرِكِينَ إِلَى بَدْرِ وَجَاءَ الْمُشْرِكُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُقَدِّمَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَى شَيْءٍ حَتَّى أَكُونَ أَنَا دُونَهُ فَدَنَا الْمُشْرِكُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُومُوا إِلَى جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ قَالَ يَقُولُ غَمِيرُ بْنُ الْحُمَامِ الْأَنْصَارِيُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ جَنَّةٌ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ قَالَ نَعَمْ قَالَ بَيْحُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِكَ بَيْحُ قَالَ لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا رَجَاءُ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِهَا قَالَ فَإِنَّكَ مِنْ أَهْلِهَا فَأَخْرَجَ تَمْرَاتٍ مِنْ قَرْنِهِ فَجَعَلَ يَأْكُلُ مِنْهُنَّ ثُمَّ قَالَ لَيْنُ أَنَا حَبِيبٌ حَتَّى أَكُلَ تَمْرَاتِي هَذِهِ إِنَّهَا لِحَيَاةٍ طَوِيلَةٍ فَرَمَى بِمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ التَّمْرِ ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve Ashabı hareket ettiler ve nihayet Bedir’e müşriklerden önce vardılar. Daha sonra müşrikler geldi. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Genişliği semavat ve arz kadar olan cennete koşun! Umeyr İbni Humâm el-Ensârî: Ey Allah’ın Rasulü! Semavat ve arz genişliğinde mi? diye şaşkınlık içinde sorunca Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Evet! cevabını verdi. Umeyr (hayretinden): Bak, bak! dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Niye (şaşkınlıkla) bak bak dedin? diye sorunca: Hayır vAllahi ey Allah’ın Rasulü, o cennet ehlinde biri olmak ümidiyle! deyince Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Sen Cennet

ehlindensin, müjdesini ona verdi. Bunun üzerine Umeyr yanında taşıyıp yediği hurmaları çıkardı ve: Eğer şu hurmaları yiyecek kadar yaşırsam muhakkak bu çok uzun bir hayat olur! diyerek onları yere fırlattı. Sonra onlarla savaşıma daldı ve nihayet katledildi.” [Muslim] Böylece Allahu Teâlâ ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şehidin cennetlik olduğuna şahitlik ettiler. Şehidin diri olmasına gelince bu, Kur’an’ın nassı ile sabittir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرَجِحَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلِهِ وَاللَّهُ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ

“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler. Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesini duymaktadır. Onlar, Allah’tan olan nimeti, fazlı ve Allah’ın müminlerin mükâfatını zayi etmeyeceğini müjdelemek isterler.” [Âl-i İmran Suresi 169-171] Şehitlere ait bu hayat/diri oluş, bizim idrak edemediğimiz ve algılayamadığımız gaybi bir hayattır. O hayat, ebediyet âleminde bir hayattır. Biz her ne kadar şehitlere ait bu hayatı idrak edemezsek de algılayamazsak da onun varlığına inanmamız kesin, zorunlu bir husustur. Çünkü bu durum Kur’an’ın kesin nassı ile sabittir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

“Allah yolunda öldürülenlere ölümler, demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz algılayamazsınız.” [Bakara Suresi 154] Şehitlerin diri oluşu, iman edilmesi vacip olan mugayyebattan/gaybla ilgili hususlardandır. Şehitlerin faziletine gelince bu dengi olmayan büyük bir fazilettir. Bunu Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* birçok hadiste açıklamıştır. Katâde’den, Enes Bin Malik *RadiyAllahu Anh’ın* Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

مَا أَحَدٌ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا وَلَهُ مَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا الشَّهِيدُ يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ

“Şehitten başka cennete girip de dünya yüzünde hiçbir şeyi olmadığı hâlde dünyaya dönmeyi arzu eden bir kimse yoktur. Zira yalnız şehit, gördüğü şeref ve itibardan dolayı dünyaya dönüp on defa öldürülmeyi arzu eder.” [Buhari] Yine şöyle rivayet edilmiştir:

وَقَالَ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ أَخْبَرَنَا نَبِيُّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَسُولَةِ رَبِّنَا مَنْ قُتِلَ مِنَّا صَارَ إِلَى الْجَنَّةِ

Ribat

Cihada bağlı olan hususlardan biri de ribattır. Ribat, Müslümanlara destek için suğrada bulunmaktır. Suğra ise düşmanın ve halkının korktuğu, düşman sınırındaki her yerdir. Başka bir ifade ile ardında İslâm'ın olmadığı yerdir. Ribattan maksat, dini güçlendirmek ve kâfirlerin şerrini Müslümanlardan def etmek için suğralarda durmaktır. Def etmek maksadı ile düşmanın saldırısının beklendiği herhangi bir yerde bulunmak/beklemek ribat sayılır. Çünkü ribatın aslı, şu ayette geçen atların bağlanıp beslenmesinden gelmektedir:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ

“Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihad için bağlanıp beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını hem kendi düşmanlarınızı korkutasınız.” [Enfal Suresi 60] Onlar, atlarını bağlayıp besliyorlar ki sahibi için hepsi hazır olsun. Dolayısıyla suğrada at olmamış olsa da suğrada beklemek ve orada ikamet etmek ribat olarak isimlendirilmiştir. Buna göre kim düşmanı defetmek niyeti ile suğrada beklerse murabıt sayılır. İster o yer vatanı yani normalinde ikamet ettiği yer olsun isterse olmasın fark etmez. Çünkü önemli olan, yerin vatanı olup olmaması değil, düşmanı defetmek ve korkutmak niyeti ile yapılmasıdır. Ribatın fazileti de sevabı da çok büyüktür. Çünkü ribat, Müslümanları ve kutsallarını savunmaktır, düşmana sınır olan halk ve saldırı ehli için bir kuvvettir. Ribat, cihadın aslı ve ferîdir. Ribatın fazileti hakkında birçok nass gelmiştir. Selmân *RadiyAllahu Anh*'ın hadisinde şöyle dediği geçmiştir:

رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ، وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ، وَأُجْرِي عَلَيْهِ رِزْقُهُ، وَأَمِنَ الْفَتَانُ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittim: (Allah yolunda) bir gün ve bir gece ribatta bulunmak, gece namazı ile birlikte bir ay oruç tutmaktan daha hayırlıdır. Eğer ölürse yapmakta olduğu iş, öldükten sonra da onun için geçerli olur, rızkı kendisine verilir, fitnelerden emin olur.” [Muslim] Merfu bir hadisten güvenilir senedle şu rivayette bulunulmuştur:

وَمَنْ مَاتَ مُرَاطِبًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمِنَ مِنَ الْفَرَعِ الْأَكْبَرِ

“Kim Allah yolunda murabıt iken ölürse en büyük korkudan emin olur.” [Teberâni] Ebu Umâme'den, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

إِنَّ صَلَاةَ الْمُرَابِطِ تَعْدِلُ خَمْسَمِائَةَ صَلَاةٍ، وَنَفَقَةُ الدِّيْنَارِ وَالذَّرْهَمِ فِيهِ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِمِائَةِ دِينَارٍ يُنْفَقُهُ فِي غَيْرِهِ

“Muhakkak ki murabıtın namazı, beş yüz namaza denktir. Ribat için harcanan dinar ve dirhem başka şey için harcanan yedi yüz dinardan daha eftaldır.” [Beyhaki] Feddala Bin Ubeyd'den Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

كُلُّ مَيِّتٍ يُحْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الَّذِي مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّهُ يَنْمُو عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَأْمَنُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ

“Her ölenin ameli biter, Allah yolunda murabıt hariç. Zira onun ameli onun için kıyamet gününe kadar artar ve o, kabir fitnesinden emin olur.” [Tirmizi]

Ribat süresi, az olabileceği gibi çok da olabilir. Ribat niyeti ile beklenilen her süre, az olsun çok olsun ribattır. Bundan dolayı Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, [رَبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ] **“Bir gün ve bir gece ribatta bulunmak”** demiştir. Eftal olanı, murabıt olması için Müslüman'ın ikamet etmek üzere suğralara (sınıra yakın yerlere) göç etmesidir. Ayrıca seleflerden birçoğu murabıt olabilmek için suğralarda ikamet etmeyi seçmiştir. Eğer suğrada (sınıra yakın yerlerde) ikamet etme niyetleri düşmanı defetmek ve korkutmak olup sadece onlarla düşmanı defetme kifayeti oluşuyorsa sadece o suğra halkı murabıt sayılır. Onların gerisinde kalan bir suğra olmadıkça yeterlilik oluşmadığında ise o iki bölge halkı da murabıt sayılırlar. Defetme ve korkutmanın yeterliliği, Müslümanların ülkelerinde ikamet etmesiyle oluşuyorsa onların bu ikameti, ribat sayılır ve onlar murabıt olurlar.

Allahu Teâlâ yolunda nöbet tutmak, Allahu Teâlâ yolunda murabıt olmak gibidir. Zira onda büyük fazilet vardır. İbni Abbas'tan, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ حَشْيَةِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

“İki göz vardır ki onlara ateş dokunmaz: Allah korkusuyla ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet tutan göz.” [Tirmizi] Osman Radiyallahu Anh'tan, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

حَرَسُ لَيْلَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ لَيْلَةٍ يَقَامُ لَيْلَهَا وَيَصَامُ نَهَارَهَا

“Allah yolunda bir gece nöbet tutmak, gündüzü oruçla ve gecesi ibadetle geçirilen bin gecedan hayırlıdır.” [Ahmed Bin Hanbel]

İslâmi Ordu

Cihad, muttaki ile fasık, imanında sadık ile münafık arasında fark olmaksızın Müslümanlara farzdır. Savaşla ilgili ayetler genel olarak gelmiştir. Nasslar genel olarak geldiğinde, onları tahsis eden bir delil geçmedikçe genel olarak kalırlar. Müslümanlardan biri olmaksızın diğerine cihadı tahsis eden herhangi bir delil geçmemiştir. Dolayısıyla nasslar genel olarak kalır. Buna göre İslâm ordusunda münafıkların, fasıkların ve hamiyetle savaşanların asker olması caizdir. Onların sadık müminlerle birlikte düşmanla savaşta ve İslâm ordusunda yer almalarının caiz oluşu, cihad ayetlerinin genel oluşundan ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, münafıkların başı Abdullah Bin Ubeyy'den savaşta yardım almasından, bazı gazvelere onunla beraber katılmasından ve Uhud günü savaşta önce savaşla ilgili istişarelerde onun da hazır olmasından dolayıdır. Nitekim Tebük Savaşı'na katılmamaları hususunda münafıklara izin verdiğinde Allahu Teâlâ, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle azarlamıştı:

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَبْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَّبِعَنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ

“Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?” [Tevbe Suresi 43]
Fasıklara gelince, ayetlerin genelliğinden ve Saîd Bin Museyyeb'den, onun da Ebu Hurayra'dan yaptığı şu rivayetten dolayıdır:

أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَالٍ فَنَادَى فِي النَّاسِ أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ، وَإِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

“Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Bilal'e insanlara şunu duyurmasını emretti: Ancak Müslüman nefis/can cennete girer. Allah bu dini facir adamla da destekler.” [Buhari] Ayrıca cihad, halifenin uyguladığı farzlardan bir farzdır. Müslümanlardan olduğu hâlde fasık olana bu hükmün uygulanmaması, Allahu Teâlâ'nın hükümlerinden bir hükmün uygulanmasının terki olur. Bu ise haramdır, caiz değildir. Bundan dolayı cihad, muttakiler üzerine uygulandığı gibi aynen fasıklar üzerine de uygulanmalıdır.

Savaşta Kâfirlerden Yardım Almak

Zımmi olup olmamalarına bakmaksızın yani ister İslâm Devleti tebaasından olsunlar ister olmasınlar, İslâm rayesi altında olmaları şartı ile fertler hâlinde kâfirlerden yardım almak caizdir. Ancak İslâm Dev-

leti'nden bağımsız varlıkları olan belirli bir grup hâlinde kâfirlerden yardım almak kesinlikle caiz değildir. Bağımsız bir devlet vasfı ile onlardan yardım almak haram olur. Savaşta fertler hâlinde kâfirlerden yardım almanın caiz olduğuna dair delil şu rivayetlerdir:

أَنَّ قَرْمَانَ حَرَجَ مَعَ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ وَهُوَ مُشْرِكٌ فَقَتَلَ ثَلَاثَةً مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ حَمَلَةً لِيَوَاءِ الْمُشْرِكِينَ حَتَّى قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ لَيَأْزُرُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

“Kuzman bir müşrik olduğu hâlde Uhud Günü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Ashabı ile birlikte müşriklere karşı savaşmak için yola çıktı ve müşriklerin sancaklarını taşıyan Abdudâr oğullarından üç kişiyi öldürdü. Öyle ki Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle dedi: Şüphesiz ki Allah, bu dini facir bir adamla da destekler.” [Taberi, Tarih]

Huzâ’a kabilesi, fetih yılında Kureys ile savaşmak için Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte yola çıktı. O zaman Huzâ’a kabilesi henüz müşrik idi. Hatta Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem onlara şöyle dedi:

يَا مَعْشَرَ حُرَاةٍ وَارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ عَنِ الْقَتْلِ فَقَدْ كَثُرَ أَنْ يَقَعَ

“Ey Huzâ’a topluluğu! Öldürmekten elinizi çekin, öldürme işi çok oldu.” [Ahmed Bin Hanbel] Bu hadislerin tamamı, fertler hâlinde kâfirlerden yardım almanın caiz olduğuna yani kâfirin İslâm ordusunda düşmana karşı Müslümanlarla birlikte savaşmasının caiz olduğuna açıkça delalet eden sahih hadislerdir. Ancak kâfir, orduda olmaya ve savaşmaya zorlanmaz. Çünkü ona cihad farz değildir ve ona ganimetten verilmez fakat bahşiş verilir yani ona bir miktar mal verilebilir. Eğer kâfir bir kimse, Müslümanlarla birlikte savaşmak yani Müslümanların ordusuna katılmak isterse hainliğinden korkulmayan güvenilir biri ise onun ordudaki her hizmette istihdam edilmesi caiz olur.

Aişe RadiyAllahu Anhâ’dan yapılan şu rivayete gelince:

خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ بَدْرٍ فَلَمَّا كَانَ بِحَرَّةِ الْوَبَرَةِ أَدْرَكَهُ رَجُلٌ فَقَدْ كَانَ يُذَكِّرُ مِنْهُ جُرْأَةً وَنَجْدَةً فَقَرَحَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ رَأَوْهُ فَلَمَّا أَدْرَكَهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جُنْتُ لَا تُبْعَكَ وَأَصِيبَ مَعَكَ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قَالَ لَا قَالَ فَارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ قَالَتْ ثُمَّ مَضَى حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالشَّجَرَةِ أَدْرَكَهُ الرَّجُلُ فَقَالَ لَهُ كَمَا قَالَ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا قَالَ أَوَّلَ مَرَّةٍ قَالَ فَارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ قَالَ ثُمَّ رَجَعَ فَأَدْرَكَهُ بِالْبَيْدَاءِ فَقَالَ لَهُ كَمَا قَالَ أَوَّلَ مَرَّةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانْطَلِقْ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Bedir’den önce sefere çıktı. Hurret el-Vebre denilen yere geldiğinde ona gücü ve cesareti ile bilinen bir adam yetiştirdi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Ashabı onu

görünce sevindiler. O geldiğinde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e dedi ki: Ben sana tâbi olup seninle birlikte pay almak için geldim. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Allah ve Rasulü'ne inanıyor musun? O: Hayır, dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Geri dön, ben müşrikten asla yardım almam. Aişe Radiyallahu Anhâ dedi ki: Sonra o gitti. Biz bir ağaçlı bölgeye geldiğimizde o adam yine Rasul'e yetişti ve O'na önce dediği gibi dedi. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem de, ona önce dediği gibi dedi: Geri dön, ben müşrikten asla yardım almam. O, geri döndü. Sonra Beyda denilen yerde yine Rasul'e yetişti. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, ona önce dediği gibi: Allah ve Rasulü'ne inanıyor musun? dedi. O da: Evet, dedi. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ona: Haydi gel! dedi." [Muslim] Bu hadis, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in müşriklerden yardım almasının sabit oluşuyla çelişmez. Çünkü bu adam, savaşma karşılığında ganimet almayı şart koşmuştur. Zira o, şöyle demiştir [جُنْتُ لِأَتَّبِعَكَ وَأَصِيبَ مَعَكَ] **"Sana tâbi olup seninle birlikte pay almak için geldim."** Ganimet ise ancak Müslümanlara verilir. Dolayısıyla Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in ondan yardım almayı reddetmesi, buna hamledilir. Aynı şekilde kâfirlerden fertler hâlinde yardım alması da halifenin emrine terk edilmiş bir husus olarak yorumlanır. Halife dilerse yardım alır, dilerse reddeder.

Hubeyb Bin Abdurrahman'dan, o da babasından, o da dedesinden şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُرِيدُ غَزْوًا أَنَا وَرَجُلٌ مِنْ قَوْمِي وَلَمْ نُسَلِّمْ، فَقُلْنَا إِنَّا نَسْتَحْيِي أَنْ يَشْهَدَ قَوْمُنَا مَشْهَدًا لَا نَشْهَدُهُ مَعَهُمْ قَالَ أَوْ أَسْلَمْتُمَا؟ قُلْنَا لَا قَالَ فَلَا نَسْتَعِينُ بِالْمُشْرِكِينَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَأَسْلَمْنَا وَشَهِدْنَا مَعَهُ

"Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir gazveye çıkmak isterken Müslüman olmadığımız hâlde kavmimden bir adam ile birlikte O'na gelip şöyle dedik: Kavmimizin bir savaşa hazır olması durumunda onlarla birlikte bizim hazır olmamamızdan utanıyoruz! Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi ki: Siz ikiniz Müslüman oldunuz mu? Biz: Hayır, dedik. Dedi ki: Biz müşriklere karşı müşriklerden yardım almayız. Bunun üzerine biz Müslüman olup onunla birlikte savaşa çıktık." [Ahmed Bin Hanbel] Bu hadis, kâfirlerden fertler hâlinde yardım almanın, halifenin görüşüne terk edildiğine hamledilir. Dilerse yardım alır, dilerse reddeder. Zira Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Uhud'da ve Mekke'nin Fethi'nde yardım alırken Bedir'de, Hubeyb ve

onun beraberindeki adam Müslüman olasıya kadar onlardan yardım almayı reddetmiştir. Dolayısıyla Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in hem küfürleri üzerinde iken kâfirlerden fertler hâlinde yardım aldığının sabit olması hem de Müslüman oluncaya kadar kâfirlerden fertler hâlinde yardım almayı reddettiğinin sabit olması, savaşta kâfirlerden fertler hâlinde yardım almanın caiz olduğuna, yardım alma işinin halifenin görüşüne terk edildiğine, dilerse alacağına ve dilerse reddedeceğine dair bir delildir. Nitekim Beyhaki, Şafi'nin şu ifadesini zikretmiştir: *"Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, reddettiği kişilerde Müslüman olma isteği olduğunu keşfedip onların Müslüman olmalarını umarak onları reddetti. Böylece Allah da onun zannını doğruladı."*

Kâfirlerden müstakil bir devlet vasfıyla yardım almanın caiz olmadığına dair delile gelince Enes'ten Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَسْتَصِيْبُوا بِأَرِ الْمُشْرِكِينَ

"Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız." [Ahmed Bin Hanbel, Nesai] Bir topluluğun ateşi, bağımsız bir kabile ya da devlet olarak harpteki varlığına kinayedir.

حَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِذَا خَلَفَتْ ثَنِيَّةَ الْوَدَاعِ إِذَا كَتَبِيَّةٌ قَالَتْ مَنْ هَؤُلَاءِ قَالُوا بَنِي قَيْنَقَاعَ وَهُوَ رَهْطُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ قَالُوا أَسْلَمُوا قَالُوا لَا بَلْ هُمْ عَلَى دِينِهِمْ قَالُوا لَكُمْ فَلْيَرْجِعُوا فَإِنَّا لَا نَسْتَعِينُ بِالْمُشْرِكِينَ

"Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem sefer için yola çıkıp Seni-yetü'l Vedâ'yı arkada bıraktığında birden bir süvari birliği görüldü. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem: Onlar kimdir? diye sordu. Dediler ki: Beni Kaynuka'dan Abdullah Bin Selâm'ın grubudur. Dedi ki: Müslüman mı oldular? Dediler ki: Hayır, bilakis onlar dinleri üzere-dirler. Dedi ki: Onlara geri dönmelerini zira bizim müşriklerden yardım almadığımızı söyleyin." [Beyhaki dedi ki: Hafız Ebu Abdullah Fesak'ın kendi senedi Ebu Hamid es-Saidi'ye dayanarak bize bildirdiği husus doğrudur.]

Böylece Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Beni Kaynuka'dan Abdullah Bin Selâm'ın grubunu reddetmiştir. Çünkü onlar bir kâfir süvari birliğinden toplanmış olarak ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile kendileri arasında birtakım anlaşmaların olduğu bir devlet gibi olan Benu Kaynuka'dan olduklarını belirten, kendi bayrakları altında gelmişlerdir. Bundan dolayı Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* onları reddetmiştir. Dolayısıyla onları reddetmesi, onların kendi rayeleri ve devletleri altında gelmiş olmalarındandır. Bunun delili ise *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in

fertler hâlinde geldiklerinde Hayber’de Yahudilerden yardım almayı kabul etmesidir. Ebu Hamîd’in bu hadisi, var olduğunda hükmün var olduğu ve var olmadığında hükmün de var olmadığı şer’î bir illet içermektedir. Hadisteki illet, hadisin metninde açıktır. Zira hadiste şöyle geçmektedir:

إِذَا كَتَبْتُمْ قَالَ مَنْ هَؤُلَاءِ قَالُوا بَنِي قَيْنِقَاعَ وَهُمْ رَهْطُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ

“Birden bir süvari birliği görüldü. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Onlar kimdir? diye sordu. Dediler ki: Beni Kaynuka’dan Abdul-lah Bin Selâm’ın grubudur.” Onların bir süvari birliği olmalarının manası, müstakil bir rayeleri olan müstakil bir ordu olmaları demektir. Çünkü her süvari birliğinin bir rayesi olur. Dolayısıyla kendileri ile Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in arasında anlaşmaların olduğu bir devlet konumundaki Beni Kaynuka Yahudilerinden olup müstakil bir rayeleri olan kâfir bir süvari birliği olmaları, onların reddedilmesinin illeti olmaktadır. İlet, sadece onların kâfir olmaları değildir.

Bunun delili ise Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in buna ve İslâm’ı reddetmelerine binaen onların geri dönmelerini emretmesidir, onların sadece İslâm’ı reddetmesine binaen değil. Nitekim bunu, Enes’in şu hadisi de teyit etmektedir:

لَا تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ الْمُشْرِكِينَ

“Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız.” Bu hadis, siyasi varlığa odaklıdır. Aynı şekilde, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in müşrik olduğu hâlde Kuzma’nın yardımını aynı Uhud Savaşı yerinde kabul etmesi de bunu teyit etmektedir. Bunun manası şudur ki Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kâfirden yardım almayı bir varlık vasfı ile reddetmiş ve kâfirden yardım almayı bir fert vasfı ile kabul etmiştir. Buna binaen kendi bayrakları altında kâfir bir devlet, kâfir bir kabile, kâfir bir grup ya da devletlerinden bir cüz olduklarında kâfirlerin yardımını kabul etmek hiçbir şekilde caiz olmaz. Kendi rayeleri altında ve devletlerinin bir parçası olarak kâfir bir grup, kâfir bir kabile veya kâfir bir devlet olarak kâfirlerden yardım almak hiçbir şekilde caiz değildir.

Huzâ’a kabilesinin, müstakil bir kabile oldukları hâlde Fetih yılında Kureyş’e karşı Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte yola çıkmış olmasına gelince bu, bağımsız bir varlığı olan bir gruptan yardım almanın caiz olduğuna delalet etmez. Çünkü Huzâ’a, Hudeybiye yılında, Müslümanlar ile Kureyş arasındaki sulh anlaşması yazılırken ve anlaşma metninde şu ifade geçerken oradaydı:

وَأَنَّهُ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَدْخُلَ فِي عَهْدِ مُحَمَّدٍ وَعَهْدِهِ دَخَلَ فِيهِ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَدْخُلَ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ
وَعَهْدِهِمْ دَخَلَ فِيهِ

“Kim Muhammed’in sözleşmesine ve ahdine katılmak isterse ona dâhil olur. Kim de Kureyş’in sözleşmesine ve ahdinde katılmak isterse ona dâhil olur.” [Ahmed Bin Hanbel] Bu metne binaen Huzâ’a kabilesi ileri atlayarak **“Biz Muhammed’in sözleşmesi ve ahdine dâhiliz.”** dediler. Beni Bikr de atlayarak dediler ki: **“Biz Kureyş’in sözleşmesi ve ahdine dâhiliz.”** Böylece Huzâ’a kabilesi, Müslümanlar ile Kureyş arasında olan bu anlaşmada Müslümanlarla birlikte olmuşlar ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de onları, anlaşmaya göre devletinden bir cemaat gibi himayesine dâhil etmiştir. Bunun içindir ki onlar, bağımsız bir grup olarak değil İslâm Devleti’nin bir parçası olarak Müslümanların rayesi altında bir kabile olarak savaşmış olmaktadır. Dolayısıyla onlar, bir varlık gibi değil de fertler gibi olmaktadır. Huzâ’a ile Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* arasında bir ittifak ya da sözleşmenin olduğuna dair vehim doğru değildir. Zira anlaşma, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile Kureyş arasında idi, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile Huzâ’a arasında değil. Bu anlaşmaya binaen Beni Bikr kabilesi Kureyşlilerin bir parçası olarak onlara dâhil olurken Huzâ’a kabilesi ise Müslümanların varlığının bir parçası olarak onlara dâhil oldu. Bineanaleyh Huzâ’a kabilesinin Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile birlikte savaşı, Müslümanlarla birlikte kâfir bir grubun savaşı değildir. Bilakis Müslümanların rayesi altında Müslümanlarla birlikte kâfir bir kabilenin içinde fertlerin savaşıdır. Bu ise caiz olup bir beis yoktur. Zî Mihmer’den yapılan şu rivayete gelince Mihmer, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’i şöyle derken işittiğini söylemiştir:

سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صَلَاحًا آمِنًا وَتَغْزُونَ أَنْتُمْ وَهُمْ عَدُوًّا مِنْ وَرَائِهِمْ

“Rumlarla güvenli bir barış anlaşması yapacaksınız. (Sonra) Siz ve onlar (birleşip) arkanızdan (saldıran başka) bir düşmanla savaşacaksınız.” [Ahmed Bin Hanbel, Ebu Davud] Bu söz yani [وَتَغْزُونَ أَنْتُمْ وَهُمْ عَدُوًّا مِنْ وَرَائِكُمْ] **“(Sonra) Siz ve onlar (birleşip) arkanızdan (saldıran başka) bir düşmanla savaşacaksınız.”** sözü, Rumların devletine değil, onların fertlerine hamledilir. Çünkü Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle demiştir: [سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صَلَاحًا آمِنًا وَتَغْزُونَ] **“Rumlarla güvenli bir barış anlaşması yapacaksınız.”** Müslümanlar ile kâfirler arasında barış, ancak kâfirler cizye vermeyi kabul edip Müslümanların yönetimi altına girmeyi kabul ettiklerinde olur. Çünkü İslâm Müslümanlara, kendileri ile savaşan kâfirleri şu üç şey arasında serbest bırakmalarını emretmiştir: Ya Müslüman olmaları ya cizye vermeleri ya da savaşmaları.

Onlar kâfir oldukları hâlde sulhun meydana gelmesi ancak İslâm rayesi altına girerek cizye ödemeleri hâlinde olur. Dolayısıyla [سَتُصَالِحُونَهُمْ] **“Onlarla sulh yapacaksınız.”** sözü, onların Müslümanların rayesi altında olduklarına, o zaman da fertler hâlinde olduklarına dair karine olmaktadır. Nitekim bunu Rumlar ile yaşanan olayların vakıası da teyit etmektedir. Zira Müslümanlar, Rumlar ile savaştılar, onları hezimete uğrattılar ve ülkelerini ele geçirdiler. Rumlar fertler hâlinde Müslümanlar ile birlikte savaştılar ancak devlet vasıflarıyla İslâm Devleti ile birlikte arkalarındaki düşmanla hiç savaşmadılar. Böyle bir şey hiçbir zaman meydana gelmemiştir. Bu da Rumlarla ilgili hadisten kastedilenin devlet değil, fertler olduğunu teyit etmektedir ve buna hamledilmelidir. Böylece müşriklerden devlet olarak yardım almanın caiz olduğuna delalet eden bir delilin bulunmadığı açığa çıkmaktadır. Bilakis bunun kesinlikle caiz olmadığı hususunda deliller gayet açıktır.

Bu izahatların hepsi, kendisi Müslümanlarla birlikte savaşmak üzere kâfirden yardım almakla ilgili idi. Kendisinden silah alarak kâfirden yardım almaya gelince garantili ödünç olması şartı ile ister fertten olsun isterse devletten olsun kâfirden silah alma şeklinde yardım almak caizdir. Çünkü rivayet edildiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Hevâzin kabilesi üzerine sefere çıkma kararı alınca Safvân Bin Ümeyye’de zırh ve silah olduğu hatırlatıldı. Bunun üzerine Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, henüz müşrik olduğu hâlde ona haber gönderdi ve şöyle dedi:

يَا أَبَا أُمَيَّةَ أَعَرْنَا سِلَاحَكَ هَذَا تُلَقِّ فِيهِ عَدُوَّنَا غَدًا فَقَالَ صَفْوَانُ أَغَضِبَا يَا مُحَمَّدُ؟ قَالَ بَلْ عَارِيَةٌ وَمَضْمُونَةٌ حَتَّى تُؤَدِّيَهَا إِلَيْكَ فَقَالَ لَيْسَ بِهِذَا بَأْسٌ فَأَعْطَاهُ مِائَةَ دِرْعٍ بِمَا يَكْفِيهَا مِنَ السِّلَاحِ فَرَعَمُوا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَهُ أَنْ يَكْفِيَهُمْ حَمْلَهَا فَفَعَلَ

“Ey Ebu Ümeyye! Silahını bize ödünç ver de yarın düşmanı onunla karşılayalım. O da: Gasp olarak mı ey Muhammed! dedi. Rasul: Hayır, bilakis sana onları geri verinceye kadar ödünç ve garantili olarak dedi. Bunun üzerine o: Bunda bir sakınca yoktur! deyip Rasul’e yüz zırh ve yeterince silah verdi. Bunun üzerine Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, ondan kendisine yeterince nakliye de vermesini istediği, onun da bunu yaptığı iddia edildi.” [Nesai, Ebu Davud] Bu, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in kendisinden silah alarak kâfirden yardım aldığı hususunda gayet açıktır. O müşrik her ne kadar fert olsa da kabile reisidir. Ancak sadece kâfirden silah almak, savaşa bizzat katılmak şeklinde yardım almak gibi devlet olarak kâfirden yardım almanın caiz olmadığını

tahsis eden bir delil gelmediği sürece, kâfirden silah olarak yardım almanın caiz olduğuna dair delil olur. Ancak bir devletten silah almayı yasaklayan bir delil gelmemiştir. Dolayısıyla kâfirden ister ödünç isterse satın alma şeklinde olsun silah almanın caiz oluşu mutlak/kayıtsız olarak kalır. Ayrıca devletin silah alması, genellikle bir devletten alma şeklinde gerçekleşir. Buna göre kâfir bir devletten silah alarak yardım almak caiz olur.

İslâm Ordusunun Donatımı

İslâm ordusunun donatımı, beytü'l mâl tarafından gerçekleştirilir. Çünkü beytü'l mâl, Müslümanların maslahatları için tahsis edilmiştir. Onun tahsis edildiği hususlardan biri de gazilerin/savaşçıların donatılmasıdır. Bundan dolayı bölümleri ve düzenlenme yönleri ne kadar çok olursa olsun savaşçıların halifenin komutasında tek bir İslâmî ordu altında düzenlenmesi kaçınılmaz olduğu gibi rayeleri ne kadar çok olursa olsun bunların hepsi tek bir sancak/liva altında olmalıdır. Ordunun teçhizinin tamamı sadece beytü'l mâldan karşılanır. Eğer bir kimse, beytü'l mâl olduğu hâlde mücahitlerden birini donatmak isterse o bunu beytü'l mâla verir ve ordunun küçük büyük her şeyi beytü'l mâldan karşılanır. Eğer beytü'l mâlda mal yoksa ve Müslümanları korumak için ordunun donatımına ihtiyaç varsa halifenin, bunun için gerekli olan miktarı Müslümanlara zorunlu kılma hakkı vardır. Çünkü bu, bütün Müslümanlara vacip olan hususlardandır. Dolayısıyla beytü'l mâlın daimî gelirlerinden ordunun donatımı için mal varsa bundan karşılanır. Aksi hâlde bunun vacip oluşu ümmet üzerinde kalır ve Müslümanların halifesi de orduya ve donatımına harcamak üzere bunu ümmetten tahsil eder. Ordu ister harp hâlinde olsun ister olmasın fark etmeksizin onun donatımı için harcanan mallar, Allahu Teâlâ yolunda harcanan maldan sayılır. Çünkü cihad, kıyamet gününe kadar devam edecektir ve ordunun donatımı, savaş için gerekli olan her şey ile kıyamet gününe kadar devam edecektir.

Livalar ve Rayeler

Ordunun livaları ve rayeleri olması kaçınılmazdır. Liva ve raye arasındaki fark şudur ki; liva, mızrağın ucuna bağlanır ve mızrağa sarılır. Ona alem/sancak da denir. Liva olarak isimlendirilmiştir çünkü büyüklüğünden dolayı sarılır ve gerekmedikçe açılmaz. Liva, büyük bir alemdir ve ordu emîrinin yeri için bir alamettir. Emîr nereye giderse o da oraya götürülür. Raye ise orduya verilen bir alemdir ve ona ümmü'l harp lakabı verilir. Rayenin çoğulu [رَايَاتٌ] "râyât"tır. Raye, mızrağa veya seriyyeye bağlanır ve rüzgârın dalgalandırılmasına terk edilir.

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında İslâm ordusunun rayeleri ve livaları vardı. Enes'ten şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى زَيْدًا وَجَعَفَرًا وَابْنَ رَوَاحَةَ لِلنَّاسِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمْ خَبَرُهُمْ فَقَالَ أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ

“Daha haberi ulaşmadan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem insanlara Zeyd’in, Ca’fer’in ve İbni Ravâha’nın ölümünü duyuruyordu. Zira şöyle demiştir: Zeyd rayeyi aldı ve vuruldu, sonra Cafer onu aldı ve o da vuruldu, sonra İbni Ravâha onu aldı ve o da vuruldu.” [Buhari] Yine şu hadis rivayet edildi ki Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Safer ayının sonunda Rumlarla savaşmaları için insanlara elçiler gönderdi ve Usâme’yi çağırıp şöyle dedi:

سِرُّ إِلَى مَوْضِعِ مَقْتَلِ أَبِيكَ فَأَوْطِئُهُمُ الْخَيْلَ فَقَدْ وَلَيْتُكَ هَذَا الْجَيْشَ فَأَغْرُ صَبَاحًا عَلَى أَهْلِ ابْنِي وَحَرِّقْ عَلَيْهِمْ وَأَسْرِعِ السَّيْرَ بِسَبْقِ الْأَخْبَارِ فَإِنْ ظَفَرَكِ اللَّهُ فَاقْلِلِ اللَّبَثَ فِيهِمْ

“Babanın öldürüldüğü yere git. Onlara at hazırla. Seni bu orduya komutan tayin ettim. (Ubanna) halkına sabahdan saldır ve onların üzerine ateş yak. Yolculukta acele et ki (düşmana) haber vermeden önce sen oraya var. Allah sana zafer verirse onların içinde fazla oylanma.” [İbni Hişam, Siret] Derken üçüncü gün Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in ağrısı başladı. Usâme’nin eline livayı verdi. Usâme de onu alıp postasına verdi ve bir kayalıkta kamp kurdular. Yine Harîs Bin Hassan el-Bekrî’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ وَبِلَالٌ قَائِمٌ بَيْنَ يَدَيْهِ مُتَقَلِّدٌ بِالسَّيْفِ وَإِذَا رَايَاتُ سُودَ وَسَأَلْتُ مَا هَذِهِ الرَّايَاتُ قَالُوا عَمُرُو بَنُ الْعَاصِ قَدِمَ مِنْ غَزَاةٍ

“Medine’ye geldiğimizde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i minber üzerinde ve Bilal’in de Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in karşısında kılıcını kendi önünde tuttuğu esnada siyah rayeler görüldü. Böylece bu rayelerin ne olduğunu sordum. Dediler ki Amr Bin Âs gazveden döndü.” [Tirmizi] Yine şöyle geçmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَعْطَيْنَ الرَّايَةَ رَجُلًا يُجِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُجِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ فَأَعْطَاهَا عَلِيًّا

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Rayeyi Allah ve Rasulü’nü seven ve Allah ve Rasulü’nün de kendisini sevdiği bir adama vereceğim. Böylece Ali’ye verdi.” [Buhari, Muslim] Yine Enes’ten şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ ابْنَ أُمِّ مَكْتُومٍ كَانَتْ مَعَهُ رَايَاتُ سُودَاءَ فِي بَعْضِ مَشَاهِدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in katıldığı bazı savaşlarda İbni Ummu Mektum’un beraberinde siyah rayeler vardı.” [Nesai]

Yukarıda geçenlerden açığa çıkmaktadır ki Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, zamanında ordunun rayeleri ve livaları vardı. Bu nasslar dikkatle incelendiğinde rayenin livadan küçük olduğu, livanın rayeden büyük olduğu, livanın ordu komutanına bağlandığı, rayenin orduya verildiği, livanın ordu komutanının alameti olarak karargâhta olduğu ve farklı ordu birlikleri ile birlikte rayelerin tabur ve bölük komutanlarında olduğu görülür. Dolayısıyla ordunun tek bir livası olurken orduda birçok raye vardır. Bu, birinin diğerine olan oranı bakımındandır.

Livaların ve rayelerin rengine gelince Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in rayesinin siyah, livasının beyaz olduğu sabit olmuştur. İbni Abbas’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَانَتْ رَايَاتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَوْدَاءَ وَلَوَاؤُهُ أَبْيَضُ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in rayesi siyah ve livası beyaz idi.” [Tirmizi] Aynı şekilde Câbir’den şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ وَلَوَاؤُهُ أَبْيَضُ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Mekke’ye beyaz bir liva ile girdi.” Yukarıda geçen el-Harîs Bin Hassan’ın hadisinde ise şöyle geçmiştir:

وَإِذَا رَايَاتُ سُودٌ

“Derken siyah rayeler görüldü.” Bu hadisler, rayenin siyah ve livanın beyaz olduğuna delalet etmektedir.

Livaların ve rayelerin şekline gelince; rayenin dörtgen ve yünden olduğu geçmiştir. Berâ Bin Âzib’den, kendisine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in rayesi nasıl olduğu sorulduğunda şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَانَتْ سَوْدَاءَ مُرَبَّعَةً مِنْ نَمْرَةٍ

“O, basmadan yapılmış dörtgen şeklinde siyah idi.” [Tirmizi ve Ahmed Bin Hanbel] [مِنْ نَمْرَةٍ] **“Basmadan”** kelimesi ipekten ya da yünden kumaş demektir. Üzerinde ise [لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ] yazılı olduğu geçmiştir. Raye hakkında söylenenler liva hakkında da söylenir. Dolayısıyla liva da dörtgen ve kumaştan yapılmış olup üzerine [لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ] yazılır. Ancak liva, rayeden büyüktür ve üzerine siyah hat ile yazılırken rayenin üzerine beyaz hat ile yazılır.

Nasslarda geçtiği şekle ve bayrakların vakiasına göre hem rayenin hem de livanın dört köşeli olması, eninin ölçüsünün boyunun ölçüsünün

üçte ikisi (2/3) olması, livanın boyunun 120 cm, eninin 80 cm olması; rayenin boyunun 90 cm, eninin ise 60 cm olmasına dikkat edilir.

Bunlardan daha büyük ve daha küçük ölçülerde raye ve liva kullanılması caizdir. Her tümenin ve birliğin kendisine has şekil ve renkte flamanın olması, o tümen ve birliğe ait alamet olarak devletin rayesi ile birlikte direğe çekilmesi güzel bulunan hususlardandır. Liva ve rayeler ordu için kullanıldığı gibi devletin organları, daireleri ve bölümleri için de kullanılır. Mesela Hilâfet merkezinde halifenin makamının üstüne liva; devletin bütün kurumları, dairleri, idareleri ve bölümlerine rayeler çekilir. Aynı şekilde fertlerin kendi kurumlarına, projelerine ve evlerine raye çekmelerine de izin verilir.

Esirler

Müslümanlar, düşmanlarından esir aldıklarında bu esirlerin durumu doğrudan halifenin emrine terk edilmiştir. Onları esir alanların, savaş komutanının veya ordu emîrinin bu hususta herhangi bir görüş hakkı yoktur. Çünkü savaşçı esir olduğunda onun hakkındaki durum halifenin görüşüne aittir. Halife bu hususta esirlerle ilgili şer'î hükme tâbi olur. Kur'an'ın kati nassı ile sabit olan esirlerle ilgili hüküm ise halifenin esirleri ya fidye karşılığı ya da karşılıksız olarak serbest bırakma arasında serbest olmasıdır. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlinden dolayıdır:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَّخِذْتُمُوهُمْ فَتُدُّوا الْوَتَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

“Kâfirlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salverin.” [Mu-

hammed Suresi 4] Bu ayet, esirlerle ilgili hüküm hakkında gayet açıktır. Hüküm, şu birkaç yönden dolayı belirlenmiş bir hükümdür: Bu yönlerden biri, gayet açık olan bu nass, Muhammed Suresi'nde geçmektedir ve Muhammed Suresi, savaş hakkında inen ilk suredir. Bu sure, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Mekke'den Medine'ye varmasından sonra inmiştir. “*Kıtal Suresi*” olarak da isimlendirilmiştir. Hadid Suresi'nden sonra ve Bedir Savaşı'ndan önce inmiştir. Dolayısıyla bu sure, herhangi bir savaş ve esirler olmadan önce esirlerle ilgili hükmü açıklamıştır. Buna bir de esirlere ne yapılacağını gayet açık bir şekilde beyan eden tek ayet olmasını eklediğimizde bu, onun esirlerle ilgili hüküm hakkında bir nass olduğu, bu hususta asıl olduğu ve esirlerle ilgili diğer bütün nassların ona bağlı olduğu görülür. Bu hükmün esirler hakkında olduğunu belirleyen yönlerden biri

de şudur: İçerisinde esirlerle ilgili hükmün geçtiği ayet, üçüncüsü olmayan iki şey arasında seçeneğe delalet eden [إِمَّا] edatı ile gelmiştir. Zira ayette şöyle geçmektedir:

فَقُتِلُوا أَوْ تَوُتُّوا أَوْ تَفْتَدُوا بِأَمَّا مَتَى بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

“Bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız ya da fidye karşılığı saliverin.” [إِمَّا] edatı iki şey arasında geldiği zaman, seçenek bu iki şeye hasredilir ve ikisinden başkasının olması men edilir. Dolayısıyla iki şey arasındaki [إِمَّا] edatı ile seçeneğin sınırlandırılmasından, esirlerin hükmünde Kur’an’ın serbest bıraktığı husustan başkasının olmasının caiz olmadığı açığa çıkmıştır. Bunu Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Yemâme halkının lideri Sumâme Bin Usâl’ı, Ebu İzzet Eş-Şâir, Ebu el-Âs Bin Rebî’yi karşılıksız serbest bırakması ve Bedir esirleri hakkındaki şu sözü teyit etmektedir:

لَوْ كَانَ الْمُطْعَمُ بْنُ عَدِيٍّ حَيًّا ثُمَّ كَلَّمَنِي فِي هَؤُلَاءِ النَّتْنَى لَتَرَكْتُهُمْ لَهُ

“Mut’im Bin Adiy sağ olup o pis kokulu kişiler hakkında benimle konuşsaydı onları onun için serbest bırakırdım.” [Buhari] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, yetmiş üç kişi olan Bedir esirlerini bir adama iki adam karşılığı serbest bıraktı. Aişe Radiyallahu Anhâ’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَمَّا بَعَثَ أَهْلُ مَكَّةَ فِي فِدَاءِ أَسْرَاهُمْ بَعَثْتُ رَيْثَبُ فِي فِدَاءِ أَبِي الْعَاصِ بِمَالٍ وَبَعَثْتُ فِيهِ بِقِلَادَةٍ لَهَا كَانَتْ عِنْدَ خَدِيجَةَ أَدْخَلْتُهَا بِهَا عَلَى أَبِي الْعَاصِ قَالَتْ فَلَمَّا رَأَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَقَّ لَهَا رِقَّةً شَدِيدَةً وَقَالَ إِنْ رَأَيْتُمْ أَنْ تُطْلِفُوا لَهَا أَسِيرَهَا وَتَرُدُّوا عَلَيْهَا الَّذِي لَهَا فَقَالُوا نَعَمْ

“Mekke halkı, esirlerinin fidyesi hakkında haber gönderdiklerinde Zeynep, Ebu el-Âs’ın fidyesi için bir mal gönderdi. Hatice’nin yanında duran kendisine ait gerdanlığı da Ebu el-Âs’a karşılık bu mala dâhil etti. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, gerdanlığı görünce kızına çok acıdı ve dedi ki: Onun esirini serbest bıraksanız ve fidyesini de geri iade etseniz olmaz mı? Onlar da: Evet, dediler.” [Ebu Davud] Umrân Bin Husayn’dan şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَى رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بِرَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنْ بَنِي عَقِيلٍ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Beni Ukayl müşriklerinden bir adam karşılığı iki Müslüman’ı fidye ile kurtardı.” [Muslim] İbni Abbas’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَانَ نَاسٌ مِنَ الْأَسْرَى يَوْمَ بَدْرٍ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ فِدَاءٌ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِدَاءَهُمْ أَنْ يُعْلِمُوا أَوْلَادَ الْأَنْصَارِ الْكِتَابَةَ

“Bedir Günü fidyeleri olmayan birtakım esirler vardı. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem onları Ensar’ın çocuklarına okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bıraktı.” Ayet ile birlikte bu hadisler, esirlerle ilgili hükmün ya karşılıksız serbest bırakmak ya da fidye karşılığı serbest bırakmak olduğuna açık bir şekilde delalet etmektedir. Hasan, Atâ ve Saîd Bin Cubeyr’dan esirlerin öldürülmesinin mekruh olduğu rivayet edilmiştir.

وَقَالُوا لَوْ مَنَّ عَلَيْهِ أَوْ فَأَدَّاهُ كَمَا صُنِعَ بِأَسْرَى بَدْرٍ لَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ فَشُدُّوا الْوُثَاقَ فَإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

“Dediler ki: Keşke, onu Bedir esirlerine yapıldığı gibi ya karşılıksız bıraksaydı ya da fidye karşılığı bıraksaydı. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: Bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin.” Böylece Allahu Teâlâ, esir aldıktan sonra sadece bu ikisi arasında serbest bırakmıştır. Bunların hepsi, halifenin esirler hakkında sadece iki husus arasında serbest kılındığına dair gayet açıktırlar. O iki husus ise ya karşılıksız serbest bırakmak ya da fidye karşılığı serbest bırakmaktır. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Beni Kurayza’nın erkeklerini öldürdüğü rivayetine gelince onlar savaş esiri oldukları için değil hakem kararına binen öldürülmüşlerdir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Bedir Günü, Nadr Bin el-Hâris ve Ukbe Bin Mu’it’i hapsederek öldürttüğü ve Ebu İzzet’i Uhud Günü öldürttüğü rivayetine gelince; bunun esirlerle ilgili hüküm oluşuna delalet etmez. Çünkü bunu bütün esirler hakkında yapmadığı gibi her savaşta da yapmamıştır. Sadece bazı savaşlarda bazı şahıslara yapmıştır. Bunun aksine karşılıksız ve fidye karşılığı serbest bırakmayı, her savaşta bütün esirler hakkında yapmıştır. O şahısların özel olarak öldürülmelerinin sebebi ise Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in onlarda kişilikleriyle Müslümanlara kesin tehlike teşkil ettiklerini görmesidir. Dolayısıyla bu, belirli şahısların özel bir sebepten dolayı öldürülmesi olup esirlerin öldürülmesi değildir. Böylece halifenin belirlediği belirli şahısların öldürülmesi şeriata göre caiz bir husus olmaktadır. Nitekim Ebu Hurayra’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْثٍ وَقَالَ إِنْ وَجَدْتُمْ فَلَانًا وَفَلَانًا لِرَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ فَأَحْرِقُوهُمَا بِالنَّارِ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئْنَا أَرْدَنَ الْخُرُوجِ إِنِّي كُنْتُ أَمْرُكُمْ أَنْ تُحْرِقُوا فَلَانًا وَفَلَانًا وَإِنَّ النَّارَ لَا يُعَذِّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَإِنْ وَجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا

“Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bizi bir heyetle gönderdi ve şöyle dedi: Kureys’ten iki adam için filan ve filanı bulursanız o ikisini

ateşle yakınız. Sonra biz yola çıkarken şöyle dedi: Ben size filan ve fi-lanı yakmanızı emretmişim. Ateşle ancak Allah Azze ve Celle azap eder. O ikisini bulursanız öldürün." [Ahmed Bin Hanbel, Buhari] Böylece öldürme-nin esirler hakkındaki şeriatın hükümlerinden olmadığı ortaya çıkmakta-dır. Ancak öldürmek, halifenin kendilerinde tehlike gördüğü belirli şahıs-lar hakkında şeriatın hükmüdür. Dolayısıyla esir olsalar da halife onların öldürülmesini emredebilir.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bu ayetin inmesinden sonra köleleştirme yaptığına dair rivayete gelince Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, esirleri değil sebiileri köleleştiriyordu. Yani savaşılan erkekleri değil, savaşta ordu ile birlikte olan kadınlar ve çocukları köleleştiriyordu. Savaşılan erkeklerin köleleştirilmesi sabit olsa idi bu, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den vuku bulurdu. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* zamanında Araplardan birçok esir olmasına rağmen bunun vuku buldu-ğuna dair hiçbir şey gelmemiştir. Bazı tarih kitaplarının Rasulullah *SallAl-lahu Aleyhi ve Sellem*'in Kureys'ten Beni Naciye'nin erkeklerini ve dişile-rini köleleştirip sattığını rivayet etmelerine gelince bunu hadis kitapları hatta *İbni Hişam Sireti* gibi bazı siyer kitapları dahi rivayet etmemiştir. Dolayısıyla bu rivayet ile delil getirilmez. Ayrıca bu sahih olsa dahi riva-yet, şu lafızla gelmiştir: "*O, Beni Naciye'nin erkeklerini ve dişilerini köleleş-tirmiştir.*" Rivayet, "*erkekleri ve kadınları*" demeyip "*erkekleri ve dişileri*" demiştir. Bu, sebiilere yani erkek ve dişi olmak üzere çocuklara hamledi-lir ki bu da caizdir. Binaenaleyh Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* esir erkekleri köleleştirmemiştir. Sadece erkek ve dişi sebiileri köleleştirmiştir. Nitekim delil kabul edilen hadislerdeki sabit vakıalar bunu teyit et-mektedir. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiillerini inceleyen onun ne Araplardan ne de başkalarından esir erkekleri kesinlikle köleş-tirmedigini görür. Bilakis O'ndan rivayet olunan, O'nun sebiileri köleş-tirdiğidir. Bedir Savaşı'nda düşmanlarla birlikte kadınlar yoktu. Bunun içindir ki bu savaşta sebii edinme gerçekleşmeyip sadece esir edinme ger-çekleşmiştir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in onlar hakkındaki hükmü ise fidye karşılığı serbest bırakılmalarıydı. Huneyn Savaşı'nda Havâzin kabilesi, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile savaşmak üzere yola çıkmış ve onlarla birlikte kadınlar da yola çıkmıştır. Müslü-manlar zafer elde edince Havâzin kabilesi arkalarında kadınları bırakıp kaçmışlardır. Dolayısıyla sebii edinme gerçekleşmiş ve ganimet olarak malların yanına koyulmuştur. Beni Mustalık'ta düşman, kadınları arka-

sında bırakmıştır. Dolayısıyla sebii edinme gerçekleşmiştir. Hayber’de savaşmışlar, kaleleri fethetmişler, savaşçılarla beraber olan kadınları sebii olarak almışlar ve erkekler bırakıldığı gibi diğer insanlar da bırakılmıştır. Bu olayların hepsi, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in savaşan erkekleri esir aldığını ve savaşçılarla birlikte olan kadınları ve aynı zamanda çocukları sebii edindiğini göstermektedir. Savaşta olmayan bunların dışındaki erkekler ve kadınların esir veya sebii edinilmeleri vaki olmamıştır. Bu da Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in esirleri köleleştirmede olduğunu göstermektedir. Böylece ortaya çıkmaktadır ki Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in esirler açısından ameli, ayetin mantukuna göre olmuştur. Zira o, bazen esirleri karşılıksız serbest bırakmış, bazen de fidye almıştır. Esirleri ne köleleştirmiştir ne de öldürmüştür. Sadece kadınları ve çocukları sebii edinmiş ve kendilerinde Müslümanlara karşı tehlike olmasından dolayı zatlarına mahsus olarak bazı kişileri öldürmüştür.

İnsanların esirlerle karıştırdığı sebii meselesine gelince o asırda insanlar, savaşçılarla birlikte çıkan kadınları ve çocukları, harp ıstılahındaki mallar gibi görüyorlardı. Bu hususta Araplar ile Arap olmayanlar arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla harp ıstılahına göre gerek mallar gerekse sebii ganimet sayılmaktaydı. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* gelip bu ıstılahı kabul ederek savaşçılarla birlikte çıkan kadınları ve çocukları, mallar gibi ganimetten saymıştır. Dolayısıyla bunlar köleleştirilir ve bunlara esirler hükmü değil, ganimetler hükmü uygulanır. Bundan dolayı sebiileri köleleştirmek, esirleri köleleştirmek değildir. Bilakis onlar Müslümanlara ait savaş ganimetlerinden bir ganimet olurlar. Böylece esirlerin hükmü, halifenin onları sadece karşılıksız ya da fidye karşılığı serbest bırakmak arasında serbest olması şeklinde kalmaktadır. Bu hüküm kıyamet gününe kadar bakidir. Dolayısıyla İslâm Devleti, düşmanları ile savaştığında esirlere, karşılıksız veya fidye karşılığında serbest bırakmak arasında birini seçerek muamele eder. Düşmanlar, beraberlerinde savaşa kadınları da çıkarırlarsa savaş alanı boşaltılırken kadınlar sebii edilip köleleştirilirler ve mallar gibi ganimetlerden olurlar.

Esirler ve sebiiler hakkındaki bu hüküm Arap ile Arap olmayan arasında fark olmaksızın bütün insanlar için geneldir, sadece Araplara has değildir. Çünkü ayet ve hadisler geneldir. Bunları Arap olmayanlara tahsis eden ya da Arapları istisna kılan bir şey gelmemiştir. Dolayısıyla genelliği üzerine kalarak Arapları ve Arap olmayanları da kapsar. Şâfi’nin ve Beyhaki’nin tahric ettiği Muaz hadisine gelince:

أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ يَوْمَ حُنَيْنٍ لَوْ كَانَ الْإِسْتِزْقَاقُ جَائِزًا عَلَى الْعَرَبِ لَكَانَ الْيَوْمَ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Huneyn günü şöyle demiştir: Arapları köleleştirmek caiz olsaydı bugün olurdu.” Bu zayıf bir hadistir. Zira onun isnadında el-Vâkıdî vardır ki o çok zayıftır. Taberânî de onu başka bir yoldan rivayet etmiştir, onda da Yezid Bin İyâd vardır. O da el-Vâkıdî’den daha çok zayıftır. Böylesi bir hadis ile delil getirilmez. Zira böylesi bir hadisin şer’î delil olması caiz olmaz. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Arapların kadınlarını ve çocuklarını köleleştirip erkeklerini köleleştirmemesine dair rivayetlere gelince bu doğrudur. Fakat bu, Arapların erkeklerinin köleleştirilmesinin caiz olmayıp başkaların köleleştirilmesinin caiz olduğuna delalet etmez. Bilakis Arap olanı da olmayanı da kapsayan genel bir hükümdür. Olayın Araplarla birlikte meydana gelmiş olmasına gelince bu, bir hâlin vakıası olup bunun bir mefhumu yoktur. Yani meydana gelen durumun Araplarla olması, bunun sadece Araplara has olduğu anlamına gelmez. Ayrıca şer’î kaide şöyledir: [الْعِبْرَةُ لَا بِخُصُوصِ السَّبَبِ بِعُمُومِ اللَّفْظِ] **“Önemli olan lafzın umumiliğidir, sebebin hususiliği değildir.”** Dolayısıyla olay, bir şahıs ya da topluluk ile birlikte meydana gelmiş olsa da o şahıs ya da topluluğa has kılınmaz. Bilakis hükmü genel olur. Aynı şekilde erkeklerin köleleştirilmesinin Araplarda meydana gelmiş olması, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Araplar ile savaşıyor olması vakıasından dolayıdır. Dolayısıyla hüküm onlara has olmaz. Bilakis bütün insanlar için genel olur. Bu, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in mesela Kureyş gibi belirli bir kabile ile savaşıyor olmasının hükmünü o kabileye has kılmaması gibidir. Ancak bütün bunlar yani esirler ile sebiiler hükmü, Arap müşrikleri dışında tüm insanlar hakkında geneldir. Bu genel hükümden Arap müşrikleri, Hicri 9. senenin Zilhicce ayının 9. gününden dört ay sonrasından itibaren kıyamet gününe kadar istisna edilirler. Zira onlardan ya Müslüman olmaları ya da savaşmaları dışında bir şey kabul edilmez. Onlar ne esir alınırlar ne de sebi edinilir. Bu tarihten önceki Arap müşrikler bu hükmün kapsamına girerler. Aynı şekilde Arap müşrikleri dışındaki Yahudiler ve Hristiyanlar da bu ayetin inişinden itibaren kıyamet gününe kadar bu hükmün kapsamına girerler. Zira istisna, Ali Radıyallahu Anh’ın Arap müşriklerine aşağıda geçen ayetleri tebliğ ettiği günden beri Arap müşriklerine hastır. O gün ise Zilhicce’nin 9. günü ve ondan 4 ay sonrasındır. Bu istisnaya onlardan başkası ve bu tarihten önceki müşrik Araplar dâhil olmazlar. Araplardan o müşriklerin zikredilen tarihten itibaren istisna edilmeleri Kur’an nassı ile sabittir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

سَدُّ عَوْنٍ إِلَى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ

“Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşılmaya çağrılacaksınız ya da Müslüman olacaksınız.” [Fetih Suresi 16]

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ

“Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tövbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekâtı verirlerse artık yollarını serbest bırakın.” [Tevbe Suresi 5]

فَسَبِّحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ

“Yeryüzünde dört ay dolaşın. İyi bilin ki siz Allah’ı âciz bırakacak değilsiniz.” [Tevbe Suresi 2] Bu, Arap müşriklerinin ayetlerin genelliğinden istisna edildikleri hususunda gayet açıktır. Zira bu ayetler indirildikten ve dört aylık süre bittikten sonra, Arap müşriklerden Müslüman olmaları ya da savaşmaları dışında bir şey kabul edilmedi. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in Araplardan köleleştirme yaptığıının rivayet edilmesine gelince bu, Arap Yahudi ve Hristiyanlardan köleleştirmedir ve bu ayetler indirilmeden önce Arap müşriklerden köleleştirmedir. Bu ayetlerden sonra ise Arap müşriklerden Müslüman olmaları veya savaşmaları dışında bir şey kabul edilmemiştir.

Harp Siyaseti

Harp siyaseti, Müslümanların zafer elde etmesini ve düşmanlarının hezimete uğramasını sağlayacak şekilde harp işlerinin güdülmesidir. Bu siyasette anlık pratik yön açığa çıkmaktadır. Şeriat başka yerlerde haram kıldığı bazı şeyleri savaşta caiz kılarken başka yerlerde caiz kıldığı bazı şeyleri de savaşta haram kılmıştır. Zira savaş dışında yalan söylemek haram olduğu hâlde savaşta düşmana yalan söylemeyi caiz kılmıştır. Savaş dışında esnek ve yumuşak davranmak mendup olduğu hâlde orduda esnek ve yumuşak davranmayı haram kılmıştır. İşte böylece harp siyaseti, harpte hükümlere özel bir itibar kazandırmıştır. Bunlardan bir kısmı düşmana muamele edilmesi, bir kısmı bizzat harp işleri, bir kısmı İslâm ordusu ve bir kısmı da bunların dışındaki şeylerle alakalıdır.

Düşmana muamele edilmesi ile ilgili olan hususa gelince İslâm, halife ve Müslümanlara, düşmanın kendisine yaptığıının aynısı ile muamele etme hakkı vermiştir. Düşmanın Müslümanlardan zorla aldığının aynısını

-harp hâli dışındayken haramlardan da olsa- düşmandan zorla alma hakkı vermiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ

“Eğer ceza verecekseniz size yapılan işkencenin misli ile ceza verin ama sabrederseniz, elbette o sabredenler için daha hayırlıdır.”

[Nahl Suresi 126] Bu ayetin nüzul sebebi hakkında şu rivayet edilmiştir:

أَنَّ الْمُشْرِكِينَ مَثَلُوا بِالْمُسْلِمِينَ يَوْمَ أُحُدٍ بَقَرُوا بِطُونَهُمْ وَقَطَعُوا مَذَاكِيرَهُمْ وَشَرَّمُوا أَنَاظَهُمْ مَا تَرَكَوا أُحُدٌ إِلَّا مَثَلُوا بِهِ إِلَّا حَنْظَلَةَ بْنَ الرَّاهِبِ فَوَقَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حَمْرَةٍ وَقَدْ مَثَلَ بِهِ فَرَأَى مُنْظَرًا شَاءَهُ وَقَدْ شَقَّ بَطْنَهُ وَاصْطَلَمَ أَنْفَهُ فَقَالَ أَمَا وَالَّذِي أَخْلَفَ بِهِ إِنْ أَطْفَرَنِي اللَّهُ بِهِمْ لَأَمْلِكَنَّ بِسُجَيْنٍ مَكَانَكَ

“Müşrikler, Uhud Günü Müslümanlara işkence ederek onlara kötü davrandılar. Karınlarını yardılar, cinsel organlarını kestiler, burunlarını kopardılar. Hanzala Bin Rehâb dışında bu şekilde işkence yapmadıkları bir kişi bırakmadılar. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Hamza’nın başında durdu. Ona da böyle işkence etmişlerdi. Onu çok kötü bir şekilde gördü. Karnı yarılmış ve burnu koparılmış durumda idi. Bunun üzerine dedi ki: And olsun ki kendisine yemin ettiğim (Allah) eğer beni onlarla karşılaştırırsa senin yerine onlardan yetmiş kişiye işkence edeceğim.” [Taberâni, Kebîr] Bunun üzerine bu ayet indirildi. Dolayısıyla bu ayet, savaş hakkında inmiştir. Her ne kadar yapılan işkenceden fazlası yasaklanmış olsa da kâfirlerin Müslümanlara yaptığı- nın aynısını Müslümanların onlara yapmasının mubah olduğu hususunda bu ayet gayet açıktır. Hatta ayetten, Müslümanlara işkence yapan kâfirle- rin öldürülenlerine ibret olsun diye kesmek ve koparmak gibi muamele yapmanın, onların yaptığından fazlasına kaçmamak şartı ile mubah ol- duğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki bu tür işler haramdır. Zira bunun yasak- landığına dair Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den haberler gelmiştir. An- cak bu yasak, düşmanın Müslümanların ölümlerine o şekilde muamele et- medikleri durumlarla ilgilidir. Aksi hâlde düşman, Müslümanların ölüle- rine kötü muamelede bulunduğu zaman Müslümanların da onların ölüle- rine onların yaptıklarının aynısını yapma hakları vardır.

İhanet etmek ve ahdi bozmak da bunun gibidir. Düşman bunu yaptı- ğında ya da yapmasından endişe edildiğinde bizim de yapmamız caiz olur. Aksi hâlde bizim yapmamız caiz olmaz. İhanet etmek ve ahdi bozmanın yasaklanmış olmasına rağmen bunu yapmamızın caiz olması ancak harp siyaseti ile amel etmek olduğu içindir. Zira bunların yasaklanması ancak

düşmanın bunları yapmadığı durumlarda olur. Bunları yaptıkları zaman Müslümanların yapması caiz olur. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ

“Bir topluluğun ihanetinden korkarsan sen de aynı şekilde ahdi bozduğunu onlara bildir.” [Enfal Suresi 58] Buna göre Müslümanlar düşmanla savaşıırken nükleer silah kullanmaları caiz olmaktadır. Düşman Müslümanlara karşı bu silahları kullanmadan önce de olsa caizdir. Çünkü devletlerin tamamı, savaşta bu silahları kullanmayı meşru görmektedir. Dolayısıyla bu silahları kullanmak caiz olmaktadır. Hâlbuki beşeri helak etmesinden dolayı nükleer silahları kullanmak haram kılınmıştır. Cihadın varlık amacı beşeri İslâm ile ihya etmek olup insanlığı yok etmek değildir!

Harp işleriyle ilgili olan husus gelince Müslümanların kâfirlerin ağaçlarını, yiyeceklerini, ekinlerini ve evlerini yakmaya ve yıkmaya hakları vardır. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ

“Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah’ın izni ile ve O’nun fasıkları rezil etmesi içindir.” [Haşr Suresi 5] İleride açıklanacağı üzere Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* Nadiroğullarının hurma ağaçlarını yaktırmıştır.

Yahya Bin Sa’îd el-Ensâri’den rivayet edilen hususa gelince:

أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَا مِيرَجِينَشَ بَعَثَهُ إِلَى الشَّامِ لَا تَعْقِرَنَّ شَاةً وَلَا بَعِيرًا إِلَّا لِمَاكَلَةٍ وَلَا تَحْرِقَنَّ نَخْلًا وَلَا تُعْرِقَنَّ

“Ebu Bekir Sıddîk RadiyAllahu Anh, Şam’a gönderdiği ordunun komutanına şöyle demiştir: Yemek maksadı dışında bir koyun ve deve dahi kesmeyin. Hurmalıkları yakmayın ve onların içine dalmayın.” [Ma-

lik, Muvatta] Sahabe *RadiyAllahu Anhum*’un tamamı ona itiraz etmeyerek bu emri ikrar etmiştir. Zira savaşta asıl olan, ekime elverişli arazilerin tahrip edilmemesi ve ağaçların kesilmemesidir. Fakat halife ya da ordu komutanı savaşın kazanılması için arazilerin tahrip edilmesinin ve ağaçların kesilmesinin zorunlu olduğunu gördüğünde ya da savaşın kazanılmasını hızlandırmak bunu gerektirdiğinde harp siyasetinde ağaçları kesmek ve ekim arazilerini tahrip etmek, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in yaptığı gibi caizdir. Her ne kadar hayvanları ve düşmanın sahip olduğu her şeyi öldürmek haram olsa da harp siyaseti gerektirdiğinde bunları yapmak caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَا يَطْنُونَ مَوْطِنًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نِيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ

“Kâfirleri öfkeliendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir.” [Tevbe Suresi 120] Bu ayet, her şey hakkında genel olup bu ayeti tahsis eden başka bir ayet ve bir hadis varit olmamıştır. Dolayısıyla bu ayet, genelliği üzere kalır. Nitekim evlerin yakılmasının, ağaçların kesilmesi ve yakılmasının caiz olduğuna dair birtakım sahih hadisler geçmiştir. İbni Ömer’den şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَحَرَّقَ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Nadir oğullarının hurma ağaçlarını kestirdi ve yaktırdı.” [Muslim] Bununla alakalı Hassan şöyle der:

وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ

حَرِيقٌ بِالْبُؤَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ

Benî Lüey reislerine ehemmiyetsiz geldi

Büveyre’de tutuşan yangın

Bunun hakkında da şu ayet indirilmiştir:

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا

“Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız...” [Haşr Suresi 5]

Cerir Bin Abdullah’tan Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in kendisine şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَلَا تُرِخُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ قَالَ فَانْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ وَمِائَةِ فَارِسٍ مِنْ أَحْمَسَ وَكَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ وَكَانَ ذُو الْخَلَصَةِ بَيْتًا فِي الْيَمَنِ لَخْنَعَمَ وَبَجِيلَةَ فِيهِ نُصُبٌ يُعْبَذُ يُقَالُ لَهُ كَعْبَةُ الْيَمَانِيَةِ قَالَ فَأَتَاهَا فَحَرَّقَهَا بِالنَّارِ وَكَسَرَهَا ثُمَّ بَعَثَ رَجُلًا مِنْ أَحْمَسَ يَكْنَى أَبَا أَرْطَاةَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُبَشِّرُهُ بِذَلِكَ فَلَمَّا أَتَاهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا جِئْتُ حَتَّى تَرَكَتُهَا كَأَنَّهَا جَمَلٌ أَجْرَبُ قَالَ فَبَرَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى خَيْلِ أَحْمَسَ وَرَجَالِهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ

“Zûlhalasa’dan bana haber vererek beni sevindirmeyecek misin? Dedi ki: Ben, Ahmus’tan yüz elli süvariyle yola devam ettim. Onlar at yetiştirici bir halktır. Zûlhalasa ise Yemen’de Hasem’a ve Becâtün’e ait içinde kendisine tapılan bir putun olduğu ve kendisine Kâ’bet’ül Yemâni/Yemenlilerin Kâbesi denilen bir evdir. Dedi ki: Ona gitti, onu ateşle yaktı ve parçaladı. Sonra Ahmus’tan kendisine lakap olarak Ebu Erta’na denilen bir adamı Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e, bunu müjdelemesi için gönderdi. O, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e geldiğinde Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e dedi ki: Seni hak ile gönderene yemin olsun ki o yeri ancak pis bir deveye dönüşmüş

hâlde terk ettim. Dedi ki: Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ahmus atlarına ve adamlarına beş defa hayır duada bulundu.” [Buhari] Usame Bin Zeyd’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى قَرْيَةٍ يُقَالُ لَهَا أُبْنَى فَقَالَ اتَّبَهَا ثُمَّ حَرَّقَ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, beni kendisine Ubnâ denilen bir köye gönderdi ve şöyle dedi: Git ve orayı yak.” [Ahmed Bin Hanbel, İbni Mâce] Ubnâ, Filistin’deki Yubna köyüdür. Malik’in *Muvatta*’da rivayet ettiği Ebu Bekir’in vasiyetinden ve bu hadislerle muakeyese edilmesinden açığa çıkıyor ki ağaçların kesilmeleri ve yakılmaları, evlerin yıkılmaları ancak savaşın ya da harbin kazanılması için gerekli olduğunda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu, harp siyasetine dâhildir.

İslâm ordusu ile ilgili olan hususa gelince; imamın ya da ordu komutanının; münafıkların, fasıkların, savaş esnasında orduyu terk edenlerin ve terk edilmesine teşvik edenlerin, bozguncu haber yayanların vb. savaşa katılmalarını engelleme hakkı vardır. Bunun delili de Allahu Teâlâ’nın şu kavlidir:

وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْفَاعِدِينَ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا تُضْعَفُوا خَلَالَكُمْ يُبَغِّوْكُمْ الْفِتْنَةُ

“Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu. Oturanlarla beraber oturun! denildi. Eğer içinizde onlar da savaşa çıksalardı size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızı koşarlardı.” [Tevbe Suresi 46-47] Hâlbuki İslâm ordusuna fasık ve münafığın katılmasına mâni olunmaz. Fakat harp siyaseti bunların savaşa katılmasına, belirli bir işi yapmasına veya belirli bir işi üstlenmesine engel olunmasını gerektirdiğinde halifenin ve ordu komutanının bunu yapması caiz olur.

Düşmana muamele, harp işleri ve İslâm ordusu ile ilgili hususların dışındaki hususlara gelince Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Beni Mustalık Gazvesi dönüşünde hasıl olan husus buna örnektir. Zira Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Müslümanlara anormal bir süratle dönmüştür. O Medine’ye varasıya kadar gece gündüz gücünün yettiğince çok çaba sarf ederek yürüyordu. Ordu yorgunluktan bitkin düşmüştü. Hâlbuki hüküm, orduya nazik davranmaktı. Zira Câbir’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَخَلَّفُ فِي السَّيْرِ فَيُرْجَى الضَّعِيفُ وَيُرْدَفُ وَيَدْعُو لَهُمْ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem yolculukta geriden gelirdi. Zayıfların ardından gelir, onları terekesine alır ve onlara dua ederdi.”

[Ebu Davud] Ancak Abdullah Bin Ubeyy Bin Selül'ün Müslümanlar arasında fitne çıkarması ile ilgili olarak harp siyaseti, ordunun zayıflarının yürüyüşü ile yürümeyi, kuvvetlilerin yürüyüşü ile yürümeyi gerektiriyordu. Ta ki meydan o fitne konusunu konuşmaya ve tartışmaya terk edilmesin.

Hakeza harp siyaseti; savaşı veya harbi kazanmak, düşmanı bozguna uğratarak ona galip gelmek için harp işlerinin gözetilmesinin gerektirdiği işleri imamın yapmasını gerektirmektedir. Ancak bunların tamamı belirli bir amel hakkında bir nassın gelmemesi veya tahsis olmaksızın savaş ve savaş dışında genel bir tahrir ile haramlığına ilişkin bir nass gelmesi ile kayıtlıdır. Mesela zina gibi. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانِيَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

“Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.” [Isra Suresi 32] Özel bir nass geçmişse harp siyaseti gerekçesi ile o ameli yapmak caiz olmaz. Bilakis hakkında geldiği konuma göre nass ile sınırlı kalmak vacip olur. Nass, illetsiz kesin olarak geçmişse o zaman o fiili yapmak caiz olmaz. Nass bir illetle illetli olduğunda o zaman da illetin gereği olan hükme tâbi olunur. Nass yasaklamayı/engellemeyi getirmişse Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de belirli hâllerde onu yapmışsa, o hâllerin dışında o fiil yapılmaz. Şeriatın yasakladığı birtakım fiiller hakkında birtakım nasslar geçmiştir. O fiillerde yasağa bağlı kalınmalıdır. Bunlarda harp siyaseti vardır, denilmez. İbni Ömer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

وُجِدَتْ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ مَغَازِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in bazı gazvelerinde öldürülmüş bir kadın bulundu. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı.”

[Buhari] Esved Bin Seri'den Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَا بَالُ أَقْوَامٍ جَاوَزَ هُمُ الْقَتْلَ الْيَوْمَ حَتَّى قَتَلُوا الذَّرِيَّةَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا هُمْ أَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ أَلَا إِنَّ خِيَارَكُمْ أَبْنَاءُ الْمُشْرِكِينَ

“Bazı gruplara ne oluyor ki bugün soykırım yapacak kadar savaşta taşkınlık yaptılar. Bir adam dedi ki; Ey Allah'ın Rasulü! Onlar sadece müşriklerin çocuklarıdır. Bunun üzerine dedi ki: Dikkat edin! Sizin seçkinleriniz de müşriklerin çocuklarıdır.” [Ahmed Bin Hanbel] Enes'ten Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

اَنْطَلُّوْا بِاَسْمِ اللّٰهِ وَبِاللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُوْلِ اللّٰهِ وَلَا تَقْتُلُوْا شَيْخًا قَانِيًا وَلَا صَغِيْرًا وَلَا امْرَاَةً وَلَا تَغْلُوْا وَضُمُّوْا غَنَائِمَكُمْ وَاَصْلِحُوْا وَاَحْسِنُوْا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ

“Allah’ın adıyla, Allah’ın yardımını dileyerek ve Rasulullah’ın milleti/dini üzerine gidin. İhtiyarları, küçük çocukları, kadınları öldürmeyin. İhanet etmeyin. Ganimetlerinizi toplayın, ıslah edin ve her şeyi ihsan ile yapın. Allah ihsan edenleri sever.” [Ebu Davud] Bu hadisler, harpte belirli fiilleri yasaklamıştır. Bunların harp siyaseti gerekçesi ile harpte yapılması doğru olmaz. Ancak o fiiller nassların getirdiği biçimde yapılırlar. Nitekim bu hususların top, bomba ve ağır silahlar ile uzaktan vurulma şeklinde yapılmasının caiz olduğuna, aralarına karışmalarından dolayı onları da öldürülmedikçe düşman kâfirlere ulaşmak mümkün olmadığına çocukların ve kadınların öldürülmesinin caiz olduğuna dair nasslar geçmiştir. Sâb Bin Cesâme’den şu hadis rivayet edilmiştir:

اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ عَنْ اَنَّ اَهْلَ الدَّارِ يَبِيْتُوْنَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ فَيَصَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَدَّرَارِيْهِمْ قَالِ هُمْ مِنْهُمْ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e, müşriklerden bazılarının evinde barındırdıklarından dolayı öldürülen kadın ve çocukların bulunduğu ev halkı hakkında soruldu. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Onlar, onlardandır.” [Buhari] Yine Sa’ab’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

سَأَلْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ اَوْلَادِ الْمُشْرِكِيْنَ اَنْ تَقْتُلَهُمْ مَعَهُمْ قَالِ نَعَمْ فَاِنَّهُمْ مِنْهُمْ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e müşriklerin çocuklarını onlarla birlikte öldürelim mi? diye sordum. Bunun üzerine dedi ki: Evet, onlar, onlardandır.” [İbni Hibban, Sahih] Sevr Bin Yezid’den şu hadis tahrîç edilmiştir:

اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَصَبَ الْمُنَجْنِيْقَ عَلَى اَهْلِ الطَّائِفِ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Taif halkına karşı mancınık kurdu.” [Tirmizi] Mancınık ile atılan şey düştüğü yerde çocuk, kadın, ağaç ve başkası arasında bir ayırım yapmaz. Böylece top ve bombalar gibi ağır silahlar harpte kullanıldığında onunla öldürmek, oradaki her şeyin yıkılması ve tahrip edilmesi caiz olur. Aynı şekilde kadınlar ve çocuklar öldürülmeden kâfirlere ulaşmak mümkün olmadığına birbirlerine karışmış olduklarından dolayı, onların öldürülmeleri caiz olur. Bu hususlardan her bir hususun bu iki hâlin dışında tek başına yapılmasına yani mancınıkla ateş hâli ve kendileriyle savaştığımız kâfirler ile kadın ve çocuklar arasında ayırım yapma imkânının olmaması hâli dışında tek başına yapılmasına gelince nasslarda geçen hususa göre ayrıntı vardır. Küçük çocuklara

gelince bu iki hâlin dışında öldürülmeleri kesinlikle haram kılınmıştır. Ir-gatlar da aynı şekildedir. Yani zayıf kılınmış olanlardan olması nedeni ile zorunlu olarak o toplumda ücretle çalışan olanlar da aynı şekildedir. Zira bu ikisinin öldürülmesi, herhangi bir illet ile illetlendirilmeksizin kesin olarak nehyedildi. Kadınlara gelince onlara bakılır, savaşıyorlarsa öldürülmeleri caizdir. Savaşmıyorlarsa öldürülmeleri caiz olmaz. Çünkü Ribâh Bin Rebi'den şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا وَعَلَى مُقَدِّمَتِهِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ فَمَرَّ رِبَاحٌ وَأَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ مَقْتُولَةٍ مِمَّا أَصَابَتْهُ الْمُقَدِّمَةُ فَوَقُّوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهَا وَيَتَعَجَّبُونَ مِنْ خَلْفِهَا حَتَّى لَحِقَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَاجِلَتِهِ فَأَنْقَرُوا عَنْهَا فَوَقَّتْ عَلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا كَانَتْ هَذِهِ لِنَقَاتِلَ فَقَالَ لِأَحَدِهِم الْحَقُّ خَالِدًا فَقُلْ لَهُ لَا تَقْتُلُوا ذُرِّيَّةَ وَلَا عَسِيفًا

“O, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte Halid Bin Velid’in öncülüğünde bir gazveye katıldı. Ribâh ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Ashabı önceden öldürülmüş bir kadının önünden geçtiler. Durup ona baktılar ve onun durumunu garipsediler. Öyle ki Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bineği ile onlara yetişti. Bunun üzerine onlar oradan ayrıldılar. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, o kadının yanında durup şöyle dedi: Bu kadın savaşmıyordu. Sonra onlardan birine dedi ki: Halid’e yetiş ve ona de ki: Çocuk veren kadınları ve ırgatları öldürmeyin!” [Ebu Davud] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in [مَا كَانَتْ هَذِهِ لِنَقَاتِلَ] ***“Bu kadın savaşmıyordu.”*** sözü, eğer savaş-saydı öldürülmesinin caiz olduğuna delalet etmektedir. Böylece hadis, ka-dının öldürülmesini yasaklamayı, savaşmaması illeti ile illetlendirmiş ol-maktadır. Bunu, İkrime’den yapılan şu rivayet teyit etmektedir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِامْرَأَةٍ مَقْتُولَةٍ يَوْمَ حُنَيْنٍ فَقَالَ مَنْ قَتَلَ هَذِهِ فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ غَنِمْتُهَا فَأَرَدْتُهَا خَلْفِي فَلَمَّا رَأَتْ الْهَزِيمَةَ فِينَا أَهْوَتْ إِلَى قَائِمٍ سَيْفِي لِنَقَاتِلَنِي فَقَاتَلْتُهَا، فَلَمْ يُكْرَرْ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Huneyn günü öldürülmüş bir ka-dının önünden geçerken ‘Bunu kim öldürdü?’ dedi. Bir adam dedi ki: Ben öldürdüm ey Allah’ın Rasulü! Onu ganimet aldım. Terekeme yer-leştirdim. Bizdeki bozgunu görünce beni öldürmek için kılıcıma el uzattı. Ben de onu öldürdüm. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem onu kınamadı.” [Ebu Davud] Böylelikle açığa çıkıyor ki kadın savaşırsa öldü-rülmesi caiz olur. Savaşmıyorsa öldürülmesi caiz olmaz. İhtiyar kişiye ge-lince eğer o, kendisinde kâfirler için bir fayda, Müslümanlar için bir zarar olmayan fani/çok yaşlı ise öldürülmesinin yasaklanmasından dolayı

onun öldürülmesi caiz olmaz. Eğer onda kâfirler için bir fayda Müslümanlar için bir zarar varsa öldürülmesi caiz olur. Çünkü Samra'dan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَقْتُلُوا شُرُوحَ الْمُشْرِكِينَ وَاسْتَحْبُوا شَرَحَهُمْ

“Müşriklerin yaşlılarını öldürün, gençliğin baharında olanlarını sağ bırakın.” [Ahmed Bin Hanbel, Tirmizi] Yine Ebu Musa'dan şu rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَرَعَ مِنْ حُنَيْنٍ بَعَثَ أَبَا عَامِرٍ عَلَى حَيْشٍ إِلَى أُوطَاسٍ فَلَقِيَ دُرَيْدَ بْنَ الصَّمَّةِ وَقَدْ كَانَ تَيْفَ عَلَى الْمَاءِ وَقَدْ أَحْضَرُوهُ لِيُدْبَرَ لَهُمُ الْحَرْبُ فَقَتَلَهُ أَبُو عَامِرٍ وَلَمْ يُكْرِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَلِكَ عَلَيْهِ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Huneyn'de işi bitince Ebu Âmir'i Evtas ordusunun başında gönderdi. Derken Derid Bin el-Samme ile karşılaştı. Onun yaşı yüzün üzerindeydi. Onu onlar için bir savaş tertip etmesi için getirmişlerdi. Ebu Âmir onu öldürdü. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem onu bu fiilinden dolayı kınamadı.” [Buhari] Buna göre Enes hadisi, kendisinden bir fayda ve zararın beklenmediği yaşlıya hamledilir ki o, aynı hadiste geçtiği üzere fani/çok yaşlı olan kimsedir.

Yapılması yasaklanan bu hususlar ancak nassta geçtiği şekilde yapılır. Bunun dışında yapılması caiz olur. Harp dışında ister helal ister haram olsun, (normalde kötü görülebilecekken) harp hâlinde iken herhangi bir ameli Müslümanların düşmanlarına yapması kötü görülmez. Bundan ancak zina gibi savaşta ve savaş dışında genel olarak haram olduğuna dair hakkında nass gelen fiil istisna edilir.

Savaşta Yalan Söylemek

Yalan söylemenin tamamı Kur'an'ın kati nassı ile kesin olarak haramdır. Haram kılınması, dinen bilinmesi zorunlu olan hükümlerdendir. Müslümanların menfaati için ya da dinin maslahatı için olması ile bunların tersi durumlar arasında bir fark yoktur. Yalan söylemenin haram kılınması hakkındaki nasslar genel, mutlak ve kesinlikle illetsiz olarak gelmişlerdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ

“Allah'ın ayetlerine inanmayanlar ancak yalan uydurur.” [Nahl Suresi

105]

ثُمَّ نَبْتَهِلُ فَنَجْعَلُ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

“Sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lanet dileyelim.” [Âl-i İmran Suresi 61] Bu kesinlik, mutlaklık ve genellik başka bir nass olmadıkça illetlendirilmez, sınırlandırılmaz ve tahsis edilmez. Nassı anlama

dışında bu hususta aklın müdahale hakkı yoktur. Kitap'ta ve Sünnet'te herhangi bir illetlendirmeyi ya da sınırlandırmayı ifade eden herhangi bir nass geçmedi. Nassın tahsisine gelince onun hakkında, yalan söylemenin haram kılınmasından belirli şeyleri istisna eden ve bu istisnayı da sadece o şeylerle sınırlandıran bir nass geçmiştir. Herhangi bir durumda bu istisna edilen şeylerin aşılması caiz olmaz. Dolayısıyla hadislerde zikredilen hususlardan delilin tahsis ettiği husus dışında bir şey yalanın haram kılınmasından istisna edilmez. O hususlar şunlardır:

1- Harp hâli

2- Kadına karşı

3- İki kişinin arasını düzeltmek için

Bu durumlar hakkında şu nasslar geçmiştir: Ummu Gülsüm Binti Ukbe'den, şöyle rivayet edilmiştir:

لَمْ أَسْمَعْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرَخِّصُ فِي شَيْءٍ مِمَّا يَقُولُ النَّاسُ إِلَّا فِي ثَلَاثٍ فِي الْحَرْبِ وَالْإِصْلَاحِ بَيْنَ النَّاسِ وَحَدِيثِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ وَحَدِيثِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu üç durum dışında insanlara söylediği bir şeyde ruhsat verdiğini işitmedim: Harpte, insanların arasını düzeltmede, erkeğin kadınına, kadının erkeğine konuşmasında.” [Ahmed Bin Hanbel, Müslim, Ebu Davud] Esmâ Binti Yezid'den Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَيُّهَا النَّاسُ مَا يَحْمِلُكُمْ عَلَى أَنْ تَتَّبِعُوا فِي الْكُذْبِ كَمَا يَتَّبِعُ الْفَرَّاشُ فِي النَّارِ كُلُّ الْكُذْبِ يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا ثَلَاثَ خَصَالٍ رَجُلٌ كَذَبَ عَلَى امْرَأَتِهِ لِيَرْضِيَهَا أَوْ رَجُلٌ كَذَبَ فِي حَدِيثِ حَرْبٍ أَوْ رَجُلٌ كَذَبَ بَيْنَ امْرَأَتَيْنِ مُسْلِمَتَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا

“Ey insanlar! Sizi, kelebeğin ateşe tâbi olması gibi yalana tâbi olmaya iten nedir? Şu üç durum dışında, yalan söylemenin hepsi âdemoğluna haramdır: Hoşnut etmek için adamın kadınına yalan söylemesi, harpte yalan söylenmesi, zira harp hiledir, iki Müslüman’ın arasını düzeltmek için kişinin yalan söylemesi.” [Ahmed Bin Hanbel, Taberâni, Kebir] Bu üç durum, yalanın haram kılınmasından sahih bir nassla istisna kılınmıştır. Bunların dışında yalan söylenmesi helal olmaz. Zira nassın genelliğinden sadece delilin tahsis ettikleri istisna kılınır. Hadiste geçen [فِي الْحَرْبِ] **“harpte”** kelimesinin sadece tek bir manası vardır. O da harp hususunda fiilî harp hâlidir. Dolayısıyla harp hâli dışında yalan söylemek kesinlikle caiz olmaz. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in bir gazveye çıkmak istediğinde, tevriye yaparak hedef saptırdığının sabit olmasına gelince bundan maksat, bir hususa kastettiğinde onu açığa vurmamaktır. Mesela doğu yö-

nüne gazveye çıkmayı kastettiğinde, batı yönünde bir husus hakkında sorar ve sefer/yolculuk için hazırlık yapardı. Böylece O'nu gören ve işiten batı yönünü kastettiğini sanırdı. Ancak kastı doğu olduğu hâlde batıyı kastettiğini açıkça ortaya koyduğu hasıl olmamıştır. Dolayısıyla vakianın hilafına haber vermek caiz olmaz. Bu sadece “tevriye” kabilindendir. Ayrıca fiilî harp hâline ve harp konumuna dâhildir. Çünkü o, düşman ile fiilen savaşmak için savaş alanına gitmektedir. Bu Muslim'in rivayet ettiği Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, [الْحَرْبُ خُدْعَةٌ] **“Harp hiledir.”** kavlinde geçen hiledendir. Câbir'den rivayet edilen şu hususa gelince:

مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ مُحَمَّدٌ بْنُ مَسْلَمَةَ أَتُحِبُّ أَنْ أَقْتُلَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَذَنْ لِي فَأَقُولُ قَالَ قَدْ فَعَلْتُ قَالَ فَأَتَاهُ فَقَالَ إِنَّ هَذَا يَغْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ عَنَّا وَسَأَلْنَا الصَّدَقَةَ قَالَ وَأَيْضًا وَاللَّهِ لَتَمْلَأَنَّ قَالَ فَإِنَّا قَدْ اتَّبَعْنَاهُ، فَتَكَرَّرَ أَنْ نَدْعُهُ حَتَّى نَنْظُرَ إِلَى مَا يَصِيرُ إِلَيْهِ أَمْرُهُ قَالَ فَلَمْ يَزَلْ يُكَلِّمُهُ حَتَّى اسْتَمَكَّنَ مِنْهُ فَفَتَلَهُ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Ka’ab el-Eşref için kim var? Zira o Allah ve Rasulü’ne hakaret etmiştir. Muhammed Bin Mesleme: Onu öldürmemi ister misin ey Allah’ın Rasulü? dedi. Dedi ki: Evet. Dedi ki: Bana izin ver de ona bazı şeyler söyleyeyim. O da: Verdim, dedi. (Ravi) dedi ki; (Mesleme) ona gidip şöyle dedi: Bu yani Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem bizden sadaka isteyerek bizi sıkıntıya düşürdü. Dedi ki: Aynen vAllahi O’ndan daha çok çekeceksiniz. (Mesleme) dedi ki: Biz O’na tâbi olduk fakat O’nun işinin nereye ulaştığına bakar olarak kalmamızdan hoşlanmıyoruz. (Ravi) Dedi ki: Onun yanında imkân elde edesiye kadar konuşmaya devam etti. Sonra onu öldürdü.” [Muslim] Bu da harp hâlidir. Muhammed Bin Mesleme’nin söylediği lafızları belirleyen hadisin lafızları her ne kadar yalan içermeyen doğru ve sadece tariz/üstü kapalı söylemek olsa da Muhammed Bin Mesleme, her şeyi söyleme izni istedi ve her şey hakkında ona izin verildi. Bunda yalan söylemek hususunda izin vermek de dâhildir. Bu ise harp hâline dâhildir. Ahmed ve Nesai’nin, Enes hadisinden el-Haccac Bin Alât’ın kıssası hakkında tahric ettikleri şu hususa gelince o, Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den Mekke halkının malını kurtarmak hususunda maslahatı için onun hakkında istediğini söyleme izni istedi. Bunun üzerine Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, ona bu hususta ve Mekke halkına Hayber halkının Müslümanları bozguna uğrattığı haberini vermesine izin verdi. Bu da aynı şekilde harp hâline dâhil olmaktadır. Çünkü Mekke halkı, Müslümanlar ile fiilî savaş hâlinde idiler. Haccac Bin Alât da Müslümanlardandır. O, fiilî bir savaş hâlinde olan düşman kâfirlerin yanına git-

mekteydi. Dolayısıyla onlara karşı yalan söylemek caiz olmaktadır. Özellikle Hudeybiye Anlaşması, Müslümanların Mekke'deki mallarını fiilî savaş hâlinde istisna etmemiştir. Bunun içindir ki onun yalan söylemesi caizdir. Zira yalan söylemenin caiz oluşu sadece savaş alanı ile ve savaşçılar ile sınırlı değildir. Bilakis Müslümanların kendisiyle fiilî harp hâli olduğunda düşman kâfirlere karşı yalan söylemeleri caizdir. Bezzâr'da şu lafızlar geçmektedir:

الْكَذِبُ مَكْتُوبٌ إِلَّا مَا نَفَعَ بِهِ مُسْلِمٌ أَوْ دَفَعَ بِهِ عَنْهُ

“Müslüman'ın kendisi ile yararlanması ya da bir şeyi kendisinden def etmesi olmadıkça yalan söylemek kesin olarak haram kılınmıştır.”

Mecmu'u el-Zevâid'de şöyle denilmektedir:

“Bu rivayetin senedinde iki erişkin ve Abdurrahman Bin Ziyâd Bin En'am vardır. O ikisi zayıftır. Buna binaen bu, zayıf hadistir. Dolayısıyla reddolunur, kendisi ile delil getirilmez. Zira o delil olmaya uygun değildir.”

Buna göre yalan söylemenin hepsi de haramdır. Sadece şu üç durumda yalan söylemek helal olmaktadır:

1-Harpte

2- İnsanların arasını düzeltmekte

3- Erkeğin kadınına ve kadının erkeğine konuşmasında.

Bunların dışında yalan söylemek kesin olarak haramdır. Çünkü yalan söylemenin haram kılınması Kur'an-ı Kerim'de genel olarak gelmiştir ve her yalanı kapsamaktadır. Hadis gelip bu hükmü savaş, insanlar arasını düzeltmek, erkeğin kadınına ve kadının erkeğine söylemesi dışında tutarak bu üç durumu haram kılmaktan istisna etti. Dolayısıyla sadece bu üç durumda yalan söylemek helal olmaktadır, bunların dışında haramdır. Özellikle hadis, helal oluşu bu üç durumla sınırlandırmıştır. Zira şöyle demiştir:

يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا ثَلَاثٌ خِصَالٍ

“Yalan söylemenin her türlü, şu üç durumun dışında âdemoğluna haramdır.” Ve Ummu Gülsüm Binti Ukbe şöyle demiştir:

لَمْ أَسْمَعْ يُرَخَّصُ فِي شَيْءٍ مِمَّا يَقُولُ النَّاسُ إِلَّا فِي ثَلَاثٍ: فِي الْحَرْبِ ... الخ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i şu üç durum dışında insanlara söylediği şeylerde ruhsat verdiğini işitmedim. Harpte...” Bu sınırlandırma, başka durumlarda haram olması demektir. Hadislerin tamamı fiilî harp hâli hakkında geçmiştir. Bunların dışındakiler zayıf hadislerdir, reddolunurlar ve kendileri ile delil getirilmezler.

Harp dışında tevriyeye gelince işiten kimsenin bundan vakıanın hilafını anlamasıdır. Bu ise lafzın dil ve genel ıstılah olarak konuşan ve işiten nezdinde vakıaya ve başkasına delalet etmemesi ile olursa yalan olur, helal olmaz. Mesela özel bir cemaatin bir kelimeyi ıstılah olarak kullanması ve onu bu ıstılahı bilmeyen kimseye söylemesi ya da konuşana ait bir ıstılah olup işitenin onu bilmemesi gibi durumlar böyledir. Bunların hepsi yalan olup helal değildir. Bu her ne kadar konuşan nezdinde tevriye olsa da işiten o lafızdan vakıanın hilafını anlamaktadır. Dolayısıyla bu tevriye türünden sayılmaz ve helal olmaz. Fakat lafızdan vakıa ve başka bir şey anlaşılırsa o, belâgat çeşidinden olur. Bu gerçeği söylemek olur ve yalan söylemek değildir. Mesela tek gözü olanlar için [لَيْتَ عَلَيْهِ سَوَاءٌ] “keşke iki gözü bir olsaydı” demek gibi. Bu kişinin lehinde ve aleyhinde dua olarak kullanılır. Tevriye, biri yakın ve diğeri uzak, söylenen sözün iki manasının olmasıdır. Böylece konuşan uzak manayı kastettiği hâlde işiten kimse yakın manayı anlamaktadır. Bunun gibi durumlarda her ne kadar işiten konuşanın kastettiğinin hilafını anlıyor olsa da cümlemin delalet ettiği vakıanın hilafını anlamıyor. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem tevriyeyi ikrar etmiştir. Enes Bin Mâlik Radiyallahu Anh’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَقْبَلَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ وَهُوَ مُرْدِفٌ أَبَا بَكْرٍ وَأَبُو بَكْرٍ شَيْخٌ يُعْرِفُ وَنَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَابٌّ لَا يُعْرِفُ قَالَ فَبَلَغَى الرَّجُلُ أَبَا بَكْرٍ فَيَقُولُ يَا أَبَا بَكْرٍ مَنْ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْكَ فَيَقُولُ هَذَا الرَّجُلُ يَهْدِينِي السَّبِيلَ قَالَ فَيَحْسِبُ الْخَاسِبُ أَنَّهُ إِنَّمَا يَغْنِي الطَّرِيقَ وَإِنَّمَا يَغْنِي سَبِيلَ الْخَيْرِ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Medine’ye yöneldi. Ona Ebu Bekir eşlik ediyordu. Ebu Bekir, tanınan yaşlı biriydi. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ise tanınmayan genç biriydi. Dedi ki: Bir adam Ebu Bekir ile karşılaşp ona: Ey Ebu Bekir, bu önünde giden adam kimdir? dedi. Ebu Bekir ise ona: Bu adam bana yol göstermektedir, dedi. Böylece o, yolu anladı. Hâlbuki kastedilen, hayrın yolu idi.” [Buhari]

Casusluk

Casusluk, haberleri araştırmaktır. Lügatte haberleri araştırmaya, so-ruşturmaya casusluk yaptı denir. Casus da bu işi yapandır. Zira bir kişi haberleri araştırırsa o, casustur. O haberler ister açık ister gizli olsun fark etmez. Casusluk olması için haberleri araştırmada, haberlerin gizli yani sır olması şart değildir. Bilakis gizli olsun açık olsun yani sır olsun ya da olmasın haberleri araştırmak casusluktur. Fakat bir kimse, araştırma yapmaksızın işi haberleri araştırmak, yayımlamak için haber toplamak veya haberlerle ilgilenmek olmadan bazı şeyleri doğal olarak gördüğünde

haberleri araştırmadığı ve işi haberi araştırmak olmadığı sürece bunların hiçbirisi casusluk olmaz. Hatta bu gibi durumlarda haberleri takip etse de casusluk olmaz. Çünkü casusluk haber araştırması, haberleri öğrenmek için onları izlemek ve iyice incelemektir. Ancak haberleri toplamak için takip eden kimse onları, onların içyüzüne vâkıf olmak maksadı için incelemiyor, bilakis onları insanlara yaymak için topluyor. Buna göre gazetelerin ve haber ajanslarının muhabirleri gibi haberleri takip eden ve toplayanlara casus denilmez ancak işi casusluk olup da gazete ve ajans muhabirliğini vesile edinenler hariç. Zira bu durumda, haber takip eden muhabir olduğundan değil, işi casusluk olduğundan dolayı o kişi casus olmaktadır. Zira o, harbî kâfirlere karşı çok muhabirde olduğu gibi muhabirliği bir kamuflej olarak kullanmaktadır. Ancak sivil soruşturma bölümü memurları ve istihbarat elemanları gibi haberleri araştıranlar, işleri casusluk olduğu için bunlar casustur.

Casusluğun ve casusların vakıası işte budur. Casusluğun hükmüne gelince haklarında casusluk yapılanlara göre hükmü değişir. Eğer casusluk, Müslümanlara karşı ya da Müslümanlar gibi tebaadan olan zımmilere karşı olursa haramdır, caiz olmaz. Eğer casusluk, ister gerçekten harbî olsun ister hükmen harbî olsun, harbî kâfirlere karşı olursa Müslümanlar için caiz, halife için vacip olur. Müslümanlara ve İslâm Devleti tebaasına karşı casusluğun haram olması, Kur'an ayetinin açıklığı ile sabittir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Casusluk yapmayın.” [Hucurat Suresi 12] Böylece Allahu Teâlâ, ayette casusluğu yasaklamıştır. Bu genel bir yasaklamadır. Zira casusluğun ister kendisi ister başkası ister devlet ister fert ya da kitleler için olsun ister casusluğu yapan yönetici ister yönetilen olsun fark etmez, her türlüşünü kapsamaktadır. Zira ifade, casusluğa uygun düşen her şeyi kapsayan genel bir ifadedir. Dolayısıyla bunların hepsi de haramdır. Kendi isnadı ile Mikdad ve Ebu Umame'den Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

إِنَّ الْأَمِيرَ إِذَا ابْتَغَى الرِّيْبَةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ

“Emîr, insanlar hakkında şüphenin peşine düşerse onları ifsat eder.” [Ahmed Bin Hanbel, Ebu Davud]

Burada akla şöyle bir soru gelmektedir: *“Müslümanların işi casusluk veya işlerinden biri de casusluk olan soruşturma, araştırma vb. dairelerde*

memur olarak çalışması caiz midir?" Buna bakılır: Eğer yapılan iş, Müslümanlara karşı ya da Müslümanlar gibi tebaadan olan zımmilere karşı casusluk ise caiz olmaz. Zira bu casusluk Kur'an'ın açık ayeti ile haramdır. Bu işi yapmak Müslüman'a yasak olduğu gibi, zimmiye de yasaktır. Çünkü dâru'l İslâm'da zimmi, İslâm hükümlerinin kendisine tatbik edilmesi ile muhataptır. Bu hükümlerden inançlar ve ibadetler ile alakalı olanlar müstesnadır. Bu hüküm yani casusluk ise onlardan değildir. Ancak görev, emanlı ya da anlaşmalılardan ülkemize giren harbî kâfirlere karşı yapılan bir casusluk ise caiz olur. Zira ister gerçekten harbî ister hükmen harbî olsun ister ülkelerinde ister ülkemizde olsunlar harbî kâfirler aleyhinde casusluk yapmak caizdir. Buna göre soruşturma, araştırma vb. dairelerin bulunması haram değil bilakis vaciptir. Bunlarda haram olan, Müslümanlara karşı ve Müslümanlar gibi tebaadan olan zımmilere karşı casusluk yapmaktır. Dolayısıyla devletin Müslümanlara veya tebaadan diğer kimselere karşı casusluk yapmak için daire ve bürolarının olması caiz olmaz bilakis bunlar devlete haram olur. Şöyle denilmez: *"Devletin maslahatı, komploları tespit edebilmesi ve suçlulara ulaşabilmesi için tebaanın haberlerini bilmesini gerektirmektedir."* Böyle denilmez çünkü devletin bunu casusluk yoluyla değil, polis ve gece devriyesi yolu ile bilmesi mümkündür. Ayrıca aklın o şeyi maslahat olduğunu ya da maslahat olmadığını görmesi, haram kılmanın ya da mubah kılmanın illeti olmaz. Sadece şeriatın maslahat olarak gördüğü husus maslahattır. Ayrıca Kur'an ayetleri, bir şeyin haram kılınması hususunda açıkça geldiğinde onu helal kılmayı illetlendirmek için onda maslahat olduğu hususunda konuşmaya bir yer kalmaz. Zira Kur'an'ın açık nassı karşısında onun bir kıymeti yoktur. Kur'an diyor ki [وَلَا تَجَسَّسُوا] **"casusluk yapmayın!"** Yani casusluğu yasaklıyor. Ayetin kendisine delalet ettiği husustan başkasını ve lafzındaki açıklılıktan başkasını anlamaya bir yol yoktur. Bu ayetin genelliğini tahsis eden ya da ondan bir şeyi istisna eden herhangi bir delil de geçmemiştir. Dolayısıyla ayet, casusluğun her türünü kapsayan genelliği üzere kalır. Böylece tebaanın tamamına karşı casusluk yapmak haram olmaktadır.

Bu açıklama, Müslümanlara ya da Müslümanlar gibi tebaadan olan zımmilere karşı casusluk yapma ile ilgilidir. Müslümanların ve zımmilerin, ister gerçekten fiilî harbî kâfirler olsun ister hükmen harbî olsunlar harbî kâfirlere karşı casusluk yapmalarına gelince bu, ayetin genelliğinden istisna edilmiştir. Çünkü casusluğun haram kılınmasını, harbî kâfir olmayanlara tahsis eden birtakım hadisler geçmiştir. Harbî kâfirlere ge-

lince Müslümanların onlara karşı casusluk yapması caizdir ve Müslümanların halifesine yani devlete ise vaciptir. Nitekim bir hadiste şöyle geçmektedir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَحْشٍ وَبَعَثَ مَعَهُ ثَمَانِيَةَ رَهْطٍ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَكَتَبَ لَهُ كِتَابًا وَأَمَرَهُ أَنْ لَا يَنْظُرَ فِيهِ حَتَّى يَسِيرَ يَوْمَيْنِ ثُمَّ يَنْظُرَ فِيهِ فَيَمْضِيَ لَمَّا أَمَرَهُ بِهِ وَلَا يَسْتَكْرِهُ مِنْ أَصْحَابِهِ أَحَدًا فَلَمَّا سَارَ عَبْدُ اللَّهِ جَحْشٌ يَوْمَيْنِ فَتَخَّ الْكِتَابَ فَنَظَرَ فِيهِ فَإِذَا فِيهِ إِذَا نَظَرْتُ فِي كِتَابِي هَذَا فَأَمْضِ حَتَّى تَنْزِلَ نَخْلَةَ بَيْنَ مَكَّةَ وَالطَّائِفِ فَتَرْصُدْ بِهَا قَرِيبًا وَتَعْلَمَ لَنَا مِنْ أَخْبَارِهِمْ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Abdullah Bin Cahş’ı beraberinde muhacirlerden sekiz kişilik bir grup olduğu hâlde gönderdi. Ona bir yazı yazıp ona ancak iki gün yürüdükten sonra bakmasını emretti. O da kendisine emredileni uyguluyordu, arkadaşlarından kimseyi zorlamıyordu. Abdullah Bin Cahş iki gün yoluna devam ettikten sonra yazıyı açıp baktı. Onda şunun yazılı olduğunu gördü: Bu yazıma baktığında, Mekke ile Taif arasındaki hurma ağaçlığında konaklayasıya kadar yürü. Orada Kureyş’i gözetle. Onlar hakkında elde ettiğin haberleri bize bildir.” [İbni Hişam] Bu yazıda Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Abdullah Bin Cahş’a kendisi için Kureyş hakkında casusluk yapmasını ve Kureyş’in haberlerini kendisine bildirmesini emretmektedir. Fakat arkadaşlarını kendisi ile beraber yürümeleri ya da yürümemeleri hususunda serbest bırakmaktadır. Fakat ondan istenileni yapmasını talep etmektedir. Böylece Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, casusluk yapmayı o grubun hepsinden talep etmiş olmaktadır. Fakat Abdullah’a zorunlu kıllarken diğerlerini bunu yapıp yapmamakta serbest bırakmaktadır. Bu, talebin grubun emîri için kesin, kendisi ile beraber olanlar için kesin olmadığına dair delildir. Dolayısıyla bu, düşmana karşı Müslümanların casusluk yapmasının haram değil de caiz olduğuna ve casusluk yapmanın devlete vacip olduğuna dair delil olmaktadır. Ayrıca düşmana karşı casusluk yapmak, Müslümanların ordusunun zorunlu olduğu işlerdendir. Zira düşmana karşı beraberinde casusluk olmadan savaş için ordunun oluşturulması tamamlanmaz. Böylece orduda casusluk biriminin varlığı, [مَا لَا يَتِمُّ] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.”** şer’î kaidesi babından devlete vaciptir.

Bu; haram, caiz ve vacip olması bakımından casusluğun hükmüdür. Harbî kâfirler için casusluk yapanın cezalandırılması hükmüne gelince; casusun tabiyeti ve dinine göre bu hüküm farklılık arz eder. Harbî kâfirler casus olduklarında, onların öldürülmelerine hükmedilir. Bu konuda bir

ihtilaf ve başka bir hüküm yoktur. O, casus olduğunun bilinmesiyle birlikte yani casus oluşunun sabit olmasıyla birlikte öldürülür. Bunun delili, Seleme Bin el-Kev'i'den yapılan şu rivayettir:

أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَهُوَ فِي سَفَرٍ فَجَلَسَ عِنْدَ أَصْحَابِهِ يَتَخَدَّثُ ثُمَّ
انْسَلَّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اطْلُبُوهُ فَاقْتُلُوهُ فَسَبَّحْتُهُمْ إِلَيْهِ فَقَاتَلُوهُ فَقَاتَلَنِي سَلْبُهُ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e bir yolculuk esnasında müşriklerden bir casus gelip Ashabı’nın yanına oturdu. Konuşuyordu. Sonra sıvıştı. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Onu arayın ve öldürün! dedi. Bunun üzerine ben onları geçtim ve onu yakalayıp öldürdüm. Bana onun kuşak ipini verdi.” [Buharî] Hadis, İkrime’nin rivayetinde şu lafızla geçmiştir:

فَانْتَرَعَ طَلْقًا مِنْ حَقِّهِ فَقَيَّدَ بِهِ الْجَمَلَ ثُمَّ تَقَدَّمَ يَتَعَدَّى مَعَ الْقَوْمِ وَجَعَلَ يَنْظُرُ وَفِينَا صَعْفَةُ وَرَفَّةٌ فِي الظَّهْرِ وَبَعْضُنَا مُشَاهِدٌ إِذْ خَرَجَ يَسْتَنْدُ

“Kuşağından bir ip çıkarıp onunla deveyi bağladı. Sonra topluluğa doğru ilerledi. Onlarla birlikte yemek yiyordu. Öğle vaktinde biz de bir cıızlık, zaaf olduğuna, bazıılarımızın da yaya olduğuna, öğle vakti çıkınca ise canlılık ve kuvvetliliğin arttığına bakıyordu.” [Muslim] Ebu el-Âmi’den Yahya el-Hamânî kanalıyla tahriç edilen Ebu Na’im rivayetinde şu geçmektedir:

أَذْرِكُوهُ فَإِنَّهُ عَيْنٌ

“Onun bir casus olduğunu anladılar.” Bu açıktır ki, onun casus olduğunu anlar anlamaz Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, [اَطْلَبُوهُ فَاتَّقَوْهُ] **“Onu arayın ve öldürün!”** demiştir. Bu, talebin kesin talep olduğuna dair bir karine olmaktadır. Böylece onun hükmü, tek kelime ile öldürmektir. Bu hüküm ister anlaşmalı ister eman verilmiş olsun, ister ise anlaşmalı olmayan ve eman verilmemiş olsun harbî kâfirler hakkında geneldir. Dolayısıyla harbî kâfirlerin hükmü, casus olduğunda öldürülmek olmaktadır.

Zimmi kâfir casus olduğunda bakılır: Zimmet akdine dâhil olurken casusluk yapmaması şart koşulmuş ve casusluk yapmışsa öldürülür. Zira şarta göre amel edilir. Dolayısıyla casus olduğunda şarta göre öldürülür. Fakat böyle bir şart koşulmamışsa onu öldürmek imama vacip olmadıkça ona çok ağır şekilde tazir cezası verilir. Çünkü o, devletin tebaasındandır ve ona, daha önce zimmet akdinde bu şart koşulmamıştır.

Müslümanlar ve zımmilere karşı düşman için casusluk yapan Müslüman casusa gelince o öldürülmez. Çünkü Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve*

Sellem, müşriklerin casusu olan Fırât Bin Hıyân'ın öldürülmesini emretmiştir. Ne zaman ki "Ey Allah'ın Rasulü! O, Müslüman olduğunu iddia ediyor" dediklerinde onu öldürmekten vazgeçmiş ve şöyle demiştir:

إِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا نَكَلَهُمْ إِلَى إِيْمَانِهِمْ مِنْهُمْ فَرَأَتْ بُنْ حَيَّانَ

"Sizden birtakım insanlar vardır ki, biz onları imanlarına terk ediyoruz. Onlardan biri de Fırât Bin Hıyân'dır." [Ebu Davud] Böylece onu öldürmekten vazgeçmesinin illeti onun Müslüman olması olmaktadır. Ali Bin Ebu Talib RadiyAllahu Anh'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَالزُّبَيْرُ وَالْمِقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ قَالَ انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاحٍ فَإِنَّ بِهَا طَعِينَةً وَمَعَهَا كِتَابٌ، فَخُذُوهُ مِنْهَا فَانْطَلِقُوا تَعَادَى بِنَا حَبْلَنَا حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى الرَّوْضَةِ فَإِذَا نَحْنُ بِالطَّعِينَةِ فَقُلْنَا أَخْرِجِي الْكِتَابَ قَالَتْ مَا مَعِيَ كِتَابٌ فَقُلْنَا لَتُخْرِجِي الْكِتَابَ أَوْ لَنُلْقِيَنَّ الثِّيَابَ فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَابِهَا فَاتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا فِيهِ مِنْ خَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى أَنَاسٍ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا هَذَا يَا خَاطِبُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ إِنِّي كُنْتُ أَمْرًا مُلْصَقًا فِي فُرَيْشٍ وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهَا وَكَانَ مَنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ لَهُمْ قَرَابَاتٌ بِمَكَّةَ يَحْمُونَ بِهَا أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ فَأَحْبَبْتُ إِذْ فَاتَنِي ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ عَنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ بِهَا قَرَابَتِي وَمَا فَعَلْتُ كُفْرًا وَلَا ارْتِدَادًا وَلَا رِضًا بِالْكُفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ صَدَقَكُمْ فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبَ عُتُقَ هَذَا الْمُنَافِقِ قَالَ إِنَّهُ شَهِدَ بَدْرًا وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَكُونَ قَدْ أَطْلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اإِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ

"Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem beni, Zubeyr ve Mikdad Bin El-Esved'i bir yere gönderirken şöyle dedi: Acele yola çıkın, Hâc otlağı'na varasıya kadar gidin. Zira orada mahfe içinde bir kadın vardır. Onun yanında bir yazı vardır. O yazıyı ondan alın. Bunun üzerine biz atlarımızı hemen o otlağa varasıya kadar koşuşturduk. O mahfe-deki kadının yanına vardık ve ona: Yazıyı bize ver, dedik. O: Bende bir yazı yoktur, dedi. Biz ona: Ya o yazıyı çıkarıp bize verirsin ya da elbi-seni çıkar! dedik. Bunun üzerine o saç topuzu içinden o yazıyı çıkarıp bize verdi. Biz de onu Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e getirdik. Onda şu yazılı idi: Hâtib Bin Ebu Belte'a'dan Kureys halkının insanlarına... O, onlara Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in bazı iş-lerini haber vermektedir. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem: Bu nedir, ey Hâtib? dedi. Dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Benim hakkımda acele etme! Benim Kureys'te bağlantıları vardı. (Bağlan-tım var) ama onlardan biri değilim. Seninle beraber olan Muhacirler-den bir kısmının Mekke'de akrabaları vardı. Onlarla ev halkını ve mallarını koruyorlardı. Bunun üzerine ben de kendisi ile akrabala-

rımı korumaları için onların yanında bir güç edinmek için onlar içindeki o bağlantılar aklıma geldi ve onu kullanmak istedim. Bunun küfür olarak, dinden dönme olarak ve İslâm'dan sonra küfürden razı olarak yapmadım. Bunu üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: O Bedir'e katılmıştır. Nereden bileceksin? Belki Allah Bedir ehline şöyle dediğini duyurmuştur: İstedığınızı yapın. Ben sizi affettim." [Buhari] Bu hadiste, Hâtıb'ın Müslümanlara karşı casusluk yaptığı ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in onu öldürmediği sabit olmuştur. Dolayısıyla bu, Müslüman casusun öldürülmediğine delalet eder. Şöyle denilmez: *"Bu, Bedir ehline hastır. Çünkü hadis, onun Bedir ehlinden olması ile illetlendirilmiştir."* Böyle denilmez çünkü her ne kadar nass illetlendirmeyi ifade eden ibare ile gelmiş ve onda illet olduğu anlaşılan bir şekilde geçmiş olsa da Ahmed'in Fırât Bin Hıyân hakkındaki hadisinde onun, önce zımmi iken sonra Müslüman olduğu için ondan ölüm cezasının kaldırılması yukarıda geçen hadisteki illeti nefyedip vakıa vasfı yapmaktadır. Çünkü Fırât Bin Hıyân Bedir ehlinden değildir. Şöyle denilmez: *"Ebu Davud'da geçen Fırât Bin Hıyân ile ilgili o hadisin isnadında, Ebu Hammâm el-Dellâl Muhammed Bin Muhabbebe vardır ve o, Süfyan el-Sevrî'den rivayet etmektedir."* Böyle denilmez çünkü bu hadisi Ahmed, Süfyan Beşir Bin el-Sırrî el-Basrî'den rivayet etmiştir. Bu kişi ise Buhari ve Muslim'in hadisi ile delil getirmekte ittifak ettikleri kişilerdendir. Dolayısıyla hadis sabittir ve bu hadis ile delil getirilir. Böylece bu hadis, Müslüman casusun öldürülmeyeceğine dair bir delildir. Ancak hapis cezası veya halife ya da kadı tarafından uygun görülen başka bir ceza ile cezalandırılır.

Bu açıklama, harbî kâfir, düşman için Müslümanlar ve zımmiler aleyhine yapılan casusluk hakkında idi. Müslümanlara aleyhine, düşman için -yani harbî kâfir için- değil de sadece casusluk için ya da Müslümanlar ya da devlet için yapılan casusluğa gelince bu, haram olmakla birlikte şeriat bu günah/suç için belirli bir ceza düzenlememiştir. Dolayısıyla onun cezası tazir cezası olmaktadır.

Ateşkes

Müslümanlar ile kâfirler arasında ateşkes anlaşması yapmak caizdir. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hudeybiye yılında Kureyş ile ateşkes/sulh anlaşması yapmıştır. Fakat sulh anlaşmasının caiz oluşu, cihadın ya da davetin yayılmasının gerektirdiği bir maslahatın varlığı ile sınırlıdır. Çünkü Hudeybiye'ye doğru yola çıkmadan önce Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e, Hayber halkı ile Mekke halkının Müslümanlara

saldırı yapmak hususunda gizli bir ittifak kurdukları bildirilmiştir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Hudeybiye'den dönüşünden hemen sonra acele olarak Hayber'e sıldırıldığı gibi kralları ve emîrleri İslâm'a davet eden elçiler göndermiştir. Bu da Hudeybiye Ateşkes Anlaşması'nın, cihad ve davetin yayılması ile alakalı bir maslahat için olduğuna delalet etmektedir. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Kureyş ile ateşkes anlaşması yaparak bütün yoğunluğunu Hayber Savaşı'na, krallara ve emîrleri İslâm'a davet etmeye imkân bulmuştur. Bu maslahat olmadığına ateşkes/sulh anlaşması yapmak caiz olmaz. Zira ateşkes anlaşması, farz olan savaşı terk etmektir. Bu ise ancak savaşa vesile olan bir durumda caiz olur. Çünkü o zaman bu anlaşma, mana olarak savaş sayılır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَكُمْ أَغْمَالَكُمْ

“Üstün durumda iken gevşeyip barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O, amellerinizi asla eksiltmeyecektir.” [Muhammed Suresi 35]

Ateşkes yapmak için maslahat gerçekleştiğinde, bu ateşkes anlaşması için belli muayyen bir süre takdir edilmesi gerekir. Çünkü belirli bir süre takdiri yapılmadan ateşkes yapmak caiz değildir. Onun için belirli bir sürenin zikredilmemesi, ateşkes anlaşmasını geçersiz kılar. Çünkü bu durum, ateşkes sözleşmesinde yasak olan, süresizliği gerektirir. Süre zikredilmelidir ki cihadın yapılması devam etsin. Çünkü süresizlik, farz olduğu hâlde cihada engel teşkil eder. Ateşkes sözleşmesinde belirli bir sürenin takdir edilmesi, onun sıhhatinin şartlarındanıdır. Onda belirli bir süre takdir edilmediğinde, ateşkes sözleşmesi geçersiz olur. Çünkü Hudeybiye ateşkes sözleşmesinde belirli bir süre takdir edilmişti.

Ateşkes sözleşmesi yapılıp gerçekleştiğinde süresi bitesiyeye kadar ya da onlar onu bozasıya kadar onlardan el çekmek ve ateşkes sözleşmesine riayet etmek gerekir. Ateşkesin bozulması, onların bir açıklama yapması, savaş açmaları, ülkemizde bir Müslüman'ı veya zımmiyi öldürmeleri, ateşkes şartlarına muhalif bir şey yapıp bunu (yapanların haricinde) geride kalanların söz veya fiilî olarak inkâr etmemeleri ile olur. Bunlar meydana geldiğinde onlarla ateşkes bozulmuş olur. Aynı şekilde bir emarenin görülmesi gibi ateşkes sözleşmesini bozan hususlardan bir şeyle onların ihanet etmesinden devlet korktuğunda da ateşkes sözleşmesi bozulur. Bunlardan herhangi biri meydana geldiğinde gece veya gündüz herhangi bir vakitte onlara saldırmak caiz olur. Çünkü onların ateşkes sözleşmesini

bozmaları, Müslümanların onlarla savaşmalarını ve onlarla birlikte ateşkesi bozmalarını Müslümanlara mubah kılar.

Çünkü Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Kureyş ile ateşkes anlaşması yaptığında ve daha sonra Kureyş ahdini bozduğunda onlardan kendisine haram olan, kendisine helal oldu. Sonra onlarla savaştı ve Mekke'yi fethetti. Çünkü ateşkes/sulh sözleşmesi, sürenin geçmesi ile ya da bozulması ile sona eren geçici bir sözleşmedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ

“Onlar size karşı dürüst/dosdoğru davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın.” [Tevbe Suresi 7]

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ

“Bir topluluğun hainlik yapmasından korkarsan sen de aynı şekilde (ahdi) bozduğunu onlara bildir.” [Enfal Suresi 58]

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعْنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ

“Eğer anlaşmalarından sonra yeminlerini bozar ve dininize saldırırlarsa küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. Umulur ki küfre son verirler.” [Tevbe Suresi 12] Düşman bizimle ilişkilerinde ateşkes sözleşmesine riayet etmeyerek ateşkes şartlarını bozduğunda bizi ahdimizden kurtarmış olur. Böylelikle onların kanları ve malları bize helal olup onlarla savaşmamız bize vacip olur. Dolayısıyla onlar bize savaş açtıklarında bizim onlarla savaşmamız, onlar ateşkesi bozduklarında bizim de onu bozmamız bize vaciptir.

Askerî İttifaklar

İttifak, lügatte ahit ve sadakat demektir. Ancak ittifak kelimesi özellikle daha çok askerî anlaşmalar için kullanılmıştır. Askerî ittifaklar, iki ya da daha çok devlet arasında yapılan ittifaklardır. Bu ittifak anlaşması, ittifaka katılan devletlerin ordularını, ortak düşmanlarına karşı birlikte savaşmalarını, askerî bilgileri ve harp aletlerinin aralarında karşılıklı değişimini, aralarından biri bir savaşa girdiğinde diğerlerinin onunla birlikte o savaşa girip girmemeleri hususunda gördükleri maslahat doğrultusunda istişarelerde bulunmalarını sağlar. Bu ittifaklar, iki devlet arasında yapılan ikili olabildiği gibi, üç veya daha fazla devlet arasında da olabilir. Fakat bu ittifaklarda, ittifak devletlerinden birine bir saldırı yapıldığında bu saldırı, ittifak devletlerin hepsine saldırı sayılabılır. Fakat ittifak

devletlerinden birine saldırı olduğunda saldırıya uğrayan devlet, kendisi ile aralarında askerî ittifak anlaşması olan devletler ile görüş alışverişiinde bulunur, maslahatlarının ışığında o devletler saldırıya uğrayan devlet ile birlikte saldırı yapan devlete karşı savaş ilan eder ya da ilan etmezler. Bazen de bu ittifaklar, toplu anlaşmalar/paktlar şeklinde olur. Bunlarda ittifak devletlerinden birine yapılan saldırı, hepsine yapılmış bir saldırı sayılır. Onlardan biri herhangi bir devletle savaşa girdiğinde ittifak devletlerinin hepsi o devlete karşı savaş hâline girmiş olur. Bu ittifakların hepsi, ister ikili anlaşmalar şeklinde ister toplu anlaşmalar şeklinde isterse başka şekilde olsun, ordunun müttefiki ile onu ve siyasi varlığını korumak için savaşmayı zorunlu kılar.

Bu ittifaklar, esasından batıldır. Şeriata göre böyle ittifaklar oluşturulmaz. Müslümanların halifesi böylesi ittifaklar yapmış olsa da ümmet bunlara bağlı kalmaz. Çünkü bu ittifaklar şeriata muhaliftir. Zira bunlar, Müslüman'ı kâfirin emri ve küfür rayesi altında savaştırdığı gibi Müslüman'ı, küfrün varlığının bekası için savaştırmaktadır. Bunların tamamı haramdır. Zira Müslüman'ın ancak Müslüman'ın emri altında ve İslâm rayesi altında savaşması helaldir. Nitekim sahih hadiste kâfirlerin bayrağı ve emri altında savaşılması yasaklanmıştır. Zira Enes'ten, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَسْتَصِيْبُوا بَنَارَ الْمُشْرِكِينَ

“Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız.” [Ahmed Bin Hanbel, Nesai] Yani bu hadis, müşriklerin ateşini kendiniz için ışık yapmayın demektir. Ateş, harbe kinayedir. Bazen *“Harp ateşi yaktı.”* denilir. Yani *“savaşın şerrini ortaya çıkardı ve savaşı tahrik etti.”* demektir. Korkutma ateşi, Cahiliye Dönemi'nde Arapların anlaşma esnasında yaktıkları ateştir. Hadis, müşrikler ile beraber savaşa ve onların görüşlerini almaya kinayedir. Dolayısıyla hadisten, müşriklerle birlikte savaşmanın yasaklandığı anlaşılmaktadır.

Yine askerî ittifaklar, varlıklarını korumakla birlikte kâfirlerin Müslümanlar ile birlikte savaşmasına neden olmaktadır. Yani fertler olarak değil de devlet olarak savaşmalarına neden olmaktadır. Hâlbuki Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bir varlık olarak kâfirlerden yardım almayı yasaklamıştır. Zira Dahhâk *RadiyAllahu Anh*'ın hadisinde şu geçmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، خَرَجَ يَوْمَ أُحُدٍ فَإِذَا كَتِيبَةٌ حَسَنَاءُ أَوْ قَالَ حَسَنَاءُ، فَقَالَ مَنْ هَؤُلَاءِ قَالُوا يَهُودُ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ لَا تَسْتَعِينُ بِالْكَفَّارِ

“Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Uhud Günü sefer için yola çıktı. Birden, çok iyi bir süvari birliği görüldü. (Rasulullah *SallAllahu*

Aleyhi ve Sellem): Onlar kimdir? dedi. Onlar: Filanca Yahudiler, dediler. Bunun üzerine: Biz müşriklerden yardım almayız! dedi.” [Taberani]

El-Hâfız Ebu Abdullah bunu haber verip senedini Ebu Hâmid el-Sa’îdi’ye bağlamıştır.

حَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى إِذَا خَلَفَ ثَبِيَّةَ الْوَدَاعِ إِذَا كَتَبِيَّةٌ قَالَتْ مَنْ هَؤُلَاءِ قَالُوا
بَنِي قَيْنُقَاعَ وَهُمْ رَهْطُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ قَالُوا لَا بَلْ هُمْ عَلَى دِينِهِمْ قَالَتْ قُولُوا لَهُمْ فَلْيَزْجِعُوا
قَائِلًا لَا نَسْتَعِينُ بِالْمُشْرِكِينَ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem sefer için Medine’den dışarı çıktı. Seniyetü’l Vedâ’yı arkasında bıraktığında bir süvari birliği ortaya çıktı. Onlar kimdir? dedi. Dediler ki: Kaynukaoğullarından Abdullah Bin Selâm’ın grubudur. Müslüman oldular mı? dedi. Dediler ki: Bilakis kendi dinleri üzeredirler. Dedi ki: Onlara söyleyin, geri dönsünler. Zira biz müşriklerden yardım almayız.”

Böylece Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, [لَا نَسْتَعِينُ بِالْكَفَّارِ] **“Kâfirlerden yardım almayız.”** ve [لَا نَسْتَعِينُ بِالْمُشْرِكِينَ] **“Müşriklerden yardım almayız.”** diyerek umum sigası ile Yahudilerden yardım almayı reddetmiştir. Şöyle denilmez: *“Biz düşmanımıza karşı Yahudilerden yardım alırız. Kâfirlerden yardım almak caizdir. Çünkü Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, kâfir olduğu hâlde Uhud’da Kuzman’ın kendisi ile birlikte savaşmasını onaylamış ve Hayber Savaşı’nda Yahudilerden birtakım kişilerden yardım almıştır.”* Böyle denilmez çünkü kâfirlerden yardım almak, Müslümanların rayeleri altında fertler hâlinde oldukları zaman caizdir. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in yardım aldığı o kişiler, fertler konumundaydılar. Onun için kendilerine ait birliklerinin başkanı olan, daha önceden Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem ile anlaşma yapmış bir devlet konumunda olan Kaynukaoğulları bir kabile iken Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte savaşmaya geldiklerinde Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e [وَهُمْ رَهْطُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ] **“Onlar Abdullah Bin Selâm’ın grubudur.”** denildiğinde O SallAllahu Aleyhi ve Sellem bu durumda onlardan yardım almayı kabul etmedi. Buna binaen bir kâfirin ordusundan kendi kâfir devleti bayrağı altında iken yardım almak caiz olmaz.

İmam Sarahsî, *Mebсут’un* Siyer bölümünde şöyle dedi:

مِنْ حَدِيثِ الضَّحَّاكِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَرَجَ يَوْمَ أُحُدٍ فَإِذَا كَتَبِيَّةٌ حَسَنَاءُ أَوْ قَالَ حَسَنَاءُ، فَقَالَتْ مَنْ هَؤُلَاءِ قَالُوا يَهُودُ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ لَا نَسْتَعِينُ بِالْكَفَّارِ

“Dahhâk RadiyAllahu Anh’ın hadisinde şu geçmiştir: Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Uhud Günü sefer için yola çıktı. Birden çok iyi bir süvari birliği görüldü. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem: Onlar kimdir?

dedi. Onlar: *Filanca Yahudiler! dediler. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Biz kâfirlerden yardım almayız, dedi.*" Bunun açıklaması şudur ki o Yahudiler, gururlu oldukları için Müslümanların rayesi altında savaşıyorlardı. Bize göre ise biz ancak onlar Müslümanların bayrağı altında savaştıklarında onlardan yardım alırız. Onlar kendi bayrakları ile ayrı bir grup oluşturdıklarında onlardan yardım almayız. Bu Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den rivayet edilen şu hadislerin de açıklamasıdır:

لَا تَسْتَصِيْبُوا بَنَارَ الْمُشْرِكِيْنَ

"Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız." [Ahmed Bin Hanbel, Nesai]

أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ قَاتَلَ مَعَ مُشْرِكٍ

"Ben, müşrikle birlikte savaşan her Müslüman'dan berîyim." Yani bununla, Müslüman, müşriklerin bayrağı altında olduğu zaman kastedilmektedir. Bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki kâfir devletlerle askerî ittifaklar yapmak şeran haramdır, yapılmaz. Ayrıca Müslüman'ın, harbî kâfiri savunma uğrunda kan akıtması helal değildir. Müslüman ancak küfürden İslâm'a girmeleri için insanlarla savaşır. Fakat küfürden tekrar küfre girmeleri için kâfirlerle savaşması ve bunun için kan akıtması haramdır.

Caiz Olan Anlaşmalar

İslâm Devleti'nin, İslâm onaylaması şartı ile İslâm davetinin maslahatının gerektirdiği barış, ateşkes, iyi komşuluk, kültür, ticaret vb. anlaşmaları yapma hakkı vardır. Bu anlaşmalar İslâm'ın onaylamadığı şartlar içerdiğinde, İslâm'da sahih olmayan o şartlar iptal edilip anlaşmalar diğer şartlar için geçerliliğini devam ettirir. Çünkü şeriata aykırı olan her şart, Müslümanların halifesi onaylasa ve kabul etse de batıldır. İslâm Devleti ile düşmanı arasında harp hâli olduğunda davetin maslahatının gerektirmesine ve o zamanki duruma göre İslâm Devleti'nin düşmanla ateşkes ve sulh anlaşması yapması caiz olur. Davetin maslahatının gerektirdiği bir husustan dolayı İslâm Devleti, komşu bir devlet ile iyi ilişkiler ve dostluk anlaşması yapmayı uygun gördüğünde bunu yapması ona caiz olur. Devlet, bazen kâfirlerle sulh anlaşmaları yaparak ve kâfirlere daveti götürmek için onlarda İslâm hakkında bir kamuoyu oluşturmak için bunu bir araç olarak kullanmayı düşünebilir. Bazen de anlaşmalarda büyük bir şerri defetmeyi ya da başka bir düşmana ulaşmayı düşünebilir. Bunun içindir ki İslâm Devleti'nin komşu devletlerle iyi komşuluk anlaşması

yapması caiz olduğu gibi İslâm daveti için bir yol, Müslümanları savunmak, İslâm ve Müslümanlar veya İslâm davetinin seyri için herhangi bir maslahat olduğunu gördüğünde kendisinden uzak devletlerle de belirli bir süre için saldırmazlık anlaşması yapmak caizdir. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, düşmanla savaşmak maksadı ile ordusunun geçeceği yolları güvenli kılmak için Beni Medlec ve Beni Damre ile anlaşmalar yapmıştır. Yine Şam beldesi sınırı üzerinde devletin Rumların tarafındaki sınırını güvence altına almak için Tebük'te Yuhannâ Bin Ru'be ile anlaşma yapmıştır. Harp ehlinden bir topluluk, herhangi bir şey olmadığı hâlde belirli bir sene sulh anlaşması yapmayı talep ettiğinde, halife bu talebe bakıp onların çok güçlü oluşlarından ya da başka bir nedenden dolayı Müslümanlar için hayır görürse bu anlaşmayı yapar. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِنْ جَاحُوا لِلْسَّلَامِ فَأَجْزَحْ لَهَا

“Eğer barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş.” [Enfal Suresi 61] Yine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Hudeybiye yılında Mekke halkı ile belirli bir süre aralarında savaşı durdurmak üzere sulh anlaşması yapmıştır. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e Hayber halkı ie Mekke halkının Müslümanlara saldırmak üzere gizli bir ittifak kurdukları haberi ulaşmıştı. Bunun üzerine Kureyş ile aralarında düşmanlığı durdurup barış anlaşması yapmış, sonra da Hayber ile savaşmaya gitmiştir.

Caiz olan anlaşmaların tamamında anlaşmanın yapılıp yapılmaması durumu halifenin görüş ve içtihadına terk edilmiştir. Çünkü halife gözetleyici olarak nasbedilmiştir. Bu gözetleyiciliğin gereklerinden biri de evvala Müslümanların kuvvetini korumaktır. Kâfirler güçlü olduklarında ya da çok kuvvetli bir topluluğa ulaşmak için dâru'l harpte yoğunlaşmaya ihtiyaç olduğunda sulh anlaşması yapmakta Müslümanlar için bir maslahat olduğunu görebilir. O zaman yolu üzerinde olan kimse ile sulh anlaşması kaçınılmaz olur. Zira mesele halifenin görüşüne terk edilmiştir. Onu halife, Müslümanlar için hayırlı gördüğü hususa göre değerlendirir. Eğer anlaşma Müslümanlar için hayırlı değilse onlarla anlaşma yapması gerekmez. Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir:

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ

“Üstün durumda iken gevşeyip barışa çağırmayın.” [Muhammed Suresi 35]

Ayrıca kâfirler ile savaş farzdır. Bir özür olmaksızın farz olan bir şeyi terk etmek ise caiz değildir. Harp ehlinden bir kral, emîr veya bir devlet, kendi ülkesinde öldürmek, çarmıha germek veya dâru'l İslâm'da olması uygun

olmayan hususlarda, dilediğine göre hükmetme şartı ile Müslümanlardan zimmet/himaye koruma anlaşması yapmak istediğinde bu isteğe olumlu cevap verilmez. Çünkü engelleme imkânı varken zulme onay vermek haramdır. Ayrıca zımmi, muamelata ait hususlarda İslâm hükümleriyle sorumlu olan kimsedir. O kral, emîr ya da devletin talep ettiği bu şart ise sözleşme gereğine aykırıdır. Dolayısıyla bu, batıl bir şarttır. Böylece sulh ve zimmet anlaşması bu şarta binaen yapılırsa İslâm'da uygun görülmeyen şartlarından dolayı batıl olur. Çünkü Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle demiştir:

أَيُّمَا شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ

“Allah’ın Kitabı’ndan olmayan herhangi bir şart batıldır.” [Buhari]

Eğer onlar İslâm’ın yönetimine razı olarak zimmet ve sulh anlaşması yapmayı isterlerse Müslümanların zimmeti altına girmiş olurlar. Böylece İslâm ile yönetilir, yönettiği ülke İslâm ülkesine dâhil olur, onu savunmak, İslâm ülkesini savunmak olur ve onlara yardım etmek de Müslümanlara yardım etmek gibidir.

Zorunlu Anlaşmalar

Bazen Müslümanlar çok zor durumlara düşüp caiz olmayan birtakım hususlara teslim olmak zorunda kalabilirler. Fakat zaruret bu hususları kaçınılmaz kılar. İslâm Devleti, doğrudan daveti taşımaya ve Allahu Teâlâ yolunda savaşmaya götürmeyen fakat ileride daveti taşımaya, davetin durması şerrini def etmesine veya Müslümanların varlığını korumasına imkân verecek şartların oluşmasını kolaylaştıracak birtakım anlaşmalar yapmaya zorlayan iç veya dış krizlerin içine düşebilir. Dolayısıyla zaruret, bu tür anlaşmaları yapmaya zorlar. Bunun içindir ki halifenin, bu anlaşmaları yapması caizdir ve Müslümanlar için geçerli sayılır. Bu anlaşmalar, fakihlerin belirlediği şu iki hâlde olur:

Birinci Hâl: Harp ehlinden bir topluluk, ülkelerinde kendilerine İslâm hükümlerinin uygulanmaması şartı ile Müslümanlara her sene belirli bir haraç vermeleri karşılığında belirli birkaç sene sulh anlaşması yapmayı Müslümanlardan istediğinde bu yapılmaz. Çünkü bu küfrü ikrardır/onaylamaktır. Ancak devlet, zulmü engellemeye güç yetiremiyor ve bu anlaşmanın da Müslümanların hayrına olduğunu görüyorsa o zaman zorunlu olarak bu anlaşmanın yapılması caiz olur. Bu durumda devletin onlara yardım etme yükümlülüğü olmaz. Çünkü onlar bu anlaşma ile İslâm’ın hü-

kümlerine bağlı kalmamaktalar ve İslâm'ın hükümlerine boyun eğmediklerinden harp ehli olmaktan dışarı çıkmamaktadırlar. Dolayısıyla Müslümanların onlara yardım etmesi gerekmez.

Nitekim Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Yuhannâ Bin Ru'be ile Tebük'te Şam beldelerinin sınırında sulh anlaşması yaparak onu bölgede dini üzere terk etti ve o, Müslümanların rayesi ve yönetimi altına girmedi. Belirli bir süre ile sınırlı olan bu anlaşma, İslâm Devleti tarafından kendisine eman garantisi vermektedir. Dolayısıyla Müslümanlardan o devlete dâhil olan kimse, ayrı bir eman olmaksızın o anlaşmanın emanına dâhil olur ve o devletin halkına karşı çıkması caiz olmaz. O devletin tebasından Müslümanların ülkesine giren kimse de o anlaşmanın emanına dâhil olur. Anlaşma dışında yeni bir emana gerek kalmaz. Onun Müslümanlardan birine karşı gelmesi caiz olmaz. Harpte kullanılan silah, harp malzemeleri vb. malzemeler hariç ticaret malzemeleri taşıyan bu devlete ait tüccarlar engellenmezler. Onlar anlaşmalı kimseler olsalar da harp ehlidirler.

İkinci Hâl: Birinci hâlin aksidir. Bu, kendilerine ses çıkarmamalarına karşılık Müslümanların düşmanlarına mal/para ödemeleridir. Nitekim fakihler şunu zikretmişlerdir: Düşman, Müslümanları kuşatıp onlardan kendilerine her sene belirli bir şey vermeleri karşılığında belirli seneler sulh anlaşması yapmayı talep ederse, halifenin zaruret olmadıkça Müslümanları aşağılamasından ve zelil düşürmesinden dolayı bu talebi yerine getirmesi uygun düşmez. Zaruret hâli ise Müslümanların helak olmaktan korkmaları ve halifenin bu sulhün onlar için hayırlı olduğunu düşünmesidir. O zaman halifenin onu yapmasında bir sakınca yoktur. Nitekim Taberâni şunu rivayet etmiştir:

أَنَّ الْمُشْرِكِينَ أَحَاطُوا بِالْحَنْدَقِ وَصَارَ الْمُسْلِمُونَ فِي بَلَاءٍ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى هُنَالِكَ أُتْبِلِي الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زَلْزَلًا شَدِيدًا بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عُيَيْنَةَ بْنِ حِصْنٍ وَطَلَبَ مِنْهُ أَنْ يَرْجِعَ بِمَنْ مَعَهُ عَلَى أَنْ يُعْطِيَهُ كُلَّ سَنَةٍ ثَلَاثَ ثِمَارِ الْمَدِينَةِ، فَأَبَى إِلَّا النِّصْفَ فَلَمَّا حَضَرَ رَسُولُهُ لِيَكْتُبُوا الصَّلَاحَ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ قَامَ سَيِّدَا الْأَنْصَارِ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ وَسَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَقَالَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَ هَذَا عَنْ وَحْيٍ قَامِضٍ لِمَا أُمِرْتُ بِهِ وَإِنْ كَانَ رَأْيَا رَأَيْتَ فَقَدْ كُنَّا نَحْنُ وَهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَمْ يَكُنْ لَنَا وَلَا لَهُمْ دِينٌ وَكَانُوا لَا يَطْمَعُونَ فِي ثِمَارِ الْمَدِينَةِ إِلَّا بِشِرَاءٍ أَوْ قِرَى فَإِذَا أَعْرَضْنَا اللَّهُ بِالَّذِينَ وَبَعَثَ إِلَيْنَا رَسُولَهُ نُعْطِيهِمُ الذَّيْبَةَ لَا نُعْطِيهِمْ إِلَّا السَّيْفَ فَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِنِّي رَأَيْتُ الْعَرَبَ رَمَتْكُمْ عَنْ قَوْسٍ وَاحِدَةٍ فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَصْرِفَهُمْ عَنْكُمْ فَإِذَا أَبَيْتُمْ ذَلِكَ فَأَنْتُمْ وَأَوْلَكُمْ أَذْهَبُوا فَلَا نُعْطِيَكُمْ إِلَّا السَّيْفَ

“Müşrikler, Hendek Günü Müslümanları kuşatmışlardı. Böylece Müslümanlar, Allahu Teâlâ'nın ifade ettiği üzere bir belanın içine düşmüşlerdi: İşte orada iman edenler imtihandan geçirilmiş ve şiddetli

bir sarsıntıya uğratılmışlardır. [Ahzab Suresi 11] Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Guyyine Bin Husan'a bir mesaj gönderip ondan, her sene Medine'nin meyvelerinin üçte birinin kendilerine verilmesi karşılığında, adamları ile birlikte geri dönmesini talep etti. O, meyvelerin yarısı kendisine verilmedikçe geri dönmeyi kabul etmediğini bildirdi. Ne zaman ki onun elçileri Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in önünde sulh anlaşmasını imzalamak için hazır olduğunda Ensar'ın efendileri Sa'd Bin Muaz ve Sa'd Bin Ubâde RadiyAllahu Anhumâ ayağa kalkıp şöyle dediler: Ey Allah'ın Rasulü! Eğer bu vahiyle belirlenmişse emrolunduğun şeyi uygula, eğer senin kendi görüşün ise biz ve onlar cahiliyedekeyken bizim ve onların bir yaptırımı yoktu. Onlar, Medine'nin meyvelerini satın almak ya da misafirlere sunulan ikram dışında hiçbir şeye cesaret edemezlerdi. O hâlde Allahu Teâlâ bizi Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'i göndererek dini ile aziz kıldıktan sonra mı onlara karşı düşüklük göstereceğiz? Biz onlara ancak kılıçla karşı dururuz. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Ben Arapların bir tek yaydan çıkan oklar gibi üzerinize çullandıklarını gördüm ve onları üzerinizden savmak istedim. Eğer bunu kabul etmezseniz işte siz ve işte onlar. (O elçilere dönüp) Haydi gidin. Biz size sadece kılıç gösteririz." Bu, Müslümanların zayıf olduğunu hissettiğinde Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in başlangıçta sulh yapmaya meylettiğine delalet etmektedir. Sonra Sa'd Bin Muaz ve Sa'd Bin Ubâde RadiyAllahu Anhumâ'nın sözleriyle onlarda kuvvet olduğunu görünce bunu yapmaktan vazgeçti. Bu, zarar görme korkusu olduğunda onlara mal vermek üzere kâfirler ile sulh anlaşması yapmakta bir sakınca olmadığına delalet etmektedir. Zira eğer onlar Müslümanlara galip gelirlerse bütün malları alırlar ve nesillerini esir edinirler. Dolayısıyla Müslümanların mallarını ve nesillerini kurtarmak için biraz mal vermek ehvendir ve daha faydalıdır.

Anlaşmaların Bozulması

İslâm Devleti'nin yapmış olduğu tüm anlaşmaların belirli bir müddetle sınırlı olması gerekir. Anlaşma yapmanın manası, o anlaşmaya Müslümanların bütün hâllerde uyması zorunluluğu olmadığı gibi, anlaşmaya ihanet etmenin ve anlaşmayı bozmanın caiz olması da değildir. Bilakis şeriatın belirlediği hâllerde anlaşmayı bozmak caizdir ve şeriatın belirlediği hâllerin dışında anlaşmayı bozmak caiz değildir. Şeriatın belirlediği, düşmanla yapılan anlaşmanın bozulmasının caiz olduğu hâller şunlardır:

Birincisi: Anlaşma yapan tarafın, Müslümanların düşmanlarından birini Müslümanlara karşı desteklemesidir. Bu da İslâm Devleti ile başka bir devlet arasında fiilî harp hâlinin olması ve bizimle kendisi arasında anlaşmanın olduğu devletin, bu düşmanı silah veya mal veya adam ile destekleyip bize karşı ona yardım etmesidir. İşte bu hâlde İslâm Devleti'nin o anlaşmayı bozması caiz olur. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا

“Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden, anlaşma şartlarına uyan ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadır. Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.” [Tevbe Suresi 4] Bunun mefhumu şudur: Müslümanlara karşı birine arka çıktıklarında Müslümanların onlarla olan anlaşmayı bozmaları caiz olur.

İkincisi: Anlaşma yapan tarafın, anlaşma şartlarından bir şartı bozmasıdır. Bu da Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Hudeybiye Sulh Anlaşması'nda başına gelen durumda olduğu gibidir. Zira Huzâ'a kabilesi, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in himayesine girmiş ve onunla ittifak kurmuştur. Bunun üzerine Kureys, bu şartı bozmuştur. Zira Beni Bekr kabilesini Huzâ'a kabilesine karşı kışkırtmıştır. Sonra da pişman olup anlaşmanın devam etmesi için uğraşmıştır. Fakat Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bunu kendisi için anlaşmayı bozmayı meşru kılan bir durum saymıştır. Sonra da o anlaşmayı bozmuş, onlarla savaşmış ve Mekke'yi fethetmiştir.

Üçüncüsü: Anlaşma yapan tarafın, ihanetinden korkulması hâlinde anlaşmayı bozmak caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ

“Bir topluluğun hainlik yapmasından korkarsan sen de aynı şekilde (ahdi) bozduğunu onlara bildir.” [Enfal Suresi 58] Bu durumda, düşmana kendisiyle olan anlaşmanın bozulduğunun bildirilmesi gerekir. Anlaşmanın bozulması hususunda ihanetin bilfiil meydana gelmesi şart koşulmaz. Bilakis düşmandan sadece korkunun olması, anlaşmayı bozmak için gerekçe olmaya yeterlidir. İki tarafın da anlaşmanın bozulduğunu aynı anda bilmesi için duyurulması yeterlidir.

Dördüncüsü: Anlaşma yapan tarafın, İslâm Devleti ile olan anlaşmayı tamamen bozmasıdır. Bu durumda onlarla olan anlaşmanın bozulması ve

Müslümanlara böyle davranmaya cesaret etmemeleri için başkalarına ibret ve ders olması için onlara şiddetli darbeler vurulması vacip olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ فَاِمَّا تَنْفِقْنَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلَفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

“Allah katında yürüyen canlıların en kötüsü kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler, onlar kendileri ile anlaşma yaptığın, sonra her defasında hiç çekinmeden ahitlerini bozan kimselerdir. Eğer savaşta onları yakalarsan ibret olmaları için onlar ile arkalarında bulunan kimseleri de dağıt.” [Enfal Suresi 55-57]

İşte Müslümanların düşmanları ile yapmış oldukları anlaşmaları bozmalarının ve o düşman ile savaşmalarının caiz olduğu dört hâl bunlardır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَاِذَا اَنْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ

“Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.”

[Tevbe Suresi 5] İşte bu ayetten önce zikredilen sure budur ve o da Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir:

فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ

“Yeryüzünde dört ay dolaşın.” [Tevbe Suresi 2]

أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ

“Verdikleri sözü bozan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız?”

[Tevbe Suresi 13] Ancak anlaşma bozulduğunda aynı şekilde onlara da anlaşmanın bozulduğunun bildirilmesi gerekir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَأَنْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ

“Sen de aynı şekilde ahdi bozduğunu onlara bildir.” Bu, bütün anlaşmalar hakkında geneldir. Yani bu, anlaşmanın bozulduğunun bilinmesi hususunda sizin ve onların aynı seviyede olması gerekir, demektir. Anlaşmanın bozulduğunun bildirilmesinden ve kendilerini tekrar korumaya almaları için onların bunun öğrenmesinden önce düşmanla savaşmak helal olmaz. Bu, ihanetten sakınmak içindir. Bunların hepsi, ahitlerine vefalı olmayan kimseler hakkındadır. Ahitlerine vefalı olan ve İslâm Devleti'ne karşı dürüst olanlara gelince Müslümanların onlarla olan ahitlerine vefalı olmaları ve onların dürüst olduğu gibi Müslümanların da onlara karşı dürüst olması gerekir. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئاً وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَداً فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ

“Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden, anlaşma şartlarına uyan ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadır. Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.” [Tevbe Suresi 4] Bunun mefhumu; onlar yukarıda geçen ikinci hâldeki gibi anlaşma şartlarına uymadıklarında veya yukarıda geçen birinci hâldeki gibi Müslümanlara karşı birine arka çıktıklarında onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlamayınız, demektir. Fakat bunu yapmadıklarında anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız, demektir. Dolayısıyla Müslümanların, onların anlaşmalarını anlaşmanın sonuna kadar tamamlamaları gerekir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ

“Mescid-i Haram’ın yanında kendileriyle anlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Rasulü yanında nasıl bir ahdi olabilir? Onlar size karşı dürüst davrandıkları sürece siz de onlara dürüst davranın.” [Tevbe Suresi 7] Bunun mefhumu; onlar size dürüst davranmadıklarında siz de onlara dürüst davranmayın, demektir. Fakat onlar dürüst davrandıklarında ahitlerinde onlara vefalı olun, demektir.

Bunlardan açığa çıkıyor ki anlaşmalara vefalı olmak vacip bir husus olduğu gibi anlaşma belirli bir süreliğine yapılmışsa sürenin sonuna kadar ona vefalı olmak da vaciptir. Anlaşmanın süresi bittiğinde ise anlaşmanın yenilenmemesi ve sona erdirilmesi caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ

“Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.”

[Tevbe Suresi 4] Aynı şekilde anlaşmaları bozanlara karşı sert davranmanın da vacip bir husus olduğu açığa çıkmaktadır. Düşman anlaşma şartlarından birini yerine getirmese, tamamını bozarsa, düşmanın Müslümanlara karşı Müslümanların düşmanına arka çıktığı ortaya çıkarsa veya onun ihanet etmesinden korkulursa bütün bunlar Müslümanlara düşmanlarıyla yaptığı anlaşmayı bozmalarını mubah kılar ve anlaşmayı bu şekilde bozmaları ihanet değildir. Binaenaleyh Şâri, devletlerarası anlaşmaların türlerini, anlaşmayı bozan veya geçerliliğini sona erdiren hâlleri belirlemiştir. Dolayısıyla üslup ve seçim hususu halifenin görüş ve içtihadına

terk edilmiş olmakla birlikte anlaşmalarda sadece Şâri'nin açıkladığı hususa bağlı kalmak ve anlaşmalar hakkında şeriatın belirlediği sınırdan durmak vacip olmaktadır.

Harbî Kâfir

Müslümanların zimmetine girmeyen ister anlaşmalı ister emanlı olsun, ister anlaşmalı ve emanlı olmasın fark etmez kâfirlerin tamamı harbî kâfirdir. İslâm Devleti ile herhangi bir kâfir devlet arasında bir anlaşma yapıldığında, bu devletin tebaası anlaşmalı olup onlara aramızdaki anlaşmanın belirlemiş olduğu hususa göre muamele edilir, bu anlaşmanın belirlediği her husus uygulanır. Ancak anlaşmanın varlığına rağmen anlaşmalı kâfirler, hükmen harbî kâfir olmaları konumundan dışarı çıkmazlar. Çünkü anlaşma biter bitmez veya onlar tarafından veya bizim tarafımızdan bozulur bozulmaz onların hükmü diğer harbî kâfirlerin hükmüne döner. Bundan dolayı Müslümanlara karşı onları güçlendirme söz konusu olursa onlara silah ve savaş malzemelerinin satışı engellenir. Fakat Müslümanlara karşı onları güçlendirme söz konusu değilse onlara silah ve savaş malzemesi satışı engellenmez. Özellikle de İslâm Devleti bugünkü büyük devletlerde olduğu gibi silah imal edip sattığında engellenmez. Anlaşmada onlara silah ve savaş malzemeleri satışının caiz oluşu zikredildiğinde ve bu satış onları Müslümanlara karşı güçlendirdiğinde bu şarta bağlı kalınmaz. Çünkü bu şart şeriata muhaliftir. Şeriata muhalif/aykırı olan her şart batıldır, bağlayıcı olmaz.

İster aramızda bilfiil harp olsun isterse olmasın kendileriyle aramızda anlaşmanın olmadığı kimseler harbî kâfirlerdir. Dolayısıyla her seferi için özel eman olmadıkça onlar Müslümanların beldelerine giremezler. Onlara ancak belirli, sınırlı bir süre ile ikamet izni verilir. Ancak bilfiil savaşan harbî kâfir devlet ile bilfiil savaşmayan harbî kâfir devlet arasında fark vardır. Bu fark bilfiil savaşan harbî devletle barış yapılmadan önce onunla herhangi bir anlaşma yapılmamasıdır. Harbî devletin tebaasından olan bir kişiye ancak Allahu Teâlâ'nın kelamını dinlemek veya Müslümanların ülkesinde yaşayan bir zimmi olmak için gelmişse eman verilir. Bilfiil savaşmayan harbî devlet ise böyle değildir. Zira onunla ticaret anlaşmaları, iyi komşuluk ve diğer anlaşmalar yapılır. Onun tebaasına ticaret, gezinti, seyahat vb. şeylerde İslâm beldelerine girmesi için eman verilir.

Müstemin

Müstemin/eman isteyen kimse ister Müslüman ister harbî olsun fark etmez, başkasının evine eman ile giren kimsedir yani başkasının ülkesine eman ile giren kimsedir. Müslüman, dâru'l harbe eman ile girdiğinde onların bir şeyine dokunması haramdır. Zira Müslümanlar, şartları üzeredirler. Gasp ederek, gizliden veya çalarak onların mallarından bir şey alırsa o malı haram bir şekilde sahiplenmiş olur ve onlara geri iade etmelidir. Çünkü gaspedilen mal kendisinden gaspedilene aittir. Hırsızlık da böyledir. İster kâfir ister Müslüman olsun bunların hepsi sahibine iade edilir. Müslüman'ın eman ile küfür beldesine girmesi caiz olduğu gibi harbî kâfirin de eman ile Müslümanların beldesine girmesi caizdir. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Mekke'nin fethedildiği gün kâfirlere eman vermiştir. Zira şöyle demiştir:

وَمَنْ أَغْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ

“Kim kapısını kapatırsa emin olur.” [Muslim] Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, müşriklerin elçilerine eman vermiş ve kendisine eman verilen kimseye ihanet edilmesini haram kılmıştır. Ebu Said'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لِكُلِّ غَادِرٍ لَوْاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ أَلَا وَلَا غَادِرَ أَكْظَمَ غَدْرًا مِنْ أَمِيرٍ عَامَّةٍ

“Kıyamet günü, her bir vefasız için vefasızlığı nispetinde bir bayrak dikilecektir. Haberiniz olsun! Genel bir emîrin vefasızlığından daha büyük bir vefasızlık olmayacaktır.” [Muslim]

Ancak müstemin/eman verilen harbî, Müslümanların beldesinde sadece bir sene kalabilir. Zira ona bir aylık ve iki aylık veya biraz daha fazla eman verilir fakat bir seneden fazla verilmez. Bir süre ile sınırlamaksızın ona sınırsız bir eman verildiğinde muteber olan tam bir yılın dolmasıdır. Çünkü ona dâru'l İslâm'da cizye olmaksızın ikamet etme izni bir sene verilir. Bir seneyi geçtiğinde cizye zorunluluğu ile birlikte ikamet etmek ile İslâm ülkesinden dışarı çıkması arasında serbest bırakılır. Bir seneden sonra kalırsa cizye vermeyi kabul ediyor sayılır. Ona zimmet hükmü verilip zımmi kabul edilir ve ondan cizye alınır. Çünkü bir kâfirin İslâm ülkesinde cizye vermeden kalması caiz olmaz. Cizye senede bir defa alınır, bir seneden fazla kaldığında ona cizye vermesi zorunluluğu doğar ve o zorunlu olarak zımmi olur. Senenin sonunda ya da sene dolmadan önce İslâm ülkesi dışına çıktığında ona cizye gerekmez. Dışarı çıkarsa önceki emanı da iptal olur. İkinci defa İslâm ülkesine girmek istediğinde yeni bir eman alması gerekir.

İslâm ülkesinde oldukları sürece müsteminelere yardım etmesi halifeye vacip olur. Zira onların hükmü zimmet ehli gibidir. Müstemin, cezayı gerektiren bir suç işlediğinde içki haddi hariç zimmet ehlinde olduğu gibi ona her ceza uygulanır. Çünkü dâru'l İslâm, şer'î hükümlerin uygulanma yeridir. Dolayısıyla Müslüman, zimmi veya müstemin olsun dâru'l İslâm'da bulunan herkese şer'î hükümler uygulanır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Hristiyan oldukları hâlde Necran ehline şunu yazmıştır:

إِنَّ مَنْ بَاعَ مِنْكُمْ بِالرِّبَا فَلَا ذِمَّةَ لَهُ

“Sizden kim faiz ile alışveriş yaparsa ona zimmet yoktur.” [İbni Ebu Şeybe, Musannef] Faiz hükmü, İslâm'ın hükümlerindendir. Dolayısıyla zimmet ehline faiz ile alışverişin yapılmamasını tatbik etmesi, onları İslâm'ın hükümleriyle sorumlu kılmasına dair bir delildir ve müstemine zimmiye muamele edildiği gibi muamele edilir.

Müstemin, kendisi için eman alındığında onun bu emanı, mallar için bir eman almamış olsa da beraberinde ona ait olan mallarına da eman olur. Onun kendisi korunduğu gibi malları da korunur. Dolayısıyla Müslüman onun şarabını ve domuzunu telef ettiğinde, değerini tazmin eder, onu hata ile öldürdüğünde diyetini öder, kasten öldürdüğünde ise öldürülür. Müstemine eziyet etmekten kaçınılması vaciptir ve Müslüman'da olduğu gibi onun gıybetini yapmak haramdır. Çünkü ona zimmi muamelesi yapılır. Müstemin, vârisleri dâru'l harpteyken dâru'l İslâm'da öldüğünde malı korunur, vârisleri onun vârisi olduğunu belgelediklerinde o malı alırlar. O mal ister Müslümanlarda olsun ister ise zimmet ehlinde olsun fark etmez. Çünkü onun malı da emandadır, onun vârisi olan ehline teslim edilir.

Kısacası Müslümanlardan eman talep eden herkese eman vermeleri Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayı caizdir:

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلَغَهُ مَأْمَنَهُ

“Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse Allah'ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır.” [Tevbe Suresi 6] Çünkü eman, zimmet ve söz vermektir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmaktadır:

الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَهُمْ يَدُّ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَذْنَاهُمْ

“Müslümanların kanları eşittir. Onlar kendileri dışındakilere karşı tek yumruktur. Onların en düşükleri onların zimmeti ile hareket

eder.” [İbni Mâce] Ancak bu eman, müsteminlerin İslâm’ın hükümlerine boyun eğmeleri ve cizye vermeleri ile sınırlıdır. Bu da Allahu Teâlâ’nın şu kavlden dolayıdır:

حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Kendi güçleri nispetinde küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar onlar ile savaşın.” [Tevbe Suresi 29]

Yani onlar, İslâm’ın hükümlerine boyun büküp cizye vermedikçe onlardan savaş kaldırılmaz ve onlara savaştan eman/savaş yapılmayacağı ile ilgili teminat verilmez. Dolayısıyla dâru’l İslâm’da ikamet ettikleri sürece İslâm’ın hükümlerine boyun bükmeyi kabul etmeleri kendilerine eman verilmesi için yeterlidir. Onlar içerisinde üzerlerine cizye vermenin tahakkuk ettiği süre olan bir sene dâru’l İslâm’da ikamet ettiğinde ondan dışarı çıkması talep edilir, dışarı çıkmayı kabul etmediğinde onlar zımmi sayılarak kendilerine cizye konulur.

Zımmi Hükümleri

Zımmi, İslâm’ın dışında bir dini din edinip bu din üzere kalarak İslâm Devleti’nin tebaası olan herkestir. Zımmi kelimesi, ahit/sorumluluk anlamında olan zimmet kelimesinden alınmıştır. Zira bizim zimmetimizde onlarla yaptığımız anlaşmaya göre kendilerine muamele edeceğimize, onlara muamele ederken ve işlerini gönderken İslâm’ın hükümlerine göre hareket edeceğimize dair söz verilmiştir. Nitekim İslâm, zimmet ehli için birçok hüküm getirmiştir. Dinlerini terk etmeye zorlanmamaları, sadece cizye vermeleri ve sulh anlaşması şartlarından bir şart olmadıkça onlardan başka bir mal alınmaması bu hükümlerden bazılarıdır. Urve Bin Zübeyr’den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Yemen halkına şöyle yazdığı rivayet edilmiştir:

إِنَّهُ مَنْ كَانَ عَلَى يَهُودِيَّتِهِ أَوْ نَصْرَانِيَّتِهِ فَإِنَّهُ لَا يُفْتَنُ عَنْهَا وَعَلَيْهِ الْجِزْيَةُ

“Yahudilik ve Hristiyanlık dinleri üzere olan kimse dinini terk etmeye zorlanmaz. Ona cizye gerekir.” [Ebu Ubeyd] Müşrik ve diğer kâfirler de Yahudi ve Hristiyanlar gibidir. Nitekim Hasan Bin Muhammed Bin Ali Bin Ebu Talib’den şu rivayet edilmiştir:

كَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مَجُوسَ هَجَرَ يَدْعُوهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَمَنْ أَسْلَمَ قَبْلَ مِنْهُ وَمَنْ لَا ضَرْبَ عَلَيْهِ الْجِزْيَةُ فِي أَنْ لَا تُؤْكَلَ لَهُ دَبِيحَةٌ وَلَا تُنْكَحَ لَهُ امْرَأَةٌ

“Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Hacer Mecusilerine onları İslâm’a davet eden bir mektup yazdı ki kim Müslüman olursa ondan kabul edilecek, aksi takdirde kestiklerinin yenilmemesi ve kadınları

ile nikâhlanılmamasından dolayı ona cizye konulacaktır." [Ebu Ubeyd] Bu, Hacer Mecusilerine has değil, bilakis geneldir. Hadisin mefhumu yoktur. Çünkü lakabın mefhumu delil değildir, ona itibar edilmez. Cizye, sadece buluşa ermiş erkeklerden alınır. Nafi'den, o da Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın azatlı kölesi Eslem'den şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ عُمَرَ كَتَبَ إِلَى أَمْرَاءِ الْأَجْنَادِ أَنْ يَضْرِبُوا الْجَزِيَّةَ وَلَا يَضْرِبُوهَا عَلَى النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ وَلَا يَضْرِبُوهَا إِلَّا عَلَى مَنْ جَرَتْ عَلَيْهِ الْمَوْسَى

"Ömer, orduların komutanlarına cizye koymalarını fakat onu kadınlara, çocuklara ve sakalı gelmemiş olanlara koymamalarını yazdı." [Ebu Ubeyd] Ömer'in bu yazısına kimse karşı çıkmadı. Bilakis Ebu Ubeyd dedi ki *"Bu hadis, cizyenin kime gerektiği ve kime gerekmediği hususunda asıldır."* Cizye ancak ödemeye gücü yetenden alınır. Bu da Allahu Teâlâ'nın [عَنْ يَدِ] **"Güçleri nispetinde..."** [Tevbe Suresi 29] kavline dayanır. Yani gücüne göre demektir. Dolayısıyla zımî, cizye ödemekten âciz olduğunda ondan cizye alınmaz. Hatta kazanmaktan âciz olup fakir düştüğünde cizye almamakla yetinilmez bilakis beytü'l mâldan Müslümanlara nafaka verildiği gibi ona da verilir. Cizye alınırken, cizyenin şiddetle ve eziyet ederek değil de güzellekle ve kaldırılabilircekleri miktarda alınmalıdır. Dolayısıyla onlara zulmedilmez ve onlardan güçlerini aşan miktarda alınmaz. Hişam Bin Hakim Bin Hazzâm'dan şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّهُ مَرَّ عَلَى قَوْمٍ يُعَذِّبُونَ فِي الْجَزِيَّةِ بِفِلَسْطِينَ فَقَالَ هِشَامٌ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا

"O, Filistin'de cizye hususunda eziyet veren bir topluluğa rastladı. Bunun üzerine Hişam dedi ki: Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittim: Allah, dünyada insanlara eziyet edenleri kıyamet günü cezalandıracaktır." Yine Abdurrahman Bin Cubeyr Bin Nufeyr'den, o da babasından şunu rivayet etmiştir:

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَتَى بِمَالٍ كَثِيرٍ قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ أَحْسِبُهُ قَالَ مِنَ الْجَزِيَّةِ فَقَالَ إِنِّي لَأُطْنِكُمْ قَدْ أَهْلَكْتُمُ النَّاسَ قَالُوا لَا وَاللَّهِ مَا أَخَذْنَا إِلَّا عَقْرًا صَفْوًا قَالَ فَلَا سَوَاطٍ وَلَا نَوَاطٍ قَالُوا نَعَمْ، قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَجْعَلْ ذَلِكَ عَلَى يَدَيَّ وَلَا فِي سُلْطَانِي

"Ömer Bin Hattab'a çok mal getirildi. -Ebu Ubeyd, sanıyorum ki ravi cizyeden diye nakletti, der.- (Ömer) dedi ki: Ben zannettim ki siz insanları helak ettiniz. Dediler ki: Allah'a yemin olsun ki gönül rızası dışında hiçbir şey almadık. Ömer dedi ki: Kamçı yok değil mi? Dediler ki: Evet. Ömer dedi ki: Bunu bana ve otoriteme ait kılmayan Allah'a hamdolsun." [Ebu Ubeyd] Cizye almak için kıymeti ne olursa olsun zimminin

geçim vasıtalarının satılması caiz değildir. Nitekim Süfyan Bin Ebu Hamza'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Ömer Bin Abdulaziz şunu yazdı: Zimmet ehline ait bir alet dahi satılmasın.” Ebu Ubeyd dedi ki: “Haraçtan dolayı diyorlar. Çünkü ziraat aleti satılırsa ziraat yapamaz ve haracı düşer. Ziraat aletine diğer geçim aletleri kıyas edilir.” Zımmi, Müslüman olduğunda ondan cizye düşer. Ubeydullah Bin Revâha'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كُنْتُ مَعَ مَسْرُوقٍ بِالسَّيْلِ سَلَّةٍ فَحَدَّثَنِي أَنَّ رَجُلًا مِنَ الشَّعْبِ اسْتَلَمَ فَكَانَتْ تُؤْخَذُ مِنْهُ الْجَزْيَةُ فَأَتَى عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي اسْتَلَمْتُ قَالَ لَعَلَّكَ اسْتَلَمْتَ مُتَعَوِّدًا فَقَالَ أَمَا فِي الْإِسْلَامِ مَا يُعِيدُنِي قَالَ بَلَى قَالَ فَكُتِبَ عُمَرُ أَنْ لَا تُؤْخَذَ مِنْهُ الْجَزْيَةُ

“Ben sürekli Mesruk ile beraberdim. Bana şunu anlattı: Vadiden bir adam Müslüman oldu, ondan cizye alınıyordu. Ömer’e gelip şöyle dedi: Ey müminlerim emîri! Ben Müslüman oldum. Dedi ki: Belki sen korunmak için Müslüman oldun!? Bunun üzerine o dedi ki: İslâm’da beni koruyan ne var ki? Dedi ki: Bilakis vardır. Bunun üzerine Ömer, ondan cizye alınmamasını yazdı.” [Ebu Ubeyd] Kâbus İbni Ebu Zıbyân’dan, o da babasından Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

وَلَيْسَ عَلَى مُسْلِمٍ جَزْيَةٌ

“Müslüman’a cizye yoktur.” [Ebu Ubeyd] İbni Abbas’tan da Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَصْلُحُ قَبِلَاتَانِ فِي أَرْضٍ وَلَيْسَ عَلَى مُسْلِمٍ جَزْيَةٌ

“Bir yerde iki kabilenin olması uygun değildir. Müslüman’a cizye yoktur.” [Ahmed Bin Hanbel, Ebu Davud] Ömer Bin Abdulaziz, cizyeden kaçarak Müslüman olanlara düşen cizyeden arta kalanlardan sorumlu âmiline şunu yazdı:

إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَادِيًا وَلَمْ يَبْعَثْهُ جَائِيًا

“Allah, Muhammed’i vergi tahsildarı olarak değil, hidayet rehberi olarak gönderdi.”

İslâm, zımmiye güzel muamele edilmesini emretmiştir. Dolayısıyla ona kibar davranılır ve işine yardımcı olunur. Müslümanlara onun canını, malını ve ırzını korumaları; yiyeceğini, evini ve elbisesini garanti etmeleri vaciptir. Ebu Vail’den, o da Ebu Musa’dan Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَطْعُمُوا الْجَائِعَ وَغُودُوا الْمَرِيضَ وَفُكُّوا الْعَانِي

“Aç olanı doyurun, hasta olanı ziyaret edin ve esir olanı kurtarın.”

[Buhari] Ebu Ubeyd şöyle demiştir:

“Zimmet ehli de böyledir. Onlar olmadan cihad edilir ve esirleri kurtarılır. Kurtarırlarsa zimmetlerine ve ahitlerine serbest olarak geri dönerler. Bu hususta hadisler vardır.” Amr Bin Meymun’dan Ömer Bin Hattab’ın ölümü sırasındaki vasiyetinde şöyle geçtiğini tahrîç etmiştir:

“Benden sonraki halifeye keza ve keza tavsiyede bulunuyorum. Ona Allahu Teâlâ’nın ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in zimmetine göre ahitlerinde onlara vefalı olmasını, onların arkasından savaşmasını ve onları takatlerinin üstünde şeylerle mükellef kılmasını tavsiye ediyorum.” [Buhari] Zımmiler itikatlarında ve ibadetlerinde serbest bırakılırlar. Bu da Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kav-
linden dolayıdır:

مَنْ كَانَ عَلَى يَهُودِيَّةٍ أَوْ نَصْرَانِيَّةٍ فَإِنَّهُ لَا يُقْتَلُ عَنْهَا

“Yahudi ve Hristiyan olan kimse, dininde fitneye düşürülmez.” [Ebu Ubeyd] Dininde fitneye düşürülmez demek, dinini terk etmeye zorlanmaz bilakis dini üzere bırakılır demektir. Onun dini üzere terk edilmesinin manası, onun inancı ve ibadetleri üzere terk edilmesidir. Bu, ehl-i kitaba has bir şey değildir. Bilakis diğer din mensupları da bu konuda onlara kıyas edilirler. Bu da Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Mecusiler hakkındaki şu kav-
linden dolayıdır:

سُئِلُوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ

“Onlara (Mecusilere) ehl-i kitaba uyguladığınızı uygulayın.” [Mâlik, Abdurrahman Bin Avf kanalıyla] Diğer müşrikler de mecusiler gibidir. Zımmilerin kestiklerinin yenilmesi ve kadınları ile evlenilmesi hususuna gelince buna bakılır: Ehl-i kitaptan iseler yani Yahudi veya Hristiyan iseler Müslümanlara onların kestiklerini yemeleri ve kadınlarıyla evlenmeleri caiz olur. Bu da Allahu Teâlâ’nın şu kav-
linden dolayıdır:

وَطَعَامَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ جُلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ جُلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ

“Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da size helaldir.” [Maide Suresi 5] Fakat ehl-i kitaptan olmayan zımmilerin kestiklerini yemek ve kadınları ile evlenmek caiz değildir. Bu da Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Hacer Mecusileri hakkındaki şu kav-
linden dolayıdır:

فِي أَنْ لَا تُؤْكَلَ لَهُ ذَبِيحَةٌ وَلَا تُتَّكَحَ لَهُ امْرَأَةٌ

“...kestiklerinin yenilmemesi ve kadınları ile nikâhlanılmamasından dolayı...” [Ebu Ubeyd] Kâfirlerin Müslümanların kadınları ile evlenmesine gelince; bu kesinlikle caiz değildir. İster ehl-i kitaptan isterse başkasından olsunlar Müslüman bir kadının bir kâfirle evlenmesi kesinlikle haramdır. Bu da Allahu Teâlâ’nın şu kavlinden dolayıdır:

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ

“Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar.” [Mumtehine Suresi 10] Zimmiler ile Müslümanların arasında alışveriş, kira, ortaklık, rehin/ipotek vb. ilişkilerin yapılması cazidir. Bu hususta onlar ile Müslümanlar arasında bir fark yoktur. Nitekim Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Yahudi olan Hayber halkı ile o bölgenin arazisinin ürünlerinin yarısının kendisine verilmesi karşılığında o araziyi kendi malları ve insanlarıyla işletmeleri hususunda anlaşma yapmış, Medine’de bir Yahudi’den ona zırhını rehin vererek yiyecek satın almış ve bir Yahudi’den bolluk vaktinde ödenmesi kaydıyla iki elbise istemiştir. Bunların hepsi, zimmilerle bütün ilişkilerin yapılmasının caiz olduğuna dair birer delildir. Ancak onlarla alışveriş, kira, ortaklık veya rehin/ipotek ilişkileri kurulduğunda sadece İslâm’ın hükümlerinin tatbik edilmesi gerekir, başka hükümlerle işlem yapılması kesinlikle caiz değildir. Hakeza zimmiler, diğer tebaa gibi İslâm Devleti’nin tebaasıdır. Onların tebaalık, himaye, yaşam güvencesi, güzel muamele, kibar ve nazik muamele görme hakkı vardır. Onların Müslümanların ordusuna katılma ve onlarla beraber savaşma hakkı vardır. Fakat savaşmak onlara vacip değildir. Hak ve sorumluluklar bakımından Müslümanlarla aynı konumdadır. Yöneticiler ve kadı önünde, işlerin gözetiminde, muamelat ve ceza hükümlerinin tatbikinde herhangi bir ayrım olmaksızın onlara Müslümanlara bakıldığı gibi bakılır. Adalet, Müslümanlar için vacip olduğu gibi onlar için de vaciptir.

Ömer *Radiyallahu Anh* zamanında, Ömer *Radiyallahu Anh*’ın onlarla yapmış olduğu ahitte/anlaşmada, onlara birtakım şartlar koymuş olmasına gelince: Onlar o şartları içeren anlaşmayı kabul ettiler ve o şartlar anlaşma kapsamına girmiş oldu, onlar da buna razı oldular. Dolayısıyla anlaşmanın olduğu gibi uygulanması zorunlu olmaktadır. Ancak onlarla yapılan anlaşma, belirli hususlarda kendilerine özel muamele yapılmasını

içermediğinde onlara Müslümanlara yapılan muameleden farklı muamele yapılması doğru olmaz. Ancak Müslüman kadınlarla evlenmelerinin caiz olmaması gibi onlara Müslümanlara yapılan muameleden farklı şekilde muamele edileceğine dair bir nass gelmesi müstesnadır. Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın yaptıklarının anlaşmanın içeriğine binaen olduğunun delili, bizzat Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın ticaret vergisi hakkında yaptığıdır. Zira Ömer *RadiyAllahu Anh*, Müslümanlardan 1/4 ve zimmilerden 1/2 öşür almıştır. Oysa şer'î hükme göre ticaretinden dolayı ne Müslümanlardan ne de zimmiden vergi diye bir şey alınmaz. Ebu Hurayra'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

إِنَّ صَاحِبَ الْمَكْسِ فِي النَّارِ

“Ben Rûveyfa Bin Sâbit'ten Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittim: Muhakkak ki meks/gümrük vergisi alan -yani gümrükte öşür vergisi alan- cehennemdedir.” Yine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi:

إِذَا أَقْبَيْتُمْ عَاشِرًا فَأَقْتُلُوهُ

“Öşür vergisi alan ile karşılaştığınızda onu öldürün.” [Ebu Ubeyd] İbrahim Bin Muhacir'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

سَمِعْتُ زِيَادَ بْنَ حُدَيْرٍ يَقُولُ أَنَا أَوَّلُ عَاشِرٍ عَشَرَ فِي الْإِسْلَامِ قُلْتُ مَنْ كُنْتُمْ تُعْشِرُونَ قَالَ مَا كُنَّا نُعْشِرُ مُسْلِمًا وَلَا مُعَاهِدًا كُنَّا نُعْشِرُ نَصَارَى بَنِي تَغْلِبَ

“Ziyâd Bin Hudayr'ı şöyle derken işittim: İslâm'da ilk öşür vergisi alan benim. Dedim ki; Siz kimden öşür vergisi alıyordunuz? Dedi ki: Biz Müslümanlardan ve zimmilerden öşür vergisi almıyorduk. Biz Tagalluboğulları Hristiyanlarından öşür vergisi alıyorduk.” [Ebu Ubeyd] Dolayısıyla ticaret vergisi ne Müslüman'dan ne de zimmiden alınmaktadır. Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın aldığı şey ise Müslüman'dan zekât, zimmiden ise kabul ederek zimmi oldukları anlaşma şartlarına göre alınandır. Düşüş dönemlerinde zimmiler hakkında yapılanlar ise anlayıştaki ve Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın zimmet anlaşmalarındaki şartlarında geçenlerin bazıısını taklitteki hatadan kaynaklanmaktadır. Doğru idrak edilseydi Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın sadece onların kabul ettikleri anlaşma şartlarının kapsamını uyguladığı anlaşılırdı. Ayrıca Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın zimmiler hakkında iyi muameleyi tavsiye ettiği anlaşılırdı. Binaenaleyh zimmilere en iyi şekilde muamele edilir ve onlara şeriatta geçen hususlar tatbik edilir. Ancak kabul ettikleri anlaşma birtakım şartlar içeriyorsa bu şartlar, geçtiği gibi onlara uygulanır.

İslâm'ın Kâfirlere Tatbik Edilmesi Vaciptir

Dâru'l İslâm'da İslâm Devleti yönetimi altında olan herkese, aynen Müslümanlara tatbik edildiği gibi İslâm'ın hükümlerinin tatbik edilmesi gerekir. İster zımmi ister anlaşmalı ister müstemin olsun bu hususta yönetici serbest değildir. Bilakis İslâm'ın hükümleri, tereddüt edilmeksizin tatbik edilmelidir. Çünkü Allahu Teâlâ ehl-i kitap açısından şöyle buyurmaktadır:

فَاَحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

“Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet! Sana gelen haktan (yüz çevirip de) sakın onların hevalarına tâbi olma!” [Maide Suresi 48]

وَأَن اَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

“Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet ve onların arzularına uyma! Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın!” [Maide Suresi 49]

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ

“Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitabı hak ile indirdik.” [Nisâ Suresi 105] Bu hitap genel olup hem Müslümanları hem de gayrimüslimleri kapsar. Çünkü [لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ] **“insanlar arasında hükmedesin diye”** ifadesindeki insanlar kelimesi geneldir. Allahu Teâlâ'nın şu kavline gelince:

سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْأَلُونَ لِلسُّخْتِ فَإِن جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ

“Hep yalana kulak verirler, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse ister aralarında hükmet, ister onlarda yüz çevir.” [Maide Suresi 42]

Bundan, İslâm Devleti'nin dışında olup da kendisi ile başka bir kâfir veya kâfirler arasındaki husumet hususunda Müslümanları hakem kılmak için gelen kimse kastedilir. Müslümanlar onların arasında hükmedip hükmetmemekte serbesttirler. Zira ayet, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ile sulh anlaşması yapmış olan Medine Yahudileri hakkında inmiştir ve onlar, başka bir devlet olarak kabul edilen kabilelerdi. Dolayısıyla onlar, İslâm'ın yönetimine teslim olmamışlardı. Bilakis başka bir devlet idiler. Bunun içindir ki Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ile onlar arasında birtakım anlaşmalar vardı. Fakat kâfirler, zımmi olmaları veya İslâm'ın yönetimine teslim olmak üzere eman istemeye gelmeleri yani anlaşmalılar ve müsteminler gibi İslâm'ın yönetimine teslim olarak dâru'l İslâm'a girmeye razı olmaları gibi teslim olmuşsalar, onların arasında İslâm'dan

başkası ile hükmetmek caiz değildir. Onlardan İslâm hükmüne başvur-maktan kaçınan kimseyi yönetici, buna yani o hükmü almaya zorlar. Çünkü o, anlaşma kapsamına İslâm'ın hükümlerine bağlı kalmak şartı ile girmiştir. O anlaşma ister zimmi ister sulh isterse eman anlaşması olsun dâru'l İslâm'da olduğu sürece aralarında bir fark yoktur.

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Hristiyan olan Necran halkına şunu yazmıştır:

إِنَّ مَنْ بَاعَ مِنْكُمْ بِالرِّبَا فَلَا ذِمَّةَ لَهُ

“Sizden kim riba/faiz ile alışveriş yaparsa ona zimmet yoktur.” [İbni Ebu Şeybe] İbni Ömer *RadiyAllahu Anhumâ* şunu rivayet etti:

“Yahudiler, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e zina eden bir erkek ve bir kadın getirdiler. O da onların recmedilmesini emretti.” [Buhari]

Yine Buhari, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in mücevharatı için öldür-düğü bir cariye yüzünden bir Yahudiyi öldürttüğünü rivayet etti. İşte bu Yahudiler, Müslümanların tebaasından idiler ve görünen o ki bu da Yahu-dilerin varlıkları sona erip kimilerinin Müslümanların otoritesi altında te-baa olarak kalmalarından sonra idi.

Ancak işlenen fiil onlara göre inançlar kapsamına giriyorsa bize göre inançlar kapsamına girmiyor olsa bile bu hususta onlara müdahale etme-yiz. Bu hususta onları inançları ile başbaşa bırakırız. Zira onlar, şarap iç-mek gibi mubah olduğuna inandıkları hususta cezalandırılmazlar. Çünkü onlar onun haram oluşuna inanmamaktadırlar. Dolayısıyla küfür gibi bu-nun cezası onları bağlamaz. Biz onlara inançla alakalı hususları tatbik et-meyiz. Çünkü bu, o zaman dinde zorlama olur. Allahu Teâlâ şöyle buyur-muştur:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ

“Dinde zorlama yoktur.” [Bakara Suresi 256] Yine Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

إِنَّهُ مَنْ كَانَ عَلَى يَهُودِيَّةٍ أَوْ نَصْرَانِيَّةٍ فَإِنَّهُ لَا يُقْتَلُ عَنْهَا

“Yahudilik ve Hristiyanlık dinleri üzere olan kimse dinini terk et-meye zorlanmaz.” [Ebu Ubeyd]

İnançlarıyla çelişen hususun onlara zorla tatbik edilmesi onları dinle-rinde fitneye düşürmek olur. Bunun içindir ki onlar inanç ve ibadetler hu-susunda zorlanmazlar. Zira onlar cizye vermeyi kabul ettiklerinde inanç-ları olan küfür üzere kabul edildiler, küfür yönetimi üzerinde kalmaları

ise kabul edilmedi. Dolayısıyla inançlara dâhil olan husustan dolayı cezalandırılmaları, inandıkları küfürden dolayı cezalandırma olur. Bu ise caiz olmaz.

Binaenaleyh İslâm'ın hükümleri Müslümanlara tatbik edildiği gibi dâru'l İslâm'daki kâfirlerede tatbik edilmesi gerekir.

Cizye

Cizye, zimmet ehlinde olan gayrimüslimlerden alınan özel bir maldır. Zimmet ehli ise mutlak olarak ehl-i kitap, Arap olmayan müşrikler ve diğer kâfirlerdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Kendilerine kitap verilenlerden, Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah’ın ve Rasulü’nün haram kıldıklarını haram saymayan ve hak dini (İslâm’ı) din edinmeyen kimseler ile küçülmüş oldukları hâlde kendi elleri ile cizye verinceye kadar savaşın!” [Tevbe Suresi 29] Kays Bin Muslim’den, onun da Hasan Bin Muhammed’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مَجُوسِ هَجَرَ يَدْعُوهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَمَنْ أَسْلَمَ قُبِلَ مِنْهُ وَمَنْ لَا ضَرْبَتْ عَلَيْهِ الْجِزْيَةُ فِي أَنْ لَا تُؤْكَلَ لَهُ دَبِيحَةٌ وَلَا تُنْكَأَ لَهُ امْرَأَةٌ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hacer Mecusilerine onları İslâm’a davet eden bir mektup yazdı ki kim Müslüman olursa ondan kabul edilecek; aksi takdirde kestiklerinin yenilmemesi ve kadınları ile nikâhlanılmamasından dolayı ona cizye konulacaktır.” [Ebu Ubeyd] Cafer Bin Muhammed’den, onun da babasından şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَالَ عُمَرُ مَا أَذْرِي مَا أَصْنَعُ بِالْمَجُوسِ وَلَيْسُوا أَهْلَ الْكِتَابِ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ سَنُؤَا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ

“Ömer dedi ki: Mecusiler hakkında ne yapacağımı bilmiyorum? Onlar ehl-i kitap değiller. Bunun üzerine Abdurrahman Bin Avf, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle derken işittim, dedi: Onlara (Mecusilere) ehl-i kitaba uyguladığınızı uygulayın.” [Ebu Ubeyd] İbni Şihâb kanalı ile şu hadis rivayet edilmiştir:

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hacer Mecusilerinden cizye aldı.” Ömer Radiyallahu Anh, Fars Mecusilerinden cizye aldı ve Sahabe Radiyallahu Anhum’dan hiç kimse ona karşı çıkmamıştır. Osman Ra-

diyAllahu Anh, Berberilerden cizye almış ve Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'dan hiç kimse ona karşı çıkmamıştır. Müşrik Araplardan ise sulh ve zimmet anlaşması kabul edilmez. Fakat onlar İslâm'a davet edilirler. Müslüman olurlarsa serbest bırakılırlar, İslâm'ı kabul etmezlerse öldürülürler. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

سَنُذَعِّرُونَ إِلَى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ

“Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız ya da Müslüman olacaksınız.” [Fetih Suresi 16] Ayetin son kısmının manası, *“Müslüman oluncaya kadar”* demektir. Ayet Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendileriyle savaştığı Arapların puta tapanları hakkındadır. Dolayısıyla Müslüman olmazlarsa onların öldürüleceğine delalet etmektedir. Yine Hasan kanalı ile şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقَاتِلَ الْعَرَبَ عَلَى الْإِسْلَامِ وَلَا يَقْبَلُ مِنْهُمْ غَيْرَهُ، وَأَمَرَ أَنْ يُقَاتِلَ أَهْلَ الْكِتَابِ حَتَّى يُعْطُوا الْجَزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Müslüman olmazlarsa Araplarla savaşmayı, onlardan İslâm'dan başkasını kabul etmemeyi emretti. Ehl-i kitapla ise küçülmüşler olarak güçleri nispetinde cizye verinceye kadar savaşmayı emretti.” Ebu Ubeyd dedi ki: *“Burada Hasan'ın, ‘Araplardan’ kastının, onlardan ehl-i kitap olmayıp da put ehli olanları olduğunu düşünüyoruz.”* Fakat Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Arapların ehl-i kitap olanlarından cizye kabul etmiş ve bunu birçok hadiste açıklamıştır. Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Arapların puta tapanlarından bir kişiden dahi cizye aldığı sabit olmamıştır. Fetih ayetinin ve Tevbe Suresi'nin inmesinden sonra onlardan Müslüman olmaları ya da savaşmak dışında bir şey kabul etmemiştir. Necran halkı ve Yemen halkı gibi Araplardan cizye aldığına dair rivayetlere gelince bu cizyeyi ancak Hristiyan ve Yahudi olan ehl-i kitaptan almıştır, Arapların putperestlerinden almamıştır.

Halifenin, kimden cizya almayı kabul ettiğini, cizyenin miktarını ve cizyenin gerektiği zamanı açıklaması gerekir. Yine onlara cizyeyi senede sadece bir kere aldığını, zenginden şu kadar az zenginden şu kadar aldığını, Allahu Teâlâ'nın, [عَنْ يَدٍ] **“Güçleri nispetinde...”** kavlinden dolayı fakirlerden almadığını, kadınlardan ve çocuklardan cizye alınmayacağını ve cizyenin sadece ödemeye muktedir buluşa ermiş erkeklerden alacağını bildirmelidir. Nafi'den, o da Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın azatlı kölesi Esleme'den şu hadis rivayet edilmiştir:

“Ömer, ordu komutanlarına Allahu Teâlâ yolunda savaşmalarını, sadece kendileri ile savaşanlarla savaşmalarını, kadınları ve çocukları öldürmemelerini, sadece sakalı çıkanları öldürmelerini, cizye almalarını, kadın ve çocuklardan cizye almamalarını ve buluşa ermiş çocuklardan cizyle almalarını yazdı. Ebu Ubeyd şöyle dedi: Bu hadis, kimden cizye alınacağı kimden cizye alınmayacağı hususunda asıl konumdur. Ömer’in cizyeyi sadece çocuk ve kadınların dışında gücü yeten erkeklere yüklediğini görmez misiniz?” Ömer RadiyAllahu Anh’a bu hususta Sahabe RadiyAllahu Anhum’dan hiçbiri karşı çıkmadığı için bu, Sahabe’nin icması olmaktadır. Nitekim Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Yemen’deki Muaz RadiyAllahu Anh’a yazdığı mektupta geçen şu ifade bunu teyit etmektedir:

إِنَّ عَلَى كُلِّ خَالِمٍ دِينَارًا

“Her ergenlik çağına gelmiş erkek için bir dinar.” Dolayısıyla kadın ve çocuk olmaksızın cizyeyi ergenlik çağına gelmiş erkeklere has kılmıştır. [الْخَالِمُ وَالْخَالِمَةُ] **“Ergenlik çağına gelmiş erkek ve kadın”** şeklinde geçen rivayete gelince muhaddisler nezdinde hıfzedilmemiştir. Bu hususta sabit olan hıfzedilmiş hadis, ergenlik çağına gelmemiş kadının zikredilmediği hadistir. Bu rivayetin sahih olduğu farzedilse bile bu, İslâm’ın ilk günlerindedir. Zira müşriklerin kadınları ve çocukları, erkeklerle birlikte öldürüyorlardı. Cizye böyleydi. Daha sonra Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in kadınlardan ve çocuklardan cizye almaması ile neshedildi. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’den sonra Ömer RadiyAllahu Anh da buna göre hareket etti. Alınan cizyenin İslâm hükümlerine boyun bükmele birlikte olması gerekir. Ayette geçen, [حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ] **“Kendi güçleri nispetinde küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar onlar ile savaşın!”** “küçülmüşlük”, İslâm’ın hükmünün onlara uygulanması, küfürlerinden bir şeyi ve İslâm dininde haram olan bir şeyi açığa vurmamaları ve İslâm’ın beldede üstün olarak kalmaya devam etmesidir ki bu da Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavlından dolaydır:

الْإِسْلَامُ يَغْلُو وَلَا يُغْلَى عَلَيْهِ

“İslâm üstün olandır, ondan üstün olamaz.”

ÖŞÜR, HARAÇ VE SULH ARAZİLERİ

Ebu Ubeyd şöyle dedi: “*Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve ondan sonra halifelerden rivayet edilen eserlerin, arazilerin fethedilmesi hakkında şu üç hükmü getirdiğini gördük:*

1- *Halkının, üzerinde Müslüman olduğu araziler: Bu arazilerin mülkü onlara aittir. Bunlar öşür arazisi olup bunlar için onlara öşürden başka bir şey gerekmez.*

2- *Belirli bir haraç karşılığı sulh/anlaşma yoluyla fethedilen araziler: O arazi üzerinde bulunanlar, hakkında anlaştıkları miktardan fazlasını ödemeye zorlanmazlar.*

3- *Kuvvet yoluyla alınan araziler: Müslümanlar bu arazi hakkında ihtilaf ettiler. Bazıları ‘Bunlar hakkında takip edilen yol ganimetler hakkında takip edilen yoldur. Beşe bölünüp paylaşılır. Beşte dördü, o araziye fethedenler arasında taksim edilir. Beşte biri de Allahu Teâlâ’nın belirlediği kimselere ait olur.’ dediler. Bazıları da ‘Onun hakkında hüküm ve görüş imama aittir, eğer imam o araziye ganimet yapmayı uygun görürse Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Hayber’de yaptığı gibi onu beşe bölüp paylaşır. Eğer onun fey olmasını uygun görürse ne beşe böler ne de paylaşır. Fakat o arazi var oldukları sürece Müslümanların geneline vakfedilir. Ömer’in Sevad arazisinde yaptığı gibi.’ dediler. İşte fethedilen arazilerin hükümleri bunlardır.”*

Allahu Teâlâ’nın Rasulü Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i göndermesinden yeryüzünü ve üzerindikileri kendisine döndürünceye kadar İslâm’da arazi öşür, haraç ya da sulh arazisidir.

Öşür arazisi, kendisinden elde edilen üründen zekât olarak öşür ya da öşrün yarısı alınan arazidir. Dolayısıyla o öşri arazidir. Bu arazinin böyle isimlendirilmesi, arazinin ürününden zekât olarak alınan öşre nispetle olunmasıdır.

Öşür arazisi, Medine-i Münevvere ve Endonezya arazisi gibi üzerindeki halkın başlangıçta (savaş olmaksızın) Müslüman olduğu tüm arazileri kapsar. Zira Medine halkı, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve ondan sonraki halifeler döneminde sadece arazilerinin ürünlerinden zekât olarak öşür ödüyorlardı.

Aynı şekilde öşür arazisi ister Medine gibi üzerindeki halkı Müslüman olsun isterse Mekke gibi kuvvet yoluyla fethedilmiş olsun Arap Yarımadası’nın tamamını kapsar. Zira Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem,

Mekke arazisini halkından almayıp onlara bırakmıştır. Arap Yarımadası'nın geri kalan kısmı da böyledir. Çünkü Allahu Teâlâ, müşrik Araplardan Müslüman olmaları ya da onlarla savaşılmaması dışında başka bir şey kabul etmemiştir. Zira Allahu Teâlâ, Rasulü *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i onların arasından seçti ve Kur'an'ı onların dili ile indirdi. Bunun içindir ki onlar, Kur'an'ı anlamaya ve idrak etmeye daha muktedirler. Bunun içindir ki hepsinin Müslüman olmasını emretti. Müslüman olmayanlar ise öldürülür ve dinleri üzerine kalmaları hâlinde onlardan cizye kabul edilmez. Dolayısıyla onlara lütufta bulunarak bu küçülmüşlükten kurtardı. Onlardan adam başı cizye kabul etmedi ve arazilerine haraç koymadı. Bilakis ister halkı üzerinde Müslüman olsun isterse kuvvet yoluyla fethedilsin Arap Yarımadası'nın tamamını öşür arazisi kıldı, sakinlerini Müslüman yaptı ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e İslâm dininden başka bir şey kalmayınca kadar Yahudileri çıkarmasını emretti. Nitekim Ebu Ubeyde Bin Cerrah kanalıyla şöyle dediği tahriç edilmiştir:

أُخْرِجُوا الْيَهُودَ مِنَ الْحِجَازِ وَأَهْلَ نَجْرَانَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ

“Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, sözlerinin sonunda şöyle dedi: Yahudileri Hicaz'dan ve Necran halkını Arap Yarımadası'ndan çıkarın.” [Darimi] Ömer *RadiyAllahu Anh*, onları çıkardı. Bunun içindir ki Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den bugüne kadar ürünün zekâtı olarak öşür dışında bu araziden bir şey alınmamıştır.

Hayber arazisi gibi Müslümanların silah gücü ile fethedip imamın savaşçılar arasında paylaştırdığı veya Şam ve Humus'ta Müslüman askerlerle yaşanan olayda olduğu gibi imamın bir kısmında kalmalarını kabul ettiği her arazi öşür arazisine katılıp öşri arazi olur. Nitekim Ahves Bin Hakim, şunu rivayet etmiştir:

أَنَّ الْمُسْلِمِينَ الَّذِينَ فَتَحُوا حِمَصَ لَمْ يَدْخُلُوهَا بَلْ عَسَكُوا عَلَى نَهْرِ الْأَرْبَدِ فَأَحْيَوْهُ فَأَمَضَاهُ لَهُمْ عُمَرُ وَعُثْمَانُ

“Humus'u fetheden Müslümanlar oraya girmediler. Bilakis askerler, el-Erbed Nehri üzerinde ordugâh kurdular ve orayı ihya ettiler. Ömer ve Osman'ın zamanını da böyle geçirdiler.” Rivayet edildiğine göre Allahu Teâlâ, Müslümanları Şam beldesine karşı üstün kıldığında, onlar Allahu Teâlâ'nın düşmanlarını kırıp geçirmeden ve zaferlerini tamamlamadan fethettikleri şehirlere girmeyi kerih görüp o fethedilen Humus ve Şam halkı ile anlaşma yaptılar. Bunun üzerine Müslüman askerler el-Mezze'den Şa'bân otlığı arasındaki Berdî otlığında toplandılar. Berdî'nin kenar otlakları, Şam ve köyleri arasında serbest bölge idi. Onlardan bir

kişiye ait değildi. Dolayısıyla askerler oraya yerleştiler. Bu Ömer *RadiyAllahu Anh*'a haber verildiğinde Ömer *RadiyAllahu Anh* onu onayladı. Ondan sonra da Osman *RadiyAllahu Anh* da onayladı. Bu arazi üzerine, ehlinden haraç alınmadı. Bilakis onlar öşür ödediler. Çünkü o arazi ilk defa Müslümanlara mülk oldu, bu arazilere haraç konulmadı.

Aynı şekilde kuvvet yoluyla fethedilen ve halkının Müslümanlardan kaçarak terk ettiği veya fethedilen devletin mülkü olan veya yöneticilere, ailelerine ya da akrabalarına ait olan arazilerden imamın insanlara ikta ettiği araziler de öşür arazisine katılıp öşri arazi olurlar. Nitekim Medine'nin ileri gelen yaşlılarının bazılarında rivayet edildiğine göre, di-vanda Ömer Bin Hattab *RadiyAllahu Anh*'ın, Kisra'nın, Kisra'nın ailesinin, arazisinden kaçan diğer herkesin, savaşta öldürülen herkesin malına, her su gölüne veya ormana el koyduğu görülmüştür. Ömer *RadiyAllahu Anh*, bu arazilerden ikta ediyordu ve onlardan öşür alıyordu. Böylece bu arazi-ler devlet gücü ile fethedilmiş olsa da öşür arazisi oldular. Çünkü o arazi-ler sahiplerinin elinde kalmadılar ve üzerlerine haraç konulmadı. Bilakis imamın kendilerine ikta etmesi ile Müslümanlar bu arazilere sahip oldu.

Aynı şekilde imamın, -Allahu Teâlâ'nın daha sonra müminlere fethet-meyi nasip ettiği- henüz fethedilmemiş araziden ikta ettiği ve ikta edilen kimseye ait hibe olan araziler de böyledir. Bu da Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Halil'deki Habri, Habrun ve Merhun arazilerini Temim ed-Dâri'ye ikta etmesinde görülür. Zira Temim ed-Dâri, cemaati ile bir-likte Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in huzuruna çıkarak Allahu Teâlâ Müslümanlara fethetmeyi nasip ederse bu yerleri kendilerine ikta etmesini talep etti. Bunun üzerine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bu yerleri ona ikta etti ve buna dair bir yazı verdi. Ömer *RadiyAllahu Anh* da bu yazıya şahit olan iki şahitten biri idi. Allahu Teâlâ, Ömer *RadiyAllahu Anh* zamanında oraları Müslümanlara fethetmeyi nasip ettiğinde Temim oraları Ömer *RadiyAllahu Anh*'tan talep etti. Ömer *RadiyAllahu Anh* da Ra-sulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in vermesine bağlı kalarak oraları ona teslim etti. Ebu Ubeyd, bunun bir benzerini *el-Emval*'de rivayet etti. İma-mın, devletin mülkü olan öşür arazilerinden ikta ettiği araziler de böyle-dir. Bu da Ebu Ubeyd'in rivayet ettiği üzere Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, öşür arazisi olan Medine yakınındaki Akik denilen arazinin tamamını Bilal Bin el-Haris el-Müzeni'ye ikta etmesinde görülür.

Aynı şekilde insanların ihya çeşitlerinden biri ile ihya ettiği her ölü arazi de öşür arazisine katılıp öşri arazi olur. Bu ihya edilen arazi, ister öşür arazisinden yani Arap Yarımadası'ndan, Endonezya'dan ve halkının

üzerinde Müslüman olduğu herhangi bir arazi olsun ister Irak, Şam, Mısır ve kuvvet yoluyla fethedilen diğer beldeler olsun fark etmez. Câbir Bin Abdullah'tan, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ

“Kim ölü bir araziyi ihya ederse o, onundur.” [Tirmizi] Yine Saîd Bin Zeyd kanalı ile Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ أَحْيَى أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَلَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ حَقٌّ

“Kim bir ölü araziyi ihya ederse o, onundur. Haksız dökülen ter için bir hak yoktur.”

Bu arazi çeşitlerinin hepsi, öşri arazi olup yağmur suyu ile sulanmış-salar çıkan ürün için öşür; kuyu, nehir ve sulama kanalları ile sulanmışsalar öşrünün yarısı gerekir. Bu araziler el değiştirip sahipleri değişse bile konumları değişmez. Çünkü bu arazilerin vasıfları asla değişmez. Zira bunlar, başlangıçta halkının üzerinde Müslüman olduğu veya Müslümanların sahiplendiği veya Arap Yarımadası'ndan olan arazilerdir. Bu vasıflar, ebediyen baki kalır ve Müslümanların mülkiyetinden bir kâfirin mülkiyetine geçse dahi bu vasıflar devam eder. Çünkü vasıf ondan ayrılmaz kabul edilir. Üründen zekât olarak öşrünün ödenmesi de o arazi hakkında vacip olarak kalır. O araziden ürün elde edilmez ise onun hakkında zekât olmaz. Onun için ziraat yapılmadıkça ve ticaret için kullanılmadıkça iskân arazisine zekât yoktur. Ziraat, ticaret için kullanıldığında ticaret mallarından bir mal olur ve o zaman onun hakkında ticaret mallarıyla ilgili zekât vacip olur.

Öşür arazisi, sahiplerinin mülkü olup rakabesine/arazinin kendisine ve menfaatine sahip olacakları gibi satmak, ticaret, rehin, hibe etmek ve vakfetmek gibi ondaki tasarruf çeşitlerinin hepsine sahip olurlar. Öşür arazisi aynı şekilde sahiplerinden miras olarak vârislerine geçer, rızaları olmadıkça sahiplerinden alınmaz. Eğer devlet onu sahiplerinden almak istiyorsa arazinin mülk ve menfaat değerini ona öder. Ancak arazi sahibi, araziye üç sene atıl bırakırsa arazi ondan alınır ve başkasına verilir. Satın almak, miras, ikta veya ihya gibi araziye mülk edinme sebebi her ne olursa olsun bu durum değişmez. Çünkü önemli olan atıl bırakılmasıdır, dolayısıyla artık onlar o araziye hak sahibi olamazlar. Bunun içindir ki Ömer Bin Hattab *RadiyAllahu Anh*, Bilal Bin el-Haris el-Müzeni'den Akik arazisinin imar edemediği kısmını geri almıştır. Zira Ömer *RadiyAllahu Anh*, ona [إِنَّ]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُقْطِعْكَ لِتَحْجُرَهُ عَنِ النَّاسِ إِنَّمَا أَقْطَعُكَ لِتَعْمَلَ فُحْدُ مَا قَدَرْتَ عَلَى عِمَارَتِهِ وَرَدَّ الْبَاقِي فَقَالَ لَهُ بِلَالٌ لَا أَفْعَلُ وَاللَّهِ شَيْئًا أَقْطَعْنِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عُمَرُ [وَاللَّهِ لَتَفْعَلَنَّ] **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem sana onu, insanlardan engelleyesin diye değil, işletesin diye ikta etti. Ondan imar edebileceğin kadarını al geri kalanını iade et, dedi. Bunun üzerine Bilal ise ona şöyle dedi: Vallahi hiçbir şey yapmayacağım. Onu bana Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ikta etti. Ömer ise şöyle dedi: Allah’a yemin olsun ki yapacaksın.”** Böylece ondan işletmekten âciz olduğu bölümü, ona kesinlikle bir şey vermeksizin geri alıp Müslümanlar arasında paylaştırdı. Aynı şekilde Ömer RadiyAllahu Anh’ın minberden şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ أَحْبَبَ أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَلَيْسَ لِمُخْتَجِرٍ حَقٌّ بَعْدَ ثَلَاثِ سِنِينَ

“Kim bir araziyi ihya ederse o, onundur. Araziyi taşla çevirerek sahip olanın, işletmeksizin üç yıl bekletmesinden sonra bir hakkı yoktur.” Bunu Ebu Yusuf “Harac” kitabında rivayet etti. Yine şöyle dedi:

مَنْ عَطَّلَ أَرْضًا ثَلَاثَ سِنِينَ لَمْ يُعَمَّرْهَا فَجَاءَ غَيْرُهُ فَعَمَّرَهَا فَهِيَ لَهُ

“Kim işletmeksizin üç sene araziye atıl/boş bırakırsa, sonra da başkası gelip onu imar ederse/işletirse o, onundur.” İbni Hacer kitabı “Feth’ul Bari”de araziye işletmeden üç yıl terk eden kimseden alınıp başkasına verilmesi hususunda Sahabe’nin icması hasıl olduğunu zikretti.

Haraç arazisi, Müslümanların ve ordularının gücü ile zor kullanarak fethedilen fakat savaşanlar arasında paylaştırılmayıp imamın/halifenin sahiplerinin elinde bıraktığı ve üzerine haraç koyduğu arazidir. Bunda aslolan şudur ki Irak, Şam ve Mısır Ömer Bin Hattab RadiyAllahu Anh zamanında fethedildiğinde Müslümanlar ondan, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Hayber’i paylaştırdığı gibi oraları aralarında paylaşmasını talep ettiler. Bu arazilerin paylaştırılmasını talep edenlerin başında Bilal, Abdurrahman ve Zübeyr RadiyAllahu Anhum vardı. Fakat Ali ve Muaz RadiyAllahu Anhumâ, Ömer RadiyAllahu Anh’tan o arazileri paylaştırmamasını talep ettiler.

Ebu Ubeyd’in el-Emval’de rivayet ettiğine göre:

أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدِمَ الْجَابِيَةَ فَأَرَادَ قِسْمَةَ الْأَرْضِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ اللَّهِ إِذَا لِيَكُونَنَّ مَا تَكَرَّرَ إِنَّكَ إِنْ قَسَمْتَهَا الْيَوْمَ صَارَ الرَّيْغُ الْعَظِيمُ فِي أَيْدِي الْقَوْمِ ثُمَّ يَبِيدُونَ فَيَصِيرُ ذَلِكَ إِلَى الرَّجُلِ الْوَاحِدِ وَالْمَرْأَةِ ثُمَّ يَأْتِي بَعْدَهُمْ قَوْمٌ آخَرٌ يَسْتُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ مَسَدًا وَهُمْ لَا يَجِدُونَ شَيْئًا فَاظْطَرُّوا أَمْرًا يَسْغُ أَوْلَهُمْ وَأَجْرَهُمْ وَقَدْ اسْتَدَّ بِلَالٌ وَصَحْبُهُ عَلَى عُمَرَ فِي الْمَطَالِبَةِ حَتَّى قَالَ عُمَرُ اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِلَالًا وَذَوِيهِ وَاسْتَشَارَ عُمَرُ فِي ذَلِكَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارَ وَكَانَ مِمَّا قَالَهُ لَهُمْ وَقَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَحْبَسَ الْأَرْضِينَ بِلَاغُجَهَا وَأَضْعُ عَلَيْهِمْ فِيهَا الْحَرَجَ وَفِي رِقَابِهِمُ الْجَزْيَةَ يُؤَدُّونَهَا فَتَكُونَ قَبِيلًا لِلْمُسْلِمِينَ الْمُقَاتِلَةِ وَالْذَرِيَّةِ وَلِمَنْ يَأْتِي

مِنْ بَعْدِهِمْ أَرَأَيْتُمْ هَذِهِ الثُّغُورَ، لَا بُدَّ لَهَا مِنْ رَجَالٍ يُلَازِمُونَهَا، أَرَأَيْتُمْ هَذِهِ الْمُنَ الْعِظَامَ، كَالشَّامِ وَالْجَزِيرَةِ وَالْكُوفَةِ وَالْبَصْرَةَ وَمِصْرَ لَا بُدَّ لَهَا أَنْ تُشَحَنَ بِالْجُنُوشِ وَإِذَا رَارَ الْعَطَاءُ عَلَيْهِمْ، فَمِنْ أَيْنَ يُعْطَى هَؤُلَاءِ إِذَا قَسَمْتُ الْأَرْضُونَ وَالْعُلُوجَ فَقَالُوا جَمِيعًا الرَّأْيُ رَأْيُكَ فَنِعْمَ مَا فَعَلْتَ وَمَا رَأَيْتُ وَكَانَ قَدْ اسْتَدَلَّ لَهُمْ عَلَى رَأْيِهِ بِآيَاتِ الْفَيْءِ الْوَاردَةِ فِي سُورِ الْحَشْرِ وَمِنْهَا وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ فَأَسْتَغَلَّ مِنْ هَذِهِ الْآيَةِ أَنَّ الَّذِينَ يَأْتُونَ فِيمَا بَعْدُ مِنْ أَبْنَاءِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَابِعِيهِمْ وَمَنْ يَأْتِي بَعْدَهُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ يَسْتَحِقُّ مِنْ هَذَا الْفَيْءِ

“Ömer RadiyAllahu Anh el-Cabiye’ye geldi. O fethedilen arazileri Müslümanlar arasında paylaştırmak istedi. Bunun üzerine Muaz RadiyAllahu Anh ona şöyle dedi: Allah’a yemin olsun ki hoşlanmadığın şey kesinlikle olacak. Sen bugün o araziyi paylaştırsan gelirin büyük bir kısmı o paylaştırdığın kişilerin elinde olur. Sonra onlar ölüp giderler. Daha sonra o bir tek adama ve kadına ait olur. Ondan sonra da başka bir toplum gelir, İslâm’da dosdoğru olurlar. Onlar bir şey bulamazlar. Şu hâlde onların öncesi ve sonrasını kuşatan bir hususa bak. Bilal ve arkadaşları arazinin paylaşılmasında Ömer’e karşı ısrarda dayanılmaz oldular. Öyle ki Ömer şöyle dedi: Allahım beni Bilal ve arkadaşlarından kurtar. Ömer, bu hususta Muhacirler ve Ensar ile istişare etti. Onlara söylediklerinden bir kısmı şöyledir: Ben demirbaşlarıyla birlikte arazilere el koymayı, ödemeleri için arazilere haraç ve boyunlarına cizye koymayı düşündüm ki böylece savaşan Müslümanlar, onların nesilleri ve onlardan sonra gelenler için bir fey olsun. Şu geçitleri görüyor musunuz? Onları bekleyecek adamlara ihtiyaç vardır. Şam, Cezire, Basra, Kûfe, Mısır gibi büyük şehirleri görüyor musunuz? Bu yerlere asker sevk edilmesi ve onlara maaş verilmesi lazım. Arazileri demirbaşlarıyla birlikte taksim edersem bu kişilere nereden ne verilecek? Bunun üzerine onların hepsi de dediler ki: Görüş sana aittir. Yaptığın ve uygun gördüğün husus ne güzeldir. Ömer onlara görüşü ile ilgili olarak Haşr suresinde geçen fey ayetlerini delil gösterdi. Onlardan bir kısmı şudur: Bunların arkalarından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş kardeşlerimizi bağışla. [Haşr Suresi 10] Bu ayetten, Sahabe’nin, Tabiin’in, Tebeuttabiin’in çocuklarından daha sonra kıyamet gününe kadar gelecek olanların bu feyden hakkı olduğuna delil getirdi.”

Bunun içindir ki Ömer RadiyAllahu Anh’ın düşüncesi şuydu: Kendisinden askerlere harcama yapılacağı, maaşların ödeneceği, devletin dairelerinin idaresine harcama yapılacak ve kıyamet gününe kadar muhtaçlara (mal) verilecek daimî bir akar/gelir/ödenek oluşturulmasına gerek vardı.

Bu harcamalar kesintiye uğramayan daimî bir akar/gelir/ödenek gerektirmektedir. Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın düşüncesi ve Haşr Suresi'nde geçen fey ayetlerini anlayışı; onu fethedilen arazileri Müslümanlar arasında paylaştırmaktan sakınmaya, onları sahiplerinin elinde bırakmaya, Müslümanların maslahatları ve ordularına kendisinden harcama yapılan daimî fey olması için o arazilere haraç koymaya götürdü. Ömer *RadiyAllahu Anh*'ı fethedilen arazileri paylaştırmamaya sevk eden gerçek mana işte budur. Bu manayı, Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın şu sözü ifade etmektedir:

“Nefsim elinde olana yemin olsun ki insanların sonuncusunu hiçbir şeyi olmayanlar gibi bırakmayacak olsaydım Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Hayber’i paylaştırdığı gibi o arazileri paylaştırmadıkça bir köyü bile fethetmezdim. Ancak ben paylaşsınlar diye o arazileri onlara bir hazine olarak bırakıyorum.” [Buhari]

Bundan da anlaşılıyor ki haraç arazisinin rakabesi Müslümanların tamamının mülkü olup onlar için alıkonulmuştur. Haraç arazileri, sahiplerinin elinde ancak onları Müslümanların yerine işletmeleri ve imar etmeleri için bırakılırlar. Fakat onların o arazilerden yararlanmalarının ve onları işletmelerinin kendilerinde kalmasına karşılık onlar haraç öderler. Zira onlar haraç arazilerinin rakabesine sahip değiller ancak menfaatini sahiplenmeleri ikrar edilmiştir. Bunun içindir ki bazı Sahabe ve ilim ehlinde birçok kişi, bu arazilerin satın alınmayacağı görüşündedirler. Bunların arasında Ömer, Ali, İbni Abbas, Abdullah Bin Ömer, Evzâi ve Mâlik *RadiyAllahu Anhum* vardır. Evzâi şöyle dedi:

لَمْ يَزَلْ أَيْمَةُ الْمُسْلِمِينَ يَنْهَوْنَ عَنْ شِرَاءِ أَرْضِ الْجَزِيرَةِ وَيَكْرَهُهُ عُلَمَاؤُهُمْ

“Müslümanların imamaları hâlen cizye arazisinin satın alınmasını yasaklıyorlar ve âlimleri de bunu kerih görüyorlar.” El-Şi’bî şunu rivayet etmiştir:

أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ فَرْقَدٍ اشْتَرَى أَرْضًا عَلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ لِيَتَّخِذَ فِيهَا قَصَبًا فَذَكَرَ ذَلِكَ لِعُمَرَ فَقَالَ مِمَّنْ اشْتَرَيْتَهَا قَالَ مِنْ أَرْبَابِهَا، فَلَمَّا اجْتَمَعَ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ قَالَ هَؤُلَاءِ أَرْبَابُهَا فَهَلْ اشْتَرَيْتَ مِنْهُمْ شَيْئًا قَالَ لَا قَالَ فَارْذُدْهَا عَلَى مَنْ اشْتَرَيْتَهَا مِنْهُ وَخُذْ مَالَكَ

“Utbe Bin Firkad, Fırat kenarından bir araziye şeker kamışı yetiştirmek için satın aldı. Bunu Ömer’e bildirdiğinde şöyle dedi: Onu kimden aldın? O dedi ki: Onu sahiplerinden aldım. Muhacirler ve Ensarlar toplandığında dedi ki: Onların sahipleri işte bunlardır. Onlardan bir şey satın aldın mı? O: Hayır, dedi. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: Onu kendisinden satın aldığın kişiye iade et ve sana ait olanı al.”

Cizye arazisinin zimmet ehli tarafından satın alınmasını kerih görmüşlerdir: Çünkü bu arazilerin kendileri Müslümanlar için alıkonulmuştur. Dolayısıyla vakfa benzemektedir ki o da satılmaz. Ayrıca bu arazilerin zimmet ehlinde satın alınması, Müslüman'ı haraç ödeyen konumuna düşürür. Hâlbuki Müslümanlar haracı [صَغَارٌ] **"küçülmüşlük"** sayarlar. Müslümanların ondan uzak olmaları gerekir. Hatta şöyle demişlerdir:

مَنْ قَبِلَ الْحَرَاجَ فَقَدْ أَقْرَبَ بِالصَّغَارِ وَالذَّلِّ

"Kim haraç kabul ederse küçülmüşlüğü ve zilleti kabul etmiştir." Ancak bu görüşe sahip olanlardan başka Sahabe *RadiyAllahu Anhum* ve fakihlerden o arazilerin satın alınmasında bir sakınca görmeyenler de vardır. Aynı şekilde Sahabe *RadiyAllahu Anhum*'dan bazıları cizye arazisinden satın almıştır. Nitekim İbni Mesud'un Dehkan'dan bir arazi satın aldığı rivayet edilmiştir. Sevri şöyle demiştir:

"Zor kullanarak fetholunan ülke halkının arazilerinde kalmasını imam onayladığında onlar o araziye miras bırakırlar ve satarlar." İbni Seyr'in ve Kurtubî'den de bu doğrultuda görüş rivayet edilmiştir. Ahmed'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"Satın almak daha kolaysa kişi ihtiyacını karşılayacak ve insanlara muhtaç olmayacak miktarda satın alır."*

Kuvvet kullanılarak fethedilen ve haraç vermeleri karşılığında halkının üzerinde kalmasına izin verilen arazinin vakıasına dakik bir şekilde bakıldığında bu arazinin babalardan oğullarına miras bırakıldığı, nesilden nesle böyle devam ettiği hâlde hiçbir Sahabe ve Müslüman'ın buna karşı çıkmadığı görülür. Bu da haraç arazisinin öşri arazi gibi miras bırakıldığına dair kesin delildir. Ancak haraç arazisinde miras bırakılan ancak onun daimî/sürekli menfaatidir, arazinin bizzat rakabesi miras bırakılmaz. Çünkü o arazi bütün Müslümanlara ait bir mülktür. Menfaatine gelince Ömer Bin Hattab *RadiyAllahu Anh*, sahiplerinin onun daimî menfaatini kıyamet gününe kadar sahiplenmelerini ikrar etmiştir. Menfaat ise mülk edinilir ve miras bırakılır. Menfaatin sahibi, sahip olduğu menfaatte satma, rehin/ipotek verme, vasiyette bulunma, hibe etme gibi bütün tasarruf çeşitleri ile tasarrufta bulunma hakkına sahiptir.

Bir yönden böyledir, diğer yönden küçülmüşlük haraçta gerçekleşmez. Zira o, sadece kelle başına cizyede olur. Çünkü arazinin haracını, kendisine onu işletip ondan yararlanma imkânı sağlayan arazinin menfaat mülkiyetinin elinde bırakılmasına karşılık olarak arazinin sahibi öder. Onun için haraçta küçülmüşlük ve zillet manaları ortaya çıkmaz. Zira o, bir menfaat karşılığı ödenmektedir. Menfaat karşılığı ödenen herhangi bir malda,

küçülmüşlük olmaz. Nitekim insan oturduğu eve veya ticaret yaptığı dükkânda menfaatine karşılık kira ücreti ödediğinde bunda herhangi bir küçülmüşlüğü olmadığı açıktır. Onun için arazinin haracı ancak arazinin menfaatine sahip olmaya karşılıktır, dolayısıyla küçülmüşlük sayılmaz. Böylelikle haraç arazisini satın alan kimseye herhangi bir küçülmüşlük atfedilmez.

Üçüncü yönden, haraç ödediği fethedilen arazide kalmasına izin verilen kâfirin kendisinin ve neslinin Müslüman olması mümkündür. Onun Müslüman olması ile arazinin menfaatinin mülkiyeti kâfirden Müslüman'a geçmiş olur. Böylelikle haracın ödenmesi de kâfirden Müslüman'a geçer. Bu bilfiil meydana gelmiştir. Zira Irak, Şam, Fars, Mısır ve diğer fethedilen ülkelerin halkları Müslüman olmuştur. Böylece de Müslüman haraç ödeyen olmuştur. Haraç arazinin satım, alım, hibe veya mirasla bir Müslüman'dan başka bir Müslüman'a intikal etmesinde de fark yoktur. Zira Müslümanlar eşit olup bir Müslüman'ın mülkiyeti ile başka bir Müslümanın mülkiyeti arasında bir fark yoktur. Böylelikle haraç arazisinin miras, satın alma, hibe etme veya vasiyet gibi yollarla bir Müslüman'dan başka bir Müslüman'a geçişinde bir sakınca olmadığı ortaya çıkmaktadır. Arazinin vasfı ve ona düşen şey zamanın sonuna kadar devam eder. Arazinin mülk sahibi kim olursa olsun, mülk ne kadar çok el değiştirirse değiştirsin bu durum değişmez. Çünkü onun vasfı, zor ve kuvvet kullanılarak fethedilmiş olmasındandır. Bu vasf, zamanın sonuna kadar devam eder ve değişmez. Bu arazinin menfaatinin mülkiyetinin kâfirden Müslüman'a geçmesi de bu vasfı değiştirmez. Aynı şekilde arazi için gereken haracı da değiştirmez. Çünkü haraç mülkle değil, halka, üzerinde kalmasına izin verilen fethedilmiş arazi ile alakalıdır.

Arazinin menfaatine sahip olan kimse, bu menfaati satma ve değerini isteme hakkına sahiptir. Çünkü menfaatler satılır ve değerleri de hak edilir. Hiç kimsenin hatta Müslümanların halifesinin dahi bunu sahibinden çekip almaya hakkı yoktur. Ebu Yusuf şöyle dedi:

“İmamın kuvvet yoluyla fethedip paylaşmasını uygun görmediği ve Ömer Bin Hattab RadiyAllahu Anh'ın Sevad'dan yaptığı gibi halkının elinde kalmasında fayda gördüğünde bunu yapmaya hakkı vardır. O haraç arazi-sidir ve bundan sonra onu onlardan alma hakkı yoktur. O arazi, onların miras bıraktıkları, sattıkları mülk olur. İmam onlara haraç koyar. Valilerin Sevad arazisinden ikta ettiği her araziye daha sonra gelen halifelerin geri alması helal olmayacağı gibi vâris veya müşteri olsun elinde olan kimsenin

elinden çıkaramaz. Fakat vali, bir kimsenin elinden bir araziyi alır ve başkasına ikta ederse gasp eden konumunda olur. Birinden gasp edip başkasına vermiş olur. İmamın, bir Müslüman'ın veya anlaşmalının hakkını, onun üzerinde kendisine ait vacip olan hakkın dışında insanlardan birine ikta etmesi helal olmaz ve bunu yapamaz. O, onun üzerinde kendisine ait vacip olanı alır."

Buna göre devletin, Müslümanların vazgeçemediği bir maslahattan dolayı haraç arazisinden bir araziye almaya ihtiyaç duyduğunda araziden elde edilen menfaatin mülkiyet değerini o arazinin sahibine ödemesi gerekir, arazinin rakabesini ödemesi gerekmez. Çünkü haraç arazisinin sahibi sadece arazinin menfaatine sahiptir, rakabesine değil. Zira arazinin rakabesi Müslümanlara aittir. Bunun içindir ki devlet, arazinin değerini ödemelidir. Arazinin değeri ise ne kadar büyük ya da küçük olursa olsun menfaattir. O arazi üzerine yapılmış bina ve dikilmiş ağacın değerini ödememek olmaz. Çünkü aksi hâlde hakkı gasp etmiş sayılır. Zira o, arazinin üzerine yaptığı bina ve diktiği ağaçların, üretim için yerleştirdiği teknik cihazların, daimî menfaatlerin sahibi olmaktadır. Dolayısıyla bütün bunların değerinin takdir edilmesi gerekir. Mesela arazinin sahibi on binlerce dinara satın almış olabilir. Hâlbuki onun üzerinde olan bina ve ağaçlar o değerde olmadığı durumlarda, sadece o bina ve ağaçların değerinin ödemesi ile yetinilmesi, o mal sahibine zulüm olur, hakkının kaybedilmesi olur. Devlet, arazisinde bulunan bütün menfaati sahibine ödemez ise gasp eden olur. Zira herhangi bir menfaat satıldığında değerinin tamamen ödenmesi gerekir.

Yukarıda geçen haraç arazisi ile ilgili hükümlerin hepsi, ziraat için hazırlanmış arazi hakkındadır. Fethedilen beldelerdeki yerleşim arazilerine gelince bunların hükümleri ziraat arazisi hükümlerinden farklıdır. Zira yerleşim arazilerine haraç yoktur. Yerleşim arazilerinin rakabesi de menfaati de mülk edinilir. Bu da Sahabe'nin icmasından dolayıdır. Zira Müslümanlar Irak'ı fethettiklerinde Kûfe ve Basra'ya ilerleyip oraları yerleşim birimine çevirdiler. Orayı aralarında paylaştırdılar ve oralar onların bizzat mülkü oldu. Ömer Bin Hattab *RadiyAllahu Anh* zamanında onun izniyle oraların hem menfaatine hem de rakabesine sahip oldular. Rasullullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ashabı oraları iskân edindiler. Şam, Mısır ve diğer fethedilen ülkeler de aynı şekildedir. Buralar için herhangi bir haraç ödemediler. Bu yerleşim arazileri herhangi bir mülk gibi alınıp satılıyordu. Aynı şekilde onlar hakkında zekât da yoktur. Ancak o araziler

ticaret malı hâline getirilirlerse o zaman, ticaret malı zekâtı onlar için de geçerli olur.

Hakeza kuvvet yoluyla fethedilen arazilerin durumu imama aittir. Dilerse Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Hayber'i paylaştırdığı gibi paylaştırır, dilerse sahiplerinin elinde kalmasına terk edip aynen Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın Sevad, Şam ve Mısır arazileri hakkında yaptığı gibi üzerine Müslümanlara ait fey/gelir olarak haraç koyar. İmam, bu hususta Müslümanların maslahatına uygun gördüğünü yapar.

Sulh arazisine gelince halkı ile üzerinde belirli şartlarla anlaşma yapılan tüm araziler sulh arazisidir. Müslümanların, Allahu Teâlâ'nın Kitabı ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Sünneti'nde geçen ve anlaşmalara bağlı kalmayı ve vefalı olmayı gerektiren ayet ve sahih hadislerle uygun olarak her ne olursa olsun sulh şartlarına vefalı olmaları ve bağlı kalmaları gerekir.

Sulh arazisi, sulh yapılırken üzerinde ittifak edilen türlerine göre çeşitlilik arz eder. Mesela Beni Nadir Yahudilerinde olduğu gibi sulh şartlarına göre Müslümanlara teslim edilen ve halkının tahliye edildiği araziler vardır. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Medine'den tahliye etmek ve silah dışında devenin taşıdığı mallar kendilerine ait olmak şartı ile onlarla sulh yaptı. Böylece bu arazi, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e fey olarak verilen araziden oldu. Bu tür arazilerin durumu imama aittir. İmam Müslümanların maslahatına uygun gördüğü şekilde onda tasarrufta bulunur.

Yine belli bir haraç ödemeleri karşılığında mülkiyeti kendilerine ait olmak ve üzerinde kalmalarını kabul etmemiz şeklinde halkı ile üzerinde sulh yapılan araziler vardır. Bu arazilerin rakabesi ve menfaati sulh şartlarına göre sahiplerine ait mülk olarak kalır. Onlar o araziye, sahip oldukları herhangi bir mal gibi aralarında el değiştirirler. Onun alım ve satımı, vakfedilmesi, hibe edilmesi, miras bırakılması sahiplerine ait bir haktır. O arazi için, üzerinde anlaşılan haraçtan başka bir şey konulmaz ve artırılmaz. Bu haraç cizye konumundadır. Onun için eğer onların arazisi bir Müslüman'ın eline geçerse o Müslüman o arazi için haraç ödemez. Çünkü arazi, haraç arazisi değildir. Aynı şekilde o arazinin sahipleri Müslüman olduklarında, Müslüman olan kimseden cizyenin düşmesi gibi, onlardan da haraç düşer. Bu da Hacer ve Bahreyn arazisi gibidir. Çünkü Hacer ve Bahreyn, Eyletu'l Akabe, Dumetu'l Cendel ve Ezrûh gibi sulh yoluyla fetholunmuştur. Bu köyler, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e cizye

ödüyorlardı. Kayseriyye hariç, Şam şehirleri de böyledir. Arap Yarımadası beldeleri, Horasan beldelerinin tamamı ve daha birçoğu sulh yoluyla fet-holunmuştur. Onlar hakkındaki hüküm sulh/anlaşma arazisi hükmüdür.

Yine arazinin bize ait olması ve belirli bir haraç karşılığında üzerinde kalmaları ve işletmeleri karşılığında kâfirlerle üzerinde sulh yapılan araziler vardır. Bu arazilerin hükmü, kuvvet yoluyla fethedilen arazilerin hükmü gibidir ve haracı da kuvvet yoluyla fethedilen arazilerin haracı gibidir.

DÂRU'L KÜFÜR VE DÂRU'L İSLÂM

[الدَّارُ] “Dâr”, lügatte mahal, mesken, belde demektir. Lügatte kabileye de dâr denilir. Dâru'l harp, düşman arazisidir. Kâfirlerin ikamet edip içinde küfürle hükmettikleri kâfirlere ait beldelerin bir harp ülkesi ve küfür ülkesi olduğu hususunda ihtilaf yoktur. Aynı şekilde Müslümanların ganimet olarak elde edip henüz içinde İslâm'ın hükümlerini uygulamadıkları savaş arazisinin -Müslümanların eli altında olsa da- dâru'l harp ve dâru'l küfür ülkesi olduğu hususunda da ihtilaf yoktur. Bunun içindir ki fakihler şöyle derler:

“Dâru'l harpte ganimetler paylaştırıldığında payını alan kimseye o payından satmak ve diğer tasarruflarda bulunması caiz olur.” Dâru'l harp ve dâru'l küfür kelimeleri, düşman beldelerine ve savaş arazilerine tek bir mana şeklinde verilen isimlerdir. Aynı şekilde içerisinde yaşayan insanlar ister Müslüman olsunlar isterse zımmi olsunlar, Müslümanların yönettikleri ve İslâm'ın yönetimi altında olan beldelerin dâru'l İslâm olduğu hususunda da ihtilaf yoktur. Yine fakihler şöyle demişlerdir:

“Dâru'l küfür, içerisinde İslâm'ın hükümlerinin zuhur etmesi ile dâru'l İslâm'a dönüşür.” Ancak fakihler, dâru'l İslâm'ın ne zaman dâru'l küfre dönüşeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı müçtehitler şöyle demişlerdir:

“Dâru'l İslâm ancak şu üç şartla dâru'l küfür olur: Birincisi onda küfür hükümlerinin zuhur etmesi, ikincisi dâru'l küfre bitişik olması ve üçüncüsü içerisinde Müslümanların emanı olan ilk eman ile emin olan bir Müslüman ve zımminin kalmamasıdır.”

Bu söz, bir delile dayanmamaktadır. Bu, sadece dâr vakiasının vasfıdır. Görünen o ki Müslümanlarla kâfirler arasında savaş olduğunda, kâfirler Müslümanlara ait araziye aldıklarında o arazi üzerinde savaş devam ettiği sürece bu durumda dâru'l İslâm, dâru'l küfre dönüşmüş sayılır ve bununla yetinilir. Bazı müçtehitler de şöyle dediler:

“Dâru'l İslâm, içerisinde küfür hükümlerinin zuhur etmesi ile dâru'l küfre dönüşür.” Bu sözün manası şudur: “Dâru'l İslâm” ve “dâru'l küfür” sözlerimiz, “dâr” kelimesinin “İslâm” ve “küfür” kelimelerine izafe edilmesidir. [الدَّارُ] “Dâr” kelimesi “İslâm'a” veya “küfre” ancak onda İslâm ya da küfrün zuhur etmesi ile izafe edilir. Bu da cennette “selam” olduğu için ona “dâr-us selam” ve cehennemde bevâr olduğu için “dâru'l bevar” denmesi gibidir. İslâm'ın ve küfrün zuhur etmesi ise hükümlerinin zuhur etmesi ile olur. Dolayısıyla bir dârda küfür hükümleri zuhur edince dâru'l

küfre dönmüş olur ve izafet doğru olur. Bundan dolayı başka bir şart olmaksızın içerisinde İslâm'ın hükümlerinin zuhur etmesi ile ülke dâru'l İslâm'a döndüğü gibi, içerisinde küfür hükümlerinin zuhur etmesi ile dâru'l küfre dönüşür.

Mademki mesele, dârın/ülkenin vakıası ile alakalıdır, o hâlde ülkenin dâru'l küfre veya dâru'l harbe bitişik olup olmamasının bir önemi yoktur. Çünkü İslâmi beldelerdeki sınırların/hudutların hepsi de dâru'l küfre veya dâru'l harbe bitişiktir. Bununla birlikte oralar Sahabe'nin icması ile dâru'l İslâm'dır. Eğer bu şart olsaydı dâru'l İslâm'ın bütün sınırları/hudutları dâru'l küfür olurdu.

Aynı şekilde dârı, dâru'l İslâm yapma hususunda Müslümanların emanının şart sayılmaması, kâfirlerin nüfuzu ve emanına boyun bükmüş İslâm beldeleri, İslâm ile yönetildiğinde dâru'l İslâm sayılmalarına yol açar. Hâlbuki orada Müslümanlar, Müslümanların emanında değil kâfirlerin emanındadır.

Gerçekte ise dârın dâru'l İslâm veya dâru'l küfür sayılmasında şu iki hususa bakılması kaçınılmazdır: Birincisi İslâm ile yönetilmesi ve ikincisi emanın Müslümanların emanı yani otoriteleri ile sağlanmasıdır. Dârda bu iki unsur yani İslâm ile yönetilmesi ve emanın Müslümanların emanı ile yani otoriteleri ile sağlanması gerçekleştiğinde o dâr dâru'l İslâm'dır. Bu iki unsurun oluşması ile dâru'l küfür, dâru'l İslâm'a dönüşür. Ancak bu iki unsurdan biri olmadığında dâr, dâru'l İslâm'a dönüşmez. Dâru'l İslâm, İslâm ile yönetilmediğinde dâru'l küfür olur, İslâm ile yönetildiği hâlde emanı/güvenliği Müslümanların emanı yani otoritesi ile değil de kâfirlerin emanı yani otoritesi ile sağlandığında da dâru'l küfür olur. Buna göre bugün Müslümanların bütün ülkeleri, dâru'l küfürdür. Çünkü İslâm ile yönetilmiyorlar. Aynı şekilde bu beldeleri kâfirler, bir Müslüman'a kendi emanları ve otoriteleri altında İslâm ile yönetseler dahi dâru'l küfür olarak kalırlar. Bugün Müslümanların ülkelerinin dâru'l İslâm'a dönebilmesi için orada İslâm'ın yönetiminin kurulması ve emanının Müslümanların emanı yani otoritesi ile olması gerekir. Buna göre dârın/ülkenin vakıası, ülkenin yönetim ve yönetiminin gereklerinden bir parça olduğu için emana/güvenliğe bakılarak vasıflandırıldığına delalet etmektedir. Dolayısıyla dâru'l İslâm, İslâm yönetimi veya Müslümanların emanı ile sağlanan emanı kaybettiğinde dâru'l küfre dönüşür. Ülkenin dâru'l İslâm olarak kalmasının şartı, İslâm ile yönetilmesi ve emanının Müslümanların emanı ile olmasıdır. Dâru'l küfre gelince o, İslâm ile yönetilmedikçe ve emanı da Müslümanların emanı ile olmadıkça dâru'l İslâm'a dönüşmez.

Zira bu iki husus gerçekleşmedikçe ülke dâru'l küfür olarak kalır. Şu hâlde İslâm ile yönetim ve emanın Müslümanların emanı ile olması, ülkenin dâru'l İslâm olarak vasıflandırılması bakımından gerekli iki husustur.

Velhasıl dârın dâru'l İslâm veya dâru'l küfür olması, dârın vakıası ile alakalıdır. Lügatte kabileye “dâr” ismi verilir. Dâru'l harp, düşman arazi-sidir. Dâru'l harp ve dâru'l İslâm, dâru'l küfür ve dâru'l İslâm deriz ve bunların her ikisi de aynı manadadır. Zira Müslümanlar, [لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ] “**Lâ ilahe illAllah**” diyesiye kadar ya da İslâm hükümlerine boyun bükesiye kadar insanlarla harp etmekle yani savaşmakla emrolunmuşlardır. Kâfir olarak kalsalar da İslâm'ın hükümlerine boyun bükürlerse onlara karşı savaş durdurulur, İslâm'ın yönetimi altına girmezlerse onlarla savaşılır. Zira onlarla savaşmanın sebebi, davete icabet etmeyen kâfirler oluşlarıdır. Savaşın durdurulmasının sebebi de İslâm ile yönetilmeyi kabul etmeleridir. Kâfirler olarak kalsalar da İslâm ile yönetildiklerinde savaşın durdurulmasının ve savaşın sona erdirilmesinin vacip oluşunun sebebi oluşmuş olur. Bu da ülkelerini dâru'l harpten dâru'l İslâm'a dönüştürenin onların İslâm ile yönetilmeleri olduğuna delalet etmektedir. Zira savaşın devam etmesi ya da durdurulmasının kendisine bağlı olduğu husus, İslâm ile yönetim olmaktadır. Bu da ülkenin dâru'l İslâm ya da dâru'l küfür olmasını belirleyen vasfın İslâm ile yönetim olduğuna delalet etmektedir. Onun yönetim yani otorite olmasının manası, iç ve dış emanın onunla yani İslâm'ın otoritesi ile sağlanmasıdır. Aksi hâlde, yönetim olarak ayırt edici vasfını kaybetmiş olur. Binaenaleyh İslâm ile yönetim ve onun gereklerinden bir gerek olan eman, ülkenin dâru'l İslâm ve dâru'l küfür olması vasfını belirlemektedir. Buna başka bir delil de halife yani devlet başkanının, küfür hükümleri ile yöneterek İslâm ile yönetmediğinde, İslâm ile yönetesiye kadar onunla savaşmalarının Müslümanlara farz olmasıdır. Aynı şekilde Müslümanlar İslâm'ın hükümlerini terk ettiklerinde, İslâm'ın hükümlerine tekrar dönesiye kadar onlarla savaşması imama farz olur. Bu da İslâm ile yönetmenin, Müslümanlar olsa dahi İslâm'la yönetmeyenlere karşı savaşmayı gerekli kılan bir husus olduğu noktasında gayet açıktır. Bu ise bir ülkenin dâr-ul harp olmasının kendisi ile bilindiği alamete delalet etmektedir. Dâru'l küfür ve dâru'l harp aynı manaya gelmektedir. Ancak dâr belirli bir tamlama ile onun vasfını oluşturmaktadır. O vasf da yönetimin vasfıdır. Aynı şekilde dâru'l İslâm da ancak ülkenin yönetimi ile vasıflanır. Ayrıca fethedilen ülkeler, halkları kâfir olarak kalsalar da İslâm ile yönetildiklerinde kesinlikle dâru'l İslâm olurlar.

Müminlerin Kâfirleri Dost Edinmeleri

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ

“Müminler, müminler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa Allah katında bir değeri yoktur. Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır. Allah sizi kendisiyle sa-kındırır. Dönüş Allah’adır.” [Âl-i İmran Suresi 28] Yakub ve Sehl, [تَقَاةً] kelime-sini, hemzesiz [تَقِيَّةً] “*takıyyeten*” şeklinde okumuştur. Bu, Hasan’ın okuyuşudur. Mücahit ve diğerleri [تُقَاةً] “*tukâtan*” şeklinde okumuştur. *Kâmus el-Muhit*’te [تَقِيَّةً] kelimesinin “*korunma, sakınma*” manasına geldiği bildiril-miştir. Ayetteki bu nass, ayetin konusunu belirlemektedir. [تَقِيَّةً] kelimesi-nin lügat manası da bu kelimenin ayetteki anlamını belirlemektedir. Çünkü bu kelime için şer’î bir mana tespit edilmemiştir. Dolayısıyla onun tefsirinin lügat manası ile olması gerekmektedir. Ayet, bir bütün olarak ve tafsilen sadece bu esasa göre anlaşılır. Ayetin nüzul sebebi hakkında varit olan hadislere gelince, eğer bu hadisler sahih iseler ayette geçen de-taylara işaret etmektedir fakat ayetin konusunu, dil ve şeriâtın delaletle-rine göre cümlelerin manalarını değiştirmezler. Ayetin cümlelerindeki açık konusu, müminlerin kâfirleri dost edinmesidir yani dostluklarıdır. Zira nass şudur:

لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ

“Müminler, müminler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler.” [Âl-i İmran Suresi 28]

Bir ayet veya bir hadis, belirli bir konu hakkında geldiğinde başkasını kapsamaz, bu konuya has olur. Dolayısıyla konu, ayetin kendisini kesin bir şekilde nehyederek hakkında gelmiş olduğu, müminlerin kâfirleri dost edinmeleri meselesidir. Bu konu hakkında gelmiş olan tek ayet bu değildir. Bu konu hakkında birkaç ayet daha gelmiştir. Allahu Teâlâ’nın şu kavilleri gibi:

يَتَّبِعُ الْمُنَافِقِينَ بَأْنٍ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ

“Münafıklara, kendilerine elem verici bir azap olduğunu müjdele. Onlar iman edenleri bırakıp da kâfirleri dost ve yardımcı edinirler.”

[Nisâ Suresi 138-139]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ

“Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da kâfirleri dost ve yardımcı edinmeyin.” [Nisâ Suresi 144]

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

“Allah ve ahiret gününe iman eden bir topluluğun Allah ve Rasulü’ne karşı gelenlere sevgi beslediğini görmezsin.” [Mücadele Suresi 22]

لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ

“Yahudi ve Hristiyanları dost ve yardımcı edinmeyin.” [Maide Suresi 51]

لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ

“Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost ve yardımcı edinmeyin.” [Mümtehine Suresi 1] Benzeri ayetler vardır. Dolayısıyla konu, müminlerin kâfirleri dost edinmesi konusudur. Ayetin diğer kısımları konuya ait ayrıntıdır. Zira Allahu Teâlâ, kâfirleri kendilerine dost ve yardımcı edinmelerini müminlere nehyetmiştir. Bu nehye kesinlik ifade eden ibareler eşlik etmiştir. Kim onu yaparsa yani kâfirleri dost edinirse Allahu Teâlâ’nın ondan uzak olduğu bildirilmiştir. Sonra bu kesin yasaktan bir tek durum istisna kılınmıştır. O da müminin kâfirden eziyet görmekten kaygı duymasıdır. Bu durumda, bu eziyeti defetmek için kâfiri dost edinmesi ona caiz olmaktadır. Bu, eli kolu bağlı şekilde kâfirin otoritesi altında olduğunda söz konusudur. Yani kâfirden çekinmek, onu dost edinmeyi caiz kılmaktadır. Çekinme ortadan kalktığında dost edinmek haram olur. Buna göre mesele, asıl olanı gizleyerek dost edinir görüntüsü vermek değildir. Bilakis mesele, kâfiri kendisine dost ve yardımcı edinmenin genel haram oluşundan, müminin eli kolu bağlı olduğunda kâfirden çekinmesi hâlinin istisna edilmesidir. Ayetin manası; kâfirleri kendilerine dost edinmekten, onlardan yardım istemekten, onlara sığınmaktan, onlarla kendileri arasında bir muhabbet olacak şekilde onları dost edinmekten müminlerin kesin olarak nehyedilmeleridir. Dolayısıyla müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmeleri müminlere haram kılınmıştır. Sonra bundan bir tek durum istisna edilmiştir ki o da onların otoriteleri altında olup onlardan korkmaları hâlinde söz konusudur. Zira o zaman onların kötülüğünü ve eziyetini uzaklaştırmak için onlara sevgi ve dostluk görüntüsü vermek caiz olur. Yani onların yönetimi altında olup onlardan korkunun var olması hâlinde kâfirleri veli yani dost edinmeleri Müslümanlara caiz olur. Bu hâlin dışında kesinlikle caiz olmaz. Bu, sadece müminlerle birlikte olan kâfirlerle ilgilidir. Zira ayet, Mekke’deki müşriklerle alakaları olan müminlerin durumu hakkında inmiştir ve Medine’de olan-

lara Mekke'deki müşrikleri dost edinmeyi yasaklamaktadır ve bütün müminleri nehyetmektedir. Bu nehiyden Mekke'deki müminleri istisna etmektedir. Zira onlar, elleri kolları bağlı idiler yani o müşriklerin otorite-leri altında idiler. Dolayısıyla ayet, onları kâfirlerin eziyetinden kendilerinde korkunun olması durumundan dolayı istisna etmiştir. İşte ayetin konusu, manası ve ondan istinbat edilen şer'î hüküm budur. O da yardım, dostluk, yardım istemek ve her türlü dostlukla kâfirleri dost edinmenin haram kılınmasıdır. Çünkü ayetteki [أُولِيَاءُ] **“veliler”** kelimesi, genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla bütün manalarını kapsamaktadır. Onları dost edinmenin caiz oluşu ise onlardan çekinme hâlinedir. Yani kâfirler müminlere galip geldiğinde Mekke'de müşriklerle birlikte yaşayan Müslümanların durumunda olduğu gibi Müslümanların tamamen elleri kolları bağlı olduğunda kâfirlerin eziyet ve şiddetli zulmünden korkunun olduğu durumlarda onları dost edinmek caiz olmaktadır. Ayetin başka bir manası yoktur. Ondaki bu hükümden başka herhangi bir hüküm de istinbat edilmez.

Bazılarının şu sözüne gelince: “[النَّفْيَةُ] *Takiyye, Müslüman'ın kendisine eziyet etmesinden çekindiği ya da kendisinde olan hakikatin bilinmesinden dolayı kendisinden korktuğu herhangi bir insanın önünde gizlediğinin zıddı görüntüsünü vermesidir. O kendisinden sakınılan ve korkulan insan ister kâfir olsun ister Müslüman olsun fark etmez.*” Bu söz, kesinlikle yanlıştır. Ayet hiçbir şekilde buna delalet etmemektedir. Çünkü [إِلَّا أَنْ تَنْفُوا مِنْهُمْ تُقَاتُ] **“Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.”** [Â-i İmran Suresi 28] kavlinin manası *“kendisinden sakınılan bir hususta onlardan sakınmanız hâli müstesna”* demektir. Zira [إِنَّقَيْتُ الشَّيْءَ نَفْيَةً] *“Bir şeyden takiyye ederek sakındım.”* sözünün manası; *“o şeyden”* sakındım demektir. [التَّقَاةُ] *“Tukâte”* ve [النَّفْيَةُ] *“Takiyyete”* aynı anlamdadır. Bu, müminlerin, müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmelerinin nehyedilmesinden istisna edilen hâldir ve bu istisna, istisna edilen hususa hastır.

Buna göre Müslüman'ın, küfürle yöneten fasık zalim yöneticiye, eziyetinden korkarak ona sevgi göstermesi haramdır. Aynı şekilde, görüşte kendisine muhalif olan Müslüman'a buğzunu gizleyerek sevgi göstermesi de Müslüman'a haramdır. Kâfir ya da zalim fasık biri önünde İslâm'a bağlı olmama, ona özen göstermeme görüntüsü vermek de caiz olmaz. Zira bunların hepsi vb. diğer şeyler, şeriatın Müslümanlara haram kılmış olduğu nifaktır/ikiyüzlülüktür. Zira [إِلَّا أَنْ تَنْفُوا مِنْهُمْ تُقَاتُ] **“Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.”** [Â-i İmran Suresi 28] kavlinin konusu, Mekke'de müş-

riklerin arasındaki Müslümanların hâlinin vakıası ile sınırlıdır. Yani Müslümanların kâfirlerin otoritesi altında olup onların otoritelerini ortadan kaldırmaya güçlerinin yetmediği hâl ile yani çaresiz oldukları hâl ile sınırlıdır. Dolayısıyla kendilerinden sakınılan bir hususun kendilerine gelmesinden sakınarak kâfirleri dost edinmeleri Müslümanlara caiz olmaktadır. Bu kendisinden sakınılan husus ister canlarına, ister mallarına, ister ırzlarına/namuslarına isterse maslahatlarına gelmesi söz konusu olsun fark etmez. Sadece bu hâlde müminlerin dışında kâfirleri dost edinmek caiz olur. Bu hâlin içine giren her hususta kâfirleri dost edinmeleri Müslümanlara caiz olur, bunun dışında ise caiz olmaz. Şu hâlde mesele, içerisinde kâfirleri dost edinmelerinin Müslümanlara caiz olduğu hâlin açıklanması meselesidir. O hâl ise Müslümanların, kâfirlerin otoritesi veya yönetimi altında olmalarından dolayı kâfirlerin önünde elleri kolları bağlı/çaresiz olmalarıdır, kesinlikle başka bir şey değildir.

Muhammed Bin Cerir el-Taberi, tefsirinde şöyle dedi:

“Müminler, müminler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa Allah katında bir değeri yoktur. Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.” Bu ayetin açıklanması hakkında şunlar söylenmiştir, Ebu Cafer şöyle demiştir: Bu, Allah Azze ve Celle tarafından, müminlere kâfirleri destekçi, yardımcı ve koruyucu edinmeyi nehyetmesidir. Bunun içindir ki nehyde kesinlik konumunda olmasından dolayı [يَنْهَى] kelimesi kesralıdır. Çünkü [الذال] “zel” harfinin harekesi aslında cezimdir/sükündür. Cezim ise geçiş hâlinde kesralı okunur. Bunun manası şudur ki: Ey müminler! Kâfirleri destekçi, yardımcı, koruyucu edinmeyin, dinlerine rağmen onları dost edinmeyin, müminleri bırakıp onlara, Müslümanlara karşı destek vermeyin. Bunu kim yaparsa o Allahu Teâlâ’dan gelen bir şey üzere değildir. Yani bunu yapmasıyla Allahu Teâlâ’dan uzaklaşmış olur. Dininden çıkıp küfre girmesinden dolayı Allahu Teâlâ ondan uzaktır. ‘Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.’ Yani onların yönetimi altında olup canlarınız hakkında onlardan korkmanız hâli müstesnadır. Bu durumda onlara karşı içinizde düşmanlık besleyerek dillerinizle dostluk görüntüsü verin, küfür olan bir hususta onları izlemeyiniz/onlara uymayınız. Bir Müslüman’a karşı şunları yaparak onlara destek vermeyin: Bana Müsni anlattı. Dedi ki: Abdullâh Bin Sâlih dedi ki: Bana Muaviye Bin Sâlih Ali’den, o da İbni Abbas’tan şu sözünü rivayet ederek anlattı: Müminler, müminler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler. Ancak kâfirlerin galip/hâkim olmaları hâli müstesnadır. Bu durumda müminler onlara nezaket gösterirler fakat

dinde onlara muhalefet ederler. Bu, ‘Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.’ kavlinin manasıdır. Sonra şöyle diyordu: Hasan Bin Yahya bize anlattı. Dedi ki: Abdurrezzak bize haber verdi. Dedi ki: Bize, Muammer Katâde’den, ‘Müminler müminler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler.’ kavli hakkında rivayetle şöyle dediğini haber verdi: Mümine, dini hakkında kâfiri dost edinmesi helal olmaz. ‘Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.’ sözü hakkında da şöyle dedi: Onunla senin aranda akrabalığın olması, ondan dolayı onunla alaka kurmandır. Ebu Câ’fer şöyle dedi: Katâde’nin sadece kendisine ait açıklamasında söylediği budur. Ayetin zahirine sadece kâfirlerden sakınmalarının istisna kılınması vardır. Bu sözün baskın manası, ‘müminlerin kâfirlerden korkması’ manasıdır. Dolayısıyla Allahu Teâlâ’nın bu ayette zikrettiği ‘takiyye’ sadece kâfirlere karşı takiyyedir/sakınmadır, başkalarına karşı değil. Katâde bunda şu manaya yönelmiştir: ‘Onlarla sizin aranızda akrabalığın olması hâlinde onlarla akrabalık bağı hususunda Allahu Teâlâ’dan sakının. Dolayısıyla onlarla akrabalık bağını kurun.’ Bu, o sözün baskın manası değildir. Kur’an’da tevil, Arapların aralarında kullanılan sözün bilinen zahir manasındaki baskın manaya binaen olur.” Taberi’nin sözü burada sona erdi.

Ebu Ali el-Fadl Bin el-Hasan el-Tabraşı, *“Mecmu’ul Beyân Fi Tefsir il-Kur’an”* isimli kitabında Allahu Teâlâ’nın [لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ] الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُوا وَيَحْذَرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَالْإِلَهِ الْمَصِيرِ] **“Müminler müminler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa Allah katında bir değeri yoktur. Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.”** kavli hakkında şöyle dedi:

“Yakub ve Sehl, [تَقِيَّةً] kelimesini, hemzesiz [تَقِيَّةً] “takiyyeten” şeklinde okumuştur. Bu, Hasan’ın okuyuşudur. Mücahit ve diğerleri [التُّقَاتَ] “tukâtan” şeklinde okumuştur. Allahu Subhanehû ve Teâlâ, kendisinin, dünya ve ahiretin sahibi olup aziz ve zelil kılmaya kadir olduğunu açıklayınca müminleri, izzete sahip olmayan ve düşmanlarını zelil kılamayan kimseleri dost edinmekten nehyetti. Böylece kâfir düşmanlarına değil, kendisindeki ve mümin dostlarındaki şeylere rağbet edilsin. Zira şöyle dedi: ‘Müminler, müminler dışında kâfirleri dost ve yardımcı edinmesinler.’ Yani müminlere kâfirleri kendilerine dost edinmeleri, onlardan yardım istemeleri, onlara sığınmaları ve onlara muhabbet gösterisinde bulunmaları yakışık almaz. Bu ise Kur’an’da birkaç yerde ifade edilmiştir. Şu ayetlerde olduğu gibi: لَا تَجِدُ قَوْمًا [يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ الْمُؤْمِنِينَ] ‘Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir topluluğun Allah ve Rasulü’ne karşı gelenlere sevgi beslediğini görmezsin.’ [Mücadele Suresi 22] لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ

ve yardımcı edinmeyin.’ [Maide Suresi 51] [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ] ‘Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost ve yardımcı edinmeyin.’ [Mümtehine Suresi 1] [لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ] ‘Müminlerin dışında.’ [Bakara Suresi 257] Bunun manası, dostluk müminlerle olmalıdır, demektir. Bu ise kâfirleri dost edinmekten ve müminlere karşı onlara yardımcı olmaktan nehiydir. Denildi ki: Kâfirlere karşı nazik olmaktan nehiydir. İbni Abbas’tan şu rivayet edilmiştir: [الأَوْلِيَاءُ] ‘evliyâ’ kelimesi, [الْوَلِي] ‘veli’ kelimesinin çoğuludur. O ise işinden hoşnut olduğu kimseye yardım ve destek verilmesini emreden kimsedir. Bu ise iki şekilde cereyan eder. Biri, destekle yardım eden, diğeri ise yardım alandır. Zira Allahu Teâlâ’nın, [اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا] ‘İman edenlerin velisi Allah’tır.’ kavlinin manası, nusreti ile onlara yardım eden ve destek veren demektir. Denilir ki: Müminler de Allahu Teâlâ’nın velisidir. Yani Allahu Teâlâ’nın yardımı ile yardım görendir. [وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ] ‘Kim onu yaparsa.’ kavlinin manası ise kim müminlerin dışında kâfirleri dost edinirse [فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ] ‘Allah katında bir değeri yoktur.’ demektir. Yani o, Allahu Teâlâ’nın dostlarından değildir ve Allahu Teâlâ da ondan uzaktır, demektir. Denildi ki: ‘O, Allah’ın velayetinden bir şey üzere değildir.’ Daha sonra istisna edip şöyle dedi: [إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً] ‘Onlardan sakınmanız hâli müstesna.’ Bunun manası, kâfirlerin galip ve müminlerin mağlup olması müstesna, demektir. Zira mümin onlara muvafakat etmez ve onlarla iyi geçinmezse onlardan korkar. O zaman onlardan sakınarak ve ona itikat etmek sizin kendisinden onların şerrini defederek onlara sevgi ve sıcakkanlılık göstermesi ona caiz olur. Bu ayette, can hakkında korku olduğunda dinde takiyye yapmanın caiz olduğuna dair delalet vardır. Dostlarımız ‘Zaruret durumunda her hususta takiyye caizdir.’ dediler. Bazen nezaket ve iyi davranış gösterisinde bulunmak vacip olur. Dinde fesat çıkarmak olduğunu bilmediği ya da zannı galibinin olmadığı hâlde müminin öldürülmesi hakkındaki fiillerden yapması caiz olmaz. Mufid şöyle dedi: ‘O bazen farz olduğu hâlde vacip olur, bazen farz olduğu hâlde caiz olur, bazen de vacip olmadığı hâlde caiz olur. Bir zaman yapılması terk edilmesinden eftal olur, bazen de terk edilmesi eftal olur. Bu, eğer faili mazeretli, affedilmiş ve takiyyeyi kınamayı terk etmesi ile ödüllendirilmiş olması hâlinde söz konusudur.’ Şeyh Ebu Cafer el-Tûsî şöyle dedi: ‘Rivayetlerin zahiri, takiyyenin can korkusu olduğunda vacip olduğuna delalet etmektedir.’ Rivayet edilmiştir ki o mümin kişinin yanındaki hakkı açık söylemesinin caizliği hakkında ruhsattır. Hasan şunu rivayet etti: ‘Museylemetu’l Kezzâb, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Sahabesi’nden iki adamı ele geçirdi. Onlardan birine; Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şahitlik eder misin, dedi. Dedi ki: Evet. O

da dedi ki: O hâlde şimdi benim Allah'ın Rasulü olduğuma şahitlik eder misin? O dedi ki: Evet. Sonra Museylemetu'l Kezzâb diğerini çağırttı. Ona da; Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik eder misin? dedi. O: Evet, dedi. Sonra: Benim Allah'ın Rasulü olduğuma şahitlik eder misin? dedi. O ise: Ben sağıırım, dedi. Museylemetu'l Kezzâb üç kere aynı soruyu sordu. O her seferinde ilk cevap verdiği gibi aynı cevabı verdi. Bunun üzerine boynu vuruldu. Bu haber Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e ulaştığında şöyle dedi: O öldürülene gelince o içtenlik ve kesinlik üzerinde faziletli olarak gitti. Ne mutlu ona. Ötekine gelince, o da Allah'ın ruhsatını kabul etti. Dolayısıyla ona bir sorumluluk yoktur.' Buna binaen takiiye, ruhsat olmaktadır. Hakkı açığa vurmak ise fazilet olmaktadır." Tabrası'nin sözü burada sona erdi.

Buna göre yukarıda zikredilen iki müfessirin yani farklı iki mezhepten olan Taberi ve Tabrası'nin sözlerinden o ikisinin ayetin manasının şerhinde ittifak ettikleri açığa çıkmaktadır. Yukarıda da geçtiği gibi, onların ittifak ettikleri mana şudur: Ayet, müminlerin kâfirleri dost edinmelerini yasaklamaktadır. Müminlerin, kâfirlerin eziyetlerinden korkmaları hâli bu yasaktan istisna kılınmaktadır. Taberi'nin şu sözüne bakın: *"Onlardan sakınmanız hâli müstesnadır. Yani onların otoritesi altında olmanız, onlardan canlarınız hususunda korkmanız dolayısıyla onlara dillerinizle dostluk görüntüsü vermeniz hâli müstesnadır."* Tabrası'nin şu sözüne bakın: *"Daha sonra istisna edip şöyle dedi: [إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً] 'Onlardan sakınmanız hâli müstesna.' Bunun manası, kâfirlerin galip ve müminlerin mağlup olması müstesna, demektir. Zira mümin, onlara muvafakat etmez ve onlarla iyi geçinmezse onlardan korkar. O zaman onlardan sakınarak ve ona itikat etmeksizin kendisinden onların şerrini defederek onlara sevgi ve sıcakkanlılık göstermesi ona caiz olur."*

Dolayısıyla iki müfessir, müminlere kâfirleri dost edinmelerinin yasaklanmasından istisna edilen konu hakkında ve o konunun onunla sınırlı olması hususunda ittifak etmişler. Ancak Tabrası, bunun hemen ardından o konunun dışına çıkıp ayeti can korkusu durumunda din hakkında takiyyenin caiz olduğuna delil yapmıştır. Bu ise ayette yoktur. Çünkü ayetin konusu; müminlerin, kâfirleri dost edinmekten nehyedilmeleri ve kâfirlerin müminlere galip olduklarında müminlerin kâfirlerden korkmaları hâlinde onları dost edinmelerini caiz kılarak istisna edilmesidir. Konu din hakkında takiiye konusu değildir. Ayrıca bu, can korkusuna da has değildir. Çünkü buradaki söz konusu istisna geneldir. [إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً] **"Onlardan sakınmanız hâli müstesna."** Yani *"Kendisinden sakınılan bir*

hususta onlardan sakınmanız hâli müstesna!" demektir. Zemahşerî şöyle dedi:

"Kendisinden sakınılması vacip olan bir hususta onlardan korkmanız hâli müstesna." [Keşşâf] Dolayısıyla sakınılması gereken her hususta yani kendisinden çekinilen her hususta onları dost edinmek caiz olur. Bu ise can, mal, namus ve maslahat hususundaki her konuyu kapsayan genel bir sakınmadır. Onun için bu ayetin din hakkında takiiyyeye delil yapılması, konunun dışına çıkmak olur. Ayeti sadece can korkusu hâline has kılmak da tahsis eden olmaksızın tahsis yapmak olur. Ayrıca bu, sadece iman ve küfürle alakalı başka bir konu olmaktadır. O da bu ayetle değil başka bir ayetle alakalıdır. Tabrasî'nin şu sözüne gelince: *"Dostlarımız zaruret hâlindeki her meselede takiiyye caizdir dediler."* Sonra da, bazen vacip olan bazen de vacip olmayan hususlarla ilgili olarak söylemiş olduğu sözleri Mufid'den naklemiştir. Tabrasî'nin bu sözü, herhangi bir delilden yoksundur. Çünkü ayet kesinlikle buna delalet etmemektedir. Hatta Tabrasî'nin kendi tefsirine göre de delalet etmemektedir. O, bu sözüne o ayetten başka Kitap'tan, Sünnet'ten ve Sahabe'nin icmasından bir delil getirmemiştir. Onun için bu söz reddedilir ve itibar derecesinden düşer. Şöyle denilmez: *"Kendisinden çekinilmesi, korkulması hâlinde kâfirin dost edinilmesi caiz olduğuna göre, kuvvet sahibi zalim ya da fasık yöneticiyi hoşnut etmek evla babından olur."* Böyle denilmez: Çünkü evla babından olan, hitabın içeriğidir. Bu ise hitaptan değildir ve onunla hiçbir alakası yoktur. Zira o, Allahu Teâlâ'nın şu kavli kabilinden değildir:

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بَقِطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بَدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ

"Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki ona yüklerle mal emanet bırakırsan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bırakırsan tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez." [Âl-i İmran Suresi 75] Fasık ne kâfir babındandır ne de cinsindendir. Bu ayette yasaklanan dost edinme, müminlerin dışında kâfirleri dost edinmektir. Dolayısıyla kuvvet sahibi zalim ve fasık yönetici ise müminlerdendir. Onun tarafından yapılan zulüm ve onun büründüğü fık, kendisinden iman sıfatını ortadan kaldırmaz. Bunun için bu konu, evla babından bir bahse dâhil olmaz. Bundan dolayı kendisi ile delil getirilmesi için ona evla babı öne sürülmez.

Ayrıca, kuvvet sahibi zalim ve fasık yöneticiyi güven hâlinde de korku hâlinde de ayırt etmeksizin dost ve yardımcı edinmek caizdir. Çünkü o mümindir. Müminlerin dost edinilmesi ise kesinlikle caizdir. Yine [مِنْ دُونِ]

[المؤمنين] “**Müminlerin dışında**” kavlindeki [المؤمنين] “**müminler**” sözü, bütün müminleri kapsayan genel bir sözdür. Zalim ya da fasık yöneticiyi dost edinmenin yasaklandığı ya da fasık ve facirleri dost edinmeyi yasaklayan bir nass gelmemiştir. Bilakis nasslar, kâfirleri dost edinmeyi yasaklamaya hastır. Üstelik zalim yöneticiye masiyet/Allahu Teâlâ’ya isyan dışında itaat etmek ve onun bayrağı altında cihad etmek vaciptir. Namaz imamı fasık da olsa arkasında bütün namazları kılmak caizdir. Bu, onları dost edinmenin caiz oluşuna delalet eden hususların en önemlilerinden- dir. Bu tür yöneticiler hakkında nehyedilen sadece yöneticinin zulmüne ve fiskına rıza göstermektir. Binaenaleyh onların kuvvet sahibi fasık ya da zalim yönetici önünde müminin gizlediğinin aksini göstermesi ya da düşüncenin aksini vb. göstermesi şeklinde ifade ettikleri ve “*takiyye*” olarak isimlendirdikleri şey ortadan kalkmaktadır. Bunu yapmak haramdır. Çünkü bu, nifaktır/ikiyüzlülüktür. İkiyüzlülük ise tamamen haramdır.

Buna ilave olarak zulmü hakkında zalim yöneticinin muhasebe edilmesi farzdır. Mal veya maslahatlar hususunda ya da eziyet görmek hususunda yöneticiden korkarak bu farzın terk edilmesi helal olmaz. Bu hususta takiyye yapmak helal değildir. İslâm ile hükmediyorken kendisinde açık küfür görüldüğünde o yöneticiye savaş ilan etmek farz olup bu farzı yerine getirmekten geri kalmak haramdır. Allahu Teâlâ, zulüm ve fisk eh- linden yöneticiye ve başkalarına marufu emretmeyi ve münkeri nehyet-meyi Müslümanlara farz kılmıştır.

Bu da takiyye sözüne yüklenen hususu ortadan kaldırmaktadır ve ta- kiyye sözü ile tamamen çelişmektedir. Çünkü zalim yöneticiye ve fasıka karşı susmak kesinlikle haramdır. Takiyye ile kastettikleri ise buna sus- mayı bazen vacip kılmakta, bazen mendub kılmakta bazen de caiz kılmak- tadır. Bu da hem marufu emretmek ve münkeri nehyetmek ayetleri ile çe- lişmekte hem zalim veya fasık olduklarında yöneticilere, emîrlere ve imamlara kırışı çıkmak hakkında gelen sahih hadislerle çelişmekte hem de onları işlerinde muhasebe etmenin vacip oluşu hakkında gelen hadislerle çelişmektedir. Bunlarla birlikte kınayanın kınamasına aldırmaksızın hakkı bütün çıplaklığı ile söylemenin vacip oluşu ile ters düşmektedir. Onun için zalim ya da fasık yöneticiye veya facirlerden tasallutta bulunan güçlü kişilere, düşüncede size ters düşen kimseye karşı takiyye yapmakla çelişen ve aksi ile amel etmeyi vacip kılan ayetlerin ve sahih hadislerin gelmiş olması da takiyyenin nifak olmasının ötesinde haram oluşunu te- kid etmektedir. Dolayısıyla bir Müslüman’ın onu yapması helal değildir.

Geriye şu ayetle ilgili mesele kaldı:

إِلَّا مَنْ أَكْرَهُ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ

“Kalbi iman ile dolu olduğu hâlde zorlanan başka.” [Nahl Suresi 106] Bazı müfessirler bu ayeti, [إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً] **“Onlardan sakınmanız hâli müstesna.”** ayeti ile irtibatlandırıp onun babından saymaktadırlar. Bunu da imanın gizlenip küfür görüntüsü verilmesini dost edinme babına dâhil etmeye delil getirmektedirler. Dolayısıyla bu ayeti *“takiyye”* olarak isimlendirdikleri hususa dâhil ederler. Bazıları da bu ayeti, dost edinmenin sadece ölüm korkusu hâlinde caiz olduğuna, onun dışında caiz olmadığına delil getirmektedirler. Bu açık bir hatadır. Çünkü [إِلَّا مَنْ أَكْرَهُ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ] **“Kalbi iman ile dolu olduğu hâlde zorlanan başka.”** ayeti başka bir hâldir ve başka bir konudur. Çünkü bu ayetin konusu, zanni olarak değil de kesin olarak ölümden korkmanın varlığı hâlinde İslâm’dan irtidat /dışarı çıkmadır. Oysa [إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً] **“Onlardan sakınmanız hâli müstesna.”** ayetinin konusu ise kâfirleri dost edinmenin bütün çeşitleri ile yasaklanmasıdır. Bu ister can korkusu ister mal korkusu isterse maslahat hakkında korku olsun ya da herhangi bir eziyetin varlığı söz konusu olsun fark etmez, veli edinmenin kendisinden çekinilen bir durumun varlığı hâlinde caiz oluşunun istisna kılınmasıdır. Bu iki hâl ve konu arasında fark vardır. Dolayısıyla biri diğerine dâhil edilmez. Konu ve hâlin farklı olmasından dolayı bu iki ayet birbiri ile ilişkilendirilemez. Zira Müslüman’a, eli kolu bağlı/çaresiz olarak kâfirlerin otoritesi altındayken onları kandırarak görünüşte İslâm’dan irtidat etmesi/çıkması caiz olmaz. Bilakis dininin hükümlerini yapamadığında hicret etmesi ona vacip olur. Bu, kâfirleri dost edinmekten başkadır. Zira bu caizdir. Fakat Müslüman, kesin bir ölümden dolayı can korkusuna düştüğünde küfre zorlanırsa bu durumda imanını gizleyerek küfür görüntüsü vermesi ona caiz olur. Onun dışında caiz olmaz. Çünkü ayetin nassı şöyledir:

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهُ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ

“Kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâr ederse, -kalbi iman ile dolu olduğu hâlde zorlanan başka-.” [Nahl Suresi 106] Dolayısıyla konu, imandan sonra küfür konusudur. Yani İslâm’dan irtidat /dışarı çıkma konusudur. Hâl ise ölümden korkma hâlidir. Fakihler ise buna *“ikrahu’l mülci/çaresiz bırakan zorlama”* derler. Zorlanan kimse hakkında hükmün kaldırıldığı bütün hâller için şeriata göre muteber ikrah/zorlama sadece bu zorlamadır. Dolayısıyla şeriata göre istisna edilen ikrah/zorlama ikrahu’l mülci’dir. O da kesin olarak ölüm korkusunun olduğu hâldir. Ayetin ölüm kor-

kusu ile irtidat eden/dinden dışarı çıkan Müslümanlar hakkında inmiş olması da bunu teyit etmektedir. Nitekim bu ayetin Ammar Bin Yasir hakkında indirildiği rivayet edilmiştir. Taberi şöyle dedi:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي عَمِّي قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَوْلُهُ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْرَهٍ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ وَذَلِكَ أَنَّ الْمُشْرِكِينَ أَصَابُوا عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ فَعَذَّبُوهُ ثُمَّ تَرَكُوهُ فَرَجَعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَهُ بِالَّذِي لَقِيَ مِنْ فُرَيْشٍ وَالَّذِي قَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَى قَوْلِهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ حَدَّثَنَا بِشْرٌ قَالَ ثنا يَزِيدٌ قَالَ : ثنا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ { مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْرَهٍ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ } قَالَ ذِكْرٌ لَنَا أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ أَخَذَهُ بَنُو الْمُغِيرَةِ فَعَطَّوْهُ فِي بئرِ مَيْمُونٍ وَقَالُوا أَكْفَرُ بِمُحَمَّدٍ ! فَتَابَعَهُمْ عَلَى ذَلِكَ وَقَلْبُهُ كَارَهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ

“Muhammed Bin Sa’d bana anlattı. Dedi ki: Bana babam anlattı. Dedi ki: Bana amcam anlattı. Dedi ki: Bana babam babasından, o da İbni Abbas’tan Allahu Teâlâ’nın ‘Kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâr ederse, -kalbi iman ile dolu olduğu hâlde zorlanan başka-.’ kavli hakkında şöyle dediğini anlattı: Müşrikler, Ammar Bin Yasir’i ele geçirip ona işkence ettiler. Sonra onu terk ettiler. Daha sonra da Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e başvurup Kureyş’ten gördüğü işkenceyi ve ne söylediğini O’na anlattı. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, iman ettikten sonra Allahu Teâlâ’yı inkâr edenin ömrünü zikrettiği sözünü ‘Onlar için büyük bir azap vardır.’ sözünün sonuna kadar indirdi. Bize Beşir anlattı. Dedi ki: Bize Yezid anlattı. Dedi ki: Bize Sa’id Katâde’den rivayetle anlattı: Bu ayetin Ammar Bin Yasir hakkında indirildiği bize zikredildi. Muğireoğulları onu ele geçirip bir maymun kuyusuna kapatarak şöyle demişler: Muhammed’i inkâr et. O da kalbi kerih gördüğü hâlde onların dediğini yapmış. Bunun üzerine Allahu Teâlâ şu sözünü indirdi: ‘Kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâr ederse -kalbi iman ile dolu olduğu hâlde zorlanan başka-.”

Taberi şöyle dedi:

حَدَّثَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَوْرٍ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ مُحَمَّدُ بْنُ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ أَخَذَ الْمُشْرِكُونَ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ فَعَذَّبُوهُ حَتَّى بَارَاهُمْ فِي بَعْضِ مَا أَرَادُوا فَذَكَرَ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ تَجِدُ قَلْبَكَ قَالَ مُطْمَئِنًّا بِالْإِيمَانِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ عَادُوا فَعُدُّ

“Bize İbni Abdula’la anlattı. Dedi ki: Bize Muhammed Bin Süver, Muammer’den o da Abdulkerim el-Cezrî’den, o da Ebu Ubeyd Bin Muhammed Bin Ammar Bin Yasir’den rivayetle anlattı. Dedi ki: Müşrikler Ammar Bin Yasir’i ele geçirdiler. Onların istediklerinden bazısında

onlara uyasıya kadar kendisine işkence ettiler. Daha sonra Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e bunu anlattı. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ona şöyle dedi: Kalbini nasıl buluyorsun? O da dedi ki: İman ile mutmain/dolu. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem de şöyle dedi: Onlar tekrar yaparlarsa sen de aynısını yine yap." Bu hadisler, ayetin nüzul sebebinin Ammar olayı olduğuna, ayetin konusunun da İslâm'dan irtidat/dışarı çıkmak olduğuna delalet etmektedir. Bu ayetle ilgili özel durum, kesin olarak ölüm korkusudur. Tek başına bu bile bu ayetin, [إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً] **"Onlardan sakınmanız hâli müstesna."** ayeti ile alakası olmadığını tekid etmek için yeterlidir. Ayrıca [إِلَّا مَنْ أَكْرَهُ وَقَلْبُهُ] **"Kalbi iman ile dolu olduğu hâlde zorlanan başka."** ayeti iman konusunda Mekke'de inmiş bir ayettir. Şu ayet yani [إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ] **"Onlardan sakınmanız hâli müstesna."** ayeti ise müminlerin kâfirleri dost edinmelerinin haram kılınmasından, kendisinden çekinilen bir husustan dolayı çekinme hâlinin istisna edilmesi konusu hakkında Medine'de inmiş bir ayettir. Bunun içindir ki bu iki ayet birbirinden farklıdır.

Geriye kesin ölümle tehdit edilen kimsenin hükmü kaldı. Kesin ölümle tehdit edilen kimsenin ölümden kurtulmak için imanını gizlemesi ve küfrü açığa vurması mı eftal yoksa ölümüne neden olsa da imanda sebat etmesi mi eftal? Bu sorunun cevabı şöyledir: Muhakkak ki ölüme neden olsa da imanda sebat etmek eftaldır. Çünkü küfür görüntüsü vermenin caiz oluşu ruhsattır ve günahın kaldırılmasıdır. İmanda sebat etmek ise azimettir ve aslolandır. Bundan dolayı eftal olan budur.

Rivayet edildi ki:

أَنَّ مُسْتَيْلَمَةَ أَخَذَتْ رَجُلَيْنِ فَقَالَ لِأَحَدِهِمَا مَا تَقُولُ فِي مُحَمَّدٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ فَمَا تَقُولُ فِيَّ قَالَ أَنْتَ أَيْضاً فَخَلَّاهُ وَ قَالَ لِأُخْرٍ مَا تَقُولُ فِي مُحَمَّدٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ فَمَا تَقُولُ فِيَّ قَالَ أَنَا أَصَمُّ فَأَعَادَ عَلَيْهِ ثَلَاثًا فَأَعَادَ جَوَابَهُ فَقَتَلَهُ فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَمَّا الْأَوَّلُ فَقَدْ أَخَذَ بِرُخْصَةِ اللَّهِ وَ أَمَّا الثَّانِي فَقَدْ صَدَعَ بِالْحَقِّ فَهَنِيئاً لَهُ

"Museyleme, iki adamı ele geçirdi. Onlardan birine: Muhammed hakkında ne dersin? dedi. O da: Allah'ın Rasulü'dür, dedi. O: Benim hakkımda ne dersin? dedi. O da: Sen de, dedi. Bunun üzerine onu serbest bıraktı. İkinci adama: Muhammed hakkında ne dersin? dedi. O da: Allah'ın Rasulü'dür." dedi. O da: Benim hakkımda ne dersin? dedi. O da: Ben sağırım, dedi. O bu soruyu üç defa sordu. O adam da her seferinde aynı cevabı verdi. Bu durum Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e ulaşınca şöyle dedi: Birincisine gelince Allah'ın ruhsatını aldı. İkincisine gelince o, hakkı açıkça söyledi. Ne mutlu ona." Bu,

imanda sabredip sebat edenin Allahu Teâlâ'nın ruhsatını kullanıp kesin olarak öldürülmekten korkarak küfür görüntüsü veren kimseden daha efektif olduğu hususunda gayet açık bir delildir.

Bu, kendisinden küfür talep edilen kimse hakkındadır. Kendisinden İslâm davetini terk etmesi veya bir masiyeti işlemesi vb. şeyleri yapması gibi bir şey talep edilen kimseye gelince; bu ayetten bunların caiz olduğu çıkarılmaz. Bunun içindir ki şöyle denilmez: *“Allah küfür görüntüsü vermeyi Müslüman'a caiz kıldığına göre, küfrün altında olan bir husus evla babından caiz olur.”* Böyle denilmez. Çünkü masiyet/günah işlemek, küfür cinsinden değildir. Dolayısıyla evla babına girmez. Aynı şekilde, küfre kıyas da edilmez. Çünkü illet yoktur ki kıyas olsun. Ancak kesin olarak öldürülmekten korkan kimseden bir masiyet işlemesi veya küfürden başka bir şeyi yapması istenildiğinde, canını öldürülmekten kurtarmak için onu yapması kendisine caiz olur ve ona günah yoktur. Bunun delili ise Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şu kavlidir:

رُفِعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأُ وَالْتَّسْيَانُ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ

“Ümmetimin üzerinden hata, unutmak ve zorlandığı şeyler kaldırılmıştır.” [Tebarani, Kebir] Yani bu, günah ve engelin kaldırılmasıdır. Dolayısıyla hükmün kaldırılması demektir. Bu da onun yapılması caiz olması demektir. Fakat bu, bir tek hâlde geçerlidir. O da kesin olarak öldürülmekten korkmaktır. Bu, fakihlerin *“ikrahu'l mülcî”* dedikleri hâldir. Zorlanan kişi hakkında hükmün kaldırıldığı bütün hâllerde şeriata göre muteber tek zorlamadır. Talak/boşama, evlenme vb. ameller ve sözleşmelerden diğerlerinde de böyledir. Dolayısıyla Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in [وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ] **“zorlandığı şeyler”** sözü, ikrahu'l mülcî/çaresiz bırakan zorlama demektir.

Dâru'l Küfürden Dâru'l İslâm'a Hicret

Hicret, dâru'l küfürden dâru'l İslâm'a göç etmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ جَبِيلًا وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفُو عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا

“Kendilerine zulmedenlerin canlarını aldıklarında melekler onlara: Ne yaptınız bakalım? deyince: Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik! diyecekler. Melekler de: Allah'ın arzı geniş değil miydi, hicret

etseydiniz ya? diye cevap verecekler. Onların varacakları yer cehen-nemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir. Çaresiz kalan ve yol bula-mayan erkek, kadın ve çocuklar müstesnadır. İşte Allah'ın bunları affetmesi umulur. Allah affedendir, bağışlayandır.” [Nisâ Suresi 97-99] Cerir Bin Abdullah kanalıyla Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği ri-vayet edilmiştir:

أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهَرِ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ قَالَ لَا تَرَاءَى نَارَاهُمَا

“Ben, iki müşrikin arasında ikamet eden her Müslüman’dan uza-ğım. Dediler ki: Niçin ey Allah’ın Rasulü? Dedi ki: Çünkü ateşleri (bir-birlerine yakın oldukları için Müslümanla müşriklerin ateşleri) birbi-rinden ayırt edilmez.” [Ebu Davud] Dolayısıyla dâru’l küfürden dâru’l İslâm’a hicret etmek, durmaksızın devam eden bir hükümdür. Rasulullah SallAl-lahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavillerine gelince:

لَا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ

“Mekke’nin fethedilmesinden sonra hicret yoktur.” [Buhari]

لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ

“Fetihten sonra hicret yoktur.” [Buhari]

قَدْ انْقَطَعَتِ الْهَجْرَةُ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ

“Hicret durdurulmuştur. Fakat cihad ve niyet vardır.” [Buhari]

أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ لَمَّا أَسْلَمَ قِيلَ لَهُ لَا دِينَ لِمَنْ لَمْ يُهَاجِرْ فَأَتَى الْمَدِينَةَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا جَاءَ بِكَ يَا أَبَا وَهْبٍ قَالَ قِيلَ إِنَّهُ لَا دِينَ لِمَنْ لَمْ يُهَاجِرْ قَالَ ارْجِعْ أَبَا وَهْبٍ إِلَى أَبَاطِحِ مَكَّةَ فَقَرُّوا عَلَى مَسْكَنِكُمْ فَقَدْ انْقَطَعَتِ الْهَجْرَةُ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ فَإِنْ اسْتَنْفَرْتُمْ فَأَنْفَرُوا

“Safvân Bin Umeyye Müslüman olduğunda kendisine denildi ki: Hicret etmeyenin dini yoktur. O da bunun üzerine Medine’ye geldi. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ona dedi ki: Seni getiren nedir ey Ebu Vehb? Dedi ki: Hicret etmeyenin dini yoktur, diyorlar. Rasulullah Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Ey Ebu Vehb, Mekke’nin geniş yataklı vadilerine geri dönün. Evlerinizde oturun. Zira hicret artık durdurul-muştur. Fakat cihad ve niyet sürekli. Savaşa çağrıldığımızda acele edin.” [İbni Asakir] Bunların tamamı, Mekke’nin fethedilmesinden sonra hic-reti ortadan kaldırmaktadır. Ancak bu ortadan kaldırma, aynı hadisten is-tinbat edilen şer’î bir illet ile illetlidir. Zira [بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ] **“Mekke’nin fethin-den sonra”** kavli, illet içerir şekilde gelmiştir. Bu, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavlinin bir benzeridir:

لَا تَتَّبِعُوا النَّمْرَ وَالْبَيْسَرَ جَمِيعًا

“Kuru hurma ve kuru üzümü tamamen sıra yapmayın.” [İbni Hibban]

Zira [جَمِيعًا] **“tamamen”** kavli, illetlik içerir bir şekilde gelmiştir, dolayısıyla sıra yapmayı yasaklanma hükmünün illetidir. Buna göre Mekke’nin fethedilmesi, hicretin ortadan kaldırılmasının illeti demektir.

Bu demektir ki bu illet, var olması ve yok olması bakımından illetlendirilen ile birlikte döner; Mekke’ye has kılınmaz. Bilakis herhangi bir ülkenin fethi için de geçerlidir. Bunun delili de başka bir rivayet olan şu rivayettir:

لَا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ

“Fetihten sonra hicret yoktur.” Bunu, Aişe RadiyAllahu Anhâ’dan rivayet edilen şu husus teyit etmektedir:

وَسُئِلَتْ عَنْ الْهَجْرَةِ فَقَالَتْ لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ كَانَ الْمُؤْمِنُ يَفِرُّ بِدِينِهِ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ مَخَافَةً أَنْ يُفْتَنَ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَقَدْ أَظْهَرَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ وَالْمُؤْمِنُ يَعْبُدُ رَبَّهُ حَيْثُ شَاءَ

“Ona hicret hakkında sorulduğunda şöyle dedi: Bugün hicret yoktur. Mümin, fitneye düşmek korkusuyla diniyle birlikte Allahu Teâlâ ve Rasulü SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e kaçıyordu. Fakat bugün, Allahu Teâlâ İslâm’ı hâkim kıldı. Mümin de Rabbine istediği yerde ibadet etmektedir.” [Buhari] Bu da hicretin fetihten önce Müslüman’ın, fitneye düşme korkusu ile dini için kaçmak olduğuna, fetihten sonra ise dinini açığa vurmaya ve İslâm’ın hükümlerin yapmaya güç yetirir hâle geldiği için ortadan kaldırıldığına delalet etmektedir. Dolayısıyla fethin doğurduğu sonuç Mekke’nin fethedilmesi değil, sadece hicretin ortadan kaldırılmasının illeti olmaktadır. Bineanaleyh [لَا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ] **“Fetihten sonra hicret yoktur”** sözüyle kast olunan **“Fethedilmiş bir ülkeden hicret yoktur.”** olmaktadır. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Safvân’a söylemiş olduğu [قَدْ انْقَطَعَتْ] **“artık durdurulmuştur”** sözü **“Fethedilmesinden sonra Mekke’den hicret durdurulmuştur.”** demektir. Çünkü hicret, kâfirlerin ülkesinden, dâru’l küfürden göçtür. O ülke fethedildiğinde dâru’l İslâm’a dönüşür, kâfirlerin ülkesi ve dâru’l küfür konumu sona erer ve dolayısıyla da onda hicret kalmaz. Aynı şekilde, fethedilen her ülke için böyledir. Bunu, Muaviye kanalı ile rivayet edilen husus da teyit etmektedir:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ وَلَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا تَقْبَلَتِ التَّوْبَةُ وَلَا تَرَالُ التَّوْبَةُ مَقْبُولَةً حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنَ الْمَغْرِبِ

“Dedi ki: Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle derken işittim: Tövbe kabul edildiği sürece hicret durmaz. Güneş batıdan doğarsıya kadar tövbe makbul olacaktır.” [Ahmed Bin Hanbel] Bir başka rivayette ise şöyle geçmiştir:

لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْكُفَّارُ

“Kâfirler savaştıkça hicret durdurulmaz.” Bunlar da dâru’l küfürden dâru’l İslâm’a hicretin, durdurulmaksızın devam eden bir hüküm olduğuna delalet etmektedir. Hicretin hükmüne gelince hicret yapmaya gücü yeten bakımından bazı hâllerde farz, bazı hâllerde mendup olur. Hicret yapmaya gücü yetmeyen kişiyi ise Allahu Teâlâ affetmiştir, o hicretten sorumlu değildir. Bu onun; bir hastalıktan, ikame etmeye zorlanmasından dolayı, hicret ayetinin sonunda geçtiği gibi kadınlar, çocuklar vb. zayıflıktan dolayı hicret etmekten âciz olduğu içindir.

Hicret etmeye gücü yetip de dinini açığa vuramayan ve kendisinden talep edilen İslâm’ın hükümlerini yerine getiremeyen kimseye hicret etmesi farzdır. Çünkü hicret ayetinde Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

“Kendilerine zulmedenlerin canlarını aldıklarında melekler onlara: Ne yaptınız bakalım? deyince: Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik! diyecekler. Melekler de: Allah’ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya? diye cevap verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir.” [Nisâ Suresi 97] Bu ayetteki haber, emir anlamına gelmektedir. Çünkü o talep sigasındandır. Sanki *“Allah’ın arzında hicret edin.”* dedi. Burada ayetteki talep hem tekit hem de hicretin terk edilmesine şiddetli tehditle birlikte gelmiştir. Dolayısıyla bu, kesin bir taleptir. Bu da, bu hâlde hicret etmenin Müslüman’a farz olduğuna, hicret etmediğinde günahkâr olacağına delalet etmektedir. Hicretin mendub olmasına gelince Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, fetihten önce dâru’l küfür olan Mekke’den hicret etmeyi istiyordu. Bu hususta sarih ayetler gelmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“İman edip hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler Allah’ın rahmetini umarlar. Allah bağışlar ve merhamet eder.” [Bakara Suresi 218]

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

“İman edip hicret edenlere, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlere Allah katında en büyük dereceler vardır. İşte kurtuluşu erenler onlardır.” [Tevbe Suresi 20]

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِّنْ وَلَايَتِهِم مِّنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ

“İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velayetleri size ait değildir. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavme karşı olmadıkça yardım etmek üzerinize borçtur.” [Enfal Suresi 72]

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ

“Sonra iman edip hicret eden ve sizinle beraber cihad edenler, işte onlar sizdendir.” [Enfal Suresi 75]

Bütün bunlar, hicretin talep edilmesi hususunda sarihtirler/açıktırlar. Hicretin farz olmayışına gelince Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Müslümanlardan Mekke’de kalanlara rıza gösterdi. Nitekim rivayet edilmiştir ki: Nu’mın el-Nehâm hicret etmek istediğinde, kavmi Adiyogulları ona gelip dediler ki:

قَمِ عِنْدَنَا وَأَنْتَ عَلَىٰ دِينِكَ وَنَحْنُ نَمْنَعُكَ مِمَّنْ يُرِيدُ أَدَاكَ وَكَفَيْنَا مَا كُنْتَ تَكْفِينَا وَكَانَ يَقُومُ بَيْنَنَا بَنِي عَدِيٍّ وَأَرَامِلُهُمْ فَتَخَلَّفَ عَنِ الْهَجْرَةِ مُدَّةً ثُمَّ هَاجَرَ بَعْدُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْمُكَ كَانُوا خَيْرًا لَّكَ مِنْ قَوْمِي لِي قَوْمِي أَخْرَجُونِي وَأَرَادُوا قَتْلِي وَقَوْمُكَ حَفِظُوكَ وَمَنْعُوكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَلْ قَوْمُكَ أَخْرَجُوكَ إِلَىٰ طَاعَةِ اللَّهِ وَجِهَادِ عَدُوِّهِ وَقَوْمِي تَبْطُونِي عَنِ الْهَجْرَةِ وَطَاعَةِ اللَّهِ

“Dinin üzere olsan da yanımızda kal. Biz seni, sana eziyet etmek isteyenlerden koruruz. Sen de bizi korumakta olduğun hususta bizi koru.” O, Adiyogullarının dul kadınları ve yetimlerini gözetip kolluyordu. Bunun üzerine bir müddet hicretten vazgeçti, daha sonra hicret etti. Bunun üzerine Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ona şöyle dedi: Kavmin sana, benim kavmimin bana yaptığından hayırlı davranıyordu. Benim kavmim, beni öldürmek isteyerek sürgüne yolladı. Senin kavmin seni korudu, himaye etti. Bunun üzerine o şöyle dedi: Ey Allah’ın Rasülü! Bilakis senin kavmin seni Allah’a itaata ve düşmanı ile cihada sürdü. Benim kavmim ise beni hicretten ve Allah’a itaatten alıkoymdu.” [İbni Hacer, el-İsâbe]

Bütün bunlar, sakinlerinin Müslüman ya da kâfir olmasına bakılmaksızın dâru’l küfür yani dâru’l harp hakkındadır. Çünkü dârın/ülkenin hükmü, sakinlerine göre değil, yönetildiği nizama ve halkının güvenliğinin kendisiyle sağlandığı emana göre değişmektedir. Buna binaen Endonezya ve Kafkasya arasında, Somali ve Yunanistan arasında bir fark yoktur.

Ancak dinini açığa vurabilen ve istenilen şer’î hükümleri yerine getirebilen kimse içinde ikamet ettiği dâru’l küfrü dâru’l İslâm’a dönüştürme

gücüne sahipse ister o kişi bu güce bizzat kendisi ister ülkesindeki Müslümanlarla kitleleşerek ister ülkesi dışındaki Müslümanlardan yardım alarak, isterse İslâm Devleti ile yardımlaşarak ya da herhangi bir vesile ile sahip olsun fark etmez, bu durumda dâru'l küfürden dâru'l İslâm'a hicret etmesi haram olur. Zira onun, dâru'l küfrü dâru'l İslâm'a çevirmek için çalışması üzerine vaciptir ve o zaman oradan hicret etmesi ona haram olur. Bunun delili şudur ki içinde yaşadığı ülke, sakinleri kâfir olup küfürle yönetiliyorsa; o ülke halkı Müslüman olasıya ya da İslâm ile yönetilerek cizye veresiye kadar, onlarla savaşmaları Müslümanlara vacip olmuştur. Dolayısıyla hem Müslümanlardan bir Müslüman olması hem de kâfirlere yakın ve düşmana en yakın kimselerden olması itibarıyla savaşmak onun üzerine de vacip olur. Onun, içinde yaşadığı ülke eğer sakinleri Müslümanlar olup İslâm dışı bir yönetimle yani küfür sistemi ile yönetiliyorsa İslâm ile yönetilesiye kadar ülkenin yöneticileri ile savaşmaları Müslümanlara vacip olmuştur. Dolayısıyla küfürle yönetilen o Müslümanlardan biri olması itibarıyla ona da vacip olmuştur.

Binaenaleyh gücü yetiyorsa her hâlükârda ona savaşması ve savaşa hazırlıklı olması vacip olmuştur. Durumu bu iki hâlin dışına çıkmayan, dâru'l küfürde yaşayan Müslüman ya kendisine yakın olan kâfirlerle cihad etmesi vacip olan kimselerdendir ya da küfür ile yöneten yöneticiyle savaşması vacip olan kimselerdendir. Bu iki hâlde Müslüman'ın İslâm dışı sistemle yani küfürle yönetilen dâru'l küfürden dışarı çıkması ya içerisinde kendisine cihadın vacip olduğu yerde cihaddan kaçış sayılır ya da küfürle yönetenle savaştan kaçış sayılır. Her ikisi de Allahu Teâlâ'nın katında büyük günahıdır. Onun için dâru'l küfrü dâru'l İslâm'a dönüştürmeye gücü yeten kimseye orayı dâru'l İslâm'a çevirme gücüne sahip olduğu sürece, dâru'l küfürden hicret etmesi caiz olmaz. Bu hususta küfür nizamı ile yönetildikleri sürece Türkiye, İspanya, Mısır ve Arnavutluk arasında bir fark yoktur. Hepsisi de aynı konumdadır.

İSLÂM'IN KÖLELİK VE KÖLELİŞTİRMEYE İLİŞKİN TUTUMU

İslâm geldiğinde dünyanın her yerinde köle vardı ve kölelik dünyanın her yerindeki bütün halklar ve ümmetlerde yaygın bir sistemdi. Dünyada içerisinde köle ticareti yapılmayan ve hür kişilerin köleleştirilmediği bir yerin varlığı bilinmiyordu. Köleleştirmenin olmadığı bir ülkenin varlığına dair bir haber gelmedi.

İslâm, bu sorunun şu iki yönle alakalı olduğunu gördü:

Birincisi: Bilfiil köleleştirilen kölelelerle alakalıdır. Bu kişilerin saygınlıkları diğer hür kimselerin saygınlık seviyesinden aşağıya düşmekte, alınıp satılan ve hakkında pazarlık yapılan diğer ticaret malları gibi ticari mal sayılmaktaydılar. Dolayısıyla bu köleleri kölelikten kurtarıp hür kimseler olmasını sağlayan bir çözümün olması kaçınılmaz idi.

İkincisi: Köleleştirme ile alakalıdır. Köleleştirmenin köleleştirmeye bir sınır getirecek bir şekilde çözülmesi kaçınılmazdır. Bunun içindir ki bu iki yöne çözüm getiren ayetler ve hadisler gelmiştir. Bu çözüm, insanın vakiasına, insanın fertlerle ve halkla/ümmetle arasındaki ilişkilerin vakiasına dayalı köklü bir çözümdür.

Köleliğin Çözümü

İslâm, kölelikle ilgili olarak kölenin kendisine konulmuş olan konumunu hafifletmeyi, zorla ya da isteyerek onun kölelikten kurtulmasını sağlayan bir çözüm getirmiş ve bu konuda birçok hüküm koymuştur. Fakihler, bunları bütün detaylarıyla açıklamışlardır. Bu hükümler, aşağıdaki meselelerde özetlenir:

1- İslâm, insanları kölelere sahip olunur bir şekilde buldu. Köle sahipleri ile kölelerle arasındaki sorunları, köleye haklar veren, insanda yaratılmış fitri sıfatları bakımından hür kimseler gibi onun insan olması saygınlığını koruyan bir şekilde çözmüştür. Nitekim Allahu Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de ve Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* hadis-i şeriflerde kölelere ihsanda bulunmayı ve onlara iyi muamele etmeyi tavsiye etmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

“Allah’a kulluk edin. O’na bir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya ve elinizin altında bulunan kimselere

ihşanda bulunun/iyilik edin.” [Nisâ Suresi 36] [وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ] **“Elinizin altında bulunan kimselere”** kavlinin manası, köle hizmetçileriniz demektir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

اتَّقُوا اللَّهَ فِيمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ هُمْ إِخْوَانُكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَاطْعُمُوهُمْ مِمَّا تَأْكُلُونَ وَالْيَسْهُوهُمْ مِمَّا تَلْبَسُونَ وَلَا تَكْلِفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعِينُوهُمْ

“Eliniz altında olanlar hakkında Allah’tan korkun. Onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah onları eliniz altına vermiştir. O hâlde onlara yediğinizden yedin, giydiğinizden giydirin. Onları ezecek şeyleri onlara yüklemeyin, eğer yüklerseniz onlara yardım edin.” [Muslim] Yine Ebu Hurayra’dan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ عَبْدِي وَأَمَتِي كُلُّكُمْ عِبْدُ اللَّهِ وَكُلُّ نِسَائِكُمْ إِمَاءُ اللَّهِ وَلَكِنْ لِيَقُلْ غُلَامِي وَجَارِيَّتِي وَقَتَائِي وَقَتَائِي

“Sizden kimse, kulum/kölem, kadın kölem/kulum demesin. Hepiniz Allah’ın kullarısınız/kölelerisiniz, bütün kadınlarınız da Allah’ın köleleridir. Fakat hizmetçim, cariyem, uşağım, kadın hizmetçim desin...”

Şeriat, kölenin konumunu yükseltip onu hür kimseler gibi yapmıştır. Zira onun kanını, koruma altında kılmıştır. Köleyi öldüren hür kimse öldürülür. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ

“Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında üzerinize kısas yazıldı/farz kılındı.” [Bakara Suresi 178] Kısas, benzerliktir ve suç işleyenin aynıyla cezalandırılmasıdır. Dolayısıyla hem suçun cezasına hem de faile yaptığının aynısının yapılmasına kısas denir. [كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ] **“Size kısas yazıldı.”** demek, öldürülenler hakkında suçun cezası, katilin öldürülmesi şeklinde size farz kılındı, demektir. Bu ise geneldir. Erkeği, kadını, hür ve köleyi kapsar. Bunu, İbni Abbas kanalıyla rivayet edilen Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu sözü de teyit etmektedir:

الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ يَمَؤُهُمْ

“Müslümanların kanları birbirine denktir.” [İbni Mâce] Bu ise geneldir. Dolayısıyla hür kimse ve kölenin her birinin kanının korunmuş olması ve öldürülmesinin haram olması, hangisi olursa olsun katilin öldürülmesi hususunda eşit kılar. Buna binaen İslâm, kölenin canına hür kimsenin canı gibi aynı şekilde itibar edip kanını hür kimsenin kanı gibi korunmuş saymıştır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle demiştir:

مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلَنَاهُ

“Kim kölesini öldürürse onu öldürürüz.” [Ahmed Bin Hanbel, Ebu Davud, Semre Bin

Cendeb kanalıyla] Yine İslâm; köleye evlenme, boşanma, öğrenme, hür olsun köle olsun başkası hakkında şahitlik yapma hakkı vermiştir. İslâm, kadın kölenin sahibine, ondan cinsî tatminde bulunma hakkını verse de o kölenin konumunu yükseltip kölelikten kurtulmasına yol açmaktadır. Çünkü sahibinin kadın kölesinden cinsî tatminde bulunması, kocanın karısı ile cinsî tatminde bulunması gibidir. Bu ise kadın köleyi, hür eşin seviyesine yükseltir, ona sahibinin yanında bir seviye kazandırır. Ayrıca bu cinsî tatmin sonunda hamile kalış ve doğum, bu köle kadına, sahibinin ölümünden sonra zorunlu olarak kölelikten kurtulma fırsatı verir.

2- İslâm, köleyi azat etmeye teşvik etmiştir. Zira köle azat etmeyi, Alahu Teâlâ'nın yüce nimetine şükretmesi ve o zor geçidi geçmesi için insana yardımcı kılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ فَكُّ رَقَبَةٍ

“Ama o zor geçidi aşmaya girişmedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O zor geçit, bir köle azat etmektir...” [Beled Suresi 11-13]

Ayette geçen [الْإِقْتِحَامُ] kelimesi, zorluğu ve meşakkati geçmek ve aşmaktır. [الْعَقَبَةُ] kelimesi ise güçlüktür. Dolayısıyla salih amelleri, zorluk kılmış ve zorluktan ve nefisle mücadeleden dolayı salih amelleri yapmayı bu zorlukları aşmak saymıştır. Köleyi serbest bırakmak, onu kölelikten kurtarmaktır. Böylece Allahu Teâlâ, bu ayette köleleri azat etmeye teşvik etmiştir. Aynı şekilde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* de köleleri azat etmeye teşvik etmiştir. Şöyle demiştir:

أَيُّمَا رَجُلٍ أَعْتَقَ امْرَأً مُسْلِمًا اسْتَقْدَّ اللَّهُ بِكُلِّ غُضُو مِنْهُ غُضُوًا مِنَ النَّارِ

“Ne zaman ki bir adam, Müslüman bir köleyi kölelikten kurtarırsa Allahu Teâlâ da onun tüm organlarını cehennemden parçalamasından kurtarır.” [Buhari, Muslim] Böylelikle İslâm'ın köleleri azat etmeye teşvik ettiği ve bunun için büyük sevap verdiği açığa çıkmaktadır.

3- İslâm, köleleri azat etmeyi vacip kılan pratik hükümler koymuştur. Zira şeriat, azat etmeyi zorunlu kılan hükümler koymuştur.

İslâm, mahrem akrabasının mülkiyetine ait kölenin azat edilmesini, mülkün oluşmasıyla birlikte zorunlu kılmıştır. Mülkün sahibi ister razı olsun ister razı olmasın, ister azat etsin ister etmesin fark etmez. Satın alma ya da miras yoluyla mahrem akrabası olan bir köleye sahip olan her insana, onun mülkiyetine geçmesi ile birlikte hemen kölelikten kurtulmasını/serbest olmasını, azat etmesine gerek olmaksızın zorunlu kılmıştır.

Hasan'dan, o da Samra'dan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ مَلَكَ ذَا رَجَمٍ مَحْرَمٍ فَهُوَ حُرٌّ

“Kim mahrem bir akrabasına sahip olursa o, hürdür.” [Ebu Davud] Yine yakmak, bir organını kesmek, ifsat etmek veya çok acıtıcı şekilde vurması gibi köleye işkence etmeyi, kölenin azat edilmesini zorunlu kılan sebep kılmıştır. Eğer efendisi onu azat etmezse hâkim, efendisine rağmen onu azat eder. Zira Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle demiştir:

مَنْ أَلَمَ مَمْلُوكَهُ أَوْ ضَرَبَهُ فَكَفَّارَتُهُ أَنْ يُعْتِقَهُ

“Kim sahibi olduğu kölesini döverse ya da ona vurursa bunun kefareti, o köleyi azat etmesidir.” [Muslim, İbni Ömer kanalıyla]

Vurmaktan maksat, çok acı verici bir şiddetle vurmaktır. Çünkü efendinin kölesine terbiye için vurmasını caiz kılan hadisler geçmiştir.

İslâm, köle azat etmeyi, birçok günah için gerekli kefaret kılmıştır. Mesela kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse bunun kefareti, bir mümin köleyi azat etmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَّةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَّةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَمْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ

“Bir müminin bir mümini yanlışlıkla öldürmesi asla caiz değildir. Bir mümini yanlışlıkla öldürürse bir mümin köleyi azat etmesi ve öldürülenin ailesi bağışlamadıkça onlara diyet ödemesi gerekir. Eğer öldürülen, size düşman bir topluluktan ve mümin idiyse öldürenin bir mümin azat etmesi gerekir. Eğer aranızda anlaşma olan bir topluluktan ise ailesine diyet ödemesi ve bir mümin azat etmesi gerekir.” [Nisâ Suresi 92] Kim yeminini bozarsa, hatasının kefareti olan hususlardan biri, bir köle azat etmesidir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِالْأَلْعُ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ

“Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. (Bu tür yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti ailenize yedirdiğiniz orta yolusundan on fakiri doyurmak, onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir.” [Maide Suresi 89] Eşine, [أَنْتَ عَلَيَّ كَظْهَرٍ أُمِّي] **“Sen bana annemin sırtı gibisin!”** diyerek **“zihar”** edip sonra tekrar eşine dönen kimsenin kefareti, bir köle azat etmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا

“Karılarından zihar yoluyla bazılarını boşayıp sonra söylediklerinden geri dönenlerin, birbirlerine temastan önce bir köle azat etmeleri gerekir.” [Mücadele Suresi 3]

Kim Ramazan orucunu cima/cinsî münasebet yoluyla bozarsa bir köle azat etmesi gerekir. Ebu Hurayra’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَلَكْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَمَا أَهْلَكَ قَالَ وَقَعْتُ عَلَى أَمْرَاتِي فِي رَمَضَانَ قَالَ هَلْ تَجِدُ مَا تُعْتِقُ رَقَبَةً قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ تَجِدُ مَا تُطْعِمُ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ لَا قَالَ ثُمَّ جَلَسَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَقٍ فِيهِ ثَمَرٌ قَالَ تَصَدَّقْ بِهِذَا قَالَ فَهَلْ عَلَى أَفْقَرٍ مِنَّا فَمَا بَيْنَ لَا يَبْتَنِيهَا أَهْلُ بَيْتٍ أَحْوَجُ إِلَيْهِ مِنَّا فَضَحَكَ النَّبِيُّ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ وَقَالَ إِذْهَبْ فَأُطْعِمْهُ أَهْلَكَ

“Bir adam Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelip: Helak oldum ey Allah’ın Rasulü! dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de ona: Seni helak eden nedir? dedi. O da: Ramazan’da eşimle cinsî münasebette bulundum! dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Bir köle azat edebilir misin? dedi. Adam: Hayır, dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Art arda kesintisiz iki ay oruç tutabilir misin? dedi. Adam: Hayır, dedi. Sonra oturdu. Daha sonra Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ona bir sepet hurma getirdi ve ona verip: Bunu sadaka olarak dağıt, dedi. Adam: Benden daha fakir/muhtaç kimse var mı? Ona benim ev halkımdan daha muhtaç olan var mı? dedi. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, yan dişleri görülesiye kadar gülüp ona şöyle dedi: Haydi git ve onu ehline/ev halkına yedir.” [Muslim] Dolayısıyla Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in ilk emrettiği şey, köle azat etmek olmuştur. Onun bunu yapmaktan âciz olduğu açığa çıkmadıkça diğerlerine geçmemiştir. Bütün bu kefaretle ilgili hükümler, kefaretle yükümlü olana köle azat etmeyi zorunlu kılmaktadır.

İslâm bununla yetinmemiştir. Bilakis köleye kendisini kölelikten kurtarmak üzere çalışmak için bir yol göstermiştir. Aynı şekilde sahibine de kölenin ücretini telafi etme yolu göstermiştir. Bu konu mükatebe bahsinde izah edilir. İslâm buna teşvik etmiştir. Allahu Teâlâ, Kur’an’da bunu emretmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ بِمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ

“Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek isteyenlerin onlardan bir iyilik görürseniz bedel vermelerini kabul edin, onlara Allah’ın size verdiği maldan verin.” [Nur Suresi 33] Sahibi, kölesine “Bana şu

süre içerisinde şu kadar para verirsün!” diyerek mükatebe yaptığında, üzerinde mükatebe yaptığı parayı elde edinceye kadar efendinin kölesini söylediği malı kazanasıya kadar çalışması için serbest bırakması vacip olur. İstenilen parayı getirdiğinde onu azat etmesi de vacip olur. Onun bu mükatebeden cayması da doğru olmaz. Fakihler mükatebeyi şöyle tarif etmişlerdir: *“Kölesinin malı ile sahibinin onu derhal serbest bırakmasıdır. Mükatebe anlaşması sahih olduğunda, köle efendisinin elinden dışarı çıkar, ücreti ödediğinde ise efendisinin mülkiyetinden dışarı çıkar.”*

Bu hükümlerin hepsi de kölelerin azat edilmesi/kölelikten kurtulması içindir. Bu hükümler incelendiğinde şu yolun izlendiği dikkati çekmektedir:

a- Cazip kılma ve teşvik ile yönlendirme yolu

b- Allah’a karşı muttaki olmanın itmesi ile fert uygulamadığında devletin kuvvetle uyguladığı hükümler koyma yolu

Bunların hepsi, köle sahiplerinde köleleri azat etmeyi düşünme ve amel etmeye yol açacağı gibi kölelerde de kendilerini kölelikten kurtarmak için düşünme ve amel etmeye yol açmaktadır. Bu ise toplumda köleliliği sona erdirmeye doğru gidilmesini sağlar.

4- İslâm, köleyi azat etmeye teşvik etmek ve azat etmeyi zorunlu kılan hükümler ortaya çıkarmakla yetinmemiştir. Bilakis Müslümanlara ait beytü’l mâldan kölelerin azat edilmesi için özel bir bölüm ayırmıştır. Zira zekâtın harcandığı sekiz sınıftan biri de kölelerin azat edilmesi içindir. Al-lahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Zekâtlar, Allah’tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, onu toplayan memurlara, kalpleri imana ısındırılacaklara verilir. Kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların ve o yolda kalanların uğrunda sarf edilir. Allah bilendir, hakîmdir.” [Tevbe Suresi 60] Ayette geçen [وَفِي الرِّقَابِ] **“ve köleler hakkında”** sözü, kölelerin azat edilmesi demektir. İslâm bu bölüm için belirli bir miktar tayin etmemiştir. Devlete, zekât mallarından kölelerin azat edilmesi için bir miktar ayırması caizdir. Hatta zekâtın harcandığı diğer bölümlerden birine harcama zorunluluğu olmadığında, zekât mallarının tamamını kölelerin azat edilmesine ayırması da caizdir. Zira zekâtın sekiz sınıfa harcanması gerekmez. Bilakis Müslümanların halifesinin, uygun gördüğünde zekât mallarını bu sekiz sınıftan birine ayırması caizdir.

Köleleştirmenin Çözümü

İslâm geldiğinde, dünyada yürürlükte olan eski sistemlerde köleleştirmenin yolları çok idi. İflas eden borçlunun köleleştirilmesine hükmediliyordu. Zira borçlu, dara düşüp iflas edince alacaklının onu köleleştirme hakkı oluyordu. Bazı suçlar ve hataların işlenmesinde insanların köleleştirilmesine hükmediliyordu. Hür kimseye, kendisini köleleştirme hakkı veriliyordu. Zira o, aralarında anlaştıkları belirli bir zaman sonra azat etmesi şartı ile kendisini başkasına köle olarak satıyordu. Güçlü kabileler, zayıf kabilenin fertlerini köleleştirmeyi kendilerine bir hak görüyorlardı. Genel bir şekilde harpler ve savaşlar esirlerin köleleştirilmelerini gerektiriyordu. Bir ülke işgal edildiğinde halkının tamamının köleleştirilmesi yasal görülüyordu. Bazı ülkeler, sadece savaşta esir olarak ele geçirilen erkekler, kadınlar ve çocukların köleleştirilmesini yasal görüyordu. Dolayısıyla savaşta esir olarak ele geçirilen kimse köleleştirilince o yasal olarak köle sayılmaktaydı ve köle olduğu itiraf ettiriliyordu.

İslâm gelince köleleştirmenin meydana geldiği hâllere ilişkin köleleştirmeden başka birtakım şer’î hükümler koydu ve savaş hâlindeki durumunu açıkladı. İflas eden borçlu ile ilgili olarak borç verenin, borçlunun işi yoluna giresiye kadar beklemesini açıkladı. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ

“Eğer (borçlu) darda ise eli bollaşıncaya kadar bekleyin.” [Bakara Suresi 280] Suçların cezalarını, özellikle de cezası köleleştirmek olan hırsızlığın cezasını tafsilatlı bir şekilde açıkladı. Buna Allahu Teâlâ Kur’an’da şöyle işaret etmiştir:

قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وَجَدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ

“Dediler ki: Onun cezası, kayıp eşya kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır.” [Yusuf Suresi 75] İslâm onun cezasını yani hırsızlığın cezasını, elin kesilmesi olarak açıkladı. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءَ بِمَا كَسَبَا

“Yaptıklarına bir karşılık olarak hırsızlık yapan erkek ile hırsızlık yapan kadının ellerini kesin.” [Maide Suresi 38] Bu hüküm, köle ile efendisi arasında köleleştirme hakkında değil, kölelikten kurtarma hakkında anlaşma getirmiştir. Hür olan kimselerin köleleştirilmesini kesin olarak haram kıldı. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Allah *Azze ve Celle*’nin şöyle dediğini söylemiştir:

ثَلَاثَةٌ أَنَا حَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوَفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ

“Kıyamet günü şu üç kişinin hasmıyım: Benim (adım) ile söz verip sonra vefasızlık eden kişi, hür bir kimseyi köle olarak satıp bedelini yiyen kişi, bir kişiyi ücretle çalıştırıp ondan faydalandıktan sonra ücretini vermeyen kişi.” [Buhari] Dolayısıyla Allahu Teâlâ, hür kimseyi satana düşman olmaktadır.

Harp hâline gelince; İslâm o konuda ayrıntılı açıklama yapmış, esirlerin köleleştirilmesini kesin olarak yasaklamıştır. Hicretin ikinci senesinde esirlerle ilgili hükmü açıklamıştır ki o ya onları karşılıksız serbest bırakmak ya da bir mal veya Müslümanlardan veya zimmilerden onun dengi bir esir ile fidye karşılığı serbest bırakmaktır. Böylelikle esirlerin köleleştirilmesi engellenmiş olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْبَحْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَأَقَ فِإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

“Savaşta kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Sonunda onlara üstün geldiğinizde onları esir alın. Savaş sona erince, onları ya karşılıksız ya da fidye ile salıverin.” [Muhammed Suresi 4] Ayet ya karşılıksız ya da fidye ile salıvermek anlamında gayet açıktır. Bu manadan başka şekilde kesinlikle yorumlanmaz. Arap dili, esirlerle ilgili hükmü ya karşılıksız ya da fidye ile serbest bırakmaktan biri ile sınırlandırmayı gerektirmektedir. Çünkü [إِمَّا] “ya” edatı iki şey arasında serbest oluşu ve bu iki şeyle sınırlı oluşu ifade eder. Burada ayet, karşılıksız serbest bırakmak ile fidye ile serbest bırakmak arasında bırakarak ve hükmü bu ikisi ile sınırlandırarak gelmiştir. Sınırlandırmayı da [فِإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً] “**ya karşılıksız ya da fidye ile serbest bırakın**” derken seçenekli kılma ve o seçeneklerle sınırlı kılma edatı olan [إِمَّا] “ya” edatını ifade ederek yapmıştır. Burada bazı fakihlerde şüphe konusu olan bir soru ileri sürülebilir. Zira fakihler, bundan halifenin uygun gördüğünde esirleri köleleştirme hakkının olduğu görüşünü almışlardır. O soru ise şudur: “Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bu ayetin indirilmesinden sonra köleleştirme yapmıştır. Zira bu ayet, hicretten sonra Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile Kureys’in kâfirleri arasında savaşın başlaması esnasında indirilmiştir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ise Huneyn Savaşı’nda köleleştirme yapmıştır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in ameli Allahu Teâlâ’nın ayetleri için tefsir sayıldığı gibi, teşri kaynağı da sayılmaktadır. O hâlde Rasulullah Sal-

lAllahu Aleyhi ve Sellem, bu ayetin indirilmesinden sonra Huneyn Savaşı'nda köleleştirme yapmış olduğu hâlde bu ayet ile esirlerin köleleştirilmesi nasıl yasaklanır?" Buna cevap şudur: Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in ameli ve sözü, Kur'an ayetleri için ya bir mücmelin açıklaması ya mutlakın sınırlandırılması ya da bir genelin tahsisidir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in ameli ve sözü Kur'an için neshedici olmaz. Esirlerle ilgili o ayet, mücmel değildir ki açıklaması olsun, lafızları genellik ifade eden lafızlar değildir ki tahsis edilsin, mutlak değildir ki sınırlandırılsın. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bu ayetin indirilmesinden sonra köleleştirme yaptığı rivayeti sahih olduğunda bu ayeti nesheden olur ki bu caiz değildir. Buna ilaveten Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in esirleri köleleştirmiş olması, bu haber ile çelişen bir ahad haberdur. Ahad haber, ayetlerden ve hadislerden kati olan ile çeliştiğinde ahad haber dirayeten/anlam bakımından reddolunur. Buna binaen esirlerle ilgili bu ayetin indirilmesinden sonra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in esirleri köleleştirdiğine dair rivayetin bir itibarı olmaz. Ayrıca Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den hasıl olanın vakıası ise şöyledir: Huneyn Gazvesi'nde, müşriklerin savaşçıları beraberlerinde kadınları ve çocukları da savaş alanına getirmişlerdi. Bunu da sayılarını çok göstermek ve erkeklerini savaşa teşvik etmek için yapmışlardı. Müşriklerin savaşçılarını savaş alanında bozguna uğrattıklarında kadınlar ve çocuklar sebii oldular. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de onları Müslümanların savaşçıları arasında paylaştırdı. Bu sebiilerin durumu tekrar gözden geçirildiğinde, onların sebii hakkındaki iyi muamele ve sebii ehline lütfederek geri verilmesini Müslümanlardan istedikleri görülür. Bu da sebiyi köleleştirmenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Sebii ise sayıyı çok göstermek ve savaşçıları coşturmak için savaş meydanına savaşçılarla birlikte gelmiş olan kadınlar ve çocuklardır. Sebii olmayanlara gelince onlar, esir alınmaları esnasında savaşan erkeklerdir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* onlardan kimseyi kesinlikle köleleştirmedir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in savaşan erkeklerden esir olanları köleleştirdiğine dair rivayet sahih değildir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ne Araplardan ne Yahudilerden ne de Hristiyanlardan savaşan erkeklerden esir olanları hiçbir zaman köleleştirmedir. Esir kelimesi, kullanıldığında savaşan erkeğe hamledilir. Kadın ve çocuklar içinse esir değil, sebii denilir. Buradan da açığa çıkıyor ki İslâm, savaşan erkeklerden esir olanların köleleştirilmesini yasaklamış ve sebii hakkında ise onları köleleştirmesi ve serbest bırakması hususunda halifeyi serbest bırakmıştır. Onlar hakkında

fidye ile serbest bırakmak yoktur. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Huneyn sebiilerine yaptığı gibi yapılır. Zira o, onları köleleştirdi ve sonra da serbest bıraktı. Hayber sebiileri hakkında yaptığı gibi yapılır. Onlar hakkında da onları köleleştirmeyip hür kimseler olarak terk etti. Bu, kadınların ve çocukların savaşta orduya eşlik etmesi hâlinedir. Fakat evlerinde kaldıklarında onlara bir şey olmaz, ne esir olurlar ne de sebii olurlar. Halifenin, sebiileri köleleştirmesi meselesindeki işi, düşmanla muamele hususunda dış siyasetin gerektirdiği hususa göre şekillenir. Bundan maksat köleleştirmek değildir. Zira o sadece hakkında takdirin sadece halifeye terk edildiği harp muamelelerinden bir muameledir. Bu hususta halife, düşman ile ilgili konumun gerektirdiği ve kendisinin uygun gördüğü hususa göre amel eder.

Bundan açığa çıkıyor ki İslâm, köleleştirmeyi çözmüştür. Zira köleleştirmenin meydana geldiği bütün hâlleri yasaklamış ve sebii durumunda düşmanın tutumuna bağlı olarak halifeyi serbest bırakmıştır. Böylelikle köleleştirmeye son verilebilir. Özellikle de son asırlardan bugüne kadar modern savaşlarda olduğu gibi insanlar, artık savaşçıları coşturmak ve sayılarını çoğaltmak için kadınları ve çocukları orduyla birlikte savaş alanına çıkarmayı bıraktıklarında köleleştirmeye son verilebilir. Zira köleleştirmenin meydana geldiği bir tek hâl dahi kesinlikle kalmamaktadır. Böylelikle de İslâm köleleştirmeyi yasaklamış oluyor.

FERTLER ARASI İLİŞKİLER

Yukarıda açıklanan hükümler, İslâm Devleti ve onun diğer devletler, halklar ve ümmetlerle olan ilişkisi ile alakalı şer'î hükümlerden örneklerdir. Bazı hükümler diğer hükümlere örnek olarak açıklanmıştır ki böylece onlar vasıtasıyla Müslüman'a bu genel ilişkilerin üzerine kurulu olduğu esas ve o ilişkilerin sorunlarını çözen hükümlerin türü açığa çıkmış olsun. Yaşamlarında maslahatlar, fertlerin arasındaki ilişkiler üzerine kurulu olur. İslâm gelip fertler arasındaki bu ilişkileri, ferdî ilişkilere özel ve insan olması bakımından da insana ait genel şer'î hükümler ile çözmüştür.

İslâm, hükümlerini koyarken bunların tamamını belirli fertler için değil, insan için koyar. Fertler içerisindeki, örnek insan için hüküm koyar. Yine o, fertler için, bir cemaati oluşturan insanlardan bir topluluk olmaları itibarıyla insani vasıfları bakımından hüküm koyar. Fertler ve bu cemaat için ilişkilerden ve varlıkları ile toplumu oluşturan fertler arası ilişkilerden ihtiyaç duyulan hususla ilgili hüküm koyar. İnsandan maksat, Halit veya Muhammed olmasına bakılmaksızın insan cinsi olduğuna göre hüküm koyma fert için değil, insan için gelmiştir. Fertten maksat, Halit veya Muhammed olması bakımından belirli bir kişidir. İslâm, teşri yükümlülüklerin yapılmasında, fert olması itibarıyla kendisinden talep edilen ve böylece herhangi bir ferdin sorunlarının çözümü hedeflenen İslâm'dan gelen her hususa bağlanmakla, ferdi sorumlu kılmıştır. Zira hükümler her ne kadar insan için konulmuş olsa da kendisinden hükümlerin yükümlülüklerini yapması talep edilen, belirli bir ferttir yani Halit ve Muhammed'dir. Fakat bu; boyu, yeşilliği ve eti sevmemesi gibi hakkında başkasının kendisine ortak olmadığı ferdî özelliği itibarıyla değil, insanın fıtrattan gelen vasıflarının kendisinde tatbik edildiği bir insan olması itibarıyla dir. Bu ise insan olması itibarıyla ferdin fiillerinden açığa çıkan dinamik enerjinin tezahürlerinden bir görüntü olan hususlardandır. İslâm, genel ve özel yaşamlarda fertler arasındaki ilişkileri düzenlemek için hükümler getirmiştir. Yani insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek için hükümler getirdiği gibi, insanın devlet ile ve devletin diğer devletlerle ilişkilerini düzenlemek için hükümler getirmiştir. Yine cemaat olması bakımından cemaati tanzim için de hükümler getirmiştir. Bütün bunlar Mahmut, Halit ve Hasan olan belirli ferdin kendileriyle mükellef kılındığı hükümlerdir. Fakat o fert, insan olması bakımından mükellef olmaktadır.

Şer'î hükümlerin bütünlük içinde incelenmesi sonucunda İslâm'ın hükümler koyarken kişisel özellikleriyle ferdin maslahatını gözettiğini, fertler arasındaki ilişkileri bakımından değil de cemaat olması bakımından fertlerden oluşan bir cemaat itibarıyla ferdin içerisinde yaşadığı cemaatin maslahatını gözettiğini görürüz. Aralarındaki ilişkilerle ilgili hususlarda cemaat için hüküm koyarken ferdin maslahatını ve ferdin başkasıyla arasındaki ilişkilerle ilgili hususlarda fert için hüküm koyarken de cemaatin maslahatını gözetmektedir.

Bunun içindir ki beytül mâlın belirtilen gelirleri yetmediğinde devlete tebaanın işlerinin idaresi için Müslümanların malından alma hakkı verirken devleti ancak cihad ve açların doyurulması için mal almak gibi Allahu Teâlâ'nın cemaate farz kıldığı hususlarda sınırlandırdığını, bunu da ancak zenginlerin mallarının ihtiyaç fazlasından yani onların yiyecek, giyecek ve mesken gibi temel ihtiyaçlarından ve toplumda kabul edilmiş benzerlerinin ihtiyaçlarından marufa göre evlenmek, uzaktaki ihtiyaçlarını gidermek için bindikleri araba, hizmetçi vb. lüks ihtiyaçlarından arta kalandan almakla devleti sınırlandırdığını görürsünüz. Dolayısıyla cemaati korumaya yönelik bu teşride ferdin maslahatı gözetilmiştir. Yine şeriatın, ferdin bir ev yapmasına ya da bir bahçe dikmesine izin verirken insanlara yol hakkı vermesini ona zorunlu kılıp onun yol ya da kamu mülkiyetine tecavüz eden herhangi bir şekilde ziraat yapmasını, dikim yapmasını, bina yapmasını yasaklamış olduğunu görürsünüz. Ferde sahip olduğu şeyi ticari maksat ile dâru'l İslâm dışına satmasına izin verirken, ona silah satmasını ve düşmanın Müslümanlara karşı güçlü olmasını sağlayan hususları satmasını yasaklamıştır. Dolayısıyla ferde yönelik bu teşride cemaatin maslahatı gözetilmiştir.

Bineanaleyh fertler arası ilişkileri düzenleyen teşri/hüküm koyma her ne kadar ferdî ilişkiler için hüküm koyma olsa da aynı zamanda hem insan için hem cemaat için hem de toplum için yani bu cemaatin fertleri arasındaki ilişkiler için hüküm koyma oluşundan birbirinden kopuk, ayrı değildir.

Buna göre fertlerin ilişkileriyle alakalı şer'î hükümlerin örnekleri, her ne kadar fertlerin ilişkilerini çöze ve bunları yerine getiren belirli fertlere intibak etse de genel olarak insanoğlu için şer'î hükümlerdir. Mesela alışveriş hükümleri, İslâm Devleti'nin rayesi altında İslâm'ın hükümlerini tatbik eden fertler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine yönelik şer'î hükümlerdir. Zira bu hükümleri yerine getirenler belirli fertler olsalar da

insanoğlunun tüm fertlerine intibak eder. Mahmut ve Halit alışverişe koyulurlarken alışverişe girişmelerinden dolayı alışveriş hükümlerini uygulamakla muhatap olmaktadır. Alışverişe girişmeyen Salih ve Hasan bu hükümlerden sorumlu olmazlar. Zira alışveriş hükümleri, fertlerin tatbik etmeleri için konulmuştur. Fakat o fertlerin insan olmaları, bir cemaatte yaşıyor olmaları, sorun meydana geldiğinde o hükümleri tatbik ediyor olmaları ve o hükümlerle doğrudan ilgili olmaları itibarıyla o hükümler konulmuştur. Fert Müslüman ise ferdî amellerine İslâm'ın hükümlerini tatbik etmesi kaçınılmaz olduğuna göre koyulmak istediği her meselede şeriatın hükmünü bilmesi o fert üzerine farz-ı ayındır. Dolayısıyla fertlerin birbirleri ile olan ilişkileriyle alakalı hükümlerden örnekler sunulması, Müslümanların onları bilmeleri ve ihtiyaç duyduklarını öğrenmeleri amacıyla şer'î kitaplara başvurmaları için faydalıdır.

ALİŞVERİŞ

Lügatte satmak, mutlak mübadele demektir. Satmak, almanın zıddıdır. Satmak, almak olarak aynı şekilde almak da satmak olarak isimlendirilir. Dolayısıyla her biri diğerine ıtlak edilir. Bunlardan hangisinin kastedildiğini karine belirler. Şeran alışveriş, karşılıklı rıza yoluyla mülkiyet hakkını devretme ve devralma şeklinde bir malın bir mal ile mübadele edilmesidir. Alışveriş, Kitap ve Sünnet ile caiz kılınmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ

“Allah, alışverişini helal kıldı.” [Bakara Suresi 275]

وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ

“Alışveriş yaptığınızda şahit tutun.” [Bakara Suresi 282]

إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

“Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaret ile olması müstesna.” [Nisâ Suresi 29] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ise şöyle buyurmuştur:

الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا

“Alıcı ile satıcı birbirinden ayrılmadıkça muhayyerdirler (serbesttirler).” [Buhari]

وَرَوَى رِفَاعَةَ أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمُصَلَّى فَرَأَى النَّاسَ يَتَبَايَعُونَ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ التَّجَارِ فَاسْتَجَابُوا لِلرَّسُولِ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَفَعُوا أَعْنَاقَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ إِلَيْهِ فَقَالَ إِنَّ التَّجَارَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَارًا إِلَّا مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَبَرَّ وَصَدَّقَ

Rivayet edildi ki; Rifa'a, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile namaz kılma yerine gittiğinde insanların alışveriş yapmakta olduklarını gördü ve şöyle dedi: Ey tüccar topluluğu! Allah'ın Rasulü'ne icabet edin! Bunun üzerine onların kafalarını kaldırıp bakışlarını O'na yönelttiklerini, O'nun da şöyle dediğini rivayet etti: Muhakkak ki tüccarlar kıyamet günü facirler olarak dirileceklerdir. Sadece Allah'tan korkup iyilik yapan ve sadaka verenler hariç.” [Tirmizi]

Yine Ebu Saîd kanalıyla Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ

“Güvenilir dürüst tüccarlar, nebiler, sıddıklar ve şehitler ile beraberdir.” [Tirmizi] Alışverişte tarafların her birine icap ve kabule delalet eden bir lafızla ya da ahrazların/işitme engellilerin işareti gibi lafzın yerini tutan bir şeyle icap ve kabulün bulunması şarttır. Yazı da lafızdan sayılır.

Müşterinin ekmek, gazete, posta pulu vb. bir şeyi satın alması gibi bir malı alıp bedelini ödemesi şeklindeki pratik alışverişe gelince buna bakılır: Eğer mal, piyasada hakkında pazarlık yapılmayan fiyatı belirli bir mal ise o zaman amel icap ve kabule delalet eder ve bu, alışveriş sayılır. Fakihler, bunu “muataturun” (söz söylemeden yapılan) alışveriş olarak isimlendirmektedir. Fakat malın fiyatı piyasada belirlenmemiş ve pazarlığa gerek duyuluyorsa onda muatatur alışverişisi doğru olmaz. Çünkü amel, icap ve kabule delalet etmez. Zira ona anlaşmazlığın dâhil olması mümkündür. Bu ise muamelatta olması gereken hususa aykırıdır. Zira muamelatın anlaşmazlıkları önleyen bir biçimde olması gerekmektedir. Böylesi bir durumda muatatur alışveriş, icap ve kabule delalet eden ifadeden yoksun olmasından dolayı alışveriş sayılmaz. Bundan açığa çıkıyor ki icap ve kabul, alışverişin sıhhati için şart olduğuna göre alışverişin, icap ve kabule delalet eden bir lafız, işaret veya çekişme olmaksızın başkasına delalet etmeyen kesin delaletle bu ikisine delalet eden bir lafızla meydana gelmesi kaçınılmazdır.

Alışveriş; ölçülen, tartılan ve sayılan şeylerin haricinde akdin bitmesi ile gerçekleşir. Bunda alışverişin tamamlanması için teslim almak şart değildir. Dolayısıyla ölçülen, tartılan, sayılan bir şey olmayan ev, araba, hayvan vb. şeylerin alışverişisi gibi satılan şey, teslim alınmadan telef olursa onun tazmini satıcıya değil, müşteriye aittir. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle demiştir:

الْحَزَاجُ بِالضَّمَانِ

“Haraç (menfaat), damân (kefil) olana aittir.” [Ebu Davud] Bu alışverişin menfaati/kazancı müşteriye aittir. Dolayısıyla tazmini/zararı, karşılama yükümlülüğü de ona aittir. Zira müşteri bir hayvan satın alsa ve teslim almadan hayvan yavrulasa o hayvanın yavrusu müşteriye aittir, satıcıya değil. İbni Ömer’in rivayetine göre:

وَلَمَّا رَوَى ابْنُ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ عَلَى بَكْرِ لِعُمَرَ صَعْبٍ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْثِيهِ فَقَالَ عُمَرُ هُوَ لَكَ فَاشْتَرَاهُ ثُمَّ قَالَ هُوَ لَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ فَاصْنَعْ بِهِ مَا شِئْتَ

“İbni Ömer, Ömer’e ait bir genç deve üzerinde olmayı sıkıcı buluyordu. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Ömer’e: Onu bana sat, dedi. Ömer de: O senin ey Allah’ın Rasulü! dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de onu satın alıp: O senin ya İbni Ömer, onunla istediğini yap, dedi.” [Buhari] Bunda teslim almadan önce, alışveriş tasarrufu hasıl olmuştur. Bu ise müstesnadır. Çünkü bu ölçülmeyen, tar-

tilmayan ve sayılmayan bir maldır. Fakat alışveriş, ölçülen, tartılan ve sayılan bir şey üzerinde gerçekleştiğinde, satılan şey teslim alınmadan alışveriş tamamlanmaz. Dolayısıyla satılan mal teslim alınmadan önce telef olursa o, malı satanın malından tazmin edilir. Çünkü Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, teslim alınmadan önce yiyeceğin satılmasını yasakladı. Bu da Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinden dolayıdır:

مَنْ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ

“Kim bir yiyecek satın alırsa onu tamamen teslim almadan satmasın.” [Buhari] İbni Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

كُنَّا نَشْتَرِي الطَّعَامَ مِنَ الرُّكْبَانِ جُرَافًا فَتَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَبِيعَهُ حَتَّى نَنْقُلَهُ مِنْ مَكَانِهِ

“Biz seyyar satıcılardan rastgele yiyecek alıyorduk. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* o yiyeceği yerinden nakletmedikçe satmamızı bize nehyetti.” [Muslim] Bu hadis, satılan bu malın, satanın sorumluluğunda olduğuna delalet etmektedir. Müşterinin sorumluluğunda olsaydı onu satması ve teslim almasından sonrasında olduğu gibi onda tasarrufta bulunması ona caiz olurdu. Teslim almadan önce satılması yasaklanınca onda tasarruf yasaklanmış olur. Bunun manası onu sahiplenmesi gerçekleşmemiş demektir. Zira o satın alanın sorumluluğunda değil, satanın sorumluluğundadır. Her ne kadar yasaklama yiyecek hakkında geçmiş olsa da yiyecek ya ölçülmüş ya tartılmış ya da sayılmış olur. Dolayısıyla yasaklama hem ölçülen hem tartılan hem de sayılan yiyeceğe yönelik olmaktadır. Dolayısıyla yasak, ister yiyecek ister başkası olsun, teslim alınmadıkça her ölçülen, tartılan ve sayılanın satılmasını kapsamaktadır. Çünkü bazı hadislerde ölçü ve tartı belirtilmiş, bazılarında ticari mallar belirtilmiş, bazılarında eşya/şey belirtilmiştir. Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَكْتَالَهُ

“Kim bir yiyecek satın alırsa onu tartmadıkça satmasın.” [Muslim] Hakim Bin Hazzam'dan şu rivayette bulunulmuştur:

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَشْتَرِي بُيُوعًا فَمَا يَجِلُّ لِي مِنْهَا وَمَا يُحَرِّمُ عَلَيَّ قَالَ فَإِذَا اشْتَرَيْتَ بَيْعًا فَلَا تَبِيعُهُ حَتَّى تَقْبِضَهُ

“Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü ben alıp satıyorum, bu hususta bana helal ve haram olan nedir? Dedi ki: Bir şey satın aldığında onu teslim almadıkça satma.” [Ahmed Bin Hanbel] Zeyd Bin Sâbit'ten şu hadis rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ تُبَاعَ السِّلْعُ حَيْثُ تُتَبَاغَ حَتَّى يَحُوزَهَا التُّجَّارُ إِلَى رَحَالِهِمْ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, tüccarlar onları konaklama yerlerine götürmedikçe, ticari malların satıldıkları yerde satılmasını yasakladı.” [Ebu Davud] Yine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ اشْتَرَى طَعَامًا بِكَيْلٍ أَوْ وَزْنٍ فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَفْضِلَهُ

“Kim bir ölçü ya da tartı ile bir yiyecek satın alırsa onu teslim almadıkça satmasın.” [Ahmed Bin Hanbel] Bu hadislerin tamamı; ölçülen, tartılan ve sayılan eşyaya genel olarak delalet etmektedir. Bunun delili ise ölçül-meyen, tartılmayan ve sayılmayan şeylerin İbni Ömer hadisi ile istisna edilmesidir. Bu hadiste Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Ömer’den bir deve satın aldığı ve onu teslim almadan İbni Ömer’e hibe ettiği zikredilmiştir. Dolayısıyla ölçülen, tartılan ve sayılan şeylerin aksine onda teslim almak şart değildir. Zira şeran muteber olan teslim alma, eşyanın farklılığına göre değişiklik gösterir. Bu değişiklik her şey teslim alınışına göre olur. Eğer o şey, tartılan veya ölçülen bir şey ise teslim alınışı ölçü ve tartı ile olur. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

إِذَا بَعْتَ فِكْلًا وَإِذَا ابْتَعْتَ فَأَكْتَلْ

“Satıldığında tart, satın aldığında tarttır.” [Buhari] Osman RadiyAllahu Anh’tan da şu hadis rivayet edilmiştir:

كُنْتُ أَبْتَاغُ التَّمْرَ مِنْ بَطْنٍ مِنَ الْيَهُودِ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو قَيْنَقَاعَ فَأَبِيعُهُ بِرَبْحٍ فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ يَا غُثْمَانُ إِذَا اشْتَرَيْتَ فَأَكْتَلْ وَإِذَا بَعْتَ فِكْلْ

“Ben kendilerine Kaynukaoğulları denilen Yahudilerin içinden kuru hurma satın alıp onu kâr ile satıyordum. Bu Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e haber verildiğinde şöyle dedi: Ey Osman, satın aldığında tarttır, sattığında tart.” Satılan şey, dirhem ve dinar ise bunların teslim alınışı peşin olur. Satılan şey elbise ise bunun teslim alınışı nakille olur, hayvan ise onun teslim alınışı bir yerden yürütülmesidir. Satılan şey, ev ve arsa gibi taşınmayan ve nakledilmeyen bir şeyse onun teslim alınışı, satın alan ile satılan şeyin arasını boşaltmakla olur. Çünkü [قَبْضٌ] “teslim alma” kelimesi, ıstılahi manası olan bir lafızdır. Hakkında şer’î bir nass geçmediğinde toplumda kendisine delalet eden hususun vakıasına itibar edilir. Teslim alışı, bedelin ödenmesinden önce ve sonra olması caizdir. Çünkü teslim etmek sözleşmenin gereklerindendir. Teslim alma, fiyat ödenmeden de ödendikten sonra da caizdir. Çünkü teslim, akdin gerekliklerindendir. Akitten sonra ne zaman teslim etme hasıl olursa

akit yerini bulmuş olur. Bedelin teslim alınması da böyledir. Zira birinin teslim alınması diğerine bağlı değildir.

Kullara Haram Olan Her Şeyin Alışverişi Haramdır

Bazı şeyler vardır ki Allahu Teâlâ bunların yenilmesini haram kılmıştır, ölmüş hayvan eti gibi. Bazı şeylerin içilmesini haram kılmıştır, şarap gibi. Bazı şeylerin alınmasını haram kılmıştır, putlar gibi. Bazı şeylerin elde edilmesini haram kılmıştır, heykeller gibi. Bazı şeylerin yapılmasını haram kılmıştır, canlı resmi çizmek gibi. Bu şeylerin haram kılınması hakkında ayetler ve hadislerden şer'î nasslar gelmiştir. İster yenilmesini ister içilmesini isterse başka bir şeyini haram kılsın, haram kılınması hakkında şer'î bir nassın varit olduğu şeylerden Allahu Teâlâ'nın kullara haram kıldığı ne varsa bunların bedelleri haram olmasından dolayı alışverişi de haramdır. Câbir'den Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْأَصْنَامِ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّغْنُ وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَصْبَحُ بِهَا النَّاسُ فَقَالَ لَا هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ قَاتِلَ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلَوْهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ

“Allah ve Rasulü şarabın, ölü hayvanın, domuzun ve putların alış-verişini haram kıldı. Denildi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Ölü hayvanın iç yağına ne dersiniz? Zira onlar gemilere sürülmekte, onlarla deriler yağlanmakta, insanlar aydınlanmaktadır. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Hayır, o haramdır. Sonra da şöyle dedi: Allah Yahudileri kahretsin! Allah onlara iç yağını haram kılınca onlar, onu süsleyip sattılar ve bedelini yediler.” [Buhari] İbni Abbas'tan Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ ثَلَاثًا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْهِمُ الشُّحُومَ فَبَاعُوهَا، وَأَكَلُوا أَثْمَانَهَا وَإِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكَلَ شَيْءٌ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ ثَمَنَهُ

“Allah Yahudileri üç defa katletsin. Allah onlara iç yağını haram kıldı. Onlar, onu satıp bedelini yediler. Allah bir topluluğa bir şeyin yenilmesini haram kıldığında o şeyin bedelini de haram kılmıştır.” [Buhari]

Haram kılma hususundaki bu şer'î nass illetli değildir ve onu illetlendiren başka bir şer'î nass da yoktur. Bunun içindir ki illetli olmaksızın mutlak olarak kalır. Şöyle denilmez: *“Bunların haram kılınışındaki illet, mubah menfaatin olmayışıdır. Mubah bir menfaat olsaydı caiz olurdu.”* Böyle denilmez çünkü bu, illetlendirmenin yokluğu hususunda açık bir

nasıtır. Onun illeti olduğunun anlaşılmasına ihtimal yoktur. Bunun içindir ki ister bu şeyde mubah bir menfaat olsun ister olmasın fark etmez kullara haram kılınan şeyin alışverişi de haramdır. Bundan dolayı putların ve haçların alışverişi haram kılındı. İnsan ve hayvan gibi ruh taşıyan heykellerin alışverişi haram kılındı. Yine insan ve hayvan gibi ruh taşıyan elle çizilen resimlerin alışverişi de haram kılındı.

Sana Ait Olmayan Şeylerin Satılması Caiz Değildir

Sahiplenme/mülkiyet hakkı gerçekleşmedikçe malın alışverişi caiz değildir. Malın bu hâlde satılması hâlinde alışveriş batıl olur. Bu, şu iki duruma uyar:

1- Mala sahip olunmadan satılması

2- Malın, satın alınmasından sonra satılması. Fakat o malın, mülkiyet hakkının oluşmasının tamamlanması hususunda şart koşulan teslim alma olmadan önce satılması.

Alışveriş akdi ancak mülk üzerinde olur. Henüz sahiplenilmemiş veya satın alınmış ama teslim alınmadığı için henüz sahiplenilmesi gerçekleşmemiş bir şey üzerinde alışveriş akdi gerçekleşmez. Çünkü şeranın üzerinde akdin gerçekleşeceği bir mahal bulunmamaktadır. Zira Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, satıcıya sahip olmadığı şeyi satmasını yasaklamıştır. Hakim Bin Hazzam'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَأْتِينِي الرَّجُلُ يَسْأَلُنِي عَنِ الْبَيْعِ لَيْسَ عِنْدِي مَا أُبِيعُهُ ثُمَّ أُبِيعُهُ مِنَ السُّوقِ فَقَالَ لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ

“Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bir adam gelip satmakta olduğum şeyden yanımda olmayanı satmamı benden istedi. Sonra onu pazarda sattım. Bunun üzerine (Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem) dedi ki: Yanında olmayan şeyi satma.” [Ahmed Bin Hanbel] Amr Bin Şauyb'dan o da babasından o da dedesinden Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet edilmiştir:

لَا يَحِلُّ سَلَفٌ وَبَيْعٌ وَلَا شَرْطَانِ فِي بَيْعٍ وَلَا رِبْحٌ مَا لَمْ تَضْمَنْ وَلَا بَيْعٌ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ

“Alışveriş yaparken selef (paranın peşin malın sonradan verilmesi) helal olmaz. Alışverişte iki şart olmaz. Tazmin etmedikçe kazanç olmaz. Yanında olmayanın satışı olmaz.” [Ebu Davud] Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in [مَا لَيْسَ عِنْدَكَ] **“Yanında olmayan”** ifadesi genel olup buna “mülkünde olmayan”, “teslim etme gücünde olmayan” ve “sahiplenmenin gerçekleşmediği” manaları da dâhil olur. Bunu, sahiplenmenin

gerçekleşmesinde teslim almanın şart koşulduğu hususlardan teslim alınmayan şeyin alışverişini yasaklama hakkında geçen hadisler de teyit etmektedir. Zira bu hadisler, satın alınma işinin tamamlanması için teslim alınmasının gerektiği şeyi satın alan kişinin onu teslim almadıkça satmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Böylece onun hükmü, sahip olmadığı şeyin satılması hükmü olmaktadır. Bu da Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlından dolayıdır:

مَنْ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ

“Kim bir yiyecek satın alırsa teslim almadan satmasın.” [Buhari] Yine şu rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ أَنْ تُبَاعَ السِّلْعُ حَيْثُ تُبْتَاعُ حَتَّى يَخُوزََهَا التُّجَّارُ إِلَى رَحَالِهِمْ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, tüccarlar onları konaklama yerlerine götürmedikçe ticari malların satıldığı yerde satılmasını yasakladı.” [Ebu Davud] Yine şu rivayette bulunulmuştur:

أَنَّ النَّبِيَّ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ شِرَاءِ الصَّدَقَاتِ حَتَّى تُفْبَضَ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, teslim alınasıya kadar sadakaların satılmasını yasakladı.” [İbni Mâce] İbni Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَّا بَنَ أَسَدٍ إِنْ يَ قَدْ بَعَثْنَاكَ إِلَى أَهْلِ اللَّهِ وَأَهْلِ مَكَّةَ فَانْهَهُمْ عَنْ بَيْعِ مَا لَمْ يَفْبَضُوا

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Attâb Bin Useyd'i Mekke'ye gönderirken şöyle dedi: Ben seni Allah'ın ehline ve Mekke ehline gönderdim. Onlara teslim almadıkları şeyi satmalarını yasakladım.” [Beyhaki]

Bu hadisler, teslim alınmayan şeyin satılmasının yasaklanması hakkında açıktırlar. Bunun nedeni de teslim almanın gerekli olduğu hususta müşteri/satın alan onu teslim almadıkça o malda mülkiyet hakkının tamamlanmamış olmasıdır. Çünkü o malın sorumluluğu hâlen satıcısındadır.

Bundan da açığa çıkıyor ki alışverişin sıhhati için satıcının mala sahip olması ve malı sahiplenmesinin gerçekleşmiş olması şarttır. Fakat mala sahip olmamışsa veya sahip olmuş ama mülkiyet hakkı gerçekleşmemişse bu malı satması kesinlikle caiz olmaz. Bu, alışverişin tamamlanması için teslim almanın şart koşulduğu; sayılan, tartılan ve ölçülen şeylerden sahip olunup da teslim alınmayan şeyleri kapsar. Çünkü teslim alsın ya da almasın alışveriş akdinin icap ve kabulle gerçekleşmesi ile alışveriş gerçekleşmiş olur. Dolayısıyla satıcı, kendisi için mülkiyeti gerçekleşmiş olan

şeyi satmış olur. Alışverişin olmaması meselesi, teslim almak ve teslim almamakla alakalı değildir. Mesele sadece alışveriş mülkiyetiyle ve bu mülkiyetin onun için tamamlanmış olması ile alakalıdır. Ölçülmeyen, tartılmayan ve sayılmayan şeylerin teslim alınmadan alışverişinin caiz olmasına gelince bu, sahih hadis ile sabittir. İbni Ömer'den şu rivayette bulunmuştur:

أَنَّهُ كَانَ عَلَى بَكْرِ لِعُمَرَ صَغْبٍ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْنِيهِ فَقَالَ عُمَرُ هُوَ لَكَ فَاشْتَرَاهُ ثُمَّ قَالَ هُوَ لَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ فَاصْنَعْ بِهِ مَا شِئْتَ

“O (İbni Ömer) Ömer’e ait bir genç deve üzerinde olmayı sıkıcı buluyordu. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ömer’e: Onu bana sat, dedi. Ömer de: O senin ey Allah’ın Rasulü! dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de onu satın alıp: O senin ya İbni Ömer, onunla istediğini yap, dedi.” [Buhari] Bu, teslim almadan önce alışverişte hibe ile tasarrufta bulunmaktır. Bu da hem teslim almadan önce satılan malın mülkiyetinin tamamlandığına hem de satıcının onu sahiplenmesinin gerçekleşmesinden dolayı onu satmasının caiz olduğuna delalet etmektedir. Binaenaleyh mülkiyet hakkını tamamlamış satıcıya, sahip olduğu şeyi satması caiz olmaktadır. Sahip olmadığı veya hakkında mülkiyet hakkı tamamlanmamış olanı satması ise caiz değildir. Binaenaleyh küçük tüccarların mal hakkında müşteri ile pazarlık yapmaları, sonra bedel üzerinde müşteri ile anlaşmaları, o malı müşteriye satmaları, sonra da kendisine sattığı kimse için o malı satın almak maksadı ile başka bir tüccara gitmeleri, o malı getirip müşteriye teslim etmeleri caiz olmaz. Çünkü bu sahip olmadığı şeyi satmaktır. O tüccara maldan sorulduğunda mal yanında değildir ve o mala sahip de değildir. Fakat o malın pazarda başkasında mevcut olduğunu bilmektedir. Müşteriye o malın var olduğunu bildirerek yalan söylemektedir ve ona satmaktadır. Sonra da ona satmasından sonra malı satın almak için gitmektedir. İşte bu, henüz sahip olunmayan bir malın satılması olduğu için caiz değildir, haramdır.

Sebze ve hububat pazarındaki dükkânların sahiplerinin, mülkiyet hakkı tamamlanmadan önce sebze ve buğday satmaları da aynı şekildedir. Zira bazı tüccarlar, çiftçilerden sebze ya da buğday satın alıyorlar, onları teslim almadan satıyorlar. Bu ise caiz değildir. Çünkü bu, teslim almadan önce mülkiyet hakkının tamamlanmadığı yiyecek türündendir. Başka ülkelerden mal ithal eden ithalatçıların yaptığı da aynı şekildedir. Zira onların bazıları malı satın alıyorlar ve o malın ülkeye teslim edilmesini şart koşuyorlar. Sonra da o malı ülkeye ulaşmadan önce yani o mal hakkında

mülkiyet hakkı oluşmadan önce satıyorlar. Bu ise henüz sahiplenilmemiş bir malın satılması olduğu için haram bir alışveriştir.

Selem Satışı

Sahip olunmayan ve henüz sahiplenilmesi gerçekleşmemiş malın satılması haramdır. Çünkü bu hususta hadisler geçmiştir. Hadisler genel olarak gelmiş olup sahip olunmayan ve sahiplenilmesi gerçekleşmemiş her şeyi kapsar. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ

“Yanında olmayan şeyi satma.” [Ahmed Bin Hanbel] Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* Attâb Bin Useyd’e de şöyle demiştir:

إِنَّهُمْ عَنْ بَيْعِ مَا لَمْ يَقْبِضُوهُ

“Onlara teslim almadıkları şeyi satmayı yasakla.” Ancak bu genel deliller, selem satışının dışındaki hususlara tahsis edilmiştir. Selem satışına gelince: Şeriat onu yasaktan istisna etmiş ve caiz kılmıştır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَرْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

“Her kim bir şeyde selef muamelesi yaparsa ölçeği belli, ağırlığı belli ve belli bir zamana kadar olan bir selef muamelesi yapsın.” [Buhari] [السَّلَمُ] “selem”, iki fetha/üstünle kalıp ve mana bakımından [السَّلَفُ] “selef” demektir. Selem peşin ve belirli bir zaman sonra ödenecek, vasıfları belirli bir malın teslim edilmesidir. Yani bedeli, belirli bir süre sonra teslim alınacak olunan mal için önceden ödemektir. Selem, bir alışveriş türü olup “selem” ve “selef” lafzı ile alışveriş sözleşmesinin kendisi ile gerçekleştiği şeylerle gerçekleşir. Alışverişte muteber olan şartlar onda da muteber olur.

İnsanlar, selem ve selef muamelesinde bulunmuşlardır. Çünkü insanların özellikle de çiftçiler ve tüccarların buna ihtiyacı vardı. Zira ekin ve meyve sahipleri, bu ekinlerin ve meyvelerin gereksinim duyduğu işleri tamamlayabilmek için kendilerine ve bakmakla yükümlü oldukları kimselere harcama yapmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bazen paraya ihtiyaç duymakta ve bulamamaktalar. Dolayısıyla hasatlarını kaldırmadan önce malın kararlaştırılan vakitte müşteriye teslim edilmesi koşulu ile akit yerinde hemen teslim alacakları peşin fiyatla satmaktadırlar. Tüccarlar bazen belirledikleri bir zamana kadar yanında olmayan malları satıp malı, belirlenen vakit girdiğinde teslim etmek koşulu ile bedelini akit yerinde peşin olarak hemen almaktadırlar.

Selemin caiz oluşu Sünnet ile sabittir. İbni Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي التِّمَارِ السَّنَةَ وَالسَّنَتَيْنِ فَقَالَ مَنْ أَسْلَفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Medine’ye geldiğinde, Medineliler bir sene ve iki senenin meyvesi/ürünü hakkında selem alışverişi yapıyorlardı. Bunun üzerine (Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle dedi: Her kim bir şeyde selef muamelesi yaparsa ölçeği belli, ağırlığı belli ve belli bir zamana kadar olan bir selef muamelesi yapsın.” [Muslim] Abdurrahman Bin Ebezî ve Abdullah Bin Ebu Evfa’dan şöyle dedikleri rivayet edilmiştir:

كُنَّا نُصِيبُ الْمَعَانِمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ يَأْتِينَا أَنْبَاطٌ مِنْ أَنْبَاطِ الشَّامِ فَنُسَلِّفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى قَالَ قُلْتُ أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ أَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ زَرْعٌ قَالَا مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ

“Biz Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile ganimetlerden pay alıyorduk. Bize Şam nebatından birtakım nebat geliyordu. Biz onlarla buğday, arpa ve kuru üzüm hakkında belirli bir zamana kadar selef/peşin ödeme yapıyorduk. Dedi ki: Dedim ki: Onların bir ekimi var mıydı, yoksa yok muydu? O ikisi dedi ki: Biz onun hakkında onlara sor-muyorduk.” [Buhari] Bir rivayette ise şöyle geçmiştir:

إِنَّا كُنَّا نُسَلِّفُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَغَمَرَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالتَّمْرِ وَالزَّبِيبِ إِلَى قَوْمٍ مَا هُوَ عَنْهُمْ

“Biz Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ebu Bekir ve Ömer RadıyAllahu Anhumâ zamanında buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm hakkında yanlarında olmadığı hâlde selef/peşin ödeme yapıyorduk.”

[Ebu Davud] Bu hadislerin hepsi, selemin caiz olduğuna dair birer açık delildir. Haklarında selemin caiz olduğu ve caiz olmadığı şeylere gelince bu, hadis ve icmada açık bir husustur. Şöyle ki: Selem, sahip olunmayan ve sahiplenilmesi gerçekleşmeyen şeyin satılmasıdır. Bunların ikisi de yasaklanmıştır. Selem, bu ikisinden nass ile istisna edilmiştir. Yasak ondan başkasına tahsis edilmiştir. Onun için hakkında selemin sahih olduğu şeyin nassla belirlenmiş olması zorunludur. Nasslara başvurulduğunda, selemin tartılan, ölçülen ve sayılan her şeyde caiz olduğunu görürüz. Selemin ölçülen ve tartılan şeylerde caiz olmasına gelince İbni Abbas hadisi ile Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği sabit olmuştur:

قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي التِّمَارِ السَّنَةَ وَالسَّنَتَيْنِ فَقَالَ مَنْ أَسْلَفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Medine’ye geldiğinde, Medineliler bir sene ve iki senenin meyvesi/ürünü hakkında selem alışverişi yapıyorlardı. Bunun üzerine (Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle dedi: Her kim bir şeyde selef muamelesi yaparsa ölçeği belli, ağırlığı belli ve belli bir zamana kadar olan bir selef muamelesi yapsın.” [Muslim] Yine İbni Abbas’ın başka bir rivayetinde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كُلِّ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

“Kim bir şeyde selef/selem yaparsa belirli bir tartıda, belirli bir ölçüde, belirli bir zamana kadar yapsın.” [Buhari] Bu da hakkında selem yapılan malın tartılan ve ölçülen mal olduğuna delalet etmektedir. Selemin sayılan her şeyde caiz olmasına gelince Sahabe Radiyallahu Anhum yiyeceklerde selemin caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Bu icmayı İbni Munzir nakletmiştir.

حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ أَوْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْمَجَالِدِ قَالَ اخْتَلَفَتْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ وَأَبُو بَرْدَةَ فِي السَّلَفِ فَبِعَثُونِي إِلَى ابْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّا كُنَّا نُسَلِّفُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ

“Dedi ki: Şi’be bize anlattı, o da dedi ki: Bana Muhammed ya da Abdullah Bin Şidâd Bin el-Hâd ve Ebu Burde selef hakkında ihtilafa düştüler. Bunun üzerine beni İbni Ebu Evfâ’ya gönderdiler. Ona bu hususu sordum. Dedi ki: Biz Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ebu Bekir ve Ömer Radiyallahu Anhumâ zamanında buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmada selef/selem yapıyorduk.” [Buhari] Bu, selemin yiyeceklerde caiz olduğuna delalet etmektedir. Yiyecek ise ya tartılmış ya ölçülmüş ya da sayılmış şekilde olur. Böylece bir şeyin teslim alınması, teslim almaya ihtiyaç duyulan husustan olmasına bağlı olduğu gibi ve yine riba-i fadlın, ölçü, tartı ya da sayı fazla olunca faiz olmasından dolayı bu husustaki fazlalığa bağlı olmasındaki gibi hüküm yiyeceğin kendisi ile ölçüldüğü tartmaya, ölçmeye ve saymaya bağlı olur. Hadiste ölçülen ve tartılan şeylerde selemin caiz olduğu belirtilmiş ve sayılan şeyler zikredilmemiştir. Yiyeceklerde selemin caiz olduğu üzerinde icmanın olması da sayılan şeyleri seleme dâhil etmiştir.

Ancak selem yapılan şeylerin sıfatlarının tam olarak belirtilmiş olması kaçınılmazdır. Mesela Havran buğdayı, Burni hurması, Mısır pamuğu, Hint ipeği, Türk inciri gibi. Yine tartı ya da ölçünün de tam olarak belirlenmiş olması kaçınılmazdır. Mesela Şam sa’sı, Irak ratlı, kilo ve litre gibi. Yani ölçü ve tartının vasfı belli olması kaçınılmazdır.

Aynı şekilde hem selem yapılan malın cinsinin hem de tartılan ve ölçülen malın cinsinin bilinmesi gerekir. Yine alışverişin bir süre için olması ve o sürenin belli olması gerekir. Selemin hemen olması doğru olmaz. Bilakis sürenin şart koşulması zorunludur. Bu da Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinden dolayıdır:

مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

“Her kim bir şeyde selef muamelesi yaparsa ölçeği belli, ağırlığı belli ve belli bir zamana kadar olan bir selef muamelesi yapsın.” Bu da sürenin, selemin sıhhati için şart olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca alışveriş, hemen olup belirli bir süre tayin edilmemişse, selef/selem olarak isimlendirilmez. Çünkü onu selef/selem yapan iki bedelin/mal ve paranın birinin önceden verilmesi, diğer bedelin sonraya bırakılmasıdır. Sürenin belli olması kaçınılmazdır. Bu da Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinden olaydır: [إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ] **“Belirli bir süreye kadar.”** Sürenin belirlenmesi ise ancak farklılaşmayan bir zaman için olur. Mesela bir aya, bir yıla, altı aya kadar veya içerisinde çok fazla farklılığın olmadığı bir şekilde filanca tarihe kadar gibi; Kurban Bayramı'na ve Ramazan'a kadar, Hristiyanların paskalya yortusuna kadar, onların oruçlarına kadar selem yapılması da sahih olur. Çünkü bu tarihler bilinmektedir, değişmezler. Küçük ihtilaflar muaf tutulmuştur. Her belirli süreye kadar selem yapmak sahihtir. Belirlenen sürenin kısa ya da uzun olması fark etmez. Ancak ecel/belirli süre kelimesi, bir manası olan lafızdır. Toplumun, üzerinde ittifak ettiği manaya göre amel edilir. Eğer toplum bu hususta bir saate bir mühlet/ecel olarak itibar etmiyor da o süre içinde yapılan alışverişe peşin alışveriş gözüyle bakıyorsa bir saat ecel/mühlet sayılmaz. Eğer bir saat bir mühlet olarak kabul ediliyorsa o zaman saat de bir senenin mühlet sayılması gibi mühlet sayılır.

Aynı şekilde fiyatın da belli olması kaçınılmazdır. Bu da Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinden dolayıdır:

فَلْيُسَلَفَ فِي ثَمَنِ مَعْلُومٍ

“Belli bir fiyatta selef/selem yapsın.” Fiyat/bedel, akit yerinde hemen peşin olarak ödenmedikçe ve teslim alınmadıkça alışveriş caiz olmaz. Alışveriş yapanlar, bedelin tamamını teslim almadan önce ayrılırlarsa alışveriş anlaşmasının tamamı batıl olur. Çünkü Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisi ile bize hitapta bulunduğu Arap dilinde selef, bir şey için bir şey vermektir. Yani daha sonra alacağı bir mal hakkında, önceden/peşin olarak bir mal ödemesidir. Kim önceden ödenmesi

gerekeni ödemezse selef/selem yapmış olmaz. Sadece önceden ödeyeceğine dair vaatle bulunmuş olur. Az olsun çok olsun fiyatın/bedelin bir kısmını ödemişse bedelden teslim alınan hakkında selem sahih olur, teslim alınmayan hakkında iptal olur. Zira satıcının müşteriden bedeli teslim alması, selem sikkatının şartıdır fakat alışveriş esnasında satılan malın varlığı şart değildir. Zira selem, selem akdinin yapıldığı esnada mevcut olan ve olmayan şeyde, yanında karşılığı olan kimse ile yapılması caizdir. Çünkü Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* Medine'ye geldiğinde onlar bir senelik ve iki senelik ürün üzerine selem yapıyorlardı. Meyvenin/ürünün bu süre boyunca kalmadığı bilinen bir husustur. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, onları bu iki sene ve bir sene hususunda nehyetmedi. Bilakis onları bu hususta onayladı. Binaenaleyh ister mevcut olsun ister mevcut olmasın, ecel/mühlet olarak itibar edilen belirli bir süre sonra teslim edilen bir malın bedelinin ödenmesi caiz olur.

Ancak fiyatta/bedelde gabn-ı fahiş olmaması şarttır. Bilakis fiyatın alışveriş akdi yapılırken pazarda/piyasada o belirlenen süre için benzerindeki fiyata göre olması, malın teslim esnasındaki fiyata göre olmaması gerekir. Çünkü selem, bir alışveriştir. Gabn-ı fahiş ise bütün alışverişlerde haramdır. Buna selem de dâhildir. Dolayısıyla bir malın, peşin olarak teslim alınıp fiyatın/bedelin dolandırıcılıkla ertelenerek ödenmesi şeklinde alışverişi caiz olmadığı gibi, aynı şekilde bir malın teslim alınması erteletilip bedelinin gabn-ı fahiş ile peşin olarak ödenmesi şeklinde alışveriş de caiz değildir. Gabn-ı fahiş alışverişte haramdır. Selemde, gabn-ı fahiş olduğu açığa çıktığında, selem hükümü alışverişte gabn-ı fahişin hükümü gibi olur. O hüküm de gabn-ı fahişe maruz kalan kimse ister alışverişi fesheder, isterse devam ettirir. O malın gerçek değeri ile satıldığı değeri arasındaki farkı alamaz. Ancak bu serbestlik, şu iki şart ile sabit olur: Akit vaktinde bilginin olmaması/bilmiyor olması ve fahiş fazlalık ya da noksanlığın benzerleri ile insanların birbirlerini kandırmamış olması. Gabn-ı fahiş, tüccarların takdiri ile belirlenir. Dolayısıyla onların gabn-ı fahiş saydıkları gabn-ı fahiş olur ve saymadıkları gabn-ı fahiş olmaz.

Dalındayken Meyvenin Satışı

İnsanların yapmayı alışkanlık edindikleri muamelelerden biri de ağacındaki meyvenin kefaletidir. Turunçgil meyvelerin kefaleti, zeytin kefaleti, acur/salatalık kefaleti, üzüm kefaleti, hurma kefaleti vb. İnsanlardan kimileri, zeytin bağlarına/bahçesine iki veya üç veya daha fazla seneliğine

kefil olmaktadır. O bağı/bahçeyi her sene özenle sürmektedir, bakmaktadır ve meyvesini yemektir. Bu kefaletin bir seneden fazla olmasının sebeplerinden biri, mesela zeytin, her sene iyi meyve vermez, bilakis genellikle bir sene iyi meyve verir, bir sene az meyve verir. Zira bir sene dal sürer, diğer sene ise meyve verir. İyi meyve vermesi, sürmek, budamak, gübre vermek gibi gerekli bakımın yapılmasına bağlıdır. Dolayısıyla o bağa/bahçeye kefalet veren kimse, kefaleti birden çok sene verir. Ta ki iyi ve çok meyve alabilmesi için yeterli bakım ve hizmet yapabilsin. Zeytinde gerçekleşen bu husus, limonda ve diğer benzer ağaçlarda da gerçekleşmektedir. Bazı insanlar da acura/salatalığa bir seneliğine kefalet vermeleri gibi limona, zeytine, üzüme de bir seneliğine kefalet vermektedirler. Meyvenin kefaleti az ya da çok, iyi ya da kötü olmasına bakılmaksızın ağaçta bulunan meyvelerin takdiri ile belirlenir. Kefalet vermek meyveyi satın almak bakımından, ağacı satın almaksızın ağaçta olana olur ya da iki veya üç sene veya daha fazla sene ağacın meyvesini satın almak şeklinde olur. İki ya da daha fazla seneliğine ağaca kefalet vermeye gelince bu, mevcut olmayan bir meyvenin satışısıdır. Çünkü henüz mevcut değildir. Olmayan bir şeyi satmak ise caiz değildir. Bu, meçhulün satışına girer; meçhulün satışısı ise haramdır. Çünkü Ebu Hurayra'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْخَصَاةِ وَعَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, çakıl taşı satışını ve ğarar/meçhulün satışını yasakladı.” [Muslim] Ğarar satışısı, meçhulün/bilinmeyen satışısıdır. Yine İbni Mesud'dan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَشْتَرُوا السَّمَكَ فِي الْمَاءِ فَإِنَّهُ غَرَرٌ

“Sudaki balığı satın almayın. Zira o ğarardır.”

Dolayısıyla ğarar çeşitlerinden bir çeşit olmasından dolayı ağacın meyvesinin iki seneliğine satışısı caiz olmaz. Ayrıca iki, üç veya daha fazla seneliğine ağacın meyvesinin satılması yanında olmayan bir şeyin satışısıdır ve bu da caiz değildir. Üstelik ağacın meyvesinin iki, üç veya daha fazla seneliğine satılması olan bu tür bir satış, nehyedilen selem, dolayısıyla caiz olmaz. Zira caiz olan selem, miktarı belirlenmemiş meyvenin satışısıdır. Bu ise belirli bir ağacın meyvesinin satışısıdır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, belirli bir ağacın varolmayan meyvesinin satışında selemi yasaklamıştır. Zira Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Medine'ye geldiğinde oranın halkı, hurma ağaçlarının meyvelerinde selem yapıyorlardı.

Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bunu onlara yasakladı. Buna göre zeytin ve limon için iki ya da üç sene müddetle ağacın meyvesini satmak hususunda kefalet vermek haramdır. Bu, yasaklandığına dair açık şekilde şer'î hükmün varit olduğu satışlardır.

Meyvesi açığa çıkmış bir ağacın meyvesine, acura/salatalığa vb. kefalet vermeye gelince bu, ağaç üzerindeki mevcut bir meyvenin satışlarıdır. Dolayısıyla yanında olmayanın satışına girmez. Çünkü satıcının yanında mevcuttur. Henüz varolmayan hurma ağacının meyvelerinde selem yapmaya da dâhil olmaz. Çünkü bu, peşin bir satıştır ve selem değildir. Bunun içindir ki hükmü iki, üç veya daha fazla seneliğine kefalet vermenin hükümünden farklı olmaktadır. Bu kefalet vermek yani dalda mevcut olan meyvenin dalındayken satılması hakkındaki şer'î hüküm hakkında ayrıntılı açıklama şöyledir: Meyveye bakılır; eğer olgunlaşmaya başlamışsa yani yenilecek hâle gelmişse bu durumda meyvenin kefaleti yani satılması caiz olur. Yok eğer meyve, yenmeyecek gibi henüz olgunlaşmaya başlamamışsa satışı caiz olmaz. Çünkü Cabir *RadiyAllahu Anh'tan* şöyle dediği rivayet edilmiştir:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَطِيبَ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, tatlanıncaya kadar meyvenin satışını yasakladı.” [Muslim] Yine ondan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... وَعَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَبْدُو صَلَاحُهُ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, olgunlaşmaya başlayıncaya kadar meyvenin satılmasını yasakladı.” Yine ondan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَنْ تُبَاعَ الثَّمَرَةُ حَتَّى تُشَقَّحَ قِيلَ وَمَا تُشَقَّحُ قَالَ تَحْمَارُ وَتَصْفَارُ وَيُؤْكَلُ مِنْهَا

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, olgunlaşmaya yüz tutuncaya kadar meyvenin satışını yasakladı. Olgunlaşmaya yüz tutmak nedir? denildi. Dedi ki: Kızarması, sararması ve ondan yenilmesidir.” [Buhari] Enes Bin Malik'ten, o da Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den şunu rivayet etmiştir:

أَنَّهُ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ حَتَّى يَبْدُو صَلَاحُهَا وَعَنْ النَّخْلِ حَتَّى يَرْهُو قِيلَ وَمَا يَرْهُو قَالَ يَحْمَارُ أَوْ يَصْفَارُ

“O (Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem), olgunlaşmaya başlayıncaya kadar meyvenin satılmasını ve serpilesiye kadar hurmanın satışını

yasakladı. Serpilmek nedir? denildi. Dedi ki: Kızarması ya da sararmasıdır.” [Buhari] Yine ondan şunu rivayet edilmiştir:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَارِ حَتَّى تَزْهَى قَلِيلَ لَهْ وَمَا تَزْهَى قَالَ حَتَّى تَحْمَرَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَأَيْتَ إِذَا مَنَعَ اللَّهُ الثَّمَرَ بِمَ يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَالَ أَخِيهِ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, serpilesiye kadar meyvenin satışını yasakladı. Denildi ki: Serpilmesi nedir? Dedi ki: Kızarıya kadar. Sonra Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Birinizin kardeşinin malını almasından dolayı Allah'ın meyveyi yasaklamasına ne dersin?” Abdullah Bin Ömer'den şu rivayette bulunulmuştur:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَارِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهَا نَهَى الْبَائِعَ وَالْمُبْتَاعَ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, olgunlaşmaya başlayana kadar meyve satışını yasakladı. Satıcıyı da alıcıyı da yasakladı.” [Buhari] diğer bir rivayette şu lafızla geçti:

نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّخْلِ حَتَّى يَزْهُوَ وَعَنِ السُّتْبِلِ حَتَّى يَبْيَضَّ وَيَأْمَنَ الْعَاهَةُ

“Serpilesiye kadar hurma satışını, beyazlaşmasıya ve afetten emin olasıya kadar başak satışını yasakladı.” [Muslim] Bu hadislerin tamamı olgunlaşmadan önce meyve satışının yasaklandığı hususunda gayet açıktır. Bu hadislerin mantuku/sözden/söylenenden anlaşılan mana ile olgunlaşmaya başlamadan önce meyve satışının caiz olmadığına delil getirilir. Bu hadislerin mefhumu/doğrudan lafzın kapsamında olmayıp onun işaret ettiği veya ona dayanılarak elde edilen mana ile de olgunlaşmaya başlayınca meyve satışının caiz olduğuna delil getirilir. Buna göre limon, zeytin, hurma vb. meyvesi açığa çıkmış ağaca kefalet verilmesi, yenmeye başlandığında caizdir, başlanmadığında caiz değildir.

Meyvede olgunlaşmanın belirtisi, tadına bakılmasıdır. Bu hususta yukarıda geçen hadislerden anlaşılan budur. Zira olgunlaşmaya başlamadan önce meyvenin satışının yasaklanması hakkındaki hadisler dikkatle incelendiğinde bunlar hakkında birkaç açıklama olduğunu görürüz. Zira Cabir hadisinde [حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهَا] **“olgunlaşmaya başlayıncaya kadar”** ve [حَتَّى يَطِيبَ] **“tatlanıncaya kadar”** ifadeleri geçmiştir. Enes hadisinde ise şöyle geçmektedir:

نَهَى عَنْ بَيْعِ الْعَنْبِ حَتَّى يَسْوَدَّ وَعَنْ بَيْعِ الْحَبِّ حَتَّى يَشْتَدَّ

“Siyahlaşıncaya kadar üzümü satmaktan ve sertleşinceye kadar hububatı satmaktan nehyetti.” [Ebu Davud] Cabir'e ait başka bir hadiste ise şöyle geçmiştir: [حَتَّى تُشَفَّحَ] **“olgunlaşmaya yüz tutuncaya kadar.”** İbni Abbas hadisinde ise [حَتَّى يُطْعِمَ] **“yenene kadar”** tabiri geçmektedir. Buna

göre bu hadislerin tamamı bir tek mana üzerinde birbirini desteklemektedir ki o da **“yenmeye başlayıncaya kadar”** anlamıdır. Meyvenin vakiasına bakıldığında görülür ki meyvelerin yenmeye başlanması meyvesine göre değişir. Bir kısmı incir, üzüm, hurma, armut vb. gibi renginin görülür bir şekilde değişmesiyle yenmeye başlanır. Zira bu olgunlaşmaya delalet eder. Bir kısmı karpuz gibi olgunlaşma yakından incelemekle veya bilenler tarafından kendisine bakılmasıyla açığa çıkar. Çünkü renginin değişmesi ile olgunlaşmayı idrak etmek zordur. Bazılarının yenmesine, salatalık, acur vb. gibi çiçeğin meyveye dönüşmesi ile başlar. Buna göre meyvelerde olgunlaşmanın başlamasından maksat, yenecek kıvama gelmesidir. Buna İbni Abbas hadisi delalet etmektedir.

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ التَّخْلِ حَتَّى يَأْكُلَ مِنْهُ أَوْ يُؤْكَلَ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kendisinden yenilesiye veya yeninceye kadar hurmanın satılmasını yasakladı.” Üzerinde ittifak edilen ve [حَتَّى يَطِيبَ] **“tatlanıncaya kadar”** ifadesinin geçtiği Cabir rivayeti de buna delalet etmektedir. Bundan da salatalık, acur vb. ürünlerin satışının caiz olduğu yani sadece meyve vermeye başlamasıyla; sadece çiçeğin salatalığa dönüşmeye başlamasıyla salatalığa kefalet verilmesinin caiz oluşu açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla meyve çiçek iken ve çiçek açmadan önce satılabilir. Meyve bu hâliyle yani onda bir şeyin varlığının oluşmaya başlamasıyla birlikte henüz yok iken satılır. Bu mevcut olmamanın/meçhulün satışı babından/konusundan değildir. Çünkü onların meyveleri ardı ardına gelir, bir kerede var olmazlar. Dolayısıyla acurun/salatalığın meyvesinin tamamı bütün dönemlerinde/mevsimlerde var olanı henüz var olmayanı ile birlikte satılır. Zira hurma gibi kızarmasıyla, üzüm gibi siyahlaşmasıyla ya da armut gibi rengin değişmesiyle meyvenin olgunlaşmaya başlaması ile bir kısmının ortaya çıkması ve diğer kısmının bunların peşi sıra çiçek vererek meyve vermesi gibi olgunlaşmaya başlaması arasında fark yoktur. Ancak çiçeğin meyveye dönüşmeye başlamasına itibar edilmeyen karpuz gibi meyvelerde bu satış caiz olmaz. Dolayısıyla bademin çiçek iken satılması caiz olmaz, incirin olgunlaşması belli olmadan yeşil iken satılması caiz olmaz. Satılmasından maksat, o ağaçtayken satılmasıdır. Yani ağaca kefalet verilmesidir. Çünkü ağaçtayken meyvenin satışı, olgunlaşmaya başlaması yani meyvenin olgunlaşmaya başladığını gösteren şeyin açığa çıkması ile sınırlıdır.

Meyvenin olgunlaşmaya başlamasından maksat, her meyvenin olgunlaşmaya başlaması değildir. Zira bu imkânsızdır. Çünkü meyve tane tane

ve salkım salkım olgunlaşır, sonra da art arda diğerleri olgunlaşır. Bundan maksat, tüm bostanın eşit şekile olgunlaşmaya başlaması olmadığı gibi tüm bostanın olgunlaşması da değildir. Bilakis meyvenin olgunlaşmaya başlamasından maksat, zeytin gibi çeşitleri olgunlaşmada farklılık göstermiyorlarsa meyvenin cinsinin olgunlaşmaya başlaması veya incir ve üzüm gibi çeşitleri olgunlaşmada farklılık gösteriyorsa çeşidinin olgunlaşmaya başlamasıdır. Mesela bir bahçedeki hurma ağacı meyvelerinin bir kısmı olgunlaşmaya başladığında bütün bahçelerdeki bütün hurma ağaçlarının meyvesinin satışı caiz olur. Bazı ağaçlardaki bir elma türü olgunlaşmaya başladığında bütün bahçelerdeki o elma türünün satılması caiz olur. Bir bahçede birtakım ağaçlardaki zeytinler olgunlaşmaya başladığında bütün bahçedeki zeytinlere kefalet verilmesi caiz olur. Çünkü hadiste şöyle denmektedir:

نَهَى عَنْ بَيْعِ التَّخْلِ حَتَّى يَرْهُوَ وَ عَنِ السُّنْبُلِ حَتَّى يَبْيُضَّ وَيَأْمَنَ الْعَاهَةُ

“Serpilesiye kadar hurmanın ve beyazlaşmasıya ve afetten emin olmasıya kadar başağın satılmasını yasakladı.”

نَهَى عَنْ بَيْعِ الْعِنَبِ حَتَّى يَسْوَدَّ وَ عَنِ الْخَبِّ حَتَّى يَشْتَدَّ

“Siyahlaşınca kadar üzümün, sertleşmesiye kadar hububatın satışını yasakladı.” Dolayısıyla meyve cinslerinin ve çeşitlerinin hükmünü açıkladı. Zira hububat hakkında [حَتَّى يَشْتَدَّ] **“sertleşmesiye kadar”** ve siyah üzüm hakkında [حَتَّى يَسْوَدَّ] **“siyahlaşınca kadar”** dedi. Dolayısıyla da hüküm, diğer cinslere bakmaksızın her cinsin olgunlaşmaya başlamasına ve diğer türlere bakmaksızın her türün olgunlaşmaya başlaması ile alakalıdır. Hadiste bir tek cins ve bir tek tür hakkında geçen [حَتَّى تَشْفَحَ] **“olgunlaşmaya başlaması”** sözü, ne kadar az olursa olsun meyvenin bir kısmına uymaktadır. Ayrıca meyvenin vakıası, onun olgunlaşmasının art arda geldiğini gösterir. Bundan da açığa çıkmaktadır ki olgunlaşmaya başlamadan önce -yani meyvenin olgunlaşmasından önce- herhangi bir ağaca kefalet verilmesi yani herhangi bir ağacın meyvesinin satılması caiz olmamaktadır. Allahu Teâlâ’nın şu kavline gelince:

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ

“Allah, alışverişi helal kıldı.” [Bakara Suresi 275] Bu geneldir ve bu hadisler alışverişi, hakkında yasağın geçtiği hususların dışında helal olduğunu belirterek tahsis etmişlerdir.

Olgunlaşmaya başlamadan önce ağaçtaki meyvenin satışının haram oluşu mutlak olarak gelmiştir. Bunun içindir ki sınırlandırılmamıştır. İster koparma şart koşulsun isterse şart koşulmasın o haramdır. Satıcı,

müşteriye meyvenin olgunlaşmadan önce koparılmasını şart koşarsa, akdin maksadını ortadan kaldırdığından dolayı bu şart fasittir. Müşteri koparmayı olgunlaşma vaktinden sonraya ertelediğinde ise bakılır. Eğer ertelenmeden satıcı zarar görüyorsa -portakalda olduğu gibi, zira o gecikme portakalın ikinci sene için çiçeklenmesini etkilemektedir- bu durumda müşteri olgunlaşma vaktinde koparmaya zorlanır. Eğer zeytin ve incir gibi ağaç o gecikmeden dolayı bir zarar görmüyorsa o zaman müşteri buna zorlanmaz.

Bunun hepsi, ağaç olmaksızın sadece meyvenin satılması durumunda söz konusudur. Ağaç ve meyvesi birlikte satıldığında hurma ağacı ile diğerleri arasında fark vardır. Hurma ağacının üzerinde meyvesi ile satılması caizdir. Hurma ağacı henüz aşılanmamış ise zikredilmesine gerek olmaksızın meyve ağaca tâbi olarak alışverişi dâhil edilir. Fakat hurma ağacı aşılanır ve sonra da satılırsa o zaman meyve, alışveriş akdinde zikredilmedikçe ağaç ile birlikte alışverişi dâhil olmaz. Zikredilmediğinde meyve satıcıya, hurma ağacı ise alıcıya ait kalır. Satıcının meyveyi olgunlaşması kadar bekletme sonra onu koparma ya da olgunlaşmaya başladıktan sonra satma hakkı vardır. Çünkü o, onun mülküdür. Bunun delili ise İbni Ömer'den rivayet edilen şu hadistir.

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ ابْتَاغَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تُؤْبَرَ فَتَمَرَّتْهَا لِلَّذِي بَاعَهَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle demiştir: Aşılandıktan sonra kim bir hurma ağacı satın alırsa satın alan şart koşmadıkça onun meyvesi onu satan kimseye aittir.” [Muslim] Ubade Bin Samit'ten şu rivayette bulunulmuştur:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنْ تَمَرَ النَّخْلُ لِمَنْ أَبْرَهَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, satın alan şart koşmadıkça hurma ağacının hurmasının aşılayana ait olduğuna hükmetti.” [Ahmed

Bin Hanbel] Dolayısıyla hadisin mantığı ile üzerinde aşılanmış hurmaları olan ağacı kim satarsa meyvenin alışverişi dâhil olmadığına, bilakis satıcının mülkünde kalmaya devam ettiğine delil getirilir. Bu hadisin mefhumu ile de ağaç aşılanmamış ise meyvesinin alışverişi dâhil olduğuna ve müşteriye ait olduğuna delil getirilir. Burada mefhumdan maksat, mefhumu muhalefettir. Burada o, şart mefhumudur. Bu mefhumu almak zorunludur. Çünkü aşılmayanın hükmü aşılmış olanın hükmü olsaydı, şart ile sınırlandırılmasının bir anlamı olmazdı. Bineanaleyh hurma ağacının meyvesi, aşılanmadan önce ağaca tâbidir, aşılandıktan sonra ise ağaca

tâbi değildir. Fakat olgunlaşınca kadar meyvenin satılması caiz değildir. Bu, hurma ağacına hastır. Başkası buna kıyas edilmez. Çünkü aşılama yapmak belirli bir iştir. Kelime her ne kadar vasıf olsa da hükmün illeti için anlaşılan bir vasıf değildir, dolayısıyla illetlendirme içermez. Bunun içindir ki illetlendirme yönü olmadığından dolayı ona kıyas yapılmaz ve ona dâhil de edilmez. Çünkü o, ondan bir detay/parça değildir, kendisine kıyas yapılan da değildir. Ayrıca aşılama hurmaya hastır ve hurma ağacından başkası için olmaz. Hurma ağacı, aşılama yapıldığında meyve vermez. Aşılama, yarmak ve döllemektir. Bunun manası, hurma ağacının dışı meyve tomurcuğunun içerisine erkek meyve tomurcuğunun konulması için yarılmasıdır. Şöyle denilmez: *“Burada hüküm meyvenin ortaya çıkması ile alakalıdır. Dolayısıyla diğer meyveler de buna kıyas edilir ve buna dâhil edilir. Çünkü maksat döllemenin varlığı olamayıp bilakis dölleme sonucunda meyvenin ortaya çıkmasıdır.”* Böyle denilmez: Çünkü hurma ağacındaki vakıa şudur: Önce dölleme yapılır, ardından takriben bir ay geçtikten sonra meyvenin ortaya çıkması hasıl olur. Dolayısıyla hurma ağaçları, mesela bir tek gün de olsa aşılama yapıldıktan sonra satıldığında meyve ortaya çıkmamış olsa da alışveriş sahih olur. Dolayısıyla hüküm, aşılama ile alakalıdır, meyvenin ortaya çıkması ile alakalı değildir. Dolayısıyla da birleştirenin (ortak illet) olmamasından dolayı burada kıyas söz konusu değildir. Bunun içindir ki bu hüküm, hurma ağacına hastır, ona kıyas yapılmaz ve ona dâhil edilmez.

Diğer ağaçların hükmüne gelince; bu hüküm, olgunlaşmaya başlamadan önce meyvenin satılmasının caiz olmaması ve olgunlaşmaya başladıktan sonra satılmasının caiz olması mefhumundan alınır. Zira tek başına meyvenin olgunlaşmaya başlamadan önce satılmasının caiz olmayışı, o zaman meyvenin ağaçtan ayrı olamayıp ona tâbi olduğu manasına odaklıdır. Tâbi olan ise alışverişte belirtilmemiş olsa dahi tâbi olunanla birlikte alışverişe dâhil edilir. Buna göre hurma ağacının dışındaki ağaçların tamamında meyve, ağacın satışına dâhil edilir ve olgunlaşmaya başlamadığında ağaca tâbi olur. Fakat olgunlaşmaya başladıktan sonra akitte belirtilmedikçe dâhil edilmez. Bunun delili ise olgunlaşmaya başladıktan sonra meyvenin satışının caiz olduğuna delalet eden hadislerin geçmesidir. Bunun anlamı *“Akitte belirtilmedikçe meyve ağaca tâbi değildir.”* demektir. O zaman meyvenin tek başına ve ağacın tek başına satılması caiz olur. Ancak ağaç satıldığında sonra da rüzgâr gelip onu kökünden söküp attığında ya da hasar verdiğinde yani o ağaca bir afet geldiğinde satıcıya bir şey gerekmez. Çünkü alışveriş tamamlanmıştır. Bu durumda müşteri

için fiyat düşürülmesine dair bir nass geçmedi. Meyve ise böyle değildir. Ağaçtayken satıldıktan sonra ona bir afet geldiğinde satıcının, afetin isabet ettiği meyvenin değerini, meyvenin bedelinden düşürmesi gerekir. Çünkü Cabir'den rivayetle Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

مَنْ بَاعَ ثَمَرًا فَأَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ فَلَا يَأْخُذُ مِنْ مَالِ أَخِيهِ شَيْئًا غَلَامٌ يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَالَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ

“Kim bir meyve satarsa, sonra da o meyveye bir afet isabet ederse, kardeşinin malından bir şey almasın. Sizden biri, Müslüman kardeşinin malını neden alsın?” [İbni Mâce] Tufandan maksat, meyvelere isabet ederek helak eden afettir. Afetlerden maksat ise don, kuraklık, rüzgâr ve kıtlık gibi tâbi afetlerdir. Fakat sulama makinesinin bozulmasından kaynaklanan kuraklık, hırsızlık, yağma vb. gibi tabii/doğal olmayan bir felaket ise afet sayılmaz. Satıcı da müşteri için bir fiyat indirmez. Zira bu, hadisin anlamının kapsamına girmez.

Borç ve Taksitle Alışveriş

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ

“Alışveriş ancak karşılıklı rıza ile dir.” [Ahmed Bin Hanbel, İbni Mâce] Mal sahibinin malını razı olduğu fiyatla satma hakkı ve razı olmadığı fiyatla satmaktan vazgeçme hakkı vardır. Mal sahibinin peşin fiyat ve belirli bir süreyle vadeli ya da birkaç taksitle olmak üzere iki fiyat belirleme hakkı vardır. Bunun içindir ki satıcının, müşteri ile satın almayı kabul edeceği herhangi bir fiyatla pazarlık yapması caiz olduğu gibi müşterinin de satıcı ile satın almayı kabul edeceği herhangi bir fiyatla pazarlık yapması caizdir. Bunların hepsi, fiyat üzerinde pazarlıktır, alışveriş değildir. Eğer belirli bir fiyat üzerinde anlaşılır ve satıcı müşteriye peşin ya da vadeli fiyatla satar ve müşteri de kabul ederse bu sahihtir. Dolayısıyla satış üzerinde pazarlık satış değildir. Pazarlık yapmak caizdir. Zira Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, pazarlık yapmıştır. Enes Bin Malik'ten şu rivayette bulunmuştur:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَاعَ قَنْحًا وَجَلَسَا فِي مَنْ يَزِيدُ

“Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* fiyatı artıran bir kimseye ok ve yay sattı.” [Ahmed Bin Hanbel] Müzayede/açık artırma ile satış, pazarlık yapmaktır. Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in pazarlık yaptığı sabit olmuştur. Süveyd Bin Kays'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

جَلَبْتُ أَنَا وَمَحْرَمَةُ الْعَبْدِيِّ بَرًّا مِنْ هَجَرَ فَجَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي فَسَأَوْنَا سَرَائِيلَ فَبَعَّاهُ

“Ben ve Muhrametu’l Abdi birlikte Hicr denilen yerden bez/kumaş getirdik. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, yürüyerek bize geldi.

Bir pantolon hakkında bizimle pazarlık yaptı. Onu O’na sattık.” [İbni

Mâce] Pazarlığın bitmesinden sonra, belirli tek bir fiyat üzerinde alışveriş yapanların karşılıklı rızalarıyla alışveriş akdi yapıldığında alışveriş sahih olur. Bu, malın fiyatı üzerinde peşin veya vadeli olarak pazarlık yapıldığında, sonra da o ikisinden biri üzerinde akit yapıldığında söz konusudur. Aynı şekilde satıcının malını, biri peşin ve diğeri vadeli olmak üzere iki fiyatla satması da caizdir. Bir kişi, başka birine *“Bu malı sana peşin 50 liraya ve vadeli 60 liraya sattım.”* derse ve o da *“Onu vadeli 60 liraya satın aldım.”* veya *“Peşin 50 liraya satın aldım.”* derse alışveriş sahih olur. Aynı şekilde satıcı ona *“Bu malı sana, bedelin ödenmesinin gecikmesi nedeni ile peşin olan asıl fiyatı üzerine 10 lira ilave ile vadeli 50 liraya sattım.”* derse ve müşteri de bunu kabul etse alışveriş yine sahih olur. Ona şöyle söyleseydi daha evla olurdu: *“Bu malın fiyatı peşin olarak 30 lira, vadeli olarak 40 liradır.”* Müşteri de *“Onu senden peşin olarak 30 liraya satın aldım.”* veya *“Vadeli olarak 40 liraya satın aldım.”* derse bunun üzerine satıcı da *“Onu sana sattım!”*, *“Onu al!”* veya *“O senin!”* derse alışveriş sahih olur. Çünkü bu son örnekte iki fiyat üzerinde pazarlık ve tek fiyat üzerinde alışveriş meydana gelmiştir. İlk örneklerde ise alışveriş iki fiyat üzerinde yapılmıştır. Alışveriş akdinde peşin fiyat ve vadeli fiyat yani peşin fiyat ve borca olmak üzere bir tek mal için iki fiyatın biçilmesi caizdir. Bu ise alışverişin caiz oluşu hakkında geçen delillerin genelliğinden dolayıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ

“Allah, alışverişi helal kıldı.” Bu geneldir. Dolayısıyla mesela haram kılındığına dair bir nass geçtiği ğarar alışverişi gibi belirli bir alışveriş çeşidinin haram kılınışına dair şer’î bir nass geçmedikçe alışveriş helal olur. Zira Allah Teâlâ’nın, [وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ] **“Allah, alışverişi helal kıldı.”** kavlinin genelliği, helal olan bütün alışveriş çeşitlerini kapsar. Bundan haram kılınış hakkında nassın geçtiği alışveriş çeşitleri istisna kılınmıştır. Zira o zaman bu tür alışverişler, nassla genellikten müstesna kılınmış olarak haram olur. Mal için iki fiyat konulmasının haram kılınması hakkında bir nass geçmemiştir. Peşin fiyatı, vadeli fiyatı, ayetin genelliğinden alınarak helal olurlar. Ayrıca Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ

“Alışveriş ancak karşılıklı rıza ile dir.” Alışveriş yapan her iki taraf da serbesttir ve alışveriş o ikisinin rızası ile gerçekleşmiştir. Fakihlerin çoğunluğu, bedelin ödenmesinin gecikmesinden yani gecikme vadesinden dolayı bir şeyin satıldığı günkü fiyattan fazlası ile satılmasının caiz olduğunu belirtmişlerdir. Hakem ve Hamâd’dan şöyle dedikleri rivayet edilmiştir:

“Sana, peşin şu fiyata, vadeli şu fiyata satıyorum demesi ve o ikisinden biri üzerine satış yapmasında bir sakınca yoktur.” [Tâvus] Ali RadîyAllahu Anh şöyle demiştir:

“Biri peşin ve diğeri vadeli olan iki fiyattan biri üzerine pazarlık yapan kimse, anlaşma yapmadan önce o iki fiyattan birinde karar kılıp belirtsin.” Bundan da açığa çıkıyor ki bir tek mal için iki fiyat üzerinde pazarlık yapmak, sonra da ikisinin rızası ile o iki fiyattan biri üzerinde alışveriş akdini yapmak caizdir. Bu şekilde yapılan alışveriş sahihtir. Yine açığa çıkıyor ki iki fiyat üzerine akdi teklif etmek ve müşterinin tamamen açık ve belirlenmiş bir şekilde iki fiyattan birini kabul etmesi de delillerin genelliğinden dolayı ve bu çeşit alışverişin haram kılınmasına dair bir nassın geçmemiş olması nedeni ile caizdir. Şu rivayetine gelince:

نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَفَقَتَيْنِ فِي صَفَقَةٍ وَاحِدَةٍ

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir tek anlaşma altında iki anlaşma yapılmasını yasakladı.” [Ahmed Bin Hanbel] Bundan maksat, bir tek akitte iki akdin olmasıdır. Şunların denilmesi gibi: *“Bu evimi sana, öteki evimi şu fiyata sana satmama karşın sattım.”*, *“Bu evimi sana, evini bana satmana karşın sattım.”*, *“Bu evimi sana, kızını benimle evlendirmene karşın sattım.”* Bu sahih değildir. Çünkü *“Bu evimi sana sattım”* sözü bir akittir ve *“Evini bana satmana karşı”* sözü ikinci bir akittir ve ikisi tek bir akitte birleşmiştir. Bu caiz değildir. Yoksa maksat, ödemenin gecikmesi nedeni ile fiyatın artırılmasının yasaklanması olmadığı gibi iki fiyat teklifinde bulunulması ve birinin belirlenip kabul edilmesinin yasaklanması da değildir.

Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavline gelince:

مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكُسُهُمَا أَوْ الرِّبَا

“Kim bir alışverişte iki alışveriş yaparsa ona ya o ikisinin en azı vardır ya da riba/faiz vardır.” [Ebu Davud]

Bunun manası şudur: Tek bir malda iki alışverişin meydana gelmesidir. Bu da bir malın vadeli bir fiyatla satılması, sonra vade zamanı geldiğinde bedelin ödenmemesi ve satıcının, belirlenen fiyatı artırarak fiyatı, başka bir vadeye ertelemesidir. Yani malın fiyatının, başka bir vade için artırılmış fiyat olarak kabul edilmesidir. Böylece tek bir mal için iki satış yapılmış olmaktadır. Yine malı belirli bir fiyatla satar ve müşteri de malı satın aldıktan sonra bedelin ödenmesinin belirli bir vadeye ertelenmesini talep eder. Satıcı bunu kabul edip belirlenen süreye kadar ilk fiyattan fazlasıyla başka bir satışla malı tekrar satar yani fiyatı artırıp vade verir. Bugibi durumlar bir alışverişte iki alışveriş yapmaktır. Onu yapana o iki fiyattan noksanlaştırma vardır. Bu noksanlaştırma ise ilk fiyattır. İbni Rasulân'e ait *Sünen* şerhinde bu hadisin tefsiri şöyledir:

“O, bir ölçek buğday hakkında bir ay sonra almak için bir dinarı önceden vermesi, bir ay geçince buğdayı istediğinde satıcının ona: Sana ait olan bir ölçek buğdayı iki ay süreliğine iki ölçek buğdaya bana sat, demesidir. Bu bir satışta iki satıştır. Çünkü ikinci satış, birincisine dâhil edilmiştir. Dolayısıyla o ikisinden (fiyattan) daha az olanı tercih edilir ki o ilk olandır.” Hadisin tefsirinde ne denilirse denilsin onun mantuku ve mefhumu, bir alışverişte iki alışverişin meydana geldiğini yani tek bir alışveriş akdinde iki alışveriş akdinin meydana geldiğini belirlemektedir. Bu ne bir sözleşmede iki fiyat ne de iki fiyat üzerinde tek bir sözleşme hakkındadır. Dolayısıyla bu hadis, taksitle ve borçla alışverişe uygun düşmez. Zira yasaklanan, tek bir akitte iki akdin meydana gelmesidir. Bu hadis, tek bir akitte meydana gelen iki alışveriş akdine intibak eder ve şekli ne kadar çoğalırsa çoğalsın, bu hâlden başkasına intibak etmez.

Velhasıl alışveriş yapanlardan biri diğerine, *“Evimi sana, evini bana bin liraya satmana karşılık bin liraya sattım!”* der ve o da *“Kabul ettim!”* derse bu, içerisinde iki alışverişin meydana geldiği bir tek alışveriş akdidir. Dolayısıyla caiz olmaz. Çünkü Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bir alışveriş akdinde iki alışverişin ve bir anlaşmada iki anlaşmanın yapılmasını yasaklamıştır. Alışveriş yapanlardan biri diğerine *“Kızınla beni evlendirmene karşın evimi sana sattım!”* derse bu bir anlaşmada iki anlaşma yapmaktır. Tek bir akit altında biri alışveriş anlaşması ve diğeri evlilik anlaşmasıdır. Bu ise caiz değildir. Çünkü Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bir anlaşmada iki anlaşmanın yapılmasını yasaklamıştır. Yine *“Bu evi sana bin liraya sattım.”* der ve o da *“Kabul ettim!”* deyip *“Bedeli ödemek için bana bir ay süre ver!”* derse bunun üzerine satıcı, *“Fiyatı artırıyorum!”* deyip sonra aynı evi ona, satış için belirlenmiş asıl fiyattan artırılmış fiyat ile bir

süreye kadar satarsa, bu caiz olmaz. Çünkü tek bir alışverişte veya tek bir malda veya tek bir akitte iki alışveriş meydana gelmiştir ve fiyat bakımından biri diğerinden fazladır. Bu durumda alışveriş sahih olmakla birlikte daha az olan fiyat bağlayıcıdır. Fazla olan fiyat alınır faiz olur. Çünkü Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكُسُهُمَا أَوْ الرِّبَا

“Kim bir alışverişte iki alışveriş yaparsa, ona ya o ikisinin en azı vardır ya da riba/faiz vardır. Yani bu, ikisinden eksik olanını alır ya da faiz olur demektir. Zira [فَلَهُ أَوْكُسُهُمَا] **“ona o ikisinin en az olanı vardır!”** kavli, alışverişin sahih olduğuna ve fiyatın en az olanının bağlayıcı olduğuna delalet eder. Zira [أَوْكُسَ] **“en az olana”** hükmetmek, alışverişin sıhatini gerektirir.

Bundan da açığa çıkıyor ki tüccarların iki fiyatla -peşin olarak ödendiğinde belirli bir fiyatla, taksitli olarak ödendiğinde artırılmış fiyatla- malları satmaları caiz olmaktadır. Bu konudaki şer’î hüküm onun caiz olduğudur. Bazı çiftçilerin ve bostan sahiplerinin buğday, elbise, hayvan, alet/teçhizat satın alıp bunların bedellerinin ödenmesini mevsimin sonuna kadar ertelemeyi şart koşmaları, bunun üzerine onların ödemeyi mevsim sonuna kadar geciktirmelerine karşılık aldıkları şeylerin peşin fiyatından fazlasını ödemeleri caiz olmaktadır. Bir tek mal için iki fiyat yani peşin ve vadeli fiyatı konulmuş olsa da caizdir. Ancak bir tek mal için vadeli fiyatının peşin fiyatı üzerine artırılmasında, insanlar arasında etkin olan tefecilerin yaptığı gibi gabn-ı fahişin olmaması şart koşulur. Zira alışverişte dolandırıcılık söz konusu ise dolandırıcılık haramdır ve bu alışverişe, alışveriş ve selem satışındaki gabn hükmü intibak eder. Dolayısıyla haram olan gabn-ı fahiştir, peşin ödenmesi hâlindeki fiyattan fazla bir fiyatla vadeli satış değildir.

Simsarlık/Komisyonculuk

Hakim Bin Hazzâm’dan, o da babasından Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

دَعُوا النَّاسَ يُصِيبُ اللَّهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ، فَإِذَا اسْتَنْصَحَ الرَّجُلُ أَخَاهُ فَلْيَنْصَحْ لَهُ

“İnsanları (kendi hâllerine) bırakın. Allah insanları birbirinden rızıklandırır. Bir kişiden kardeşi nasihat isterse o, ona nasihatte bulunsun.” [Ahmed Bin Hanbel] Ticareti ve alışveriş durumlarını gözden geçirdiğimizde ister büyük isterse küçük ticaret olsun Allahu Teâlâ’nın insanları

birbirleri ile rızıklandığını görürüz. Çoğunlukla büyük tüccarların, ticari mallarını küçük tüccarlara kazançlarından %1 gibi belli bir oranla pay almaları karşılığı sattıklarını görürüz. Genellikle toptancı tüccarlar böyle yaparlar ve bunu da komisyonculuk olarak isimlendirirler. Bu, ölçülen, tartılan, kıyaslanan vb. şeylerde gerçekleşir ve kumaş üretmek, şekerlemeler imal etmek, kâğıt imal etmek, makineler imal etmek için büyük şirketlerle toptancı bayileri arasında olmaktadır. Onlara bayi, temsilci, satış acentası/yetkili temsilci denilmektedir. Bu bayiler, şirketlerin ürettiği şeyleri satmayı taahhüt ederler ve bundan belli bir kâr alırlar. Bu kâr sattıklarına karşılık olarak satışın belli bir oranıdır. Yine büyük tüccarlar veya fabrikalar ile küçük tüccarlar arasında bunların yanında çalışan kişiler aracılığı ile satışlar gerçekleşir. Bu kişiler belirli bir tüccar veya fabrikada yetkilidir; malları insanlara sunarlar, satarlar. Onların satışları uygulanır. Bunların, çalıştıkları büyük tüccar ya da fabrikadan, malı sunma/tanıtma işlemine karşın belirli bir ücretleri vardır. İster satış yap-sınlar ister yapmasınlar, o ücreti alırlar. Bir de yapmış oldukları her satış için belirli bir ücret alırlar. Bu ücret, sattıkları fiyattan belirli bir yüzdelik orandır. Böylece fabrika ve şirketlerdeki satıcı ile alıcı arasında aracılık gerçekleşir. Kumasta, tatlıda vb. şeylerde gerçekleştiği gibi sebze ve meyvelerde de gerçekleşir. Tüccar, sebze halinde belirli bir komisyon karşılığında çiftçilerin adına sebzeleri satar.

Bu işlerin hepsi de -ister şirketler arasında, ister şirketler veya fabrikalar ile tüccarlar arasında, ister büyük tüccarlar ile küçük tüccarlar arasında, isterse tüccarlar ile müşteriler arasında olsun fark etmez- simsarlıktır/komisyonculuktur. Bunu yapanlar da simsarlardır/komisyonculardır. Çünkü simsar, işe kayyumdur/bakandır ve onu koruyandır.

Alım, satım işinin üstlenilmesi hakkında da bu kelime kullanıldı. Fakihler simsarı şöyle tarif ettiler: *“Bir ücretle alım ve satım işinde başkası için çalışan kimseye verilen isimdir.”* Simsarlık/komisyonculuk, şeriata göre helaldir. Ticari işlerden sayılır, şeriata göre bu iş mala sahip olma çeşitlerinden bir iştir.

İster şirketler veya fabrikalar arasında olsun ister büyük küçük olmak üzere tüccarlar arasında olsun isterse tüccarlar ve müşteriler arasında olsun bu işlerin hepsi, simsarlıktır/komisyonculuktur. Bunu yapanlar da simsarlardır/komisyonculardır. Çünkü simsar, işe bakan ve onu koruyandır. Simsarlık, alım, satımı üstlenen için de kullanıldı. Fakihler simsarı şöyle tarif ettiler: *“Bir ücretle alım ve satım işinde başkası için çalışan kimseye verilen isimdir.”* Simsarlık, aracılığa da uygun bir isimlendirmedir.

Zira o da bir ücretle alım ve satım işinde başkası için çalışmaktadır. Simsarlık ve aracılık, şeran helaldir, ticari işlerden sayılır ve şeran kendisi ile mal sahibi olunan iş çeşitlerinden bir çeşittir.

كُنَّا نَبْتَاعُ الْأَوْسَاقَ فِي الْمَدِينَةِ وَكُنَّا نُسَمِّي السَّمَاوِيَّةَ قَالَ فَأَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمَّانَا بِاسْمِهِ هُوَ أَحْسَنُ مِمَّا كُنَّا نُسَمِّي بِهِ أَنْفُسَنَا فَقَالَ يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إِنَّ هَذَا الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ اللَّعْوُ وَالْخَلْفُ فَشُوبُوهُ بِالصَّدَقَةِ

“Biz Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında Medine sokaklarında mal satıyor ve kendimizi simsar olarak isimlendiriyorduk. Derken Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem çıkageldi ve bizi kendimizden daha güzel bir isimle isimlendirdi. Şöyle dedi: Ey tacirler topluluğu! Alışverişe boş laf ve yemin karışabilir. O hâlde satışınıza sadaka karıştırın.” Bu hadisin manası; tacir, bazen yalan boyutuna ulaşmayan boş laf edecek derecede malının niteliğinde abartıya kaçabilir, bazen de malına rağbeti artırmak için yeminde rastgele davranabilir, dolayısıyla bunları ortadan kaldırması için sadakaya başvursun, demektir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in simsarların yaptıkları işi onaylamasından ve onlara [يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ] **“ey tüccarlar topluluğu”** demesinden simsarlığın caiz olduğu ve ticaretten olduğu ortaya çıkar. Bu, simsarlığın şeran helal olduğuna dair delildir. Dolayısıyla simsarlık şeriatta caiz olan muamelattandır.

Ancak alım, satım için ücretle tutulduğu işin ya mal ya da süre olarak belirli olması kaçınılmaz olduğu gibi kârın veya komisyonun veya ücretin de belli olması gerekir. Dolayısıyla bir tüccar bir kişiyi, kendisine filanca evi veya filanca malı satması ya da satın alması için tutarsa alışveriş sahih olur. Aynı şekilde onu kendisi için alım ve satım yapması maksadı ile gündelik ücret ya da aylık ücretle tutarsa da sahih olur. Aynı zamanda onu, kendisi için bir malı alması ya da satması maksadı ile her alışveriş sözleşmesi için belirli bir komisyon karşılığı tutması da sahih olur. Çünkü tutulan/kiralanan kişi için alım ve satım işi ve ücret belirlidir.

Buna göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Dönemi’nden günümüze kadar tüccarlar ve insanlar arasında bilinen manası ile simsarlık/komisyonculuk helaldir. Bunu yapanların kazançları helaldir. Sahih hadiste geçen ve yasaklanan simsara gelince: Bu, fiyatı bilmemelerinden, piyasayı bilmemelerinden veya mallar hakkındaki deneyimsizliklerinden vb. nedenlerle insanların gafletinden istifade eden aldatici simsara hastır. Zira Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, ticari işlerden bir iş olması iti-

barıyla genel bir şekilde simsarlığı onayladı ve aynen alışverişi genel şekilde mubah kılıp içerisindeki illetten dolayı belirli alışveriş türlerini yasaklaması gibi içerisindeki illetten -ki aldatmadır- dolayı birtakım komisyonculuk çeşitlerini yasakladı. Simsarlık hakkında geçen hadisler ve onların teşri/hüküm koyma ile ilgili manaları dikkatle incelendiğinde bu, açık olarak anlaşılır. Alım ve satım ile alakalı birtakım işlerin nehyedilmesi hakkında geçen hadisler, simsarlığı ve nehyedilmesini zikretmemişlerdir. Fakat bazı Sahabe ve raviler o işleri simsarlık ve simsar olmanın nehyedilmesi olarak tefsir etmişlerdir. O işlerin vakıalarına bakıldığında onların simsarlık çeşitlerinden olduğu açığa çıkar. Abdullah Bin Tâvûs'tan, o da babasından, o da İbni Abbas'tan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قَالَ فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ مَا قَوْلُهُ لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قَالَ لَا يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا

“Mal getirenleri yolda karşılamayın. Şehirli bedevi için alışveriş yapmasın. Dedi ki: Ben, İbni Abbas’a ‘Şehirli, bedevi için alışveriş yapmasın.’ sözünün ne olduğunu sordum. Dedi ki: Ona simsar olmasın.”

[Buhari] Tâvûs'tan yapılan bir başka rivayette de dedi ki:

سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا مَعْنَى قَوْلِهِ لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ فَقَالَ لَا يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا

“Ben, İbni Abbas’a ‘Şehirli bedevi için alışveriş yapmasın.’ sözünün manasını sordum. Bunun üzerine dedi ki: Onun için simsar olmasın.”

Buhari “Şehirli, Bedevi İçin Simsarlıkla Alışveriş Yapmasın Babı” derken nehiy [لا] “lâmelif” kullandı. Sonra da bu babda iki hadis zikretti. Onlardan biri, Sa'id Bin Museyyeb'dendir. Onun Ebu Hurayra'dan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu sözünü işittiğini rivayet etmiştir:

لَا يَبْتَاعُ الْمَرْءُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا تَتَاجَشُوا وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ

“Kişi, kardeşinin alışverişi üzerine alışveriş yapmasın, alışverişte artırım yapmayın, şehirli bedevi için alışveriş yapmasın.” [Buhari] İkinci hadiste ise Enes Bin Mâlik *Radiyallahu Anh*'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

نُهِينَا أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ

“Bize şehirlinin bedevi için alışveriş yapması yasaklandı.” [Buhari] Buhari “Artırım Bâbı” altında bu alışveriş caiz değildir, diyenleri şöyle zikretmiştir:

وَقَالَ ابْنُ أَبِي أَوْفَى النَّاجِشُ أَكُلَ رَبًّا خَائِنٌ وَهُوَ خِدَاعٌ بَاطِلٌ لَا يَحِلُّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَدِيعَةُ فِي النَّارِ وَمَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ

“İbni Ebu Evfâ dedi ki: Artırım yapan, faiz yiyen haindir. Bu aldatmadır ve batıldır, helal değildir. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: Aldatma cehennemdedir. Kim hakkında emrimiz olmayan bir iş yaparsa o reddolunur.” Sonra Buhari, bir tek hadis zikretti ki o, İbni Ömer *RadiyAllahu Anhumâ*’dan şöyle dediği rivayettir:

نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّجَشِ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem alışverişte neceşi yasakladı.” Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in yasakladığı birçok iş türünü zikreden birçok hadis gelmiştir. Nitekim Ebu Hurayra *RadiyAllahu Anh*’tan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ وَلَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَلَا تَتَاجَشُوا وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِّبَادٍ

“Mal getirenleri yolda karşılamayın. Bir kısmınız bir kısmınızın alışverişi üzerine alışveriş yapmasın. Alışverişte neceş yapmayın. Şehirli bedevi için alışveriş yapmasın.” [Buhari] Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَلْقُوا الْجَلَبَ فَمَنْ تَلَقَّى مِنْهُ شَيْئًا فَصَاجِبُهُ بِالْخِيَارِ إِذَا أَتَى السُّوقَ

“Satmak için malları pazara getirmekte olanları yolda karşılamayın. Kim onlardan yolda bir şey alırsa o satan kişi pazara girdiğinde serbesttir.” [Ahmed Bin Hanbel] Bu ve diğer hadislerin incelenmesi sonucunda şehirlinin bedevi için alışveriş yapmasının yani şehir halkının bedevi halk için -ki köy halkı da onlar gibidir- yasaklandığı, alışveriş tamamlanmışsa kişinin kardeşinin alışverişi üzerine alışveriş yapmasının yasaklandığı yani bir adamın başkasına satılmış bir mala gelip, fiyatı artırarak birinci alışverişi bozmak için o malı satın almasının yasaklandığı ve neceşin yasaklandığı görülür. Neceş ise bir kimsenin müşteri olmadığı hâlde malın fiyatını artırmasıdır. Yani satın alınmasını istemediği malın fiyatını, o mal için pazarlık yapan kimsenin fiyatı artırdığında müşterinin kendisine uyararak malın fiyatını artırılacağını düşünerek fiyat artırmasıdır. Yine satmak için malları pazara getirmekte olanları yolda karşılamanın yani pazara mal getirmekte olan bedeviye fiyatları bilen şehirlinin gidip **“Malını senin için satayım!”** demesi ya da o beldenin fiyatları hakkında bedeviye yalan söyleyip piyasa fiyatından çok az bir fiyatla satın almasının ya da şehre girmekte çok sıkıntı olduğunu o bedeviye haber vererek kendilerindeki malın da piyasada gitmediğini veya piyasanın durgun olduğunu haber vererek onları kandırıp malları değerinin çok altında satın almanın da yasaklandığı görülür.

İşte yasaklanan işler bunlardır. Bunların bir kısmı doğrudan simsarlık ve bir kısmı alışveriş ile ilgilidir. Bu işlerin nehyedilmesi hakkında geçen hadislerin dikkatle incelenmesi ile onlar hakkındaki nehyin anlaşılır bir vasfa bağlı olduğu açığa çıkmaktadır. Yani nehyin, kendisinden dolayı vuku bulduğu kendisinden anlaşılan bir vasfa bağlı olduğu anlaşılır. Anlaşılır vasfa bir emir ya da nehiy bağlı kılındığında o emir ve nehiy illetli olur. Anlaşılır vasfın içerdiği mana, o emrin illetidir ya da o nehyin illetidir. Dolayısıyla o emirdeki vacip oluş ya da o nehiydeki haram oluş, emir veya nehyin kendisine bağlı olduğu illete bağlı olur. İlet var olduğunda hüküm var olur ve illet ortadan kalktığında hüküm ortadan kalkar. Dolayısıyla hükmün varlığı illetin varlığına bağlıdır. İlet başkasında var olduğunda hüküm de başkasına kıyas yoluyla uygulanır. Dolayısıyla **“şehirli”, “bedevi”, “kardeşinin alışverişi üzerine alışveriş”, “neceş” ve “mal getirenlerin yolda karşılanması”** bunların hepsi anlaşılır vasıftır. Zira bunlar, kendisinden dolayı nehyin var olduğu şeyin bildirimidir. Dolayısıyla bunların manası, hükmün kendisinden dolayı var olduğu şeydir. Burada hüküm **“bedeviye”** bağlanmıştır çünkü onda illet vardır, o da fiyatları bilmemektir. Hüküm, **“kardeşin alışverişi üzerine alışveriş yapmasına”** bağlanmıştır çünkü onda fiyat istikrarının oluşması ve birinin diğerine güveninin oluşması vardır. Hüküm, **“neceşe”** bağlanmıştır çünkü o mal almak istemediği hâlde, sadece müşteriye zarar vermek için fiyatı artırmaktadır. Hüküm, **“pazara satmak için mal getirenlerin yolda karşılanmasına”** bağlanmıştır, çünkü onda şehir halkına fiyatların yükseltilmesi ya da mal sahipleri için ise aşırı düşürülmesi sözkonusudur. Dolayısıyla bu manalar bu alışverişlerde bulunduğu zaman onlarda alışveriş ve simsarlık yapmak haram kılınmıştır. Bulunmadıkları zaman ise alışveriş de simsarlık da haram değildir. Nitekim Ömer Bin Hattab, şehirlinin bedevi için alışveriş yapmasının nehyedilmesi hakkında illetin fiyat bilgisizliği olduğunu anlamıştır. Şöyle demiştir:

دُلُّوهُمْ عَلَى السُّوقِ وَدُلُّوهُمْ عَلَى الطَّرِيقِ أَخْبَرُوهُمْ بِالسَّيْرِ

“Onlara pazarı gösterin, yolu gösterin ve fiyatları haber verin.”

Buna göre simsarlık, delilin ortaya çıkması nedeni ile alışverişin helal olması gibi helaldir. Hakkında nehyin geçmiş olduğu bazı simsarlık türleri meydana geldiğinde ya da kendisinden dolayı nehyin var olduğu illetin içinde bulunduğu simsarlık ise haram olur. Simsarlık/komisyonculuk, kendi zatından dolayı haram olmaz bilakis helal kalır. Simsarın kazancı da helal kazanç kalır.

İCARA/KİRALAMA

İcara, bir bedel karşılığı menfaat üzerinde yapılan akittir. İcaranın kapsamına şu üç tür girer:

1- Evin, hayvanın, bineğin vb. kiralanması gibi akdin malın menfaati üzerinde gerçekleştiği kiralamaadır.

2- Belirli işler için meslek erbaplarının ve sanatkârlarının kiralanması gibi akdin işin menfaati üzerinde gerçekleştiği kiralamaadır. Dolayısıyla akdin üzerinde yapıldığı şey, işten hâsıl olan menfaattir. Boyacının, demircinin, marangozun vb. kiralanması gibi.

3- Akdin kişinin sağlayacağı menfaat üzerine gerçekleştiği kiralamaadır. Hizmetçi, işçi vb. kişilerin kiralanması gibi.

Kiralama, şeran bütün çeşitleri ile caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا

“Birbirlerine iş gördürmeleri için (çeşitli alanlarda) kimini kimine derece derece üstün kıldık.” [Zuhruf Suresi 32]

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآوُوهُمْ أَجُورَهُنَّ

“Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin.” [Zuhruf Suresi 32]

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآوُوهُمْ أَجُورَهُنَّ

“Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin.” [Talak Suresi 6] Ebu Hurayra kanalıyla Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَلْيُعْلِمْهُ أَجْرَهُ

“Kim bir ücretli kiralarsa ona ücretini bildirsin.” [Beyhaki]

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالصِّدِّيقَ اسْتَأْجَرَا رَجُلًا مِنْ بَنِي الدَّيْلِ هَادِيًا خَرِيئًا

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellemve Siddik (Ebu Bekir), El-Dîloğullarından bir adamı tecrübeli bir yol rehberi olarak kiraladılar.” [Buhari]

Ücretli

İşin ve kişinin sağladığı menfaat üzerine gerçekleşen kiralama akdi, ücretli ile alakalıdır. Ücretli ise kendisini kiralayan kimsedir. Şeriat, hizmetçi vb. gibi kendisinden elde edilecek menfaat için veya boyacı, sıvacı, mühendis vb. gibi işinden elde edilen menfaat için bir insanı ücretle tutmayı caiz kılmıştır. Kiralama akdinin gerçekleşebilmesi için her birinin

akıllı ve mümeyyiz olması gibi akit taraflarının ehliyeteye sahip olması şarttır. Delinin ve mümeyyiz olmayan çocuğun kiralama akdi olmaz. Kiralama akdi yapılırsa sıhhati için akdi yapan iki tarafın rızasının ve hakkında akdi yapılanın -ki o menfaattir- anlaşmazlığı engelleyen bir şekilde belli olması şarttır. Ücretli açısından menfaatle ilgili bu bilgi; sürenin açıklanması, menfaatin sınırlandırılması, istenilen işin detaylı bir şekilde vasıflandırılması, ücretlinin yapacağı şeyin belirlenmesi veya işinin keyfiyetinin belirlenmesi şeklinde olur. Buna göre zorla/baskı altında tutularak kişinin kiralınması ve belirlenmemiş menfaatin kiralınması sahih olmaz.

Ücret

Kiralama ücretinin, bizzat görerek ya da belirsizliği kaldıran vasıfla belli olması şart koşulur. Nesai, Hasan'ın ücreti kendisine bildirilinceye kadar kişinin kiralınmasını kerih gördüğünü rivayet etti. Ancak satılanın fiyatında değer şart koşulmadığı gibi, kiralamada da değer şart koşulmaz. Değer ile fiyat arasındaki fark şudur: Değer, bir şeyin maliyet miktarı ile örtüşen husustur ve değer, değer biçenlerin değerlendirmesine göre dengelenir. Fiyat ise değere ilaveten, daha fazla ya da az olmak üzere bir şekilde üzerinde uzlaşılan husustur. Ücretle çalışanın ücretinin işin değeri olması şart koşulmaz. Çünkü değer, kiralamada bedel olmaz. Dolayısıyla ücretin, işin değerinden daha fazla ya da az olması caizdir. Bir kişi kendisi için belirli bir biçimde altın ya da gümüş parçalarını şekillendirmek için birini belirli bir ücretle tutsa bu caiz olur. Çünkü o belirli bir iş için kiralınmıştır. Ücretle, gümüş ya da altından yaptığı işin ölçüde eşit olması şart koşulmaz. Çünkü ücrette şart koşulan husus işin kendisine değil, işi yapmaya karşılık olmasıdır. Ücret ile yaptığı işin konumu arasında bir alaka yoktur.

Para gibi alışverişte bedel olmaya uygun olan, kiralamada da bedel olmaya uygun olur. Yani fiyat/bedel olmaya uygun olan, ücret olmaya da uygundur. Fakat alışverişte fiyat/bedel olmaya uygun olmayanın kiralamada bedel olması caizdir. Zira mesela bir sene bir evde oturmaya karşılık bir hayvanın satılması/alışverişi caiz olmaz. Fakat bir evde oturmaya karşılık bir bahçenin kiralınması/alışverişinde bulunulması sahih olur. Çünkü alışveriş, malın mal ile değişimidir. Dolayısıyla malın menfaat ile değişimi alışveriş sayılmaz. Kiralama ise böyle değildir. Zira o, bir bedel karşılığı menfaat üzerinde yapılan akittir. Bu bedelin, mal olması zaruri değildir, menfaat de olabilir.

Ücretin Belirlenmesi

İcara, “Bir bedel karşılığı menfaat üzerinde yapılan akittir.” şeklinde tarif edilmiştir. Bu akit şu üç türde gerçekleşir:

1- Evin, hayvanın, bineğin vb. kiralınması gibi akdin malın menfaati üzerinde gerçekleştiği kiralamadır.

2- Boyacı, mühendis, inşaatçı vb. gibi akdin, işin menfaati üzerinde gerçekleştiği kiralamadır. Dolayısıyla üzerinde akdin gerçekleştiği husus işin menfaatidir.

3- Hizmetçi, işçi vb. gibi akdin, kişinin sağlayacağı menfaat üzerinde gerçekleştiği kiralamadır. Dolayısıyla üzerinde akdin gerçekleştiği husus kişinin emeğinden faydalanmaktır.

Bu üç türde de üzerinde akdin yapıldığı husus, her birinde var olan menfaattir. Dolayısıyla üzerinde akdin gerçekleştiği şey, menfaat olmaktır. Belirlenen mal ise bu menfaatin karşılığıdır. Binaenaleyh ücretin belirlenmesinin üzerine bina olduğu esas, malın, işin ya da kişinin sağladığı menfaat olmaktadır. Esas, iş bakımından içinde çalışılan şeyin değeri ya da fiyatı değildir. Ücretle çalışan bakımından, ihtiyacının giderilmesi olmadığı gibi ücretle çalışanın ürettiği de değildir. Aynı şekilde ücretin belirlenmesinde, yaşam standardının düşmesi ya da yükselmesinin bir ilgisi de yoktur. Dolayısıyla ücretin belirlenmesinin şeyin değeri ya da fiyatına ya da çalışanın üretimine ve ihtiyacın giderilmesine, yaşam standardının yükselmesine ve düşmesine bağlanması doğru olmaz. Ücretin belirlenmesi sadece bir tek şeye bağlıdır ki o da menfaattir. Çünkü kiralama, bir bedel karşılığı menfaat üzerinde yapılan akittir. Ücret, üzerinde kiralama akdinin yapıldığı menfaate göre belirlenir. Ücretin miktarı hakkında ihtilaf olduğunda ücret, ispat ve delille belirlenmez. Zira ispatın bu hususla bir ilgisi yoktur. Çünkü ücretin ispatı istenmez, sadece miktarın bilinmesi istenir. Ücret sadece, kiralama akdinin üzerine yapıldığı menfaat hususunda bedelin takdiri hususunda uzman olan kişiler tarafından belirlenir.

Bu, ücretin esası veya diğer bir ifade ile ücretin belirlenmesinin üzerinde gerçekleştiği birim yönündendir. Ücret farklılıklarına gelince o; şahıslarda, bir tek işte, farklı işlerde, zaman ve mekânda menfaatin farklı olması ile birlikte farklılık arz eder. Akdin şahısların menfaatleri üzerine yapıldığı amellerin ücretleri, harcadıkları emeklerinin farklılığına göre farklılık arz eder. Ücret, kuvvetli kişi için şöyle belirlenirken zayıf kişi için

böyle belirlenir. Yine şu kadar çalışma süresi için şu kadar ücret, çok çalışma süresine çok ücret, az çalışma süresine az ücret vb. şekilde farklılık gösterir. İşin menfaati üzerine icara akdinin gerçekleştiği bir tek iş için ücret belirli bir miktara göre belirlenir. Bu işte çalışan kişiler arasında, işi düzgün yapma farklılıklarına göre farklılık olur. Mesela mühendisler şu kadar ücret verilir ve işi düzgün yapma farklılıklarına göre mühendisler arasında da farklılık olur. Aynı şekilde farklı işlerin ücreti, o işlerde çalışanların yani zanaatkârların kiralanması esnasında o işlerdeki kastedilen menfaate göre belirlenir. Bu işlerin ücreti, toplumdaki menfaatlerinin farklılaşması ile farklılaşır. Dolayısıyla mühendisin ücreti şu kadar ve inşaatçıların ücreti şu kadar olur. Yine kişiler için, tek bir işte veya farklı işlerde ya da değişik zamanlarda ücretin belirlenmesinde farklılık olur. Mesela gece çalışan kimseye, aynı işte gündüz çalışan kimseden daha fazla ücret verilir. Yine kişilerin, tek bir iş veya farklı işlerde ücretin belirlenmesinde mekândan mekâna farklılık mümkündür. Mesela çölde çalışan kimseye, aynı işte şehirde çalışan kimseden daha fazla ücret verilir. Ücretin saat, gün, ay ve sene gibi belirli bir vakitle geçici olarak belirlenmesi caizdir.

Ücretin Miktarı

Ücretlinin ücreti, ecr-i müsemma (belirtilmiş ücret) ve ecr-i misl (piyasa ücreti) olur. Ecr-i müsemmaya gelince; akit zamanında belirtilen ve belirlenen ücrettir. Belirli derecedeki memurlar gibi veya işçinin ücretinin belli olduğu belirli bir fabrikadaki işçiler gibi her birinin ücretinin belli olduğu işçilerin ücreti, ecr-i müsemmadan sayılır. Bunun içindir ki işçi veya memur kullanılıp ücretleri belirlendiğinde onların ücreti ecr-i müsemma olur. Ücretleri belirlenmemişse bakılır. Eğer ücret biliniyorsa onlara bu ücret verilir ve ecr-i müsemma sayılır. Eğer ücret bilinmiyorsa onlara ecr-i misl verilir.

Ecr-i misl, benzer iş ve işçinin ücretidir veya sadece benzer işçinin ücretidir. Ecr-i mislin uzman kişiler tarafından belirlenmesi zorunlu olduğu gibi uzman kişilerin de ücreti, ücretli kişiye bakarak belirlemeleri zorunludur. Ecr-i misl belirlenirken şu üç hususa bakılması gerekir:

1- İcara/kiralama, menfaat üzerinde yapılmışsa menfaati, ücretle çalışanın sağladığı menfaate denk olan şeye bakılır.

2- İcara/kiralama, iş üzerinde yapılmışsa bu işteki ücretlinin benzeri olan kişiye yani işe ve işçiye bakılır.

3- Kiralamanın yapıldığı zaman ve mekâna bakılır. Çünkü ücret, menfaat, iş, zaman ve mekânın farklılaşması ile farklılaşır.

Ecr-i mislin bilinmesi, uzman kişilere bağlıdır. İddia eden tarafından buna dair ispat getirmesi caiz değildir. Bilakis ecr-i misli, önyargıdan uzak uzman kişilerin belirlemesi gerekir. Bu uzman kişileri, anlaşmazlığa düşen iki taraf ittifak ile seçer, ittifak edemezlerse uzman kişileri yönetici seçer.

Ücretin Ödenmesi

Ücretin peşin ödenmesi caiz olduğu gibi ertelenmesi de caizdir. Akit tarafları, ücretin peşin ödenmesini ya da ertelenmesini şart koştuklarında o ikisinin şartı dikkate alınır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ

“Müslümanlar, şartları yanındadır.” [Buhari] Dolayısıyla ücretin peşin ödenmesi ya da ertelenmesi hakkında akit taraflarının şart koştuğu her husus dikkate alınır ve gözetilir. Fakat akit tarafları, ücretin peşin ödenmesi ya da ertelenmesi hususunda bir şeyi şart koşmamışsalar bakılır: Ücret; aylık ve senelik gibi belirli bir vakit ile tayin edilmiş ise ödenmesinin o vaktin bitiminde yapılması zorunludur. Aylık ise ayın bitiminde, yıllık ise yılın bitiminde ödenmesidir. Fakat icara, elbise dikmek veya kuyu kazmak veya araba tamir etmek vb. işler üzerinde olduğunda ücretin işin bitiminde ödenmesi zorunlu olur. Ücretin; iş, çalışan, mesafe, zaman ve mekân hususunda iki ya da üç şekilde ödenmesi caizdir. Ücretin fiilen ortaya çıkan görüntü gereğince verilmesi zorunlu olur. Mesela terziye elbiseyi dakık/düzgün bir şekilde dikersen sana şu kadar ücret, kaba/kötü biçimde dikersen şu kadar ücret var denildiğinde hangi şekilde yaparsa o şekilde ücret alır.

Ücretle Çalışanların Çeşitleri

Ücretle çalışan, özel ve müşterek olmak üzere iki kısma ayrılır.

Özel ücretli; belirli bir tek kişi için ya da birden çok kişi için tahsis edilerek geçici bir iş yapan kişidir. Yani o sadece ücretle çalıştırana tahsis edilir. Onun, kiralama süresi boyunca başkası için çalışması engellenir. Dolayısıyla bir ya da daha fazla kişi, süre belirleyerek özel olarak kendilerine yemek pişirmek için bir aşçı kiralarlarsa o aşçı özel ücretle çalışan olur.

Müşterek ücretli, tahsis şartı olmaksızın geçici veya geçici olmayan bir işi yapmak üzere bir kişi için çalışan kişidir. Yani o, ücretle çalıştırana tahsis edilmeyen kişidir. Bilakis kendisini ücretle tutan kişinin dışında başkası için de çalışması caizdir. Dolayısıyla başkasına çalışmamasını şart koşmadan mobilya için bir döşemeci tutulduğunda ister tutanın evinde ister kendi yerinde olsun ister çalışma süresi belirlensin isterse belirlenmesin o müşterek ücretle çalışandır.

Özel ücretli, belirlenen süre içerisinde sorumlu kılındığı hususu gücü nispetinde yerine getirmek için kendisini işe vermesi ile birlikte ücreti hak eder. İster o işi yapmış olsun ister yapmamış olsun fark etmez. Onun ücreti hak edişi, işe göre değil süreye göre olur. Bunun içindir ki onun, kiralama süresinde kendisini ücretle çalıştırandan başkasına iş yapması caiz olmaz. Başkasına çalışırsa çalıştığı kadarı ücretten kesilir. Müşterek ücretli, terzi, marangoz, boyacı ve tuzcu gibi işin kendisine binaen ücreti hak eder. Onun ücreti hak edişi süreye göre değil, işe göre olur.

Ücreti hak etmeleri bakımından özel ücretli ile müşterek ücretli arasındaki fark şudur: Özel ücretli, icara süresinde iş için hazır olduğunda ücreti almayı hak eder ve fiilen çalışması şart değildir. Müşterek ücretli ise ancak işi yaptığında ücreti almayı hak eder. Özel ücretli için icara süresi akitte ya belirtilmiştir ya da belirtilmemiştir. Eğer belirtilmemişse belirsiz olduğu için akit fasit olur. Dolayısıyla akit taraflarından her biri, diledikleri vakitte akdi fesh edebilirler ve ücretliye hizmet verdiği süredeki ücretin misli verilir. Akitte süre belirtilmiş olup ücretle işçi tutan, hasta olması veya işi yapmaktan âciz olması gibi ücretlide feshi gerektiren bir özür ve kusur olmadığı hâlde süre dolmadan icara akdini fesh ederse ücretle çalıştırana, ücretle çalışana süresinin tamamının ücretini ödemesi gerekir. Bu durumda ücretle çalışan ister hizmetçi isterse çiftçi olsun fark etmez. Fakat kiralama sözleşmesini, feshetmeyi gerektiren bir kusurun ücretle çalışanda ortaya çıkmasından ya da mazeretten dolayı feshederse ona sadece kiralama sözleşmesinin feshedildiği vakte kadar ücret ödenir.

İslâm'da İşçi Sorunu Yoktur

Kapitalizm nizamı, Batı dünyasında ve Komünist Parti hâkim olmadan önce Rusya'da tatbik edilmekteydi. Kapitalizm ideolojisinin esaslarından biri "*mülkiyet hürriyeti*"dir. Bundan iş sahiplerinin ücretle çalışanlara yani işçilere istibdatları/keyfî uygulamaları doğdu. Karşılıklı rıza olduğu

sürece ve onların aralarında zorunluluk nazariyesi/teorisi hâkim olduğunda bu netice doğdu. Ücretle çalışanlar, ücretle çalıştıranlardan baskı, sindirme, zulüm, emeklerini ve terlerini sömürme gördüler.

İşçiye insaflı davranmayı seslendirerek sosyalizm fikri ortaya çıktığında icara akdine çözüm getirme esası üzerine değil, işçilerin sorunlarını çözme esası üzerine ortaya çıktı. Bunun içindir ki sosyalizm, iş süresinin ve işçinin ücretinin belirlenmesi ve rahatının güvence altına alınması gibi işçiye insaflı davranılmasına ilişkin çözümler getirmiştir. Böylece zorunluluk nazariyesi/teorisi sorunların çözümü için elverişli olmadığı ortaya çıkarak yıkıldı. Batılı hukukçular, zorunluluk teorisinin sağlam bir şekilde sorunlar önünde durabilmesi için zorunluluk teorisine olan bakışlarını değiştirmek zorunda kaldılar. Bunun içindir ki teorilerini yamamak için değişiklikler yaptılar. Zira iş sözleşmesine birtakım kurallar ve hükümler dâhil ettiler. Bu kural ve hükümler işçileri korumayı, daha önce sahip olmadıkları; toplantı hürriyeti, sendikalar kurma hakkı, grev hakkı, emeklilik, ikramiyeler ve tazminatların verilmesi hakları gibi hakların verilmesini hedefliyordu. Hâlbuki zorunluluk teorisi metni bunun gibi haklara izin vermiyordu. Fakat bu teori, sosyalist fikirlerin işçiler arasında oluşturduğu işçi sorunlarına çözüm için yorumlandı.

Sonra mal mülkiyetini yasaklamak ve işçiye ihtiyaç duyduğunu sınırsız olarak vermek için komünizm teorisi geldi. Komünizm ideolojisinin de kendisinden olduğu sosyalizm ideolojisi ve kapitalizm ideolojisi arasındaki mülkiyete ve ücretle çalışana bakış açılarındaki farklılıktan onlar nezdindeki işçi sorunu ortaya çıktı. Bu sorunun çözümü hakkında iki ideolojinin hayata farklı bakışlarının oluşturduğu özel metotları oldu.

İslâm'da ise "*işçi sorunu*" diye bir sorun yoktur. İslâm ümmeti; işçiler, kapitalistler/sermaye sahipleri, çiftçiler, toprak sahipleri vb. sınıflara ayrılmaz. Ücretle çalışan; ister uzmanlar, teknik elemanlar gibi iş üzerine ücretle çalıştırılsın, ister diğer çalışanlar gibi emeği üzerine ücretle çalıştırılsın fark etmez meselenin hepsi, ücretle çalışana ilişkindir. İster şahısların yanında ücretle çalışan olsun, ister cemaatlar yanında, isterse devlet yanında ücretle çalışan olsun, ister özel ücretle çalışan olsun, ister müşterek ücretle çalışan olsun fark etmez. Zira hepsi de ücretle çalışandır. Bu ücretle çalışana ait hükümler açıklanmış ve beyan edilmiştir. Zira ücretle çalışanlar ecr-i müsemma üzerinde ittifak ettiklerinde icara akdi süresince o belirlenmiş ücreti hak eder ve icara süresinin bitmesinden sonra kendilerini ücretle çalıştırana terk etme hakları vardır. Ücretle çalışanlar, kendilerini çalıştıranlarla ihtilafa düşerlerse ecr-i misli belirlemek üzere

uzmanların rolü devreye girer. Bu uzmanları iki taraf seçer, iki taraf uzmanlar hususunda ittifak edemezlerse bu uzmanları yönetici seçer ve uzmanların söylediğine her iki tarafın da uyması zorunlu olur.

Yönetici tarafından belirli bir ücret belirlenmesi, mallar için fiyat koymanın caiz olmamasına kıyas edilerek caiz olmaz. Çünkü ücret menfaatin, fiyat da malın bedelidir. Malın piyasası, malın fiyatını doğal olarak belirlediği gibi ücretle çalışanların menfaatlerinin piyasası da işçilere olan ihtiyacı belirler. Burada devlete düşen, işçiler için işler hazırlamaktır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

فَالْإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“İmam çobandır ve güttüğünden sorumludur.” [Buhari] Devlete düşen, iş sahiplerinin zulmünü işçiler üzerinden kaldırmasıdır. Zira ortadan kaldırılmasına güç yettiği hâlde zulme sessiz kalmak haramdır ve onda büyük bir günah vardır. Devlet bu zulmü kaldırmakta gevşeklik gösterdiğinde ya da kendisi ücretle çalışanlara zulmettiğinde ümmetin tamamının üzerine düşen, bu zulüm hakkında devleti hesaba çekmesi ve o zulmü ortadan kaldırmak için uğraşmasıdır.

Mezalim mahkemesine düşen de bu zulme bakması ve mazlumların üzerinden o zulmü kaldırmasıdır. Mezalim mahkemesinin bu husustaki emri hem yönetici hem de devlet için geçerlidir. Bu, grevler ve gösterilerle işçi sorunlarının çözümleri hakkında günümüzde olduğu gibi sadece zulüm gören ücretle çalışanlar hakkında da değildir. Çünkü tebaadan herhangi bir ferde zulüm ve tebaadan herhangi bir ferdin işlerinin güdülmesinde devletin gevşek davranması, bir tek şahıs ya da birtakım şahıslara özel olsa da ümmetin tamamının işlerinin güdülmesi ile alakalı bir husustur. Her ne kadar belirli bir topluluğun üzerine vuku bulsa da belirli bir grup ile alakalı değildir. Çünkü bu, şer’î hükmün uygulanmasıdır.

İşçilerin kendileri ve aileleri için ihtiyaç duydukları sağlık güvencesi, işten çıkmaları veya yaşlanmaları hâlinde geçim güvencesi, çocuklarının eğitim güvencesi vb. işçilerin güvencesi için araştırılan güvencelere gelince İslâm’da bunlar, ücretle çalışanlar konusunda incelenmezler. Çünkü bunlar ücretle çalıştırana yani devlete aittir. Bunlar sadece işçiler için de değildir. Bilakis tebaadaki her âciz kişi içindir. Çünkü devlet tedavi ve öğrenimi topluma ücretsiz temin eder. İşçi olsun ya da olmasın âciz olan kişiye geçim güvencesi verir, zorunlu ihtiyaçlarını karşılar. Çünkü bu, beytü’l mâla ve bütün Müslümanlara farz kılınan hususlardandır.

Binaenaleyh İslâm'da işçi sorunu yoktur. Ümmetten bir kesim ya da gruba has sorun da olmaz. Zira tebaanın işlerini gütmekle alakalı tüm sorunların çözümünden devlet sorumlu olur. Ümmetin tamamı da sorunun çözümü ve zulmün kaldırılması için devleti hesaba çeker. Sorumlu sadece o sorunun sahibi ya da zulme maruz kalan kimse değildir.

Malların Kiralanması

Evlerin, hayvanların, arabaların vb. kiralınması gibi akit, malların menfaatleri üzerine yapıldığında akdin üzerinde yapıldığı husus malın menfaati olur. Ecr-i mislin belirlenmesi, menfaati kiralananın menfaatine denk olan şeye bakmayı kaçınılmaz kılar. Malın kiralınması ne zaman tamamlanırsa kiralayan, kiraladığı malın menfaatini alma hakkına sahip olur. Bir ev kiralandığında onda oturma, bir hayvan veya bir araba kiralandığında ona binme hakkına sahip olunur. Kiracı, kiraladığı malı teslim aldığı anda kira ücretinin aynısı, fazlası veya azı ile o malı kiraya verme hakkı vardır. Çünkü kiralanan malın teslim alınması, menfaatin teslim alınmasıdır. Bunun delili, o menfaatte tasarrufta bulunması caiz olduğuna göre o menfaat üzerine akit yapmasının da caiz olmasıdır. Yine sözleşme yapmak caiz olduğu gibi kira ücreti de fazlası ve eksigi ile caiz olur.

Ancak o, malı bir menfaat için kiraladığında sadece o menfaat için kullanma hakkı olur, bunun dışına çıkıldığında zarar verilmiş olur. Yani o anlaşılan menfaatten fazlasını kullanma hakkı yoktur. Çünkü haktan fazlasını ya da hak etmediği şeyi kullanması/tüketmesi ona caiz olmaz. Dolayısıyla binmek için bir hayvan kiralarsa onun o hayvana yük taşıması caiz olmaz. Çünkü binici yükten daha hafiftir. Yine belirli bir mesafeye gitmek için araba kiraladıysa arabayı kiraladığı mesafeden ötesine gitmesi ona caiz olmaz. Oturmak için bir ev kiraladıysa onu odun veya demir gibi eve oturmaktan daha fazla zarar veren bir şey için depo yapması ona caiz olmaz. Kısacası akit; bir bedel karşılığı mal üzerine olduğunda o alışveriş, bir bedel karşılığı malın menfaati üzerine olduğunda ise kiralama olur. Buna göre akit, meyvesi olgunlaşmaya başlamış meyveli ağacın, meyvesini satmaksızın sadece ağacı satmak gibi, sadece malın üzerine olabileceği gibi olgunlaşmaya başlamış meyvenin satışı gibi sadece meyve üzerine de olabilir. Evde oturulması gibi mal ile cisimleşmemiş belirli bir menfaat üzerine de olabilir. Akit, mal sayılmayan herhangi bir menfaat üzerine yapıldığında kiralama olur, alışveriş olmaz. Malı satın alan kimse malı mülk edinmesi, onda diğer tasarruflarda bulunması gibi, aynı şekilde kiralama yoluyla sahibi olduğu menfaati kiralayan kimsenin de o

menfaatte diğer tasarruflarda bulunma hakkı vardır. Ağacın meyvesini satın alan kimsenin olgunlaştığında o meyveyi ağacındayken satma hakkı olduğu gibi, aynı şekilde malı kiralayan kimsenin de o malı kiraya verme hakkı vardır. Çünkü o da satın alan kimsenin satın aldığı o meyveyi mülk edinmesi gibi, o malın menfaatini mülk edinir. Buna göre kiralayana kiraladığı malı teslim alınca kiraya vermesi caiz olur. Çünkü kiralandığında malın teslim alınması, menfaatin teslim alınması yerine geçer. Bunun delili ise ağacın üzerindeki meyvenin satılması gibi onda tasarrufta bulunmak caiz olduğuna göre onun üzerinde akit yapmak da caiz olur. Malın kiralananması ve menfaatinin teslim alınması tamamlandığında kiralayan kimse kiraladığı malın menfaatindeki bütün şer'î tasarruflara sahip olur. Çünkü o menfaatler onun mülküdür. Dolayısıyla onun o malı ne kadar olursa olsun uygun gördüğü bir ücret ile kiraya verme hakkı vardır. Mesela elli liraya kiraladıysa beş yüz liraya kiraya vermesi caiz olur. Çünkü o, o menfaate sahiptir. Dolayısıyla uygun gördüğü ücretle onu kiraya verme hakkına da sahiptir. Kiraladığı ücretle kiraya vermesi şart değildir. Buna göre ev veya depo için birinci kiralayana belirlenmiş ücretten daha fazla belirli bir ücretin, kiracıdan kiralamak isteyen kimse tarafından ödenmesi caizdir, bunda bir mahzur yoktur. Çünkü kiracı, kiraladığı evi veya depoyu başkasına belirli bir ücretle, mal sahibine ödediği ücretten fazla bir miktarla kiraya vermiştir. Bu, kiraladığı malı kendisinin kira olarak verdiği ücretten fazlası ile kiraya vermektir. Bu caiz bir husustur. Çünkü o kişiye, kiraladığı şeyi kiraladığından daha fazla ya da daha az bir ücretle kiraya vermesi caiz olmaktadır. Çünkü o, malı artıran sözleşmedir. Dolayısıyla satın alınanın teslim alındıktan sonra, satın aldığından fazlası ile satmada olduğu gibi, fazlalık onda da caiz olmaktadır.

Burada bir mesele var: Kiralayan kimsenin, akit bittiğinde kiraladığı malı mal sahibine teslim etmesi gerekir mi gerekmez mi? Bunun cevap şöyledir: Kiralanan mal, kiralayan kimsenin elinin altında ise kiraladığı malı mal sahibine iade etmesi gerekir. Çünkü Semere'den Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذْتُ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ

“El (kişi), aldığı şeyden onu geri verinceye kadar sorumludur.”

Eğer kiralanan mal elinin altında değilse bakılır; o, kendisinden gaspedilmişse kiralanan malın sahibine geri verilmesi sorumluluğu gaspedene

ait olup kiralayana ait değildir. Çünkü gaspeden, malı geri vermekle emrolunmuştur. Nitekim Saib Bin Yezid'den, o da babasından Rasulullah *Salallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği tahriç edilmiştir:

لَا يَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ صَاحِبِهِ جَادًّا وَلَا لَاعِبًا وَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ عَصَا صَاحِبِهِ فَلْيَرْدُهَا عَلَيْهِ

“Sizden biri, sahibinden malını ciddi olarak ya da oyun ile almasın. Sizden biri sahibinin bastonunu almışsa onu, ona geri versin.” [Ahmed Bin Hanbel] Bu, geneldir. İster o malı sahibinden alsın ister başkasından alsın fark etmez.

Eğer kiralayan, kiralanan şeyi başkasına ödünç vermişse ya da kiraya vermişse kiralayan ile mal sahibi arasındaki akit sona erdikten sonra, kiralayanın, kiralanan şeyi mal sahibine teslim etmesi gerekir. Bu, [عَلَى الْيَدِ] **“El (kişi), aldığı şeyden onu geri verinceye kadar sorumludur.”** hadisinin genelliğinden dolayıdır. Kiralama ve diğerleri ile alakalı olarak, gasb hakkındaki rivayetlerde olduğu gibi istisna kılan nass gelmemiştir. Onun için bu hadis, [حَتَّى تُؤَدِّيَهُ] **“geri veresiye kadar”** sözündeki genelliği üzere kalır.

Şöyle denilmez: *“Hadis, ikinci kiralayanı da kapsar. Çünkü onun eli de aldı. Dolayısıyla onun da geri vermesi gerekir. Böylece geri vermek sorumluluğu ikinci kiralayan üzerine de olur.”* Böyle denilmez, çünkü hadis, her ne kadar ikinci kiralayanı kapsıyor olsa da kiralananın geri verilmesi sorumluluğu birinci kiralayandan düşmez. Dolayısıyla birinci kiralayanın üzerine düşen, kiraladığı malı sahibine geri vermektir. İkinci kiralayana düşen de kiralanan malı birinci kiralayana geri vermesidir. Birinci kiralayan üzerindeki o malı geri verme sorumluluğunu düşürmez. Aynı şekilde ikinci kiralayan üzerindeki o malın geri verilmesi gerekliliği, birinci kiralayandan o malı geri verme sorumluluğunu düşürmez. Ancak mal sahibi kiraya verdiği ve malı teslim ettiği kişinin peşine düşer. O kişi de birinci kiralayandır. Buna göre bir kişi bir evi bir başka kişiye kiraya verdiğinde, o kiracı da o evi başka birine daha fazla ücretle kiraya verirse birinci kiralayanın kiralama süresi sona erdiğinde akit sona erer ve evi sahibine teslim etmesi birinci kiralayan üzerine zorunlu olur. Ancak ev sahibi onunla akdi yenilerse ev onun eli altında olmasa da otoritesi altında kalmaya devam eder. Eğer evin sahibi akdi ikinci kiralayan ile yaparsa ev sahibi, evi kendisi teslim almış sayılır. O zaman birinci kiralayan, evi teslim etme sorumluluğundan kurtulmuş olup evi sahibine teslim etmiş sayılır. Evin sahibi ile alaka, ikinci kiralayan ile olur.

Evlerin Oturmak İçin Kiralanması

Kim oturmak için bir evi kiralarsa onun onda bizzat kendisinin oturma ve yerine istediği başka birini oturtma hakkı vardır. Çünkü akdin üzerinde yapıldığı şeyden bizzat kendisinin ve naibinin/temsilcinin faydalanma hakkı vardır. Üzerine sözleşme yapılandan faydalanma hususunda kendi yerine temsilcisini oturtan kimseye, satın alınanı teslim alma hususunda vekil tayin etmesi gibi caizdir. Onun, evin içinde oturan kişilerin normalde yaptığı gibi mobilya, döşeme, yemek vb. şeyleri yapma hakkı vardır. Ancak kiralayanın kiraladığı eve, kendisinden daha fazla zarar veren birini oturtma hakkı yoktur. Dolayısıyla evi kiralayan kişi, sıvacı veya demirci değilse eve sıvacıları ve demircileri oturtmaz. Çünkü onlar eve zarar verirler. Bu, akdin üzerine yapıldığı menfaatten daha büyük bir menfaattir. Zira akit, bu evin benzeri için bilinen bir menfaat üzerine yapılmıştır. Dolayısıyla kiralama akdinin üzerine yapıldığı menfaatten daha fazla/farklı bir menfaat sağlanması caiz olmaz.

Evin oturmak için kiralanmasında oturmak için olduğunun belirtilmesine gerek yoktur. Bilakis sözleşme yapılabilir, oturmak için olduğunun ve sıfatının zikredilmesine gerek yoktur. Çünkü ev ancak oturmak için kiraya verilir. Bu hususta ufak tefek farklılıklar olur ve bunun belirtilmesine de gerek yoktur. Evi kiralayanın, kiralama süresince evi başkasına kiraya verme hakkı vardır. Kiralama süresi, akdin metnindeki farklılığa bağlı olarak farklı olur. Kiralama, belirli bir şey karşılığı her ay üzerine olduğunda kiraya veren ve kiralayandan birinin ancak her ayın sonunda akdi feshetme hakkı vardır. Ancak ilk ayda, kiralama sözleşmesinin yapılması gerekir. Çünkü akdin ardından onun belirli bir ücret hakkı olduğu bilinir. Ondan sonraki aylarda akit eve girmeye -ki o evde oturmaktır- bağlıdır. Eve girildiğinde ilk akitte geçen sahih olur. Eve girilmezse ya da ilk ayın sonunda akit feshedilirse, fesholur. Eve girmek ayın içine terk edilirse onun hakkında akdin olmaması nedeni ile kiralama sabit olmamıştır. *“Evimi yirmi aylığına her ay şu kadar ücret karşılığı sana kiraya veriyorum.”* denilirse caiz olur. Çünkü süre bellidir, ücreti bellidir. İkisinden birinin hemen akdi feshetme hakkı yoktur. Çünkü o süre tek bir süredir. Bir evi bir seneliğine kiralar ve sene dolmadan akdi bozarsa kiracının ücretin tamamını ödemesi gerekir.

Bir kişi; evini kiraya verdiğinde evin anahtarlarını teslim etmesi, banyonun fayanslanması, kapıların çalışması, suyun akması ve evden yararlanma imkânı sağlayan her şeyin tamir edilmesi veya yapılması gibi kira-

cının faydalanmasına imkân verecek şeyleri tamamlamalıdır. Fakat portatif merdiven, ip, kova, su saati ve elektrik sayacı gibi menfaatlerin sağlanması için olan şeyler kiracıya aittir. Güzelleştirme ve süsleme için gerekli olan şeyler ise ikisinden birine zorunlu değildir. Çünkü bunlar olmadan da evden faydalanmak mümkündür. Evin beyaza boyanması, kanalizasyonun ve tuvaletin temizlenmesine gelince kiralama esnasında bunlara gerek var ise onu yapmak kiraya verenin üzerinedir. Çünkü bunlar faydalanmayı mümkün kılan hususlardandır. Eğer bunları kiracı doldurmuşsa bunları boşaltmak kiracıya aittir. Çöplerin atılması, kiracıya aittir. Kiraya veren, faydalanmayı mümkün kılan hususlardan kendisine şeriatın vacip kıldığı hususların masraflarını kiracının ödemesini kira akdinde şart koşarsa o şart, akdin gerektirdiğine ters oluşundan dolayı fasittir/geçersizdir. Aynı şekilde kiracı, kendisinin yapmak zorunda olduğu şeyleri kiraya verenin ödemesini şart koşarsa o şart da akdin gerektirdiğine ters düşmesi nedeni ile fasittir/geçersizdir. Kiraya veren ve kiralayan ya da ikisinden biri öldüğünde kiralama aynı şekilde devam eder. Çünkü kiralama, akdin üzerinde yapıldığı şey selamette iken ölüm ile fesholmayan zorunlu bir akitir.

RÜŞVETİN HEPSİ HARAMDIR

İnsanların maslahatlarından bir maslahatı yerine getirmeyi kendisine zorunlu kılan bir yetkiye sahip olanların, bu maslahatı yerine getirmek için aldıkları mal/para rüşvet olur, hiçbir şekilde ücret olmaz. Ücret ile rüşvet arasındaki fark şudur: Ücret, yapmak zorunda olmadığı bir işi yapma karşılığında alınır. Rüşvet ise karşılıksız olarak yapmak zorunda olduğu bir işi yapması ya da yapmak zorunda olduğu işi yapmaması karşılığında, işin kendisi için yapıldığı kişiden alınır. Buna göre rüşvet; maslahat, ister bir menfaatin elde edilmesi, ister bir zararın giderilmesi olsun, ister hak ister batıl olsun fark etmeksizin alan kişinin yerine getirmesi gereken bir maslahatın yerine getirilmesi veya yapması gereken bir işi yapmaması yoluyla bir maslahatın yerine getirilmesi için verilen paradır. Verene rüşvet veren, alana rüşvetçi, aracı olana da rüşvete yardım eden denir.

Rüşvet, nassların açık ifadesi ile haramdır. Nitekim Abdullah Bin Amr'dan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّاشِيِّ وَالْمُرْتَشِيِّ

“Allah’ın laneti, rüşvet verenin ve rüşvet alanın üzerine olsun.” [Ahmed Bin Hanbel, Ebu Davud, Tirmizi, İbni Mâce] Yine Sevbân’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ وَالرَّائِشَ يَغْنِي الَّذِي يَمْشِي بَيْنَهُمَا

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem; rüşvet verene, rüşvet alana ve rüşvete yardım edene yani ikisi arasında gidip gelene lanet etti.” [Ahmed Bin Hanbel] Bu hadisler geneldir, her rüşveti kapsamaktadır. Rüşvet ister hakkın talebi için, ister batılın talebi için olsun, ister bir sıkıntıyı gidermek için, ister bir menfaati elde etmek için olsun, bir zulmü kaldırmak ya da bir zulmü işlemek için olsun fark etmeksizin hepsi de haramdır. Şöyle denilmez: “Rüşvet, batılı talep etmek ya da hakkı yok etmek olduğu için haramdır. Böyle olursa rüşvet haramdır. Fakat hakkın talebi için ya da bir zulmün kaldırılması için olursa rüşvet helaldir.” Böyle denilmez: Çünkü bu, rüşvetin haram kılınmasının, var olduğunda hükmün var olduğu ve ortadan kalktığında ise hükmün kalktığı bir illet ile illetli olarak gelmiş olması demektir. Bu doğru değildir. Çünkü rüşvetin haram kılınması hakkında gelmiş olan nassların tamamı, rüşvetin haram kılınmasını bir illet ile illetlendirmemişlerdir. Ne bu nasslarda ne de herhangi bir

nassta, rüşvetin haram kılınması için illet olarak istinbat ettiğimiz bir husus vardır. Bunun içindir ki rüşvetin haram kılınması, illetli olmayan açık nasstan dolaydır. Dolayısıyla rüşvetin kesinlikle illeti yoktur. Şöyle denilmez: *“Hakkın yerine getirilmesi, sahibinden rüşvet olarak alındığında caiz olur. Çünkü o helal bir işin yapılması için alınan maldır ki o, hakkın yerine getirilmesidir.”* Böyle de denilmez. Çünkü rüşveti haram kılan nasslar genel olarak gelmişlerdir. Dolayısıyla rüşvetin bütün çeşitlerini kapsayan genellikleri üzerinde kalırlar. Bu nassların tahsis edilmeleri ya da rüşvetin çeşitlerinin bir kısmı istisna edilmeleri istenildiğinde onları tahsis eden başka bir nassa ihtiyaç duyulur. Nassı ancak Kitap veya Sünnet’ten olan başka bir nass tahsis edebilir. Öyle bir nass da gelmediğine göre, bu nasslar tahsis olmaksızın genel olarak kalırlar. Binaenaleyh rüşvetin bütün çeşitleri haramdır. Rüşvetin, bir hakkın talebi, bir zulmün kaldırılması ya da işlenmesi, bir sıkıntının giderilmesi ya da bir menfaatin elde edilmesi için olması arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla bunların tamamı nassın genelliği altına girmektedir.

Aynı şekilde rüşvetin haram kılınması hususunda, rüşvetin yöneticiye, memura, başkana veya başkasına verilmesi arasında bir fark yoktur. Zira hepsi de haramdır. Şöyle denilmez: *“Ebu Hurayra’dan Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:*

لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى الرَّأِشِيِّ وَالْمُرْتَشِيِّ فِي الْحُكْمِ

“Allah’ın laneti, yönetimde rüşvet alan ve rüşvet veren üzerine olsun.” [Ahmed Bin Hanbel] *Bu, yönetimle mukayyettir. Dolayısıyla mutlak mukayyet olana hamledilir.”* Böyle denilmez. Çünkü kendisi için *“mukayyet”* olarak vasıf kabul edilen lafız, genel değil, mutlak lafızdır. Genel lafızda ise sınırlandırma tahsis yapılır. Genel lafız ile birlikte bir kayıt/sınır geçtiğinde o, sınırlandırma kabilinden olmaz fertlerinden bir ferde tahsis kabilinden olur. Bu hadiste geçen [الرَّأِشِيِّ] *“rüşvet veren”*, [الْمُرْتَشِيِّ] *“rüşvet alan”*, [الرَّأِشِ] *“rüşvete yardım eden”* lafızları mutlak lafızlar değil, genel lafızlardır. Bunun içindir ki [فِي الْحُكْمِ] *“yönetimde”* kavli, bu lafızlara sınır olmaz. Dolayısıyla diğer hadisler ona hamledilmez. Bilakis genel lafzın fertlerinden bir fert belirtilmiş olur ki, o da [الْحُكْمِ] *“yönetim”*dir. Böylece hadislerin tamamı genel olarak kalırlar ve genellikleri üzere devam ederler. Binaenaleyh ister yönetici, ister memur, isterse başkası için olsun rüşvetin tamamı haramdır. Zira sıkıntıyı gidermek için polise rüşvet vermek, yöneticiye rüşvet vermek gibidir. Şirkette çalıştırması için ya da işten çıkarmaması için şirket müdürüne verilen rüşvet, vergi tahsildarına ya da

kendisine tebliğ etmemesi için mahkeme davası tebliğcisine verilen rüşvet aynıdır. Kendisine hafif iş vermesi için işçibaşına verilen rüşvet, mallar içinde kendisine iyi mallar seçmesi için bir tüccarın yanında çalışan işçiye müşterinin verdiği rüşvet veya matbaa sahibinin haberi olmadan kitabın işini tamamlaması için kitap sahibinin matbaada çalışan bir işçiye verdiği rüşvet; bunların hepsi de rüşvet olup hepsi de haramdır. Çünkü hepsi de karşılıksız olarak yapmak zorunda olduğu bir işi yapması karşılığında, kendisi için iş yapılan kişiden alınan maldır/paradır. Bazılarının bir ihtiyacını gidermek maksadı ile yanında nüfuzunu kullanması için memurun nezdinde itibar ve saygınlık sahibi olan kişiye verdiği mal da rüşvete girer. Fakat burada rüşveti alan memur değil memur ile konuşandır. O konuşmasına karşılık ona mal/para verilmektedir. Bu da rüşvettir. Çünkü bu mal ister o maslahatı yerine getiren o malı alsın, ister almasın fark etmez, yerine getirmesi kendisine zorunlu olan kimseden bir maslahatın elde edilmesine karşılık verilmektedir, dolayısıyla rüşvettir. Zira malın rüşvet oluşunun gerçekleşmesinde onun doğrudan maslahatı yerine getiren kimse tarafından alınması şart koşulmaz. Fakat malın rüşvet oluşundaki şart, bu malın işin yapılmasına karşılık alınmasıdır. Onu ister o şahıs ister arkadaşı ister onun yanında saygınlığı olan biri ister bir yakını ister amiri ister başkası alsın fark etmez. Zira malın rüşvet olmasının gerçekleşmesinde önemli olan husus, onun yerine getirilmesi zorunlu olan bir maslahatın yerine getirilmesine karşılık, kendisi için yerine getirilen kimseden alınmasıdır.

Yöneticilere, âmillere vb. verilen hediye, haramlılık hususunda rüşvet gibidir. Hediye, karşılıksız olarak yapılması gereken bir işin yapılması için işin kendisi için yapıldığı kişiden alınan mal olması bakımından rüşvete benzemektedir. Dolayısıyla bazıları, rüşveti hediye den saydılar. Rüşvet ile yöneticilere, âmillere vb. verilen hediye arasındaki fark şudur: Rüşvete mal, maslahatın yerine getirilmesine karşılık verilir. Yöneticilere, âmillere vb. verilen hediyeler ise bir maslahatın görülmesi karşılığında değil maslahat sahibi tarafından verilir. Çünkü kendisine hediye verilen, ister belirli bir maslahatın görülmesini umarak, ister belirli bir maslahat görüldükten sonra, ister ileride bir maslahatın görülmesini umarak olsun hediye edilmiş olsun fark etmez bizzat kendisi ya da vasıtası ile maslahatın yerine getirilmesini fiilen üstlenmektedir. Bundan dolayı rüşvet ile yönetici vb. verilen hediye birbirine benzemektedir ve biri diğerine kıyas edilmektedir. Fakat ikisinin vakıası biraz farklıdır. Yöneticiye, âmile vb.

hediye vermenin haram oluşu hadislerde açık olarak gelmiştir. Nitekim Ebu Humeydi es-Sa'idi'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ اللَّهَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ ابْنَ اللَّثْبِيَّةِ عَلَى صَدَقَاتِ بَنِي سُلَيْمٍ فَلَمَّا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحَاسَبَهُ قَالَ هَذَا الَّذِي لَكُمْ وَهَذِهِ هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ لِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهَلَّا جَلَسْتَ فِي بَيْتِ أَبِيكَ وَبَيْتِ أُمِّكَ حَتَّى تَأْتِيَنَّكَ هَدِيَّتُكَ إِنْ كُنْتَ صَادِقًا ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَطَبَ النَّاسَ وَحَمَدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنِّي اسْتَعْمَلُ رَجُلًا مِنْكُمْ عَلَى أُمُورٍ مِمَّا وَلَّانِي اللَّهُ فَيَأْتِي أَحَدُكُمْ فَيَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذِهِ هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ لِي فَهَلَّا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وَبَيْتِ أُمِّهِ حَتَّى تَأْتِيَهُ هَدِيَّتُهُ إِنْ كَانَ صَادِقًا فَوَاللَّهِ لَا يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مِنْهَا شَيْئًا بَعِيرَ حَقِّهِ إِلَّا جَاءَ اللَّهُ بِحُمْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, İbni Lutbiyye’yi Benî Suleym sadakaları (zekâtları) üzerine görevlendirdi. Rasulullah’a geldiğinde onu muhasebe etti. O dedi ki: Sizin için olan budur, bu da bana hediye edilen hediyedir. Bunun üzerine Rasulullah ona şöyle dedi: Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya doğruysan eğer! Sonra ayağa kalktı, Allah’a hamdu senada bulunduktan sonra insanlara hitapta bulundu ve şöyle dedi: Emma ba’d! Ben sizden bir adamı, Allah’ın bana yüklediği bazı işlerin üzerine görevlendiriyorum. Sonra biriniz bana gelip sizin için olan budur, bu da bana hediye edilendir, diyor. Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya doğruysan eğer! Allah’a yemin olsun ki sizden biri hakkı olmaksızın ondan bir şey alırsa kıyamet günü Allah’a onun sorumluluğunu taşıyarak gelir.” [Buhari] Burayde’den Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ عَلَى عَمَلٍ فَرَزَقْنَاهُ رِزْقًا فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ

“Biz, kimi bir işe görevlendirip de maişetini temin edersek onun ondan sonra aldığı hiyanettir.” [Ebu Davud] Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem onu suht yani haram mal olarak isimlendirdi. Nitekim Enes’ten, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

هَذَانَا الْعَمَالُ سُحْتُ

“Âmillerin hediyeleri suhttur/haram maldır.” Mesruk’tan, o da İbni Mesud’dan şunu rivayet etti:

“Ona, suht rüşvet midir, diye soruldu. Bunun üzerine şöyle dedi: Hayır, fakat suht, bir adamın haksız davranışına karşılık senden yardım istemesi, bunun üzerine sana hediye vermesidir. Onu kabul etme!” Tabiin imamlarından biri olan Ebu Vail Şakik Bin Seleme şöyle dedi:

“Kadı, hediye aldığı anda suht/haram mal yemiş olur. Rüşvet aldığı anda ise onunla küfür noktasına gelir.” Ebu Hamid, Burayde ve Enes hadislerinin

tamamı, ister belirli bir işin yapılmasından sonra hediye edilmiş olsun, ister yapılmasından önce olsun, ister ona bir hususta yetki sahibi olduğu için hediye edilsin, ister maslahatın yerine getirilmesi elinde olan kimse yanında saygınlığı olduğu için hediye edilmiş olsun fark etmeksizin kamu işlerini üstlenenlerden birine verilen hediyelerin haram olduğu hususunda gayet açıktır. Zira bunların hepsi de haramdır. [هَذَايَا الْعَمَلِ سُحْتٌ] **“Âmillerin hediyeleri suhttur/haram maldır.”** Hadiste geçen hediye lafzı, genel olup âmillere verilen bütün hediyeleri kapsar. İnsanlara ait bir maslahatın yerine getirilmesini üstlenmiş olup onu karşılıksız yerine getirmesi zorunlu olan herkes âmillere kıyas edilir. Onun, maslahatın kendisi için yerine getirildiği kimseden aldığı şey haram olur. Onu ister doğrudan bunun için hediye olarak alsın, isterse hediye bu maslahatın sahibi olan kişiden yerine getirilmesi umudu ile alınsın fark etmez, ona onu alması haram olur. Dolayısıyla polis, şirket müdürü, işçibaşı ve bunlar gibi kişilere hediye alınması haram olmaktadır. Bu hediyeler de suht/haram mal olmaktadır.

Bu bahsi geçenlere verilen hediye, hediye verenin, kendilerine hediye vermesi âdet olan kimseden olmadığında haramdır. Fakat maslahatların yerine getirilmesini üstlenenler olsun ya da olmasınlar onun kendilerine hediye verilmesi âdetten ise o hediye onlara caiz olur, bir sakıncası olmaz. Çünkü Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* hadiste şöyle diyor:

فَهَلَّا جَلَسْتُ فِي بَيْتِ أَبِيكَ وَبَيْتِ أُمِّكَ حَتَّى تَأْتِيَكَ هَدِيَّتُكَ إِنْ كُنْتَ صَادِقًا

“Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya doğruysan eğer!” [Buhari]

Bunun mefhumu, âmil olmadan babasının ve annesinin evinde otururken kendisine verilen hediye caizdir. Yani hediye verenin, bir kişiye âdet edildiği şekilde verdiği hediye, maslahatı üstlenen konumda olduğu hâlde de vermesi caizdir, maslahatın yerine getirilmesinin üstlenilmesi hâlinde de caizdir. Nehiy hadisleri bu hediyeye intibak etmez. Zira bu hediye hadisin mefhumu ile onlardan istisna edilmiştir.

REHİN/İPOTEK

“*Rehin*” lügatte sabitlilik ve süreklilik demektir. Denildi ki o, hapistendir/alıkoymadandır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كُلُّ أَمْرٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ

“Herkes, kazandıklarına bir rehindir.” [Tur Suresi 21]

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ

“Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir.” [Müddesir Suresi 38] Yani mukayyettir/sınırlıdır demektir. Şeran rehin, boçludan borcu alamadığında bedelini alabilmek için borca karşılık güvence yapılan maldır. Bu caizdir ve şeriatın caiz kıldığı muamelelerdendir. Delili ise Kitap ve Sünnet’tir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ

“Yolculukta olur da yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık) alınmış bir rehin de yeterlidir.” [Bakara Suresi 183] Müminlerin annesi Aişe RadiyAllahu Anhâ’dan şu rivayette bulunulmuştur:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجْلِ وَرَهْنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir Yahudi’den bir süre vade ile bir yiyecek satın alıp ona demirden bir zırhı rehin verdi.” [Buhari] İbni Abbas’tan şu rivayette bulunulmuştur:

ثَوْبِي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدِرْعُهُ مِزْهُونَةٌ بَعِشْرَيْنِ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَخَذَهُ لِأَهْلِهِ

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, zırhı ailesi için aldığı yirmi sa’a/ölçek yiyeceğe karşılık rehin olduğu hâlde vefat etti.” [Tirmizi] Enes’ten şu rivayette bulunulmuştur:

وَلَقَدْ رَهَنَ النَّبِيُّ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِرْعًا لَهُ بِالْمَدِينَةِ عِنْدَ يَهُودِيٍّ وَأَخَذَ مِنْهُ شَعِيرًا لِأَهْلِهِ

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Medine’de kendisine ait zırhı bir yahudiye rehin vererek ondan ailesi için arpa aldı.” [Buhari] Rehin, yolculukta da, yerleşik yaşamda da caizdir. Çünkü [وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ] “Yolculukta olur da” [Bakara Suresi 183] bir durumun vakıasını açıklama olup bir kayıt/sınırlandırma değildir. Bunun delili, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in demirden zırhını rehin olarak vererek bir Yahudi’den yiyecek satın almasıdır. O zaman Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem Medine’de idi ve yolculukta değildi. Rehin, aynı akitte teslim alınmadıkça caiz olmaz. Bu da Allahu Teâlâ’nın [فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ] “alınmış bir rehin.” kavlinden dolayıdır. Rehinde kabzetme/teslim alma sıfatı, ona el koymaktır. Rehin, taşınabilir şeylerden ise kendisine taşımasıdır. Ev ve arazi gibi taşınamayan şeylerden ise

onun kontrolüne el koyulur. Onu teslim almak, rehin veren ile rehinle borç verenin arasındaki engeli kaldırmaktır. Rehinin teslim alınmasında vekil tayin etmek, rehini gerektiğinde ve diğer hükümlerinde kendisi yerine vekilin teslim alması caizdir. Alışverişi caiz olan her hususta rehin caizdir. Alışverişi caiz olan her malın rehin verilmesi de caizdir. Çünkü rehinden maksat, rehin verenin zimmetinden borcunun alınmaması durumunda rehinin bedelinden borcun alınabilmesini temin etmek için borca güvence vermektir. İçki, put, vakıf, rehin alınmış mal ve satılması caiz olmayan benzer malların rehin verilmesi ise caiz değildir.

Rehin Alanın Rehinden Faydalanması

Rehin işlemi tamamlandığında rehin verilen mal, teslim almasından sonra rehin alanın eli altına girmiş olur. Ancak rehin alan kimse rehinden faydalanma hakkına sahip değildir. Bilakis rehinin, rehin alanın eli altında olması sadece ve sadece o malın, borcuna güvence olması içindir. Rehlin verenin borcunu, rehinle borç verene ödeme vakti gelse de rehin sahibine ait olarak kalır. Cahiliye Dönemi'nde rehin alan kimse, rehin ile borç alan kimse kendisine kararlaştırılan vakitte borcunu ödemediğinde rehini mülk ediniyordu. İslâm gelip bunu iptal etti. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

لَا يَخْلُقُ الرَّهْنُ مِنْ صَاحِبِهِ الَّذِي رَهْنَهُ لَهُ غُنْمُهُ وَعَلَيْهِ غُرْمُهُ

“Rehin, rehin veren sahibine tamamen kapatılmaz/geri alma hakkı engellenmez. O rehinin kazancı onun lehinedir. Zararı da onun aleyhinedir.” [Şâfi, Sa’îd Bin Museyyeb kanalıyla] Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in [لَا يَخْلُقُ الرَّهْنُ مِنْ صَاحِبِهِ] **“Rehin, sahibine tamamen kapatılmaz.”** sözü, sahibi rehini şart koşulan vakitte kurtarmadığında rehin alan kimse rehini hak etmiş olmaz/sahiplenemez, demektir. Dolayısıyla hem rehin verilen mal, rehin verenin mülkü olarak kalır hem de malın menfaati onun mülkü olarak kalır. Çünkü o menfaat onun kazancıdır ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in [لَهُ غُنْمُهُ] **“Kazancı onun lehinedir.”** sözüne dâhildir. Zaten menfaat, rehin verilen malın nemasıdır. Dolayısıyla bu nema, ister evde oturmak gibi bir menfaat olsun, isterse ağacın meyvesi ve ineğin yavrusu gibi bir mal olsun fark etmez, o maldan türemiştir. Zira bunlar rehin verene ait mülktür. Rehlin akdi bunları kapsamaz, dolayısıyla bunlar rehin değildir. Zira akit mal üzerinedir, o malın menfaati üzerine değildir. Mademki menfaat, rehin verenin mülküdür o hâlde onu alması hakkıdır. Dolayısıyla evin sahibinin borcuna karşılık rehin verilmiş evini kiraya verme ve ücretini alma hakkı vardır. O evi ister rehin alan kimseye

kiraya versin ister başkasına kiraya versin fark etmez, bu ücret rehin olmaz; bilakis rehin verene ait mülk olur, rehine tâbi kabul edilmez. Çünkü o menfaat, evin anahtarı gibi zikredilmediği hâlde alışverişe dâhil olan eve ait hususlardan değildir. Buna binaen rehin/ipotek alan kimsenin, kendisine rehin verdiği ya da kendi eli altında olduğu gerekçesi/bahanesi ile rehin maldan faydalanma hakkı yoktur. Bilakis rehin malın menfaati sahibine aittir.

Rehin verilen malın menfaati, sahibine ait olduğuna göre bu kişi, malın menfaatini hibe etme hakkına sahiptir. Yine malı hibe etmeye hakkı olduğu gibi dilediği kimseye maldan faydalanmasına izin verme hakkına da sahiptir. Ancak rehin verenin, rehin alana, rehin aldığı maldan faydalanması ile ilgili izninin hükmü başkasına verilen izinden farklıdır. Zira rehin verenin, rehin alan dışında istediği herkese rehin verdiği maldan faydalanmasına izin vermesi caizdir. Fakat onun rehin alana izin vermesinde tafsilat vardır. O da şudur: Eğer rehin, alışverişin bedeli veya bir evin ücreti veya ödünç olmayan herhangi bir borç ise rehin verenin izni ile rehin alanın rehin verilmiş maldan yararlanması caizdir. Çünkü o, onun mülküdür ve onun o maldan istediğine faydalanma izni verme hakkı vardır. Bu, rehin alanı da başkasını da kapsar. Buna engel olan bir nass yoktur. Zira rehin alanı bundan istisna eden herhangi bir nass varit olmamıştır. Dolayısıyla hüküm genel olarak kalır. Çünkü satıcının fiyatı artırması caiz olduğu gibi kiraya verenin vadeli olduğunda ücreti artırması caizdir. Dolayısıyla satılan malın bedeline ya da kiralanan malın ücretine ilave yapılarak maldan faydalanmaya izin vermesi de caiz olmaktadır. Bu faiz sayılmaz çünkü faizin tarifi ve vakıası buna intibak etmediği gibi nassın belirlediği faizli şeylere de dâhil değildir. Bilakis o, peşin fiyattan daha yüksek olan vadeli fiyattır, peşin olan ücretten daha çok olan vadeli ücretle kiralamadır. Bunların hepsi de şeriata göre caiz muamelelerdendir.

Borç, bir kişinin başka birine bir seneliğine bin lira verip evini borç aldığı kişiye rehin vermesi ve onun rehin verdiği evden faydalanmasına izin vermesi gibi ödünç bir borçsa bu durumda rehin veren kişi izin verse dahi rehin alan kişinin rehin aldığı maldan faydalanması caiz değildir. Bu da bunu yasaklayan nassın varit olmasından dolayıdır. Zira Enes'ten şu hadis rivayet edilmiştir:

وَسُئِلَ الرَّجُلُ مِمَّا يُقْرَضُ أَخَاهُ الْمَالَ فَيُهْدِي لَهُ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَقْرَضَ أَحَدُكُمْ قَرْضًا فَأَهْدَى لَهُ أَوْ حَمَلَهُ عَلَى الدَّابَّةِ فَلَا يَرْكَبُهَا وَلَا يَقْبَلُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ جَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ قَبْلَ ذَلِكَ

“Bizden kardeşine borç veren, sonra da kendisine hediye verilen adamın durumu soruldu. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Sizden biri borç verdiğinde sonra da kendisine hediye verilir ya da hayvana bindirilirse o hayvana binmesin ve o hediyeyi kabul etmesin. Onunla borç verdiği kişi arasında daha önce geçen bir husus müstesna.” [İbni Mâce] Enes’ten Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

إِذَا أَقْرَضَ فَلَا يَأْخُذْ هَدِيَّةً

“Borç para verdiğinde hediye kabul etmesin.” [Şevkani zikretti ve el-Buhari’nin Tarihinde rivayet ettiğini söyledi] Ebu Burde Bin Ebu Musa’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَلَقِيتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ فَقَالَ لِي إِنَّكَ بِأَرْضِ الرَّبَا بِهَا فَاشِ إِذَا كَانَ لَكَ عَلَى رَجُلٍ حَقٌّ فَأَهْدَى إِلَيْكَ جَمَلٌ تَبْنَ أَوْ جَمَلٌ شَعِيرٍ أَوْ جَمَلٌ قَتَّ فَلَا تَأْخُذْ فَإِنَّهُ رَبًّا

“Medine’ye geldim. Abdullah Bin Selem ile karşılaştım. Bana dedi ki: Sen, içerisinde faizin bol olduğu bir topraktasın. Birinde alacağın olduğunda, o sana bir yük saman, bir yük arpa ya da bir yük kuru yonca hediye ederse onu alma. Zira faizdir.” [Buhari, Sahih] Feddâle Bin Ubeyde’den şu tahric edilmiştir:

كُلُّ قَرْضٍ جَرَّ مَنْفَعَةً فَهُوَ وَجْهٌ مِنْ وَجْهِهِ الرَّبَا

“Menfaat sağlayan her borç, faiz çeşitlerinden bir çeşittir.” [Beyhaki, el-Marife] Bunu Haris Bin Ebu Usâme, Ali Radiyallahu Anh’ın hadisinden şu lafızla rivayet etmiştir:

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ قَرْضٍ جَرَّ مَنْفَعَةً

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, menfaat sağlayan her borcu yasakladı.” Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir:

كُلُّ قَرْضٍ جَرَّ مَنْفَعَةً فَهُوَ رَبًّا

“Menfaat sağlayan her borç faizdir.”

Ayrıca içerisinde artırmanın şart koşulduğu her borcun haram olduğu hususunda icma oluşmuştur. Nitekim İbni Munzir şöyle dedi:

أَجْمَعُوا عَلَى أَنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا شَرَطَ عَلَى الْمُسْتَسْلِفِ زِيَادَةً أَوْ هَدِيَّةً فَاسْتَلَفَ عَلَى ذَلِكَ إِنْ أَخَذَ الزِّيَادَةَ عَلَى ذَلِكَ رَبًّا

“Ödünç veren, ödünç alana bir fazlalığı ya da bir hediyeyi şart koştuğunda ve buna binaen ödünç verdiğinde, o fazlalığı alırsa onun faiz olduğu üzerinde icma ettiler.” Ubey Bin Ka’ab, İbni Abbas ve İbni Mesud’dan, menfaat sağlayan borcu nehyettikleri rivayet edildi. Bu hadisler

ve eserlerden fazlalığın şart olması hâlinde menfaat sağlayan borcun ihtilaf olmaksızın tek kelime ile haram olduğu görülmektedir. Bir kişi, başkasına şart olmaksızın borç para verirse, borç verilen paradan fazlasıyla borç ödenirse o da haramdır. Fakat o borç verene borç aldığından fazlasını hediye olarak verirse bakılır. Eğer ona hediye vermesi âdetinden ise bunda bir sakınca yoktur ve onun bu hediyeyi kabul etmesi caizdir. Ona hediye etmesi âdetinden değilse Enes hadisinden dolayı bu hediyeyi kabul etmesi caiz değildir. Ebu Hurayra'dan rivayet edilen şu hadise gelince:

أَنَّ رَجُلًا تَقَاضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَغْلَظَ لَهُ فِهْمٌ بِهِ أَصْحَابُهُ فَقَالَ دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا وَاشْتَرَوْا لَهُ بَعِيرًا فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ قَالُوا لَا نَجِدُ إِلَّا أَفْضَلَ مِنْ سَيِّئِهِ قَالَ اشْتَرَوْهُ فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ فَإِنَّ خَيْرَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً

“Bir adam, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem ile muhakemeleştirdi ve O’na kaba davrandı. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ashabı üzülünce şöyle dedi: Onu bırakın, hak sahibinin söz söyleme hakkı vardır. Onun için bir deve satın alın ve ona verin. Onlar dediler ki: Onun dışısından daha iyisini göremiyoruz. Rasulullah dedi ki: O deveyi alın, ona verin. Zira sizin en hayırlınız (borcunu) en güzel şekilde ödeyendir.” [Buhari, Sahih] Ebu Rafi’den şu rivayette bulunulmuştur:

اسْتَسْلَفْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَكْرًا فَجَاءَتْهُ إِبِلٌ مِنَ الصَّدَقَةِ فَأَمَرَنِي أَنْ أَقْضِيَ الرَّجُلَ بَكْرَهُ فَقُلْتُ لَمْ أَجِدْ فِي الْإِبِلِ إِلَّا جَمَلًا خَيْرًا رِبَاعِيًّا فَقَالَ أَعْطِهِ إِيَّاهُ فَإِنَّ خَيْرَ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ قَضَاءً

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir genç deve ödünç aldı. Sonra ona zekâtta bir deve geldi. Bana onu erkenden o adama borcun edası olarak teslim etmemi emretti. Bunun üzerine: Orada dört yaşında güzel ve kıymetli develerden başka bir şey görmedim! dedi. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: O deveyi ona ver. Zira sizlerin en hayırlısı, borcunu en güzel şekilde ödeyendir.” [Ebu Davud] Bu, borca fazlalığın şart koşulması babından olmadığı gibi borç alınan miktara veya şeye ziyade yapma babından da değildir. Çünkü fazlalığı şart koşmadığı gibi borç alınan şeye ziyade yapma da olmamıştır. O SallAllahu Aleyhi ve Sellem sadece, borç aldığı şeyin benzerini ona verdi. Fakat yaş veya yapıcı daha büyük olanını verdi. Bu, bir hayvana karşılık bir hayvandır. Dolayısıyla bu fazlalık kabilinden değil, borcu güzel ödeme kabilindendir. Bunun içindir ki Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, fazlalığın illetini illetlik ifade eden bir tabirle getirdi. Dedi ki [فَإِنَّ] ***“Zira sizin en hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyendir.”*** [فَإِنَّ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ قَضَاءً] ***“Zira sizlerin en hayırlısı, borcunu***

en güzel şekilde ödeyendir.” Dolayısıyla illet burada açıktır. Bu da borç alınandan fazlasını ödemek değil, güzel ödemedir. Buna binaen sadece borç para verme hâlinde, rehin alan kimseye rehin edilmiş maldan faydalanması haram olmaktadır. Çünkü bu, güzel ödemedir değildir. Bilakis bu, ister şart koşulsun ister şart koşulmasın fark etmez, borç alınan şeye ya da miktara ziyade yapma kabilindendir. Ayrıca bu, ona hediye vermesi âdetinden olan hediye kabilinden de değildir.

Bunların hepsi, rehin verilen maldan karşılıksız olarak faydalanılması hâlinde söz konusudur. Fakat rehin verenin evini rehin alana kiraya vermesinde olduğu gibi bir karşılık ile rehin alınan maldan faydalanma olduğunda, borç ve başka bir şey için rehin verilen maldan faydalanmak caizdir. Çünkü bu, borçtan faydalanmak değildir. Bilakis iltimas geçmeden, ücretle faydalanmadır. Bunda iltimas geçilirse o zaman faydalanmanın hükmü karşılıksız faydalanma olur. Bu ise borçlanma dışında caiz olurken borçlanmada caiz olmaz.

MÜFLİS/İFLAS EDEN

“Müflis” lügatte malı olmayan, ihtiyacını karşılayacak bir şeyi olmayan kimsedir. Bununla kastedilen, parasız bir hâle düşmektir. İşte o müflistir. Ebu Hurayra kanalıyla Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَتَذُرُونَ مَا الْمُفْلِسُ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَفَدَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُجِدَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ

“Müflis kimdir, biliyor musunuz? Dediler ki: Bizde müflis, bir dirhemi ve malı olmayan kimsedir. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Müflis, ümmetimden bir kişinin kıyamet günü namazı, orucu ve zekâtı ile gelmesi fakat filana sövmüş, filana iftira etmiş, filanın malını yemiş, filanın kanını dökmüş, filana vurmuş olarak gelir. Sonra onun hasenatından filana verir, filana verir. Borcunu ödemedен hasenatı biterse onların hatalarından/günahlarından alır, o günahlar ona atılır. Sonra da o ateşe/cehenneme atılır.” [Muslim]

Onların bu sözleri, müflisin hakikati/gerçeği hakkında haber vermektedir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in [لَيْسَ ذَلِكَ الْمُفْلِسُ] **“müflis o değildir”** kavli ise kendisi ile hakikatin nefyedilerek mecaz ifadede bulunulmasıdır. Hadiste, ahiret müflisinin, dünyada zengin kimsenin müflis olmasına göre daha şiddetli ve önemli olduğu kastedilmiştir.

Fakihlerin örfünde müflis; borcu malından ve gideri gelirinden çok olan kimsedir. Ona, malı olsa da müflis ismini verdiler. Çünkü malını borcuna harcaması gerekmektedir. Dolayısıyla malı yok gibidir.

Ne zaman ki insan borçları kapatması gerekir ve malı da buna yetmezse alacaklıları, yöneticiden onun hacr altına alınmasını (tasarruftan men edilmesi) isterler, o zaman yöneticinin onlara olumlu cevap vermesi zorunlu olur ve insanları onunla muameleden uzaklaştırmak için onun hacr altına alındığını ilan etmesi müstehap olur. Onun hacr altın alınması ile şu dört hüküm sabit olur:

- 1- Alacaklıların onun bizzat malındaki hakları
- 2- Onun bizzat malında tasarrufta bulunmasının engellenmesi
- 3- Onun bizzat malından yanında bulunan alacaklı, şartlar bulunduğu bu malda diğer alacaklılardan öncelikli hak sahibi olması
- 4- Yöneticinin onun malını satıp alacaklılara verme hakkının olması

Müflisin hacr altına alınmasının delili, Ka'ab Bin Malik'in rivayet ettiği şu husustur:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَرَ عَلَى مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ مَالَهُ وَبَاعَهُ فِي دِينٍ عَلَيْهِ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Muaz Bin Cebel'in malına hacr koyup onu, onun borçları için sattı.” [Hakim] Abdurrahman Bin Ka'ab'dan şu hadis rivayet edilmiştir:

كَانَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ مِنْ أَفْضَلِ شَبَابِ قَوْمِهِ وَلَمْ يَكُنْ يُمْسِكُ شَيْئًا فَلَمْ يَزَلْ يَدَانُ حَتَّى أَغْرَقَ مَالَهُ فِي الدِّينِ فَكَلَّمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَرَمَائِهِ فَلَوْ تَرَكَ أَحَدٌ مِنْ أَجْلِ أَحَدٍ لَتَرَكُوا مُعَاذًا مِنْ أَجْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَاعَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَالَهُ حَتَّى قَامَ مُعَاذٌ بِغَيْرِ شَيْءٍ

“Muaz Bin Cebel, kavminin en iyi gençlerinden idi. O tutumlu değildi. Çok geçmeden malını borca batırdı. Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, alacaklıları ile konuştu. Bir kişi, bir kişi için alacağını erteleyeydi Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'den dolayı Muaz'ın borcunu ertelerlerdi. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem onlar için Muaz'ın malını sattı. Öyle ki Muaz'ın hiçbir şeyi kalmadı.” [Hakim]

İnsanlara mal borcu sabit olduğunda veya adil delil ile ya da kendisinin sahih ikrarı, müflise ait olan her şey mal ödeme zorunlu olduğunda onun aleyhine satılır, alacaklılar haklarını alırlar ve borçlu ise hiçbir şekilde hapse konulmaz. Zordaki borçlunun kesinlikle hapse konulması helal olmaz. Bu Allahu Teâlâ'nın şu kavlinde dolayıcıdır:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ

“Eğer (borçlu) darlık içinde ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir).” [Bakara Suresi 280] Yine Ebu Sa'id el-Hudri'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَصِيبَ رَجُلٍ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ثَمَارٍ ابْتِاعَهَا فَكَثُرَ دَيْنُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَصَدَّقُوا عَلَيْهِ فَتَصَدَّقَ النَّاسُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَبْلُغْ ذَلِكَ وَفَاءَ دَيْنِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُرَمَائِهِ خُذُوا مَا وَجَدْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem zamanında bir adamın satın aldığı meyvelere hasar isabet etti ve adamın borçları arttı. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem: Ona tasaddukta bulunun! dedi. İnsanlar da ona tasaddukta bulundular. Verilenler, borçlarının ödenmesine yetmedi. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem alacaklılarına şöyle dedi: Bulduğunuzu alın, size ondan başkası yoktur.” [Muslim, Ebu Davud] Yine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in müflisin malını alacaklılar arasında paylaştırdığı ve onu kesinlikle

hapsettirmedeği rivayet edilmiştir. [Buhari, bunun manasını *Sahih*'indeki tercümelerinde zikretti] Muhammed Bin Ali Bin Hüseyin'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Ali Bin Ebu Talib RadyAllahu Anh şöyle dedi: Borcunun olduğu bilindikten sonra kişinin hapse konulması zulümdür.” [Ebu Ubeyd] Saîd Bin Musey-yeb kanalıyla Ömer RadyAllahu Anh'tan rivayet edilen şu hususa gelince:

“Ömer, çocuğun malından kadınlara değil de erkeklere veren baba tarafından akrabalarını hapse koydu.” Bu, borçlunun hapsedilmesine delalet etmez. Sadece nafakayı temin etmenin kendisine vacip olduğu kimsenin, çocuğa nafaka vermediğinde hapse konulmasına delalet eder. Nafaka ise harcamaya gücü yetene zorunlu kılınan mallardandır. Dolayısıyla bu rivayet, özellikle çocuğa nafaka vermeyen kimsenin hapse konulmasına delalet etmektedir.

Müflis hakkındaki hüküm; yöneticinin, borçlunun malını alacaklılar için satıp onlara hisseler şeklinde paylaşmasıdır. Çünkü onların alması için bundan başka bir yol yoktur. Ömer Bin Abdurrahman Bin Delâf el-Meznî'den, o da babasından şu hadis rivayet edilmiştir:

“Cüheyne'den bir adam, o önceden hacca gidiyor, binek alıyor ve pahalıya satıyordu. Sonra acele ederek önceden hacca gitti ve iflas etti. Bunun üzerine durumunu, Ömer Bin Hattab'a arz etti. Ömer şöyle dedi: Şimdi! Ey insanlar! Kara boyalı elbise Cüheyneoğullarının kara boyalı elbisesidir. O borcunu ve emanetini kabul ediyor. O belirsiz bir zor duruma düştü. Borçlanmış oldu. Kimin onda alacağı varsa sabahleyin erkenden koşup gelsin. Zira biz onun malını alacaklılarına paylaşacağız. Borçtan sakınınız. Zira borcun başı derttir, sonu ise harptir.” [İmam Malik, Muvatta] Yine, Ömer Bin Abdulaziz'den, müflis hakkında, malının alacaklılar arasında paylaşılması, sonra da Allahu Teâlâ onu rızıklandırması kadar terk edilmesi hükmü verdiği rivayet edildi.

Müflisin yanında bulunan malı, değere göre hisseler şeklinde alacaklılar arasında sadece haklarının vadesi girmiş olup alacağını talep eden mevcut alacaklılara paylaşılır. Alacağını talep etmeyip de orada bulunan, vekil tayin etmemiş ve orada bulunmayan alacaklı dâhil edilmez. Borcunun ödeme süresi henüz gelmemiş, orada hazır bulunan ya da bulunmayan, alacağını talep etse de etmese de dâhil edilmez. Çünkü borcunun ödeme vadesi gelmemiştir. Dolayısıyla onun henüz hakkı yoktur. Alacağını talep etmeyene de istemediği sürece verilmesi gerekmez.

Bu, müflisin yaşaması hâlinde söz konusudur. Müflis ölmüşse hazır olan ya da olmayan, isteyen ya da istemeyen, belirli bir vadeye kadar ya

da süresiz borcu olan herkese borcu ödenir. Çünkü alacaklı olan için de borçlu olan için de ölümle birlikte bütün vadeler sona erer.

Ölen müflis üzerinde Allahu Teâlâ'nın hakları ile kulların hakları birleştiğinde Allahu Teâlâ'nın hakları, insanların hakları önüne alınır. Dolayısıyla malından önce zekât ve kefarete gibi ihmal ettiği şeylerin ödenmesinden başlanır. Karmaşık değilse o mal, bir şeyi diğer bir şeyin önüne geçirmeksizin bu hakların her birine paylaştırılır. İnsanlara olan borçları da böyledir. Ölen müflisin malı, borçların hepsine yetmezse alacaklıların her biri, bulunan malın miktarınca alır.

Allahu Teâlâ'nın haklarının kulların hakları önüne geçirilmesinin delili, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğinin sabit olmasıdır:

فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقْضَى

“Allah’a olan borçlar, ödenmeye daha layıktır.” [Ebu Davud]

فَأَقْضِ اللَّهَ فَهُوَ أَحَقُّ بِالْقَضَاءِ

“Allah’a borcunu öde. Zira o borcun ödenmesine daha layıktır.” [Bu-

hari, İbni Abbas kanalıyla rivayet etti]

Müflisin malı satılırken nafakası ve nafakasını temin etmekle yükümlü olduğu kimselerin nafakası göz önünde bulundurulur. Dolayısıyla oturmak zorunda olduğu evi satılmaz. Fakat onun iki evi varsa oturmak zorunda olmadığı bir evi satılır. Müflis kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak kazanca sahipse ya da kendisi ücretle çalışarak onu bilfiil kazanmaya gücü yetiyorsa oturmak zorunda olduğu evi hariç, malının tamamı satılır. Bir şey kazanmaya gücü yetmiyorsa malından kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere yetecek kadar bırakılır. O, malı alacakları arasında paylaştırıya kadar kendi malından kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere maruf bir şekilde harcar.

HAVALE

“Havale” kelimesi, manasını hakkın/borcun bir zimmetten bir başka zimmete dönüşmesinden almıştır. Havale, hakkı olan kimsenin, hakkını kendisinden isteyen kimseyi alacağı olduğu başka birine göndermesidir. Havale, Kitap ve Sünnet ile sabittir. Ebu Hurayra kanalıyla Rasûlullah *Sal-lAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، وَإِذَا أَتَيْتُمْ أَحَدَكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ

“**Zenginin borcunu ödemeyi ertelemesi zulümdür. Sizden biriniz hâli vakti yerinde olan birine havale edildiğinde buna uysun.**” Başka bir rivayette ise şu lafızla geçmiştir:

وَمَنْ أَجِيلٌ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيُخَلِّ

“**Biriniz, (alacağı) bir zengine havale edilirse kabul etsin.**” [Ahmed Bin Hanbel] Havale, borçta ve malda yani peşin ve vadelide caizdir. Çünkü o, birine ait bir hakkın başka birine havale edilmesidir. Bu hüküm genel olup her hakkı kapsar. Çünkü hadisin [فَإِذَا أَتَيْتُمْ أَحَدَكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ] “**Sizden biriniz hâli vakti yerinde olan birine havale edildiğinde buna uysun.**” lafzı, genel olup hem peşin hem de vadeli hakkı olan için hâli vaktinde birini kapsar. Dolayısıyla genelliği üzerinde kalır. Bu ise havale edilenin hâli vakti yerinde olana uymaya icbar edilmesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hâli vakti yerinde olan, inkâr etmeden ve ertelemekten borcunu ödemeye muktedir olmaktadır. Hâli vakti yerinde olan, ödemeye gücü yeten demektir. Ancak Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in hâli vakti yerinde olan birine havale edildiğinde buna uymayı emretmesi, borcunu inkâr eden ve erteleyen/savsaklayan olmamasını gerektirmektedir. Havalenin vakıası ve hadisin mantuku, bu işlemde havaleyi yapanın, havale edilen kimsenin ve kendisine havale edilen kimsenin olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Zira hadiste geçen [أَتَيْتُمْ] “**tâbi olunan**” kimse havaleyi yapandır. [أَحَدُكُمْ] “**Sizden biri**” kelimesi, borcu hakkında tâbi olmakla emrolunan alacaklı şahıstır. [مَلِيٍّ] “**Hâli vakti yerinde olan**” da alacaklı şahsın kendisine tâbi olmakla emrolunduğu havaleyi kabul eden/kendisine havale yapılan kimsedir.

Havalenin sıhhati hakkında şu dört husus şart koşulur:

1- İki hak/borç, sürenin bitmesi ya da vadesi ve cinsi bakımından bir-birine benzer olmalıdır. Çünkü havale, hakkı nakletmektir. Dolayısıyla hak, sıfatı üzerine nakledilir. Onun için altın borcu olanın altına, gümüş borcu olanın gümüşe havale etmesi sahih olur. Altın borcu olanın gümüşe, gümüş borcu olanın altına havale etmesi sahih olmaz. Bir ay vadeli borcu

olanın bir ay vadeli borca havale etmesi sahih olur. Vadesi gelmiş borcu olanın vadesi gelmiş borca havale etmesi sahih olur. Zira peşin olanın peşine, vadeli olanın vadeliye havale edilmesi sahih olur. Fakat iki borçtan biri vadesi dolmuş diğeri vadeli ise ya da biri bir ay vadeli diğeri iki ay vadeli ise havale sahih olmaz.

2- Havale kesinleşmiş bir borç üzerine olmalıdır. Zifafa girmeden önce kadın, mihrini kocasına havale ederse sahih olmaz. Çünkü o mihir henüz kesinleşmiş değildir. Memur, işini bitirmeden önce ya da kiralama süresi bitmeden önce ücretini havale ederse sahih olmaz. Çünkü o kesinleşmiş bir borç değildir. Borcu olmayan bir kimse, birini kendisinden alacağı olduğu birine havale ederse bu havale değil, vekâlet olur. Onun hakkında havale hükümleri değil, vekâlet hükümleri sabit olur. Borcu olmayan kimse, borcu olmayan bir kimseye havale ederse bu da havale değildir. Zira havaleyi kabul eden/kendisine havale edilen kimse, ödemekle zorunlu değildir, alacaklı olanın da bunu kabul etmesi zorunlu değildir. Çünkü havale karşılıklı takas etmektir. Burada takas etme olmamakta, dolayısıyla alacaklı, kendisine havale edilenden (borçlu olmadığı hâlde ödediğini) teslim alırsa havale edene döndürmelidir.

3- Havale bilinen bir mal ile olmalıdır. Bilinmeyen malın havalesi sahih olmaz.

4- Havale, havale edenin rızası ile olmalıdır. Havale etmeye zorlanmamalıdır. Çünkü borç onun üzerinedir. O, borcunu herhangi bir yönde/şekilde ödemeye zorlanmaz. Yani o, borcunu kendisine havale edilen bir başka kimsedeki alacağına yönlendirme şeklinde ödemeye zorlanmaz. Bilakis o, borcunu istediği herhangi bir şekilde ödeme hakkına sahiptir.

Alacaklı olanın ve kendisine havale yapılanın da rızaları şart koşulmaz. Bilakis o ikisinin rızasına kesinlikle itibar edilmez. Zira alacaklı olan, havaleyi kabul etmeye mecburdur, kendisine havale yapılan da havaleyi kabul etmeye mecburdur. Alacaklı olanın mecbur edilmesi, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolayıdır:

فَإِذَا أَتَيْتُمْ أَحَدَكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ

“Sizden biriniz hâli vakti yerinde olan birine havale edildiğinde buna uysun.” Çünkü havale edenin borcunu bizzat kendisi ve vekili ile ödeme hakkı vardır. Borçlu, kendisine havale yapılanı, ödemekte kendi yerine koymuştur. Dolayısıyla alacaklının kabul etmesi gerekir. Kendisine havale yapılanın rızasının olmamasına gelince havale yapan, borç verendir, alacaklıyı hakkını teslim almakta kendi yerine koymuştur. Dolayısıyla

vekâlette olduğu gibi, borçlu olanın rızasına ihtiyaç yoktur. Buna göre çekler gibi peşin meblağları ya da vadesinde ödenen vadeli meblağları içeren senetlerdeki havale, sadece havale edenin rızası ile caizdir. Bunlarda alacaklı olanın ve kendisine havale edilenin rızası şart koşulmaz. Alacaklının rızası olsa da olmasa da kendisine havale yapılanın rızası olsa da olmasa da borç havalesi denilen kambiyolar gibi vadesinde ödenmeyen vadeli meblağları içeren senetlerin havalesi de caizdir. Havale, akit değildir ve dolayısıyla onda rıza aranmaz. Havaledede icap ve kabul yoktur. O; garanti, kefalet, vasiyet vb. gibi akit sayılmayan tasarruflardan bir şahsın yaptığı bir tasarruftur.

TASVİR/SURET YAPMAK

“*Tasvir*” bir şeyin suretini/resmini çizmektir. Heykeller yapmak da tasvirdendir. Tasvir, heykeltıraşlığı da kapsar. Bizzat resim ya da heykel surettir. Bu kelimenin çoğulu suverdir. Aynı zamanda lügatte tesâvir denir ve heykelleri de kapsar. Yine lügatte tesavir ve temasil de denir.

Şeriat; insan, hayvan ve kuş gibi ruh taşıyan şeylerin suretini yapmayı haram kılmıştır. Suret yapmak ister kâğıt, ister deri, ister elbise, ister kap-kacak, ister dekorasyon ve ziynet, ister para üzerine olsun bunların hepsi haramdır. Üzerine suret/resim çizilen şeylere sadece ruh taşıyan bir şey çizmek haramdır. Ruh taşımayan şeylerin suretini yapmak caiz olup bunda bir sakınca yoktur. Nitekim şeriat; ağaçların, dağların, çiçeklerin vb. ruh taşımayan şeylerin suretlerini yapmayı/resimlerini çizmeyi helal kılmıştır. Ruh taşıyan şeylerin suretini çizmenin haram kılınması şer’î nasslarla sabittir. İbni Abbas hadisinden şöyle dediği tahrîc edilmiştir:

لَمَّا رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّورَ الَّتِي فِي الْبَيْتِ لَمْ يَدْخُلْ حَتَّى أَمَرَ بِهَا فَمُحِيتْ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, evde resimler olduğunu görünce, onların yok edilmesini emretmedikçe eve girmezdi.” [Buhari] Aişe RadiyAllahu Anhâ’dan rivayet edildiği üzere:

أَنَّهَا نَصَبَتْ سِتْرًا وَفِيهِ تَصَاوِيرُ فَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَرَعَهُ قَالَتْ فَقَطَعْتُهُ وَسَادَتَيْنِ فَكَانَ يَرْتَفِقُ عَلَيْهِمَا

“İçerisinde resimler olan bir örtüyü/perdeyi asmış, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem içeri girdiğinde o örtüyü söküp atmıştı. Aişe RadiyAllahu Anhâ dedi ki: Sonra o örtüyü parçaladım, iki yastık yaptım. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem o iki yastığa yaslanıp dinleniyordu.” [Muslim] Diğer bir lafzında ise şöyle geçmiştir:

فَطَرَحْتُهُ فَقَطَعْتُهُ مَرَّتَيْنِ فَقَدْ رَأَيْتُهُ مُتَكِنًا عَلَى إِحْدَاهُمَا وَفِيهَا صُورَةٌ

“O örtüyü alıp fırlattım. Sonra onu iki yastığa parçaladım. Sonra O’nu içerisinde resim olduğu hâlde o iki yastığa yaslanmış gördüm.”

[Ahmed Bin Hanbel] Aişe RadiyAllahu Anhâ hadisinden şöyle dediği tahrîc edilmiştir:

دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ سَتَرْتُ سَهْوَةً لِي بِقِرَامٍ فِيهِ تَمَائِيلٌ فَلَمَّا رَأَاهُ هَتَكَهُ وَتَلَوْنَ وَجْهَهُ وَقَالَ يَا عَائِشَةُ أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُصَاهُونَ بِخُلُقِ اللَّهِ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bana geldiğinde bana ait olan kapı girişini içerisinde resim olan bir çeşit nakışlı kumaş ile örtmüştüm. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem onu görünce yüz rengi kızarak, onu çekip yırttı ve şöyle dedi: Ey Aişe! Kıyamet günü

azap bakımından Allah katında insanların en şiddetlisi, yaratmakta Allah'a benzer olmaya çalışanlardır.” [Buhari, Muslim] Aişe RadiyAllahu Anha'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَعْرٍ وَقَدْ سَتَرْتُ عَلَى بَابِي دُرُوكًا فِيهِ الْخَيْلُ ذَوَاتُ الْأَجْنَحَةِ فَأَمَرَنِي فَنَزَعْتُهُ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir seferden geldi. Ben kapımı içerisinde kanatlar olan, at resminin olduğu bir örtü ile örttüm. Bunun üzerine bana o örtüyü indirmemi emretti.” [Muslim] İbni Abbas hadisinden Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği tahric edilmiştir:

مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي الدُّنْيَا كَلَّفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِبَافِخٍ

“Kim bir suret yaparsa kıyamet günü o yaptığı surete can üfüresiye kadar Allah ona azap eder. Hâlbuki o üfüremez.” [Buhari] Yine İbni Ömer kanalıyla Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği tahric edilmiştir:

إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّوَرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعَذَّبُونَ فَيَقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ

“Bu suretleri yapanlar kıyamet günü azap görürler. Onlara: Haydi yarattığınızı canlandırın! denir.” [Buhari] İbni Abbas'tan şu hadis rivayet edilmiştir:

وَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ إِنِّي أَصَوَّرْتُ هَذِهِ الصُّورَ وَأَصْنَعُ هَذِهِ الصُّورَ فَأَقْتَنِي فِيهَا فَقَالَ اذْنُ مَيِّ قَدْنَا مِنْهُ حَتَّى وَضَعَ يَدَهُ عَلَى أُنْتَبُكَ بِمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ يُجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسٌ فَيُعَذَّبُ فِي جَهَنَّمَ فَإِنْ كُنْتَ لَا بُدَّ فَاعِلًا فَاجْعَلْ الشَّجَرَ وَمَا لَا نَفْسَ لَهُ

“Ona bir adam gelip dedi ki: Ben bu suretleri çiziyor ve bu suretleri yapıyorum. Onlar hakkında bana fetva ver. Bunun üzerine o: Bana yaklaş! dedi. O, elini başına koyasıya kadar ona yaklaştı. İbni Abbas dedi ki: Sana Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'den işittiğimi haber veriyorum. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittim: Her suret yapan ateştedir. Yaptığı her suret için bir nefis/can verilir. O suret cehennemde ona azap eder. Eğer sen mutlaka yapmak zorundaysan ağaç ve canlı olmayan bir şey yap.” Ebu Hurayra'dan Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

أَتَانِي جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ أَتَيْتُكَ اللَّيْلَةَ فَلَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَدْخُلَ عَلَيْكَ الْبَيْتَ الَّذِي أَنْتَ فِيهِ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ فِي الْبَيْتِ تِمْنَالٌ رَجُلٍ وَكَانَ فِي الْبَيْتِ قِرَامٌ سِتْرٌ فِيهِ تَمَائِيلُ فَمَرَّ بِرَأْسِ التِّمْنَالِ يُقَطِّعُ فَيَصِيرُ كَهَيْئَةِ الشَّجَرَةِ وَمَرَّ بِالسِّتْرِ يُقَطِّعُ فَيُجْعَلُ مِنْهُ وَسَادَتَانِ ثَوْبَانِ وَمَرَّ بِالْكَلْبِ فَيُخْرَجُ فَعَمَلُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Bana Cibril Aleyhi’s Selam gelip şöyle dedi: Ben sana gece geldim. Zira içerisinde senin olduğun evde sana gelmeme engel olan bir şey yoktu. Ancak evde bir adam heykeli olduğunda, içerisinde resimler olan nakışlı örtüler olduğunda, köpek olduğunda müstesna. Sonra Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir heykel ile karşılaştığında onu parçalıyor, o da ağaç şeklini alıyordu. Resimli örtü ile karşılaştığında onu parçalıyor sonra ondan iki yastık yapıyordu. Köpek ile karşılaştığında onu evden dışarı çıkarıyordu. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem böyle yapıyordu.” [Ahmed Bin Hanbel] Ebu Cuheyfe kanalıyla şu rivayette bulunulmuştur:

أَنَّهُ اشْتَرَى غُلَامًا حَجَّامًا فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدِّمِّ وَثَمَنِ الْكَلْبِ وَكَسْبِ الْبَغِيِّ وَلَعَنَ أَكْلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَالْوَأْثِمَةَ وَالْمُسْتَوْثِمَةَ وَالْمُصَوَّرَ

“O, hacamat yapan bir köle satın aldı. Sonra şöyle dedi: Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem; kanın bedelini, köpeğin bedelini ve fahişenin kazancını yasakladı. Faiz yiyeni ve yedireni, dövme yapanı ve yaptıranı, suret yapanı/çizeni lanetledi.” [Buhari]

Bu hadislerin tamamı, suret yapma/çizmenin terk edilmesinin kesin bir şekilde talebini içermektedir. Bu, suret yapmanın/çizmenin haram olduğuna dair delildir. Bu hadisler geneldir. İster gölgesi olsun ister olmasın, ister tam olsun ister yarım, fark etmeksizin her sureti kapsamaktadır. Zira gölgesi olan suretin haram kılınması ile gölgesi olmayan suretin haram kılınması arasında ve yaşaması mümkün olan tam sureti yapmanın haram kılınması ile yaşaması mümkün olmayan yarım şeklindeki suretin haram kılınması arasında fark yoktur. Hadislerin genelliği nedeni ile hepsi de haramdır. Ev hakkındaki İbni Abbas’ın hadisinde, Kâbe’deki suretler resim olarak çizilmişti ve gölgeleri yoktu. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, onlar yok edilmeden oraya girmedi. Aişe Radiyallahu Anhâ hadisi, örtüde gölgesi olmayan resmin çizilmiş olduğuna delalet etmektedir. Rivayet edildi ki:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسَلَ عَلِيًّا فِي سَرِيَّةٍ فَقَالَ لَهُ لَا تَذَرْ تِمْنَالًا إِلَّا هَدَمْتَهُ وَلَا صُورَةً إِلَّا طَمَسْتَهَا وَلَا قَبْرًا مُشْرِفًا إِلَّا سَوَّيْتَهُ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ali Radiyallahu Anh’ı bir seriye ile gönderdi ve ona şöyle dedi: Ortada yıkmadığın bir heykel, silip yok etmediğin bir suret/resim, dümdüz yapmadığın yüksek kabir bırakma.” Muslim, bu hadisi “Cenazeler” bahsinde ufak bir farklılıkla rivayet etti. Dolayısıyla hadis, her iki çeşit sureti de zikretti, heykeli yani gölgesi olanı ve silinen/kazınan resmi yani gölgesi olmayanı zikretti. Gölgesi

olan ile gölgesi olmayan arasında ayırım yapmak doğru değildir ve bu ayırımın bir aslı yoktur. Suretin hayat sahibi (fiilen yaşayan/yaşamış) olması ya da olmaması haram kılınışının illeti değildir. Bunu haram oluştan istisna eden bir delil de yoktur. Ruh sahibi olmayan ağaç, dağ vb. şeylerin suretlerinin/resimlerinin yapılmasının caiz olmasına gelince suret yapmanın haram kılınması hakkında gelen hadislerde haram oluş, içerisinde ruh sahibi olanın sureti ile sınırlandırılmıştır. Bu; kendisi ile amel edilen, bir mefhumu olan muteber bir kayıttır. Bunun mefhumu, ruh sahibi olmayan bir şeyin suretini yapmak haram değildir. Evet, bazı hadisler mutlak olarak gelmiştir. Fakat bazı hadisler de mukayyet/kayıtlı olarak gelmiştir. Usûl ile ilgili kaide ise [يُحْمَلُ الْمُطْلَقُ عَلَى الْمُقَيَّدِ] **“Mutlak, mukayyede hamledilir.”** şeklindedir. Dolayısıyla haram kılma sadece insan, hayvan ve kuş gibi ruh taşıyan şeylerin suretine ait olur. Fakat bunun dışında kalan suretlerin yapılması haram olmaz, bilakis caiz olur. Ayrıca ağaç vb. ruh sahibi olmayan şeylerin suretinin yapılmasının mubah oluşu hadislerde açık olarak geçmiştir. Zira Ebu Hurayra hadisinde [فَمُرُّ بَرَأْسِ التَّمَثَالِ الَّذِي فِي] **“Evin kapısında olan heykelin kafası ile karşılaştığında onu parçaladığı, onun ağaç şeklini aldığı”** geçmektedir. Bu demektir ki ağaç şeklinde olan heykelde bir sakınca yoktur. İbni Abbas hadisinde de [إِنْ كُنْتَ لَا بَدَأَ فَاصْنَعْ الشَّجَرَ وَمَا لَا نَفْسَ لَهُ] **“Eğer onu mutlaka yapacaksan ağaç ve canlı olmayanın suretini yap!”** denilmektedir.

Suret yapmanın haram kılınması ile ilgili gelen hadisler illetli değildir. Suret yapmak herhangi bir illet ile illetlendirilmemiştir. Bunun içindir ki suret yapmak için bir illet aranmaz. İbni Ömer’den rivayet edilen Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavli [فَيَقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ] **“Onlara haydi yarattıklarınızı canlandırın denilir.”**, İbni Abbas hadisinde geçen şu ifade [أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ] **“O üfüremediği hâlde, ona ruh üfüresiye kadar”** ve Aişe Radiyallahu Anhâ hadisinde geçen şu ifade [أَشَدُّ النَّاسِ] **“Kıyamet günü azap bakımından Allah katında insanların en şiddetlisi, yaratmakta Allah’a benzer olmaya çalışanlardır.”** bunların hiçbirisi illetlendirme şeklinde gelmemiştir. Bu hadislerde geçen lafızlar ve cümlelerden illetli oldukları anlaşılmamaktadır. Bunların hepsi, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in suret yapmayı, yaratmaya ve suret yapanı da yaratıcıya benzetiyor olmasıdır. Benzetmek ise illet olduğunu ifade etmez. Bir şey başka bir şeye benzetildiğinde illet olmaz. Benzeyen, kendisine benzetilenin illeti yapılmaz, o sadece ona ait bir vasıf olur. Bir şeyin vasfı ise onun illeti değildir. Onun için

"İçerisinde Allah'ın yaratmasına benzeşme olduğu için suret yapmak haramdır." denilmez. Zira Allahu Teâlâ, insanı, hayvanı, kuşu yarattığı gibi ağaçları, dağları, çiçekleri de yaratmıştır. Dolayısıyla insan, hayvan ve kuşun suretinin yapılması, Allahu Teâlâ'nın yaratmasına benzeme olduğu için haram olsaydı bu illet; ağaçlarda, dağlarda, çiçeklerde ve diğerlerinde de vardır. Zira onları da Allahu Teâlâ yaratmıştır. O zaman onların suretlerinin yapılmasında da illet olduğu için onların suretlerini yapılması da haram olurdu. İlet, var olup olmama bakımından illetlendirilen ile birlikte döner/illetlendirilene endekslidir. Hâlbuki nasslar, ağacın ve ruh sahibi olmayan her şeyin suretinin yapılmasının caiz oluşuyla ilgili olarak geçmiştir. Buna binaen, haram kılınması hakkında nassların geçmesinden dolayı insan ve hayvan suretinin yapılması haramdır. Yoksa bunların suretini yapmanın haram olması bir illetten dolayı değildir. Ağaçlar, dağlar ve ruh sahibi olmayan her şeyin suretinin yapılması ise caizdir. Mubah oluşu hakkında nassların geçmesinden dolayı bunda bir sakınca yoktur.

Bu izahat suret yapmak bakımından idi. Çizilen suretlerin edinilmesine gelince eğer mescit, musalla vb. gibi ibadet için hazırlanan mekânlar içinse kesinlikle haramdır. Çünkü İbni Abbas'ın hadisinde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, içerisindeki resimler yok edilinceye kadar Kâbe'ye girmemiştir. Bu, terke ilişkin kesin taleptir. Dolayısıyla da haramlığa dair delil olmaktadır. Fakat ev, büro, okul vb. gibi ibadet için hazırlanmayan mekânlar için edinilmesi hakkında tafsilat vardır. Bunun açıklanması ise şöyledir:

1- Eğer suret, gölgesi olmayan -yani düz- suret ise bu sureti edinmek, ona tazim konumunda olursa haram değil, mekruh olur. Tazim konumunda olmazsa caizdir, bir sakıncası yoktur. Surete tazimin olduğu bir yerde bulundurmanın mekruh oluşu ise Aişe *Radiyallahu Anhâ* hadisinden dolayıdır ki Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, içinde suret olan bir örtüyü çekip attı. Yine Ebu Hurayra hadisinden dolayıdır ki Cibril *Aleyhi's Selam*; içerisinde heykeller, resimler ve köpek olduğu için eve girmemiştir. Bu mekruh oluşun, içerisinde surete tazimin olduğu bir yere konulmuş suretlere/resimlere has olması ve içerisinde surete tazimin olmadığı bir yerde suretlerin bulunmasında bir sakınca olmaması ise Aişe *Radiyallahu Anhâ* hadisinde, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in içerisinde resimler olan örtüyü çekip atması ve içerisinde resimler olduğu hâlde yastık olarak onlara yaslanmasıdır. Yine Ebu Hurayra hadisinde "*Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, resimli örtü ile karşılaştığında onu parçaladığının ve sonra ondan iki yastık yaptığının*" geçmesidir. Bu da

nehyin suretin, kendisine tazim yapılan bir yere konulmasına bağlı olduğuna, onu elde etme ve bulundurmaya bağlı olmadığına delalet etmektedir.

Suretin tazimin olduğu bir yere konulmasının haram değil de mekruh olmasına gelince: Bu, bu hususta geçen nehyin, suret yapma hakkında olduğu gibi, suret bulunduranı azapla tehdit etmek ve zemmetmek vb. kesinliğe delalet eden bir karine ile birlikte gelmeyip bilakis, sadece terkin talebi şeklinde gelmesindendir. Birtakım başka hadislerin, heykeller bulundurmayı nehyederek, çizilmiş suretleri bulundurmayı caiz kılarak gelmesi, nehyin kesinlik için olmadığına karine sayılan hususlardandır. Zira Ebu Talha'dan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ

“İçerisinde köpek ve suret olan bir eve melek girmez.” [Muslim] Başka bir rivayette ise şöyle denilmektedir:

إِلَّا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ

“Kumaş elbise üzerine çizilmiş müstesna.” [Muslim] Bu, kumaşa çizilmiş suretin istisna edildiğine delalet etmektedir. Mefhumu ise içerisinde kumaşa çizilmiş şekiller olan yani resim olarak çizilmiş suret olan eve melekler girer. Bu hadis, diğer nehy hadisler ile bir araya getirildiğinde suret bulundurmayı terk etme talebinin kesin olmadığına karine olur. Dolayısıyla surete tazimin olduğu bir yerde suret bulundurmak, haram değil mekruhtur.

2- Eğer suret, gölgesi olan yani heykel şeklinde bir suret ise bununla ilgili hüküm, yukarıdaki suretin hükmünden farklıdır. Çünkü Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, yukarıda geçen hadiste [إِلَّا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ] **“Kumaş elbise üzerine çizilmiş müstesna.”** kavli ile düz sureti istisna kılarken heykel şeklindeki sureti istisna kılmadı.

Aynı şekilde Cibril *Aleyhi's Selam*, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e heykeller açısından şöyle demiştir:

فَمُرْ بِرَأْسِ التَّمَنَالِ يُقَطَّعَ فَلْيَصَيِّرْ كَهَيِّئَةِ الشَّجَرَةِ

“Heykellerin başını koparmasını emretti ki ağaç şeklini alsın.” Yani heykelin ruh sahibi olan heykel gibi şeklinin yok edilmesini emrederken örtüdeki düz sureti parçalamasını emretmemiştir. Bilakis tazime delalet eden bir yere koymamasını emretmiştir.

وَمُرْ بِالسَّيْتِ يُقَطَّعَ فَيُجْعَلْ مِنْهُ وَسَادَتَانِ تُوطَأَانِ

“Örtüyü parçalamasını ve ondan iki yastık yapmasını emretti.”

Düz sureti istisna kıldığı gibi heykel şeklindeki sureti istisna kılması, heykellerin bulundurulmasının nehyedilmesi ve heykellerin şekillerinin yok edilmesi karinesi ile birlikte gelmesi heykellerin bulundurulmasının nehyedilmesinin kesin nehiy olduğuna yani ruh sahibi olan heykellerin elde edinilmesinin haram olduğuna delalet etmektedir.

Çocukların oyuncak bebekleri, haklarında nass varit olmasından dolayı heykellerin haramlığından istisna edilmiştir. Nitekim Aişe *Radiyallahu Anhâ*’dan şu tahricte bulunulmuştur:

كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in yanında kızlarla oynuyordum.”

[Buhari] Bu, kız şeklindeki oyuncaklarla oynuyordum, demektir. Yine Ensar’dan olan Rabî Binti Maûz *Radiyallahu Anhâ*’dan şu tahricte bulunulmuştur:

وَنَجْعَلُ لَهُمُ اللَّعْبَةَ مِنَ الْعِهْنِ ، فَإِذَا بَكَى أَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ أَعْطَيْنَاهُ إِيَّاهُ حَتَّى يَكُونَ عِنْدَ الْإِفْطَارِ

“Onlara yünden oyuncaklar yapar ve onlardan biri yemek için ağladığında iftar oluncaya kadar ona verirdik.” [Buhari, Muslim]